

SUOMALAISINA POHJOIS- AMERIKASSA

Reino Kero

*Siirtolaiselämää Yhdysvalloissa
ja Kanadassa*

...in, sillä kaikki
...ringoa
...es-

tä taloamme t
Martha on atl
ltäpaikkakunn
Marthan tytä
Lydia Anders

... tulivat s
...i myskyillyt
...lla. Jaakko o
...n puusta teht
... Mutta kyllä
... Elssi ei siit
... lätkee sillo
... Sinä
... täältä ja tul
... sin juttelee,
... o suorasaäristen
... olen Marthaa yllyte
... maikan
... Suomesa ja
... tta laittanut; hän ka
... huolimatta. Tuota nyt
... se synnyinmaa nähdä
... tuolta Jaakolta tykän
... eläpäisen puhe on
... hänkin

Reino Keron kirjoittama "Suureen Länteen" on ensimmäinen osa kaikkiaan 6-osaisesta Suomen siirtolaisuuden historiaa käsittelevästä teossarjasta. Kyseessä on ensimmäinen laaja kokonaisesitys aiheesta. Tässä osassa tarkastellaan suomalaisten Pohjois-Amerikkaan suuntautunutta siirtolaisuutta pääasiassa ennen toista maailmansotaa. Sen avulla lukijalle selviää muun muassa, paljonko Suomesta

lähti siirtolaisia Pohjois-Amerikkaan, keitä he olivat ja miksi lähtivät, miten matka järjestettiin, mille alueille Amerikassa sijoituttiin, millaisissa ammateissa siellä työskenneltiin, millainen oli siirtolaisen arkipäivä ja kuinka moni palasi takaisin Suomeen.

Kirjan pohjana on viime vuosikymmeninä tehty erittäin laaja siirtolaihistorian tutkimus. Saman tekijän kirjoittamassa toisessa osassa perehdytään tarkemmin amerikansiirtolaisten elämään ja kulttuuriin, mm. poliittisiin ja uskonnollisiin liikkeisiin sekä harrastustoimintaan. Teossarjan muissa osissa näkökulma laajennetaan muihin maihin ja maanosiin. Niiden kirjoittajina on useita kokeneita alan tutkijoita.

ISBN 951-9266-51-8

9 789519 266510

Päälys: Jussi Jäppinen

Suomalaisina Pohjois-Amerikassa

Siirtolaisuusinstituutti

Piispankatu 3
20500 Turku

Puh. 02-2317 536
Fax 02-2333 460

Reino Kero

Suomalaisina Pohjois-Amerikassa

**Siirtolaiselämää
Yhdysvalloissa ja Kanadassa**

**Siirtolaisuusinstituutti
Turku 1997**

ISBN 951-9266-55-0

Gummerus Kirjapaino Oy
Jyväskylä 1997

Suomen siirtolaisuuden historia

- I *Reino Kero*: Suureen Länteen. Siirtolaisuus Suomesta Yhdysvaltoihin ja Kanadaan
- II *Reino Kero*: Suomalaisina Pohjois-Amerikassa. Siirtolaiselämää Yhdysvalloissa ja Kanadassa
- III *Jouni Korkiasaari* ja *Kari Tarkiainen*: Suomalaiset Ruotsissa
- IV *Olavi Koivukangas*: Suomalaiset Afrikassa, Australiassa, Uudessa-Seelannissa ja Latinalaisessa Amerikassa
- V *Max Engman*: Suomalaiset Venäjällä ja Aasiassa
- VI *Jouni Korkiasaari*: Suomalaiset Euroopassa

Toimituskunta:

Akateemikko *Olavi Granö* (puheenjohtaja)

Johtaja *Olavi Koivukangas*

Tohtori (h.c.) *Jaakko Numminen*

Professori *Pertti Pesonen*

Tutkimusjohtaja *Tom Sandlund*

Osastosihteeri *Maija-Liisa Kalhama* (sihteeri)

Päätoimittaja: Johtaja *Olavi Koivukangas*

Toimitussihteeri: Erikoistutkija *Jouni Korkiasaari*

Taitto: *Jouni Korkiasaari* ja *Anne Virtanen*

Kansi: *Jussi Jäppinen Ky, Jyväskylä*

Kannen valokuvan omistaja: *Tuija Kuusela, Vehmaa*

Kannen kirje: *Siirtolaisuusinstituutin kirjekokoelmat*

Sisällysluettelo

Esipuhe 11

1	Yli 400 000 siirtolaisen voimalla	13
	Siirtolaisuuden ”työntö” ja ”veto”	14
	Siirtolaisen motiivit	14
	Uutta asuinmaata rakentamassa	16
	Siirtolaisuuden muuttuva käsite	18
	Kirjan sisällöstä	19
2	Kilpailevia kirkkokuntia	21
	Laestadiuksen perilliset	22
	Suomi-Synodi	26
	Kansalliskirkkokunta	35
	Lähetyskirkko ja muut ”pikkukirkot”	39
	Suuri Kanada	43
	Suomenruotsalaiset	46
	Hajallaan	49
3	Raittiusliikkeen ”programmi”	51
	Kuin Villissä lännessä	52
	Ensimmäisten raittiusseurojen perustaminen	54
	Raittiusliikkeen kultaiset vuodet	56
	Sosialistit valtaavat raittiushaaleja	62
	Raittiushaalit hiljenevät	64
4	Politiikassa	67
	Vaaliuurnilla	68
	Suomalaiskansalliset liikkeet	72
	Imatralaista työväenaatetta	73
	Ihanneyhteiskunnan rakentajat	76
	”Hiljempaa sosialistiseen yhteiskuntaan”	82

Vasemmistoradikalismin taustatekijät	84
Ensimmäinen hajaannus	87
IWW hajoaa	93
Työväen Opisto kouluttaa	97
Moskovan talutusnuorassa	99
Canadan Suomalainen Sosialistijärjestökin seuraa Moskovaa	106
Raivaajan joukko luovuttaa	107
Taistelu nuorisosta	110
5 ”Poikatalo-sosialismista” keskusosuuskuntaan	115
6 Kalevalaa kaivoskaupungeissa ja preerioilla	123
7 Naisten järjestöjä	133
8 Suomalaisuuden vaaliminen	139
Suomalaisuuden liittoja	139
Kouluja lapsille	140
Oppilaitoksia nuorille ja aikuisille	144
9 Sanomalehdet – ”bisnistä” ja aatetta	147
Tiennäyttäjiä	148
Lehdet aatteiden asialla	152
Siirtolaislehtien levikki ja sisältö	155
Kanadansuomalaisillakin oli sanomalehtensä	160
Riippumattomia uutislehtiä	163
Pilalehtiä	164
Kirjallisuutta aapisista romaaneihin	166
10 Teatteri ja musiikki	171
Näyttämö – amerikansuomalaisen kulttuurin lempilapsi	172
Kokoontumistilaisuus ja rahantekolaitos	177
Näytelmäkirjailijat ja -kynäilijät	178
Siirtolaisteatterin käytännön ongelmia	179
Teatterin kriisit	182
”Bändejä” ja ”köörejä”	184
11 ”Känsämaratoonareita” ja ammattipainijoita	197
Urheiluseurojen perustaminen	198

Suomen edustajina olympialaisissa	200
Aatteen miehet urheilevat	205
Kanadansuomalaiset työläisurheilijat	211
12 Sotilaita ja sodan vastustajia	215
Yhdysvaltain sisällissota	216
Kuubassa ja Filippiineillä	216
Maailmansotaa Euroopassa	218
Espanjan sisällissota – viimeinen ristiretki	222
Suomea puolustamaan	225
Asekätkijät	228
13 Eläkeläisiä ja ”viimeisen paatin” siirtolaisia	231
14 Vanhojen järjestöjen kuihtuminen	235
Siirtolaisurheilun hiipuminen	236
Työväenjärjestöt	244
<i>Amerikan Suomalaisen Kansanvallan Liitto</i>	244
<i>IWW-läiset</i>	245
<i>Kommunistit</i>	247
<i>Suurvallan vainoamia</i>	249
<i>Canadan Suomalainen Järjestö</i>	253
Osuustoimintaliike	254
Raittiusseurat	256
Seurakunnat	258
15 Siirtolaisten uudet järjestöt	265
Kultaisen iän kerhoja ja lepokoteja	266
Finlandia Foundation ja asevelijärjestöt	269
Uusia kulttuurikerhoja	271
16 Tietoa eläkeläisille	275
Kuihtuva lehdistö	276
Radio- ja televisio-ohjelmia	284
17 Floridaan	291
Siirtolaisturisti löytää Floridan	292
Turistiklubi ja Kenttähaali	294
Kirkkoja, urheilua, radio-ohjelmia ja sanomalehti	300

New Port Richey	304
Suomalaiset turistit löytävät Floridan	305
18 Kanadansuomalaiset itsenäistyvät	309
19 Siirtolaisten historian kirjoittaminen	313
Historiaharrastuksen herääminen	314
Historiaseuroja ja muistomerkkejä	316
Monentasoista tutkimusta	320
20 Kolmas sukupolvi juuriaan etsimässä	325
FinnForum	326
FinnFest USA	328
21 Suomi ei unohtunut	335
Synnyinmaan kuva	335
Suomen avustaminen	338
Vielä kerran synnyinmaahan	344
<i>Laivalla</i>	344
<i>Lentäen Suomeen</i>	348
22 Eikä Suomi unohtanut lapsiaan	355
Ulkosuomalaistyön alkuvaiheet	356
Uuden Suomi-Seuran johdolla	359
Suomi-Seurasta tulee menestyvä matkatoimisto	361
23 Muuttuva siirtolainen ja suomalainen	363
Fingliskaa ja englantia	363
Ensimmäinen sukupolvi	367
Toinen sukupolvi	373
Kolmas sukupolvi	374
Suomalaisuuden säilyminen	375

Lähdeviitteet 377

Lähdeluettelo 393

Henkilöhakemisto 403

Esipuhe

Nyt ilmestyvä esitys ”Suomalaiset Pohjois-Amerikassa” on syksyllä 1996 ilmestyneen Suureen Länteen -teoksen jatko-osa. On tullut aika osoittaa lämpimät kiitokset kaikille niille, jotka ovat auttaneet minua tämän jatko-osan valmistamisessa. Erityisesti haluan kiittää niitä amerikkalaisia ja kanadansuomalaisia tutkijoita ja siirtolaisia, jotka kesällä 1997 auttoivat minua erittäin paljon tämän esityksen viimeistelyssä. Suurkiitokset haluan nyt lausua myös siirtolaishistorian toimituskunnan jäsenille ja Siirtolaisuusinstituutin henkilökunnalle.

Kun tämän esityksen laatiminen syksyllä 1991 alkoi, oli takanani jo melkein 30 tutkijan vuotta, ja käytössäni oli kymmenien tutkijoiden uurastuksen tuloksena syntyneitä arvokkaita tutkimustuloksia. Silti nimenomaan nyt ilmestyvän esityksen kirjoittaminen oli hyvin vaikeata. Satojen tuhansien ihmisten kohtalot, yli sadan vuoden ajan tapahtumat ja siirto-

laisyhteisöissä tapahtuneet rakennemuutokset pakottivat kirjoittajan tekemään valintoja, joista monen joutuu itsekin kyseenalaistamaan. Mielivaltaisia valinnat eivät kuitenkaan ole olleet.

Tämän kirjan valmistuminen ei välttämättä ole siirtolaishistorian tutkijaurani loppu. On kuitenkin todennäköistä, että Suomalaiset Pohjois-Amerikassa on viimeinen ”kunnianhimoinen” ponnisteluni tällä tutkimusalueella. Niinpä on aika kiittää kaikkia niitä, jotka tavalla tai toisella ovat vaikuttaneet paitsi tämän esityksen myös kaikkien aikaisempien siirtolaistutkimusteni syntyyn. Joku on ohjannut minua, joku osoittanut apurahoja, joku kannustanut, joku lukenut kirjoittamaani tekstiä ja tehnyt kirjoitustyöni mielekkääksi. Kiitos.

Turussa, 17. p:nä marraskuuta 1997.

Reino Kero

Yli 400 000 siirtolaisen voimalla

1

■ Vuosina 1866–1930 Suomesta lähti Pohjois-Amerikkaan noin 350 000 siirtolaista. Se oli vain pieni pisara suuressa eurooppalaisessa siirtolaisvirrassa. Pohjois-Amerikasta uutta tulevaisuutta etsineitä eurooppalaisia oli nimittäin näinä vuosina lähes 40 miljoonaa. Suurin osa hakeutui Yhdysvaltoihin, Kanadaan riitti viitisen miljoonaa siirtolaista.

Ensimmäiset suomalaiset amerikkansiirtolaiset olivat merimiehiä, joita karkaili 1800-luvun puolivälissä Pohjois-Amerikan vesillä liikkuneista laivoista. Karkaaminen yleistyi etenkin sen jälkeen, kun merimiesten keskuuteen levisi tietoja Kalifornian kultalöydöistä. Eivätkä vain maailman merillä liikkuneet merimiehet tunteneet tätä vetovoimaa. Kultakuume ulottui – tosin lievästi – Suomeen asti.

”Tavallisten suomalaisten” piiristä siirtolaisuus alkoi 1860-luvulla. Ensimmäiset Amerikkaan (Amerikka on tässä esityksessä sama kuin Yhdysvallat) lähtijät olivat Ruijaan työhön hakeutuneita suoma-

laisia, mutta jo 1860-luvulla ”Amerikan kuume” tunnettiin Tornionjokilaaksossa-kin. Etelä- ja Itä-Suomesta amerikansiirtolaisuus alkoi vasta vuosisadan vaihteessa. Pohjois-Satakunta ja Ahvenanmaa olivat poikkeuksia. Niistä siirtolaisia lähti runsaasti jo 1880-luvulla.

Useimmat suomalaiset siirtolaiset olivat talollisten, torppareiden ja mökkiläisten lapsia, mutta joukossa oli pikku talojen isäntiäkin. Silloin tällöin siirtolaislaivaan oli nousemassa kokonaisia perheitäkin.

Siirtolaiseksi lähteneet olivat yleensä nuoria, 16–25-vuotiaita. Miehiä oli selvästi enemmän kuin naisia, ja yhdeksän kymmenestä lähtijästä tuli maaseudulta.

Pohjanmaalla sanottiin joskus, että ”*ei se ole mies eikä mikään, joka ei ole Amerikassa käynyt*”. Amerikansiirtolaisuus olikin varsin pohjalainen ilmiö, sillä noin puolet suomalaisista amerikansiirtolaisista lähti Pohjanmaalta.

Laajimmillaan siirtolaisuus Suomesta Pohjois-Amerikkaan oli vuosisatamme alussa. Vuosina 1900–1914 siirtolaislaivat veivät Suomesta yli 200 000 muuttajaa. Siirtolaisuuden huippu saavutettiin vuonna 1902, jolloin lähtijöitä oli yli 23 000.

Ensimmäinen maailmansota tyrehdytti siirtolaisvirran hetkeksi, mutta sodan päätyttyä moni haaveili jälleen uuteen maailmaan lähtemisestä. Yhdysvalloissa jo 1920-luvulla ja Kanadassa hiukan myöhemmin voimaan tulleet siirtolaiskiintiöt estivät kuitenkin siirtolaisuuden paisumisen vuosisadan alun määriin. – Toisen maailmansodan jälkeen Pohjois-Amerikkaan on muuttanut vain noin 40 000 suomalaista.

Siirtolaiskiintiöt ja sodat rajoittivat siirtolaisuutta, mutta yleensä siirtolaisuuden voimakkuuden vaihtelut seurasivat

enemmänkin talouselämän suhdannekulkua. Kun Pohjois-Amerikassa elettiin lihavuutta vuosia, paisui siirtolaisuus Suomesta laajaksi. Kun Pohjois-Amerikkaa koh-tasi taloudellinen laskukausi, kuivui Suomen siirtolaisuus vähäiseksi, Suomeen palaavia oli sen sijaan nyt runsaasti.¹

Siirtolaisuuden ”työntö” ja ”veto”

Miksi niin moni suomalainen on hakeutunut Pohjois-Amerikkaan? Selitys löytyy ennen muuta talouselämän kehityksestä. Suomi alkoi teollistua 1800-luvun lopulla. Taloudellinen kasvukin nopeutui, ja syntyi runsaasti uusia työpaikkoja. Kaikille suomalaisille ei kuitenkaan riittänyt kunnolla palkattua työtä, sillä työmarkkinoille pyrkineiden määrä oli 1800-luvun lopulla ennen näkemättömän suuri. Tämä johtui siitä, että Suomen väkiluku kasvoi 1800-luvulla erittäin nopeasti.

Kun 1800-luku alkoi, suomalaisia oli alle miljoona. Ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä saavutettiin jo kolmen miljoonan raja. Väkiluvun kasvu tapahtui nimenomaan maaseudulla.

Maaseutuväestö sai toimeentulonsa etupäässä maataloudesta, jonka kasvumahdollisuudet perustuivat lähinnä tuotannon tehostamiseen. Vain harvalla alueella oli enää mahdollista raivata maata, eikä tilojen jakamisestakaan ollut suurta apua. Maaseudulle syntyneen ”liikaväestön” oli siksi hakeuduttava joko kotimaan kaupunkeihin tai lähdeittävä siirtolaiseksi. Itä- ja Etelä-Suomessa useimmat valitsivat kotimaan kaupungin. Pohjalaiset valitsivat Amerikan.

Miksi sitten siirtolaisuus Pohjanmaalta oli voimakkaampaa kuin muualta Suo-

mesta? Miksi savolaiset tyytyivät muikuunsa eivätkä lähteneet Atlantin takaisia suuria kaloja pyytämään? Yksi taustatekijä on ilman muuta väkiluvun kasvu. Väestö kasvoi 1800-luvun Pohjanmaalla nopeammin kuin muualla Suomessa.

Oma merkityksensä oli varmasti myös sillä, että Etelä-Suomeen syntyi teollisuuskaupunkeja, mutta Pohjanmaalle perustettiin teollisia yrityksiä vain vähän. Jotakin merkitsi sekin, että purjelaivojen aikakaudella Pohjanmaa oli ollut merkittävä tervantuotantoalue. Aina 1800-luvun puoliväliin asti moni pohjalainen sai suuren osan tuloistaan tervanpoltosta. Kun terva purjelaivojen väistyessä ei enää kelvannut maailmanmarkkinoille, oli se kova isku niin pohjalaisille talonpojille kuin Pohjanmaan kaupungeillekin.²

Suomessa oli siis tekijöitä, jotka ”työnsivät” siirtolaisia liikkeelle. Uudessa maailmassa taas oli tekijöitä, jotka ”vetivät” siirtolaisia puoleensa.

1800-luvun loppu oli Pohjois-Amerikan talouselämässä erittäin nopea kasvuvaihe. Sieltä löytyi vielä tässä vaiheessa raivauskelpoista maata. Tämä tiedettiin myös Suomessa. Pohjois-Amerikassa oli myös koskemattomia metsiä ja malmioita, joita ryhdyttiin hyödyntämään. Vain työvoimasta oli pulaa. Tämä taas nosti palkkoja niin, että esimerkiksi amerikkalainen kaivosmies ansaitsi viisi kertaa enemmän kuin suomalainen renki.

Yhdysvaltain teollisuus ja teollisuuskaupungit kasvoivat 1800-luvulla erittäin nopeasti. Vuosisadan vaihtuessa Yhdysvallat oli jo maailman johtava teollisuusvaltio. Tässä vaiheessa ”Amerikan veto” ei perustunut enää Lännessä tarjolla olleeseen uudistilojen raivausmahdollisuuteen, vaan siihen, että Idän kasvavat teollisuus-

kaupungit tarjosivat miljoonia ja taas miljoonia uusia työpaikkoja.³

Siirtolaisen motiivit

Tutkijan näkökulmasta väkiluvun nopea kasvu oli eräs siirtolaisuuden syy. Yksityisellä siirtolaiseksi lähtijälläkin oli syynsä, joilla hän perusteli siirtolaisuuttaan nousuaan. Hän tarkasteli asioita kuitenkin toisella tavalla kuin tutkija.

Siirtolainen ei lähtenyt siksi, että hän tunsu kotimaakuntansa väkiluvun kasvavan liian nopeasti. Todennäköisesti hän ei edes tiennyt, että maakunnan väkiluku oli kasvamassa. Hän saattoi sen sijaan vedota siihen, että kotimökki ei voinut tarjota toimeentuloa koko sille lapsijoukolle, jolla mökkiä oli siunattu. Tai hän todisteli, miten kunnolla palkattua työtä ei ollut kotimaassa saatavissa.

Myös siirtolaisen kotikylä, papit ja virkamiehet ottivat usein kantaa siihen, miksi siirtolaiset lähtivät. Yleensä oltiin valmiita ymmärtämään siirtolaisten motiiveja, mutta joskus tarkasteltiin siirtolaisuutta myös kielteisessä valossa. Lähdön syy ei silloin ollut ”*ansiotyö*” vaan ”*rahan himo*”. Joidenkin arveltiin menneen myös ”*laiskuudesta*”, ”*seikkailunhalusta*”, ”*häijyä akkaa pakoon*” tai ”*jalkavaimojaan karkuun*”.

Siirtolaisuuden raju kasvu vuosisadan vaihteessa synnytti sellaisia termejä kuin ”*Amerikan tauti*” ja ”*Amerikan kuume*”. Nekin kertovat jotakin siirtolaisten motiiveista – siitä, ettei lähtöympäristön mielestä Amerikasta haettu vain rahaa. Motiiveja pidettiin joskus hyvinkin epämääräisinä eikä lähtöä nähty välttämättömänä. Naapurin esimerkki vain tarttui, ja parem-

Uuteen maailmaan tulleella siirtolaisella oli edessään kasapäin ongelmia kuten outo kieli. Jokaisen siirtolaisen elämään mahtui tilanteita, joissa asian ymmärtäminen tuotti suuria vaikeuksia. Kielelliset kömmähdykset olivat käytännön ongelma ja myös suosittu siirtolaiskaskujen aihe. Useimmat suomalaiset oppivat kuitenkin vuosien varrella riittävästi englantia, vaikka moni vielä vanhoilla päivilläänkin korosti, miten oma kieli oli ”puutteellista” tai ”lyhyttä”. Kuva kertoo, miten ”lyhyellä” englannin kielellä tilattiin puhelinkeskuksesta numero 1102. – *Punikki 1929.*

man puutteessa lähtöä seliteltiin esimerkiksi sillä, että täytyi päästä Amerikkaan, joka oli ”vapaa maa” ja ”ihmeitten maa”.

Yhdysvallat ei ollut siirtolaiseksi aikovan näkökulmasta vain paikka, jossa saattoi ansaita hyvin. Se oli myös ihmemaa, jonne täytyi päästä. Lähtijän odotuksia kuvastaa varsin hyvin se tokaisu, joka on pantu kilpikonnan nähneen ”vanhan maan” pojan suuhun. ”Vanhan maan” poika katseli aikansa kummallista otusta ja tokaisi: ”Tämä Amerikka on ihmeitten maa, kun täällä lehmän paskatkin kävelevät”.⁴

Uutta asuinmaata rakentamassa

Kun siirtolainen lähti Suomesta, aikoi hän yleensä viipyä matkassa viisi vuotta. Sinä aikana oli määrä rikastua. Useimmat muuttivat kuitenkin vähitellen suunnitel-

miaan, avioituivat, hankkivat talon ja Yhdysvaltain tai Kanadan kansalaisoikeudet – ja jäivät pysyvästi Pohjois-Amerikkaan. Ehkä vain joka viides palasi Suomeen.

Uuden kotimaan valinnee oli sopeuttava oloihin, jotka poikkesivat varsin paljon siitä, mihin Suomessa oli totuttu. Oli totuttava uudenlaiseen työhön. Sirppi ja kuokka vaihtuivat kaivosmiehen hakuun. Oli opittava hiukan englantiakin – ainakin sen verran, että työpaikalla tultiin toimeen.

Kun siirtolaisuus oli laajimmillaan, löytyi suomalaisia kaikkialta Pohjois-Amerikasta. Suurimmat suomalaisyhteisöt syntyivät kuitenkin pääasiassa alueille, jotka muistuttivat luonnoltaan Suomea. Ne löytyivät vuosisatamme alussa Michiganista ja Minnesotasta. Vuonna 1920 kummassakin näistä asui noin 30 000 Suomessa syntynyttä siirtolaista. Huomattavan paljon suomalaisia hakeu-

Ensimmäinen siirtolaisille tarkoitettu englantilais-suomalainen sanakirja ilmestyi jo 1880-luvulla. Sanakirjat kuuluivat sitten siirtolaisten käsissä. Vuonna 1906 julkaisiin ”Siirtolaisen Opas”, joka opetti konkreettisesti kysymään vaikkapa ”Mihin te matkustatte?” – *Siirtolaisen Opas 1906*.

Matkustus laivalla.	Travelling by steamer.	Trävling bäi stiim'r.
Synää pätvää. Kuinka Te voitte? Kiitofia, minä voin hyvin.	Good day. How do you do? Very well, thank you.	Gud dei. Hau du juu duu? Veri u'ell thänk juu.
Mihin Te matkustatte? Minä menen Amerikkaan.	Where are you going? I'm going to America.	U'äär aar juu gouing? Äim gouing tu Amerika.
Minä menen Hango- ja Hullin kautta.	I will go via Hango —Hull.	Äi u'ill gou väja Hänggoo—Höll.
Minä menen ensin Hantoon ja sieltä Englantiin ja Amerikkaan.	I'm going first to Hango and thence to England and America.	Äim gouing föörst tu Hänggoo änd thens tu Ingländ änd Amerika.
Kuanko se matkustää? Noin 14 päivää.	How long will that tour last? About fourteen days.	Hau long u'ill thät tuur laast. Abaut foortin deis.
Mitä on höyrylaivan nimi?	What is the name of the steamer?	U'ot iz the neim ov the stiim'r?
Laivan nimi Arcturus, Polaris.	The name of the steamer is Arcturus, Polaris.	The neim ov the stiim'r is Arcturus, Polaris.
Mitä on kapteenin nimi?	What is the captains name?	U'ot iz the kaptens neim?

tui kuitenkin myös New Yorkin kaupunkiin, Massachusettsin teollisuuskaupunkeihin, Ohioon, Montanaan, Tyynenmeren rannikon osavaltioihin ja Ontarion metsätyö- ja kaivosalueille.

Pohjois-Michigania on joskus sanottu ”Amerikan Lapiksi”. Vaikka tänne ja Minnesotaan – siis Suomea muistuttaville alueille – tulikin hyvin paljon suomalaisia siirtolaisia, eivät nämä kuitenkaan olleet etsimässä paikkaa, joka olisi luonnoltaan muistuttanut Suomea. Siirtolainen etsi ennen kaikkea aluetta, josta hän saisi työtä.⁵

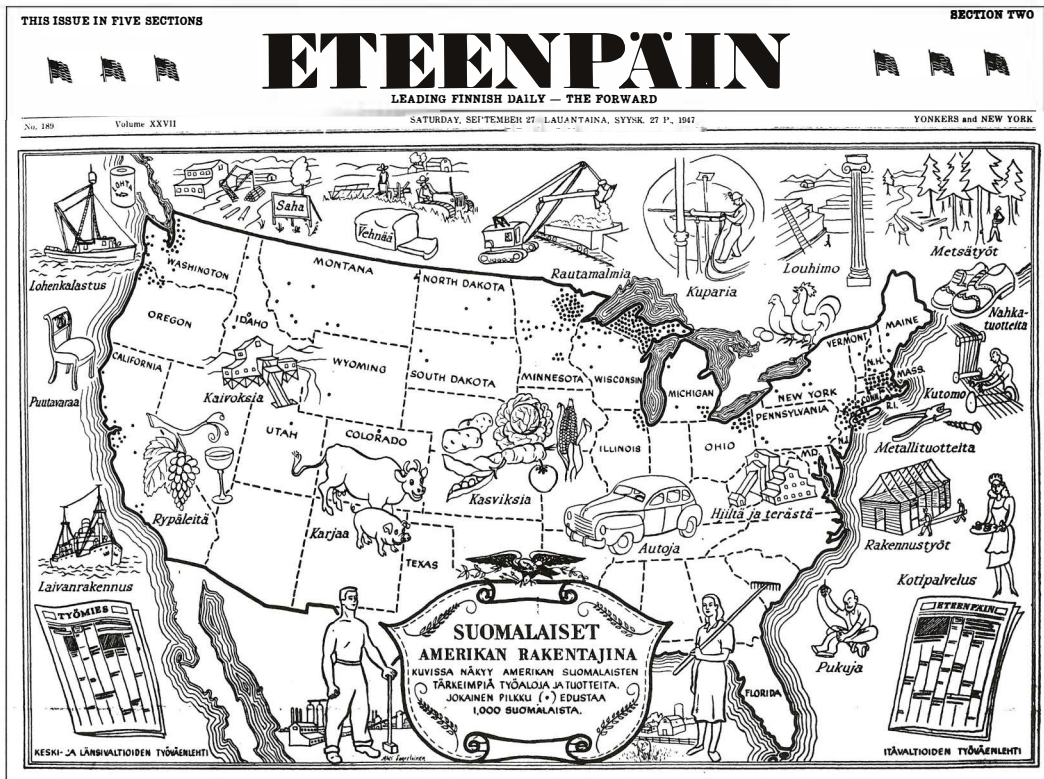

Millaista työtä Michigan, Minnesota, Massachusetts, Oregon ja Ontario sitten tarjosivat suomalaisille? Michiganissa, Minnesotassa ja Ontariossa oli suuria rauta-, kupari- ja nikkelikaivoksia, joista tuhannet ja taas tuhannet löysivät työtä.

Näillä alueilla myös metsät odottivat vielä ottajaansa. Lisäksi tarjolla oli maata, joka kelpasi ainakin suomalaisten mielestä raivattavaksi.

Massachusettsista ja monesta muustakin Idän osavaltiosta löytyi erilaisia tehtaita, jotka saivat työvoimansa pääasiassa siirtolaisista. Oregon taas oli aluetta, jossa oli suunnattomia metsiä. Suomalaiset tulivat tänne tekemään metsätöitä. Moni suomalainen hakeutui lisäksi kalastajaksi. Nimenomaan Astorian kaupunki oli paikka, johon keräytyi suuri määrä suomalaisia kalastajia. Tuhannet suomalaiset saivat myös työpaikan erilaisilta rakennustyömailta. Pohjois-Amerikka tarvitsi kanavia, rautateitä, maanteitä, siltoja ja pilvenpiirtäjiä.

Kun suomalainen lähti siirtolaiseksi, hän uskoi löytävänsä työtä, josta maksettaisiin paljon korkeampaa palkkaa kuin vastaavas-

Pohjois-Amerikka oli siirtolaisten kohdealueena suunnaton. Yhdysvaltain ja Kanadan pinta-ala on yhteenlaskettuna 59 kertaa Suomen pinta-ala. Ja yksistään Ontario on kolme kertaa niin suuri kuin Suomi. Pohjois-Amerikan suuruuden – suunnattomat välimatkat – siirtolainen tajusi vasta sitten, kun hän jatkoi matkaansa New Yorkista, Bostonista tai Quebec Citystä kauas länteen. Junamatka vaikkapa Ontarioon ja Minnesotaan oli jo pitkä, ja jos matkustettiin länsirannikolle, istuttiin junassa päiväkaupalla. Kun siirtolainen sitten oli perillä, oli hän suomalaisen kylän kokoisen siirtolaisyhteisön jäsen, suuri osa muista Pohjois-Amerikan suomalaisista oli yleensä hyvin kaukana – jopa tuhansien kilometrien ja päiväkausia kestävä junamatkan päässä. Eteenpäin-lehti kertoi omalla naiivilla tavallaan, miten amerikansuomalaiset sijoittuivat Yhdysvaltain eri osiin. – *Eteenpäin* 1947.

ta työstä Suomessa. Hän oli oikeassa, mutta Pohjois-Amerikkaan tultuaan hänen oli toisaalta pakko huomata, että hän teki uudessa kotimaassaan työtä, jota syntyperäiset amerikkalaiset ja kanadalaiset eivät arvostaneet ja josta maksettu palkka oli uuden maailman mittapuun mukaan alhainen. Lisäksi hän joutui pian huomaamaan,

että työttömyys oli Pohjois-Amerikassa ajoittain vaikea ongelma.⁶

Siirtolaisuuden muuttuva käsite

Vuosisatain vaihteen amerikkalaiset jakoi-
vat siirtolaisensa kahtia, ”vanhoihin” ja

”uusiin”. ”Vanhoja” olivat ne siirtolaisryhmät, joiden tulo oli laajimmillaan 1880-luvulla. ”Uudet” taas olivat niitä, joita tuli eniten 1900-luvun alussa. ”Vanhat” siirtolaiset olivat esimerkiksi saksalaisia ja skandinaaveja, ”uudet” olivat lähtöisin Itä- ja Etelä-Euroopasta. Suomalaiset luettiin ”uusiin” siirtolaisiin.

Yhdysvalloissa puhuttiin 1900-luvun alussa ”ensimmäisestä ja toisesta siirtolaispolvesta”. Ensimmäiseen siirtolaispolveen luettiin Yhdysvaltain ulkopuolella syntyneet, toiseen siirtolaispolveen ulkomailta tulleiden lapset. Tässä esityksessä ei kuitenkaan puhuta ”toisen polven siirtolaisista” vaan ”toisen polven suomalaisista”.

’Siirtolainen’ on muuttuva käsite. Yleensä siirtolaiseksi katsotaan henkilö, joka muuttaa valtiosta toiseen. Useimmiten siirtolaisen ajatellaan etsivän työtä ja viiptyvän uudessa kotimaassaan pitkään – ainakin vuosia. Erilaisia rajatapauksia on kuitenkin paljon. Esimerkkinä näistä mainittakoon vaikkapa 1800-luvun Pohjois-Amerikan rannikolla toimeentulonsa saaneet suomalaiset merimiehet, jotka olivat Suomen kansalaisia ja hankkivat elantonsa kanadalaisissa Yhdysvaltain rannikolla toimineissa laivoissa. 1900-luvun alun ”poikkeava” siirtolainen oli vanhus, joka muutti pysyvästi siirtolaiseksi hakeutuneiden lastensa luo. 1900-luvun loppupuolen rajatapauksia taas olisi vaikkapa insinööri, jonka suomalainen yritys lähettää useita vuosia kestävään työhön Yhdysvaltoihin.

Siirtolainen on yleensä koettu neutraaliksi termiksi. Pohjois-Amerikan suomalaiset ovat itse käyttäneet tätä termiä varsin vähän. Heidän termsinsä on useimmiten ollut ”siirtokansa”. 1920-luvulla jot-

kut kokivat termin siirtolainen väheksyväksi. Suomessa tähän reagoitiin ottamalla käyttöön termi ”ulkosuomalainen” ja perustamalla siirtolaisjärjestöjen sijasta ”ulkosuomalaisjärjestöjä”. Siirtolais-termi jäi kuitenkin elämään.⁷

Kirjan sisällöstä

Pohjois-Amerikkaan tullut siirtolainen erosi monella tavalla syntyperäisistä amerikkalaisista ja kanadalaisista. Ellis-saarelle tullessaan hän oli pukeutunut vanhoihin eurooppalaisiin vaatteisiinsa. Vanhojen vaatteiden lisäksi hän toi uuteen maailmaan myös vanhat aatteensa. Vanhoista vaatteistaan hän pääsi eroon piankin, mutta vanhoista aatteistaan hän piti usein tiukasti kiinni aina elämänsä loppuun asti. Tässä esityksessä kysytään, mitä siirtolaisten aatteet olivat, miten ne kukoistivat ja hiipuivat? Mitä oli siirtolaiskulttuuri siinä vaiheessa, kun Pohjois-Amerikan suomalaisyhteisöt olivat suurimmillaan?

Tässä esityksessä tarkastellaan myös, miten toisen maailmansodan jälkeen Pohjois-Amerikkaan tulleet suomalaiset siirtolaiset ovat kohdanneet 1900-luvun alussa tulleet siirtolaiset, ja hahmotellaan, mitä suomalaisuus on tämän päivän Pohjois-Amerikassa. Onko Yhdysvallat ollut ”suuri sulatusuuni”, johon Suomesta tulleet siirtolaiset ja näiden mukanaan tuoma suomalaisuus ovat hävinneet. Ja mitä suomalaiset ovat kokeneet ”monikulttuurisessa Kanadassa”?

Pohjois-Amerikan suomalaisyhteisöön – tai yhteisöihin – on aina kuulunut useita sukupolvia. Tämä esitys painottuu siihen sukupolveen, joka syntyi Suomessa, tuli

nuorena Pohjois-Amerikkaan ja joka osallistui omalla panoksellaan Yhdysvaltain ja Kanadan rakentamiseen. 1900-luvun puolivälissä tämä sukupolvi tuli eläkeikään ja teki sitten tilaa uusille amerikan- ja kana-

dan-suomalaisille sukupolville. Eesityksen lopussa etsitään kuitenkin myös vastausta kysymykseen, mitä toisen ja kolmannen sukupolven suomalaisuus on ollut.

Kilpailevia kirkkokuntia

2

■ Suomesta lähteneen siirtolaisen elämässä kirkko oli näytellyt tärkeätä osaa: kirkossa oli käyty säännöllisesti, kirkko oli opettanut lukemaan, ja pappi oli ollut mukana kaikissa tärkeimmissä tilaisuuksissa. Suomesta lähtiesäänkin siirtolainen joutui vielä tekemisiin kirkon kanssa, sillä passin saadakseen hän tarvitsi ”papintodistuksen”, joka haettiin kotiseurakunnan pappilasta.

Kun siirtolainen saapui Pohjois-Amerikkaan, kirkon ote heltisi. Uudella mantereella oli jokaisen oma asia, kuuluiko hän johonkin kirkkoon vai ei. Moni koki tämän helpotuksena. Suomeen kirjoitettiin nyt kitkerässä sävyssä ”vanhan maan provasteista”, jotka makasivat lihapatojen ääressä ja rasittivat kansaa kaikenlaisilla vaatimuksillaan. Toisaalta siirtolaisten joukossa oli myös paljon sellaisia, jotka halusivat pitää kiinni uskonnollisista perinteistään ja perustaa seurakuntia.

Koska suomalaisten siirtolaisuus Pohjois-Amerikkaan alkoi Norjan, Ruotsin ja

Suomen pohjoisosista, oli luonnollista, että Pohjois-Amerikan ensimmäiset suomalaisten uskonnolliset kokoukset olivat lestadiolaisten järjestämiä. Lapista tulleet toivat näihin kokouksiin mukanaan opin, joka vaati julkista synnintunnustusta, parannuksen tekoa, ja jota voi luonnehtia myös sanalla ”maailmankielteisyyttä”. Liike oli pohjoisilla syntyalueillaan hyvin maallikkovaltainen, ja Pohjois-Amerikassa tämä piirre entisestäänkin korostui. Suomesta tullut maallikko kelpasi ilman koulutusta seurakunnan papillisten tehtävien hoitajaksi. Niinpä hän saattoi antaa synninpäästön tunnustuksen tehneelle. Liikkeelle olivat ominaisia myös mystisävyiset tunnevaltaiset heräämiset.¹

Laestadiuksen perilliset

Lestadiolaiset ryhtyivät pitämään seurojaan Minnesotan Cokatossa ehkä jo 1860-luvulla² ja Michiganissakin jo vuoden 1870 tienoilla. Michiganissa liikkeelle paneva voima lienee ollut vuonna 1870 Calumetiin saapunut harras lestadiolainen Antti Vitikka (Vitikkohuhta). Jo ennen Vitikan aikaansaamaa herätystä lestadiolaiset olivat osallistuneet Calumetin naapurikaupunkiin Hancockiin syntyneen suomalais-ruotsalais-norjalaisen luterilaisen seurakunnan toimintaan. Lestadiolaisten seurukset herättivät kuitenkin epäluuloja seurakunnan norjalaissyntyisessä pastorissa. Niinpä lestadiolaiset karkotettiin vuonna 1872 seurakunnasta, ja jo saman vuoden lopulla he perustivat Calumetiin ensimmäisen amerikansuomalaisen seurakunnan.

Amerikansuomalaisten ensimmäinen seurakunta sai nimen ”*Salomon Kortet-*

niemi Lutheran Society”. Tämän oudon nimen synnystä kerrotaan kahdenlaisia tarinoita. Toisten mukaan seurakunnan rekisteröinnistä huolehtinut virkamies ei ymmärtänyt alkeellista englantia puhuneita suomalaisia ja sai sen käsityksen, että nämä halusivat perustaa seuran kansallissankarinsa Kortetniemen kunniaksi. Toisten mukaan kunnianhimoinen Kortetniemi yritti ikuistaa nimensä perustamansa seurakunnan viralliseen nimeen.³

Salomon Kortetniemi oli varsin risti-riitainen henkilö. Toisaalta hän näytteli tärkeätä osaa siinä vaiheessa, kun amerikansuomalaiset etsivät muotoja uskonnolliselle toiminnalleen. Toisaalta tämä mies, jonka sanotaan olleen virastaan erotettu unilukkari, oli myös riitojen rakentaja. Vastustajat väittivät, että ”*Salomon Kortetniemi saatuaan täydellisen wiransiaisuuden ... Ryhtyi hän alku ajasta työskentelemään sen päälle – voittaaksensa – korkein sija – walta – ja maine – kaikkein nyky ajan kristityiten yli – Ameriikassa ja Euroopassa.*”⁴

Kortetniemen riitojen kyllästävä johdatus päättyi vuonna 1878. Calumetin seurakunta pani tällöin Kortetniemen sivuun ja otti hänen tilalleen Lapin lestadiolaisten lähettämän Johan Takkisen. Riidat eivät kuitenkaan loppuneet siihen, että ”*kaikkein nyky ajan kristityiten yli*” valtaa tavoitellut Kortetniemi pantiin sivuun, vaan Pohjois-Amerikan lestadiolaisten historiasta tuli pian jatkuvien riitojen, hajaannusten, sovintokokousten ja taas uusien riitojen sekava vyyhti.

Johan Takkista on sanottu ”*kuusamolaiseksi entiseksi viulunsoittajaksi, joka herätykseen tultuaan oli viskannut viulunsa 'paholaisen perään' ja ruvennut luonteensa tinkimättömällä kiivaudella julista-*

maan parannusta.”⁵ ”Takkisen kauden” alkaessa Calumetin lestadiolaisten ristiriidat hälvienivät. Kortetniemen nimi hävisi seurakunnan nimestä, ja seurakunta rekisteröitiin vuonna 1879 ”*apostolis-luterilaiseksi seurakunnaksi*”. Haluttiin olla luterilaisia, mutta erilaisia kuin evankelis-luterilaiset.

Takkinen johti seurakuntaansa kovalla kädellä, ja seurakunta kasvoi, mutta sitten tuli taas ristiriitoja. Takkinen vaati seurakuntalaisiltaan ankaraa kirkkokuria, eivätkä kaikki mukautuneet. Hänellä oli vastustajia ja tukijoita. Vastustajia oli enemmän, ja niin Takkinen sai vuonna 1888 luopua papinvirastaan ja hän lähti kannattajineen Calumetiin 1870-luvun alussa valmistuneesta kirkkorakennuksesta. Samalla Calumetin seurakunta jakautui kahtia. Myös Takkiselle uskolliset jakautuivat pian kahdeksi ryhmäksi.

Kirkkorakennuksensa menettäneet takkislaiset kutsuivat omaa suuntaansa ”*vanhemmaksi suunnaksi*” ja katsoivat olevansa 1870-luvun alussa perustetun Kortetniemen seurakunnan perillisiä. Opilliset erot ”vanhan” ja ”uuden suunnan” välillä olivat vähäisiä. Riidat olivat etupäässä kiivaita henkilöriitoja.

Amerikan ja Lapin lestadiolaisten yhteydet olivat 1870-, 1880- ja vielä 1890-luvullakin hyvin kiinteät. Kaikki Amerikan lestadiolaiset tunnustivat nimittäin Lapin lestadiolaisten johtajan Juhani Raattamaan myös omaksi johtajakseen. Raattamaan kuoltua vuonna 1899 alkoivat myös Lapin lestadiolaiset riidellä. Riidat heijastuivat jo ennestäänkin hajanaiseen Amerikan lestadiolaisten yhteisöön. Amerikan lestadiolaisuuden alkuvaiheissa puhuttiin ”*takkislaisista, kortetniemiläisistä, lannavaaralaisista, gellivaara-*

Calumetin vuonna 1873 valmistunut lestadiolainen kirkko. – Holmio 1967.

laisista, haalilaisista ja raattamaalaisista”, Raattamaan kuoleman jälkeen myös ”*vanhoillisista, heidemanilaisista, pollarilaisista, esikoisista, pikkuesikoisista, suurseuralaisista ja uusheränneistä*”.⁶

Varsin havainnollisen kuvan liikkeen hajanaisuudesta saa lestadiolaiseen liikkeeseen itsekin kuuluneen Uuras Saarnivaaran kirjoittaman apostolis-luterilaisuuden historian lukujen otsikoinnista. Tämän historia-teoksen luvut kertovat, miten ”*Riitaisuudet uusiintuvat*”, ”*Takkinen ja Taneli palaavat Amerikkaan; riita yltyy*”, ”*Amerikan ‘takkislaisten’ jakaantuminen ‘gellivaaralaisiin’ ja ‘lannavaaralaisiin’ esikoisiin*” ja ”*Vanhan maan saarnaajien vierailut riitaisuuksien lisääjinä*”.⁷

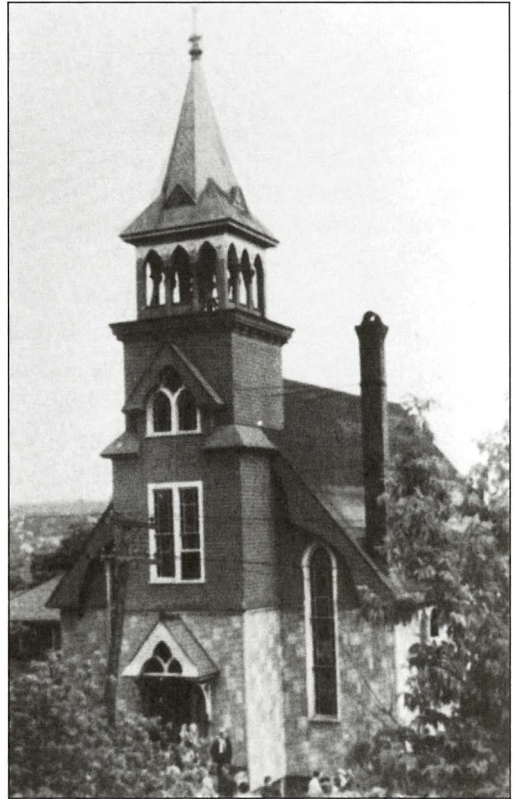

Vuodesta 1908 lähtien Pohjois-Amerikan lestadiolaisuudessa oli kaksi valtasuuntaa, joista toista kutsuttiin johtajansa mukaan heidemanilaisuudeksi ja jota voitaisiin luonnehtia myös vanhalestadiolaisuudeksi. Toista ryhmää johti joukko maallikkoja, ja tätä ryhmittymää kutsuttiin ”suurseuralaisuudeksi”. Vuonna 1928 suurseuralai-

set järjestäytyivät kirkkokunnaksi, joka käytti nimeä Amerikan Suomalainen Apostolis-Luterilainen Kirkkokunta. Kirkkokuntahanke oli ollut vireillä vuodesta 1917 lähtien, ja vielä Amerikan Suomalaista Apostolis-Luterilaista Kirkkokuntaa perustettaessa toivottiin, että kaikki Amerikan lestadiolaiset voitaisiin koota saman katon alle. Mutta toive oli turha. Pääsuuntausten selkeä eriytyminen oli nähtävissä jo 1920-luvun alkupuolella mm. julkaisutoiminnassa. Suurseuralaiset julkaisivat nimittäin vuodesta 1915 lähtien Kristillistä Kuukausilehteä ja sanomalehti Valvojaa. Vanhalestadiolaisilla taas oli vuodesta 1922 lähtien oma kuukausijulkaisunsa Rauhan Tervehdys ja vuodesta 1930 lähtien myös oma sanomalehtensä Opas.⁸

Lienee mahdotonta laskea, kuinka monta vivahdetta lestadiolaisuus Amerikassa aikojen kuluessa on saanut. 1940-luvulla erotettiin neljä pääsuuntausta. Eniten kannattajia katsottiin olevan vuonna 1928 perustetulla Apostolis-luterilaisella kirkkokunnalla (Finnish Apostolic-Lutheran Church of America). Siihen kuului noin 15 000–16 000 uskovaa. Toiseksi suurin ryhmä oli ”heidemanilaiset”, joiden määräksi arvioitiin 5 000–6 000. Tämän lisäksi amerikansuomalaisten keskuudessa eli noin 3 000 henkilöä, jotka pitivät itseään ”evangelisina” ja joita kutsuttiin myös ”pollarilaisiksi”, ja edelleen noin 2 000 ”esikoista”.⁹

Amerikansuomalaisten lestadiolaisseurakuntien piirteitä luonnehdittaessa törmää väistämättä jatkuvasti esiin nousseisiin keskinäisiin ristiriitoihin. Lestadiolaisten joukossa oli kuitenkin myös yhteistyökykyisiä sovun rakentajia. Niinpä sellaisilla paikkakunnilla, joilta lesta-

Myös Hancockin lestadiolaiset rakensivat jo 1870-luvulla oman kirkon. – *Holmio 1967.*

diolainen seurakunta puuttui, lestadiolaiset uskovaiset kuuluivat usein Suomi-Synodin seurakuntaan. Yhteistyökyvystä kertoo myös se, että useat lestadiolaisseurakunnat saattoivat käyttää samaa kirkkorakennusta ja että jotkut lestadiolaisseurakunnat olivat valmiita toimimaan samassa kirkkorakennuksessa Suomi-Synodin seurakunnan kanssa.¹⁰

Mistä riidat ja pieniin ryhmiin jakautuminen sitten johtuivat? Osittain riidat juonsivat siirtolaisten lähtöalueeltakin, mutta ehkä on kuitenkin sanottava, että Lapin vanhimmat yrittivät olla sovitteli-

Peter Raattamaa, uudisraivaaja ja lestadiolainen saarnamies Minnesotan Heinolasta. Peter Raattamaan isä Juhani Raattamaa oli Suomessa lestadiolaisen herätysliikkeen johtaja L.L. Laestadiuksen kuoltua. – *Wasastjerna* 1957.

joita eivätkä riidan rakentajia. Aluksi riidat olivat ehkä enemmän henkilö- ja arvovaltariitoja, mutta 1900-luvun puolella mukaan saatiin myös erilaisia oppiriitoja. Näyttää siltä, että uuteen maailmaan hakeutuneet lestadiolaiset elivät jonkinlaisessa uskonnollisessa hurmiotilassa ja olivat valmiita kiivailemaan loputtomiin pienimpienkin opillisten kysymysten takia. Naapurille annettiin tuomio jyrkin ja armottomin sanoin. Esimerkiksi otettiin puhuttelu, jolla ”evangeliset” suomivat 1920-luvulla vääräoppisena pitämänsä pastori Mickelsenä:

*”Kylläpä olet mies-parka eksynyt töiten oppiin ja omaan vanhurskauteen. Kun Sinulle todistettiin kaikki synnit anteeksi, Sinun olisi pitänyt ne kaikki uskoa anteeksi eikä ruveta niitä erikseen tunnustamaan. Perkele se Sinua vaati syntejäsi toiselle kristitylle tunnustamaan, ja Sinä osoitit ripittäytyessäsi kuuliaisuutta perkeleelle.”*¹¹

Suurin osa lestadiolaisten seurakunnista on sijainnut Pohjois-Michiganin ja Pohjois-Minnesotan kaivos- ja farmialueilla. Yhdysvaltain itäosissa lestadiolaisia seurakuntia on ollut hyvin vähän, länsiosissa – nimenomaan Washingtonissa ja Oregonissa – lienee kannatus ollut jonkin verran laajempaa. Kanadassa lestadiolaisten toiminta on rajoittunut muutamiin suurimpiin suomalaiskeskuksiin. – Yleisesti ottaen lestadiolaisia seurakuntia näyttää syntyneen juuri niille alueille, joille siirtolaisvirrat Pohjois-Suomesta kulkivat voimakkaimpina.

Jos Pohjois-Amerikan lestadiolaisten historiaa tutkitaan järjestöhistorian näkökulmasta, on tutkijalla vastassaan jatkuva erimielisyyksien ja aina vain uusien ja uusien ryhmittymien viidakko. Lestadiolaisten historiaa voi kuitenkin tarkastella toisestakin näkökulmasta. Voi kysyä, miten hyvin lestadiolaisryhmien julistus täytti seurakuntalaisten tarpeet. Päättellen siitä, että elinvoimaisia lestadiolaisseurakuntia on olemassa edelleenkin ja että osa niistä on ollut olemassa jo yli sadan vuoden ajan, julistus on kuitenkin täyttänyt vähintään kohtuullisesti ”kuluttajien” hengelliset tarpeet.

Alkuaikoina seurakunnan suurin merkitys oli ehkä siinä, että Pohjolan erämaista teollistuvaan Amerikkaan saapunut kaipasi kaiken vieraan keskelle jotakin tuttua. Seurakunnalla oli uusissa oloissa ”tilauksensa”.

Näyttää siltä, että suuren ja vahvan lestadiolaisen seurakuntaorganisaation puuttuminen ja monenlaisia sisältöjä saanut hartaudentarjoitus ovat olleet siirtolaisille ja näiden lapsille myös rikkaus. Hajanaisuuden ansiosta siirtolainen, hänen lapsensa ja lapsenlapsensa ovat saa-

neet harjoittaa hartautta ja kunnioittaa Jumalaansa juuri siinä muodossa kuin he ovat halunneet.

Suomi-Synodi

Kun siirtolaisilmiö levisi lestadiolaisilta alueilta muuallekin Suomeen, tuli Pohjois-Amerikkaan myös suomalaisia, jotka olivat kiinnostuneita seurakunnallisesta toiminnasta, mutta joita apostolis-luterilaisten uskonnolliset näkemykset eivät miellyttäneet. Tällaiset henkilöt kutsuivat jo vuonna 1876 pastori Alfred Elieser Backmanin Calumetiin, jossa tämä toimi pappina aina vuoteen 1883 asti. Seuraavien vuosikymmenten aikana Suomesta tuli siirtolaisten keskuuteen lukuisia muitakin pappeja, pappeina esiintyneitä, ja lisäksi ruotsalaisten ja norjalaisten pappissemiinaarit vihkivät suomalaisille muutamia pappeja. Aluksi Suomesta tulleet papit olivat selkeästi enemmistönä.

Ensimmäiset Backmanin jälkeen Pohjois-Amerikkaan tulleet Suomessa vihityt papit olivat Juho Kustaa Nikander, Johan Wilhelm Eloheimo ja Kaarle Leonard Tolonen, jotka näyttelivät suomalaisten kirkollisessa järjestäytymisessä hyvin keskeistä osaa. Nikander saapui vuonna 1885, Eloheimo ja Tolonen vuonna 1888. Neljäs järjestäytymisvaiheen tärkeä pappi oli Jakob Hoikka, joka sai koulutuksensa ruotsalaisessa Augustana Collegessa ja valmistui papiksi vuonna 1883.¹²

Suomalaisia seurakuntia – muitakin kuin lestadiolaisten perustamia – alkoi nyt syntyä eri puolille Pohjois-Amerikkaa. Vuonna 1890 yhdeksän tällaista seurakuntaa ryhtyi perustamaan omaa kirkkokuntaa, joka sai nimen Suomi-Synodi. Kah-

deksan näistä toimi Michiganissa, yksi Etelä-Dakotassa.¹³ Suomi-Synodia lähellä olevia uskonnollisia ryhmittymiä oli kuitenkin enemmänkin. Tällainen oli esimerkiksi Astorian seurakunta.

Jo siinä vaiheessa kun Backman, Nikander, Eloheimo ja Hoikka ohjasivat sittemmin Suomi-Synodiin lukeutuneita seurakuntia, eli Yhdysvaltain suomalaisyhteisö todellista uskonnollisen hajaannuksen aikaa. Lestadiolaiset elivät omina huonosti keskenään toimeentulevina ryhminään eivätkä liioin tulleet toimeen Suomesta saapuneiden pappien kanssa. Ja kun Suomi-Synodia ryhdyttiin perustamaan, kylvettiin ”Amerikan vapaaseen maahan” vielä muitakin uskonnollisten erimielisyyksien siemeniä. Aluksi näitä kylvi kaksi Calumetissa ilmestynyttä sanomalehteä, *Kansan Lehti* ja *Kalevan Kaiku*, jotka kilpailivat katkerasti tilaajista. Eloheimo toi niiden palkoille myös kiivaan riidan perustettavana olevan kirkkokunnan säännöistä.¹⁴ – Suomen kirkkoa lähellä olevan kirkkokunnan perustaminen oli Eloheimon ajatus.

Kun Suomi-Synodi eli Amerikan Suomalainen Evankelis-luterilainen Kirkko perustettiin vuonna 1890 ja kun se sai 72-pykäläisen kirkkolakinsa, syytettiin kirkkokuntaa ”korkeakirkollisuudesta” ja epädemokraattisuudesta. Nämä syytökset olivat saaneet alkunsa jo siinä vaiheessa, kun Calumetiin perustetut sanomalehdet tilaajista kilpaillessaan olivat riidelleet Eloheimon tekemästä kirkkolakiluonnoksesta. Suomi-Synodin kirkkolaki olikin suurelta osin Eloheimon laatima, mutta kirkkokunnan perustavaan kokoukseen tuotaessa se oli jo Nikanderin ja Tolosen korjaama, ja perustavassa kokouksessa siihen tehtiin lisäksi joitakin pieniä muutoksia.

Suomi-Synodin pappeja 1800-luvulta. – *Järnefelt 1899*. Ylhäällä vasemmalta Jaakko J. Hoikka, Heikki Tanner ja Alfred Elieser Backman. Alhaalla vasemmalta Karl Leonard Tolonen, Juho Kustaa Nikander ja Kaarlo Huotari. Alfred Elieser Backman oli amerikkansuomalaisten pappina vuosina 1876–83. Siirtolaispapin työhön väsyttyään hän palasi Suomeen. – Suomi-Synodi perustettiin vuonna 1890. Pastorit Jaakko J. Hoikka (1854–1917), Karl Leonard Tolonen, Juho Kustaa Nikander ja Johan Wilhelm Eloheimo olivat keskeisiä henkilöitä sen perustamisessa. Jaakko J. Hoikka tuli Amerikkaan vuonna 1873 ja valmistui amerikkansuomalaisesta Augustana-Synodin seminaarista papiksi vuonna 1883. Karl Leonard Tolonen saapui Michiganiin vuonna 1888 ja ryhtyi hoitamaan Ishpemingin, Negauneen ja Championin seurakuntia. Ennen Amerikkaan tuloaan hän oli ehtinyt toimia lähetyssaarnaajana Lounais-Afrikassa ja ”lähetysskoulun” opettajana Suomessa. Juho Kustaa Nikander (1855–1919) tuli Suomessa valmistuneena pappina Amerikkaan vuonna 1885, ja vuonna 1890 hänet valittiin Synodin ensimmäiseksi esimieheksi. Parin vuoden taukoa lukuun ottamatta hän oli synodin esimies kuolemaansa asti. Heikki Tanner (Pellikka) tuli Amerikkaan vuonna 1889 menetettyään Suomessa virkansa ja toimi sitten pappina ainakin Etelä-Dakotassa ja Wyomingissa. Kaarlo Huotari tuli Pohjois-Amerikkaan vuonna 1891 ja toimi sitten 12 vuoden ajan pappina.

Suomi-Synodin perustanut ”kirkolliskokous” järjestettiin vuonna 1890. Mukana olivat kuvassa olevat papit ja maallikot. Kuvasetelman kokoaja on sijoittanut keskelle (pyöreä kuva) J.W. Eloheimon, jolla oli merkittävä rooli, kun Suomi-Synodia perustettiin. Oltuaan mukana monenlaisissa kahnauksissa Eloheimo vetäytyi syrjään, ja 1900-luvun alussa hänestä kerrottiin, että hän ”on nyt paimentoimestaan luopunut ja ellee hiljaisuudessa maanviljelijänä josakin vuorisen Idahon laaksossa”. – *Järnefelt 1899; Holmio 1967; Suomi-Opiston Albumi 1896–1906.*

Toimintaansa aloittelevan Suomi-Synodin johdossa oli konsistori, johon kuului neljä pappia. Esimieheksi valittiin Nikander. Paimen-Sanomat otettiin kirkkokunnan viralliseksi äänenkannattajaksi.

Uuden kirkkokunnan alkutaival oli monella tavalla tuskallista. Ehkä kaikkein ongelmallisinta oli se, että kirkkokuntaa perustamassa olleilla papeillakin oli erimielisyyksiä. Eniten niitä rakensi Eloheimo, joka riitojen seurauksena perusti jopa oman lyhytaikaiseksi jääneen kirkkokuntansa, ”Fenno-amerikkalaisen kirkon”.¹⁵

Erilaiset kirkkokunnan sisäiset ristiriidat ja ulkoiset paineet eivät estäneet Suomi-Synodin kasvua. Vuoden 1895 päättyessä siihen kuului jo 38 seurakuntaa, joista puolet oli Michiganissa. Myös Minnesota

ja Etelä-Dakota olivat tässä vaiheessa synodin ydinaluetta. Seurakuntia löytyi kuitenkin myös kaukaa Idästä ja Lännestä. Kanadassakin oli yksi synodiin kuuluva seurakunta. Tässä vaiheessa sen seurakuntien palveluksessa oli seitsemän Helsingin Yliopistossa koulutuksen saanutta pappia ja viisi Yhdysvalloissa vihittyä pappia, joista vain kahden koulutus oli jäänyt niukaksi.¹⁶ Pappien koulutustaso täytti siis varsin suuret vaatimukset.

Uuden kirkkokunnan perustajien oli ratkaistava monta vaikeaa ongelmaa. Siirtolaisten asuminen hyvin laajalla alueella eri puolilla Pohjois-Amerikkaa oli yksi niistä. Siirtolaisten, seurakunnan potentiaalisten jäsenten, työpaikkojen alituinen muuttuminen oli toinen. Seurakuntaan

kuulumisen vapaaehtoisuus oli kolmas. Eikä seurakunnan taloudenkaan hoitaminen ollut ongelmatonta. Tätä taustaa vasten mittavan ja toimivan kirkkokunnan kokoaminen yhden vuosikymmenen aikana oli erinomainen saavutus.

Suomi-Synodi perusti vuonna 1896 Suomi-Opiston, jonka yhteydessä alkoi vuonna 1904 toimia 2-vuotinen jumaluusopillinen seminaari. Kaksi vuotta myöhemmin seminaarista valmistui jo neljä pappia, joista kolme eli Alfred Haapanen, Salomon Ilmonen ja John Wargelin näyttelivät pian Suomi-Synodin toiminnassa hyvin merkittävää osaa.¹⁷

Suomi-Synodin ensi vuodet olivat kaikin tavoin kasvun aikaa, ja kasvu jatkui aina 1920-luvun alkuun asti. Vuosina 1896–1906 synodiin liittyi 74 seurakuntaa, ja kun jäsenmäärä vuonna 1895 oli noin 7 500, oli se vuoden 1906 lopulla jo noin 23 500. Vuosina 1907–22 perustettiin Suomi-Synodin yhteyteen 77 uutta seurakuntaa. Jäseniä oli erään laskelman mukaan vuonna 1922 jo 36 269.

Vuonna 1909 alueellista organisaatiota kehitettiin jakamalla seurakunnat Michiganin, Minnesotan, Idän, Ohio-Pennsylvanian ja Lännen konferensseihin. Viime mainittu jakautui pian Californian ja Columbian konferensseihin. Myöhemmin syntyi vielä Illinoisin konferenssi. Konferenssit järjestivät mm. pyhäkoulujuhlia.

Ensimmäisessä kirkolliskokouksessa laadittuja sääntöjä tarkistettiin jo 1890-luvun alkupuolella, mutta hyvin pitkään kuului väitteitä, joiden mukaan Suomi-Synodi oli liian ”piispallinen”, pappien asemaa liiaksi korostava. Vielä 1900-luvun alussakin Suomi-Synodin papit jou-

tuivat puolustelemaan kirkkolakejaan samaan tapaan kuin Johannes Bäck Kirkkolisessa Kalenterissa vuonna 1907:

*”Keskuudessamme on huudettu pappiwallasta, ja pelotettu, eli yritetty sen kautta pelottamaan kansaamme, enemmän kuin warmankaan minkään muun kansan tai kansallisuuden keskuudessa milloinkaan on tehty. On aiwan mahdotonta käsittää tähän minkäänlaisia järkewiä syitä ... Jos Synoodissa on pappiswaltaa on se rajoittunut siihen, ettei sen konsistoriumi ole ollut walmis papiksi wihkimään ketä hywänsä ainoastaan sillä, että pyrkijä on halunsa ilmoittanut tulla saarnawirkaan pyhitetyksi.”*¹⁸

Suomi-Synodia johtaneet papit olisivat synodin alkuaikoina halunneet tehdä organisaatiostaan jonkinlaisen Suomen kirkon jatkeen ja koota kaikki Pohjois-Amerikan suomalaiset yhden kansallisen kirkkokunnan jäseniksi. Tämä tavoite oli kuitenkin utopistinen.

Suomi-Synodi ei siis pystynyt keräämään seurakuntiinsa kaikkia Pohjois-Amerikan suomalaisia. Lisäksi se sai 1900-luvun alusta lähtien todeta, että työväenliikkeiden piirissä suhtautuminen seurakuntien toimintaan yleensä ja Suomi-Synodin toimintaan aivan erityisesti oli hyvin kielteistä. Uskonnon aktiivinen vastustaminen oli sosialistien uskontoa, ja uskonnonvastainen toiminta sai varsin pitkälle meneviä muotoja. Kerrotaan esimerkiksi, että Virginiassa (Minnesotassa) sosialistit tulivat joukolla jumalanpalvelukseen ja lukivat saarnan aikana omaa lehteään Työmiestä niin, että sosialistien vihaama pastori Wargelin sen näkisi. Montanassa sosialistit ”valloittivat” suomalaisen kirkkorakennuksen ja tekivät siitä itselleen toimihuoneiston. Aberdee-

Suomi-Synodin perustajat halusivat jo vuonna 1890 oman oppilaitoksen. Hanke toteutuikin vuonna 1896, jolloin Hancockiin perustettu oppilaitos – Suomi-Opisto (Suomi College) – sai ensimmäiset oppilaansa. Vuonna 1920 opisto hyväksyttiin niiden koulujen joukkoon, joista oppilaat pääsevät ilman eri tutkintoja Michiganin valtion yliopistoon. Tässä vaiheessa opetuskieleksi tuli englanti yliopiston vaatimissa aineissa. Yliopisto asetti nyt myös Suomi-Opiston opettajille omat pätevyysvaatimuksensa. Suomi-Opiston rooliin on kuullut suomen kielen ja suomalaisen kulttuuriperinnön vaaliminen. Oppilaista huomattavan suuri osa on ollut suomalaista syntyperää. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

nissa (Washingtonissa) heidän sanotaan perustaneen oman piispallisen kirkkokuntansa, jonka piti käyttää nimeä Social Apostolic Parish. Jotkut sosialistitoimitsijat taas hankkivat itselleen papin oikeudet ja saivat siten oikeuden rautatieyhtiöiden myöntämiin alennuslippuihin.¹⁹

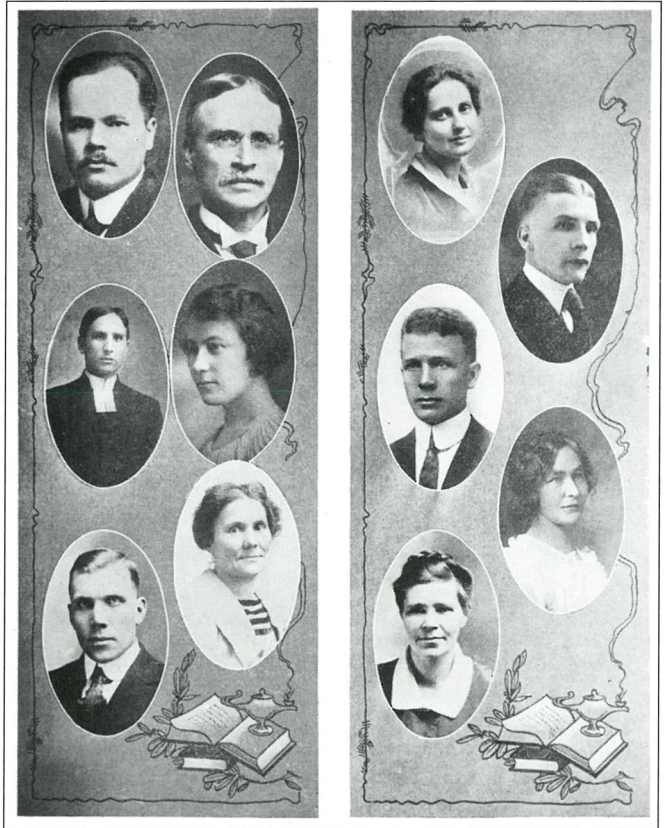
Vaikeuksista huolimatta Suomi-Synodista kasvoi suuri kirkkokunta, jolla oli 1900-luvun alusta lähtien seurakuntansa lähes jokaisella tärkeällä Yhdysvaltain suomalaispaikkakunnalla. Kanadassa sen toiminta jäi sen sijaan vaatimattomaksi.

Kirkkokunnilla ja niiden johtajilla oli omat tavoitteensa, toiveensa, taakkansa, juhlanga ja arkensa. Seurakunnilla ja seurakuntalaisilla oli omansa.

Seurakunnan toiminnan näkyvin osa oli jumalanpalvelus, joka järjestettiin suurissa seurakunnissa joka sunnuntai, pienissä ehkä kerran kuussa tai silloin kun pappi tai joku muu saarnamies oli tarjolla. Seurakunnalla oli näkyvä osansa myös silloin, kun lapselle tarvittiin nimi ja kun

1900-luvun alussa useimmat Suomi-Opiston opettajat olivat saaneet koulutuksensa Suomessa. Kuvassa opiston nuorekasta opettajakuntaa 1920-luvun alussa. – *Tervehdys Suomelle 1920.*

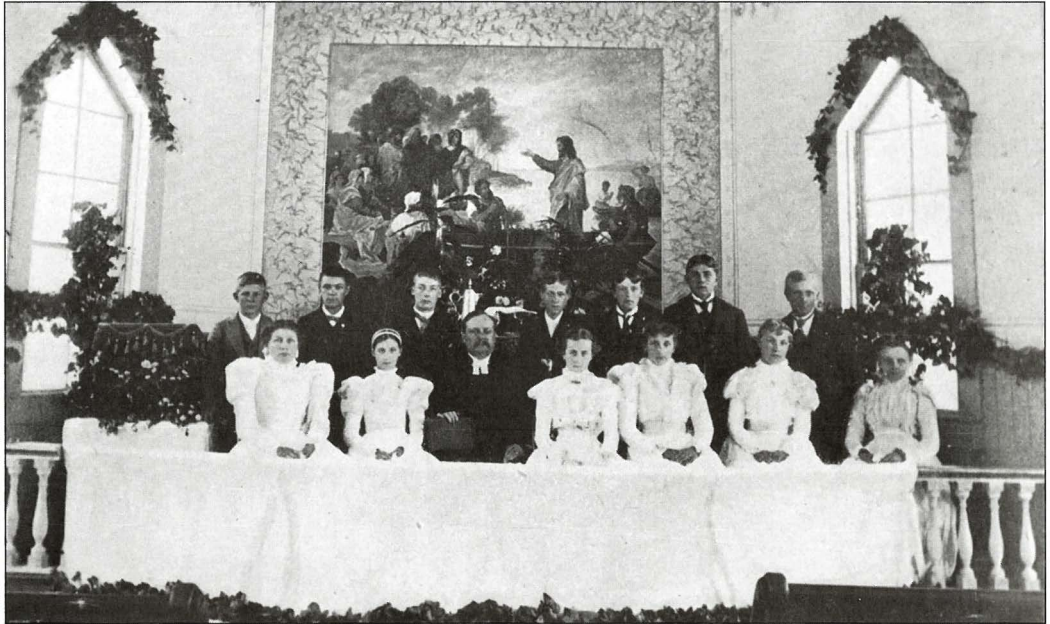
toisensa löytäneet mies ja nainen halusivat solmia avioliiton. Ja tietenkin myös silloin, kun joku seurakunnan jäsen tuli matkansa päähän.

Kastetilaisuudet, avioliittoon vihkimiset ja hautajaiset olivat ennen kaikkea seurakunnan omille jäsenille tarkoitettuja palveluja, mutta moni pappi palveli maksusta seurakuntiin kuulumattomiakin. Seurakunnista esimerkiksi otettakoon Suomi-Synodiin kuulunut Ashtabula Harborin Betaniaseurakunta vuonna 1902.

Betaniaseurakunta oli 1900-luvun alun amerikansuomalaiseksi seurakunnaksi suuri. Siihen kuului noin 400 maksavaa jäsentä, joten seurakunnalla oli varaa oman papinkin palkkaamiseen. Vuoden

alussa seurakunta sai Suomesta uuden papin, Juho Kallenin, joka tietenkin vastasi jumalanpalvelusten järjestämisestä ja kaikista muistakin papille kuuluneista tehtävistä. Niinpä vuonna 1902 hän oli mukana 20 hautajaistilaisuudessa, siunasi viimeiseen lepoon ”16 miehen puolta ja 4 vaimonpuolta”. Kuolleista seitsemän oli aikuisia, 13 lapsia.

Keskimäärin joka toinen viikko Kallen oli hautajaisissa, mutta vielä enemmän hänen työnsä sisälsi tulevaisuuden rakentamista. Vuoden 1902 aikana hän ”vihki pyhään avioliittoon” 37 paria ja oli mukana 105 kastetapahtumassa. Vuoden aikana hän piti myös kaksi rippikoulua, ja niin ”Herran pyhälle Ehtoolliselle neliviikko-

Astorian suomalaisia rippilapsia opettajineen vuonna 1898. – *Järnefelt 1899.*

sen opetuksen jälkeen laskettiin” keväällä 25 ja syksyllä 24 lasta. Kesällä Kallen piti lisäksi seurakunnan kesäkoulua.

Ashtabula Harborin suomalaiset tarvitsivat näin seurakuntaa ja sen sielunpaimenta monella tavalla. Toimiakseen hyvin seurakunta tarvitsi toisaalta jäsentensä palveluksia. Seurakunnan talous vaati keräämään neljän dollarin jäsenmaksun. Seurakunnan pöytäkirjoista on myös luettavissa, miten elävä seurakunta tarvitsi jatkuvasti jäsentensä talkootyötä. Tarvittiin pyhäkoulun opettajia ja kesäkoulun opettajia. Oli hankittava rahaa papin palkkaan, kirkkorakennuksen ristin hankkimiseen, uusien urkujen hankkimiseen, kirkon maalaamiseen, pappilan huonekalujen uusimiseen, kirkon ympäristön hoitamiseen, uuden jäsenkirjan hankkimiseen ja niin edelleen. Seurakunnan toiminta ja seurakuntaan kuulumisen sisälsivät siten,

todella paljon muutakin kuin kokoontumista Jumalan sanan ääreen.

Ashtabula Harborin seurakunta oli vuonna 1902 jo suuri ja lisäksi kasvava nuorten siirtolaisten seurakunta. 50 vuotta myöhemmin se oli tietenkin aivan muuta.

Betaniaseurakunnan tapaisia suuria seurakuntia oli 1900-luvun alussa muitakin, mutta seurakuntien enemmistö oli paljon pienempiä. Monella seurakunnalla ei ollut edes omaa pappia, eikä kaikilla ollut toimintansa keskuksena omaa kirkkorakennustakaan.

☆☆☆

Suomi-Synodin toiminnassa alkoi 1920-luvun alussa selvä laskukausi. Se johtui osittain siitä, että siirtolaisuus Suomesta Yhdysvaltoihin oli käynyt vähäiseksi. Suomesta tulleista ei enää saatu uusia jäseniä niiden tilalle, jotka jättäytyivät syystä

tai toisesta sivuun. Mutta toisaalta on paikallaan muistaa, ettei esimerkiksi Pohjois-Amerikan ruotsalaisten seurakuntien kehitys kulkenut alkuunkaan samaan tapaan kuin Suomi-Synodin. Ruotsalaisten siirtolaisten kuten yleensäkin amerikkalaisten uskonnollinen toiminta aktivoitui nimitäin tänä aikana huomattavasti.

Suomi-Synodi – suomalaisten suurin seurakuntaorganisaatio – kuihtui ainakin osittain siksi, että Pohjois-Amerikan suomalaiset vasemmistoliikkeet suhtautuivat Suomi-Synodiin hyvin kielteisesti. Vuoristovaltioissa ja Tyynenmeren rannikolla seurakuntatoiminnan sanotaan erityisesti kärsineen sosialistien toiminnan takia. Salomon Ilmosen mukaan:

*”Pieniä seurakuntia jäi sentään hävitetyille raunioille sinne tänne ... Joutuihan kirkkojakin sosialistien haltuun vaikei varsin monta. Surullista oli tietenkin nähdä, miten Herran Huoneet muutettiin jumalattomain temmellyskentiksi, joissa Jumalan nimeä pilkattiin ja hurjimmat tanssit karkeloitiin ... seurakunnat muualla osoittautuivat siksi voimallisiksi, että jaksoivat asemansa säilyttää niinä vuosina, jolloin sosialismin hyökyaalto kulki niitten ylitse.”*²⁰

Sosialisteilla oli varmasti vaikutuksensa. Hyvin paljon lieenee kuitenkin ollut kysymys myös sukupolvien välisestä kriisistä. Vanha polvi, joka vielä 1920-luvulla määräsi Suomi-Synodin asioista, halusi, että saarnat, pyhäkoulut ja kaikki muukin toiminta tapahtuisivat suomen kielellä. Tästä taas toinen siirtolaispolvi ei pitänyt, sillä se piti jo englantia omana kielenään. Suomi-Synodi ilmeisesti menettikin kieli-riitansa vuoksi yhden sukupolven.

Miksi sitten sukupolvien välinen kriisi oli suomalaisten keskuudessa pahempi

Yli 70 vuotta kestäneen toimintansa aikana Suomi-Synodilla oli seuraavat esimiehet:

Juho Kustaa Nikander	1890-1898
Kaarle Leonard Tolonen	1898-1902
Juho Kustaa Nikander	1902-1919
Alvar A. Rautalahti	1919-1922
Alfred Haapanen	1922-1950
John Wargelin	1950-1955
Raymond Wargelin	1955-1962

kuin Pohjois-Amerikan ruotsalaisyhteisössä? Ehkä osittain kielellisistä syistä. Pidetään selvionä, että ruotsalaiset siirtolaiset oppivat englannin kielen paljon nopeammin kuin suomalaiset. Väitetään jopa, että Suomi-Synodin esimiehetkin olivat aina vuoteen 1955 asti henkilöitä, jotka eivät tunteneet oloaan kotoisaksi, kun oli suomen kielen sijasta käytettävä englannin kieltä.²¹ Vasta vuonna 1955 Suomi-Synodi sai ensimmäisen ja ainoaksi jääneen Yhdysvalloissa syntyneen esimiehensä.

Kun pyritään selittämään, miksi Suomi-Synodi piti tiukasti kiinni suomalaiskansallisista perinteistään, on paikallaan myös todeta, että suomalaisen siirtolaisyhteisön piirissä vuosisatoin vaihteessa syntynyt kansallinen ajattelu oli todella voimakasta.

Vielä 1930-luvun alussakin suomalaisuus oli synodille mitä tärkein asia. Eräs sen papeista valitti tällöin kuitenkin jo sitä, että kaikki eivät tajunneet, kuinka tärkeätä suomen kielen opettaminen Suomi-Synodin kouluissa oli:

”Viime vuosina ovat monet lasten vanhemmista omaksuneet sellaisen harhakä-

Amerikansuomalaisilla oli vuosikymmenien varrella monia Suomesta hankittuja pappeja, joita kiiteltiin taitaviksi ja pyyteettömiksi. Pappia Suomesta hankkiessaan seurakunnat menettivät yleensä niin, että jossakin Suomen johtavassa sanomalehdessä ilmoitettiin papin virka haettavaksi. Ilmoitukseen sisällytettiin myös tiedot palkasta ja muusta virkaan liittyvistä asioista. Eniten pappeja tuli Suomesta 1900-luvun alussa: vuosisadan ensimmäisen kymmenen vuoden aikana tulijoita oli kolmisenkymmentä.

Useimmat Suomesta tulleet papit täyttivät ainakin kohtuullisesti seurakuntalaisten asettamat vaatimukset. Sekä Suomesta tulleitten että Amerikassa koulutuksen saaneiden joukossa oli kuitenkin myös muutamia mustia lampaita, joista J.W. Lähde lienee ollut kuuluisin. Akseli Järnefelt kuvaa Lähdettä vuosisatain vaihteessa seuraavasti: ”V.1885 vihki Augustanasynodi papiksi J.W. Lähteen. Hän tuli suomalaisen seurakunnan papiksi Harboriin. Sitten on hän liikkunut pappina ja sanomalehden toimittajana monessa paikassa seikkaillen kaikkialla ja elä-

en huonosti. Monen kaupungin putkassa on hän humalaisena virunut, monet suomalaiset edistyspyrinnöt turmellut, seurakuntaharrastuksen laimentanut ... Saarnalahjat on hänellä hyvänpuoleiset ... Hän on voinut mennä uudelleen seudulle, missä on turmiollisesti vaikuttanut, ja kummin-kin saa siellä taas kannatusjoukon. Harva suomalainen on Amerikassa niin paljon vaikuttanut kun J.W.Lähde, mutta ikävä kyllä tuo vaikutus on ollut enimmäkseen pahaan päin.” – Järnefelt 1899.

Papin tehtäviin tarjoili joskus itseään joku sellainenkin, jolla ei ollut asianmukaista koulutusta. Niinpä elämäntyönsä amerikansuomalaisten pappina tehnyt Johannes Bäck sai kerran kirjeen, jossa sanottiin, että ”U. Suomettaressa olevan ilmoituksenne eli kuulutuksenne johdosta Rohkenen täten tarjoutua lähetyspastoriksi, nimittäin jos ei Suomesta ole vihityitä pappeja teille ... en ole paljon koulua käynyt, kansakoulua ja käsityökoulua.” – Johannes Bäckin kokoelma. HYK.

sityksen, etteivät lapsemme tarvitse enää suomenkielen opetusta; eikä monen mielestä ole kristilliset opetukset ja neuvotkaan enää välttämättömiä. Kouluelämähän ne on kokonaan niellyt, ja sieltähän ne saavat kaiken opetuksensa ja elämänsä ohjeet, niin kyllä kai ne sillä toimeentulevat täällä vapaassa maassa. Ja sitten näyttää kuin meidän suomalaiset vanhempamme olisivat aivan kuin veltostu-

neet kasvatustyössään. Ei tahdota viitsiä, eikä tahdo olla aikaakaan, lasten kanssa ryhtyä suomalaista Aapista tavaamaan ja suomalaisen lukutaidon alkeita opettelemaan. Ja sitten, sehän näyttäisi niin kovin ulkomaalaiselta! Nehän oppivat valtionkouluihin tämän maan kielen aivan kuin itsestään, niin mitäpä sitä turhaa vaivaa nähdä. Ja eihän täällä suomenkieltä tarvitakaan. Vanhempi polvi kun kaatuu ja

maan multa kätetään, kuolee suomenkieli heidän mukanaan.

*Suomenkielen opettaminen lapsillemme tulisi aina olla pyhä ja tärkeä velvollisuutemme. Kutkas sitä paremmin oppivat kuin suomalaisten lapset, jos vain heille opetetaan sitä.”*²²

Jo 1920-luvulla oli kuitenkin niitäkin, jotka tajusivat hyvin, ettei suomalaisuuden häviämistä Amerikasta voitu välttää. John Wargelin oli yksi näistä. Hän totesi jo 1920-luvun alussa, että Suomi-Synodin tulisi erottaa kaksi erilaista perintöä toisistaan. Toinen perintö oli etninen eli suomalainen, toinen uskonnollinen. Suomalaisen perinnön häviämistä ei ajan mittaan voitu väistää. Uskonnollinen perintö oli kuitenkin säilytettävissä, ja se oli suomalaista perintöä paljon tärkeämpi.²³

Wargelinin tapaisten henkilöiden sanomaa ei tajuttu, ja niin ensimmäinen siirtolaispolvi piti tiukasti kiinni synodinsa suomalaiskansallisista perinteistä. Armas Holmion näkemys lieneekin aivan oikea, kun hän Michiganin suomalaisten historiaa kirjoittaessaan totesi, että

*”Hancockin jumaluusopillinen seminaari pysyi kauan niin suomenkielisenä, että siellä papiksi valmistuneet voivat joissain tapauksissa vain puutteellisesti käyttää englanninkieltä ... Monissa seurakunnissa toimi pyhäkoulu kokonaan suomenkielisenä kymmenen jopa kaksikin vuosikymmentä liian kauan; samoin tulivat englanninkieliset jumalanpalvelukset hyvin hitaasti yleisempään käytäntöön.”*²⁴

Vanhan sukupolven oli kuitenkin vähitellen annettava periksi. Seurakunnat alkoivat 1920-luvulla joidenkin pettymykseksi ja joidenkin iloksi muuttua kaksikieliseksi. Kahden seuraavan vuosikymme-

nen aikana muutos kiihtyi. Jo 1940-luvun alussa oli seurakuntia, jotka olivat korvanneet suomen kielen kokonaan englannilla, ja toisaalta oli sellaisiakin seurakuntia, joissa englannin kieli otettiin mukaan vasta 1950-luvun loppupuolella. Muutokset näkyivät myös seurakuntien nimissä. Aluksi käytettiin suomenkielistä nimeä, vaikka lähes jokaisella seurakunnalla lienee alusta alkaen ollut myös englanninkielinen nimi, joka saattoi olla esimerkiksi Finnish Evangelical Lutheran Church. Kun ensimmäinen siirtolaispolvi teki tilaa toiselle, tuli nimessä suomalaisen tilalle usein sana First. Seurakunta oli nyt The First Evangelical Lutheran Church.²⁵

Suomi-Synodi pyrki yhdistämään suomalaiskirkkokuntia yhdeksi suureksi kirkkokunnaksi jo 1900-luvun alussa. Yhdistyminen toiseksi suurimman suomalaisen kirkkokunnan, Kansalliskirkon, kanssa oli esillä moneenkin kertaan ja aina turhaan. 1930-luvulla nousi esiin myös ajatus, että yhteistyö olisi aikaisempaa selkeämmin ulotettava oman kansallisen ryhmän ulkopuolelle. Ajatus ei kuitenkaan saanut riittävää kannatusta vielä edes 1940-luvulla.

Kansalliskirkkokunta

Kun Suomi-Synodi perustettiin, eivät kaikki siis puhaltaneet yhteen hiileen. Nimenomaan Johan Wilhelm Eloheimo tuotti toiminnallaan harmia synodille. Ensimmäinen suuri Eloheimon aiheuttama yhteenotto tapahtui Calumetissa vuonna 1890.

Johan Wilhelm Eloheimo oli tärkeä henkilö Suomi-Synodia perustettaessa. Si-

ten onkin varsin ymmärrettävää, että hän oli närkästynyt, kun hänen oma seurakuntansa Kansan Lehden yllyttämänä ei ollut valmis liittymään Suomi-Synodiin. Eloheimon ja hänen seurakuntansa ristiriita kärjistyi niin, että asiasta päättävään seurakuntakokoukseen Eloheimo hankki jopa poliiseja ja että seurakunnan noin 700 jäsenestä vain noin 200 oli valmis seuraamaan Eloheimoa Suomi-Synodiin. Muut seurakunnan jäsenet Eloheimo erotti.

Erotetuiksi tultuaan Eloheimoon tyytymättömät perustivat välittömästi ”kansallisseurakunnan”. Tarkoituksena oli tosin perustaa ”kansan seurakunta” synodin ”pappisseurakunnan” vastapainoksi, mutta termit menivät sekaisin. Tämä Calumetin kansallisseurakunta oli uuden uskonnollisen ryhmittymän siemen. 1890-luvulla syntyi nimittäin joukko muitakin seurakuntia, jotka eivät olleet valmiita liittymään Suomi-Synodiin. Näitä oli Michiganissa, joka oli Suomi-Synodin toiminnan ydinaluetta, mutta itsenäisiä seurakuntia löytyi muualtakin, nimenomaan kuitenkin Illinoisista ja vuoristovaltioista. Riidat johtivat siihen, että Suomi-Synodi sai rinnalleen kilpailevan kirkkokunnan, Kansalliskirkon, jonka virallinen nimi oli Amerikan Suomalainen Evankelis-Lutherilainen Kansalliskirkko.

Keskeinen osa Kansalliskirkon synnyssä oli Karl Aksel Adheimer Koski -nimisellä pastorilla, joka oli ollut ennen Amerikkaan tuloaan vaikeuksissa sekä Suomessa että Inkerinmaalla. Hän halusi päästä papiksi Suomi-Synodiin, mutta se ei huolinut häntä paimentensa joukkoon. Koska Pohjois-Amerikan suomalaiskeskuksissa oli kova puute papeista, löytyi Koskelle kuitenkin paikka. Hän sai sen ensin Chicagosta vuonna 1895, ja pari vuotta

myöhemmin hän ryhtyi hoitamaan papin virkaa Wyomingissa. Täältä käsin Koski ryhtyi toteuttamaan Amerikan Uutisten toimittajan Kalle Haapakosken ajatusta. Haapakoski halusi, että perustettaisiin suomalainen kirkkokunta, joka olisi kansanvaltaisempi kuin Suomi-Synodi. Koski kutsui seurakuntien edustajat Wyomingiin, ja nämä perustivat sitten Amerikan Suomalaisen Evankelis-lutherilaisen Kansalliskirkon ja valitsivat esimieheksi Calumetin kansallisseurakunnan ”vihollisen” Eloheimon.

Eloheimo oli valmis Kansalliskirkon esimieheksi mutta ei ollut kiinnostunut kirkkokunnan asioiden hoitamisesta. Hänen ainoa toimensa kirkkokunnan hyväksi jäi ilmeisesti siihen, että hän vihki kolportööri Erik Johanssonin papiksi. Kirkkokunta nukkuikin aina siihen asti, kunnes vuonna 1899 Calumetin seurakunnan palvelukseen saapunut Säskylän kirkkoherra Wilhelm Adrian Mandellöf herätti sen unesta. Mandellöf taivutti Eloheimon kutsumaan kirkolliskokouksen koolle Ironwoodiin lokakuussa 1900.

Mandellöf olisi halunnut liittää Kansalliskirkon seurakunnat Suomi-Synodiin, mutta kun se ei onnistunut, oli hän valmis järjestämään Kansalliskirkon seurakunnat toimivaksi kirkkokunnaksi, jossa maallikoilla oli ainakin aluksi enemmän valtaa kuin Suomi-Synodissa. Opillisesti Kansalliskirkko alkoi viimeistään tästä lähtien seurata Suomen evankelista liikettä. Mandellöf oli omaksunut jo Suomessa tämän liikkeen uskonkäsitteet.²⁶

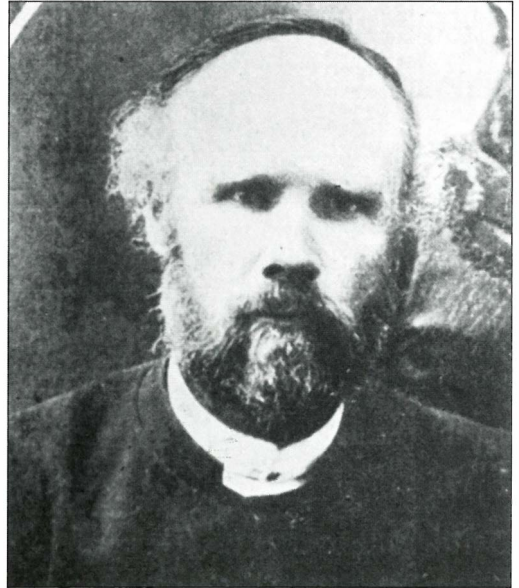
Mandellöfin vuodet (1900–05) Kansalliskirkkokunnassa olivat vilkkaan toiminnan aikaa. Mandellöf vihki kirkkokunnalle pappeja, joita vihittäessä opilliset vaatimukset olivat vähäiset, mutta on

sanottu, että ”sydämen hurskaudesta ja evankelisen opin selvästä käsittämisestä hän ei tinkinyt”.²⁷ Kirkkokunta kasvoi, mutta kohtasi alkuvuosinaan myös vastoinkäymisiä nimenomaan julkaisutoiminnassaan ja pyrkiessään järjestämään kansanopetusta.

Kansalliskirkon ensimmäinen lehti ”Todistusten Joukko” alkoi ilmestyä jo vuonna 1901. Tätä täydentämään perustettiin pari vuotta myöhemmin ”Kansan Lehti”. Kirkkokunta eli nyt voimansa tunnossa. Eräs Kansalliskirkon oma pappi toteaa tästä ajasta seuraavaa: ”Suurta melua pidettiin ja Kansalliskirkkokunta-asiaa ajettiin. Suuresta tahdottiin käydä ja maailman tunnustusta tavoiteltiin. Joukkoa haalattiin ja taidettiin sitä saadakin, uteliasta meluavaa joukkoa ympärille ihmettelemään ja rähisemään. Puoluevihaa lietsottiin. Täytyihän sitä syytöksiin puolustautua ja antaa takaisin paraiten letkauksia. Ei missään suhteessa tahdottu olla toista huonompia.”²⁸

Eli kun Suomi-Synodilla oli kaksi lehteä, täytyi Kansalliskirkollakin olla kaksi lehteä. Kahden lehden kustantaminen rasiitti pienen kirkkokunnan taloutta kuitenkin liikaa. Kansan Lehti ilmestyi ainoastaan vuoden ajan, ja lehden konkurssin mukana meni myös Todistusten Joukko. Parin vuoden tauon jälkeen Kansalliskirkko sai kuitenkin uuden lehden, Auttajan. Aluksi se oli yksityisomistuksessa, mutta pian Kansalliskirkko sai ottaa sen vastaan lahjana.

Toisen vastoinkäymisen Kansalliskirkko koki, kun se menetti vuonna 1903 perustetun Kansan Opistonsa sosialisteille. Kirkkokunta oli halunnut perustaa opiston, joka ei palvelisi vain omaa kirkkokuntaa vaan suomalaista siirtokansaa

Wilhelm Adrian Mandellöf (1848–1916) saapui Amerikkaan vuonna 1899 toimittuaan sitä ennen jo noin 25 vuoden ajan pappina Suomessa. Kansalliskirkon johtaja hän oli vuosina 1900–1905, minkä jälkeen hän palasi Suomeen. – Holmio 1967.

yleisemminkin. Opisto aloitti toimintansa Minneapolisissa vuonna 1903. Seuraavana vuonna se siirrettiin Duluthin esikaupunkiin Smithvilleen, jossa opistolla oli omat hyvät toimitilat.

Kansan Opisto toteutti Kansalliskirkon päämääriä, mutta se kuului muodollisesti kannatusyhdistykselle, jonka jäseneksi pääsi kuka tahansa maksamalla dollarin vuosimaksun. Jo vuonna 1906 kannatusyhdistyksessä oli niin paljon sosialisteja, että opiston perustajat alkoivat pelätä pahinta ja pyrkivät kytkemään oppilaitoksensa virallisestikin kirkkokuntaan. Tämä oli kuitenkin jo myöhäistä. Sosialistit miehittivät kannatusyhdistyksen johtokunnan ja muuttivat Kansan Opiston

Kansalliskirkon pappeja kirkolliskokouksessaan vuonna 1938. – *Holmio 1967.*

Työväen Opistoksi (Work People's College). Sosialistit saivat näin oman oppilaitoksen, ja Kansalliskirkko puolestaan oli nyt vailla oppilaitosta.²⁹

Eikä sosialistien kanssa taisteltu vain opistorakennusten ja haalien omistamisesta. Vielä enemmän taistelu oli aatteitten rajua taistelua, josta Kansalliskirkon kalenteri valitti, että

”Pakanallisen taantumuksen henki on vallannut osan siirtokansamme, kuten on käynyt Suomessakin. Raakaa kristillisyyden pilkkaa kylvetään innolla kansamme keskuudessa. Kaikki ulkonainen sivistyksen tahdotaan kelpaamattomana ”porvarillisena sivistyksenä” maahan kaataa ja sijalle nostaa ”sosialistinen sivistys” ... Sitä pidetään sivistyksen merkinä, kun henkilö osaa ja kehtaa oikeen raa’asti pilkata Jumala-uskoa ja siitä johtuneita siveellisiä tapoja. – Mitä tämä vaikuttaa uskoa tunnustaviin? Varmaankin samaa

kuin mitä, Neron kristittyjä varten valmistamat, polttoroviot, s.o.: yksimielisyyttä ja yhteen liittymistä.

*Minusta näyttää siltä kuin tuo kansamme pakanallinen joukko, vaikkakin saatana palvelijoina, olisi Jumalan kädessä ruoskana, jonka avulla Hän ajaa tunnustajiaan yhteen laumaan. Tuo räikeä kristillisyyden pilkka on mielestäni kuin tuli, joka kirkollista joukkoa puhdistaa ulkokullaisuudesta ja maailmanmielisyydestä.”*³⁰

Kansalliskirkon suhteet Suomi-Synodiin pysyivät jatkuvasti kylminä. Ashtabula Harborissa suhteet olivat joskus niin kireät, että sikäläisen kansallisseurakunnan pappi Williamson kertoo saaneensa uhkauskirjeitä ja että Williamsonin seurakuntalaisten väitetään vartioineen pappilaansa turvatakseen pappinsa perheen hengen.³¹

Kansalliskirkko jäi paljon pienemmäksi kuin Suomi-Synodi. Vuoden 1907 tilas-

tojen mukaan Amerikassa oli kuitenkin 31 seurakuntaa, ”joissa on jollakin suhteella saaneet kirkon palveliat waikuttaa”. Lisäksi oli 58 seurakuntaa, jotka olivat itsenäisiä mutta joiden Kansalliskirkko katsoi hengeltään kuuluvan omaan joukkoonsa. Jäseniä näissä väitettiin olevan yhteensä 13 611.³² Pappoja kirkkokunnalla ilmoitettiin tähän aikaan olevan 17, näistä 16 Yhdysvalloissa ja yksi Kanadassa. Lisäksi kirkkokunnalla oli kaksi lähetysaarnajaa, joista toinen Yhdysvalloissa ja toinen Kanadassa.³³

Vaikka osa seurakunnista olisikin toiminut vain ”paperilla” ja vaikka kirkkokunnan jäsenmääristä olisikin annettu liioittelevia tietoja, näyttää siltä, että parhaina päivinä Kansalliskirkko vaikutti kaikkialla, missä suomalaisia siirtolaisia asui. Toiminnan painopiste oli luonnollisesti Yhdysvaltain suurissa suomalaiskeskuksissa, mutta Kanadankin puolella, nimenomaan Ontariossa, Kansalliskirkolla oli vuosikymmenestä toiseen seurakuntia.

Ajatus Suomi-Synodin ja Kansalliskirkon yhdistämisestä eli vuosikymmenien ajan. Ensimmäisen kerran kirkkokuntien yhdistymisajatus oli esillä jo vuonna 1901. Vuosina 1913–14 käydyissä neuvotteluissa todettiin, että kirkkokunnat olivat opillisesti samanlaisia, mutta vain suurin piirtein. Kansalliskirkko oli lähellä Suomen evankelista liikettä, jonka käsityksen mukaan ihminen pelastui armosta, Kristuksen sovintokuoleman ja kasteen ansiosta. Jo 1900-luvun alussa Kansalliskirkolla oli käytännössäkin varsin kiinteät suhteet Suomen evankeliseen liikkeeseen. Sen seurakunnissa vieraili Suomen Evankeliumiyhdistyksen saarnaajia, kirkkokuva otti palvelukseensa Evankeliumiyhdistyksen pappeja, yhdistyksen maallik-

kosaarnaajia vihittiin Kansalliskirkon pappeiksi, ja Kansalliskirkko tuki taloudellisesti Evankeliumiyhdistyksen Japanissa harjoittamaa lähetystyötä. 1920-luvun lopulla tämä tiivis yhteistyö kuitenkin loppui.

Pienen kirkkokunnan taloudelliset vaikeudet ajoivat jo 1920-luvulla etsimään yhteistyötä saksalaisten perustaman Missouri-Synodin kanssa. Opillisesti Kansalliskirkko ja Missouri-Synodi olivat lähellä toisiaan, mutta oli myös eroja. 1920-luvulla tällainen oli muun muassa kysymys naisten äänioikeudesta seurakunnassa. Kansalliskirkon seurakunnissa naisilla oli äänioikeus, Missouri-Synodin seurakunnissa ei.

Pappien koulutus oli asia, jossa Kansalliskirkko tarvitsi välttämättä apua. Kansalliskirkon oma pappisseminaari aloitti tosin Ironwoodissa toimintansa vuonna 1918, mutta seminaari jäi lyhyt-ikäiseksi ja sen kouluttamien pappien määrä pieneksi. Oman koulutuksen kangerrellessa Kansalliskirkko turvautuikin jo 1920-luvulla Missouri-Synodin pappisseminaarin apuun. Vuonna 1938 seminaariin perustettiin tätä varten erityinen suomalainen osasto.

Lähetyskirkko ja muut ”pikkukirkot”

Suomi-Synodilla ja apostolis-luterilaisilla oli esikuvansa Suomessa. Kansalliskirkkokin löysi itselleen hengenheimolaisia ”vanhasta maasta”. Neljäs merkittävä amerikansuomalainen kirkkokunta, Lähetyskirkko, sen sijaan kasvoi amerikkalaisesta maaperästä. Tämä ryhmä syntyi suomalaisten keskuuteen amerikkalaisten kongregationalistien lähetystyön tulokse-

na. ”Lähetysseurakunnat” hankittiin tosin Suomesta, koska suomalaiset siirtolaiset voitiin tavoittaa vain suomen kielellä.

Amerikkalainen kongregationalistiskirkko oli vapaakirkollinen liike, joka koulutti seminaarissaan pappeja siirtolaisten keskuudessa tehtävää työtä varten. Amerikansuomalaisten keskuudessaakin lähetystyö alkoi jo vuonna 1889.

Ensimmäinen suomalainen lähetysseurakunta perustettiin Ashtabulaan vuonna 1891. Pian tämän jälkeen syntyivät myös Quincyn ja Fitchburgin seurakunnat.³⁴ Vuosisadan vaihteeseen tultaessa työ oli tuottanut jo niin paljon tuloksia, että suomalaisista seurakunnista voitiin koota oma organisaationsa, josta käytettiin nimitystä Lähetyskirkko tai Evankelinen Lähetysyhdistys. Seurakunnat jaettiin kolmeen ryhmään eli ”konferenssiin”, joista idän konferenssi perustettiin vuonna 1899. Keskilännen konferenssi perustettiin vuonna 1908 ja Lännen vuonna 1918.³⁵

Lähetyskirkon suomalaiset papit saivat ensin koulutuksensa Massachusettsissa, mistä koulutus siirrettiin vuonna 1913 Chicagoon. Aina vuoteen 1932 asti kongregationalistien pappisseminaarilla oli täällä oma suomalainen osastonsa, The Finnish Training School.³⁶

Lähetyskirkon kuten yleensäkin vapaakirkollisten tunnusmerkkeihin kuului seurakuntien huomattavan suuri autonomisuus. Hyvin tunnepitoisen uskonsa kirkon jäsenet rakensivat pelkästään Raamatun varaan. Uskontunnustukseltaan sen sanotaan olleen hyvin vapaamielinen. Tämä näkyi hyvin myös Lähetyskirkon julkaisuissa, Totuudessa ja sitten Uudessa Totuudessa.

Lähetyskirkolla on ollut seurakuntia eri puolilla Yhdysvaltoja. Selvästi voi-

Quincyn (Massachusetts) lähetysseurakunnan 1900-luvun alussa valmistunut kirkko edustaa aikansa amerikansuomalaista (amerikkalaista) kirkkoarkkitehtuuria. – *Lähetysyhdistyksen Jouluviesti 1935.*

Kun amerikansuomalaiset puhuivat lähetysseurakunnista, ei välttämättä ollut kysymys vain yhden kirkkokunnan – Lähetyskirkon – seurakunnista. Termi viittasi myös yleisemmin sellaisiin seurakuntiin, jotka olivat syntyneet amerikkalaisen lähetystyön tuloksena. Niinpä 1930-luvun alkupuolella voitiin puhua jopa noin 150 lähetysseurakunnasta, joilla oli palveluksessaan noin sata saarnaajaa.

Lähetyskirkon toiminnan painopiste oli Yhdysvaltain itäosissa. West Warehamin (Massachusetts) lähetysseurakunta oli 1930-luvulla aktiivinen, ja sen piirissä toimi myös ”kitarakuoro”, joka säesti itse itseänsä. Kitaran lisäksi kuorolle kelpasivat muutkin soittimet. – *Lähetysyhdistyksen Jouluviesti 1935.*

makkaimman otteen tämä kirkko sai suomalaisista kuitenkin Yhdysvaltain itäosissa, jonka useimpiin suomalaiskeskuksiin perustettiin joko 1890-luvulla tai 1900-luvun alussa lähetysseurakunta. Keskilännessä, missä lestadiolaiset, Suomi-Synodi ja Kansalliskirkko olivat voimakkaita, Lähetyskirkko jäi sen sijaan heikoksi. Suurimmillaan Lähetyskirkko oli todennäköisesti 1930-luvulla, jolloin sen jäsenmäärä oli lähes 3 000.³⁷ Vuonna 1939 seurakuntia lasketaan olleen 38 ja näillä noin 20 pappia. Toimintaa helpotti amerikkalaisilta uskonveljiltä saatu taloudellinen apu. 1930-luvun alussa arvioitiin, että vain ”harva nykyinen Amerikan suomalainen lähetysseurakunta voi yksin pappinsa kustantaa”.³⁸

Näyttää siltä, että vaikka Lähetyskirkkoon kuuluneet joskus syyttelivätkin toisia ahdasmielisyydestä, olivat Lähetyskirkon ja muiden suomalaisten siirtolaiskirkkojen väliset ”sodat” silti harvinaisia ja laimeita. Itse Lähetyskirkko pyrki esiintymään suvaitsevaisena. Sen mielestä

*”Kristuksesta ei saa tehdä vain yhden ihmisyhtymän Vapahtajaa. Ei myöskään pidä unohtaa mitä Jeesus sanoi: ”Ei tällä vuorella, eikä Jerusalemissa, vaan kaikkialla ... Eihän luterilainen kirkko ole ainoa, jonka kautta Kristus kokoaa hajallaan olevat Jumalan lapset yhteen?”*³⁹

Myös amerikkalaiset metodistit katsoivat lähetystyön suomalaisten siirtolaisten pa-

Totuuden Todistaja

Minä olen lähettävä teille totuuden hengen, joka lähtee Isän tyköön, niin hän on todistanut minusta ja tekin todistatte. (Joh. 15:26,27)

Pyhä Raamattu
Joh. 3:16 Joh. 1:32

AMERIIKAN SUOMALAISTEN HELLUNTAISEURAKUNTIEN JULKAISU

PUBLISHED MONTHLY BY THE FINNISH PENTECOSTAL CHURCHES IN AMERICA
2084—Fifth Ave., New York City, N. Y., U. S. A.

Entered as second class matter December 27, 1935, at the post office at New York, New York, under the Act of March 3, 1879.

VOL. XIV — 1939 TOUKOKUU—MAY No 5

\$1.00 Vuosikerta.
15 kappaletta Dollarilla.
Yksityisnumerot 10c.

Toimittaja ARTTURI A. VUORI, Editor
2084 FIFTH AVE., NEW YORK, N. Y., U. S. A.
Puh. Harlem 7-5752

\$1.00 a Year.
15 copies for One Dollar.
Single copies 10c.

Edvard Pirinen, Sofia Swanson, Hilma Hänninen ja Antti Lajunen olivat amerikansuomalaisen helluntailiikkeen pioneereja. Edvard Pirinen toimi Nasellessa (Washington) vuosina 1904–1907 ja sai siellä aikaan ”suuren herätyksen”. Pirinen kuoli jo vuonna 1907. Suomalaisen helluntaiseurakunnan Naselle sai vasta vuonna 1927. Sofia Swanson vaikutti 1900-luvun alkuvuosina mm. Ohiossa ja Kaliforniassa. Muutamia vuosia myöhemmin taas ”Herra johti ... Hilma Hännisen” New Yorkin suomalaisten keskuuteen. New York sai suomalaisen seurakunnan vuonna 1925. Antti Lajunen vaikutti 1920-luvulla eri puolilla Yhdysvaltoja. Keväällä 1929 hän koki Idahossa ”marttyrikuoleman”.

Kanadansuomalaistenkin keskuudesta löytyi helluntailiikkeeseen kuuluvia jo 1920-luvun lopulla, ja ensimmäinen kanadansuomalainen helluntaiseurakuntakin (Thunder Bay) perustettiin jo vuonna 1933. Vuoteen 1940 mennessä laskettiin Pohjois-Amerikassa olleen 126 suomalaispaikkakuntaa, joissa oli ”helluntaievankeliumia levitetty”. – *Liedes ja Vesanen 1994*. Vuodesta 1925 lähtien Pohjois-Amerikan suomalaisella helluntailiikkeellä on ollut julkaisutoimintaa. Tärkein julkaisu on ollut Totuuden Todistaja.

rissa tarpeelliseksi. Lähetystyö alkoi vuonna 1902, jolloin Yhdysvaltain metodistikirkko myönsi huomattavan avustuksen lähetystyön tekemiseksi suomalaisten siirtolaisten keskuudessa.

Lähetystyö tuotti niukasti tuloksia: tuki perustettiin muutama seurakuntakin, mut-

ta metodistit jäivät amerikansuomalaisten uskonnollisessa toiminnassa vaatimattomaksi sivuvirraksi. Vielä vaatimattomampi ryhmä olivat baptistit. Tiedetään kuitenkin, että muuan ”oppimattomaksi” sanottu kortesjärveläinen mies yritti levittää baptismissa Michiganissa jo vuonna 1891 ja

julkaista samana vuonna Lanesvillen Sanomat -nimistä sanomalehteäkin.

Amerikansuomalaiset baptistit perustivat muutamia pieniä seurakuntia. Tällainen löytyi 1900-luvun alussa esimerkiksi Negauneesta. 1930-luvun lopulla toiminnassa oli kuitenkin ainoastaan yksi suomenkielinen baptistiseurakunta. Se löytyi Fairport Harborista, Ohiota. Suomesta lähteneitten ruotsinkielisten siirtolaisten keskuudessa baptistiseurakuntia oli enemmän. Tähän kysymykseen palataan kuitenkin laajemmin jäljempänä.⁴⁰

Suomi ”sai” ensimmäisen helluntai-seurakuntansa vuonna 1915. Amerikansuomalaiset puolestaan perustivat ensimmäisen helluntaiseurakuntansa vuonna 1925, kanadansuomalaiset vuonna 1933. Vuonna 1940 toimivia seurakuntia oli jo 15, näistä kahdeksan Yhdysvalloissa ja seitsemän Kanadassa.⁴¹ Nimenomaan Kanadassa helluntailiike oli kuitenkin voimissaan vasta toisen maailmansodan jälkeen. Tätä helluntailiikkeen vaihetta käsitellään jäljempänä (s. 262).

Suuri Kanada

Siinä vaiheessa kun Yhdysvaltain suomalaiset alkoivat rakentaa seurakuntaorganisaatioitaan, oli kanadansuomalaisia vain kourallinen. Vuoden 1901 väestölaskennassakin Kanadasta löytyi vain 2 502 Suomessa syntynyttä siirtolaista. Vaikka kanadansuomalaisten määrä kasvoikin kolmen seuraavan vuosikymmenen kuluessa huomattavasti, oli Suomessa syntyneitä Kanadassa vielä 1930-luvun alkaessakin vain noin 44 000. Ja kanadansuomalaisten määrä ei ollut vain pieni – suomalaiset olivat lisäksi hajallaan suunnat-

toman laajalla alueella, mikä teki kaikenlaisen yhteistyön hankalaksi.⁴²

Ensimmäinen kanadansuomalainen seurakunta lienee perustettu vuonna 1893 Nanaimossa, Brittiläisessä Kolumbiassa. Tämä seurakunta oli ehkä hengeltään lähellä Suomi-Synodia, mutta se ei koskaan silti liittynyt Suomi-Synodiin, eikä sillä luultavasti ollut koskaan pää- tai sivutoimista pappiakaan.⁴³

Suomi-Synodin ensimmäinen seurakunta Kanadassa syntyi pian sen jälkeen, kun muutamat Yhdysvaltain suomalaiset seurakunnat olivat perustaneet Suomi-Synodiksi kutsumansa kirkkokunnan. Suomi-Synodin toiminta Kanadassa oli kuitenkin kituvaa. Esimerkiksi otettakoon Copper Cliffin Suomalainen Evankelis-Luterilainen Wuoristo-seurakunta, joka perustettiin vuonna 1897. Copper Cliff oli vuosisatain vaihteessa yksi Ontarion suurimmista suomalaispaikkakunnista, joten vain harvalla kanadansuomalaisella seurakunnalla oli taustanaan yhtä hyvä väestöpohja.

Wuoristo-seurakunnan alkuaikoina sielunhoidosta vastasi pastori Hoikka, joka vieraili seurakunnassa 3–4 kertaa vuodessa. Tällä perusteella häntä pidettiin seurakunnan ensimmäisenä ”vakinaisena” pappina. Seurakuntalaiset järjestivät tähän aikaan seuroja myös omin voimin. 1900-luvun alkuvuosina seurakunnassa alkoi vierailia myös ”kiertäviä lähetyssaarnaajia”. Nämä vierailivat Copper Cliffissä ahkerasti, vuonna 1904 seurakunnassa kävi jopa kahdeksan kiertevää saarnamiestä levittämässä oppiaan ja myös kunnan kollehdin toivossa. Lisäksi hartaustilaisuuksia järjestämässä kävi paikkakunnalla asunut metodisteihin lukeutunut maallikkosaarnaaja Nikolai Pylvänen.⁴⁴

Amerikansuomalaiset kirkkokunnat pitivät yhteyttä Suomeen monella tavalla. Moni amerikansuomalainen pappi vieraili Suomessa, ja vastaavasti useat johtavat suomalaiset kirkonmiehet ovat vierailleet Pohjois-Amerikassa. Suomessa vierailleista amerikansuomalaisista papeista mainittakoon Juho Kustaa Nikander, Alfred Haapanen, V.B. Rautanen, John Wargelin ja Alvar Rautalahti. Suomalaisista Amerikassa käyneistä papeista voidaan mainita lähetysohjat J. Mustakallio ja Matti Tarkkanen, professorit Arthur Hjelt ja Antti Pietilä, piispa J.R. Koskimies ja herätysliikkeiden johtajat Väinö Malmivaara, asessori K.R. Kares ja rovasti A. Renvall. – *Ilmonen 1931.*

Suomi-Synodin toiminta Kanadassa jäi heiveröiseksi. Niinpä 1920-luvun alussa kanadansuomalaisten keskuudessa toimi vain neljä seurakuntaa, ja Suomi-Synodiin kuuluneita pappeja oli vain yksi. Ja kun tämä yksi – pastori Antti Karhu – jätti kesällä 1922 Copper Cliffin seurakunnan, ei Kanadassa ollut ainoatakaan suomalaista luterilaista pappia. Koko Kanadassa oli nyt sama tilanne kuin 1890-luvun lopulla Fort Williamissa, josta Johannes Bäck sai siihen aikaan kirjeen:

”Nöyrimmällä anteeksi pyynnöllä rohkeiden lähestyä teitä muutamalla radilla. Käännyn oitis asiaan. Meillä täällä Fort Williamissa olis hiukan papillisia toimia tehtävänä ja täällä ei laisinkaan ole siihen toimeen kelpavaa miestä niin kysymme jos te suosiollisesti voisitte olla meillä apuna? täällä olis useita lapsia sillä ijällä

että heillä olis aika päästä Herran pyhälle ehtoolliselle”.⁴⁵

Suomi-Synodiin kuului 1920-luvun alussa vain noin neljä prosenttia kanadansuomalaisista. Ainakin osittain tämä johtui kanadansuomalaisen asutuksen hajanaisuudesta. Lisäksi on paikallaan todeta, että Suomi-Synodi itsekkin oli pieni organisaatio, jonka voimavarat olivat hyvin rajalliset. Huomattakoon myös aikakaudelle ominainen aatteiden taistelu. Siirtolaisten sieluista taistelivat kirkkojen lisäksi sosialistit. Sosialistien toiminnalla oli vaikutuksensa Yhdysvaltain suomalaisuuteen, mutta ehkä vielä enemmän kanadansuomalaisuuteen. Suomesta Kanadaan suuntautunut siirtolaisuushan ajoittui niin, että siirtolaisista hyvin suuri osa oli omaksunut sosialistisia aatteita jo Suomessa – Yhdysvaltoihin tulleista suuri osa nousi siirtolaislaivaan jo ennen kuin työväenliike oli ehtinyt saada jalansijaa Suomessa.

Väitetään, että Kanadassa suomalaiset sosialistit olivat vielä aktiivisempia kuin Yhdysvalloissa. Niinpä Copper Cliffin tilannetta kuvattiin sellaiseksi, että uskonnollisia tilaisuuksia häirittiin siinä määrin, että *”tilaisuudessa oli mahdotonta pitää yllä pyhyden tunnelmaa”*. Sosialistit *”rienasivat uskontoa”*, ja väitetään, että erään tilaisuuden järjestäjien *”naisten perään ammuttiinkin, kun he Jumalaa kiittäen pääsivät rekiinsä takaisin ja kotimatalle”*.⁴⁶

Kun Suomi-Synodin piirissä havaittiin, etteivät kirkkokunnan voimat riittäneet kanadansuomalaisten sielujen hoitamiseen, solmi Suomi-Synodi yhteistyösopimuksen 1920-luvun alussa United Lutheran Church in American kanssa. Yhteistoimintaa kesti aina vuoteen 1931. Vaikka siirtolaisuus Suomesta Kanadaan oli tähän

Copper Cliffin (Ontario) "Wuoristo-seurakunta" oli 1900-luvun alussa ehkä jopa suurin kanadansuomalainen seurakunta. Vuonna 1915 seurakunta sai papikseen Otto E. Mäen. Kuva on vuodelta 1915. Otto E. Mäen ympärille on ryhmittynyt vuoden 1915 rippikoulu-luokka. – *Raivio 1975.*

aikaan vilkasta, ei Suomi-Synodin ja yhteistyökumppanin työ tuottanut odotettuja tuloksia. Kanadaan perustettiin muutamia uusia seurakuntia, mutta esimerkiksi New Finlandin seurakunnan jäsenmäärä putosi tänä aikana 415:sta 161:een. – Vuonna 1931 Suomi-Synodi luopui kanadansuomalaisista seurakunnistaan, joista huolehtiminen jäi nyt kokonaan United Lutheran Church in American tehtäväksi. Kanadan suomenkieliset seurakunnat saivat perustaa yhdyssiteekseen oman järjestön (konferenssin).

Kun Suomi-Synodi vuonna 1931 luopui kanadansuomalaisista seurakunnistaan, oli Kanadassa samana vuonna teh-

dyn väestölaskennan mukaan 44 000 Suomessa syntynyttä, joista lähes 39 000 piti itseään jollakin tavalla luterilaisena, vaikka vain pieni osa näistä "luterilaisista" kuului johonkin seurakuntaan. Seuraavaksi suurimpaan ryhmään kuului 1 700 suomalaista. Nämä katsoivat olevansa The United Church of Canadian tunnustajia. Tämä kirkkokunta oli perustettu vuonna 1925, ja siinä oli jäseninä metodistisia, kongregationalistisia ja presbyteerisiä ryhmiä.⁴⁷

Aina 1930-luvun alkuun asti Yhdysvaltain ja Kanadan suomalaisten seurakunnat muodostivat organisaation, jossa Yhdysvaltain-Kanadan rajalla ei ollut ai-

nakaan suurta merkitystä ja jossa kanadansuomalaisten asuinpaikat muodostivat hyvin perifeerisen osan. Vuoden 1931 jälkeenkin kanadansuomalaisilta luterilaisilta puuttui itsenäisyys, mutta ero Yhdysvaltain suomalaisiin alkoi nyt jollakin tavalla näkyä. Ehkä selvin itsenäisyyden ilmaus oli kanadansuomalaisten emokirkkonsa tukemana julkaisema Isien Usko-lehti. Suomi-Synodin Paimen Sanomat ja Amerikan Suometar menettivät Kanadassa ainakin ”virallisen asemansa”. Tässä vaiheessa kanadansuomalaisilla oli 12–16 seurakuntaa ja seurakunnissa yhteensä ehkä noin 1 300 jäsentä.

Kanadansuomalaisten seurakuntien ja näiden emokirkon yhteistyö ei ollut kitkaton. Kanadansuomalaisten seurakuntien talous pyrki jatkuvasti olemaan emokirkon varassa, ja kitkaa aiheutti lisäksi suomalaisten pappien huono kielitaito. Vielä 1930-luvullakin kanadansuomalaisen kirkkokansan murheena olivat myös radikaalit vasemmistolaiset, jotka kävivät taisteluaan uskontoa vastaan.

Suomenruotsalaiset

Siirtolaisuus Suomen ruotsinkielisiltä alueilta Pohjois-Amerikkaan alkoi jo 1860-luvun lopulla, ja jo 1870-luvun alussa oli muutamia ruotsinkielisiä kuntia, joista siirtolaisuus oli hyvin voimakasta. Seuraavan vuosikymmenen alussa koko Pohjanmaan ruotsinkielinen rannikkoalue oli voimakkaan siirtolaisuuden aluetta. Varsinais-Suomen ja Uudenmaan ruotsinkielisistä kunnista siirtolaisuus alkoi myöhemmin ja jäi vaatimattomaksi. Sen sijaan Ahvenanmaalta siirtolaisuus

oli jo 1880-luvulla voimakasta, ja se pysyi sellaisena vuosikymmenien ajan. Suomesta lähteneitä ruotsinkielisiä siirtolaisia lienee ollut noin noin 80 000.

Koska siirtolaisuus Pohjanmaan ruotsinkielisiltä alueilta alkoi varhain, on vain luonnollista, että ensimmäiset merkit uskonnollisesta järjestäytymisestäkin ovat löydettävissä jo 1880-luvulta. Ensimmäinen suomenruotsalaisten oma seurakunta syntyi luultavasti vuonna 1884, jolloin Kokkolan seudulta lähteneet siirtolaiset perustivat seurakuntansa Oregonin Marshfieldiin. Pian tämän jälkeen perustettiin muitakin seurakuntia, viimeksi (1919) Bronxin Pilgrim-seurakunta. 1910-luvun päättyessä laskettiin, että suomenruotsalaisia luterilaisia seurakuntia oli 25 ja jäseniä näissä lapset mukaan luetuina 4 000.⁴⁸

Suomenruotsalaisten seurakunnat poikkesivat joissakin asioissa huomattavastikin suomenkielisten seurakunnista. Suomenkielisten seurakuntien jäsenistö koostui yleensä kymmenien vuosien ajan pelkästään suomenkielisistä. Ruotsinkielisistä seurakunnista taas voidaan alusta alkaen todeta, että jokin niistä oli esimerkiksi 90-prosenttisesti suomenruotsalainen ja jokin toinen taas 70-prosenttisesti. Suurin osa ”toiskielisistä” lienee ollut Ruotsista tulleita siirtolaisia.

Toinen erityispiirre on oman keskusjärjestön puuttuminen. Pohjanmaan ruotsalaisten perustamat seurakunnat olivat juuriltaan suomalaisia, mutta ne kuuluivat ”riikinruotsalaisten” perustamaan Augustana-Synodiin. Kolmas erityispiirre on se, että kaksi kolmasosaa suomenruotsalaisesta kirkkokansasta kuului ”riikinruotsalaisten” perustamiin seurakuntiin. Augustana-Synodiin kuuluneita suomenruotsalaisia oli 1930-luvun alussa vähintään 12 000.

Gardnerin suomenruotsalaisia rippikoululaisia noin vuodelta 1900. Rippikoulua piti ”augustana-pastori” C.J. Beckman. Suomenruotsalaisten oman seurakunnan lisäksi Beckman oli paikkakunnalla toimineen ”skandinaavisen” seurakunnan sielunhoitaja. – *Hälsning från Amerika.*

On hyvin todennäköistä, että seurakuntaan kuulumisen oli Suomen ruotsinkielisiltä alueilta tulleiden keskuudessa suhteellisesti paljon yleisempää kuin suomenkielisiltä alueilta tulleiden. – Suomenruotsalaisten seurakuntien erityispiirteisiin kuului myös se, että suuri osa näissä seurakunnissa palvelleista papeista oli joko syntynyt Ruotsissa tai oli ainakin syntyperältään ”riikinruotsalaisia”.

Suomenruotsalaisten perustamat seurakunnat kuuluivat Augustana-Synodiin, mutta ne pyrkivät myös suomalaisista juurista lähtevään yhteistyöhön. 1910-luvun lopulla ne organisoivat erityisen lähetysyhdistyksen, jonka piti tehdä herätystyötä nimenomaan suomenruotsalaisten amerikansiirtolaisten keskuudessa. Hanke jäi miltei idean tasolle. – Toinen yhteishanke menestyi hiukan paremmin. 1930-luvun alussa ryhdyttiin Massachusettsissa järjestämään jonkinlaisia kirkkopäiviä. Juhannuksen tienoille ajoitettuja juhla järjestettiin viiden vuoden ajan Gardnerissa ja Worcesterissa, ja niihin kutsuttiin suo-

menruotsalaisia kaikkialta Pohjois-Amerikasta. Parhaiten suomenruotsalaisten luterilaisten yhteistyö onnistui kuitenkin julkaisutoiminnassa. Sändebudet-niminen julkaisu ilmestyi vuosina 1909–25, ja parhaimmillaan sillä oli noin 1 400 tilaajaa.

On mahdollista, että paikallisella tasolla seurakuntiin kuuluneilla suomenruotsalaisilla oli jotakin yhteistyötä suomenkielisten siirtolaisten kanssa, mutta joka tapauksessa se jäi hyvin vähäiseksi. Eri kieliryhmiin kuuluneiden suomalaisten luterilaisten tiet yhtyivät kuitenkin vuonna 1962, jolloin Lutheran Church in America perustettiin. Uuteen kirkkokuntaanhan tuli suurin osa niin Augustana- kuin Suomi-Synodinkin seurakunnista.

Edellä on todettu, miten suomenkielisten amerikansiirtolaisten keskuudesta löytyi muutamia baptistiseurakuntia. Suomenruotsalaisten piirissä baptismi sai huomattavasti tukevamman jalansijan.

Jo 1890-luvun lopulla ainakin Worcesterista, Chicagosta, Duluthista ja Negau-neesta löytyi pieniä suomenruotsalaisia

Pohjois-Amerikan suomalaiset ”kirkkokunnat” kilpailivat ajoittain ankarastikin keskenään. Kirkkokuntien oli kilpailtava myös työväenliikkeiden kanssa. Nimenomaan Suomi-Synodiin työväenliikkeet suhtautuivat kielteisesti. Sosialismin hengessä toimitettu pilalehti Väkäleuka esimerkiksi vihjaili vuonna 1908, että ”Suomisyntodan pohjattomaan kitaan on kolmattakymmentä vuotta heitetty suomalaisten työmiesten pieniä säästöjä.” – Väkäleuka 1908.

baptistiryhmiä. Osa näihin kuuluneista oli omaksunut baptistien näkemykset jo ennen siirtolaiseksi tuloaan, osa sai vaikutteensa ruotsalaisten baptistiseurakuntien ”lähetysseurakuntien”.

Ensimmäisen seurakuntansa Pohjois-Amerikkaan tulleet suomenruotsalaiset baptistit perustivat Worcesterissa vuonna 1900. Seuraavana vuonna joukko nuoria baptisteja perusti Chicagossa järjestön, joka käytti nimeä Finska Baptist Missionsföreningen. Tämä yhdistys halusi tehdä lähetystyötä sekä suomenkielisten että ruotsinkielisten siirtolaisten keskuudessa ja pyrki hankkimaan tukea myös amerikkalaisilta baptisteilta.

Vuonna 1916 suomalaisilla baptisteilla oli 15 seurakuntaa, näistä 14 kuului ruotsinkielisille ja vain yksi suomenkielisten. Jäseniä oli yhteensä 677, pyhäkoulu kävi laskentaa tehtaessä 767 lasta.

Baptistien seurakunnat ”amerikkalaisuivat” paljolti jo maailmansotien välise-

nä aikana. Nimikin muuttui – Missionsföreningen korvattiin nimellä The Baptist Mission Union. Muutos näkyi myös julkaisu- ja toiminnassa. Vuonna 1906 oli perustettu kuukausittain ilmestynyt Finska Missionsposten – maailmansotien välisenä aikana se sai nimen The Mission Post, millä nimellä se sitten ilmestyi aina vuoteen 1961 asti.

Vaikka suomenruotsalaiset baptistiseurakunnat olivat pieniä, kykenivät ne toimimaan omana organisaationaan aina vuoteen 1961 asti. Tällöin The Baptist Mission Union liittyi virallisesti baptistien ”kattojärjestöön”, joka käytti nimeä The General Baptist Conference. Tämä ”konferenssi” oli Ruotsista tulleitten baptistien järjestö.

Vuonna 1907 perustettiin Massachusettsissa Svensk-Finska Missionssällskapet, jolla oli kaksi tavoitetta. Se halusi ensinnäkin tehdä lähetystyötä Pohjois-Amerikkaan tulleiden suomenruotsalaisten

keskuudessa. Toiseksi se halusi tukea ta-
loudellisesti Suomessa toimivaa Fria Mis-
sionsförbundet i Finland -järjestöä.
Svensk-Finska Missionssällskapetin jäse-
nistö koostui suomenruotsalaisten seura-
kunnista ja yksityishenkilöistä, jotka asui-
vat sellaisilla paikkakunnilla, joissa suo-
menruotsalaisia oli niin vähän, ettei seu-
rakunnan perustaminen onnistunut. Jär-
jestön rungon muodostivat Brooklynin,
Bronxin, Worcesterin ja Ironwoodin seu-
rakunnat.

Svensk-Finska Missionssällskapet lä-
hetti säännöllisesti avustuksia Suomeen.
Muutaman vuoden ajan sillä oli oma lähe-
tystyöntekijänsä suomenruotsalaisten kes-
kuudessa Yhdysvalloissa. Lisäksi se lähet-
ti yhden lähetystyöntekijän Kongoon ja oli
ylläpitämässä Kiinassa tehtyä lähetystyö-
tä.

1930-luvun talouslaman aikana
Svensk-Finska Missionssällskapet alkoi
kuihtua – vuonna 1965 sen seurakunnista
oli jäljellä vain Bronxin Bethlehem Cove-
nant Church.

Vaikka Svensk-Finska Missionssäll-
skapet oli vain pieni järjestö, oli silläkin
oma julkaisunsa. Vuosina 1903–25 se jul-
kaisi Svensk-Finska Budbäraren -nimistä
kuukausijulkaisua. Parhaimmillaan leh-
dellä oli noin 800 tilaajaa. Kun lehti vuon-
na 1925 lakkautettiin, saivat sen lukijat
tilalle Covenant Weekly -nimisen lehden.

Hajallaan

Jos Pohjois-Amerikan suomalaisten us-
kontoon liittyvää toimintaa halutaan
luonnehtia yhdellä sanalla, on tämä sana
”hajallaan”. Suomalaisten kirkkojen työ
painottui kyllä Michiganiin, mutta tyypil-

listä oli, että seurakuntien välisiä matkoja
mitattiin mieluummin sadoissa kuin kym-
menissä kilometreissä. Ainoan selvän
poikkeuksen muodostivat Pohjois-Michig-
an, Pohjois-Minnesota ja Yhdysvaltain
itärannikko. Näillä alueilla suomalais-
paikkakunnat olivat niin lähellä toisiaan,
ettei yhteydenpito välimatkan takia ollut
ongelmallista.

Uskonnollinen toiminta oli siis maan-
tieteellisistä syistä alueellisesti hajallaan,
mutta se oli vielä enemmän hajallaan sik-
si, että pieni siirtolaisryhmä jakautui mo-
niin keskenään kinasteleiviin osasiin.
Lestadiolaisilla oli keskinäiset oppi- ja
henkilöriitansa, ja he törmäsivät yhteen
myös muiden kanssa. Suomi-Synodin ja
Kansalliskirkon historia oli sitten kaiken
muun ohella keskinäisen kinastelun –
opillisen ja henkilöihin liittyvän – histori-
aa. Suomalaiset kieliryhmät – suomenkie-
liset ja ruotsinkieliset – eivät ehkä riidel-
leet, mutta kulkivat Amerikkaan tultuaan
kuitenkin omia polkujaan toisistaan juuri
tietämättä ja välittämättä.

Kun todetaan, että sana ”hajallaan”
luonnehtii hyvin Pohjois-Amerikan suo-
malaisten uskontoon liittyvää toimintaa,
on toki paikallaan todeta, että oli myös
raja-aitojen kaatamista ja pyrkimystä nii-
den kaatamiseen. Eivätkä kaikki olleet so-
kean kansallisiakaan, vaikka suomen kieli
olikin ajamassa sitä puhuvia yhteen karsi-
naan. On paikallaan muistaa, miten syntyi
ensimmäinen seurakunta, jossa suomalai-
sia oli jo runsaasti mukana. Tämä seura-
kunta oli vuonna 1867 perustettu Scandi-
navian Evangelical Lutheran Congregati-
on of Quincy and Adjacent Parts of
Houghton County, Michigan. Seurakun-
nan 38 perustajasta ainakin 15–16 oli suo-
malaisia. Sen ensimmäinen pappi oli A.E.

Fredricksen, jonka norjankieliset saarnat käännettiin suomeksi.⁴⁹ Calumetiin vuonna 1876 rakennettu kirkko taas oli nimeltään Kolmiyhteinen kirkko, eikä nimi viittanut Pyhään Kolminaisuuteen vaan siihen, että kirkosta kolmanneksen omistivat norjalaiset, kolmanneksen ruotsalaiset ja kolmanneksen suomalaiset.⁵⁰

Kun suomalaiset kirkkokunnat eivät juuri pystyneet yhteistyöhön, oli toisaalta henkilöjä ja ryhmiä, jotka eivät halunneet tunnustaa raja-aitoja. Paikallisella tasolla olikin mahdollista, että kaksi seurakuntaa saattoi opillisista ristiriidoistaan huolimatta käyttää samaa kirkkorakennusta. Ja oli myös sellaisia pappeja, jotka siirtyivät luontevasti yhden kirkkokunnan palveluksesta toiseen.

Omien ”kirkkokuntapolkujen” kulkeminen oli suhteellisen helppoa niin kauan kuin uutta kirkkokansaa riitti Suomesta. Kun siirtolaisuus kuivui vähäiseksi ja ensimmäinen siirtolaispolvi alkoi ikääntyä, tuli omien polkujen kulkeminen jo vaikeammaksi. Keskinäisten riitojen sopiminen ei kuitenkaan onnistunut, mutta yhteistyö amerikkalaisten kirkkokuntien kanssa katsottiin mahdolliseksi.

Useimmat 1900-luvun alun suurten siirtolaisaaltojen tuomat suomalaiset tuli-

vat eläkeikään 1940- ja 1950-luvulla. Seurakunnissa käytettiin tähän aikaan jo yleisesti englannin kieltä, ja papeista suurin osa oli Pohjois-Amerikassa syntyneitä ja siellä koulutuksen saaneita. Jäsenistäkin suurin osa oli jo toisen polven suomalaisia, jotka olivat omaksuneet amerikkalaiset arvot ja käyttivät kielenään mieluummin englantia kuin suomea. Osalle siirtolaisten seurakunnista ja kirkoista oli tullut aika kuihtua, mutta suurella osalla oli edessään menestyksenkin vuosia.

Kirkkokuntien kuihtumisen ja menestyksen vuosiin palataan esityksen loppupuolella, jossa tarkastellaan yksityiskohteisemmin toisen maailmansodan jälkeistä aikaa.

Edellä on käynyt ilmi, miten järjestölliset ristiriidat olivat olennainen osa amerikkalaisen ja kanadansuomalaisten uskonnollisessa toiminnassa. Yksityisen siirtolaisen näkökulmasta tämä ei vähentänyt oman seurakunnan arvoa. Sadat seurakunnat – jokainen hiukan omalla tavallaan – helpottivat siirtolaisen sopeutumista ja tyydyttivät hänen hengellistä nälkäänsä.

3

Raittiusliikkeen ”programmi”

■ Kun siirtolaisuus oli vuosisatain vaihteessa laajimmillaan, arveli Suomessa monikin, että siirtolaisten suurin vaara oli kapakka. Suomalaisten runsas alkoholin käyttö ei ollutkaan pelkkä kuvitelma.

Suuri osa siirtolaisista lähti ympäristöstä, jossa hyvinkin runsas alkoholin käyttö oli tavallista. Niinpä kun suomalainen siirtolainen Pohjois-Amerikkaan tultuaan ryyppäsi, metelöi ja joskus heilui kapakassa puukonkin kanssa, oli ympäristö tosin uusi, mutta itse ryyppääminen ja puukon heiluttelu saattoivat olla Suomesta tuotua perintöä. Onkin puhuttu siirtolaisten ”puukkojunkkarikaudesta” ja sanottu, että ”*joukkotappelut siirtyivät siirtolaisten mukana Amerikan kultalaan*”. Amerikansuomalaisten raittius- ja alkoholikysymyksiin varsin hyvin perehtynyt sosiologi toteaa asian seuraavasti:

”Murhapuukotuksia sattui eniten kaduilla ja poortitaloissa tai tanssilavan vaiheilla keskellä kylää. Suomalaiset ihaili-

vat helapääpuukkoa, joka mukavasti heilui kupeella. He käyttivät sitä moniin hyödyllisiin tarkoituksiin, mutta myös miehuuden merkinä, ja tappelussa. Heitä sitoi veriheimolaisuuden tunne ”airiksiin”, jotka hekin kantoivat puukkoa; puukko ehkä olikin ”fenno-keltiläisen kansan” keksintö. ”Puhumattomalle” miehelle puukko oli välttämättömyys maassa, missä mies voi joutua huligaanien käsiin ja missä hänen piti suojella itseään ”Limerickin linjalaisia” (irlantilaisia) ja muita vastaan. Puukko heilui kansallisuustappelussa, joihin aina mentiin humalassa. Häijyinkään härmäläinen ei sentään selvin päin viitsinyt vüillellä irlantilaista tai englantilaista lihaa”.¹

Toisenlaisiakin näkemyksiä on esitetty. Amerikansuomalaisen historiantutkimuksen pioneereihin kuuluva John I. Kolhmainen on nimittäin väittänyt, että siirtolaisia koskeviin juopottelukuvauksiin sisältyi liioittelua tai että ne olivat suorastaan ”silkkää mielikuvituksen tuotetta”. Hän ihmetteli, miten suomalaisista maalaisnuorista olisi Atlantin ylityksen jälkeen voinut tulla ”Bacchuksen hullaantuneita lapsia”.²

Joissakin juopottelukuvauksissa saatetaan olla liioittelua, mutta jo yksistään 1920-luvun pidätystilastojen perusteella voimme olla varmoja siitä, että liiallinen alkoholin käyttö oli suomalaisten siirtolaisten ongelma.

Kuin Villissä lännessä

Pohjois-Amerikan suomalaisen alkoholi-kulttuurin juuret olivat Suomessa, mutta ryypäminen ja kapakassa metelöinti eivät toki olleet vain Suomesta tuotujen

Ironwoodin raittiusseura Tempelin Valon perustamiskokouksen pöytäkirja: ”Suomalaiset Ironwoodin rauta-kaivannolla kokoontuivat Erick Normannin taloon, 21 päivänä marraskuuta v. 1886. District Deput Herman Helander piti raittiuspuheita ja esitelmää, ja niin ylöspantiin Suomalaisen Skandinaavian Suur Tempelin Ootelein ja kaikkein asetusten mukainen, sekä sääntöin kuuluva raittiusveljeskunnan Tempel Valo n:o 9. Jäseniä oli kaikkiaan 16 miestä District raittiuspiirin kuntain johtajan, New Yorkin Suur Tempelin käskystä: Herman Helander.” – Ilmonen 1912. Alkuperäinen pöytäkirja on hävinnyt.

mallien toistamista, vaan uudella ympäristölläkin oli oma inspiroiva vaikutuksensa. Suomalaisen kyläyhteisön kontrolli oli nyt poissa: sukulaiset olivat suurelta osalta Suomessa, eikä kirkonkaan ote ulottunut uuteen maailmaan asti. Kun siirtolaisella oli myös aikaisempaa enemmän rahaa, kun viina oli halpaa ja kun kaupungeissa oli kapakoita tiheässä, olivat houkutukset suurempia kuin Suomessa. ”Parhaaseen aikaan” suomalaisille oli tarjolla Yhdysvalloissa jopa lähes 300 ”suomalaista kapakkaa”, minkä lisäksi oli suuri määrä sellaisia kapakoita, joissa oli suomea puhuva ”paarihälppäri” eli apulainen. Ja tietenkin suomalaisille olivat auki nekin kapakat, joissa täytyi puhua englantia, ja ”piirin” tilaamisen taipui sitä paitsi helposti kankeakin kieli.³ Kapakoita oli ”riittävästi” myös Kanadassa. Moni aikalainen – niin syntyperäinen amerikkalainen, kanadalainen kuin suo-

Pohjois-Amerikan suomalaisten ensimmäinen ”oma” raittiusseura Pohjantähti perustettiin vuonna 1885 Hancockin laitamilla ”Quincy:n törmällä”. Kun seuroja oli riittävä määrä, perustivat suomalaiset vuonna 1888 oman keskusjärjestön, joka käytti nimeä Suomalainen-Kansallis-Raittius-Weljeysseura-Amerikassa. Pian tämän jälkeen keskusseura ryhtyi antamaan upeasti koristeltuja lupakirjoja uusille raittiusseuroille. Kuvan lupakirjan sai vuonna 1893 ”Kanadan Suussa” (Sault Ste. Marie, Ontario) perustettu raittiusseura Pelastuksen Sankari. – Raivio 1979.

malainenkin – puhui ”juopposuomalaisista”, ja amerikkalaislehti saattoi panna massachusettsilaisen kongressimiehen suuhun sanat, jotka eivät suomalaista imarrelleet:

”Luulen nähneeni paljon pahempia juoppoja kun teidän Tennesseenne vuoristolaiset ovatkaan ... pienessä Rockportin kaupungissa, Mass., jossa tapaam viettä kesälomani ... Muutamia vuosia takaperin oli siellä tuskin yhtään muukalaista, mutta kun avattiin suuri kivimurtime, tulvasi sinne kauhean paljon suomalaisia ... he olivat hyvin erikseen olevaa väkeä ja asettui-

vat kaikki yhdessä asumaan muutamia maileja kaupungin pohjoispuolelle ... Koko viikon olivat nuo uudet tulokkaat ahkerasti työssään, mutta lauantai-iltana tulivat he aina kaupunkiin, ostivat viljalta puhdasta alkoholia ja menivät kotiin juomaan ja päihtymään ... Juopumusta seurasi tietysti tappelu.”⁴

Salomon Ilmonen, yksi Suomi-Opiston pappiseminaarin ensimmäisistä kasvateista, näki maanmiehensä samassa valossa: Amerikkaan tultuaan ”muuten siivot nuorukaisemme viinapäissään erehtyivät kurjalle luonnolleen antamaan vallan

... ja silloin kuuluu kiljunta, joka herättää kauhua, silloin heiluu ilmassa tuttu pohjalainen puukko, ja karkeat kiroukset lisäävät kurjuuden hirmuisuutta”.⁵

Kapakkaan liittyneet ongelmat eivät rajoittuneet pelkkään alkoholiin ja sen käyttöä seuranneeseen väkivaltaan. Ongelmaksi koettiin myös kapakan ”peräruumassa” järjestetyt tanssit, joista käytettiin usein nimitystä ”mallassauna”. Amerikansuomalaisen sosiologin mielestä ”kirkollismielisten mielikuvitus tuskin ylty käsittämään sitä rivoutta, mikä vallitsi mallassaunoissa, noissa ”helvetin peissä”.⁶

Ensimmäisten raittiusseurojen perustaminen

Kaikki eivät halunneet alistua siihen, että suomalaisilla olisi ikuisesti ”juopposuomalaisen” maine. Osa siirtosuomalaisista lähti siitä, että tätä mainetta tulisi korjata. Näistä häpeätahrän poistajista kasvoi 1880-luvulla Pohjois-Amerikan suomalainen raittiusliike.

Raittiusliike syntyi 1800-luvun alkupuolen Yhdysvalloissa. Liikkeen synnyn merkkitapahtumat ajoittuvat vuosiin 1826 ja 1851. Ensin mainittuna vuonna perustettiin American Temperance Society ja viimeksi mainittuna The Independent Order of Good Templars. Suomenkin raittiusaatteet löysivät jo 1830-luvulla. Täällä ensimmäinen absoluuttista raittiutta vaatinut yhdistys syntyi kuitenkin vasta vuonna 1877.

On mahdollista, että Suomesta tuli jo 1880-luvun alussa Pohjois-Amerikkaan sellaisia siirtolaisia, jotka olivat synnyinmaassaan jossain määrin perehtyneet rait-

tiusliikkeiden aatemaailmaan – näitä oli ilmeisesti kuitenkin vain hyvin vähän. Näyttääkin siltä, että amerikansuomalaiset saivat ensimmäiset virikkeensä joiltakin amerikanskandinaavisilta raittiusseuroilta, jotka toteuttivat edellä mainittujen ”goodtemplarien” ohjelmaa. Tiedetään nimittäin, että suomalaisia liittyi jo 1880-luvun alussa norjalaisten ja ruotsalaisten Pohjois-Michiganissa perustamiin raittiusseuroihin ja että nämä raittiusseurat kuuluivat Independent Order of Good Templars -järjestöön. Esimerkkinä mainittakoon norjalaisten Calumetin pohjoispuolelle, Allouezin kaivoskylään perustama ja ”goodtemplareiden” järjestöön kuulunut Torneå-niminen raittiusseura, jonka jäsenistä vuonna 1883 melkein puolet oli suomalaisia ja jonka järjestämissä tilaisuuksissa ohjelma esitettiin sekä norjaksi että suomeksi.⁷

Independent Order of Good Templarsin osastot olivat salaseuroja, jotka pitivät kokouksiaan lukittujen ovien takana. Niiden toimihenkilöillä oli oudolta kuullostavia nimiä. Niinpä puheenjohtaja oli ”korkein templari”. Toimihenkilöiden joukkoon mahtuivat myös ”ulkovahdit” ja ”sisävahdit” ja erilaiset ”marsalkat”. Jäseneksi ottaminen tapahtui monimutkaisten rituaalien jälkeen.

Raittiusseurojen kokouksissa oli esillä monenlaisia toistuvia asioita. Uusien jäsenten ottaminen oli yksi asia, ”rikkoneiden” rankaiseminen toinen. Joku oli rehellinen ja tunnusti kokouksessa rikkeensä oma-aloitteisesti. Useimmiten rikkomukset käsiteltiin kuitenkin ”päällekan-teina”, joita oli tehty ”korkeimmalle templarille”. Rikkoneet saivat nuhteiden kera nimensä pöytäkirjaan, ja jos nuhteet jouduttiin toistamaan, oli mahdollista, että

Johannes Bäckin keräämät tiedot raittiusseurojen toiminnasta kertovat korruttomasti, millaisten ongelmien kanssa nämä seurat painiskelivat. Bessemeriin perustettiin raittiusseura kesäkuussa 1887. Aluksi se oli ”goodtemplarien” osasto, jo seuraavana vuonna se liittyi kuitenkin vasta perustettuun S.K.R.W. -järjestöön. Perustajia oli 18, mikä tietojen antajan mukaan oli yksi prosentti paikkakunnan suomalaisista. Vuonna 1896 laskettiin, että seuraan oli ehtinyt liittyä 416 miestä ja 68 naista. Erotta oli jo ehtinyt 63 miestä ja 13 naista, minkä lisäksi neljä miestä ja yksi nainen oli kuollut. Laskelmia tehtäessä 97 miestä ja 16 naista oli ”teillä tietämättömillä”. ”Enimmästi juomisen takia” oli erotettu 219 miestä ja 29 naista, joitakin oli lisäksi erotettu korttipelin ja joitakin ”salongi tanssin” takia ja joitakin muun ”epä Siweettömyyden tähden”. Seuran perustajajäsenistä oli jäljellä yksi. – Vuonna 1896 seurassa oli 46 miestä ja 9 naista. Paikkakunnalla toimi lisäksi toinen raittiusseura, joka oli perustettu vuonna 1896 ja joka salli ohjelmassaan myös tanssin. Jäseniä tässä seurassa arvioitiin olevan 10.

jäsen erotettiin. – Salaisien kokousten lisäksi pidettiin myös raittiusaiheisia avoimia kokouksia.

Skandinaavien perustamiin raittiusseuroihin kuuluneille suomalaisille kieli oli vaikea ongelma. Niinpä jo 1880-luvun puolivälissä suomenkielisten raittiusseurojen tarve koettiin niin suureksi, että en-

simmäiset puhtaasti suomalaiset raittiusseurat näkivät päivänvalon Pohjois-Michiganissa. Esikoinen oli Quincyyn (Hancockiin) vuonna 1885 perustettu raittiusseura Pohjantähti. Vielä samana vuonna Pohjois-Michiganiin syntyi pari muutakin suomalaista raittiusseuraa.⁸

Suomalaiset raittiusseurat kuuluivat aluksi ”goodtemplarien” keskusjärjestöön. Vuonna 1887 suomalaisia raittiusseuroja lasketaan olleen 19, ja 14 näistä kuului ”goodtemplareihin”. Seuroja oli nyt jo niin paljon, että oman keskusjärjestön perustaminenkin tuli mahdolliseksi.

Kieliongelmat olivat suurin syy siihen, että suomalaiset halusivat oman keskusjärjestönsä. ”Goodtemplareita” johtivat ruotsalaiset, ja järjestö käytti esimerkiksi kirjeenvaihdossaan joko ruotsia tai englantia, mikä vaikeutti huomattavasti suomalaisten yhteydenpitoa keskusseuraan. Pääseura painatti tosin suomeksi oman käsikirjansa, ”Käsikirjan Suomalaisille Temppeleille”, mutta säännöt olivat vain englanniksi ja ruotsiksi. Tässä tilanteessa Republicin (Michigan) raittiusseura Onnen Aika käännätti säännöt suomeksi ja alkoi myydä niitä muille suomalaisille raittiusseuroille. Pääseura ei hyväksynyt Onnen Ajan omatoimisuutta, ja tästä varsin mitättömästä asiasta puhjenneet erimielisyydet nostivat esille ajatuksen oman suomalaisen keskusjärjestön perustamisesta.

Käytännön kieliongelmat ja ”goodtemplareiden” kanssa syntyneet erimielisyydet eivät olleet ainoat oman keskusjärjestön perustamiseen johtaneet tekijät. Myös Suomesta tarjolla olleella esimerkiksi lienee ollut vaikutuksensa: Suomesa oli juuri perustettu raittiusseurojen keskusseura Raittiuden Ystävät. Jokin merki-

Idän raittiusseurojen edustajat kokoontuivat vuonna 1899 Worcesterissa. – *Edistys 1899.*

tys lienee ollut silläkin, että New York Millsissä ilmestynyt sanomalehti Uusi Kotimaa kehotteli vuonna 1887 lukijoitaan eroamaan ruotsalaisten johtamasta raittiusjärjestöstä ja perustamaan oman suomalaisen järjestön. – Tammikuussa 1888 pidettiin sitten Republicissa kokous, johon tämän paikkakunnan raittiusseura Onnen Aika oli kutsunut muutamia muita michiganilaisia raittiusseuroja ja jossa sitten päätettiin perustaa oma keskusjärjestö, joka sai nimen Suomalainen Kansallis Raittius Weljeys Seura.⁹

Ruotsalaisten johtamasta keskusjärjestöstä irtautuminen ei merkinnyt ideologista irtautumista ”*goodtemplareista*”. Niinpä SKRW:n säännöt olivat ”*good-templareiden*” säännöistä mukailtuja, ja uuden järjestön käsikirjakin mukaili emojärjestön käsikirjaa. ”*Goodtemplareilta*” laina-

tut toimintamuodot jatkuivat pitkään. Vasta vuoden 1900 vuosikokouksessa tehtiin esimerkiksi päätös suljettujen koulusten lopettamisesta. Samaan aikaan luovuttiin joistakin muistakin toimintaa hankaloittaneista ”*goodtemplareilta*” perityistä muodollisuuksista.

Uusi järjestö piti ensimmäisen vuosikokouksensa Hancockissa kesäkuussa 1888. Vuosikokousta seurasi juhannuspäivänä suuri raittiusjuhla. Tästä juhlasta tuli sitten perinne, joka jatkui yli 80 vuotta.

Raittiusliikkeen kultaiset vuodet

Oman keskusjärjestön perustamisesta alkoi lähes 20 vuotta kestänyt raittiusseurojen kukoistuskauti. Vuosina 1888–1902 Veljeysseuraan liittyi 161 raittiusseuraa.

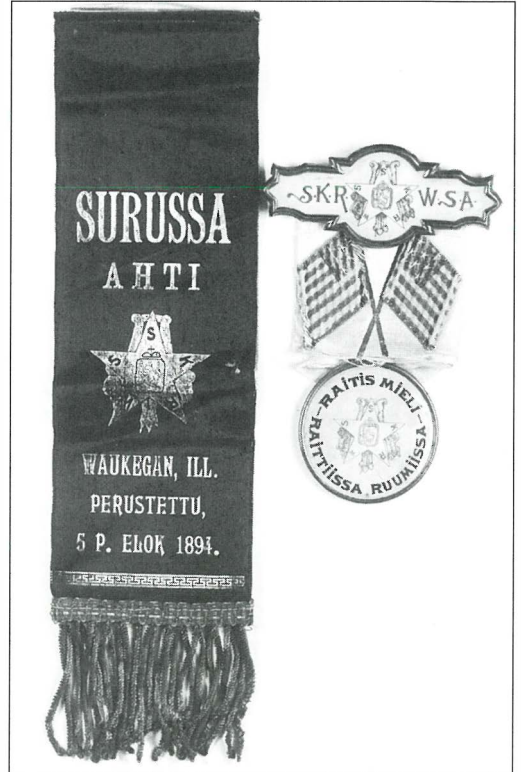
Vaikka osa näistä toimikin vain lyhyen ajan ja vaikka osa toimi vain laimeasti, näyttelivät raittiusseurat silti tähän aikaan kirkkojen ohella erittäin keskeistä osaa suomalaisten siirtolaisten vapaa-ajan viettämisessä. Niiden rooli suomalaisen siirtolaiskulttuurin luojina ja kehittäjinä saattoi tänä aikana olla jopa tärkeämpi kuin kirkkojen.

Edellä todettiin, että suomalaiset eivät Pohjois-Amerikassa mahtuneet yhden yhteisen kirkkokunnan piiriin, vaan syntyi lukuisia keskenään kilpailevia ja riiteleviä uskonnollisia järjestöjä. Näin kävi myös raittiusliikkeen piirissä.

Ruotsalaisten ja norjalaisten antamista esikuvista syntynyt suomalainen raittiusliike oli varsin ahdasmielistä. Pelkästään alkoholin käytöstä kieltäytyminen ei riittänyt, vaan raittiusseuraan kuuluvalla asetettiin muitakin vaatimuksia. Vaadittiin, että oli pantava ”koko programmi toimeen”, ja ”koko programmi” sisälsi muun muassa seuraavia vaatimuksia: Raittiusmies ei saanut ”kiiroilla, puhua raakuuksia, käyttäytyä sopimattomasti, pelata uhkapeliä, tanssia keltomissa tilaisuuksissa, elää siweettömästi, wihata ja sortaa kanssaihmissä, olla kateellinen ... [tai] tehdä turmelusta muulla tawalla.”¹⁰

Äärimmilleen Veljeysseura meni vaatiessaan, etteivät seurakunnat saisi jakaa ehtoollisviiniä, ja pohtiessaan, saisiko raittiusseuraan kuuluva käyttää lääkkeitä, jotka sisälsivät alkoholia. Raittiusliikkeen itse kuulunut Salomon Ilmonen kertoo tästä seuraavasti:

”... Asetuttiin sille kannalle, että jos raittiusmies ostaa tai myö patenttilääkettä muuta varten kuin lääkkeenä käytettäväksi, niin hän rikkoo raittiuslupauksensa. Lääkkeiksi oikeaan tarkotukseen sal-

Raittiusliikkeellä oli erilaisia rintamerkkejä. Vuonna 1894 Waukeganissa (Illinois) perustettu Raittiusseura Ahti toimi kymmenien vuosien ajan. ”Suruaikana” – esimerkiksi seuran jäsenen kuoltua – Ahtiin kuulunut saattoi kantaa mustaa surumerkkiä. Seuran jäsenten tunnuksiin saattoi kuulua myös Yhdysvaltain lipuilla koristeltu rintamerkki, joka lähti siitä, että ”raitissa ruumiissa” oli ”raitis mieli”. – Turun yliopisto, yleinen historia.

littakoon raittiusmiehenkin myöä tai ostaa patenttilääkkeitä, vaikka ne sisältävätkin enemmän tai vähemmän alkoholia.”¹¹

Suomalaiset järjestivät 1900-luvun alussa hyvin monilla paikkakunnilla juhannusjuhlia. Näin menetteli vuonna 1904 myös Evelethin (Minnesota) raittiusseura. – *Turun ylipisto, yleinen historia.*

Raittiusseurojen nimistä kuvastuvat liikkeelle asetetut suuret tavoitteet ja se raittiusromantiikka, jonka merkeissä lähdettiin liikkeelle. Michigan sai ”Valon Säteensä” ja ”Elon Tähtensä”, Minnesota ”Erämaan Tähten” ja ”Rauhan Kodin”, Wyoming ”Auringon Säteen” ja ”Ilo-huudon”, Brittiläinen Kolumbia ”Lännen Ruskon”, ja Utahissa syttyi ”Vuoriston Tähti”. Suomesta tulleiden ruotsinkielisten siirtolaisten keskuudessa raittiusseurojen nimet olivat samantapaisia. Esimerkiksi Michiganiin perustettiin vuonna 1899 raittiusseurat ”Liljan i Dalen” ja ”Stjernan i Hemmet”.¹²

Raittiusliike sai vapaamielisemmän suuntauksensa jo vuonna 1890, jolloin michiganilaisen Hyvä Toivo -raittiusseuran piirissä ryhdyttiin vaatimaan ”nuor-

tenleikkejä, hieriäisiä ja sunnuntaihupeja”. Haluttiin myös, että rukoukset poistettaisiin raittiusseurojen kokouksista. Kun vaatimuksiin ei suostuttu, perustivat vapaamielisen suuntauksen edustajat ”Suomalainen Raittiuden Ystävien Yhdistys Amerikassa” -nimisen keskusjärjestön, jonka toiminnan vanhoilliset tuomitsivat ankarasti. Esimerkiksi Minnesotan Virginiassa toimineesta vapaamielisestä raittiusseurasta vanhoilliset kirjoittivat seuraavasti:

”Meidän raittiusnuorisot on ottanut erinomaisen tavan raittiuskokouksissa ja se on pääohjelmana varsinkin raittiusseuran työkokouksissa. Tämän ohjelman nimi on hierijäiset tai hierintätauti, vaikka seuramme säännöt kieltävät tanssin ja melun kokouksen jälkeen ... Onko tämä

Suomenruotsalaisten raittiusseura Stjärnan i Vester toimi San Franciscossa. Kuvassa seuran jäseniä vuosisatain vaihteessa. – *Hälsning från Amerika*.

*sopusoinnissa Kristillissiveellisen raittiusseuran kanssa. Tanssi on paljon parempaa kuin hierijäiset ja entäs ne hirmuiset rekilaulut, joita siinä pyörinässä käytetään. Kapakka ei pärjää raittiusväelle melussa sunnuntai-iltana.”*¹³

Raittiuden Ystävien Yhdistys ei kasvanut yhtä suureksi kuin Veljeyssseura, mutta joka tapauksessa syntyi sellainen tilanne, että monilla paikkakunnilla oli ennen pitkää kaksi suomalaista raittiusseuraa. Nämä seurat eivät pystyneet yhdistymään, vaikka ne eivät välttämättä olleet sotajalallakaan.

Veljeyssseuraan tai Raittiuden Ystävien Yhdistykseen kuuluneiden seurojen lisäksi oli olemassa itsenäisiä seuroja, jotka eivät katsoneet aiheelliseksi liittyä mihinkään keskusjärjestöön. Ja vuonna 1897

syntyi vielä ”Idän Suomalainen Raittius Yhdistys Amerikassa”.

Kukaan ei voine koskaan sanoa, olivatko Suomesta lähteneet ruotsinkieliset siirtolaiset Amerikassa juopoista juoipoimia kuten aikalainen väitti, mutta alkoholiongelmia ruotsinkielisillä suomalaisillakin varmasti oli. Niinpä oli luonnollista, että myös Suomesta tulleet ruotsinkieliset siirtolaiset perustivat hekin omia raittiusseurojaan. Ensimmäiset niistä syntyivät 1890-luvun lopulla. Osa suomenruotsalaisten perustamista seuroista liittyi Veljeyssseuraan, jonka säännötkin käännettiin ruotsiksi. Kieliongelmat vaikeuttivat kuitenkin yhteistyötä niin paljon, että ruotsinkieliset perustivat vuonna 1902 oman järjestönsä, joka käytti nimeä Svensk-Finska Nykterhetsförbundet av Amerika. Eroa-

minen suomenkielisestä keskusjärjestöstä tapahtui kaikessa sovussa. Yhteistoimintaa pyrittiin sitä paitsi jatkamaan vielä ruotsinkielisen keskusjärjestön perustamisen jälkeenkin.

On laskettu, että jo vuonna 1895 suomalaisilla siirtolaisilla oli yli 100 raittiusseuraa, noin viisi Kanadassa ja noin 100 Yhdysvalloissa. Muutamaa vuotta myöhemmin jäseniä oli jopa 5 000. 1890-luvun Montanassa asunut suomalaispappi toisaalta vähätteli raittiusseurojen saavutuksia, vaikka hän arvostikin niiden työtä. Hänen mukaansa raittiusseurojen 5 000 jäsenestä enintään 2 000 oli ”*todellisia raittiusmiehiä*”. 3 000 jäsentä kuului ryhmään, joka ”*ainoastaan hetken voi lupaksansa pitää, sitten jälleen juovat*”. Pappia kuohutti myös se, että Sand Couleen ja Beltin kahdeksasta suomalaiskapakoitsijasta seitsemän oli kuulunut raittiusseuraan aina siihen asti, ”*kunnes ovat kapakansa pystyttäneet, ja näistä on 3 ollut vielä päällisiksi seurain puheenjohtajana (!) ja yksi, joka nyt viime viikolla kapakan pystytti ... sitä paitsi seurakunnan rahastonhoitajana ... ainakin kolme kertaa se määrä, mikä on kirkossa, on kapakassa, ellemme tahdo väittää 6 kert.*”¹⁴

Olivat raittiusseurojen jäsenet ”*todellisia raittiusmiehiä*” tai eivät, joka tapauksessa jäsenmäärä kasvoi vuosi vuodelta. Suurimmillaan seurojen määrä lienee ollut vuoden 1908 paikkeilla, jolloin niitä on laskettu olleen 245. Näistä 108 kuului Veljeysseuraan ja 51 ruotsinkieliseen keskusjärjestöön. Muut olivat joko itsenäisiä tai kuuluivat Raittisuuden Ystävien Yhdistykseen tai Idän liittoon. Vuonna 1908 raittiusseuroissa oli keskimäärin 53 jäsentä – ja kaikissa seuroissa jäseniä yhteensä noin 13 000.¹⁵ Jossakin todella suuressa seuras-

sa saattoi olla jopa lähes 400 jäsentä. Minnesotan Virginiassa toimineesta Valon Tuote -seurasta väitetään nimittäin, että siihen kuului vuonna 1903 kokonaista 372 jäsentä, mikä oli noin 40% kaupungin sen hetkisestä suomalaisesta aikuisväestöstä.¹⁶

Keskusjärjestön ja seurojen ”väliporataana” toimi joukko ”alueliittoja”, jotka järjestivät esimerkiksi jonkin alueen raittiuskansalle juhannusjuhlia. Väliporras oli tarpeen nimenomaan siksi, että koko Pohjois-Amerikan kattavien tapahtumien järjestäminen oli alueen suuruuden takia mahdotonta.¹⁷

Raittiusseurojen jäsenmäärä ei vuonna 1908 ollut ehkä 13 000 – niinkuin seurat itse ilmoittivat – vaan jonkin verran pienempi. Toisaalta on varmaa, että raittiusseuraan jossain elämänsä vaiheessa kuuluneiden siirtolaisten määrä oli monta kertaa tuota lukemaa suurempi. Jokaisen raittiusseuran jäsenistö muuttui nimittäin 1900-luvun alussa hyvin nopeassa tahdissa.

Jäsenet vaihtuivat monestakin syystä. Osa joutui jättämään seuran rikottuaan raittiuslupauksensa, osa ehkä kyllästyi seuran toimintamuotoihin. 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella jäsenistö vaihtui nopeasti kuitenkin nimenomaan siksi, että siirtolaiset olivat liikkuvaa väkeä. Jonkun työpaikka oli tänään New Yorkissa, huomenna Minnesotassa ja pian sen jälkeen vaikkapa Montanassa.

Raittiusseuran jäsenistö vaihtui siis nopeassa tahdissa, ja joidenkin seurojen toiminta kärsi tästä pahastikin. Moni seura oli silti elinvoimainen vuosikymmenestä toiseen ja tarjosi niin jäsenilleen kuin muillekin monenlaisia harrastusmahdollisuuksia. Monipuolisuudesta kertovat hyvin alaosastot, joita suurilla seu-

Kun siirtolainen 1800-luvun lopulla joutui vaikeuksiin, ei hän voinut odottaa amerikkalaiselta yhteiskunnalta oikeastaan mitään apua. Siksi oli luonnollista, että siirtolaiset pyrkivät tukemaan toinen toistaan. Raittiusseurat olivat tässä työssä mukana: ne perustivat erityisiä avustuskassoja, joista seuran jäsenet saattoivat saada vaikeuksia kohdattuun tukea. Malli lienee saatu amerikkalaisesta ympäristöstä – ehkä toisilta siirtolaisryhmiltä, joilla tiedetään olleen samantapaisia avustusjärjestelmiä. Jäsenen kuoleman sattuessa raittiusseurat antoivat hautausapua 50 dollaria vainajan leskelle tai perheelle. Hautausapua jaettiin vielä 1920-luvun lopulla. Pian tämän jälkeen avun antaminen kävi kuitenkin mahdottomaksi, koska jäsenistö alkoi tulla siihen ikään, jolloin kuolleisuus nousi nopeasti. Myös amerikan- ja kanadansuomalaisilla työväenjärjestöillä oli ”*sairashuoltokomiteoita*”.

roilla oli todella paljon. Esimerkiksi otetakoon Massachusettsin Quincyssä toiminnut raittiusseura Uljas Koitto. Sen alaosastoja olivat voimisteluseura, soitto-kunta, sekakuoro, mieskuoro, ompeluseura, huvitoimikunta, lasten raittiusseura, nuorten klubi ja näytelmäkerho. Lisäksi seuralla oli suurehko kirjasto, haali ja ravintola, ja seura julkaisi myös ”nyrkkilehteä”, käsinkirjoitettua Koiton Kaikua. Hyvin monen raittiusseuran organisaatioon kuului myös ”*puhujaklubi*”.

Jo harrastusmahdollisuuksia tarjoamalla raittiusseurat tekivät arvokasta työtä. Ehkä

tämä oli jopa arvokkaampaa kuin ne moninaiset raittiuspuheet, joita raittiusaatteen elähdyttämät jäsenet ja jopa Suomesta asti hankitut ”kiertävät puhujat” ”tarjoilivat” seuran kokouksissa ja erilaisissa juhlatilaisuuksissa, joista nimenomaan juhlanusjuhlat olivat alueellisia suurtahtumia. – Ja vaikka raittiuslupauksensa rikkoneita oli paljon ja vaikka alkoholi oli suomalaisten ongelma vielä 1920-luvullakin, lienee selvää, että raittiusseurat vähensivät suomalaisten alkoholiongelmia. Ehkä joillakin paikkakunnilla oli jopa perusteltua todeta Matti Halmisen tapaan, että kun North Wellingtoniin (B.C.) vuonna 1891 perustettiin raittiusseura, ”*suomalaiset alkoivat herättää huomiota ja kunnioitusta ajattelevien englanninkielistenkin keskuudessa. Heidän ei enää kovin usein tarvinnut kuulla tuota ”bad russian finn” nimeä, kuten ennen*”.¹⁸

Raittiusliike syntyi ratkomaan aikuisten ongelmia, mutta kun liike 1900-luvun alussa oli todella elinvoimainen, näkyi sen toiminta konkreettisesti myös siirtolaislasten maailmassa. Hyvin monilla paikkakunnilla perustettiin erityisiä raittiuskouluja ja nähtiin, miten niiden oppilaat marssivat raittiushaalille ja kohottivat sotahuutonsa: ”*Vapise kuningas alkoholi, me kasvamme suureksi*”.¹⁹

Raittiusliikkeen hajoaminen enemmän tai vähemmän keskenään riiteleviin ryhmiin epäilemättä heikensi liikkeen kannatusta. Kuitenkin lähinnä muista syistä raittiusliike joutui todelliseen alamäkeen.

Edellä on käsitelty lyhyesti myös kanadansuomalaista raittiusliikettä. Kanadansuomalaiseen työväenliikkeeseen kuulu-

nut historiankirjoittaja luonnehti tätä seuraavasti:

*”Kuten kirkotkin, suomalaiset raittiusseurat tuotettiin rajan eteläpuolelta, Yhdysvalloista, Canadaan. Mutta tämä tapahtui siinä myöhäisvaiheessa, jolloin pappisvastainen ja toisaalta nousevalle työväenliikkeelle myötämielinen maailmankatsomus oli nopeasti saamassa jalansijaa Yhdysvaltainkin puolella toimivissa raittiusseuroissa. Tämän vuoksi suomalainen raittiusliike sai ... pian perustamisensa jälkeen Canadassa edistyksekkäämmän muodon ja ohjelman kuin sillä oli alkuaikoina Yhdysvalloissa.”*²⁰

Kanadansuomalaisen vasemmistoradikaalin luonnehdinta olisi mahdollista tehdä myös seuraavasti: raittiusaate ”tuotettiin” Yhdysvalloista, sitä kokeiltiin useimmilla tärkeillä kanadansuomalaisilla paikkakunnilla, ja se jäi lyhytikäiseksi, koska suuri osa kanadansuomalaisten harvoista raittiusseuroista muuttui muutaman vuoden toimittuaan sosialistiosastoiksi.

Sosialistit valtaavat raittiushaaleja

Ei ole tarkkaa selvyyttä siitä, milloin raittiusliikkeen alamäki alkoi. Sen toiminnassa itse aktiivisesti mukana ollut Salomon Ilmonen mainitsee historiikissaan raittiusliikkeen taantuneen vuosina 1910–11. On kuitenkin todennäköistä, että alamäki alkoi jo aikaisemmin. Kirkko ja raittiusliike saivat nimittäin vuosisadan vaihteessa vakavan kilpailijan sosialistisesta työväenliikkeestä, joka suhtautui erittäin kielteisesti niin uskontoon kuin kirkkoihinkin. Raittiusaatetta työväenliike piti tärkeänä, mutta se ei hyväksynyt sellaista pappien johtamaa toimintaa, jol-

laista nimenomaan Veljeysseuran johtama raittiusliike oli.

Sosialistien kokouksissa esitettiin joskus hyvinkin ehdottomia vaatimuksia. Niinpä vuoden 1906 edustajainkokouksessa hyväksyttiin ponsi, jonka mukaan ”Käsittäen väkijuomapaheen ja väkijuomain kaupan olevan porvarillisen yhteiskunta- ja talousjärjestelmän sekä siitä nauttivan porvarillisen luokan tukipylvään, joka on vastakkainen köyhälistöluokan eduille ja pyrkimyksille sekä asettaen ihanteeksemme raittiuden me vaadimme ehdotonta koko maata käsittävää kieltolaa väkijuomain suhteen, paitsi teollisuutta ja lääketiedettä varten.”²¹

Eräs sosialistien johtajista, Martin Hendrickson eli Martti-Setä taas oli sitä mieltä, että ”Väkijuomat ovat valtateinona yläluokalle ja siksi sen, tämänkin tehoisan valtateinin on siltä riistettävä. Kapitalistinen hallitus verottaa kansaa väkijuomien kautta. Verotulot niistä ovat ensi sijassa. Väkijuomain nautintohimoon tuuditettu kansa maksaa veron nurrumatta. Jos väkijuomia ei olisi, joilla verot nyletään, olisi kapitalistinen hallitus kumouksen partaalla. Raittiustyö näin ymmärtäen on todella kumoustyötä.”²²

Sosialistit hankkivat itselleen ainakin jossain määrin toimitiloja ”valloittamalla” raittiusseurojen ”haaleja”. Tämä tapahtui siten, että sosialistit liittyivät jäseniksi raittiusseuroihin ja ottivat enemmistöksi päästyään haalin omaan käyttöönsä.

Oli ilmeisesti myös sellaisia raittiusseuroja, joiden sisälle kasvoi työväenyhdistys tai sosialistiosasto. Osa aikaisemmin vakaasti raittiusliikkeeseen kuuluneista seuroista omaksui työväenliikkeiden aatteita, jolloin raittiusseura hajosi sisäisiin ristiriitoihin. Haali saattoi näissä

1900-luvun alussa raittiusseurat organisoivat omia urheiluseuroja. Niinpä Monessenissa (Pennsylvania) raittiusseura Voiton Lippu perusti vuonna 1909 oman urheiluseuran, joka käytti nimeä "Oma voima". Urheiluseuralla oli oma "formunsa" (edustusasu), johon kuului musta paita, valkeat polvihousut, mustat sukat ja sininen vyö. – *O. , Pa. ja W. Va. suomalaisen raittiusliiton kesäjulkaisu v. 1917.*

ristiriidoissa mennä työväenliikkeen kannattajien mukana.

Emme tiedä, kuinka monta haalia sosialistit "valloittivat" raittiusmiehiltä. On arveltu, että "valloitustoiminta" olisi ollut menestyksellisintä Yhdysvaltain länsiosissa. Salomon Ilmosen mukaan

"Pahimman vaurion henkisen harrastustemme alalla sai kärsiä laaja Länsi, vuoristovaltiotkin siihen luettuina. Siellä työskenteli ennen sosialismin levenemistä suomalaisen sivistystason kohottamiseksi puolisataa raittiusseuraa ja suunnilleen yhtä monta seurakuntaa ... Kun katselee edellämainituissa valtioissa asu-

vien kansalaistemme tilaa 1910-luvulla, huomataan raittiusseurain melkein kokonaan hävinneen ... Idahon, Utahin, Coloradon ja Wyomingin valtioihin ei jäänyt ainoatakaan raittiusseuraa ja Washingtoniin kumpaankin yksi. Paljoa parempi ei ollut Oregonissa ja Californiassakaan ... Useimmat raittiustalotkin joutuivat sosialisteille ja muutettiin osastojen kokoushuoneiksi." ²³

Raittiusseurojen häviäminen todella monelta Lännen paikkakunnalta on varmaan yhdistettävä sosialistien etenemiseen. Osa seuroista saattoi hävitä kuitenkin myös siksi, että monella tämän alueen

Kieltolain tultua voimaan moni raittiusliikkeessä mukana ollut ajatteli, että lopulliset tavoitteet olivat nyt toteutumassa. Kieltolakia kierrettiin kuitenkin monella tavalla. K.A. Suvanto vihjaili, että Minnesotan suomalaiset liikemiehet tekivät alkoholia saadakseen kalastusmatkoja Kanadaan. – *Punikki 1924.*

paikkakunnalla suomalaisten siirtolaisten määrä alkoi jo 1910-luvulla laskea.

Raittiushaalit hiljenevät

Amerikansuomalaiset raittiustyön tekijät olivat muiden mukana vaatimassa yleistä kieltolakia. Kun tämä laki vuonna 1919 syntyi, oli se ehkä monelle raittiusaatteen kannattajalle voitto, joka sai menneiden vuosien työn näyttämään mielekkäältä. Mutta toisaalta uusi laki ehkä tuntui tekevän raittiustyön tulevaisuudessa tarpeet-

tomaksi ja vaikutti osaltaan siihen, että raittiusseurojen aktiivisuus laski vielä senkin jälkeen, kun sosialistit jo olivat lopettaneet raittiushaalien valtaamisen.

Siirtolaisvirran kuivuminen saattoi senkin vaikuttaa raittiusseurojen toimintaan. Suomesta ei enää saatu uutta verta, eivätkä ne, jotka vielä tulivat, olleet ehkä kovin kiinnostuneita ”raittiusasian ajamisesta”. Vanha siirtolaispolvi väsyi ja harveni. Ja kun raittiusseurat käyttivät ensi sijassa kokouskielenään suomea, ei toinen ja kolmas suomalaispolvi tuntenut enää mielenkiintoa raittiusseuroja kohtaan. Raittius-

liikkeen aatteellinen sisältökään ei ehkä enää 1920-luvulla vedonnut nuorisoon. Joka tapauksessa raittiusliike oli pian vain varjo entisestään.

Vaikka 1910-luvun alkupuolelta lähtien on ilmeisesti perusteltua puhua Pohjois-Amerikan suomalaisen raittiusliikkeen alamäestä, löytyy sääntöön myös poikkeuksia. Tällainen oli ainakin New Yorkissa toiminut raittiusseura Tähti, jonka toiminnan katsotaan olleen vilkkaimmillaan vuosina 1924–28. Toiminnan aktiivisuudesta kertoo erilaisten toimikuntien määrä. Seurassa toimi tällöin huvitoimikunta, lauluseura, näytelmäkerho, voimisteluseura Koitto ja kansantanssiryhmä.²⁴

Edellä on käynyt ilmi, miten Suomi-Synodi ja Kansalliskirkko etsivät toisiaan – ja turhaan. Raittiusväen keskusjärjestökin etsivät ajoittain toisiaan. Vuonna 1908 asian takia pidettiin jopa yhteinen kokouskin, josta käytettiin nimitystä ”*rauhankokous*”. Päätettiin perustaa uusi keskusjärjestö, Amerikan Suomalainen Raittiusliitto, johon kaikki suomalaiset raittiusseurat kuuluisivat. Suuri ”*rauhankokous*” kuitenkin epäonnistui – yhteisen keskusjärjestön perustaminen onnistui vasta vuonna 1944, jolloin perustettiin Suomalainen Raittius-Keskustoimikunta.²⁵

Yhteistyö oli siis asia, joka tuotti ongelmia niin Pohjois-Amerikan suomalaisille kirkkokunnille kuin raittiusliikkeellekin. Kun todetaan, että näin oli suomalaisten siirtolaisten parissa, on toisaalta paikallaan todeta, ettei tämä ollut pelkästään amerikan- tai kanadansuomalaisten, vaan monen muunkin siirtolaisryhmän ongelma. Eikä järjestöjen keskinäinen kinastelu ole tietenkään ollut pelkästään siirtolaisten ongelma.

Suomalaiset ”kunnostautuivat” kieltoain aikana ”juopumusrikkomuksilla”. Oheinen tilasto kertoo muutamien siirtolaisryhmien osalta, kuinka yleisiä nämä ”rikkomukset” olivat 1.1.–30.6.1923.

	Tapauksia	Suht.*
Suomalaiset	733	489,2
Irlantilaiset	2 528	243,7
Norjalaiset	703	193,2
Ruotsalaiset	1 107	177,0
Skotlantilaiset	313	123,0
Meksikolaiset	529	110,6
Itävaltalaiset	521	90,5
Puolalaiset	879	77,1
Saksalaiset	290	17,2
Kreikkalaiset	25	14,2
Italialaiset	208	12,9

* Tapausten määrä kutakin 100 000 ryhmään kuuluvaa kohti

Amerikansuomalaiset raittiusmiehet ja -naiset kinastelivat ja kiivailivat, mutta olivat joskus myös valmiita yhteistoimintaan. Amerikansuomalaiset raittiusmiehet hakivat yhteistyötä mm. siirtolaisjärjestöjen ulkopuolelta osallistumalla kielto lakia ajaneiden amerikkalaisten järjestöjen toimintaan. Tällaisia yhteistyökumppaneita olivat Prohibition Party ja Anti Saloon League.²⁶

Raittiusliikkeen elähdyttämällä oli näkemyseroja: joukossa oli ahdasmielisiä ja vapaamielisiä. Toiminnan hajautuminen toisistaan riippumattomien keskusliittojen johdettavaksi oli kuitenkin myös seurausta siitä, että raittiusseurat toimivat erittäin laajalla alueella. Matka Kaliforniasta tai Brittiläisestä Kolumbiasta Mai-

Raitis Juhannus

• 1935 •

NUORI KEVÄT

1930-luvulla amerikansuomalainen raittiusliike oli vain varjo siitä, mitä liike oli ollut joitakin vuosikymmeniä aikaisemmin. Vielä oli kuitenkin niitäkin, jotka uskoivat tulevaisuuteen. Niinpä Carl H. Salmisesta tuntui, että *”raitiusaate Amerikan suomalaisten keskuudessa elää taas keväistä toivojen aikaa”*. Kuva on vuodelta 1935 ja useimmat kansallispukuiset nuoret luultavasti toisen polven suomalaisia. – *Raitis Juhannus 1935*.

neen oli todella pitkä – yhteisten kokousten pitäminen oli siksi erittäin vaikeata. Jonkinlainen alueellinen toiminta oli suorastaan välttämätöntä.

Pohjois-Amerikan suomalaisten kirkkojen vaiheisiin kuuluu Suomessa syntyneen sukupolven ja ensimmäisen Pohjois-Amerikassa syntyneen sukupolven väli-

nen kuilu. On myös sanottu, että esimerkiksi Suomi-Synodi ”menetti yhden sukupolven” – ensimmäisen Pohjois-Amerikassa syntyneen. Entä raittiusliike?

Pohjois-Amerikan suomalainen raittiusliike jäi lähes kokonaan yhden sukupolven liikkeeksi. Vuosisadan alussa perustettiin tosin raittiuskouluja ja toivonliittoja, mutta niiden kylvö jäi lyhytaikaiseksi ainakin sikäli, etteivät raittiuskoulujen ja toivonliittojen oppilaat olleet maailmansotien välisenä aikana valmiita ottamaan vastuuta liikkeen tulevaisuudesta. Oli vain harvoja New Yorkin Tähten tapaisia poikkeuksia. Tähten siipien suojaan perustettiin nimittäin vuonna 1934 Ilona-Klubi, joka oli tarkoitettu toisen polven suomalaisille, joka julkaisi jopa omaa Ilonia-nimistä lehteään, kokoontui parhaimmillaan kerran viikossa ja osallistui suomalaisten New Yorkin keskuspuistossa pitämien suurien juhannusjuhlien järjestelyihin.²⁷

Mikä oli sitten raittiusseurojen merkitys? Ne olivat tärkeitä nimenomaan siinä vaiheessa, kun suomalainen siirtolaisyhteisö oli vielä nuori. Raittiusseurat tarjosivat elämän sisältöä siinä vaiheessa todella monelle, toimintamahdollisuuksia sekä kirkkoon kuuluneille että kirkkoa vieroksuneille.²⁸

Raittiusseurat tarjosivat suomalaisille siirtolaisille mahdollisuuden myös eristäytymiseen, kaiken vieraan torjumiseen. Ajan mittaan raittiusliikekin oli kuitenkin sopeuttaja. Se tarjosi helpon tien amerikkalaisuuden (tai kanadalaisuuden) omaksumiseen. Toiminnan säilyminen suomenkielisenä kertoi vain osatotuuden. Raittiuskansa oli suomenkielistä, mutta omaksumi vuosi vuodelta enemmän ja enemmän uuden ympäristön piirteitä.

Politiikassa

4

■ Niin Yhdysvalloissa kuin Kanadasakin suomalaisten osuus siirtolaisista oli hyvin pieni. Olihan Yhdysvaltoihin ennen 1930-lukua tulleista siirtolaisista vain noin yksi prosentti suomalaisia. Myös Kanadassa suomalaiset olivat hyvin pieni vähemmistö. Äänestäjien joukossa suomalaisen siirtolaisen merkitys oli luonnollisesti vielä paljon pienempi.

Kun naisten äänioikeus toteutui Yhdysvalloissa liittovaltiotasolla vuonna 1920, oli Yhdysvalloissa lähes 150 000 suomalaista, jotka ikänsä puolesta saattoivat äänestää. Äänestämään pääseminen edellytti kuitenkin Yhdysvaltain kansalaisoikeuden hankkimista, ja siksi pienestä suomalaisesta siirtolaisryhmästä vain osa saattoi käytännössä osallistua politiikkaan äänestäjänä.¹

Vuoden 1910 väestölaskennassa todettiin, että Suomessa syntyneistä 21 vuotta täyttäneistä miehistä vain 31 % oli hankkinut kansalaisoikeuden. Kymmenen vuotta myöhemmin näiden osuus oli 39%. Muihin ”uusiin siirtolaisiin” verrattuna tämä

oli paljon mutta Länsi-Euroopasta tulleisiin ”vanhoihin siirtolaisiin” verrattuna vähän.²

Naisten saatua äänioikeuden oli tilanne todennäköisesti sellainen, että noin 60 000 Suomessa syntyneellä siirtolaisella oli Yhdysvalloissa äänioikeus. Maailmansotien välisenä aikana näiden määrässä ei ehkä tapahtunut kovin suuria muutoksia. Siirtolaisten määrä tosin hiljalleen laski, mutta toisaalta kansalaisoikeuden hankkijat ehkä korvasivat pitkäänkin sen, minkä kuolema ja paluu Suomeen äänestäjäjoukosta veivät.

Vaaliuurnilla

60 000 äänestäjää oli Yhdysvalloissa niin vähän, ettei suomalaisella siirtolaisryhmällä ollut mitään mahdollisuuksia olla äänestäjäkunnan avainryhmä edes osavaltiotasolla siihen tapaan kuin juutalaiset ja italaiset saattoivat olla. Vain Pohjois-Minnesotassa ja Pohjois-Michiganissa oli alueita, jossa suomalainen siirtolaisryhmä oli todella suuri.

Suomalaisen äänestäjäkunnan merkitys niin Yhdysvalloissa kuin Kanadassakin oli vaatimatonta, mutta suomalaistenkin joukossa oli aktiivisia äänestäjiä ja niitäkin, jotka tavoittelivat asemaa poliittisissa puolueissa.

Yhdysvaltain presidentinvaalit vaikuttivat vuosisatain vaihteessa Suomesta Yhdysvaltoihin tapahtuneen siirtolaisuuden aaltoliikkeeseen. Republikaani Valkoisessa talossa merkitsi siirtolaisiksi lähtijälle kulta-aikaa, demokraatti lamaa.

Suomalaisten usko republikaaniseen puolueeseen syntyi jo 1880-luvulla, ja se vahvistui 1890-luvulla, kun demokraat-

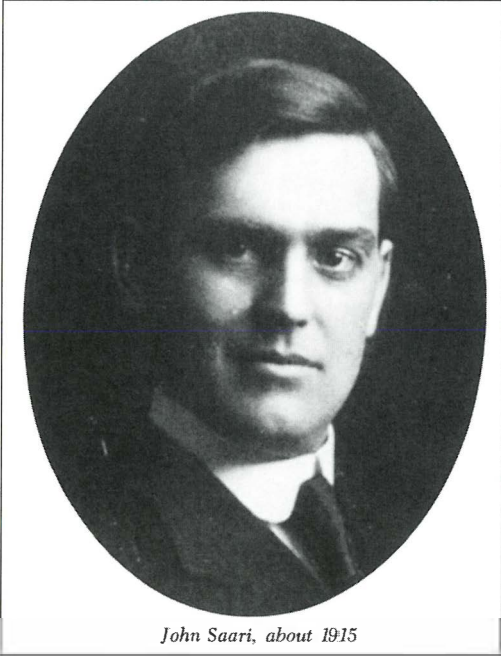
Oscar J. Larsonin, Judy Erolan ja C. Elmer Andersonin ohella mainittakoon joukko osavaltiotasolla merkittävästi esiin nousseita suomalaispoliitikkoja. Tarmokkaasti elämäkertatietoja etsinyt Salomon Ilmonen löysi näitä seitsemän. A.A. Anderson ja G.A. Hellberg pääsivät Oregonin edustuslaitokseen, Oscar A. Ahlgren Indianan, John Abramson ja Albert Budas Montanan sekä Albert Sara New Hampshiren edustuslaitokseen. – *Ilmonen 1931.*

E.A. Aaltion toimittamassa Minnesotan suomalaisia käsittelevässä matrikkelissa mainitaan 1940-luvun lopulta ja 1950-luvun alusta John Arnold Anderson ja John W. Huhtala, jotka molemmat valittiin Minnesotan edustuslaitokseen. – *Aaltio 1953.*

Ilmonen löysi lisäksi 30 amerikansuomalaista pormestaria ja sata-määrin eri hallinnollisissa viroissa olleita. Viimeksi mainittujenkin valinta lienee yleensä tapahtunut poliittiselta pohjalta. – *Ilmonen 1931.*

Anders Myhrman puolestaan on löytänyt muutamia joko ensimmäiseen tai toiseen polveen kuuluneita suomenruotsalaisia pormestareita. – *Myhrman 1972.*

teihin kuulunut Grover Cleveland oli toisen kerran (1893–97) Yhdysvaltain presidenttinä. Clevelandin tultua presidentiksi Yhdysvalloissa alkoi pitkään kestänyt talouslama, joka oli niin vaikea, että fingliskassa talouslama ja ”Clevelandin aika” merkitsivät pitkään samaa.

John Saari, about 1915

John Saari valittiin vuonna 1904 ensimmäisenä suomalaisena Minnesotan edustuslaitokseen. Saari vaikutti merkittävästi Minnesotan kaivoslainsäädännön kehitykseen. Kuva on noin vuodelta 1915. – *Alanen 1991.*

Suomalaiset luottivat republikaaneihin aina 1910-luvun lopulle asti, osa suomalaisista pitempäänkin. Usko republikaaneihin alkoi hiipua aluksi ehkä siksi, että yhä useampi suomalainen siirtolainen koki sosialistisen liikkeen omakseen. Todella suuri siirtymä tapahtui kuitenkin vasta 1930-luvun alussa: syksyllä 1929 Yhdysvalloissa alkanut syvä ja pitkään kestänyt talouslama sai äänestäjät siirtymään massoina republikaanien tukemisesta demokraattien tukijoiksi.

1900-luvun alussa amerikansuomalaisella äänestäjällä oli demokraattien ja republikaanien lisäksi kaksi muutakin ää-

nestysvaihtoehtoa. Toinen oli kieltolaki-puolue (Prohibition Party) ja toinen Yhdysvaltain Sosialistinen puolue. 1920-luvun alusta lähtien oli lisäksi tarjolla kommunistinen vaihtoehto.

Kieltolakipuolue oli vuosisatain vaihteessa suomalaisten raittiusmiesten suosikki, jolla oli useita kertoja jopa oma presidenttiehdokaskin. Se oli kuitenkin kääpiöpuolue, jonka osuus äänistä presidentinvaaleissa jäi enimmilläänkin 1–2 prosenttiin. Ehkä muutama ääni tuli suomalaisiltakin.

Amerikansuomalaiset raittiusmiehet uskoivat, että kieltolain aikaansaaminen poistaisi monia yhteiskunnallisia ongelmia. Asiaansa ajaessaan he jakautuivat kuitenkin kahtia. Toiset halusivat suomalaisten äänestävän kieltolakipuoluetta, toiset pitivät parempana vaihtoehtona tukea Anti-Saloon Leagueta, joka pyrki kanavoimaan ääniä eri puolueitten raittiusmiehille. Raittiusmiesten suurin keskusjärjestö katsoikin siksi parhaaksi jättää äänestyskysymyksissä päätösvallan paikallisosastoilleen.³

Kieltolakipuolueen käytännön merkitys oli hyvin vaatimaton. Vielä 1940-luvullakin jo harvalukuiseksi käynyt suomalainen raittiuskansa näki siinä silti suositeltavan äänestysvaihtoehdon.

On arvioitu, että joka neljäs 1900-luvun alkupuolen suomalainen siirtolainen oli mielipiteiltään selvästi vasemmistolainen, toinen neljännes koostui ”kirkkosuomalaisista”, jotka olivat mielipiteiltään oikeistolaisia⁴ ja käytännön politiikassa varsin passiivisia. Sosialistinen puolue ja 1920-luvun alusta lähtien kommunistinen puolue olivat siten suomalaiselle siirtolaiselle todella merkittäviä äänestysvaihtoehtoja. Vasemmistopuolueiden kannatus

Minnesotan Brainerdissa syntynyt Elmer Anderson oli useita kertoja Minnesotan varakuvernööri ja vuosina 1951–54 tämän osavaltion kuvernööri. Andersonin vanhemmat olivat kotoisin Ähtäveltä. – *Siirtolaissuusinstituutti.*

jos mikä erotti suomalaiset siirtolaiset muista siirtolaisista ja amerikkalaisista. Tähän kysymykseen palataan jatkossa perusteellisemmin.

Jos suomalainen siirtolainen on tavoitellut poliittista valtaa, on hän voinut saada merkittävää tukea omilta maanmiehiltään vain hyvin paikallisella tasolla. Valkoinen talo, Yhdysvaltain kongressi ja Kanadan parlamentti ovat olleet instituutioita, joihin pyrkijän on ollut syytä unohtaa suomalaisuutensa, korostaa amerikkalaisuuttaan tai kanadalaisuuttaan tai alistua pyrkijänä jonkinlaiseksi pelleksi.

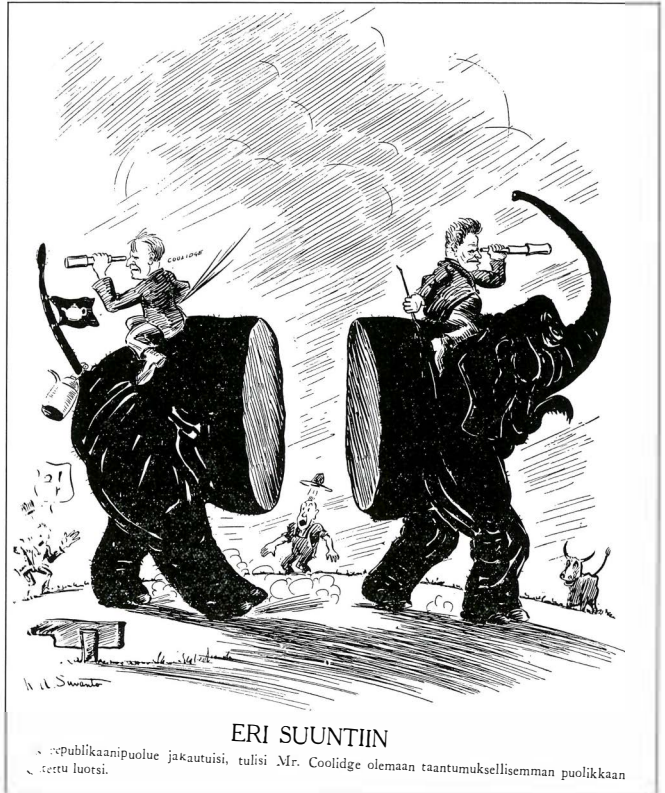
Kun Oscar J. Larson 1920-luvun alussa ensimmäisenä suomalaisena pääsi kongressin edustajainhuoneeseen, odottivat optimistisimmat suomalaissiirtolaiset jo aikaa, jolloin Valkoinen talo saisi suomalaisen isännän. Tällainen aika ei 1990-luvun päättyessäkään ole näköpiirissä, mutta yksi Valkoiseen taloon pyrkijä suoma-

laissiirtolaisten joukossakin toki on ollut. Gus Hall, suomea puhuva toisen polven amerikansuomalainen, oli useitakin kertoja presidenttiehdokkaiden joukossa, vaikka kovin moni amerikkalainen ei sitä ehkä tiedäkään.⁵

Valkoinen talo aukeaa uudelle presidentille periaatteessa joka neljäs vuosi, mutta käytännössä usein vain joka kahdeksas vuosi. Yhdysvaltain kongressiin pyrkiminen on jo paljon helpompaa. Onhan kongressissa jokaisesta osavaltiosta aina kaksi senaattoria, ja suurista osavaltioista edustajainhuoneeseen valittavien määrä on moninkertainen.

Yhdysvaltain kongressiin on tähän mennessä valittu vain yksi suomalaista syntyperää oleva edustaja: Oscar J. Larson valittiin Minnesotasta vuonna 1920 kongressin edustajainhuoneeseen.⁶ Kanaansuomalaisten menestys on ollut yhtä vaatimaton. Ainoa Kanadan parlamenttiin päässyt suomalainen on ollut Judy Erola, isän puolelta kolmannen ja äidin puolelta

Vuosisatain vaihteessa suomalaiset siirtolaiset uskoivat republikaaneihin, ja ilmeisesti vielä 1920-luvullakin republikaaneihin toivonsa panneita suomalaisia oli enemmän kuin niitä, jotka uskoivat demokraatteihin. Vasemmistolaisille, kuten Punikin pilapiirtäjälle, republikaaninen vaihtoehto oli huonoin mahdollinen. – *Punikki 1924.*

toisen polven kanadansuomalainen. Liberaaleihin lukeutuneelle Erolalle parlamentin ovi aukeni vuonna 1980. Pian hänestä tuli myös ministeri.⁷

Suomalainen siirtolainen – oli hän sitten ensimmäistä tai toista polvea – ei siis voinut saada merkittävää tukea omalta siirtolaisryhmältään ainakaan siinä tapauksessa, että hän oli pyrkimässä Valkoiseen taloon, Yhdysvaltain kongressiin tai Kanadan parlamenttiin. Muutamissa osavaltioissa suomalaisia on kuitenkin ollut niin paljon, että heidän tukensa osavaltion edustuslaitoksiin pyrkivälle olisi voinut jolla merkittäväkin.

Yhdysvaltain kongressiin tai Kanadan parlamenttiin päässyt suomalainen siirtolainen on siis todellinen harvinaisuus, ja

Valkoiseen taloon moneen kertaan pyrkinyt Gus Hall erikoisuus, jolle amerikkalaiset parhaassa tapauksessa hymyilevät välinpitämättömästi. Osavaltioiden lainlaatijakuntaan pyrkiessään suomalaiset ovat luonnollisesti menestyneet paremmin. Suomalaisia on löytynyt ainakin Indianan, Minnesotan, Montanan, New Hampshiren ja Oregonin lainlaatijakunnasta.

Osavaltiotasolla pisimmälle päässyt suomalaista syntyperää ollut poliitikko lienee ollut C. Elmer Anderson, toisen polven suomalainen, jonka vanhemmat olivat suomenruotsalaisia. Anderson syntyi Brainerdin pikkukaupungissa Pohjois-Minnesotassa. Hän oli Minnesotan kuvernööri vuosina 1951–54⁸ ja lisäksi viidesti Minnesotan varakuvernööri.

John Wargelin taisteli rohkeasti mutta vaatimattomalla menestyksellä amerikansuomalaisia sosialisteja vastaan. – *Holmio 1967.*

Osavaltiota pienemmillä alueilla suomalaisilla oli jo mahdollisuuksia. Olihan esimerkiksi Michiganissa ja Minnesotassa kaivoskaupunkeja, joiden väestöstä suomalaiset muodostivat hyvinkin merkittävän osan. Ja samoin oli laajojakin farmialueita, joissa suomalaiset olivat suurena enemmistönä. Valitukset suomalaisten syrjimisestä tälläkin tasolla olivat ainakin vuosisatain vaihteessa kuitenkin yleisiä. Niinpä 1890-luvulla suomalaiset valittivat, että Ishpemingissä ruotsalaiset olivat omineet paikalliset virat ja että Hancockissa suomalaisia syrjivät irlantilaiset.⁹ 1900-luvulla suomalaissyntyisen pääseminen esimerkiksi pikkukaupungin

pormestariksi ei kuitenkaan ole ollut harvinaista.

Sekä Yhdysvalloissa että Kanadassa suomalaiset siirtolaiset ovat olleet aktiivisesti mukana myös ammattiyhdistysliikkeessä – pääasiassa kuitenkin ”vain” rivimiehinä.

Suomalaiskansalliset liikkeet

Suomalaisten vasemmistolaisten näkyvä esiintyminen sai toisin ajattelevat suomalaiset toimimaan. Osittain tämä vasemmiston vastustaminen lähti amerikansuomalaisten kirkkojen piiristä, mikä oli luonnollista, koska vasemmistojärjestöt harjoittivat räikeätä uskonnonvastaista toimintaa. Osittain oikeistolainen liikehdintä oli jonkinlaista suomalaiskansallisen maineen ”pesua”.

Syntyperäiset amerikkalaiset suhtautuivat työväenliikkeisiin yleensä torjuen, mistä syystä republikaaneja lähellä olleet suomalaiset pyrkivät osoittamaan, etteivät kaikki suomalaiset olleet vasemmistolaisia. Ehkä vasemmiston vastaiseen toimintaan saattoi yllyttää suomalaisia senkin, että joillakin kaivospaikkakunnilla suomalaisia syrjittiin työpaikoilla näiden vasemmistolaisuuden takia.

Ensimmäisen kerran amerikansuomalainen oikeisto näyttää organisoituneen vuonna 1908. Tällöin oikeisto järjesti Minnesotassa mielenosoituksia, joita sanottiin myös kansalaiskokouksiksi. Ensimmäinen kokous oli helmikuussa 1908 Evelethissä. Mukana sanotaan olleen 237 ”kansalaista”. Hiukan myöhemmin pidettiin samanlainen kokous Mountain Ironissa. Tämä kokous tuotti seuraavanlaisen ponnin:

*”Me hylkäämme kaikki vallankumouksellisten viime vuosina tekemät hyökkäykset ja kiihoittavat puheet, joilla he ovat hävänneet koko kristillisen ja valistuneen maailman katsomuksen, sekä koettaneet tallata lokaan kodin ja seuraelämän puhtauden, siten laskien perustuksen uskonnon pilkkaamiseen ja raakuuteen. Me tuomitsemme kaikki epä-isänmaalliset puheet ja käytökset ja punaisen lipun kantamisen julkisissa paikoissa, joilla toimenteillä lietsotaan vallankumouksellista henkeä kansan syviin riveihin ja yllytetään sitä hallitusta vastaan ja sen kautta menetetään Amerikan kansan luottamus ja kunnioitus suomalaisten vakavampaa enemmistöä kohtaan.”*¹⁰

Evelethin ja Mountain Ironin kokousten jälkeen vastaavanlaisia kokouksia pidettiin vielä useilla Minnesotan, Michiganin, Illinoisin ja Montanan paikkakunnilla.¹¹

Minnesotasta alkaneet työväenliikkeen vastaiset mielenosoitukset, ”kansalaiskokoukset”, olivat ainakin osittain Minnesotassa vuonna 1907 järjestetyn suuren kaivoslakon jälkisatoa. Vuonna 1914 perustettu Anti-Sosialisti Liitto (The Finnish Antisocialistic League) taas oli Pohjois-Michiganin kuparikaivoksissa vuonna 1913 syntyneen lakon jälkiseurauksia. Liiton tehtävä oli ”kohottaa ja ylläpitää suomalaisen kansallisuuden kunniaa ja mainetta”. Liitto järjesti Hancockissa kesäkuussa 1914 suuren kesäjuhlan, jossa oli mukana ehkä jopa 3 000–4 000 ”kansallismielistä” suomalaista,¹² mutta sitten liiton toiminta hiipui.

Oikeistolaista liikettä ei pidä samaistaa Suomi-Synodiin niinkuin työväenliikkeisiin kuuluneet joskus tekivät. Useat Suomi-Synodin papit, ennen kaikkea John Wargelin, olivat kuitenkin oikeistolaisko-

kouksissa näkyvästi esillä. Kansalliskirkkoon kuuluneet suhtautuivat työväenliikkeisiin sen sijaan varsin myönteisesti – siitäkin huolimatta, että Kansalliskirkko menetti sosialisteille Kansan Opistonsa.

Jos Yhdysvaltain suomalaisoikeistolaisten toiminta oli heiveröistä, niin vielä vaatimattomampaa oli Kanadan suomalaisen oikeiston toiminta. 1920-luvulla Kanadasta löytyi vain kolme suomalaista järjestöä, joita voitaisiin kutsua oikeistolaisiksi. Port Arthurissa toimi tähän aikaan Turisti National Society, Montrealissa Suomi Seura ja Vancouverissa Valistus- ja Edistysseura. 1930-luvulla kanadansuomalaisen oikeiston toiminta hiukan aktivoitui. Tällöin syntyi suomalaiskansallisia järjestöjä, jotka vuonna 1931 perustivat Kanadan Kansallismielisten Suomalaisten Liiton. Tämä liitto jäi kuitenkin pieneksi: vuonna 1934 siihen arvioitiin kuuluvan 550 jäsentä. Liitto halusi vaalia suomalaisuutta, olla lojaali Kanadalle ja korosti olevansa poliittisesti riippumaton. Jäseniksi kelpasivat kaikki muut paitsi kommunistit. Koska jäsen seurat olivat hajallaan erittäin laajalla alueella, oli liiton toiminta kuitenkin hyvin vaatimatonta.¹³ Jäsenmääräkin oli niin pieni, ettei näkyvälle toiminnalle ollut edellytyksiä.

Imatralaista työväenaatetta

Pääosa suomalaisista siirtolaisista tuli maaseudulta, ja suurin osa heistä oli sellaisia, joille työväenliike oli Pohjois-Amerikkaan lähettäessä täysin vieras. Tätä yleistystä on toki paikallaan tarkentaa toteamalla, että suurten massojen vyöryessä

Pohjois-Amerikkaan 1900-luvun alkuvuosina tilanne oli aivan toinen kuin 1920-luvulla, jolloin jo suuri osa siirtolaiseksi lähteneistä oli osallistunut jollakin tavalla politiikkaan. Jokainen Suomesta 1920-luvulla lähtenyt oli tavalla tai toisella kokenut vuoden 1918 sisällissodan. Osa heistä oli jopa ollut punaisella tai valkoisella rintamalla, osa taas oli kokenut konkreettisesti punaisen tai valkoisen terrorin.

Pohjois-Amerikassa niin talollisten kuin mökkiläistenkin pojista ja tyttäristä tuli nimenomaan ”työläisiä”, joiden tulotaso oli kyllä suomalaisen mittapuun mukaan korkea, mutta uuden ympäristön näkökulmasta katsottuna siirtolainen ansaitsi huonosti. Hän kuului ”köyhään kansaan”.

Pohjois-Amerikkaan tulon jälkeen siirtolainen havaitsi ensin, että hän ei tullut paikkaan, jossa rikastuisi nukkumalla. Sitten hän havaitsi, ettei ollut helppoa rikastua työtä tekemälläkään. Hän oli tullut uuteen maailmaan sillä mielellä, että Suomeen palattaisiin viiden vuoden kuluttua, mutta ajan mittaan hän heitti menemään ajatukset Suomeen paluusta. Pohjois-Amerikasta tuli hänen pysyvä kotinsa. Oman aseman parantamiseen tähtäävä toiminta alkoi tällöin tuntua tärkeältä. Tältä pohjalta lähti myös ensimmäinen amerikansuomalainen työväenyhdistys Imatra, joka perustettiin vuonna 1890 New Yorkissa.

Työväenyhdistys Imatran esikuvat olivat Suomessa toimineissa wrightiläisissä työväenyhdistyksissä, joiden ohjelman keskeisimpiä piirteitä olivat työväestön kulttuuritoiminnan ja siveellisen tason kohottamiseen tähdänneet pyrkimykset. Imatran ohjelmaa ei rakennettu marxilaiselle pohjalle, mutta yhdistyksen jäsenistössä lienee vuosisadan vaihtuessa ollut

myös ”oikeaoppisia” sosialisteja ja jopa kurikkalaisia utopiasosialisteja, jotka olivat valmiita rakentamaan ihanneyhteiskuntaa vaikkapa Brittiläisen Kolumbian syrjäisimpiin korpiin.

Imatran tapaisia työväenyhdistyksiä syntyi pian muitakin. Yksi näistä oli Fitchburgissa perustettu Saima, joka alkuaikoinaan edusti jonkinlaista kristillistä työväenliikettä. Saima-seuran käsikirjasta saa hyvän kuvan tämän liikkeen aatemaa-ilmasta. Niinpä käsikirjan mukaan esmiehen piti kokousten alussa lausua seuraavat sanat:

”Arvoisat työtoverit! Jo paratiisin päivistä saakka on meille annettu käsky: ”Tee työtä!” Työn evankeliumi on yhtä vanhaa kuin rauhan evankeliumikin. Alussa työ oli miehen kunnia. Adam kuokki maata ja Eeva kehräsi. Vanhat patriarkat olivat paimenia. Historia näyttää, että muinaiset roomalaiset valitsivat päällikönsä auran äärestä.

... Meidän aikanamme eivät ihmiset enää tahdo antaa työmiehelle arvoansa, vaan rahamiehet alkavat liittyä työmiesten sortajiksi. Vaikka työ on kaiken elämän ehto ja sen vuoksi työn ja pääoman tulisi olla liitossa keskenänsä, ei nyt enää niin ole.

*Koska pääoman omaajat ovat liittyneet ... muodostamaan ylivaltaa, täytyy meidän työmiesten liittyä myöskin. Me olemme tulleet taas kokoon yhdessä ja yksimielisessä rakkautessa keskustelemaan työväenkysymyksestä. Siispä tervehdän teidät kaikki tervetulleiksi innolla ottamaan osaa tärkeään työhömmö.”*¹⁴

Uusien jäsenien otton yhteydessä taas seuran vanhimman piti lukea käsikirjasta seuraavaa: *”Rukoile ja tee työtä!” oli oppi-isämme Luteeruksen mielilause. Ju-*

Työväenyhdistys Imatra perustettiin vuonna 1890 Brooklynissa. Kun samanlaisia yhdistyksiä perustettiin hiukan myöhemmin enemmänkin, koottiin näistä vuonna 1903 Imatra-liitto, joka kuitenkin pian hajosi: useimmista Imatra-yhdistyksistä tuli sosialistiosastoja. Brooklynin Imatra jättäytyi kuitenkin sosialistisen työväenliikkeen ulkopuolelle ja alkoi myöhemmin käyttää nimitystä ”kansallisseura”. Port Arthurissakin oli Imatra-liikkeeseen kuulunut työväenyhdistys, jolla oli myös oma soittokuntansa. Kuva on vuodelta 1904. – *Raivio* 1979.

malan pelko ja työ, ne ovatkin työmiehen paraat takeet. Kun tähän vielä tulee veljellinen ja sisarellinen yksimielisyys, niin olemme vielä enempi turvatut. Tekin, ystäväni, olette liittynyt riveihimme. Olkaa tervetullut! Tässä on joukko työtoveria, jotka ovat teille uskollisia ja tahtovat seisoa kanssanne turvaavina tukina elämän taisteluissa ... Nyt seuramme muut jäsenet nousevat ylös ja tervehtivät teitä laulamalla.¹⁵

Jo 1890-luvun alussa syntyi siis Imatran ja Saiman tapaisia työväenyhdistyksiä, mutta vasta 1900-luvun alkuvuosina Imatra-aate alkoi todella levitä. Vuonna 1903 perustettiin jopa Imatra-liitto, johon

kuului parhaimmillaan 32 jäsenyhdistystä. Pääosa näistä toimi Yhdysvaltain itäosissa ja Keskilännessä, mutta muutamia osastoja perustettiin Kanadaankin.

Imatraliikkeen levitessä seurakuntien, raittiusseurojen ja työväenyhdistysten väliset ristiriidat olivat vähäisiä. Niinpä oli mahdollista, että joku kuului samanaikaisesti seurakuntaan, raittiusseuraan ja työväenyhdistykseen. Fort Braggissa oli jopa hetken ajan sellainen tilanne, että sama henkilö oli raittiusseuran ja työväenyhdistyksen esimies ja lisäksi vielä seurakunnan ”kirjuri”. Fitchburgissa seurakunta, raittiusseura ja työväenyhdistys taas rakensivat yhteisen kirkon. Jumalanpalve-

lukset pidettiin kirkon yläkerrassa, raittius- ja työväenyhdistyksen kokoukset alakerran kokoussalissa.¹⁶

Imatra-liiton toiminta jäi hyvin lyhyeksi. Sosialistinen työväenliike sai 1900-luvun alussa jalansijaa niin amerikansuomalaisten kuin kanadansuomalaistenkin keskuudessa, jolloin Imatra-liittoon kuuluneet työväenyhdistykset muuttuivat sosialistisiksi ja jättivät liiton. New Yorkin Imatra oli poikkeus. Se torjui sosialismin ja pysyi elinvoimaisena. New Yorkin Imatra pystyi jopa rakentamaan oman mahtavan vuonna 1908 valmistuneen haalinsa, jossa New Yorkin suomalaiset toimivat vielä 1990-luvun alkaessakin. Noin 30 vuoden ajan New Yorkin Imatra liitti nimeensä sanan työväenyhdistys. Sen jälkeen siitä tuli kansallisseura.¹⁷

Ihanneyhteiskunnan rakentajat

Kun amerikansuomalaiset 1890-luvun lopulla etsivät toimintamuotoja omalle työväenliikkeelleen, suunnitteli Työmies-lehden päätoimittaja, Inkerinmaalla syntynyt Matti Kurikka samaan aikaan Suomessa ihanneyhteiskunnan perustamista. Ihanneyhteiskunnassa piti toteuttaa joukko työväenliikkeestä, teosofiasta, tolstoilaisuudesta ja suomalaisesta kansallisuusajattelusta ammennettuja ajatuksia. Uusi parempi maailma piti perustaa Australiaan, josta Kurikka uskoi kaikkea hyvää.¹⁸

Kurikan yritykset Australiassa epäonnistuivat perusteellisesti. Uuden yhteiskunnan luomisyrityksistä tihkui kuitenkin myönteisiä tietoja Kanadan länsiosissa asuvien suomalaisten siirtolaisten keskuuteen. Näitä välittivät nimenomaan Australiasta Brittiläiseen Kolumbiaan

muuttaneet Kurikan ”oppilaat”, joille yksi epäonnistuminen ei riittänyt.

Kanadansuomalaisten joukossa Kurikan ajatukset saivat runsain mitoin vasta-kaikua. Niinpä nämä kutsuivat Kurikan luokseen perustamaan uutta yhteiskuntaa, jossa jokainen eläisi yltäkyläisyydessä ja vapaana. Syksyllä 1900 Nanaimoon, Brittiläiseen Kolumbiaan, saapunut Kurikka puki tulevan ihanneyhteiskunnan tavoitteet Kalevan Kansan marssin sanoihin:

*Käy eespäin Kansa Kalevan
Pois palkka-orjain luota,
Sun tiesi käypi vapauteen,
Ei orjuus onnea tuota.*

*Ken tyytyä vois entiseen,
Hän kompuroikoon ennalleen.
Ken vapautta kaihoaa,
Hän meistä veljes-suojan saa.*

*On luonto meidän kaikkien
Ja oikeus on olla
Vapaana leipä-huolistaan
Jokainen taivaan alla.*

*Ei luonnon aitta tyhjene,
Kun rosvot sit' ei raatele.
Siis veljes-kättä meille lyö
Ja vapaan miehen leipää syö.¹⁹*

Kurikka ja hänen opetuslapsensa perustivat ihanneyhteiskuntansa Brittiläiseen Kolumbiaan, suomalaisten Malkosaareksi kutsumaan paikkaan. Hanketta toteuttamaan perustettu Kalevan Kansa Colonisation Company Limited sai täältä ilmaiseksi käyttöönsä 11 000 hehtaarin alueen.

Malkosaari eli Malcolm Island sai ensimmäiset suomalaisensa vuonna 1901. Näihin aikoihin Kurikka hankki apulai-

sekseen Suomesta vanhan ystävänsä A.B. Mäkelän, jota hän tarvitsi ”jarrumieheksi”. Kurikka arveli nimittäin olevansa ”kuin huima rautatieveturin kuljettaja, joka tarvitsee miehen painamaan jarrua, kun vauhti on liian kova”.²⁰ Mäkelä oli jarrumies, mutta hänenkin ajatuksensa lensivät ja saivat joskus kotkan siivet. Hän olisi halunnut hankkia jopa valtamerilaivoja ja siirtää Suomen koko työväestön Brittiläiseen Kolumbiaan, jättää Suomeen vain ”herrat, vanhat akat ja tutisevat ukot ... ryssäin ja ruotsalaisten puristeltaviksi”.²¹

Kurikka muutti Malkosaarelle juhannuksena 1902. Tällöin saarella vietettiin viisipäiväiset juhannusjuhlat, joita myöhemmin kutsuttiin ”luomispäiviksi”. Kurikan mukaan juhlien aikana ”koko uuden yhteiskuntamme perusprinsiipit pohdittiin ... läpi”. Kurikka oli tietenkin kaiken keskipisteenä, mutta puhujina esiintyivät myös A.B. Mäkelä ja Martin Hendrickson. Viimeksi mainittukin oli hyvin värikäs mies, joka kulki suuntaa moneen kertaan muuttaen amerikansuomalaisen työväenliikkeen polkuja aina siihen asti, kunnes hän 1930-luvun alussa erehtyi lähtemään Neuvosto-Karjalaan.

Luomispäivien aikana Kalevan Kansan asuinpaikka ristittiin Sointulaksi, aikaisemmin se oli ollut vain Koti. Kotiin ja Sointulaan tulijoita riitti. Siitä pitivät huolen Kurikan maine ja puhematkat sekä ne eri puolilla Yhdysvaltoja ja Kanadaa asuneet lähes 100 asiamiestä, jotka ottivat Kurikan asian omakseen. Löytyipä hankkeelle pari asiamiestä Suomestakin.

Vuoden 1902 päättyessä Sointulan väkiluku ylitti jo 200, ja joulukuussa 1903 kurikkalaisten Aika-lehti jopa valitti, että Sointulasta uhkasi tulla ”jonkinlainen kes-

tikievari suuren maantien varrella, jonne jokainen katsoo olevansa omansa astumaan”.²² Enimmillään Sointulassa lienee ollut noin 350 suomalaista. Kurikan yhteiskuntahaaveisiin nopeasti pettyneitä ja Sointulan jättäneitä oli kuitenkin niin paljon, että Kurikan johtamassa Sointulassa käväisseiden määrän arvioidaan nousseen jopa lähes tuhanteen.

Voimansa tunnossa ollessaan kurikkalaiset julkaisivat Aika-nimistä sanomalehteä, jonka piti kertoa muulle maailmalle, miten Kalevan Kansa rakensi uutta ja parempaa yhteiskuntaa. Sointula sai oman lippukin. Siniselle pohjalle oli lippuun hahmoteltu valkoinen saari ja siihen kultainen kannel.

Kurikka oli kansanjohtaja, joka lumosi kansanjoukot puhetaidollaan, mutta käytännön mies hän ei ollut. Ja Sointulaksi ristittyä ihanneyhteiskuntaakaan ei voitu rakentaa pelkästään suurilla ajatuksilla ja puheilla. Niinpä yritys kohtasi alusta alkaen monenlaisia vaikeuksia, nimenomaan kuitenkin taloudellisia.

Sointulassa yritettiin monenlaista. Ensin sinne rakennettiin höyryllä toimiva saha. Pian pystytettiin myös paja, jossa työskenteli kaksi seppää. Haluttiin myös kalastaa, ja siksi ostettiin höyrylaiva ”Vinetta” ja nuotta. Hankittiin kotieläimiä, ja ennen pitkää Sointulasta löytyi myös valokuvausliike, suutari, valimo, veneveistämö ja räätälinliike.

Sointulaan tulleiden joukossa oli varmasti taitavia ammattimiehiä, mutta myös haaveilijoita, jotka uskoivat pystyvänsä mihin tahansa ja jotka käytännössä eivät olleet lainkaan kiinnostuneita työnteosta. Käytännön mies, jarrunpainaja A.B. Mäkelä valittikin, että ”moni hyvä suunsoittajaräätäli arveli ymmärtävänsä tukki-

Kalevan Kansa Colonization Company oli osakeyhtiö, jonka alkupääoma oli 100 000 dollaria. Osakkeita oli 500 ja osakkeen hinta siis 200 dollaria. Moni osakkeen hankkija ei kyennyt maksamaan osakettaan dollareilla vaan suoritti maksun työllä. – Raivio 1975.

töistä yhtä hyvin kun toisetkin ja omituinen ilmiö oli, ettei kukaan räätäleistä tai suutareista halunnut työskennellä omassa ammatissaan”. Muutenkin tulokkaissa oli pettymyksen aiheuttajia. Joukkoon ek-syi näpistelijoitä, eivätkä kaikki pitäneet asianmukaista huolta yhteisestä omaisuudesta.

Palkkaa Sointulan asukkaat saivat teoriassa dollarin päivältä. Jokaisella oli Sointulan kirjanpidossa oma tili, johon palkkasaa-tavat merkittiin. Palkkaa piti kuitenkin maksaa vasta sitten, kun Sointula olisi selvinnyt veloistaan. Asukkaiden etuihin kuuluivat lisäksi ilmainen asunto, vaatetus ja ruoka. Työpäivän pituuden piti olla kahdeksan tuntia, mitä jouduttiin kuitenkin ylittämään. Velkoja ja palkkoja ei pystytty koskaan maksamaan.

Maaliskuussa 1904 Sointulaan perustettiin lastenkoti, ja sitten saari sai myös englanninkielisen koulunsa. Kurikka halusi, että saarella kasvatettaisiin uusia pa-

rempia ihmisiä, ja hän kirjoitteli tästä Aika-lehdessäkin. Erilaiset kulttuuriharrastukset nostettiin kunniaan. Sanomalehti Aika, kuukausilehti Aika ja nyrkkilehti Kolkuttaja olivat tietenkin jo merkittäviä kulttuuritahdon ilmaisuja, mutta oli muitakin soittovälineitä. Perustettiin torvisoittokunta, kuoro ja näytelmäpiiri. Musiikkia saatettiin esittää sointulalaisten omasta kaksiosaisesta ”Kalevan Kansan laulukirjasta”. Näytelmäpiiri taas saattoi esittää myös saarelaisten itse kirjoittamia näytelmiä. Papit ja kapakat julistettiin pannaan.

Jo tammikuussa 1903 Sointula oli suurissa taloudellisissa vaikeuksissa, mutta pelastaja löytyi omasta joukosta. Pohjois-Dakotasta Sointulaan tullut haaveilijafarmari myi nimittäin tässä tilanteessa dakotalaisen farminsa, ja Sointula sai häneltä käyttöönsä 2000 dollaria. Seuraava ongelma oli tulipalo – sointulalaisten pääraken-

Kalevan Kansa Colonization Companyn johtokunta vuonna 1904. Pöydän takana Matti Kurikka, pöydän vieressä piippu kädessä A.B. Mäkelä. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

nus Melula syttyi palamaan, ja tulipalossa menehtyi 11 Sointulan jäsentä.

Tulipalon jälkeen Sointula sai ilmeisesti paljonkin ulkopuolista apua, mutta kaikesta huolimatta tulipalokin lisäsi Sointulan taloudellisia ongelmia. Vielä kesäkuussa 1904 Kurikka uskoi silti tulevaisuuteen. Uskoa antoi juuri valmistunut saha, joka ”*uljaana kuin temppeli ... seisoo kotirannassa suurien siiteripatsaiden päällä*”. Mutta taloudelliset vaikeudet vain jatkuivat. Otettiin tappiolliseksi osoittautunut siltaurakka, ja sitten Mäkelä ja Kurikka riitaantuivat perusteellisesti.

Taloudellisten ongelmien lisäksi riitoja aiheutti Kurikan julistama vapaan rakkauden oppi, jonka Mäkelä – ehkä aiheetta – katsoi särkeeneen oman avioliittonsa.

Lokakuussa 1904 Kurikka ilmoitti eroavansa ja lähti kannattajineen saarelta – eikä palannut sinne enää koskaan. Kalevan Kansan maat jaettiin sen jälkeen pals-

toiksi. Viimeisen kokouksensa Kalevan Kansa piti toukokuussa 1905. Ainoa kokousasia oli Kalevan Kansan lopettaminen.

Sointula oli surkeasti epäonnistunut haave. Se oli kuitenkin varsin suurisuuntainen yritys, sillä se sai lähes tuhat ihmistä liikkeelle ja varmasti moninkertaisen määrän miettimään liikkeelle lähtöä. Sen perustajat halusivat olla mallina muulle maailmalle. Se yhdisteli sosialistisia, teosofisia ja kalevalalaisia aatteita, ja se oli kaikkien aikojen suurin suomalainen siirtolaahaave.

Kun Kurikka jätti Sointulan, A.B. Mäkelä uhkasi käyttää loppuelämänsä siihen, että hän tekee ”*Kurikan ihmiskunnalle vaarattomaksi*”. Kurikan mukana lähti puolet Sointulan asukkaista. Osa seurasi profeettaansa, osa jätti Sointulan pettyneenä ja uuden yhteiskunnan rakentamisesta tarpeekseen saaneena. Kurikka itse

Sointulan asukkaita vuonna 1903, Matti Kurikka takarivissä viides oikealta. Musiikilla oli tärkeä osansa Sointulan kulttuuriharrastusten joukossa. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

ja hänen innokkaimmat kannattajansa riensivät perustamaan uutta ihanneyhteiskuntaa, joka sai sekin kalevalaisen nimen. Se oli Sammon Takojat. Jo marraskuussa 1904 sille löytyi paikkakin, Webster's Corner Vancouverin läheisyydestä.

Sammon Takojat oli jälleen yritys – vaatimattomaksi jäänyt – yhdistää teosofiaa, sosialismia, demokratiaa ja suomalaisuutta. Jo helmikuussa 1905 Kurikka lähti Webster's Cornerista luentomatalle keräämään varoja uudelle ihanneyhteisölle, mutta samalla hän lähti itse asiassa pakomatalle eikä palannut Webster's Corneriin enää koskaan. Uuden yhteiskunnan rakentamisajatuksista hän ei kuitenkaan luopunut, vaan kehitteli uusia utopiasuun-

nitelmiä aina kuolemaansa asti. Sointulasta lähdön jälkeen hänen aikansa Pohjois-Amerikan suomalaisen työväenliikkeen utopioiden rakentajana oli käytännössä kuitenkin ohi.

Ihanneyhteiskuntaa yritettiin siis konkreettisesti ja varsin suurisuuntaisestikin rakentaa Brittiläisen Kolumbian syrjäiseen kolkkaan. Kurikkalainen ajattelu ei kuitenkaan rajoittunut tänne, vaan Kurikalla oli lukuisia ihailijajoukko muuallakin Yhdysvaltain ja Kanadan suomalaispaikkakunnilla ja ehkä jopa Suomessakin. Vuosisadan alussa perustettiin monille Pohjois-Amerikan suomalaispaikkakunnille työväenyhdistyksiä, jotka ammensivat aatemaailmansa osittain Kurikan aja-

Matti Kurikan maallinen tomu kätettiin New Yorkin Brooklyniin, Greenwoodin hautausmaalle. Muistomerkin Kurikka on saanut jakaa kahden muun suomalaissiirtolaisen kanssa. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

tuksista. Martin Hendrickson muisteli Kurikan vaikutusta seuraavasti:

”Kurikan kanssa satuin yhteen usealla paikkakunnalla. Erittäin hauska kohtaus oli meillä Duluthissa. Kun Matti oli pitänyt luentonsa, kokoonnuimme useain toverien kera erääseen perheeseen, paki-noimaan asioista. Kiinnittävimpänä asiana oli luonnollisesti Kurikan Sointula-aate. Kun kaikki olivat siihen innostuneet ja ilmaisseet halunsa päästä sitä toteuttamaan Malkosaarelle, niin sanoin minä seuraavaan tapaan:

”Kuules Matti! Minun mielestäni on se kyllä paikallaan, että sinä luennoit jostain tieteenhaarasta, se on tarpeellista, mutta kun sinä liität sointulahommasi samaan keitokseen, niin siinä sinä johdatat kuulijoitasi harhaan. Kun nämä sinun oppilaa-si saapuvat Sointulan rantaan, niin lyövät he rintoihinsa ja huudahtavat: ”Voi minun Jumalani, taas profeta petti minut!”

*Silloin Matti kiivastui ja sanoi: ”Sap-
permentti, se on vähä kumma, etten minä
pääse noista suutareista eroon! Ne olivat*

*minun vaivani jo Suomessa, sitten Australia-
liassa ja nyt täällä Amerikassakin niitä on
minun kintereilläni!”*

*Sitten hän pyysi Kalevan Kansan ni-
messä minua erkanemaan hänestä.”²³*

Matti Kurikka sai todeta, että maallinen kunnia oli Pohjois-Amerikassakin kovin katoavaista, ettei hän ollut profeetta Suomessa, ei Australiassa, ei Yhdysvalloissa eikä Kanadassakaan. Kurikan elämään perehtynyt tutkija puolestaan saattoi todeta, että *”vain harva kykeni kiinnittämään itseensä yhtä suuria toiveita ja vielä harvempi uskalsi ne yhtä surkeasti pettää”* kuin Kurikka.²⁴

Potkut saaneen Kurikan suomalaiset siirtolaiset korvasivat pian Marxilla. Tämän ensimmäinen amerikansuomalainen opetuslapsi lienee ollut A.F. Tanner, joka aloitti – aluksi kauhua herättäneen – kylvönsä jo samoihin aikoihin, jolloin Kurikka suunnitteli Australiaan perustettavaa ihanneyhteiskuntaansa:

*”Yhdessä kuukaudessa näytti kylvö
oraansa: syntyi ensimmäinen suomalai-*

nen puhdas sosialistiyhdistys maailmaan nimellä ”Suomalainen sosiaalidemokraattinen yhdistys Myrsky”... Yhdistykseemme kuului joukko toistakymmentä henkeä, miehiä, ja olimme haaraosastona toiskiellisessä sosiaalidemokraattipuolueessa.

Utinen tästä kierteli kauhuna suomalaisissa lehdissä. Calumetin Suomettaren piispa Eloheimo kutsui minua perkeleen apostoliksi. Siirtolainen pelmuutteli minua parhaansa mukaan ja muutkin silloiset lehdet. Laumansa hyvää aina ajatteleva, rauhallinen ja oloihinsa varsin tyytyväinen pastorimme joutui myöskin lisää kauhuihinsa ja turvautui suuntukkeemiskeinoin, vaati seurakuntaansa sekaantumaan asiaan ja sulkemaan meiltä haalin. Siirtolaisessa kuvaili hän maailmalle esitelmieni jumalattomuutta ja sai joukon apulaisia tuontuostakin lehdissä selittämään mikä villi henki oli sekaamme tullut. Myrsky oli todellakin noussut, niin kuin arvasimme ennakoita.”²⁵

”Hiljempaa sosialistiseen yhteiskuntaan”

On sanottu, että *”Tannerin virittämät soihdut paloivat kituen sen jälkeen kun hänen niihin kaatama öljy loppui”*.²⁶ Soihdut eivät kuitenkaan sammuneet täysin. Vuonna 1903 perustettu Imatra-liitto sai samana vuonna rinnalleen Amerikan Suomalaisen Työväenliiton. Viimeksi mainittu liitto perustettiin Keskilännessä, mutta Amerikan Suomalainen Työväenliitto oli Imatra-liiton tapaan tarkoitettu koko Yhdysvallat kattavaksi. Duluthissa elokuussa 1904 pidetty edustajainkokous antoi tämän liiton toiminnalle vauhtia. Tässä kokouksessa

Matti Kurikka ei ole ollut ainoa amerikansuomalainen teosofi. Suomalaisilla teosofeilla oli nimenomaan 1900-luvun alussa ”lodgejaan” joillakin paikkakunnilla kuten New Yorkissa ja Detroitissa. New Yorkin suomalaisilla teosofeilla oli vielä 1970-luvun alussakin Vipunen-niminen ”lodgeensa”.

keskusteltiin kiivaasti Yhdysvaltain sosialistipuolueeseen liittymisestä.

Duluthissa elokuussa 1904 pidettyä kokousta seurasi jo saman vuoden lokaussa toinen kokous, joka pidettiin Clevelandissa. Nyt luovuttiin selkeästi niin Imatra-liikkeen kuin kurikkalaisuudenkin tavoitteista ja päätettiin suunnistaa amerikkalaisen sosialistisen liikkeen ja Suomen Sosiaalidemokraattisen puolueen antamien esikuvien mukaan. Clevelandin kokous johti pian siihen, että jo olemassa olevat työväenyhdistykset muuttuivat sosialistiosastoiksi ja että osastot perustivat osavaltioittain ”valtiojärjestöjä”, jotka puolestaan liittyivät Yhdysvaltain sosialistipuolueeseen.

Clevelandin kokouksesta alkoi amerikansuomalaisessa työväenliikkeessä nousukausi, jota kesti aina vuoteen 1914 asti. Kaksi vuotta Clevelandin kokouksen jälkeen sosialistiosastot pitivät edustajainkokouksensa Hibbingissä ja perustivat oman keskusjärjestönsä, Suomalaisen Sosialistijärjestön (SSJ), joka oli Yhdysvaltain sosialistipuolueen ensimmäinen niin sanottu ”kielijärjestö”. Moni muu siirtolaisryhmä käytti sitä pian mallinaan.

SSJ:n toimeenpaneva elin oli keskuskomitea. Yhteyttä valtakunnalliseen sosi-

Frans Josef Syrjälä (1880–1931) pääsi Rai-
vaajaan toimittajaksi jo
vuonna 1907. Pian hä-
nestä tuli lehden päätoi-
mittaja. Tällä paikalla
hän oli kuolemaansa
asti. Kun Suomalainen
Sosialistijärjestö 1920-
luvun alussa jakautui
kahtia, oli Syrjälä kon-
servatiivien eli sosialis-
tien kiistaton johtaja,
jota kommunistit herja-
sivat parhaansa mu-
kaan. Taitavin herjaaja
oli K.A. Suvanto. – *Pu-
nikki 1925.*

alistipuolueeseen hoiti ”kielenkääntäjäsihteeri”. Käytännön toimintaa helpottamaan maa jaettiin itä-, keski- ja länsipiireihin. Sosialistien jo aikaisemmin perustamat sanomalehdet, Työmies ja Raiavaaja, hyväksyttiin puolueen äänenkannattajiksi. Näiden toimintaa täydentämään perustettiin sitten vielä Lännessäkin oma äänenkannattaja. Toveri alkoi ilmestyä Oregonissa vuonna 1907.

Muutamassa vuodessa SSJ:stä kasvoi Yhdysvaltain Sosialistipuolueen suurin kansallinen järjestö, jolla oli osastonsa käytännöllisesti katsoen kaikilla Yhdysvaltain suomalaispaikkakunnilla. Vuonna

1906 jäseniä arvioitiin olleen noin 2 000, ja vuonna 1913 jo 12 651. Osastoja viikoksi mainittuna vuonna oli 260.

Kanadansuomalaiset sosialistitkin järjestäytyivät. Kärjessä kulki Toronto, jossa vuonna 1902 perustetusta ”Suomalaisesta Seurasta” ja vuotta myöhemmin syntyneestä ”Raittius- ja Työväenyhdistys Taimesta” muodostettiin ”Toronton Suomalaisien Yhdistysten Liitto”. Se ryhtyi jo vuonna 1905 valmistelemaan Kanadan Sosialistipuolueeseen (Socialist Party of

Canada) liittymistä, ja vuonna 1906 yhdistys liittyikin sitten sosialistipuolueeseen.

Kanadan Sosialistipuolue suhtautui siirtolaisosialisteihin hyvin pidättyvästi, ja mm. suomalaiset osastot erotettiin muutaman vuoden kuluttua. Puolueesta potkitut muodostivat tämän vuoksi vuonna 1911 uuden vasemmistopuolueen, joka sai nimen Social Democratic Party of Canada.

Kanadansuomalaiset sosialistit olivat uuden puolueen perustajia, mutta he halusivat toimia puolueen suomalaisina jäseninä ja perustivat siksi vuonna 1911 Kanadan Suomalaisen Sosialistijärjestön (CSSJ), joka hyväksyi äänenkannattajaseen jo usean vuoden ajan ilmestyneen Työkansan. Järjestöön kuuluneiden osastojen ja jäsenten määrä kasvoi hyvin nopeasti. Vuonna 1912 osastoja olikin 40 ja jäseniä noin 2 200. Pari vuotta myöhemmin osastoja oli 64 ja jäseniä yli 3 000.²⁷

Vasemmistoradikalismin taustatekijät

Miksi joka viides tai jopa joka neljäs²⁸ suomalainen siirtolainen tunsikin vasemmistoliikkeen omakseen? Miksi hän oli aktiivisempi vasemmistolainen kuin muut samaan aikaan tulleet siirtolaiset? Tuliko oikeistolaiselta Pohjanmaalta läheneistä suomalaisista Pohjois-Amerikassa vasemmistolaisia? Etsittäessä vastausta näihin kysymyksiin voidaan ensinnäkin todeta, että hyvin suuri osa Pohjanmaalta tulleista siirtolaisista kuului mökkiläisväestöön, joka Suomen perintönä samaisti itsensä työväestöön siitä huolimatta, ettei työväenliikkeellä Pohjanmaalla ollut mitään merkitystä ollutkaan. Talollisten lapset olivat päässeet Suomessa osallisiksi

Niin sanottu Iso Paja näytteli keskeistä osaa Kanadan suomalaisen työväenliikkeen järjestäytymisessä. Ison Pajan perustivat vuonna 1902 Torontoon jo kymmenisen vuotta tässä kaupungissa asuneet Jaakko Lindala ja Jussi Ranta. Isosta Pajasta vuokrattiin toimitilat kymmenille Suomesta tulleille räätäleille, joista suuri osa oli aktiivisia sosialisteja. Iso Paja toimi aina vuoteen 1912 asti, jolloin Lindala myi rakennuksen. Suuri osa Pajan räätäleistä muutti sitten Yhdysvaltoihin.

hiukan paremmista päivistä ja tuskin katsoivat kuuluvansa työväestöön, mutta Pohjois-Amerikassa tilanne muuttui. Kairoksessa ei kysytty, oliko työhön pyrkijä ison talon vai pienen mökin poika. Työnjohtajan kehotukset, ”*harioppi*”, kuuluivat kaikille samanlaisina. Talollisen poika ja mökkiläisen poika olivat nyt samassa veneessä, jota Pohjois-Amerikan talouselämän suhdanneaallot heittelivät.

1900-luvun alun siirtolaisuus oli ennen muuta pohjalainen ilmiö, mutta se ei ollut tuntematon muuallakaan Suomessa. Yksistään Helsingistä lienee ensimmäiseen maailmansotaan mennessä lähtenyt noin 10 000 siirtolaista, Turun ja Porin läänistä noin 45 000. Etelä-Suomesta lähteneet olivat herkempiä omaksumaan sosialistisen ajattelutavan kuin pohjalaiset,²⁹ ja nimenomaan johtajansa Pohjois-Amerikan suomalaiset työväenliikkeet saivat siitä siirtolaisjoukosta, joka oli osallistunut työväenliikkeen toimintaan Etelä-Suomen kaupungeissa. Suomen ja Venäjän kireät suhteet 1900-luvun alussa ja suomalaisen yhteiskunnan epäkohdat

Kansalliskaarti Pohjois-Michiganin kaivoslakon aikana vuonna 1913. – *Holmio 1967*. Amerikkansuomalaiset vasemmistolaiset käyttivät kansalliskaartiin kuuluneista usein nimitystä ”pyssyhurttia”.

kuten torpparilaitos olivat myös tekijöitä, jotka vaikuttivat siihen, että Marxin, Kurikan, Tannerin ja muiden yhteiskunnallisten ajattelijoiden opit ja sananselitykset saivat suomalaisista kiitollisia kuulijoita.

Amerikkaa (Yhdysvaltoja) oli Suomessa totuttu pitämään vapauden luvattuna maana, jonka piti olla kaikkea sitä, mitä Suomi ei ollut. Armottoman kovaan tehdas-, kaivos- tai metsätyöhön joutuminen karisti kuitenkin pian haaveet vapauden maan pilvilinnoista. Onnettomuudet ja ”huonojen aikojen” työttömyys täydensivät kuvaa, eikä Amerikka tuntunut enää luvatululta maalta. Tässä pettymysten kylälästävässä maaperässä työväenliikkeen kylvävät siemenet löysivät otollisen kasvualustan.

Kun sosialismi oli saanut hiukan jalansijaa suomalaisten siirtolaisten keskuudessa, alkoi amerikkalainen yhteiskunta –

nimenomaan sen työnantajat – suhtautua vieroksuen suomalaiseen siirtolaiseen. Punaisiksi katsotut suomalaiset pantiin mustalle listalle. Tämän suomalaiset siirtolaiset kokivat verisenä vääryytenä, ja niin Amerikasta tuli siirtolaiselle ”sarvikuonojen maa”, jonka oloihin vain sosialismi voisi tuoda parannuksen. – Kanskassa siirtolaisten kokemukset olivat samanlaisia.

On helppo ymmärtää, miksi Pohjois-Amerikkaan tulleesta suomalaisesta tuli vasemmistolainen. Vaikeampaa on selittää, miksi Itä- ja Etelä-Euroopasta samaan aikaan suomalaisten kanssa saapuneista ei tullut sosialisteja. Koulutustaso selittänee ongelman ainakin osittain. Suomalainen siirtolainen osasi uuteen maailmaan tullessaan lukea, joku kirjoittaakin. Itä- ja Etelä-Euroopasta tulleet olivat sen sijaan useinkin lukutaidottomia.

Mitä siirtolaisryhmän lukutaidolla ja sosialismilla sitten on tekemistä toistensa kanssa? Lukutaitoisen siirtolaisryhmän piirissä aatteen levittäminen oli paljon helpompaa kuin lukutaidottoman!

SSJ:stä ja CSSJ:stä voitaneen sanoa, että niiden piirissä odotettiin ”viimeistä rysäystä” eli vallankumousta, mutta enemmistö ajatteli, että rysäys olisi vielä kaukaisessa tulevaisuudessa. Jäsenistössä oli kuitenkin myös sellaisia, joiden ”socialismiin lentämistä kansan suuri enemmistö” ei voinut seurata. Tämä synnytti järjestön piirissä jatkuvaa jännitystä ja suuntariitoja. Näitä puitiin niin edustajainkokouksissa kuin rakkailla työväenhaaleillakin.

On ehkä perustelematonta mennä väittämään, että keskinäinen nahistelu olisi ollut Yhdysvaltain ja Kanadan suomalaisen työväenliikkeen tyypillisimpiä piirteitä, mutta missään tapauksessa sosialistista ”haalikansaa” ei voida väittää sopuisaksi-kaan. Haaleilla itse mukana olleen Elis Sulkasen luonnehdinta asiasta lienee varsin oikeaan osuva:

”Vaivojaan säästämättä he [amerikkansuomalaiset] uhrasivat iltojaan osastojen moninaisissa tehtävissä. Mutta he olivat tavallisten ihmisten kaltaisia siinä, että he helposti nyrpistivät nenänsä henkilöille ja asioille, jotka heitä eivät miellyttäneet; ilmaisivat vastenmielisyytensä suorasukaisesti, olivat suvaitsemattomia ja riitaisia. Heitä johti syvä aatteellinen innostus ... mutta he eivät olleet enkeleitä.

... Vanhoista sorrarolaisista oloista vapautuminen on kaikissa siirtolaisissa aiheuttanut suurta itsetehostusta, joka uuden maailman vapaiden olojen piirissä johti heitä rynnistään protestoimaan kaikkea vääryyttä vastaan ja toisaalta osoitta-

Herman Ristimäki (Harry Mäki) paaluun 8.4.1904 kytkettynä Coloradossa. Kuvaan liittyvä teksti väittää, että ”kuva osottaa minäkänköistä amerikalainen ’vapaus’ on silioin jos uskallat vaatia parempia elämisen ehtoja”. Kuva saattaa olla lavastettukin, vaikka lakkolaisia käsiteltiin joskus paljon kovemmillakin kuin kuvan esittämällä keinoilla. – Punanen juhannus II, 1909.

maan ylemmyyden tuntoa niitä kohtaan, joita on voitu katsella alemmilla rappusilla oleviksi.

Levoton kiirehtiminen, mikä muodostaa amerikkalaisen kansan psykologiassa yhden nurkkakiven, on myöskin johtanut siirtolaista yhteisten pyrkimysten hoitamisessa. Rajussa vapauden innostuksessa me olemme tahtoneet korjata olot mahdollisimman nopeasti. Sen vuoksi me olemme usein herkästi kuunnelleet uusia oppeja ja innostuneet radikaalisiin isku-

sanoihin. Joskus tuntui siltä, ettei parhaalla kekseliäisyydelläkään voitu löytää hermostunutta mielialaamme tyydyttäviä, kyllin iskeviä ja räikeitä voimasanoja järjestelmän tuomitsemiseksi.

Meidän suvaitsemattomuudestamme johtui lakkaamaton riitakirjoitusten ja protestien tulva sanomalehdissämme ja niitä esitettiin myöskin osastojen kokouksissa. Pelkkä erimielisyys jonkin toverin kanssa riitti protestoimisen syyksi ja usein omasta poikkeava katsomus selitettiin kerrettiläisyydeksi ...

... Me saatoimme riidellä vihastumiseen asti siitä, tuliko huvitoimikunnan kahvilasku hyväksyä sen omassa, vaiko osaston virallisessa kokouksessa ja pienten riitojen vuoksi osastoista lähti jäseniä, jotka vanhoivat, etteivät he sen ovelaavaa ennen kuin se tai tämä jäsen on sieltä poistunut. Näin entisistä innostuneista aatteen ihmisistä saattoi tulla liikkeemme katkerimpia vihollisia.” ³⁰

Pohjois-Amerikan suomalaisia sosialisteja on usein kutsuttu ”haalisosialisteiksi”. Tähän ilmeisesti 1910-luvulta peräisin olevaan nimitykseen sisältyy viittaus siirtolaissosialismin ”aatteettomaan osaan”, jonka merkityksen siirtolaiset kokivat hyvin suureksi. Sosialistiosaston toiminnassa oli paljon muutakin merkittävää kuin aatteesta puhuminen ja aatteen levittäminen. Mitä tämä muu sitten oli?

Suuri sosialistiosasto, jollainen löytyi esimerkiksi Gardnerista, piti sisällään kokonaisen joukon alaosastoja. Gardnerissa näitä olivat vuonna 1917 agitaatiokomitea, näytelmäseura, huvitoimikunta, voimisteluseura, ihanneliitto (nuoriso-osasto), sunnuntaikoulu eli sosialistinen pyhäkoulu, mieskuoro, kansalaistuttamiskomitea, soittokunta sekä sairastus- ja hau-

tauskomitea. Nämä tarjosivat mitä erilaisimpia harrastusmahdollisuuksia.³¹

On sanottu, että amerikansuomalaiset sosialistiaktivistit tunsivat suomalaisen ja eurooppalaisen sosialismin muodot paremmin kuin amerikkalaisen ja että nämä hakivat amerikkalaiseen ongelmiin suomalaisia ratkaisumalleja.³² Tämän arvion voi varustaa muutamalla kysymysmerkillä. Toki on sanottava, että moni amerikansuomalainen sosialistiaktivisti ja nimenomaan liikkeen alkuaikojen johtajat tunsivat hyvin Koti-Suomen työväenliikkeen. Toisaalta on huomattava, että sosialisti johtajat halusivat tehdä liikkeen rivijäsenistä Yhdysvaltain kansalaisia, jotka äänestämällä tekisivät amerikkalaisesta yhteiskunnasta aikaisempaa paremman. Aktiiviselle suomalaissosialistille tyrkytettiin kirjallisuutta, joka kertoi, mitä sosialismi Yhdysvalloissa oli. Ja kun Työväen Opisto vuonna 1908 aloitti toimintansa, sai todella moni tuleva sosialistijohtaja opiskella aivan samaa asiaa.

Ensimmäinen hajaannus

Kun Suomalainen Sosialistijärjestö (SSJ) vuonna 1906 oli vielä ottamassa ensi askeleitaan, keskusteltiin jo siitä, miten suomalaisten sosialistien tuli suhtautua uuteen ammattijärjestöön, joka käytti nimeä IWW (Industrial Workers of the World). Konkreettisesti suomalaiset tutustuivat tähän järjestöön joidenkin lakkojen yhteydessä. Näistä ensimmäinen oli Minnesotan rautakaivoksissa vuonna 1907 syntynyt kiivas työtaistelu, jota organisoimassa oli myös IWW:n ”agitaattoreita”. Muutamia vuosia myöhemmin Yhdysvaltain itä-

1900-luvun alussa amerikkalaiset vasemmistoryhmittymät koostuivat suurelta osalta siirtolaisista. Kieli oli toiminnassa melkoinen ongelma, ja niin sosialisteilla olikin 1900-luvun alussa erityisiä kielenkääntäjävirastoja. Suomalaisilla ja juutalaisilla oli Chicagossa yhteinen huoneisto. Vasemmalla kielenkääntäjäsihteerin apuainen Toivo Koski, hänestä oikealle kielenkääntäjäsihteerin J.F. Mäki ja tämän juutalainen kollega. – *Työmiehen Joulu XI, 1915.*

osissa oli niinkään useita IWW:n organisoimia kiivaita kutomolakkoja.³³

IWW-liike edusti uutta 1900-luvun alun amerikkalaisessa ammattiyhdistysliikkeessä. Vanhaa edusti AFL (American Federation of Labour), joka koostui yhden ammattialan liitoista ja jonka jäsenistö oli etupäässä ammattitaitoisia työntekijöitä. IWW-liikkeen kannattajat, joita kutsuttiin usein ”tuplajuulaisiksi”, taas halusivat järjestää työläiset teollisuuksittain. Esimerkiksi kaikkien kaivoksessa työtä tekevien – niin ”trammareiden”, ”karpenterien” kuin muidenkin – tuli kuulua samaan ammattiliittoon. IWW-läiset uskoivat, että

kun järjestäytyminen olisi kyllin pitkällä, voitaisiin toteuttaa suurlakko, ja valta siirtyisi lakon yhteydessä teollisuuksittain järjestäytyneille työläisille. – Ammatiltaan suomalaiset IWW-läiset olivat nimenaan kaivos- ja metsätyömiehiä.

Suomalaiset IWW:n kannattajat olivat pitkään sosialistipuolueen jäseniä. Sosialistien ja puolueeseen kuuluneiden IWW-läisten pienistä erimielisyyksistä kehittyi kuitenkin vähitellen suuria oppiriitoja. Ennen pitkää ”Itäpiirissä opetettiin määrätynlaista sosialismia ... Keskipiirissä toisenlaista ja Länsipiirissä ... molempia, Itä- ja Keskipiirin sosialismia sekaisin”.³⁴

Ensimmäinen sosialistien ja ”tuplajuu-laisten” välinen suuri riita leimahti Negauneessa vuonna 1912. Negauneen sosialistiosaston sihteeriin – jonkinlaiseksi anarkistiksi luokitellun – William Riston epäiltiin tällöin toimineen sosialistipuolueen yleisäänestyksessä väärin. Asiasta riideltiin ensin osastossa, sitten vedettiin mukaan sosialistipuolue, joka erotti Negauneen osaston, ja lopuksi hankittiin mukaan myös paikallinen oikeuslaitos, joka asettui sosialistien puolelle radikaaleiksi sanottuja IWW-mielisiä vastaan. Negauneen sosialistiosasto jakautui riidassa sovittamattomasti kahtia.

Uusi ja entistä pahemmin suomalaisia socialisteja jakanut riita syntyi Duluthissa sijainneen Työväen Opiston omistamisesta. Tämän opiston opettajakunnassa ja oppilaisissa oli paljon IWW:hen uskovia, joihin nimenomaan Raivaaja suhtautui kriittisesti. Saadakseen tukea Raivaajan levikialueelta Työväen Opisto lähetti Itään edustajakseen erittäin jyrkäksi tunnetun ja jo Negauneen riidoissa mainetta saaneen William Riston. Jotkut osastot halusivat antaa Ristolle puhetilaisuuden, mutta Itäpiiri suhtautui Ristoon torjuen ja uhkasi erottaa ne osastot, jotka ottaisivat Riston vastaan. Uhkaukset eivät tehonneet, ja sitten riideltiin Itäpiiriin toteuttamista osastojen erottamisesta.

Vähitellen kävi ilmi, että SSJ:ssä poliittiseen toimintaan uskoneet sosialistit olivat enemmistönä ja IWW:hen nojautuneet vähemmistönä. Tämä ei IWW-läisiä kuitenkaan lannistanut, vaan nämä kävivät tulisesti taistelemaan keltaisiksi kutsumiaan enemmistöläisiä vastaan.

”Viimeinen taistelu” käytiin vuonna 1914. Tällöin jokainen SSJ:n piireistä piti kokouksensa. Pisin näistä kesti kokonaista

Amerikansuomalaiset vasemmistoliikkeet kehittivät oman politiikan kielensä, joka sisälsi todella paljon herjoja Koti-Suomelle, kirkolle, uskonnolle ja myös kilpailevien työväenliikkeiden edustajille. Näytteeksi otettakoon tekstipala, jolla sosialistit luonnehtivat IWW-läisiä:

”Voimakasti edustaen sitä anarkistista periaatetta, että heillä järjestön vähemmistönä ollen, valistuneena vähemmistönä”, on oikeus leppymättömästi tapella järjestön enemmistön päätöksien toteuttamista vastaan, nämä henkilöt ovat omiaan aikaansaamaan hajaannusta missä järjestyneessä työväenliikkeessä hyvänsä. Salaisia temppuilla käyttäen yrityksissään päästä järjestön valtaan, vähemmistönä olemisestaan huolimatta, rajattomalla totuudenmukaisuuden ja toverillisen hengen halveksimisellaan he rappeuttavat minkä työväenliikkeen hyvänsä ja pakkottavat enemmistön lakkaamattomaan valppauteen sekä erinomaisiin toimenpiteisiin ryhtymiseen estääkseen heidän yhä uusiintuvia juoniaan ja hyökkäyksiään järjestöä vastaan.”
– *Yhdysvaltain Suomalaisen Sosialistijärjestön Neljännen Edustajakokouksen Pöytäkirja (1914).*

kahdeksan päivää. Kaikissa piirikokouksissa keskusteltiin hartaasti käynnissä olevasta hajaannuksesta. Itäpiiri oli vankasti sosialistien hallussa. Keskiapiiriä hallitsivat radikaalit IWW-läiset, joiden ”suuntalkoista” syntyi 441-sivuinen keskustelupöytäkirja. Negauneen riidallekin omistet-

tiin tässä kokouksessa 140 tiheästi ladottua kirjan sivua. Länsipiirissä sosialistit olivat niukkana enemmistönä.

Kun riita osoittautui sovittamattomaksi, syntyi SSJ:n julkaisujen, nimenomaan Työmiehen, omistamisesta katkera taistelu. IWW:n kannatus Keskilännessä oli niin voimakasta, että IWW-läiset katsoivat Hancockissa ilmestyneen Työmiehen kuuluvan ilman muuta itselleen. SSJ esti kuitenkin Keskilännen radikaalien valtauspöytäkirjat. Hävinnyt osapuoli eli IWW-läiset perusti silloin Sosialistin. Lehti julisti olevansa ”*industrialistisen unionismin*” kannattaja. Aluksi se hyväksyi tämän ohella myös poliittisen toiminnan.

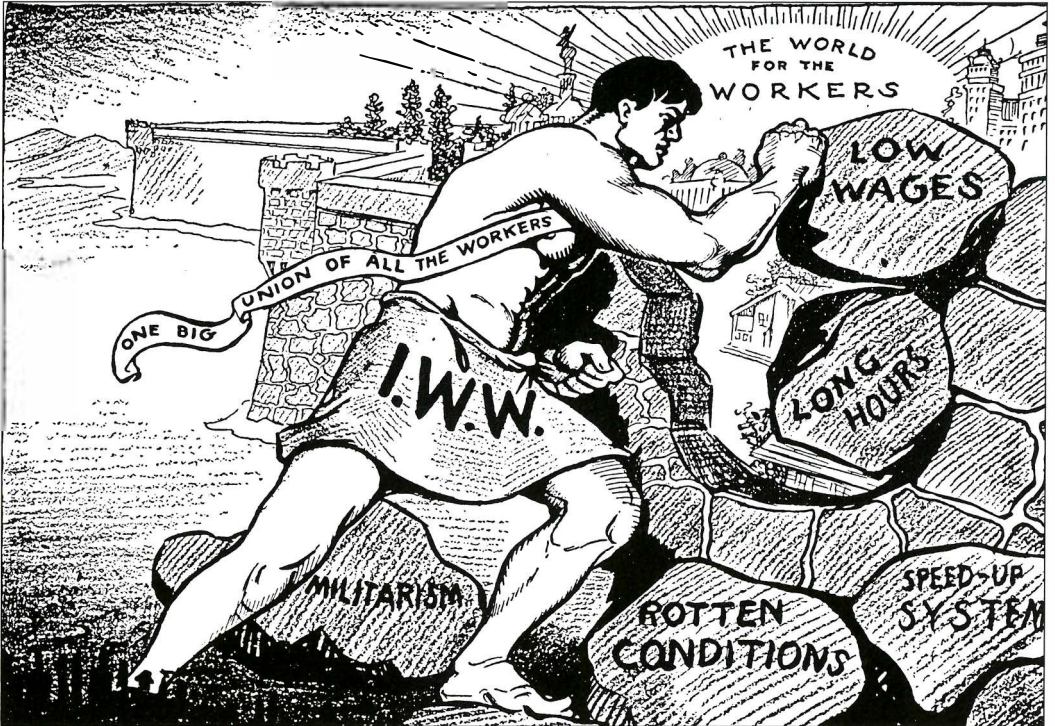
SSJ:stä eronnut ryhmä koostui aluksi kahdesta erilaisesta suuntauksesta. Enemmistönä olivat ensin poliittiset radikaalit, joiden näkemyksiä myös Sosialisti heijasteli. Poliittiseen toimintaan uskovat toimittajat julistivat, etteivät he olleet syndikalisteja eivätkä voineet tulla revisionisteiksi, minkä takia heidän täytyi jäädä ”*vallankumoukselliseksi sosialisteiksi*”.³⁵ Vuoden 1915 Sosialistin yhtiökokous erotti kuitenkin nämä ”vanhoilliset” eli poliittisen toiminnan hyväksyneet toimittajat. Päätoimittajaksi tuli Leo Laukki, joka hänkin oli alunperin ollut poliittinen radikaali, mutta joka nyt tuki ”*puhdasta industrialismia*”. Joulukuun 1915 jälkeen lehti lähti sitten tiukasti siitä, että kaikki poliittinen toiminta oli tuomittavaa ja hylättävää. Jo tätä ennen sen nimi oli muutettu Teollisuustyöläiseksi. Vuonna 1917 lehti sai taas uuden nimen. Se oli nyt Industrialisti.

IWW osallistui ensimmäisen maailmansodan aikana lukuisiin työtaisteluihin, joissa ei välttytty ihmishenkienkään

1920-luvun alussa IWW-läisten kokoukset olivat usein täynnä vallankumouksen romantiikkaa ja viranomaisten pelkoa. Jokaisessa kokouksessa valittiin uusi puheenjohtaja ja sihteeri. Pöytäkirjoissa jäsenet esiintyivät vain numeroina, ja kokoukset pidettiin suljettujen ovien takana. Tunnelmaa luotiin myös polttamalla äänestysten jälkeen äänestysliput. Julkaisuissa IWW-läisiin kohdistunut vaino ja sen synnyttämä vallankumousromantiikka näkyy tähän aikaan siinä, että kirjoittajat eivät käyttäneet omaa nimeään vaan kirjoittaja oli esimerkiksi Card No. 347502.

menetyksiltä. Yleensä IWW jäi toiseksi, kun työnantaja hankki puolelleen virkamiehet, johtavat sanomalehdet ja usein vielä kansalliskaartinkin. Näissä taisteluissa IWW nousi kuitenkin nimenomaan Keskilännessä ja Lännessä järjestäytymättömien ja huonosti järjestäytyneiden työläisten johtajaksi.

IWW vaati ”*suoraa toimintaa*”, ”*sa-botaashia*” ja ”*yleislakkoa*”, ja se sai kannattajia jyrkimpien amerikkalais- ja kanadansuomalaisien keskuudesta. Radikaaleista radikaaleimmille IWW:n opit olivat suorastaan uskontoa. Itse ”*IWW-melkeissä*” mukana ollut Elis Sulkanen muistelee, miten IWW-läisyys oli nousukautensa aikana ”*paljon enemmän kuin pelkästään työväen taloudellisen taistelutavan korostamista. Se oli propagandalla paisutettua uskoa, joka sai voimansa vallankumouksellisesta innostuksesta ja yksipuolisesta yhteiskunnallisten olojen selityksestä. Siihen sisältyi oma, kaikkia*

Jäsenmäärältään IWW ei koskaan ollut kovin suuri. Järjestön omat julkaisut esittelivät järjestönsä mielellään kuitenkin todellisena mahtina, joka muuttaisi maailman perusteellisesti. Ahjo-lehdessä IWW esiteltiin näin. – Ahjo 1919, 1920.

Auringon nousu yli viljakenttien.

New York Call osoittaa, kuinka voimakas teollisuuskittain järjestynyt työväestö todellakin on sekä työläisten että kapitalistien mielestä.

IWW:n asiamiehiä eli ”delikaatteja” Duluthista vuoden 1915 paikkeilta. – Ahjo 1916.

*muuta halveksiva elämänymmärrys, oma runollisuus ja itsenäinen, teollisuustyöväestön tarpeiden mukainen ”kulttuuri”.*³⁶

Jopa syntymä-, kuolin- ja naimailmoituksetkin palvelivat IWW-läisyyden aatetta. Niinpä Industrialistissa saatettiin ilmoittaa, miten perheeseen oli tullut poika, jonka kohtalo oli syntyä ”kurjan pyssyhurttavallan pieksettäväksi”.³⁷

Kuten edellä on käynyt ilmi, oli IWW-liikkeeseen toivonsa panneita eniten Yhdysvaltain keski- ja länsiosien kaivoskaupungeissa ja metsätyömailla. IWW haki kannatusta myös Keskilännen ja Lännen maatalouden työvoimasta, ”hoopoista”, jotka osallistuivat preerioitten viljan korjuuseen ja muihin kausiluontoisiin töihin.

Kanadan puolella ”yhteen suureen unioniin” uskovia löytyi erityisesti Ontariosta ja Brittiläisestä Kolumbiasta.

Kun erimielisyydet vuonna 1914 johtivat siihen, että IWW-mieliset lähtivät omille teilleen, menetti SSJ noin 12 500 jäsenestään 3 000. Paluuta ei ollut.

Suomalainen IWW-liike koki kovan kolauksen, kun Yhdysvallat keväällä 1917 liittyi ensimmäiseen maailmansotaan. IWW yritti ajaa rauhanaatetta, ja moni sen kannattaja pakoili asevelvollisuuskutsuntoja. Tämä ärsytti Yhdysvaltain viranomaisia ja johti laajoihin pidätyksiin. Pidätettyjen joukossa oli myös suomalaisia IWW-johtajia kuten Leo Laukki, joka sai pitkän vankeustuomion, joka tilapäisesti vapaaksi päästyään kääntyi ensin kommunistiksi ja joka sitten pakeni kannattajiensa suureksi pettymykseksi Venäjälle.

IWW-läisten julkaisema Industrialisti oli 1920-luvulla ilmeisesti kohtalaisen hyvin menestyvä julkaisu. Sillä oli parhaimmillaan noin 10 000 tilaajaa, mikä oli pienen siirtolaisryhmän piirissä paljon. Työväen Opistokin jatkoi IWW-läisenä opinahjona ja yritti edelleenkin kouluttaa liikkeelle johtajia. Työväen Opistolla oli kuitenkin vaikeuksia, jotka eivät rajoittuneet siihen, että opisto menetti tarmokkaan johtajansa Leo Laukin. Toiminnan jatkamista vaikeutti myös suuren osan opiston rakennuksista vuonna 1917 hävitänyt tulipalo.

IWW menetti 1920-luvun alussa kommunisteille pienen osan kannattajistaan, ja osa kannattajista sai tarpeekseen kaikista aatteista. Pahinta kuitenkin oli se, ettei IWW saanut uusia jäseniä enää mistään. Siirtolaisuus Suomesta oli kutakuinkin jo loppunut, ja siirtolaisten omat lapset eivät olleet kiinnostuneita siirtolaisille rakkais-

Suomen sisällissota ulottui myös Yhdysvaltain ja Kanadan suomalaisten keskuuteen. Niinkuin Suomessakin, oli myös Pohjois-Amerikassa sekä valkoista että punaista terroria. Elis Sulkanen kertoo tapauksesta, joka kuohutti amerikansuomalaista vasemmistoa:

”Suomalaisten keskuudessa erikoista huomiota herätti Duluthissa sattunut tapaus, jossa mihinkään radikaaliseen toimintaan osallistumaton työmies, Olli Kinkkonen, joutui tällaisten ”vapauden ritarien” uhriksi. Kinkkonen oli syysk. 18 p:nä, 1918 ... jättänyt kansalaisoikeuksien hakemisanomuksen, n.s. ”ensimmäiset paperit” siinä käsityksessä, että hän siten vapautuu sotapalveluksesta. Seuraavan päivän iltana ilmestyi Kinkkosen asuman majatalon edustalle

salaperäinen miesjoukko, joka vaati Kinkkosta ... mukaansa viedäkseen hänet muka kuulusteluun kansalaispapereiden anomuksen johdosta ... tämä känki kidutti Kinkkosta voitelemalla hänet tervalla ja höyhenillä ja vasta lokak. 2 p:nä ilmoitettiin, että Kinkkosen ruumis oli löydetty hirtettynä kaupungin itäisessä osassa sijaitsevasta Lester-puistosta. Kiduttajia ja murhaajia ei saatu kiinni ja huhujen mukaan eräät virkailijat, jotka olivat lähemmin yrittäneet tutkia asiaa, olivat ylemmillään saaneet kehoituksen koko jutun unohtamiseen.”
– Sulkanen 1951.

Kertomus pitää ainakin osittain paikkansa. Amerikansuomalaiset vasemmistolaiset muistelivat tapahtumaa vielä 1960-luvullakin.

ta, mutta amerikkalaisten vieroksumista aatteista. Ja kaiken lisäksi 1920-luvun alussa IWW-läiset alkoivat riidella siitä, mitä ”oikea IWW-läisyys” oli.

IWW hajoa

Yhdysvalloista ja Kanadasta löytyi vielä 1970-luvullakin suomalaisia IWW-läisiä, joille oman lehden, Industrialistin, tukeminen oli kaikki kaikessa. Suomalaisen IWW-liikkeen kuihtuminen alkoi silti jo 1920-luvulla.

Suomesta Pohjois-Amerikkaan suuntautuneen siirtolaisvirran kuivuminen heijastui työväenliikkeisiin – myös IWW-läiseen – ensin Yhdysvalloissa ja sitten myös Kanadassa. IWW-liikkeen johtajien vangitseminen ensimmäisen maailmansodan

loppuvaiheissa oli sekin raskas isku. Myös suomalaisten kaivosmiesten diskriminointi näiden vasemmistolaisuuden takia vaikeutti erityisesti IWW-liikkeen toimintaa. Olihan todella suuri osa suomalaisista IWW-läisistä kaivosmiehiä. Monen suomalaisen oli tämän diskriminoinnin takia hakeuduttava farmille.

Farmille meno ei vähentänyt suomalaisten IWW-läisten radikaalisuutta, sillä IWW-läiset halusivat olla farmillakin IWW-läisiä, mutta järjestölle asia oli ongelma. ”Oikeat IWW-läiset” näkivät farmarissa kapitalistin ja rutiköyhässä suomalaisessa kantofarmarissakin sellaiseksi pyrkivän. Niinpä IWW-järjestö hyväksyikin farmarin varauksetta jäsenekseen vasta 1930-luvulla eikä ollut 1920-luvulla valmis ottamaan sitä tukea, jota suomalaiset kantofarmarit olisivat halunneet antaa.

Leo Laukki oli amerikansuomalaisessa työväenliikkeessä todellinen ”äkkiväärä”. Laukki sanotaan syntyneen Helsingissä ”pyykkärin poikana ... erään Helsingin mahtavimman palatsin kellarikeroksessa”. Laukki palveli aikansa Venäjän armeijassa, viimeisessä vaiheessa

luutnanttina. Vuonna 1907 hän pakeni Suomesta Yhdysvaltoihin oltuaan mukana Viaporin kapinassa. Sosialismin aatteet Laukki omaksui jo Venäjällä ollessaan. Yhdysvaltoihin tultuaan hän oli ensin sosialisti, sitten poliittisen suunnan IWW-läinen ja tämän jälkeen Industrialistin päätoimittajana kiivas anarko-syndikalisti. Laukki ehti Amerikan vuosinaan olla myös Työmiehen päätoimittaja, Raivaajan toimittaja ja Työväenopiston pitkäaikainen johtaja. Ensimmäisen maailmansodan loppuvaiheessa Yhdysvalloissa alkaneet vasemmistovainot toivat Laukille pitkän vankeustuomion. Takuuta vastaan hän pääsi kuitenkin vapaaksi, omaksui sitten kommunistien näkemyksiä ja karkasi takajien harmiksi Neuvosto-Venäjälle. Siellä hän oli lyhyen ajan Suomen kommunistisen puolueen sihteeri ja Leningradissa vähemmistökansallisuuksien yliopistossa opettajana. ”Suurten puhdistusten” aikana hän katosi monen muun amerikansuomalaisen tavoin jäljettämiin. Laukin kuva julkaistiin Ahjo-lehdessä vuonna 1919, jolloin hänen lisäkseen lähes 100 muutakin IWW-läisjohtajaa istui vankilassa. – *Ahjo* 1919.

IWW:n toimintaa vaikeuttivat myös suuntariidat, joista ensimmäisen aiheutti OBU eli One Big Union. IWW ja Kanadassa syntynyt OBU olivat aatteellisesti veljeksiä, mutta ne olivat myös kilpailijoita. OBU, toisin kuin IWW, hyväksyi työväenliikkeen toiminnassa ammattillisen järjestäytymisen lisäksi myös poliittisen toiminnan. Perinteisen kanadalaisen ammattitehtain tapahtuneen järjestäytymisen se halusi korvata IWW:n tapaan teollisuuksittain järjestäytymisellä.

OBU sai kannattajia nimenomaan Ontarion suomalaisten metsätyöläisten keskuudesta, mutta se yritti löytää kannattajia myös Yhdysvaltain puolelta. IWW puolestaan yritti saada kannattajia myös Kanadasta.³⁸

OBU:lla oli jonkinlaista toimintaa vielä 1930-luvulla, jolloin kommunistit nimittivät sitä ”hevoskilpailuista vetoalyövien y.m. huijareiden rahantekolaitokseksi”.³⁹ Todella aktiivinen IWW:n kanssa

kilpailija OBU oli kuitenkin vain 1920-luvun alussa ja silloinkin lähinnä vain Kanadassa.

1920-luvun alussa IWW-järjestön piirissä syntyi toinenkin linjariita. Tämän riidan käynnistäjä oli James Rowan, jota kannattaneet suomalaiset kutsuivat itseään desentralisteiksi ja vastustajiaan sentralisteiksi tai ”neljän kolmosen ryhmäksi”, jolla viitattiin IWW-järjestön ”päämajan” Chicagon osoitteeseen, 3333 W. Belmont Ave.

Mistä rowanilaisriidassa oli kysymys? Oman kertomansa mukaan Rowanin suomalainen joukko katsoi eroamisen välttämättömäksi, kun IWW:stä muodostui ”pelkkä verojenkeräystoimisto”, joka toimi ”ainoastaan kaduilla ja haaleissa”.⁴⁰ IWW:n olisi sen sijaan pitänyt olla järjestö, jossa:

*”Ei asioitamme pääse käsittelemään ja määräälemään muut kuin juuri tuotantoon ja jakoon osaaottavat ... järjestöemme jäseniksi ovat kelpollisia ainoastaan palkkatyöläiset ... emme anna keskuudessamme valtaa kenellekään omaan joukkoomme kuuluvalle. Pidämme vallan järjestössämme tiukasti niiden joukkojen käsissä, jotka ovat jokapäiväisen riiston alaisia tuotanto- ja jakolaitoksissa. Samoin uskomme voivamme asiamme hoitaa, teollisuuksittain järjestettyinä, kapitalistiluokan kukistuttua.”*⁴¹

Uskottiin myös, että ”lakko työmaalla on aseemme, joka on työnantajille kauhistus. Varjoon jää sen rinnalla työmaan ulkopuolella lakkoutuminen eli työmaalta ulos käveleminen”.⁴²

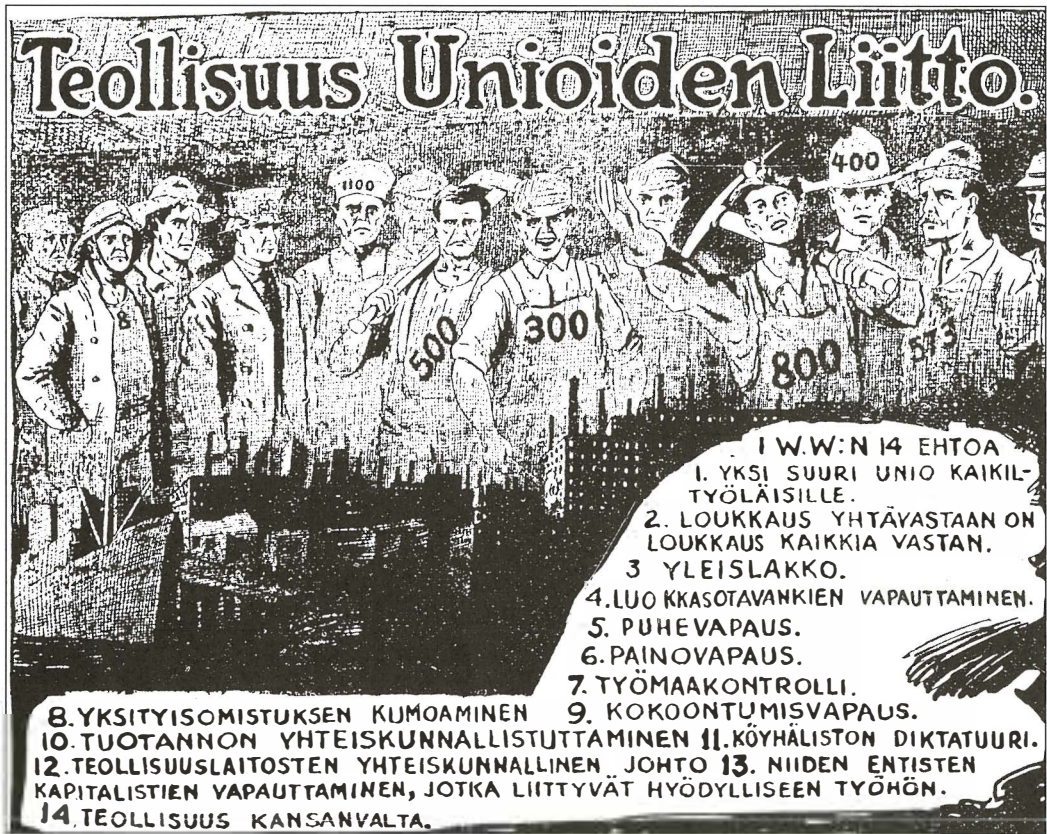
Rowanilaiset väittivät, ettei työväenliike tarvinnut johtajia: ”ne eivät ole aino-

*astaan tarpeettomia, mutta suorastaan vahingollisia”. Niinpä Palkkatyöläinen julisti, että ”ensimmäiseksi ja tärkeimmäksi tehtäväksi näimme hävittää kokonaan keskushallinnon”.*⁴³

Vanhasta IWW:stä ja sen suomalaisesta lipunkantajasta Industrialistista rowanilaisryhmä löysi myös kommunistisen liikkeen piirteitä ja jopa väitti, ettei ”kommunistien ja ’neljän kolmosen ryhmän’ välillä ollut mitään eroa”. Industrialisti ja Työmies luokiteltiin saman ideologian lehdiksi, jotka kävivät ”ankaraa kamppailua siitä, kummalle kuuluu etuoikeus narrata ja nylkeä suomalaista työväestöä”.⁴⁴ Industrialistin ja Tie Vapauteen -lehden sanottiin myös ottaneen ”symbolikseen vanhan ajan sirpin ja moukarin”.⁴⁵

Suomalaiset rowanilaiset halusivat ”viedä toiminnan työmaalle” ja tuomitsivat toiminnan keskittämisen haaleille: ”Haalitoiminta ... kaikkinne tansseineen ja jepetyksineen ei sovellu luokkataistelujärjestön, I.W.W:n toimintapiiriin”.⁴⁶ Julkaisutoiminnassa rowanilaiset lähtivät siitä, että heidän julkaisunsa Palkkatyöläinen ”ei tahri palstojaan porvarillisilla ilmoituksilla”.⁴⁷ Oikeat IWW-läiset eivät saaneet edes ”omistaa haaleja, kirjapainoja, parkkeja eikä mitään suurempaa omaisuutta”.⁴⁸

Lähinnä Palkkatyöläisen julkaisemien tilitietojen perusteella voi pitää varmana, että rowanilaisten suomalaisryhmä jäi pieneksi. Todellisia aktivisteja oli ehkä muutamia kymmeniä, sympatiaa tunteneita kenties muutamia satoja. Ainakin aluksi toiminnan keskus oli Oregonin Portland. Liikkeen kustantaman julkaisun siirtäminen Portlandista Duluthiin oli ehkä osoitus siitä, että kannatus Oregonissa oli kuitenkin perin vaatimatonta ja että siirto Minne-

IWW:n ohjelmaa vuonna 1919. – Ahjo 1919.

sotaan tapahtui siinä mielessä, että uusi liike olisi saanut kannattajia Minnesotan tunnetusti suurista IWW-läisjoukoista.

Rowanilaiset puhuivat – ja vain puhuivat – periaatteittensa voitosta niinkuin Industrialistin ympärille ryhmittyneet suomalaisetkin. Palkkatyöläisessä olikin vuonna 1926 varsin osuva kommentti, jossa todettiin, että ”vaikka on kulunut jo lähes kaksi vuotta kun järjestömmä ”overhaalaus” tapahtui, niin suurin osa siitä jäsenistöstä, joka v.1924 luuli olevansa tapahtumain tasolla, vielä nytkin hierovat silmiään ja kyselevät, että miksi tämä kaikki on tapahtunut”.⁴⁹ Kysymys

oli hyvin aiheellinen, sillä olihan nyt kaksi järjestöä, joista kumpikin käytti itsensä nimitystä I.W.W. ja jotka molemmat väittivät itseään ”oikeaksi IWW:ksi”.

Rowanilaisuuden elinvoima oli lopussa jo vuonna 1926.⁵⁰ Suomalaiset rowanilaiset olivat kuitenkin sitkeitä, luovuttivat vasta seuraavana vuonna ja jatkoivat Palkkatyöläisensä julkaisemista aina syksyyn 1927 asti.

Miten suomalaisia rowanilaisia sitten olisi luonnehdittava? He olivat IWW-liikkeen konservatiiveja, jotka romantisoivat menneitten vuosien työtaisteluja. Rowanilaisuuden sammuttua suomalaisessa

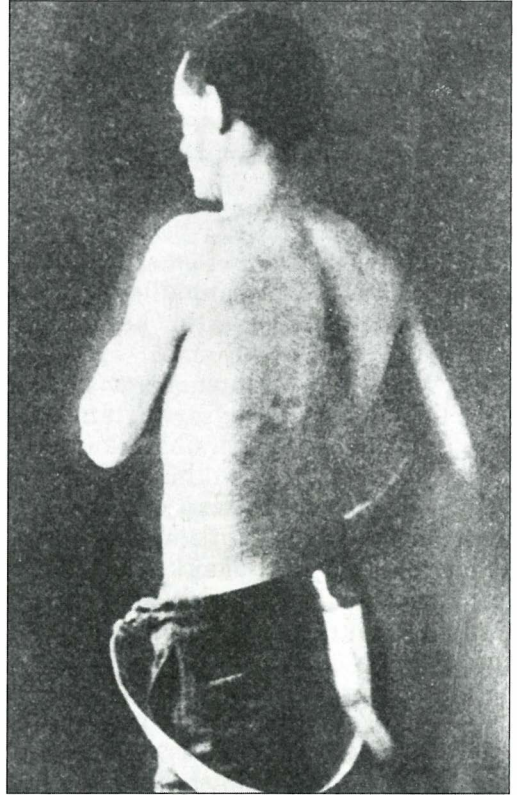
IWW-liikkeessä olivat jäljelle jääneet niitä, jotka keräsivät Industrialistiinsa ”*porvarienv ilmoituksia*” ja jotka kokoontuivat haaleille näyttelemään, viihtymään ja keräämään varoja nimenomaan Industrialistin ja Työväen Opiston toiminnan jatkamiseksi.

Jo 1920-luvun lopulla tulisin IWW-läisyys kuului menneisyyteen. Niinpä tyypillinen IWW-läisiltamien luento käsittelee nyt ”*Tuotannollista kehitystä ja sen vaikutusta elämän kulkuun*”. ”*Riistokapitalistit ja pyssyhurtat*” kuuluivat luennoissa jo pääosin menneisyyteen. Aatteen haalistumisesta kertoo myös se, että 1920-luvun lopulla suomalaiset IWW-läiset eivät enää suostuneet myymään amerikkalaisen emojärjestönsä arpoja ja lopettivat englanninkielisten IWW-lehtien tilaamisen. – Kaiken lisäksi IWW-läisten haaleille tulivat vuosikymmenen lopulla koripalloa pelaavat nuoret, ja kun vuodesta 1929 lähtien nuorille järjestettiin Työväen Opistolla kesäkursseja, oli niiden ohjelmassa erilaisella viihteellä hyvin keskeinen osa.

Työväen Opisto kouluttaa

Edellä on käynyt ilmi, miten Työväen Opisto näytteli amerikansuomalaisessa työväenliikkeessä tärkeätä osaa vuodesta 1908 lähtien ja miten se ”ensimmäisessä hajaannuksessa” kuului IWW-läisten perintöosaan.⁵¹

Työväen Opisto syntyi, kun sosialistit onnistuivat valloittamaan Kansalliskirkkokunnan vuonna 1903 perustaman Kansan Opiston ostamalla riittävästi opiston kannatusyhdistyksen osakkeita. Osakeenemmistön sosialistit saivat vuonna 1905

IWW:n kapinallisia johti 1920-luvun puolivälissä James Rowan, jonka nimi tuli amerikansuomalaisille tutuksi jo kymmenisen vuotta aikaisemmin, kun IWW-läisten Ahjo-lehti kertoi Everettissä (Washington) tapahtuneesta yhteenotosta, jossa kuoli sekä IWW-läisiä että poliiseja. Kirjoitukseen liittyi kuva, jossa esiteltiin Rowania ”*pyssyhurttien ja kamasaksojen pieksämänä*”. – *Ahjo 1916.*

ja ryhtyivät sitten muuttamaan opiston luonnetta. Opiston kirjastoon kuuluneet uskonnolliset kirjat hävitettiin, uskonnon opettaminen lopetettiin, ja kesällä 1908 uudet isännät vaihtoivat jo opiston nimeäkin. Tästä lähtien se oli Työväen Opisto.

Työväen Opisto oli ensin sosialistien ja sitten IWW-läisten oppilaitos. Vaikka vasemmistolaisien näkemysten opettamisella olikin opistossa tärkeä sijansa, jakoi opisto muutakin suomalaisten siirtolaisten tarvitsemaa tietoa. Englannin kielen opettamista pidettiin hyvin tärkeänä. Myös suomen kielen, yhteiskunnallisten aineiden ja esiintymistaidon opettaminen koettiin tärkeiksi. Opisto pyrki antamaan myös kaupallista koulutusta.

Oppilaitoksen tunnetuimmat johtajat olivat Leo Laukki ja Yrjö Sirola. Sirola liittyi opettajakuntaan syksyllä 1910, ja seuraavana vuonna hänet valittiin opiston johtajaksi. Suomeen Sirola palasi syksyllä 1913.

Sirolan aika oli Työväen Opiston kukoistusaikaa. Sirolan lisäksi Leo Laukki oli luomassa tätä nousukautta. Yhden lukuvuoden oppilasmäärä nousi tähän aikaan parhaimmillaan jopa 157:ään. Kaiken kaikkiaan Työväen Opistossa opiskelien määrä nousi runsaat 30 vuotta kestäneen toiminnan aikana yli tuhanteen, erään arvion mukaan jopa yli 2 000:een.

Osa oppilaista tuli ja meni – jotkut eivät ehkä löytäneet opistolta sitä, mitä tulivat hakemaan. Suuri osa joutui lopettamaan opiskelunsa taloudellisten vaikeuksien takia. Noin 300 opiskeli kuitenkin vähintään kaksi lukuvuotta, ja opisto koulutti amerikansuomalaisille työväenliikkeille mm. 20 toimittajaa, kuusi ”agitaattoria” ja 30 ”liikkeenhoitajaa”.

Yrjö Sirola oli Työväen Opiston kuuluisin opettaja. Eniten opiston toimintaan vaikutti kuitenkin Leo Laukki, joka oli opiston opettajana ja johtajana suurimman osan vuosista 1907–1917. Sirolan ja Laukin jälkeisen opetustoiminnasta vastasivat ensi sijassa Työväen Opistossa koulutuksensa

Keväällä 1918 amerikansuomalaisen vasemmiston suuret unelmat sosialismin toteutumisesta Suomessa romahkivat. Pohjois-Amerikan suomalaiset vasemmistolaiset olivat katkeria.

Suomesta 1920-luvulla tulleiden siirtolaisten joukossa oli entisiä punakaartilaisia, oli valkoisen armeijan sotilaita, jokunen jääkärikin, ja tietenkin eniten niitä, jotka olivat seuranneet sotaa sivusta. Pohjois-Amerikan suomalaiset vasemmistoradikaalit halusivat nyt tietää, kuka kukin oli, kuka voitaisiin ottaa työläisten järjestöihin, ja kenelle oli kostettava. 1920-luvun alku olikin niin Yhdysvalloissa kuin Kanadassakin punaisen terrorin aikaa.

Yhdysvaltain suomalaiset perustivat 1920-luvun alussa vähintään 40–50 ”hiljan Suomesta tulleitten tutkijakomiteaa”. Kanadassa näitä perustettiin todennäköisesti vielä enemmän. Yhdysvalloissa nämä komiteat tutkivat ainakin satoja Suomesta tulleita siirtolaisia. Kanadassa tutkittujen määrä nousi varmasti myös satoihin. Pieni osa kuulusteltavista julistettiin lahtareiksi, joita tuli kohdella tavalla, ”minkä he oman luokkansa jäsenten teurastajina ansaitsivat”. Metsätyömailla puun kaataminen miltei ”lah-tarin” niskaan oli tyypillinen terrorimenetelmä. – *Luodesmeri 1972.*

saaneet opettajat. Viimeisinä vuosina he olivat suurelta osalta jo amerikkalaisten oppilaitosten kouluttamia.

Työväen Opiston alamäki alkoi jo vuonna 1914, jolloin se menetti sosialistien tuen. Seuraavat iskut opisto koki vuonna 1917,

jolloin yksi sen rakennuksista paloi ja jolloin Yhdysvaltain viranomaisten järjestämien vasemmistovainojen yhteydessä opiston johtaja Leo Laukki vangittiin. Opiston toinen voimahahmo Fred Jaakkola vangittiin hiukan myöhemmin.

Kun IWW:n piirissä havaittiin, että tulevaisuus oli Pohjois-Amerikassa syntyneen sukupolven varassa, oli luonnollista, että Työväen Opiston merkitys lisääntyi. Opisto kärsi 1920-luvulla oppilaitten ja dollareitten puutteesta, mutta siitä huolimatta se jatkoi toimintaansa. 1920-luvun lopulla saattoi jopa näyttää siltä, että nuoriso olisi ollut kiinnostunut sen jakamista IWW-läisistä aatteista. Opiston vuonna 1929 järjestetyille ensimmäisille kesäkurssseille tuli nimittäin noin 150 lasta ja nuorta, ja seuraavanakin vuonna kesäkurssseille tulleita oli yli sata. Pääosa näistä oli Minnesotasta, mutta joukkoon mahtui joku aina kaukaa Kaliforniasta asti. Alkuinnostuksen jälkeen osanottajamäärä alkoi kuitenkin hiljalleen laskea.

Vielä 1920-luvun alussa suurin osa Työväen Opiston oppilaista lienee ollut Suomessa syntyneitä. 1930-luvulla opisto yritti löytää oppilaita toisen suomalaispolven piiristä, koska Suomessa syntyneitä lapsia ja nuoria ei enää juuri ollut. Vuonna 1935 opistolla opiskelleista 43 oppilaasta 37 olikin Yhdysvalloissa syntyneitä. Viimeiset kesäkurssit opisto järjesti vuonna 1941. Oppilaita oli enää 16. Opiston johtokunta tekikin nyt päätöksen oppilaitoksen sulkemisesta. Opiston rakennukset myytiin vuonna 1953.

1930-luvun päättyessä amerikansuomalainen IWW-liike oli vielä kaukana kuolemastaan, mutta sen merkit olivat hyvin selvästi näkyvissä. Vuosikymmenen päättyessä toinen liikkeen julkaisuista

näki jo viimeisen päivänsä. Tie Vapauteen ilmestyi viimeisen kerran vuonna 1939. Pienet 10–20 jäsenen kannatusrenkaat pitivät kuitenkin huolen siitä, että Industrialistin elinpäivät laskettiin vielä vuosikymmenissä.

Moskovan talutusnuorassa

Kaksi työväenliikkeen suuntaa, sosialistinen ja IWW-läinen, ei ollut kylliksi suomalaisille siirtolaisille. Venäjän vallankumous sai Pohjois-Amerikassakin monen sydämen sykkimään, eikä vain suomalaisten. Itse tapahtumien keskellä elänyt ja vallankumouksen huumen omakohtaisesti kokenut Elis Sulkanen muisteli amerikansuomalaisen työväenliikkeen historiaa kirjoittaessaan, miten

Suuri Venäjän vallankumous, maaliskuussa 1917, vaikutti sodan raatelemaan ja sorrosta kärsivään ihmiskuntaan kuten konsanaan salaman tulinen ja vapauttava isku. Sosialistit iloitsivat ja riemuitsivat Euroopan taantumuksellisten voimienpahimman rintavarustuksen, Venäjän tsaarimin kukistumisesta...

Sosialistipuolueen rakastettu johtaja, Eugene V. Debs, puhui helähtävillä sanoilla sielunsa tulisella voimalla ”pimeyden maan loistavasta ylösnousemuksesta”, jossa vuosisataisen sorron ja vääryyden voimien asemasta nyt on astunut valtaan ”vapauden jumalatar”, joka saa ”sydämemme pulppuamaan ja sielumme värähtämään”.⁵²

Sykettä lisäsi myös se, että Suomestakin alkoi vuoden 1918 alussa tulla tietoja avoimen luokkataistelun puhkeamisesta. Elettiin vallankumouksen huumassa ja ajateltiin, että ”viimeisen rysäyksen” het-

ki oli vihdoinkin koittanut. Mutta kun päästiin kevääseen 1918, saatiin tieto, että vallankumous oli Suomessa hukkumassa vereen. Luokkaveljiä yritettiin auttaa keräämällä rahaa Suomen ”työväenliikkeen uudelleenrakentamiseksi”. Tuloksena oli ”miljoonan markan rahasto”, jonka Suomeen lähettämisestä tuli pian riitakysymys, ja pian kävi myös ilmi, ettei Suomen vallankumousta enää voitu pelastaa.

Suomen vallankumouksen hukkuminen vereen ei ollut ainoa asia, joka kuohutti Pohjois-Amerikan suomalaisia vasemmistolaisia. Pian alkoi myös Venäjältä tulla tietoja, jotka saivat epäluulot heräämään. Vihjailtiin, ettei Venäjältä ollutkaan tullut sellaista paratiisia kuin oli luultu. Suomalaisten sosialistien joukosta erottautui kuitenkin siipi, joka oli ryhmitynyt Työmiehen ympärille ja joka yhä jaksoi uskoa Venäjän uuteen ja suureen tulevaisuuteen. Mutta toisaalta Raivaajan ympärille alkoi keräytyä ryhmä, jonka johtaja oli lehden päätoimittaja F.J. Syrjälä ja jonka Venäjää koskevissa näkemyksissä oli enemmän kielteistä kuin ihailua.⁵³

Vuonna 1918 Yhdysvaltain sosialistipuolueessa oli noin 75 000 jäsentä. Keväällä 1919 näistä erotettiin lähes 30 000 syytettynä vasemmistolaisuudesta eli Venäjän vallankumouksen liiallisesta ihailusta. Seuraavana vuonna sosialistipuolue katsoi, ettei se voinut liittyä Kommunistiseen Internationaaliin. Sosialistipuolueessa oli toisaalta yhä myös vasemmistosiipi, joka ihaili kriittikömmästä kaikkea, mitä Venäjän radikaalit saivat aikaan.

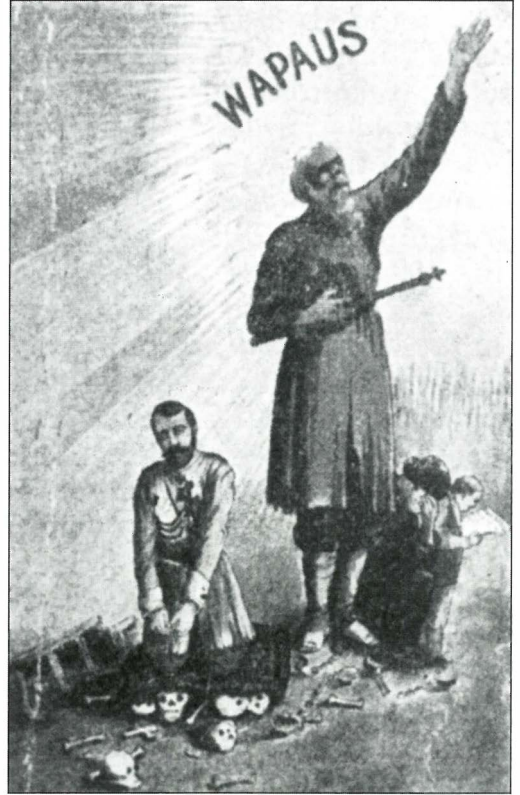
Kun radikaali vasemmistolaisuus oli saanut voimakkaan jalansijan myös suomalaisten siirtolaisten keskuudessa, oli ero pian selviö. Suomalaisessa Sosialisti-

Niin Yhdysvaltain kuin Kanadankin suomalaiskommunistit puhdistivat Moskovan ohjeiden mukaan rivejään moneen kertaan. 1930-luvun alussa kanadansuomalaiset lähettivät johtomiehiinsä kuuluneet J.W. Ahlqvistin ja Jussi Latvan Moskovaan saamaan ohjeita Kominternilta, joka lähetti Kanadaan omat edustajansa, Aino Kuusisen ja Kullervo Mannerin, järjestystä palauttaamaan. Kuusinen viipyi Kanadassa vain lyhyen ajan ja siirtyi sitten Yhdysvaltoihin. Ongelmien selvittäminen jäi Mannerille. Manner syytti kanadansuomalaisia puoluekurin rikkomisesta. Ahlqvist ja Latva pyysivät anteeksi erehdyksiään, Vapauden toimitusjohtaja August Kannisto erotettiin ja hänen tilalleen valittiin Ahlqvist. Myös toimittaja Bruno Tenhunen erotettiin ja hänen tilalleen otettiin August McKela eli entinen A.B. Mäkelä.

järjestössä (SSJ) erottautui ryhmä, jolle ”bolshevikien voitto antoi oikean Betlehemin tähden, joka lumosi mielet ja lupasi täyttää äärimmäisetkin toivomukset”.⁵⁴

Moni suomalainen sosialisti sai innoitusta myös siitä, että nyt oli mahdollista näyttää IWW-läisille, kuka oli oikea vallankumouksellinen. Sosialistien oikea siipi kysyi silloin turhaan, että pitääkö ”Suomalaisen Sosialistijärjestön seurata samaa esimerkkiä mitä toiset ovat tehneet, mennä samaan kuoppaan mihin toiset ovat langenneet? ... Lähteäkö tuntemattomalle ulapalle ilman varmaa päämäärää? Se olisi samaa jos heittäisi kompassit helvettiin ja lähtisi ohjaamaan laivaa ainoastaan Raamatun mukaan!”⁵⁵

IWW-läisten Ahjo-lehdessä oli maaliskuussa 1917 kuva, joka kertoi ”Wapauden” koittamisesta Venäjällä. Tähän kuvaan liittyi ennuste, joka toteutui harvinaisen hyvin: ”Venäjällä alkoi Europan vallankumous tänä vuonna 1917. Minne asti se sieltä vyöryy ja mikä on sen lopullinen päätös, ne ovat kaikki tulevaisuuden historian niin paksun verhon takana, että tuskin löytyy ketään, joka likimainkaan voi niistä oikeaan ennustaa. Tyydyn siksi vaatimattomasti siitä kaikesta lausumaan vain nämä muuttamat sanat: Siitä tulee tähänasti maailman historian suurin ja hirmuisin vallankumous”. Ennustaja olisi voinut olla Leo Laukki. – Ahjo 1917.

SSJ piti viimeisen kokouksensa joulukuussa 1920. Vaikka tämä kokous kesti monta päivää, oli sillä vain yksi tarkoitus. Sen tuli päättää, että järjestö eroaisi sosialistipuolueesta. Järjestö päätti erota, ja erosta lähtien on paikallaan puhua amerikansuomalaisesta kommunistisesta liikkeestä, vaikka liikkeeseen kuuluneet eivät järjestöään yleensä kommunistiseksi kutsuneetkaan.

Noin 160 suomalaisten sosialistiosastoa päätti ”kommunistihajaannuksessa” eli ”toisessa hajaannuksessa” jättää sosialistipuolueen, kun sen sijaan noin 60 osastoa jatkoi toimintaansa entisessä puolueessaan. Noin 20 osastossa tapahtui jakautuminen, minkä seurauksena paikalliskunnalle syntyi kaksi sosialistiosastoa, ra-

dikaali ja maltillinen. Pesänselvityksessä kommunistinen liike peri ehkä noin 7 000 jäsentä sosialistien saadessa tyytyä noin 3 000:een.⁵⁶

Näin syntyi kaksi ryhmittymää, jotka eivät vastapuolesta puhuessaan säästäneet solvauksia. Sosialistipuolueen kannattajat leimattiin noskelaisiksi, kätyreiksi, kolt-sakeiksi ja mannerheimeiksi. Moskovasta viisautensa saaneita taas paneteltiin kansalliskaartilaisiksi, hiippakuntalaisiksi, suursuomalaiskansalliseksi ja hallinjanne-laisiksi.⁵⁷

Venäjän tapahtumat innostivat amerikkalaisia loppujen lopuksi hyvin vähän, vaikka Yhdysvaltoihin syntyikin pian jopa kaksi kommunistista puoluetta. Molemmat toimivat maanalaisina järjestöinä.

Suomessa vuonna 1918 käyty sisällissota kuumensi tunteita myös Pohjois-Amerikan suomalaisten keskuudessa. Sodan päätyttyä Yhdysvaltoihin ja Kanadaan tuli pieni määrä niin punakaarteihin kuin valkoiseen armeijaankin kuuluneita. Suomessa koetun *"valkoisen terrorin"* pahimpia *"pukareita"* oli rakennusmestari Veikko Sippola, joka osallistui sodan aikana ja sen jälkeenkin moniin veritekoihin. Sodan loputtua Sippolaa yritettiin Suomessa saada sota-oikeuteen, mutta hän poistui maasta ja päätyi Kanadaan. Pohjois-Amerikan suomalaisissa vasemmistolehdistöissä julkaistiin tällöin ilmoituksia, joissa *"murhamies"* Sippolaa vaadittiin tuotavaksi *"oikeuteen"*. *"Kirkkokansaa"* syytettiin Sippolan suojelemisesta. – Paavolainen 1967; Punikki 1920.

Suomalaista haalikansaa ei näihin maanalaisiin järjestöihin voitu liittää – sosialistipuolueesta eronneet suomalaiset halusivat pitää järjestönsä itsenäisenä.

Joulukuussa 1921 New Yorkissa perustettiin Moskovasta saatujen ohjeiden mukaan Workers Party of America, joka pian korvasi maanalaisina toimineet kommunistipuolueet. Tämä puolue täytti Yhdysvaltain lakien asettamat laillisuusvaatimukset ja kelpasi suomalaisillekin, millä olikin uudelle puolueelle todella suuri merkitys. Puolueen alkuaikoina sen noin 7 000 suomalaista jäsentä muodosti nimitäin jäsenistöstä lähes puolet. Puolueen johtopaikoilla suomalaiset sen sijaan olivat harvinaisia.

"Toisessa hajaannuksessa" oli hyvin selkeitä alueellisia eroja. Yhdysvaltain sosialistipuoluetta tukemaan jääneet suoma-

laisosastot olivat lähes pelkästään Yhdysvaltain itäosista ja nimenomaan vielä Massachusettsista. Radikaali vasemmisto sen sijaan sai haltuunsa miltei kaikki SSJ:n Keskilännessä ja Lännessä olleet osastot ja paljon osastoja myös Idästä. Työväenliikkeen johtajilla ja Työmiehen ja Raivaajan vastakohtaisuudella oli jaossa varmasti merkityksensä, mutta oma merkityksensä lienee ollut myös jäsenistön ammattirakenteella ja sosiaalisella taustalla. Yhdysvaltain itäosissa sosialisteista hyvin suuri osa oli tehtaiden työntekijöitä, Keskilännessä ja Lännessä taas suomalaiset olivat hyvin usein kaivosmiehiä, metsätyömiehiä tai *"kantofarmareita"*.

Kun Yhdysvallat sai ensimmäisen laillisen kommunistipuolueensa, oli siis sen jäsenistä lähes puolet suomalaisia. Siirto-

Industrialistin pilapiirtäjä Eno katsoi vuonna 1925, että Workers Partyn tavoite oli diktatuuri. – *Industrialisti* 1925.

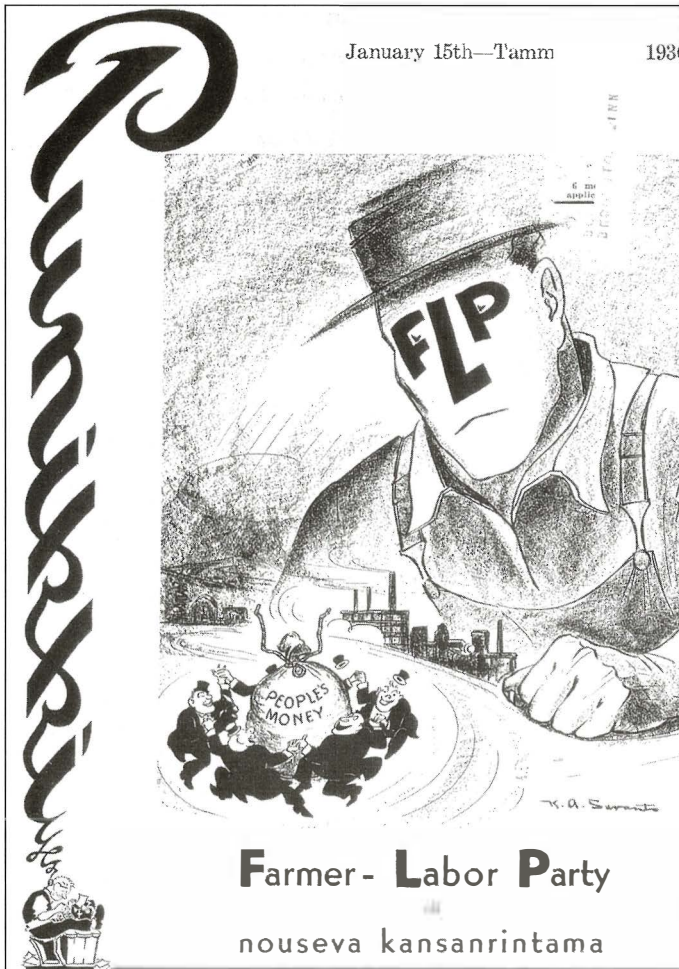

laisryhmät näyttelivät Yhdysvaltain kommunistisessa liikkeessä muutenkin hyvin keskeistä osaa. Nämä olivat aluksi järjestäytyneet kansallisuksittain, mutta jo 1920-luvun alussa Moskova antoi määräyksen luopua kansallisista ryhmistä. Näiden tilalle piti perustaa eri kansallisuuksiin kuuluvista jäsenistä yhteisiä katu- ja työpaikkasoluja.

Suomalaiset halusivat pitää omat kansalliset järjestönsä eivätkä olleet kiinnostuneita soluorganisaatiosta. Moskovasta Yhdysvaltoihin lähetetyn Yrjö Sirolan eli Frank Millerin johdolla SSJ:n toiminta vuonna 1925 lopetettiin, mutta suomalaisia oli vaikea alistaa. Vain noin 2 000 suomalaista liittyi kansainvälisiin soluihin.⁵⁸ Amerikansuomalaisten kommunistien johtomiehet ryhtyivät tällöin puuhaamaan uutta joukkojärjestöä. Tulos oli vuonna 1927 perustettu Yhdysvaltain Suomalainen Työväenjärjestö (STJ).

Suomalaiset siirtolaiset eivät pitäneet siitä, että Yhdysvaltain kommunistinen puolue ja Komintern jatkuvasti puuttuivat suomalaisen järjestön sisäisiin asioihin. Jotakuta ärsytti myös se, että ”toiminta muodostui asiattomilla tunnuksilla ja aina uusilla iskulauseilla pröystäilyksi, sanomalehdet hengettömiksi ja yhden ainoan ulkoapitun läksyn väsyttäväksi kertaa-jiksi”.⁵⁹ Kominternin vastainen suomalaiskapina alkoi New Yorkissa ja levisi sieltä mm. Superioriin. Suomalaisten purkaus ja ehkä myös keskinäiset riidat saivat kuitenkin ”palkkansa”. Vuosina 1928–30 huomattava osa suomalaisten kommunistien johto- ja rivimiehistä erotettiin järjestöstä.

”Bolveisioinnin” katsotaan tulleen päätökseen vuonna 1930. Saavutukset jäivät vaatimattomiksi. 1930-luvun alkaessa suomalaiset kommunistit olivat ehkä aikaisempaa paremmin Moskovan talutus-

1930-luvun puolivälissä kommunistit yrittivät niin Yhdysvalloissa kuin Kanadasakin rakentaa kansanrintamaa. Punikin pilapiirtäjä esiteli tämän rintaman mahtina, joka muuttaisi amerikkalaisen yhteiskunnan. – *Punikki* 1936.

nuorassa, mutta toisaalta talutusnuorassa oleva joukko oli nopeasti hupenemassa.

Joukkojen hupeneminen ja yhdistysten väheneminen olivat 1930-luvulla kommunisteille ongelma, jota peiteltiin ”paperijärjestöillä”. ”Paperilla” pieneltäkin suomalaispaikkakunnalta saattoi vielä löytyä suuri joukko järjestöjä, joiden ilmoitettiin tukevan Neuvostoliittoa. Esimerkkinä mainittakoon Clifford, Wis., jossa asui kourallinen suomalaisia. Kommunistien propagandassa sieltä löytyi kuitenkin Työläisten klubi, United Far-

mers League, Young Pioneers, Young Communist League, kommunistipuolueen ”unitit”, Labor Sports Union, ja vieläpä proletaarisen luokkataistelun kannalla oleva juustotehdas ja osuuskauppa.⁶⁰

Osan kannattajistaan kommunistinen liike menetti näin puhdistuksissa. Osa kyllästyi alituisen riitelystä ja jättäytyi siksi muuten syrjään. Ankaran iskun amerikkalaisuomalainen kommunistinen liike kärsi myös Neuvosto-Karjalaan tapahtuneen muuttoliikkeen takia. 1930-luvun alussa 2 000–3 000 Yhdysvaltain suoma-

laista siirtyi sinne rakentamaan oikeata sosialistista yhteiskuntaa. Lähtijöiden joukossa oli erittäin paljon aktiivisia kommunistisen liikkeen toimihenkilöitä. Osa näistä tosin palasi takaisin, mutta useimmat palanneista jäivät Neuvosto-Karjalassa koettujen pettymysten jälkeen toiminnasta syrjään. Kommunistinen liikekin oli nyt lähtenyt samaan alamäkeen, jota sosialistit ja IWW-läiset olivat luisuneet jo pitkään.

Kommunistit toimivat 1930-luvun ajan STJ:n puitteissa kääntäen purjeitaan sinne tänne Neuvostoliitosta tulleiden mielivaltaisten ohjeiden mukaan. Erityisen vaikeata kääntäyleminen oli vuosikymmenen lopulla, kun Hitler ja Stalin ryhtyivät jakamaan Eurooppaa. Suomalaisten kommunistien ”tulenkantajat”, Työmies ja Eteenpäin, olivat vuodesta toiseen kertoneet, miten natsit olivat kommunistien perivihollisia. Kun Saksa hyökkäsi Puolaan, saattoivat Työmies ja Eteenpäin vielä esiintyä natsien jyrkkinä vastustajina. Kun Neuvostoliittoakin hyökkäsi Puolaan, olivat amerikansuomalaisten kommunistilehtien konseptit kuitenkin pahasti sekaisin. Ongelma ratkaistiin kertomalla, miten ”Neuvostoliiton hallitus ottaa suojelukseensa Puolan vähemmistökansallisuudet” ja miten ”kansanjoukot ottivat riemumielin vastaan puna-armeijalaiset”.⁶¹ Ryhtyessään kiittelemään puna-armeijan toimintaa Työmies ja Eteenpäin miltei ”unohtivat” natsien pahuuden.

Kun Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen, joutuivat suomalaiset siirtolaiskommunistit taas hankalaan tilanteseen. Neuvostoliiton kiitteleminen ja Suomen herjaaminen kävi kuitenkin entiseen tapaan. Olihan Suomi talvisodan alkaessakin sama ”luumäki” ja ”valkoisen terrorin maa” kuin vuonna 1918. Oli helppo

Amerikansuomalaisten kommunistien julkaisemassa Eteenpäin-lehdessä oli joulukuussa 1939 seuraava Otto Ville Kuusiselle lähetetyksi saanut sähkö:

*O.W. Kuusinen
Terijoki, Suomi*

Edustava joukko New Yorkin suomalaisia työläisiä lähettää hallituksenne kautta Suomen kansalle tuliset tervehdyksensä. Me tervehdimme suurella ilolla hallituksenne julistusta suuriarvoisena historiallisena asiakirjana, joka viitoittaa Suomen kansalle uuden ja valoisamman tulevaisuuden, liittämällä karjalaiset heimoveljemme yhteen meidän suomalaisten veljien kanssa, sekä järjestämällä ystävälliset suhteet ensimmäisen sosialistisen valtion, Neuvostoliiton kanssa.

Me olemme varmat, että Amerikan-suomalaisten suuret joukot tulevat liittymään näihin tervehdyksiimme, ja me toivomme että Suomen kansa tulee nopeasti vapautumaan nykyisten vallanpitäjänsä ja sortajainsa ikeen alaisuudesta, jotka ovat toimineet imperialististen isäntänsä palveluksessa, Suomen kansan parhaita etuja vastaan.

onnitella Otto Ville Kuusista ja puna-armeijaa Suomen ”vapauttamisesta”. Amerikansuomalaiset kommunistijohtajat odottivat, että nyt toteutuisi se, minkä olisi pitänyt toteutua jo vuonna 1918. Toisaalta tuntui hyvin kiusalliselta, kun kaikki muut

amerikkalaiset olivat Suomen puolella ja kun Suomea kiiteltiin suurin otsikoin jopa amerikkalaisissa päivälehdissä. Monen rikommunistin usko horjui.

Amerikansuomalaisilla kommunisteilla oli Moskovan epäjohtomukaisia ja Yhdysvaltain olot huonosti huomioon otettavia ohjeita toteuttaessaan hyvin epäkiitollinen tehtävä. Amerikansuomalaisten kommunistien rivit eivät hupenneet kuitenkaan pelkästään huonojen ohjeiden takia. Merkittävä osansa oli myös sillä, että kommunistinen liikekin oli vain yhden siirtolaispolven liike ja oli sellaisena tuomittu kuihtumaan sitä mukaa kun Suomesta tullut sukupolvi harveni.

Canadan Suomalainen Sosialistijärjestökin seuraa Moskovaa

Yhdysvaltain suomalaiset vasemmistolaiset olivat ensimmäisen maailmansodan loppuvaiheissa hallituksen suurennuslasin alla. Sama kohtalo oli myös kanadansuomalaisilla vasemmistolaisilla. Syyskuussa 1918 Kanadan hallitus lakkautti nimittäin 13 vieraskielistä järjestöä, ja yksi näistä oli Canadan Suomalainen Sosialistijärjestö eli CSSJ. Kanadansuomalaisiin kohdistunut ”vaino” ei sitä paitsi rajoittunut vain tämän järjestön lakkauttamiseen. Myös kanadansuomalaisten sanomalehtien, Vapauden ja Canadan Uutisten julkaiseminen lopetettiin. CSSJ sai aloittaa toimintansa kuitenkin uudelleen jo vuoden 1918 lopulla.⁶²

Kanadassa oli sodan päätyttyä kolmeikin vasemmistopuoluetta, mutta CSSJ ei halunnut yhteistyöhön niiden kanssa. Se pyrki sen sijaan yhteistyöhön edellä mainitun (s. 94–95) One Big Unionin kanssa.

Kiinnostus kesti kuitenkin ilmeisesti vain vuodet 1919–1920.⁶³

Kominternin kehotusta noudattaen Kanadan kommunistit perustivat keväällä 1921 oman puolueen, joka oli aluksi maanalainen. Seuraavana vuonna oli jo tarjolla julkisestikin toimiva kommunistinen puolue, Workers’ Party of Canada, johon suomalaiset pian liittyivät ja muodostivat sen suomalaisen osaston. Vuonna 1923 Workers’ Party luopui peitenimestään: siitä tuli nyt Communist Party of Canada. – Kaikki kanadansuomalaiset eivät halunneet kulkea Moskovan talustusnuorassa, mutta suomalaisia sosiaalidemokraatteja oli Kanadassa niin vähän, että nämä eivät kyenneet muodostamaan omaa järjestöään.

Kanadan kommunistisella puolueella oli suomalainen alaosastonsa. Tämän lisäksi suomalaisilla vasemmistolaisilla oli CSSJ, josta käytettiin vuodesta 1923 lähtien nimeä Canadan Suomalainen Järjestö eli CSJ. Käytännössä Kanadan kommunistisen puolueen suomalainen osasto ja CSJ olivat kuitenkin miltei yksi ja sama järjestö – jäsenethän olivat samoja.

Jo 1920-luvun puolivälissä kanadansuomalaisten vasemmistolaisten omituisesta järjestäytymisestä tuli Kominternin silmätikki. Kanadan kommunistitkin haluttiin bolsevisoida, järjestää uudelleen. Niinkuin Yhdysvalloissakin haluttiin siirtolaisten järjestöt Kanadassakin hajottaa ja perustaa tilalle soluja, joihin kuuluisi eri kansallisuutta olevia jäseniä.

Kanadansuomalaisten ensimmäinen ”bolsevisointi” epäonnistui, ja niin Komintern vaati 1920-luvun lopulla taas puolueen uudistamista. Oli otettava ohjelmaan vallankumouksellinen luokkataistelu ja puhdistettava puolue oikeistolaisista.

Suomalaisia tämä ei miellyttänyt, mutta suurin osa alistui Kominternin ja Kanadan kommunistisen puolueen tiukkaan ohjaukseen.⁶⁴

1930-luvun puolivälissä kanadansuomalaisten kommunistien oli taas tarkistettava suuntaa. Nyt Komintern ja Kanadan kommunistinen puolue halusivat rakentaa kansanrintamaa. Näkyvästä radikalismista oli luovuttava ja pyrittävä yhteistyöhön muiden ”edistysmielisten” kanssa sotaa ja fasismia vastaan. CSJ alkoi nyt korostaa epäpoliittista, kulttuurista ja kasvatuksellista rooliaan.

Suomalaisilla oli keskeinen rooli Yhdysvaltain kommunistisessa liikkeessä, Kanadan kommunistisessa liikkeessä heidän panoksensa oli ehkä vieläkin suurempi. Kanadan kommunistisen puolueen jäsenmäärä vaihteli 1920-luvulla 2 500 ja 3 000:n välillä. Suomalaiset olivat tämän nimenomaan siirtolaisista koostuneen puolueen jäsenistön runko. Vuonna 1931 jopa arvioitiin, että puolueen 5 000 jäsenestä 3 000 oli suomalaisia. Seuraavaksi suurin ryhmä olivat ukrainalaiset, joita oli kuitenkin vain 800. Puolueen johto oli silti syntyperäisten kanadalaisten hallussa. Kun Kanadan kommunistinen puolue 1930-luvulla kasvoi tuntuvasti, väheni siirtolaisten – myös suomalaisten – osuus puolueen jäsenistöstä jonkin verran.

Vuonna 1933 CSJ jäsenmäärän väitettiin olleen jopa yli 4 000, mikä on todella paljon, kun otetaan huomioon, että 1930-luvun alussa 2 000–3 000 aktiivisinta kanadansuomalaista vasemmistoradikaalia oli ehtinyt muuttaa Neuvosto-Karjalaan. Jos tieto jäsenmäärästä pitää paikkansa, oli CSJ vielä 1930-luvulla vahva.

Kuinka suuri osa kanadansuomalaisista sitten otti osaa kommunistiseen liikkeeseen?

J.W. Ahlqvist oli aktiivinen, kun kanadansuomalaiset vasemmistolaiset järjestäytyivät. Ahlqvist oli tärkeä henkilö myös 1920-luvun kanadansuomalaisessa kommunistisessa liikkeessä. – *Raivio 1975.*

seen? Puolueen jäsenenä ehkä noin 10%. ”Sympatian tuntijoita” saattoi olla enemmänkin. Mihän tahansa toiseen siirtolaistryhmään verrattuna tämä oli erittäin paljon, ja lisäksi CSJ oli selvästi Kanadan suurin suomalaisjärjestö.⁶⁵

Raivaajan joukko luovuttaa

Kun Amerikan Suomalainen Sosialistijärjestö vuonna 1920 jakautui, jäi Yhdysvaltain sosialistipuolueen yhteyteen yli 60 suomalaista osastoa. Nämä osastot olivat pääosin hyvin pieniä. Tyypilliseen osastoon kuului vain 10–30 jäsentä, ja vain kourallinen osastoista oli sellaisia, joissa oli yli 50 jäsentä.

Sosiaalidemokraattista aateperintöä vaalimaan jääneet osastot perustivat vuonna 1921 oman keskusjärjestön, josta käytettiin nimitystä Yhdysvaltain Sosialistipuolueen Suomalainen Järjestö ja lyhennystä YSSJ.⁶⁶ Perustavassa kokouksessa sanottiin, että Yhdysvaltain suomalaisessa sosialistisessa liikkeessä oli tultu vaiheeseen, joka tulisi olemaan ”*rakentavan työn kautta hajaannuksen myrskyn tauottua*”. Tämä oli kuitenkin väärä arvio. Tai se saattoi olla jo toisen kerran kolhuja saaneiden oikeistososialistien itsetpetostakin.

Kun siirtolaisten tulo Suomesta vähitellen 1920-luvun kuluessa tyrehtyi, tuntui se pian myös YSSJ:n piirissä. Gardnerin (Massachusetts) osastossa oltiin sitä mieltä, että ”*Jäsenistömme on alkanut elämässään sen ikäkauden, jolloin alkaa mielessä pesiytyä sellainen rauhaa rakastava tunnelma, jota tyydyttää kotilieden ympärillä olo emmekä ole onnistuneet nuorisoa liittämään toimintaamme mukaan. Vanhasta synnyinmaasta muuttaneiden luku on olematon.*”⁶⁷

YSSJ:n jäsenmäärä laski sen 15-vuotisen olemassaolon aikana puoleen. Tämä johtui nimenomaan kahdesta tekijästä. Toinen oli Suomesta tulleen siirtolaisvirran loppuminen, toinen oli vuosisadan alussa tulleiden siirtolaisten ikääntyminen. 1920-luvun lopulla YSSJ ilmeisesti sai hiukan täydennystä rivejään ”puhdistaneilta” kommunisteilta, mutta tämä piiristysruiske jäi hetkelliseksi.

YSSJ:ssä jäsenmäärä laski siis jatkuvasti, ja lisäksi järjestön jäljellä olleet aktivistitkin tunsivat aina vähemmän ja vähemmän kiinnostusta nuoruutensa aatteiden vaalimiseen. Jo aikaisemmin suomalaisia oli syytetty haalisosialisteiksi. Ilta-

Kanadansuomalaiset kommunistit olivat talvisodan puhjetessa amerikkansuomalaisia aateveljiään ryhdikkäämpiä. Kun Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen, tyytyi kanadansuomalaisten kommunistien Vapaus-lehti selostamaan asiallisesti sotatapahtumia. Se ei arvostellut Neuvostoliittoa, ei liioin Suomea. Kirjoittaessaan pääkirjoituksen Suomen itsenäisyyspäivästä Vapauden toimittaja otti kuitenkin Moskovan isäntiä uhmaten kantaa: ”*Canadansuomalaisina kannatamme tinkimättömästi kaikkien pikkuvaltojen ja erityisesti Suomen, entisen kotimaamme itsenäisyyttä ja vapautta*”. – *Vapaus 1939.*

miin oli kuitenkin aikaisemmin kuulunut puhe, jossa vannottiin luokkataistelun ja uuden sosialistisen yhteiskunnan nimeen, mutta nyt jäivät ”agitaatiopuheet” pois. Ja kun 1920-luvun alussa iltamiin mahtui vielä luokkahenkisiä näytelmiä, olivat vuosikymmenen lopun näytelmät jo yleensä sellaisia, joiden pääaineksen muodostivat ihmiskunnan ikuisuuskysymykset ja komiikka. Työväenlaulujen tilalla YSSJ:n kokouksissa laulettiin jo 1920-luvun lopulla etupäässä amerikkalaisia laulelmiä.

Monelle aikanaan sosialismin aatteita ihastelleelle 1920-luku oli vaurastumisen vuosikymmen. Auto alkoi kiinnostaa enemmän kuin kolhuja saanut aate. Eikä tämä ollut tyypillistä vain suomalaisille vaan amerikkalaisille sosialisteille yleensäkin. Tämän toteamuksen löytää yhtä kaikki emäpuolueen New Leader -lehdestä kuin Raivaajastakin. Sanottiin, että työ-

Yhdysvaltain itäosissa amerikansuomalaiset sosialistit toimivat aktiivisesti vielä toisen maailmansodan jälkeenkin. Jo 1900-luvun alussa New Yorkin suomalaisilla sosialisteilla oli todella komea haalinsa. – *Raivaajan Työvainiolta VI, 1910.*

väenluokka juopui ”liikkuvista kuvista, Ford-autoista, kuningatar Mariesta, punasilmäviinasta ja Charles Chaplinin juttuun liittyvästä liasta”.⁶⁸

Suomalaisten sosialistien johtajat halusivat joukkojensa amerikkalaistuvan ja tuovan samalla amerikkalaiseen yhteiskuntaan oman sosialistisen vivahteensa. Joukot kyllä amerikkalaistuivat, mutta vaikutus amerikkalaiseen yhteiskuntaan jäi perin vaatimattomaksi. Elämä haaleilakin sai amerikkalaisia muotoja. Oikeiden sosialistien antautumisesta otettiin esimerkiksi Jersey Cityn sosialistiosasto. Vuonna 1932 osasto kiisteli siitä, saiko haalilla pelata korttia. Aatteiden miehet voittivat asiasta syntyneen äänestyksen ja kielsivät kortinpelun, mutta kului vain kaksi vuotta, ja osaston ”agitaatio-toimikunta” päätti jo järjestää ”oikeat korttipaartit”.⁶⁹

Sosialistien johtajat pyrkivät liittämään joukkonsa Yhdysvaltain sosialistipuolueeseen, ja muodollisesti tämä onnistuikin. YSSJ:n ja sen edeltäjän SSJ:n jä-

senet olivat myös Yhdysvaltain sosialistipuolueen jäseniä, mutta jäsenyys jäi muodolliseksi.

Aatteiden hiipuminen ja amerikkalaistuminen alkoivat kaataa maltillisten vasemmistolaisen eli YSSJ:n kannattajien ympärillä olleita raja-aitoja. Tämä näkyy erittäin hyvin 1930-luvun Raivaajassa, jonka palstoilla farmariyhdistykset, edistysyhdistykset ja seurakunnat esiintyivät jo siinä kuin sosialistiosastotkin.⁷⁰ Ero kommunisteihin pidettiin kuitenkin tiukemmin. Joskus 1920-luvulla voitiin yhdessä kommunistien ja IWW-läisten kanssa tukea jotakin lakkolaisryhmää, mutta kun kommunistit Moskovasta saatujen ohjeiden mukaan olisivat 1930-luvulla rakentaneet kaikkien ”edistyksellisten” kanssa ”kansanrintamaa”, eivät YSSJ:n kannattajat voineet yhteistoimintaa ajatellaakaan. Kommunistien vastustaminen olikin ehkä jopa asia, jota YSSJ piti määrätietoimminkin ohjelmassaan. Vastustaminen oli passiivista, yhteistoiminnasta kieltäytymistä, ja joskus myös aktiivistakin, kun

Kun CSSJ muuttui 1920-luvun alussa kommunistiseksi, oli kanadansuomalaisissa sosialistiosastoissa myös niitä, jotka olisivat halunneet järjestön pysyvän sosiaalidemokraattisena. Nämä jäivät kuitenkin kommunistien ”jalkoihin”. Vuonna 1931 syntyi kuitenkin järjestö, jota voisi luonnehtia sosiaalidemokraattiseksi. Järjestö käytti nimeä Canadan Suomalainen Työväen ja Farमारiliitto. Uuden järjestön jäsenet kutsuivat itseään ”yhtenäisyysväeksi”. CSJ:n joukoista ”yhtenäisyysväki” erosi nimenomaan kahdessa asiassa. Se tavoitteli sosialistista yhteiskuntaa, mutta torjui vallankumouksen. Toinen johtoaate oli kommunistisen puolueen vastustaminen. – Canadan Suomalainen Työväen ja Farमारiliitto jäi pieneksi järjestöksi. Parhaimmillaan sillä oli ehkä noin 15 alaosastoa.

YSSJ kustansi kommunismin vastaisia julkaisuja. Niissä ”paljastettiin”, millaista kommunistien ”vehkeily” missäkin asiassa oli.⁷¹

Kesäkuussa 1936 YSSJ:n toimeenpaneva komitea päätti, että järjestö eroaa emäpuolueestaan. YSSJ:n jäseniä sosialismi ei enää juuri kiinnostanut. Eroamista lienee helpottanut vielä se, että Yhdysvaltain Sosialistipuolueen vaiheet olivat olleet jatkuvaa suuntariidasta toiseen kulkemista. Niinpä 1930-luvun puolivälissä puolueessa oli taas ”*militantti ryhmä*” ja maltillinen ryhmä, joista edellinen otti haltuunsa puoluekoneiston. ”*Militantit*” sanelivat puolueelle ohjelman, jota suomalaiset eivät voineet hyväksyä. Sitkein-

kin suomalainen sosialisti huomasi, ettei Yhdysvaltain sosialistipuolue pystyisi luomaan sitä paratiisia, josta vuosisadan alussa tulleet nuoret suomalaiset siirtolaiset haaveilivat.

Erottuaan puolueesta suomalaiset sosialistiosastot toimivat kolmen vuoden ajan itsenäisinä ja jatkoivat vaatimatonta toimintaansa entiseen tapaan. Vaikka aate ei enää syyttänytkään, eivät nämä Raivaajan ympärille ryhmittyneet halunneet kokonaan luovuttaa, vaan jo eläkeikää lähes tyneet siirtolaiset perustivat taas uuden järjestön. Se oli Amerikan Suomalainen Kansanvallan Liitto (ASKL), joka perustettiin vuonna 1940 YSSJ:n raunioille. ASKL oli ensin järjestö, joka toimi Suomen avustamiseksi. Sitten se oli hengeltään sosiaalidemokraattinen eläkeläisten liitto. Näihin vaiheisiin palataan jäljempänä.

Taistelu nuorisosta

1920-luvun alussa Yhdysvaltain suomalaisten vasemmistijohtajien oli todettava, miten siirtolaisuus Suomesta oli käynyt aikaisempaan verrattuna kovin vaatimatomaksi. Vuosikymmenen päättyessä kanadansuomalaiset olivat samassa tilanteessa. Oli todettava, että oman aatteen tulevaisuus oli Pohjois-Amerikassa syntyneen sukupolven varassa.

YSSJ peri ”*kommunistihajaannuksessa*” edeltäjältään yhdeksän nuoriso-osastoa. Nämä osastot kuuluivat Sosialistipuolueen nuorisoliittoon, joka käytti nimeä Young People’s Socialist League. Nuorisoliiton jäsenistä käytettiin niin suomen- kuin englanninkielisissäkin teksteissä yleensä nimitystä ”*yipselit*”.

Suomalaisten yipselien määrä jäi vähäiseksi. Vuonna 1923 näitä oli 850, ja muita yipseleitä oli vain kourallinen. Yipselien suomalaisosastot käyttivät kielenään lähes pelkästään englantia niin kuin YSSJ halusikin. YSSJ lähti nimittäin siitä, että suomen kieli oli niin aikuisten sosialistien kuin yipselienkin toiminnassa pelkkä rasite, josta piti päästä eroon.⁷²

Vaikka yipselien toiminta Yhdysvaltain itärannikolla oli vilkasta, olivat sosialistien lapset vanhempiensa perustamissa vasemmistojärjestöissä mukana vain niin kauan kuin vanhemmat pystyivät määräämään, mitä lapset tekivät ja mitä eivät. Kun lapset tulivat aikuisiksi, eivät he enää tunteneet mielenkiintoa sosialistivanhempiensa poliittista toimintaa kohtaan.

IWW-liikkeeseen uskoneet panostivat jo Työväen Opiston syntyvaiheissa koulutukseen. Työväen Opistossa 1910-luvulla koulutusta saaneet olivat kuitenkin etupäässä aikuisia Suomessa syntyneitä siirtolaisia. Vasta 1920-luvun alussa IWW-liikkeen piirissä tajuttiin, että oman aatteen tulevaisuus olisi pian Yhdysvalloissa syntyneiden varassa. Niinpä 1920-luvun puolivälissä IWW-järjestö perusti Nuorten Wobblin Yhdistyksen, ja järjestön aktiivisimmat suomalaisosastot alkoivat tämän jälkeen organisoida nuoriso-osastoja, pyhäkouluja ja kesäkouluja. Joillakin paikkakunnilla näitä järjestettiin vielä 1930-luvun puolivälissäkin. Esimerkkejä löytyy kaukaa Länneistä, Kanadasta, Keskilänneistä ja Idästäkin. Osanottajamäärät olivat kohtuullisen suuria, mutta näyttää siltä, että yhdellä paikkakunnalla intoa riitti yleensä vain 1–2 vuoden ajan. 1930-luvun loppupuolella lasten ja nuorten

Kesäjuhlat ovat olleet jo kohta sadan vuoden ajan tilaisuuksia, joihin näytelmä on kuulunut olennaisena osana. Kun työväenliikkeen kesäjuhla ryhdyttiin 1900-luvun alussa järjestämään, olivat juhlat aitoja proletariin juhlaa. Jo 1920-luvulla suuri osa juhlavieraista tuli paikalle omalla autolla. Vuosisadan alun tunnelmissa pidetty juhlapuhe sai tällöin koomisia piirteitä: *”Kesäjuhlilla juhlapuhuja jyrähteli kapitalismin kirouksia puhujapöytänsä ja yleisö keskusteli pienissä ryhmissä Buickin hyvistä ja Fordin huonoista puolista. Kun puheen jälkeen oli laulettu heikosti ‘Nouskaa, te nääntymyksen orjat’ niin proletariin yleisö ryntäsi päivällispöytänsä, jossa tarjolla oli satoja kananpoikia ja muita herkkuja”*. – Kolehmainen 1951.

kouluttaminen päättyi. Ainoa ja vähäinen poikkeus oli Työväen Opisto.

Mitä IWW-läiset sitten nuorisolleen opettivat? Oma aate oli tietenkin opetuksessa keskeinen asia. Myös suomen kielen opettamiselle annettiin runsaasti tilaa – niin Työväen Opistossa kuin muuallakin järjestetyissä kesäkouluissa. Kurssien osanottajista pyrittiin kehittämään myös hyviä esiintyjä – tulevia aatteen levittäjiä. Urheilulle varattiin runsaasti aikaa.

Entä kommunistit, jotka perivät *”toisessa hajaannuksessa”* suuren määrän ASSJ:n nuoriso-osastoja? Lapsille kommunistit tarjoilivat pioneirijärjestöjä, nuorille oli

Ashtabulan kommunistisen sunnuntai-koulun suomalaisopilaita 1920-luvun puolivälissä. – *Punainen Soihtu* 1925.

Osuustoimintaväen lastenleiri Point Millsissä vuonna 1936. Opettajina olivat Ilona Salmi ja May Kääriäinen. – *Holmio* 1967.

Moni sosialistiosasto oli ylpeä haalistaan, mutta oli niitäkin, joiden oli tyytyminen vähään. Niinpä Alaskan Deadwoodissa suomalaisten sosialistien haali oli kuin pahainen lato. Se oli kuitenkin tärkeä kokoontumispaikka.
– Hannula 1991.

tarjolla Nuorisoliitto, joka käytti nimeä Young Communist League.

Jo 1920-luvulla kommunistien lehdissä valitettiin, että nuoriso oli jättänyt vanhempiensa harrastukset ja etsi huvitukseksi ”mallassaunoja” muistuttavista tanssisaleista.⁷³ 1930-luvun alussa kommunistit järjestivät kuitenkin vielä lapsilleen kesäleirejä ja kesäkouluja, joiden osanottajamäärä ilmeisesti tosin jäi hyvin vaatimattomaksi. Lapset ja nuoriso yritettiin ottaa huomioon myös kesäjuhlia järjestettäessä. Niinpä ”Mesabarensillä” järjestettiin kesällä 1931 nuorten kesäjuhlat, joiden ohjelmaan kuului mm. urheilua, puheita, musiikkia ja ”pioneerien joukkohuutoja”.⁷⁴ 1930-luvun puoliväliin tultaessa kommunistien lapsille ja nuorille tarkoitettu koulu- ja leiritoiminta oli ilmeisesti kuitenkin jo loppunut.⁷⁵

Edellä on todettu, miten amerikansuomalaisten kommunistien toiminta alkoi nopeasti surkastua 1930-luvun alussa ja miten se johtui monestakin tekijästä.

Kommunistijärjestöihin kuuluneet nuoret ja lapset katosivat tähän aikaan järjestöistä. Syitä oli varmaan moniakkin, mutta ehkä eniten vaikutti se, että suomalaisen siirtolaisyhteisön rakenne muuttui 1930-luvulla sellaiseksi, että amerikansuomalaisiksi itsensä samaistaneita lapsia ja nuoria oli hyvin vähän. Ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä tulleiden suurten siirtolaisjoukkojen lapset olivat nyt nuoria aikuisia, jotka halusivat olla nimenomaan amerikkalaisia. – Kanadansuomalaisten kommunistien vuoro tuli vain hiukan myöhemmin. 1930-luvulla CSJ:n piirissäkin havaittiin, että nuoriso ei ollut kiinnostunut vanhempiensa vasemmistolaisittain värittyneistä harrastuksista.

Pohjois-Amerikan suomalaisen työväenliikkeen ”ilta” alkoi 1940-luvulla ja sitä kesti kymmeniä vuosia. Tähän aiheeseen palataan jäljempänä (s.244–254).

”Poikatalo-sosialismista” keskusosuuskuntaan

5

■ Erään amerikkalaisen kaskun mukaan kahden suomalaisen kävely yhdessä lauantai-iltana merkitsi joko sitä, että nämä olivat menossa saunaan, tai sitä, että nämä olivat menossa perustamaan osuuskauppaa. Lausuma kuvastaa pelkistetysti niitä käsityksiä, joita amerikkalaisilla on suomalaisista siirtolaisista ollut. Suomalaiset tunnettiin saunoistaan ja osuuskaupoistaan – jos tunnettiin lainkaan.

Suomalaisten siirtolaisten merkitystä amerikkalaisessa osuustoimintaliikkeessä on joskus saatettu hiukan liioitella. On kuitenkin todennäköistä, että suomalaiset ovat olleet Yhdysvalloissa aktiivisempaa osuustoimintaväkeä kuin mistään muusta maasta tulleet siirtolaiset.¹

Amerikansuomalaisen osuustoiminnan esikuvat olivat englantilaisissa Rochdalen opeissa. Suomalaiset omaksuivat näitä 1800-luvun lopulla muilta siirtolaisilta ja syntyperäisiltä amerikkalaisilta. Osuustoimintaa oli Amerikassa ollut jo kauan ennen suomalaisten tuloa. Esimer-

kiksi Fitchburgissa, itärannikon suomalaisten pesäpaikassa, oli ensimmäinen osuustoimintayritys – Fitchburg Cooperative Association – perustettu jo vuonna 1867, kun taas suomalaiset perustivat ensimmäisen osuuskauppansa tälle paikkakunnalle vasta vuonna 1905.

Osuustoiminnan muotoja on ollut monia. Pääosa amerikansuomalaisten osuustoiminnasta on mahtunut kolmeen ryhmään. On ollut kuluttajaosuuskuntia, tuottajaosuuskuntia ja näiden yhdistelmiä. Ensin mainituista hyvin tyypillisiä ovat olleet osuuskaupat, jotka perustettiin hankkimaan nimenomaan osakkailleen tuotteita, jotka ”tavallisessa kaupassa” olivat suomalaisten mielestä liian kalliita. Tyypillisiä amerikansuomalaisten tuottajaosuuskuntia olivat osuusmeijerit, jotka jalostivat osakkaitensa tuottamaa maitoa. Kolmannesta esimerkki voisi olla vakuutusyhtiö, joiden vakuutuspalveluja tuottivat ja käyttivät ensi sijassa osakkaat itse.

Amerikansuomalaisten vanhimaksi osuustoimintayritykseksi on arveltu Calumetiin vuonna 1878 perustettua palovakuutusyhtiötä.² 1800-luvun lopulla syntyi lukuisia muita yrityksiä, jotka toimivat osuustoiminnan pohjalta tai joissa oli ainakin joitakin osuustoiminnan piirteitä. Ehkä yleisimpiä näistä olivat sairaus- ja hautausavustuskassat. Myös ”poikatalojen runnaus” oli hyvin vanha osuustoiminnan muoto.

Poikataloja syntyi lähinnä suurille kairospaikkakunnille. Itsekin 1890-luvulla poikatalossa asunut Oskari Tokoi kuvaa yhtä niistä – Pelanterin ruokataloa – seuraavasti:

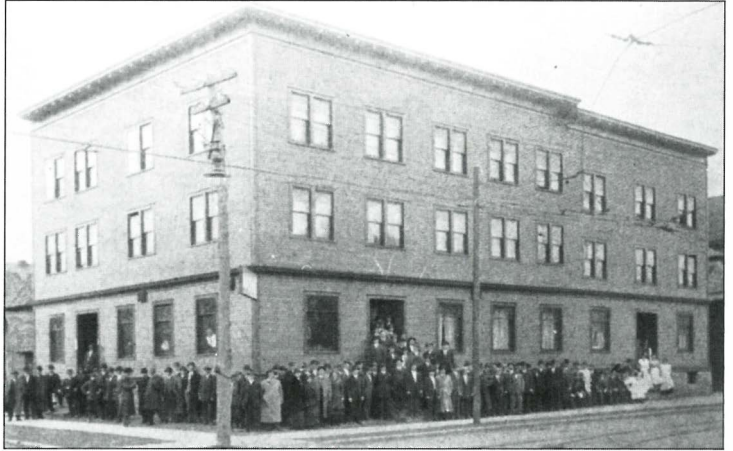
”Pelanterin ruokatalo oli alunperin perustettu osuustoiminnalliselle pohjalle. Talon oli kyllä Antti hankkinut nimiinsä,

mutta kaikki muu oli yhteistä. Keittiön kalusto ja ruokavälineet olivat yhteisiä. Ruoka ja muutkin kaikkien käytettävät tarvikkeet ostettiin yhteisesti ja kuukauden kulluttua menot laskettiin yhteen ja jaettiin tasan kunkin asukkaan kesken. Pelanterin Fiina, joka oli talon emäntä, sekä palvelija laittoivat yhdessä ruuan ja pesivät vielä miesten vaatteetkin, ja heidän palkkansa-kin jaettiin miesten kesken, mikä tavallisesti oli kolme dollaria kuukaudessa miestä kohti. Jokainen mies tai tavallisimmin kaksi miestä yhdessä osti vuoteen sekä vuodevaatteet. Täten kukin sai hankkia itselleen niin hyvän vuoteen kuin halusi. Poislähtiessään kukin myi vuodeosuu-ensa tilalle tulevalle, ja niin elämä jatkui vuodesta toiseen. Ja samanlainen oli elämä ja järjestys muissakin suomalaisissa ruokataloissa ja asunnoissa Carbonissa, ja samanlainen se oli lähes kaikilla paikkakunnilla, joissa suomalaisia asui.

Nämä ensimmäiset Amerikan suomalaiset eivät olleet kuulleet mitään Rochdalen kankureista eivätkä heidän perustamastaan osuustoimintaliikkeestä ... heillä oli yksi yhteinen tarkoitus ja päämäärä Suomesta lähtiessään: ansaita rahaa ja säästää sekä palata Suomeen perustamaan itselleen pysyvän kodin tai asumaan ennen perustamassaan kodissa, velloista ja huolista vapaana miehenä. Oli käytettävä kaikkia keinoja ei yksistään ansaitakseen vaan myös säästääkseen”.³

1900-luvun alussa amerikansuomalaisten osuustoimintaharrastukset saivat uusia muotoja, joille mallit saatiin ”suuresta maailmasta”. Amerikansuomalaiset alkoivat nyt perustaa osuuskauppoja ja osuusmeijereitä. Keskilämmen alueella ensimmäinen osuuskauppa perustettiin vuonna 1903 Minnesotan Menahgassa.

Vuonna 1909 perustettu Jukola Minnesotan Virginiassa oli poikataloista kuuluisimpia. Parhaimmillaan sen suojissa asui satakunta miestä, ja sieltä sai ateriansa jopa 450 miestä. Jukola oli käytössä vielä 1950-luvullakin, mutta tällöin sen asukkaat olivat jo vanhuksia. – *Wassastjerna 1957.*

Tämän jälkeen uusia osuuskauppoja perustettiin nopeassa tahdissa lähes jokaiselle Keskilännen suomalaispaikkakunnalle. Erityisesti osuuskauppoja syntyi Keskilännen suurten kaivoslakkojen aikana tai välittömästi lakon jälkeen. Minnesotan suuret kaivoslakot vuosina 1907 ja 1916 antoivat sysäyksen monen osuuskaupan perustamiselle. Michiganissa taas vuoden 1913 lakko innosti suomalaiset perustamaan osuuskauppojaan. – Vuosina 1903–1917 perustettiin Keskilännen alueella yhteensä 65 osuuskauppaa.⁴

Amerikansuomalaisen työväenliikkeen piirissä osuustoimintakysymys koettiin tärkeäksi jo siinä vaiheessa, kun sosialistiosastojen perustaminen 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana oli suurta muotia. Osuustoiminnan mahdollisuuksista työväenliikkeen johtajilla oli kuitenkin pitkään epäileviäkin näkemyksiä. Esimerkiksi SSJ:n edustajainkokouksessa vuonna 1912 todettiin seuraavaa:

”Osuustoimintaliikettä on liiaksi puhvattu ottamatta huomioon tšekäläisiä oloja. Amerika on teollisesti kehittyneempi maa. Trustit omistavat kaiken, joten jos täällä ruvetaan niiden kanssa kilpaile-

maan, ei se menesty ... Poikataloliikkeen eli poikatalosocialismin pidän säästävää-syyspolitiikkana, joka itse asiassa on vahingollista työväestölle, sillä kapitalistit maksavat sitä vähemmällä, mitä vähemmällä me tulemme toimeen.”⁵

Toinen edustaja säesti tätä huomauttamalla, että *”Osuustoimintaliike on businessliike, mutta me suomalaiset emme ole businessmiehiä, koska meillä ei ole dollareita. Osuuskaupat eivät kykene kilpailemaan suurten liikkeitten kanssa.”⁶*

Vaikka työväenliikkeessä oli epäilijöitäkin, voidaan kuitenkin sanoa, että työväenliikkeen organisoituminen vahvisti osuustoimintaliikettä ja että ajan mittaan amerikansuomalainen osuustoiminta katsottiin nimenomaan työväenliikkeen osaksi. Ensimmäisen maailmansodan aikaan tultaessa osuuskauppoja oli jo niin paljon, että ryhdyttiin keskustelemaan osuuskauppojen tarpeita palvelevan oman keskusliikkeen perustamisesta. Hanke toteutui vuonna 1917, jolloin perustettiin the Cooperative Central Exchange, jota amerikansuomalaiset kutsuivat Keskusosuuskunnaksi.

Amerikkalainen osuustoimintaliike oli 1920-luvulla vaikeuksissa. Suomalaiset

Osuuskauppa saattoi olla hyvinkin vaatimaton kuten Minnesotan Fairbanksissa. Kuva lienee 1910-luvulta. Kuvan asiakkaat ovat Antti Weckman ja hänen poikansa Wesley. — Siirtolaisuusinstituutti.

selviytyivät kuitenkin keskimääräistä paremmin. Tämä johtui osittain suomalaisten aatteellisuudesta, sillä osuuskauppojen perustajat tukivat liikkeitään vaikeinakin aikoina. Oma merkityksensä lienee ollut myös sillä, että Keskusosuuskunta koulutti määrätietoisesti kauppojen johtajia ja työntekijöitä ja että osuuskauppiamiehet kehittivät toimivan ja samaan aikaan riittävän yksinkertaisen kirjanpitojärjestelmän.

Keskusosuuskunta ulotti toimintansa 1920-luvulla hyvinkin syrjäisille ja pienille suomalaispaikkakunnille. Esimerkkinä mainittakoon osuuskaupan perustaminen Minnesotan Susijärvelle (Wolf Lake). Vuonna 1928 Keskusosuuskunnalla olikin Minnesotan, Michiganin ja Wisconsinin alueella 71 jäsenliikettä tai niiden haaraosastoa.

Osuustoimintaliike sai kannatusta kaikkien amerikansuomalaisten ryhmien keskuudessa. Tukea löytyi niin oikealta kuin vasemmaltakin. Suomi-Synodin sanomalehti Amerikan Suometar suhtautui siihen myönteisesti, ja samaa voidaan sa-

noa kommunistien Työmiehestä. Aktiivisimpia olivat kuitenkin vasemmistolaiset, jotka katsoivat, että ”*osuustoiminnallinen liike on voimakas ase työväenluokalle välikäsien nylkemistä vastaan*”.⁷

Keskusosuuskunnasta kehittyi nopeasti huomattava kaupallinen järjestö, sillä 1920-luvun lopussa siihen kuului jo noin 90 jäsenliikettä, ja se oli lisäksi yhteistoiminnassa lähes 60 muun osuusliikkeen kanssa. Noin puolet liikkeistä oli Minnesotassa, noin 20% Michiganissa, 15% Wisconsinissa ja loput 15% muissa osavaltioissa. ”Muut osavaltiot” olivat New York, Pohjois-Dakota, Illinois, Pennsylvania, Etelä-Dakota, Washington, Oregon ja Ohio. Neljässä viimeksi mainitussa oli vain yksi suomalainen osuuskauppa kussakin. Näyttää siltä, että osuustoimintaliikkeessä suomalaiset olivat sittenkin ”businessmiehiä”.

Vasemmistolaisilla oli Keskusosuuskunnan asioista päätettäessä valta hallussaan. Muutamat heistä ehkä kokivat osuuskauppojen perustamisen tulevaisuuden yhteiskunnan rakentamiseksi. Suurin osa vasemmistolaisistakin odotti kuitenkin

Keskusosuuskunnan "vanha talo". – *Wasastjerna* 1957.

kin vain sitä, että osuusliikkeet voisivat tarjota jäsenilleen sellaisia etuja, joita yksityisiltä ei voitu saada.

Kun kommunistiseen liikkeeseen kuuluneet saivat 1920-luvun alussa valtaa Keskusosuuskunnan asioissa, nousi kysymys toiminnan tavoitteista uudella tavalla keskeiseksi. Moskova, Komintern ja Yhdysvaltain kommunistinen puolue halusivat tehdä amerikkansuomalaisesta osuustoimintaliikkeestä järjestön, joka tukisi kommunistien toimintaa Yhdysvalloissa. Tämän takia osuustoimintaliikkeessä syntyi vuonna 1929 ennen näkemätön sota. Aluksi kommunistit vaativat Keskusosuuskunnalta 5 000 dollarin "lainaa". Sitten vaadittiin 1 000 dollaria erään

kommunistien järjestämän kongressin menojen peittämiseen. Tämän jälkeen Keskusosuuskunnan johtajien puheille tuli kommunistipuolueen sihteeristön edustajana John Minor -niminen henkilö, joka vaati, että Keskusosuuskunnan olisi palkattava itselleen New Yorkissa "lakimies", joka todellisuudessa olisi vain nimi ja jonka palkka, määrätty prosentti Keskusosuuskunnan kaikesta mynnistä, tulisi kommunistipuolueelle. Vaatimukset kuitenkin hylättiin, minkä jälkeen Työmies aloitti ankan hyökkäilyn Keskusosuuskunnan "oikeistolaisia" vastaan.

Kun Keskusosuuskunnan julkaisema Cooperative Pyramid Builder vastasi Työmiehen syytöksiin, kärjistyi kriisi niin, että kommunistit yrittivät polttaa Builderin koko painoksen.

Keskusosuuskunta ei luonnollisesti-kaan enää saanut sanomaansa Työmiehen palstoille. Niinpä se ryhtyi joulukuussa 1929 julkaisemaan omaa suomenkielistä lehteään, Keskusosuuskunnan Tiedonantoja, joka jo tammikuussa 1930 muutettiin Työväen Osuustoimintalehdeksi.

Työmies valitti nyt katkerana, että "*Industrialisti, Raivaaja, luopioiden ja i.w.w:läisten käsissä olevat osuuskunnat ja vieläpä avoimet lahtarilehdetkin "tukevat" nyt Keskusosuuskuntaa ... Suuri vihollinen on Keskusosuuskunnalle kommunistinen liike, siis KAKARA ON HYLLÄNNYT IMETTÄJÄNSÄ JA SYYTÄÄ LOKAA SEN SILMILLE.*"⁸

Keskusosuuskunta vastasi Työmiehen syytöksiin huomauttamalla, että "*Olemme kuitenkin vakuutetut siitä, että tällaiset hulina-aiheet eivät tule onnistumaan ja että osuustoimintaliike kaikista penik-katautisten varusteluista ja masiinakokouksista huolimatta tulee säilyttämään työ-*

läisomaisen yhtenäisyytensä ja rauhallisen asioiden käsittelyn kokouksessaan.”⁹

Kommunistit kärsivät Keskusosuuskunnasta käydyssä taistelussa tappion, vaikka he saivat taustatukea ja neuvonantajan jopa Moskovasta asti. Kullervo Mannerin – tunnetun Neuvostoliitossa eläneen suomalaiskommunistin – tiedetään nimittäin olleen Moskovan lähettämänä Superiorissa, kun ratkaiseva kokous pidettiin keväällä 1930.

Taistelun tauottua Keskusosuuskunta jatkoi toimintaansa nimenomaan amerikansuomalaisen työväestön osuustoiminnallisena yrityksenä. Tuotteissa tunnuksina olleet punatähti, sirppi ja vasara vaihdettiin nyt tunnukseen, jossa oli kaksi mäntyä. Keskusosuuskunnan englanninkielinen nimikin vaihdettiin. Siitä tuli nyt Central Cooperative Wholesale.

Liiketaloudelliset periaatteet alkoivat 1930-luvulla saada Keskusosuuskunnan toiminnassa lisää jalansijaa. 1930-luku oli sitten Keskusosuuskunnan ja sen jäsenliikkeiden nopean kasvun aikaa.

Keskusosuuskunnasta käydyssä taistelussa tappion kärsineet eivät halunneet alistua, vaan perustivat oman keskusliikkeen, joka käytti nimeä The Workers and Farmers Cooperative Unity Alliance of Superior. Tämä keskusliike palveli 1930-luvulla Minnesotassa, Michiganissa ja Wisconsinissa lähes 30 aikaisemmin Keskusosuuskuntaan kuulunutta tappiolle jääneiden hallussa ollutta osuuskauppaa tai osuuskaupan sivuliikettä. Tämän lisäksi kommunistit perustivat viisi uutta osuuskauppaa ja jo olemassa olleet kaupat perustivat seitsemän uutta sivuliikettä. Suu-

Kun kommunistit 1920-luvulla hallitsivat Keskilämmen osuustoimintaliikettä, näkyi aate jopa kahvipurkeissakin. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

rin radikaalien osuuskauppa sijaitsi Michiganin Massissa.

Osa radikaalien osuuskaupoista jäi hyvin lyhytikäisiksi, ja osa oli hyvin pieniä. Keewatinin, Chisholmin ja Togon osuuskaupat sulkivat ovensa jo vuonna 1931. Jokin osuuskauppa taas oli käytännössä pelkkä osakkaalle kuulunut autotalli. Kommunistien johtama keskusliike olikin ajan mittaan liian pieni menestymään ja joutui lopettamaan toimintansa vuonna 1939. Jäljellä olevat radikaalien osuuskaupat saivat tämän jälkeen ostaa myytäviksi haluamansa hyödykkeet Keskusosuuskunnalta. Vuonna 1945 näitä aikanaan Keskusosuuskunnasta eronneita oli jäljellä vain yksitoista.

Keskusosuuskunta luonnollisesti kärsi sekin 1920-luvun lopulla syntyneistä riidoista, ja myös 1930-luvun lama koetteli sitä. Olikin oikeastaan aika yllättävää,

1920-luvun lopulla kommunistit ja "muut" kävivät katkeran taistelun Keskilännen suomalaisen osuustoimintaliikkeen hallitsemisesta. Kommunistien vastustajat perustivat tällöin äänenkannattajakseen Keskusosuuskunnan Tiedonantaja -nimisen lehden, josta ilmestyi kuitenkin vain muutama numero. Vuoden 1930 alussa se sai seuraajakseen Työväen Osuustoimintalehden, joka ilmestyi sitten aina vuoteen 1965 asti. Suomenkielisen lehden lisäksi Keskusosuuskunta julkaisi vuodesta 1926 lähtien englanninkielisistä Co-Operative Pyramid Builder -nimistä tiedotuslehteä, joka ilmestyi vielä 1980-luvullakin. Vuonna 1930 kommunistien puolesta taistellut K.A. Suvanto tervehti uutta "osuustoiminta-aviisia" eli Työväen Osuustoimintalehteä näin. – Punikki 1930.

että Keskusosuuskunnan ympärille rakennutunut osuustoimintaliike kuitenkin kasvoi 1930-luvulla. Vain 12 heikointa liikettä joutui lopettamaan toimintansa. Uusia ongelmia alkoi kuitenkin nousta 1940- ja 1950-luvulla. Näitä käsitellään jäljempänä (s. 254–255).

Kanadansuomalaisten keskuudesta löydämme pienoiskoossa saman kuin Yhdysvaltain-Kanadan rajan eteläpuoleltaakin. Ensimmäisten luonteeltaan osuustoiminnallisten yritysten on katsottu syntyneen Kanadassa jo 1900-luvun alkuvuosina. Toronton Isossa Pajassa on sanottu olleen osuustoiminnallisia piirteitä.¹⁰ Ensimmäiset kanadansuomalaiset ”oikeat” osuustoimintayritykset perustettiin kuitenkin vasta 1910-luvun alussa, jolloin Port Arthurin alueesta muodostui kanadansuomalaisen osuustoimintaliikkeen keskus.¹¹ Tällä alueella perustettiin osuuskauppa yleensä sinne, missä oli riittävästi suomalaisia.

Tuottajien osuuskuntia kanadansuomalaiset alkoivat perustaa vasta 1920-lu-

vun lopulla, jolloin Sudburyn ja Thunder Bayn alueilla maitoa tuottaneet farmarit joutuivat uuden lainsäädännön takia perustamaan osuusmeijereitä. Timminsin alue sai oman osuusmeijerinsä hiukan myöhemmin.

1920-luvun lopulla amerikansuomalainen osuustoimintaliike repeytyi poliittisten ristiriitojen takia kahtia. Repeytyessä tapahtui myös Kanadassa. Ontariosta löytyikin 1930-luvun alkaessa niin osuustoiminnan ”haloslaisia” kuin ”linjalaisia-kin”. Niinpä esimerkiksi Timminsissä oli vuoden 1930-luvun lopulla Työläisten Osuusliike, jossa isännöivät kommunistit (linjalaiset), ja haloslaisten Kuluttajain Osuusliike, joka halusi pitää politiikan ja osuustoiminnan erillään.

Osa kanadansuomalaisten osuustoimintayrityksistä jäi nimenomaan taloudellisten vaikeuksien takia hyvin lyhytikäiseksi. Osa pystyi jatkamaan toimintaansa vielä toisen maailmansodan jälkeisenä aikanaikin. Myös kanadansuomalaisen osuustoimintaliikkeen toimintaan 1940-luvulla ja myöhemmin palataan jäljempänä (s. 255–256).

Kalevalaa kaivos- kaupungeissa ja preerioilla

6

■ Kun amerikansuomalaiset vasemistolaiset näyttelivät erittäin huomattavaa osaa amerikkalaisissa vasemistoliliikkeissä, ei amerikansuomalaisilla oikeistolaisilla, demokraateilla ja republikaaneilla, ole ollut mitään vastaavaa esitettävää. Tämä on sikäli aivan luonnollista, että pieneen siirtolaisryhmään kuuluneilla ei voinut olla merkittävää osaa amerikkalaisissa jättiläispuolueissa. Suomalaiskansallisen kulttuurin vaalimisessa oikeistolaiset ovat sen sijaan olleet hyvinkin ahkeria. Huomattavimpia tällaisia suomalaisuutta vaalineita järjestöjä ovat olleet Kalevan Ritarit ja sen sisarjärjestö Kalevan Naiset. Nämä järjestöt ovat olleet amerikkalaisten mallien mukaan perustettuja salaseuroja. Yhdysvalloissahan salaseurat ovat olleet hyvin suosittuja.

Kun Kalevan Ritarit ja Kalevan Naiset luokitellaan salaseuroiksi, on toki myös sanottava, että näiden järjestöjen toiminnasta vain osa oli salaista. Osa kokouksista oli avoinna kaikille, ja järjestön julkai-

sutkin olivat ainakin pääosin tarjolla kaikille niistä kiinnostuneille.

Kalevan Ritarien toiminta sai alkunsa vuonna 1898, jolloin Montanan Beltissä perustettiin Pellervoisen Maja n:o 1. Perustamisidean isä oli John Stone -niminen Oulusta tullut siirtolainen. Pellervoisen Maja ja muut sen jälkeen syntyneet majat olivat miesten salaseuroja. Jo vuonna 1904 naiset saivat kuitenkin oman rinnakkaisjärjestönsä – Red Lodgessa, Montanassa, perustettiin tällöin Kalevan Naisten Mielikin Tupa n:o 1.

Salomon Ilmosen mukaan kalevaisjärjestöjen perustajien tavoitteena oli löytää keinoja ”joilla voitaisiin Suomen kansan tunnettuja heikkouksia: kateutta, ennakkoluuloa ja alituisesti toistensa kanssa vähäpätöisimmistäkin asioista johtuvaa kinailua vähentää ja kitkeä, samalla kasvattaa veljeys- ja heimoushenkeä, toistensa ymmärtämystä ja kunnioittamista, silloinkin kun mielipiteet ovat eroavia.”¹

Kalevaisten järjestöt olivat myös avustajajärjestöjä, jotka pyrkivät auttamaan jäseniään, jos nämä joutuivat yllättäviin taloudellisiin vaikeuksiin.

Montanan suomalaisten antaman mallin mukaan majoja ja tupia alettiin pian perustaa kaikkialle Yhdysvaltoihin. Moniin muihin amerikansuomalaisten järjestöihin verrattuna kalevaisten organisaatio oli kuitenkin vaatimatton: 1930-luvun alussa laskettiin, että kalevaisilla oli 34 majaa ja 38 tupaa² ja näissä oli hiukan yli 2000 jäsentä.³

Kalevaisten järjestöideaa yritettiin viedä Pohjois-Amerikan ulkopuolellekin, Etelä-Amerikkaan, Australiaan ja Suomeen, mutta hyvin huonolla menestyksellä. Suomeen viemistä perusteltiin toteamalla, että ”Suomi on sen aatteen vanha

John Stone (1865–1946) tuli Amerikkaan vuonna 1887. Oltuaan lyhyen ajan Minnesotassa hän siirtyi Montanaan, jossa hän eli kuolemaansa asti. John Stone oli kalevaisten perustaja (Kalevan Ritarit ja Kalevan Naiset). Stonen muistikirjoituksessa sanotaan, että järjestön perustaminen lähti siitä, että Stone näki, miten ”kansa, jota hän rakasti tulisen sielunsa koko voimalla, tuhlassi aikaansa ja varansa keskinäisiin riitoihin ja taisteluihin”. Hänen aloitteestaan perustettiin Montanan Beltissä vuonna 1898 Pellervoisen Maja No. 1, ja Montanan Red Lodgessa vuonna 1904 Kalevan Naisten Mielikin Tupa No. 1. Montanasta aate levisi muualle Yhdysvaltoihin ja myös Kanadaan. Stone uskoi, että ”missä kansamme veljinä ja sisarina kokoontuisi yhteisen tulisijan ympärille, siellä repivä riitamieli ja kalvava kateus pakenisi ainiaaksi”. – Kalevaisten 50-vuotis Juhlajulkaisu, 1898–1948.

Laaksottaren Tupa (Wakefield, Michigan) oli yksi Kalevan Naisten tuvista. Kuva on vuodelta 1914. Vuodelta 1948 olevassa pienoishistoriikissa todetaan, että *"tupamme on toiminut yhtämittäisesti nämä 35 vuotta; on ollut nousua ja laskua sen toiminnassa ... Heimoushengen innostamina olemme olleet mukana tässä kauastähtävässä kansallistyössä voimiemme mukaan. Eläköön työmme edelleenkin heimomme hyväksi"*. – Kalevaisten 50-vuotis Juhlajulkaisu, 1898–1948.

*ja luonnollisin kotimaa. Siellähän on se liesi, missä kansallinen tuli, kuten Vestan valkea, ei koskaan saa sammua, jos mieli suomalaista kansallisuutta ollenkaan olla olemassa."*⁴

Kalevan Ritarien keskusjärjestölle annettiin nimi Ylimaja ja järjestön puheenjohtajalle nimitys Y.E.V.J. (Ylin Ensimmäinen Vertaistensa Joukossa). Naisten keskusjärjestö taas on käyttänyt nimeä Ylitupa, ja naisjärjestön johtaja on ollut Y.E. eli Ylin Emäntä.

Ehkä jostakin amerikkalaisesta salajärjestöstä mallia ottaen jäsenistö luokiteltiin jopa kuuden eri asteen ritareiksi. Kunkin asteen ritariksi pääsemiseen liittyivät omat rituaalinsa. Kolmanteen as-

teeseen noustessaan ritari sai saatteekseen seuraavat sanat:

*"Ota vastaan tämä miekka, – sen mukana seuraa muisto: katso, sen terävä kärki osoittaa oikeutta; sen kirkas terä veljeyden raitista voimaa ja sen puhdas, valkea, luinen kahva vilpittömän luottamuksen lujutta. – Pistä miekkasi huotraansa – ja anna sen ennemmin ruostua tuppeensa kiinni kuin paljastaisit sen Ritariveljesi sortamiseksi tai vääryyden puolustamiseksi."*⁵

Kalevan Ritareilla oli myös paraatiasunsa. Vuodelta 1903 olevan määräyksen mukaan siihen kuului päähine – sininen hattu, jossa oli punainen nauha ja valkoinen strutsin höyhen. Asuun kuuluivat

myös valkoiset hansikkaat, ”sininen mekko ilman kaulusta” sekä valkoiset housut, joissa oli leveä sininen raita. Ja kaiken komistuksena oli vielä sininen vyö ja miekka.⁶

Kalevaisten ideologia näkyy ehkä selvimpänä majojen ja tupien nimissä, joista useimmat ovat Kalevalasta lainattuja. Esimerkkeinä mainittakoon Lemminkäisen Maja, Väinöttären Tupa, Suvantolaisen Maja ja Annikin Tupa. Suomalaiset kansallispuvut ovat olleet kokouksissa hyvin suosittuja. Kokouksissa on pidetty esitelmiä Kalevalasta, Suomen historiasta, Sibeliuksesta ja niin edelleen. Kun maailmansotien aikana Kalevalaa ei voitu ostaa Suomesta, ottivat kalevaiset Amerikassa suomenkielisiä painoksia Kalevalasta.⁷

Äärimmäisyyksiin Kalevala-romanttikassa mentiin 1910-luvun lopulla, jolloin kalevaisten joukossa oli teosofeja. Nämä halusivat korvata Raamatunkin Kalevalalla ja kysyivät

”Pitääkö meidän loppumattomiin saakka yhä vieläkin Palestiinan, Egyptin ja Babylonian maista siveellisiä opetuksia ja inspiratsiooni-aiheitamme hakea? Ei! Koska on omiakin lähempänäkin. Auttaako se meitä, jos toiset kunnioittavat omia runojaan, laulujaan? Ei! Niinkauan kun me emme tule heidän vertaisikseen, kunnioittamalla omiamme. Auttaako se minua jos toinen ihminen on hyvä, jalo ja etevä? Ei! Jollen ponnista kykyjäni ja hyveitäni päästäkseni niissä tasa-arvoiseksi toisten kanssa.

Kelpaako Kalevala siis uskonnolliseksi kirjaksi suomalaisille? Kelpaa kyllä! Onko yhdistämisen mahdollisuutta Suomen kansan vanhan pakanallisen viisauden ja kristinopin välillä? On tältä näkö-

Kalevan ritari juhlapuvussa 1900-luvun alussa. – *Wasastjerna 1957.*

kannalta katsottuna. Kalevalan siveelliset opetukset eivät sodi yhden Jumalan tunnustamista vastaan, vaan täydentävät sitä elävyydellään.”⁸

Vaikka Kalevalan tulkitseminen uskonnolliseksi kirjaksi rajoittuikin hyvin pieneen piiriin, voidaan Pohjois-Amerikan suomalaisista yleensäkin sanoa, että Kalevalan ihailussaan nämä menivät hyvin pitkälle. Voidaan hyvinkin yhtyä Armas Holmion toteamukseen, jonka mukaan ”*Karjalan kunnainden täytynee siintää ja Väinölän kanteleen kuulua valtameren takaa ennenkuin ne synnyttävät sellaisia korkeita kansallisia tunteita ja ajatuksia, jotka kuuluvat kalevaisuuden aatemaailmaan Amerikassa.*”⁹

Suomi siinteli kalevaisten silmissä, ja kannel soi tälle uuden maailman suomalaisjoukolle ehkä paljon kauniimmin kuin

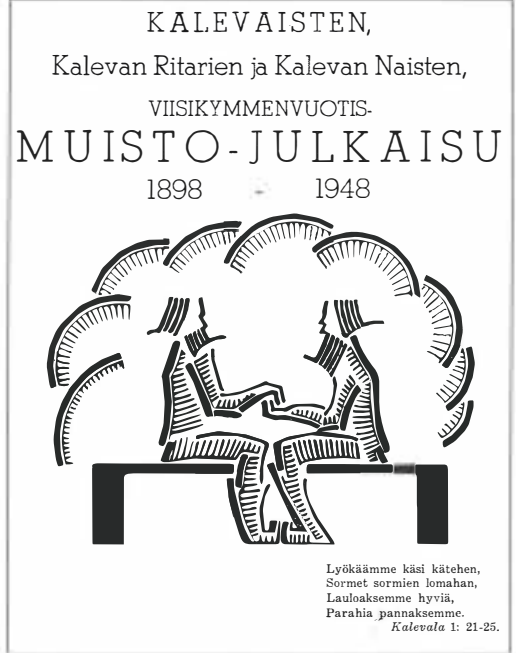
Suomen suomalaisille. Niinpä olikin hyvin luonnollista, että kalevaiset olivat innolla auttamassa Suomesta tulleita ”kulttuurilähettiläitä” kuten muusikkoja. Ja kun suomalainen kulttuuri tarvitsi tuekseen dollareita, olivat myös kalevaiset niitä ojentamassa. Niinpä kalevaiset tukivat dollareillaan esimerkiksi Turun Yliopiston perustamista.

Ketkä sitten liittyivät kalevaisiin? Kalevan Naisten perussäännöissä sanottiin, että jäseniksi voitiin ottaa vain ”suomalais-syntyisiä”, valkoihoisia, suomen kieltä puhuvia, joiden piti olla myös lukuja kirjoitustaitoisia ja hyvämaineisia.¹⁰ Salomon Ilmosen ehkä hiukan puolueellisen arvion mukaan järjestöön kuuluneet olivat ”paikkakuntansa kyvykkäintä ja yhteisten asiain hoitoon harjaantuneinta, luottamusta ja kunnioitusta nauttivaa väkeä”. Hyvin suuri osa oli niitä, jotka toimivat aktiivisesti myös seurakuntien ja raittiusseurojen piirissä.¹¹ Työväenjärjestöihin kuuluvia kalevaisista ei löytynyt.

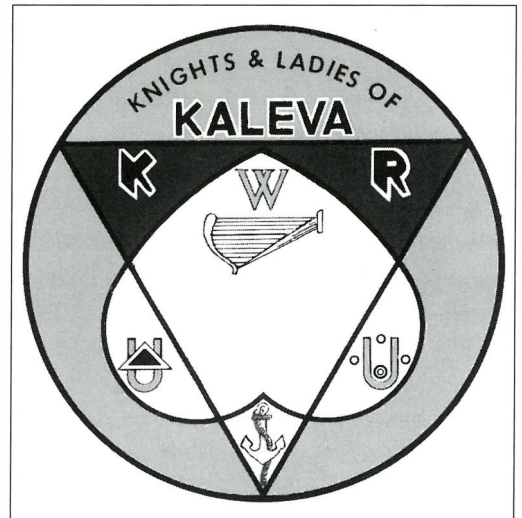
Vaikka salaseurat ovatkin Yhdysvalloissa olleet erittäin yleisiä, herätti Kalevan Ritarien ja Naisten salaseuraisuus kaikesta huolimatta epäluuloja niin kirkkokuntien kuin vasemmistolaisten järjestöjenkin piirissä. Seurakuntiin kuuluneiden ajattelusta todettiin vuonna 1923 mm. seuraavaa:

”Salaseurat, jotka täällä on perustettu suomalaisuutta tukemaan, saavat muutamien seurakuntaväestöön lukeutuvien, taholta armotonta tuomitsemista ja niiden kokoukset ovat heidän mielestään kauhunpaikkoja.”¹²

Vasemmistolaisten suhtautumisesta todettiin samaan aikaan, että ”Vastustus toiselta taholta, n.k. ”punasten” puolelta, ei ole vielääkään vähentynyt. Eikä ihmekään,

Tyylitelty kuvitelma ”kalevaisesta laulamisesta”. – Kalevaisten 50-vuotis Juhlajulkaisu, 1898–1948.

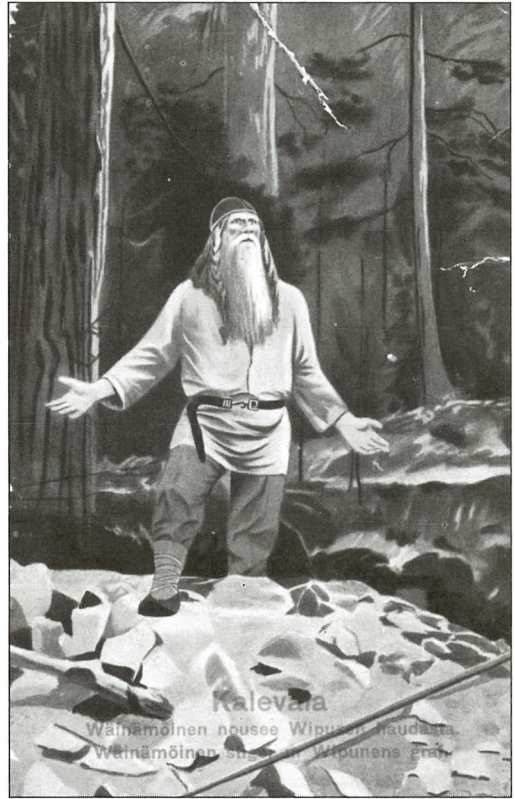
Kalevan Ritarien ja Naisten tunnus. – Turun Yliopisto, yleinen historia.

*sillä sellainen rauhallinen kansallismielinen veljeytyö, jota kalevaisten järjestö tekee, on kauhistus ”punaisillemme”.*¹³

Vaikka suhteet kirkkokuntiin ja vassemistolaisiin järjestöihin eivät aina olleetkaan aivan kitkattomat, näyttää ainakin kalevaisten omien julkaisujen perusteella siltä, että Kalevan Ritarit ja Naiset ottivat amerikansuomalaisten keskinäisiin kahinoihin verraten vähän osaa ja että myös oman järjestön piirissä kitkaa esiintyi hyvin vähän.

Toki kalevaisillakin oli skandaalinsa. 1920-luvun lopulla jäsenistöä kuohuttivat amerikansuomalaisten hyvin tuntemaan Carl H. Salmiseen kohdistetut syytökset. Salmista, joka oli entinen Ylin Ensimmäinen Vertaistensa Joukossa, syytettiin järjestön varojen väärinkäytöstä ja myös siitä, että hän oli sallinut erään neekerinaisen liittyä Kalevan Naisiin. Salminen erotettiin Yli-Majasta ja Yli-Esikunnasta ja häneltä kiellettiin ikiajoiksi pääsy Kalevan Naisten tupiin.¹⁴ – Näyttää siis siltä, että jonkinlainen rotuerottelu oli käytännössä osa kalevaisten aatteita. Tässä kalevaiset kulkivat muiden valkoisten amerikkalaisten jälkiä.

1920-luvulla kalevaiset olivat saman ongelman edessä kuin muutkin amerikansuomalaisten järjestöt. Jäsenistö ei saanut enää täydennystä Suomesta, vaan toiminta oli vuodesta toiseen jo 10–20 vuotta aikaisemmin tulleiden siirtolaisten varassa. Amerikassa syntyneen nuorison mukaan vetäminen koettiin siksi tärkeäksi. Jo vuonna 1908 Montanassa oli tosin perustettu Nuorten Ystävyysliitto, josta siten kehittyi koko Pohjois-Amerikan kattava nuoriso-organisaatio, Nuoret Kalevaiset.¹⁵ Tarkoituksena oli ”*tutustuttaa Amerikassa syntynyttä ja kasvanutta nuo-*

Amerikansuomalainen näkemys Väinämöisestä. Kortti on valmistettu Saksassa, sen on tuonut Yhdysvaltoihin The North Star Printing Co. ja lähetetty Newporista (New Hampshire) Euraan vuonna 1914. – *Turun yliopisto, yleinen historia.*

risoa Suomen kansan historiaan, kirjallisuuteen ja heimoushenkeen”,¹⁶ mutta nuorisojärjestön toiminta kiinnosti ilmeisesti vain harvoja.

Halua toisen siirtolaispolven mukaan vetämiseen siis oli, mutta tulokset olivat laihoja. Ihmeteltiin, ”*miksi eivät Amerikassa syntyneet suomalaisten lapset yhdy suomalaisiin seuroihin suuremmassa määrässä*”. Joku antoi tällöin ohjeen ”*älkäämme puhuko lapsillemme kaikkia*

Länsirannikolla toiminut Yhdistyneet Kalevan Veljet ja Sisaret on ollut järjestö, joka on tukenut vaikeuksissa olleita jäseniään. Vuonna 1915 järjestöllä oli kokous Raymondissa (Washington). Suomalaisuuden ja Kalevalan vaaliminen ei ole ollut tämän järjestön ohjelmassa samalla tavalla kuin kalevaisten toiminnassa. – *Turun yliopisto, yleinen historia.*

*puukkojuttuja, vaan sen sijaan jotain kaunistaa. Onhan meillä niin paljon kaunistakin puhuttavaa Suomesta.”*¹⁷

Oikeita ohjeita ei kuitenkaan löytynyt. Toista ja kolmatta suomalaispolvea Kalevala-romantiikka ei enää kiehtonut, vaan Kalevan Ritarien ja Naisten toiminta alkoi hiipua, kun ikä alkoi painaa siirtolaisia. Kalevainen kirjoittikin jo vuonna 1945 selvästi pettyneenä:

”Siirrymme nyt tarkkaamaan, kuinka olemme tehtävässämme onnistuneet. Meidän ei tarvitse siihen paljon sanoja tuhlaata. Jokainen voi omassa ympäristössään sen nähdä ja kuulla. Onko se sukupolvi, jonka olemme kasvattaneet työtämme jatkamaan ja suomalaisuutta säilyttämään,

tehtävänsä tasolla? Kaikuuko suomen kieli? Kuvastuuko suomalainen mieli toisen sukupolven keskuudessa tänä päivänä? Siihen vastaan kielteisesti. Nuorempi polvi pysyy sivussa suomalaisista yhteispyrinnöistä. Seurojemme keskusteluissa ja puhujiemme suusta on kuultavana, että suomalaisuus on mennyttä muutaman vuosikymmenen perästä. Jos tuo on lopullinen tulos kaikesta siitä työstä ja uhrauksista, joka voidaan miljoonin dollarein laskea, niin kuka joutuu syytetyn penkille Amerikan suomalaisten historian lehdillä, jos se joskus kirjoitetaan? Nuorisoko, jonka olemme kasvattaneet? Ei, vaan me vanhemmat ja kasvattajat, me olemme väärin käsittäneet amerikkalaisen vapau-

Kaleva (Michigan) sai ensimmäiset suomalaisensa vuonna 1900. Jo seuraavana vuonna sanomalehti Siirtolaista ryhdyttiin julkaisemaan tällä paikkakunnalla. Kalevan kadut saivat alusta alkaen suomalaiset nimensä, joista suuri osa oli kalevala-aiheisia. Kalevasta löytyi esimerkiksi Sampo Avenue ja Aura Street. – *Kaleva 1900–1975.*

Kalevan perustajaksi voisi kutsua Jaakko (Jacob) Saarta. Alakuvassa vasemmalta Alex Ketonen, Jaakko Saari, Antero Riippa ja Eetu Aaltio. Alex Ketosta on kutsuttu Kalevan ”finassineroiksi”, Antero Riippa oli etevä sanomalehtimies, Eetu Aaltio oli liikemies – *Kaleva 1900–1975.*

den. Olemme luulleet, ettei meidän tarvitse täällä olemassaolomme puolesta taistella ja vaivaa nähdä, ja saman käsityksen olemme siirtäneet jälkeläisillemme. Olemme ihailleet amerikkalaista pinta-puolista kiiltosivistystä ja rahalla ostettavaa mainetta ja kunniaa. Siinä on meidän kultainen vasikkamme, jonka ympärillä olemme tanssineet, niinkuin Israelin lapset korvessa. Sama rangaistus seuraa, ellemme nosta kansallista symboliamme korkealle, että jokainen siihen katsova elää.”¹⁸

1940-luvun puolivälissä kalevaisten tulevaisuus nähtiin siis näin synkkänä, itse asiassa liian synkkänä. Kalevaisten järjestö on kyllä kuihtunut, mutta vielä 1990-luvullakin siihen kuuluu yhteensä parisenkymmentä tupaa ja majaa, jotka pyrkivät jatkamaan vanhoja perinteitä. Toiminta on lähinnä toisen sukupolven varassa, mutta jäsenjoukkoon kuuluu kol-

mannenkin polven suomalaisia. – Toisen maailmansodan jälkeen myös Kanadaan on perustettu muutama osasto. Vuonna 1968 laskettiin, että erilaisia majoja ja tupia oli yhteensä 88, ja seitsemän näistä toimi Kanadassa.¹⁹

Kalevaiset on ollut salaseura, jonka toiminta nimenomaan toisen maailmansodan jälkeisenä aikana on kuitenkin ollut tarjolla kaikille suomalaisille. Tämä järjestö ei ole ollut ainoa amerikansuomalainen salaseura. Suomalaisilla teosofeilla-kin lienee ollut muutama salainen osastonsa, joista kuitenkin vain New Yorkissa toiminut Vipunen oli pitkäikäinen. Vipunen toimi vielä 1970-luvullakin. Vapaamuurareillakin oli siirtolaismaailmassa roolinsa, mutta niinkuin teosofien myös vapaamuurareiden merkitys jäi hyvin vähäiseksi.

Naisten järjestöjä

7

■ Suomesta Pohjois-Amerikkaan ta-
pahtunut siirtolaisuus oli miesval-
taista. Koska miehet palasivat naisia suhteellisesti useammin Suomeen, ei sukupuolten välinen määrällinen epätasapaino ollut kuitenkaan kovin suuri. Vuonna 1910 laskettiin, että Yhdysvalloissa oli 119 948 Suomessa syntynyttä suomea puhuvaa henkilöä, joista 39% oli naisia. Kaksi vuosikymmentä myöhemmin vastaavat luvut olivat 124 994 ja 46%. Itä-
rannikolla suomalaisten miesten ja naisten määrät olivat hyvin lähellä toisiaan, muutamissa osavaltioissa suomalaisnaisten määrä oli jopa hiukan suurempi kuin miesten.¹

Suomessa Amerikkaa sanottiin naisten paratiisiksi, mutta Lännen paratiisissakin oli ongelmansa. Niitä oli mm. järjestö- ja työelämässä, ja liittovaltion tasollahan nainen sai äänioikeuden vasta vuonna 1919. Siksi oli mitä luonnollisinta, että suomalainen siirtolaisyhteisö keskusteli monissa yhteyksissä sekä naisen asemasta

yleensä että erityisesti suomalaisen siirtolaisnaisen asemasta.

Kysymys naisen roolista nousi esiin vuosisatain vaihteessa, suurin piirtein samaan aikaan jolloin amerikansuomalainen työväenliike oli muotoutumassa. Työväenliike ei kuitenkaan ollut naisasia-liikkeen lähtökohta.

Suomalaisten siirtolaisnaistenkin joukossa oli sortuneita, juoppoja ja porttoja, mutta yleensä hänet esitetään paljon myönteisemmässä valossa kuin suomalainen siirtolaismies. Akseli Järnefeltin lausunto vuosisatain vaihteessa on varsin edustava:

*”Suomalainen nainen, joka on tullut Amerikkaan ... ansaitsemaan ja pääasiallisesti on palvelustoimissa, oivaltaa heti asemansa erilaisuuden entiseen nähden. On oikein omituista nähdä miten pian hän tottuu outoihin oloihin. Tyttösemme Amerikassa eivät ole kaikkeen tyytyväisiä, tahdottomia olentoja, vaan tuntevat arvonsa ja osaavat vaatia sen mukaista kohtelua. Tarkkaan valitsevat he palvelupaikkansa ja muuttavat melkein liiankin usein, kun kaikki ei ole heidän mielensä mukaan.”*²

Suomalaispiiat ansaitsivat siis kohtuullisen hyvin, ja heillä oli myös sellaisia etuja, jotka Suomessa piioilta yleensä puuttuivat. Mutta piioilla ja siirtolaisnaisilla yleensäkin oli myös ongelmia, jotka tekivät aktiivisimmista naisista naisasia-liikkeen edustajia ja saivat nämä perustamaan yhdistyksiä, joiden tavoitteena oli naisen aseman kohentaminen.

Mitä suomalaisnaisten ongelmat sitten olivat? Vuosisatain vaihteessa oli esimerkiksi sellaisia suomalaissiirtolaisten turvakseen rakentamia ”apukassoja”, jotka eivät ottaneet naisia jäsenikseen. Sairau-

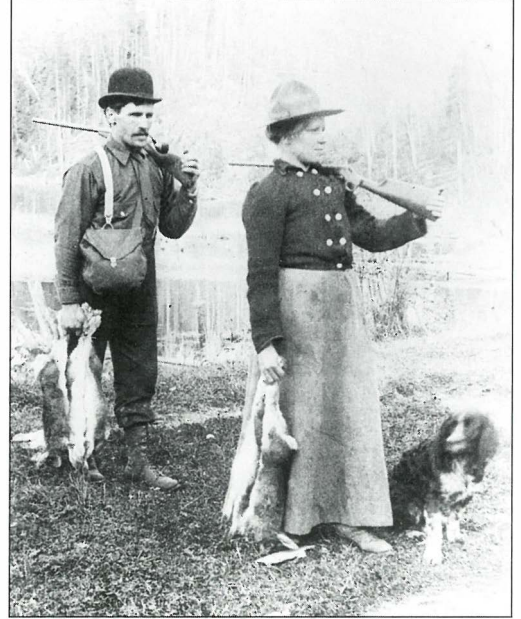

Linda Mahlberg toimi aktiivisesti naisasia-liikkeessä jo 1890-luvulla. Vuonna 1899 amerikansuomalainen ”kulttuurilehti” Edistys kertoi Mahlbergista, että tämä oli ”Nais-ten Lehden” toimittaja, ”naisasian alkaja ja johtaja Amerikan suomalaisten kesken”. – Edistys 1899.

den sattuessa oli yksinäinen suomalainen palvelustyttö siksi hyvin turvaton.³ Tätä ongelmaa piiat yrittivät poistaa perustamalla omia ”apukassojaan”.

”Naisyhdistyksiä” amerikansuomalaiset ryhtyivät perustamaan vuonna 1894, jolloin Astoria ja San Francisco saivat ”sisarseuransa”, New York ”Pyrkijän-sä” ja Calumet ”Suomalaisen Naisyhdistyksensä”. Pian tämän jälkeen perustettiin tällaisia yhdistyksiä myös Minneapolisiin, Hancockiin, Little Fallsiin (Michigan), Ishpemingiin, Chicagoon, Negau-neeheen ja Lakotaan (North Dakota).⁴

”Naisyhdistysten” näkyvin toiminta oli naistenlehtien julkaisemista. Jossakin

Metsästys oli vuosisatain vaihteen Suomessa miesten harrastus tai elinkeino. Pohjois-Amerikan maaseudullakin suomalaismiehet metsästäivät, mutta myös suomalaisnainen saattoi lähteä riistaa pyytämään. Vasemmalla Olga Petrell Minnesotasta. Oikealla suomalaispariskunta palaamassa metsältä Pohjois-Ontariossa. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

vaiheessa yritettiin julkaista myös ”*Nais-ten kalenteria*”, pitää sunnuntaihouluja ja englanninkielistä iltakouluja. Viidellä paikkakunnalla perustettiin pieni kirjasto, ja muutamilla paikkakunnilla yritettiin jalkaa sairaus- ja hautausapua.

Useimmat ”*naisyhdistykset*” nukahtivat jo 1900-luvun alussa. New Yorkin Pyrkijä jatkoi toimintaansa kuitenkin aina toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan asti.

Naisen asemasta ja naisasialiikkeestä keskusteltiin hartaasti myös amerikkansuomalaisen työväenliikkeen piirissä, ja asia oli moneen kertaan esillä sosialistien kokouksissa. IWW-läisetkin ottivat kantaa asiaan. Vuonna 1924 Industrialistissa virisi koko vuoden kestänyt keskustelu siitä, oliko naisen paikka teollisuudessa

vai kotona. Useimmat IWW-läiset halusivat pitää naiset kotona, missä näiden tuli huolehtia uusien IWW-läisten kasvattamisesta. IWW-läiset puhuivat usein perheen häviämisestä ja odottivat, että yhteiskunnallinen kehitys poistaisi perheen ja että yhteiskunta huolehtii lapsista aina siihen asti, kunnes nämä olivat kyllin vartuneita itsenäiseen elämään. Tulevaisuuden näkymiin kuului myös se, että nainen saisi tulevaisuudessa saman palkan kuin mies. Suomalaispiikoja moitittiin siitä, että nämä pyrkivät liian innokkaasti avioliittoon.⁵

Edellä on käynyt ilmi, miten vuonna 1902 perustettiin Kalevan Naiset -niminen jär-

Astoriassa julkaistiin kymmenien vuosien ajan Toveritar-nimistä naistenlehteä. Tätä lehteä luettiin niin Yhdysvalloissa kuin Kanadassakin. Vuonna 1929 torontolainen naisryhmä voitti Toverittaren ”levitys-ryntäyksessä” kiertopalkinnon, mahtavan viirin, joka vaati naisia ”vallankumoukselliseen taisteluun ja uuden elämän luomiseen”. – Eklund 1983.

jestö. Tämäkin oli tietenkin naisten järjestö, mutta sitä tuskin voi luokitella naisasialiikkeen edustajaksi. Kalevan Naisten kuten Kalevan Ritarienkin tavoite oli ensi sijassa suomalaisen kulttuurin vaaliminen. Oman ”tupaorganisaationsa” naiset rakensivat luultavasti vain siksi, että Kalevan Ritarit oli syntyessään miesten salaseura, jonka ovia ei avattu naisille.

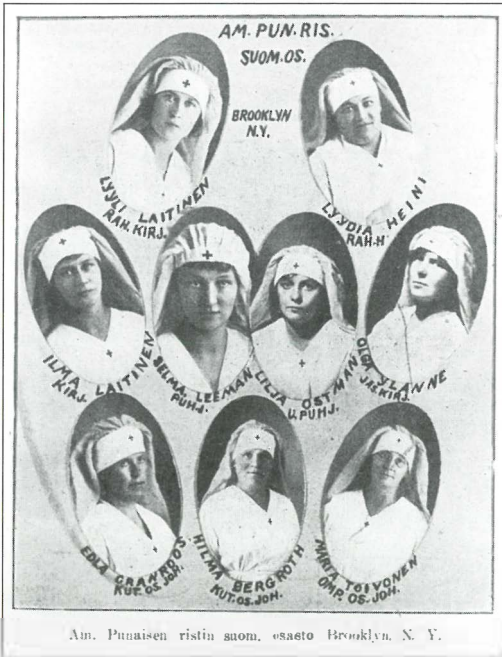

Amerikansuomalaisen naisasialiikkeen näkyvin ilmentymä olivat siis naistenlehdet, jotka tarjosivat lukijoilleen sekä viihdettä, tietoa että naisasiaohjelmia. Yhdysvalloissa ilmestyi kolme suomenkielistä naistenlehteä. Yksi näistä, San Franciscossa vuonna 1898 perustettu Amerikan Suometar jäi hyvin lyhytikäiseksi, mutta kaksi muuta vaikutti pitkään.

Calumetin Suomalainen Naisyhdistys julkaisi vuosina 1897–1909 Naisten Lehteä. Tämä ajoittain epäsäännöllisesti ilmestynyt lehti kiinnitti huomiota suomalaisten siirtolaisnaisten olosuhteisiin sekä yleensä naisen asemaan yhteiskunnassa. Lehti levisi Michiganin ulkopuolellekin ja vaikutti osaltaan siihen, että suomalaiset siirtolaisnaiset perustivat monilla paikkakunnilla omia yhdistyksiään.⁶

Sosialisteille kuulunut Toverin kustannusyhtiö alkoi vuonna 1911 julkaista naisille tarkoitettua Toveritar-lehteä. Alkuvaikeuksien jälkeen lehti osoittautui menestykseksi. Vuonna 1916 sen levikki oli 4 726 ja kymmenen vuotta myöhemmin jopa 12 000.

Toveritar oli ”naisten valistuslehti”, jonka sisältöön kuuluivat yhteiskunnalliset ja poliittiset artikkelit, kaunokirjalli-

Amerikansuomalaiset naiset olivat ensimmäisen maailmansodan loppuvaiheissa aktiivisesti mukana Punaisen Ristin toiminnassa. Kuvassa Amerikan Punaisen Ristin suomalaisen Brooklynin osaston naisia. – *Tervehdys Suomelle 1920.*

suus ja paikkakuntakirjeet. Lisäksi lehti julkaisi lasten ja nuorten osastoa.

Kun Toveri vuonna 1930 lakkautettiin, ei Toverittarenkaan julkaiseminen Oregossa ollut enää mahdollista. Työmiehen Kustannusyhtiö halusi kuitenkin jatkaa Toverittaren julkaisemista, ja lehti siirrettiin Superioriin. Samalla se sai uuden nimen, Työläisnainen. Vuonna 1936 nimi vaihtui uudelleen. Nyt siitä tuli Naisten Viiri, millä nimellä se ilmestyi sitten aina vuoteen 1978 asti.

Varsinaisia naistenlehtiä oli siis kolme. Tämän lisäksi hyvin moni siirtolais-

lehti julkaisi säännöllisesti tai epäsäännöllisesti naisten osastoa.⁷

Niin Yhdysvalloissa kuin Kanadassakin ”varsinainen” suomalainen naisasiainliike jäi mittasuhteiltaan vaatimattomaksi. Johtuiko tämä siitä, ettei siirtolaisnaisen elämässä ollut ongelmia, jotka syntyivät nimenomaan siitä, että siirtolainen oli nainen? Ongelmia oli, mutta ne olivat ehkä enemmän siirtolaisen kuin naisen ongelmia. Monessa asiassa suomalaisen siirtolaismiehen ongelmat olivat sitä paitsi paljonkin suurempia kuin siirtolaisnaisen.

Vain ”naisten asiaa” ajamaan perustettuja suomalaisia siirtolaisjärjestöjä oli siis vähän, ja Toveritar-lehti oli ainoa todella merkittävä naisten lehti. Mitä erilaisimmissa Pohjois-Amerikan suomalaisten järjestöissä, seurakunnissa, raittiusseuroissa ja työväenyhdistyksissä oli kuitenkin erityisiä ”naisten toimikuntia” tai ”naisten osastoja”.

”Naistoimikunnat” olivat erityisen merkittäviä järjestöjen talouden näkökulmasta. Ompeluseurat ja vastaavat olivat monen järjestön talouden selkäranka. Esimerkiksi otettakoon De Kalbin (Illinois) Suomi-Synodin seurakuntaan vuonna 1898 perustettu ompeluseura. Tämä seura kokoontui vuodesta toiseen säännöllisesti ja osallistui hyvin aktiivisesti ja menestyksellä seurakunnan talouden hoitamiseen. Ompeluseuralla oli 2–3 viikon välein kokouksensa, jossa koottiin kolehti. Omissa kokouksissa kannetut kolehdit tuottivat tosin vaatimattomasti, mutta ompeluseuran järjestämät iltamat olivat sen sijaan tuottoisia. Rahaa iltamissa koottiin monella tavalla. Niinpä helmi-

kuussa 1905 järjestetyissä iltamissa oli arpajaiset, joissa oli voittoina ”100 äpylijä [omenaa] ... 1 lasten hames 1 petiplänketti ja tyynyn pä[ällinen]”. Tarjolla oli myös maksullista ”herneiren arvaamista”, ja iltamavieraille myytiin myös kahvia. Seuraaviin iltamiin kuului arpajaisten lisäksi ”ongintaa”. – Nimenomaan iltamien tuotto teki mahdolliseksi lahjoittaa seurakunnalle rahaa, vuonna 1905 yli 200 dol-

laria.⁸ – Tietenkin ompeluseura oli tärkeä myös sosiaalisesta näkökulmasta.

Seurakunnissa naisten ”omat järjestöt” olivat ennen muuta ompeluseuroja. Lähes jokaisella seurakunnalla oli oma ompeluseuransa, samoin hyvin monilla työväenyhdistyksillä ja raittiusseuroilla. Työväenliikkeen vanhetessa sen ompeluseurat saivat useinkin uuden nimen. Niitä alettiin kutsua ”naisjaostoiksi”.

Suomalaisuuden vaaliminen

8

■ Suomi-Synodi pyrki ensi vuosikymmentensä aikana vaalimaan oman toimintansa suomalaisuutta. Kalevaisten johtotähdistä yksi oli suomalaisuuden vaaliminen ja säilyttäminen. Eikä suomalaisuus ollut vieras asia työväenliikkeenkään piirissä. Sosialistit ja kommunistit tosin kiivailivat kansainvälisyyden puolesta, mutta Matti Kurikan sosialismiin kuului myös Kalevalan jumalointi. Jopa IWW-läiset ottivat valistustyöhönsä myös suomen kielen opettamisen. Ja amerikansuomalaisilla kouluilla, joiden syntyä ja vaiheita käsitellään jäljempänä, oli yleensä tavoitteena myös suomalaisuuden – nimenomaan suomen kielen taidon – säilyttäminen.

Suomalaisuuden liittoja

San Franciscon maailmannäyttelyn yhteydessä vuonna 1894 perustettiin ”Amerikan Suomalainen Kansalliskomitea”, jo-

hon valittiin edustajia Yhdysvaltain eri osista. Tällä komitealla oli kunnianhimoisia tavoitteita. Se halusi tehdä juhannuksesta suomalaiskansallisen juhlapäivän ja perustaa kouluja, joissa Amerikassa syntyneet oppisivat sekä puhumaan että kirjoittamaan suomea. Siirtokansan kulttuuriharrastuksia oli tuettava ”yhteisvoimin”. Maailmannäyttelyn yhteydessä perustettu kansalliskomitea jäi kuitenkin aikansa siirtolaisliiton tuulentuvaksi.¹

Jo suunnitellun järjestön toiminta-alueen suuruus teki käytännön toiminnan vaikeaksi. Kaivoksista, metsätyömailta ja rautateiden rakennustyömailta toimeentulonsa saaneen hyvin liikkuvan siirtolaisväestön kokoaminen suomalaisuuden tukijoukoksi oli sitä paitsi muutenkin täysin mahdotonta, ja suomalaisella siirtolaisfarmarillakin oli paljon muutakin tehtävää kuin vaalia kansallisia kulttuuriharrastuksia. Aatteen tukijoiksi oli ehkä löydettyissä kourallinen pappeja ja sanomalehtimiehiä, mutta nämäkin asuivat niin hajallaan, että kansalliskomitea oli käytännössä vain maailmannäyttelyn juhlatunnelmissa muutaman päivän elänyt ajatus.

Vuosisatain vaihteen Suomessa tuskahti venäläistämisen paineessa, ja jotkut halusivat pelastaa suomalaisuuden ulkomaille perustettavissa siirtokunnissa. Yksi näistä suomalaisuuden pelastajista oli Helsingissä ilmestyneen Päivälehdessä päätoimittaja Eero Erkko, joka Suomesta vuonna 1903 karkotettuna ryhtyi julkaisemaan New Yorkissa Amerikan Kaiku -nimistä lehteä. Luultavasti hänen aloitteestaan perustettiin vuonna 1904 Amerikan Suomalainen Kansallisliitto (The Finnish National League of America). Tämän Ishpemingissä perustetun liiton piti ”olla sekä henkisessä että aineellisessa suh-

teessa yhdysiteenä Amerikan suomalaisten kesken, herättää ja ylläpitää heissä kansallistuntoa ja isänmaan rakkautta ja vointinsa mukaan ottaa osaa valtiolliseen toimintaan”. Muutamat suomalaispaikkakunnat saivat haaraosastonkin, mutta kun Erkko vuonna 1905 palasi Suomeen, liiton toiminta loppui.²

Suomalaisuuden vaalimispyrkimykset eivät tietenkään loppuneet Kansallisliitonkaan nukahtamiseen. Suomalaisuutta vaalittiin monellakin tavalla ja monen järjestön piirissä. Edellä on jo käynyt ilmi, miten kalevaiset ovat vaalineet suomalaisuutta. Hyvin määrätietoista työtä tehtiin myös erilaisissa suomalaisten perustamissa kouluissa.

Kouluja lapsille

1800-luvun lopun vuosikymmenet ja 1900-luvun alkupuoli olivat Suomessa aikaa, jolloin oman kansallisen kulttuurin rakentaminen oli hyvin määrätietoista. Uuden koko kansalle tarkoitetun koululaitoksen rakentaminen oli olennainen osa näitä pyrkimyksiä. Kouluja perustettiin kautta Suomen myös maaseudulle, mikä näkyi sitten selvästi Suomesta lähteneiden siirtolaisten lukutaidossa. Kun nimittäin kaikista heinäkuun alusta 1899 kesäkuun 1910 loppuun ulottuvana ajanjaksona Yhdysvaltoihin tulleista yli 15-vuotiaista siirtolaisista 26% oli lukutaidottomia, oli suomalaisista tällaisia vain 2%.³

On hyvin luonnollista, että Suomen koululaitoksen nousukausi heijastui Amerikkaankin ja että uuteen maailmaan tulleet suomalaiset kokivat lasten ja nuorten kouluttamisen tärkeäksi. Amerikkalainen yhteiskunta tarjosi suomalaisille omat

Minnesotassa 1900-luvun alussa toimineen maaseutukoulun suomalaisia lapsia opettajineen. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

koulunsa, mutta suomalaiset pyrkivät rakentamaan myös omia kouluvaihtoehtojaan. – Tässä ne toimivat samalla tavalla kuin moni muukin siirtolaisryhmä kuten ruotsalaiset ja norjalaiset.

Ensimmäisen koulunsa amerikansuomalaiset saivat jo vuonna 1873. Tällöin Calumetiin perustettiin suomalainen lastenkoulu. Opettajaksi saatiin kemiläinen David Castren, jolla oli Amerikkaan saapuessaan pääomanaan opettajan koulutus. Calumetin koulun oppiaineiksi otettiin uskonto, suomen kieli, kirjoitus, laskento, maantiede, historia, kaunokirjoitus ja laulu. Oppilaistakaan ei ilmeisesti ollut puutetta, mutta sitten Calumetin kaupunki puuttui asiaan. Se vaati, että suomalaisten perustamassa koulussa oli opettava englantia sama määrä kuin muissakin amerikkalaisissa kouluissa. Castren ei englantia pystynyt opettamaan, ja kun vanhemmilla ei ollut varaa toisen opettajan palkkaamiseen, joutui koulu lopettamaan toimintansa, ja oppilaiden oli siirryttävä amerikkalaiseen kouluun.⁴

Jo 1870-luvulla Calumetin suomalaisten pyrkimykset saivat puitteet, jotka ei-

vät häirinneet sen paremmin tämän kaupungin kuin muidenkaan kaupunkien viranomaisia. Lastenkouluja ryhdyttiin pitämään lauantaisin ja sunnuntaisin ja erityisesti kesällä. 1880-luvulla tällaisia viikonloppu- ja kesäkouluja löytyi jo useitakin Minnesotan ja Michiganin suomalaispaikkakunnilta.⁵

Kun amerikansuomalaiset perustivat seurakunnan, perustivat he useimmiten myös pyhäkoulun. Ensimmäisen pyhäkoulun sanotaan toimineen Hancockissa jo talvella 1871. Uskonnon opettamisella oli pyhäkouluissa luonnollisesti keskeinen sija, mutta niissä opetettiin 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella yleensä myös suomen kieltä.

Pyhäkoulujen määrästä on 1870- ja 1880-luvun osalta vaikea saada tietoja. 1870-luvulla niitä oli vain muutama, 1880-luvulla ehkä jo useimmilla tärkeillä suomalaispaikkakunnilla. Vuodelta 1895 olevan tiedon mukaan Suomi-Synodilla oli tällöin 60 pyhäkouluopettajaa, jotka opettivat 650 oppilasta,⁶ minkä täytyy merkitä sitä, että pyhäkouluja oli kymmeniä. Jo 1900-luvun alussa Suomi-Synodin pyhäkoulujen määrä

Sudburyssa toimi 1970-luvulla ”suomen kielen koulu”. Aino Raivio oli yksi tämän koulun opettajista. Kuva on 1970-luvun alusta. – *Raivio 1979.*

nousi yli sadan, ja vuonna 1920 puhuttiin jopa 200 koulusta, 1567 opettajasta ja 10 692 oppilaasta.⁷ Vaikka näissä luvuissa olisi hiukan liioitteluakin, ei ole epäilystä siitä, etteikö Suomi-Synodin pyhäkouluinstituutio olisi ollut suomalaisessa siirtolaisyhteisössä hyvin merkittävä instituutio. Muillakin kirkkokunnilla oli sitä paitsi pyhäkouluja, yhteensä ehkä saman verran kuin Suomi-Synodilla. Suomalaisille siirtolaislapsille oli siten tarjolla todella paljon uskonnon opetusta, ja vuosisatoin vaihteen siirtolaisvanhemmat pitivät hyvin huolen myös siitä, että suomen kieltä vaalittiin.

Pyhäkoulut olivat alkuaikoina pelkäämään seurakuntien ylläpitämiä. Niiden opetusta täydensi varsin suuri määrä seurakuntien ja Suomi-Synodin organisoimia kesäkouluja. Miltei välittömästi Suomi-Opiston perustamisen jälkeen sen oppilaat alkoivat nimittäin pitää Hancockissa kesäkoulua lapsille, ja vuodesta 1899 lähtien

opisto alkoi järjestää kursseja, joilla koulutettiin opettajia muuallekin perustettaviin kesäkouluihin. Vuonna 1905 Suomi-Synodin seurakunnilla oli 30 kesäkoulua ja 1920-luvun lopulla jopa 92. Myös muilla uskonnollisilla ryhmittymillä oli kesäkouluja. Seurakuntien kesäkouluissa opetettiin ennen kaikkea uskontoa ja suomen kieltä.⁸

Suomi-Opisto oli kesäkoulujen taustalla niin tärkeä vaikuttaja, että kesäkouluja on kutsuttu jopa ”Suomi Opiston tyttäriksi”. Tiedetään kuitenkin, että myös raittiusseuroilla oli omia kesäkoulujaan, joissa suomen kielen ja uskonnon opettamisella oli keskeinen sija. Ja kun työväenliike nousi voimansa tuntoon, perusti sekin omat kesäkoulunsa. Myös työväenliikkeen kesäkouluissa opetettiin suomen kieltä, uskonnon sijasta opetettiin kuitenkin luokkatietoisuutta ja sosialismin periaatteita.

EDUCATION

ORGANIZATION—EMANCIPATION

The Work Peoples College at Smithville, Minn., near the city of Duluth, is the only institution in the United States that gives instruction in industrial unionism and also in all such theoretical and technical subjects that are necessary in the industrial labor movement.

This school is controlled entirely by members of the I. W. W. which is a full guarantee for the fact that this institution is serving the purposes of the organization of the I. W. W. and its membership by teaching various subjects pertaining to social sciences, economics, and technical matters which all are useful in the revolutionary labor movement.

The Thirteenth annual convention of the I. W. W. fully endorsed in principle this college and promised its moral support and publicity through the various publications of the organization.

All this shows that the Work Peoples College is the only place of learning for revolutionary workers, that it serves the revolutionary labor movement, and is, so to speak, one of the necessary organs for building up industrial democracy.

In order to emancipate ourselves from industrial slavery we must know our aim. Taking this into consideration the Board of Directors for the Work Peoples College sends an appeal to workers who wish to obtain education that they would make use of this in satisfying their desire for learning.

Following courses are offered:

COURSES OF INSTRUCTION

1. Scientific department.
2. Technical elementary sciences and practise.
3. English department.
4. Organization bookkeeping department.

SCIENTIFIC DEPARTMENT

Lectures in this department will be given on the following subjects: The construction and procedure of industrial unionism, commencing with the preamble of the I. W. W. and concluding in industrial society. Economics, Sociology, Geography and Biology.

KNOWLEDGE IS THE
MOTHER OF PROGRESS

PRACTISE DEPARTMENT

Among other work in this department, two hours per week will be devoted to correct pronunciation, reciting poetry, reading and platform department.

Two hours per week will be given to public speaking and presentation, debate, parliamentary drill, and organization work.

In addition to these hours the student body will arrange for two meetings per week in which subjects of the hour and other discussion will be carried on so as to give the students practise in speaking and conducting meetings according to parliamentary rules.

DEPARTMENT OF ENGLISH

The teaching of English language is divided into four classes. The first class learn the fundamentals of grammar, pronunciation and the diacritical marks.

The second class goes through the grammar thoroughly and in detail. Considerable attention is given to composition in connection with the points raised in the grammar. Attention is also given to sounds and the pronunciation.

The third class concentrates on composition with reviews now and then in grammar. Considerable time is given to reading.

The fourth class gives most of the time to the study of rhetoric; several long themes are written.

DEPARTMENT OF BOOKKEEPING

I. The duties of a delegate.

II. The duties of a secretary.

III. Fundamentals of double entry bookkeeping according to the Rowe system. The student can take up the work where he had formerly left off, or depending on his former preparation.

Additional information regarding the school year, fees, etc., may be obtained by addressing THE WORK PEOPLE'S COLLEGE, Box 39, Morgan Park Station, Duluth, Minnesota.

IWW-läisillä oli kymmenien vuosien ajan oma oppilaitos, Työväen Opisto. Vuoden 1920 paikkeilla se etsi oppilaita jakamalla tällaisia mainoksia. – *Turun yliopisto, yleinen historia.*

Oppilaitoksia nuorille ja aikuisille

Pyhäkoulujen merkitys ei jäänyt siihen, että ne perehdyttivät lapset uskontoon ja suomen kieleen. Ne loivat pohjan myös siirtolaisyhteisön muiden oppilaitosten perustamiselle. Suurin ja merkittävin näistä oli vuonna 1896 toimintansa aloittanut Suomi-Opisto eli Suomi College. Toinen hyvin merkittävä oppilaitos oli Kansan Opisto, joka omistajaa vaihdettuaan toimi kymmeniä vuosia Työväen Opistona.

Suomi-Synodi perustettiin vuonna 1890. Jo tällöin Synodin perustajat päättivät myös ”pystyttää” oman oppilaitoksen, jossa koulutettaisiin pappeja ja joka tarjoaisi suomalaisen siirtolaisyhteisön nuorille muutakin kuin uskonnollista opetusta. Hanke toteutui vuonna 1896, jolloin Hancockissa vietettiin Suomi-Opiston avajaisia. Oman koulurakennuksenkin opisto sai jo vuonna 1900.⁹

Suomi-Opistoon kuului kolmivuotinen valmistava osasto, nelivuotinen lukio-osasto ja jumaluusopillinen seminaari. Opetettavia aineita oli paljon. Koska oli kysymys uskonnollisen ryhmittymän oppilaitoksesta, oli luonnollista, että uskonnolla oli opetuksessa tärkeä sijansa. Oppilaitoksessa käytettiin paljon tunteja myös historian, matematiikan ja luonnontieteiden opettamiseen. Kreikan ja latinan kieltenkin opettaminen kuului ohjelmaan.

Suomi-Opisto perustettiin suomalaisiksi oppilaitokseksi, ja tämä näkyikin opiston toiminnassa vahvasti aina 1960-luvulle asti. Jo 1900-luvun alussa opisto pyrki kuitenkin myös rakentamaan siirtolaisille siltoja amerikkalaiseen yhteiskuntaan. Niinpä englannin kielen opetusta tehostettiin jo vuonna 1906, jolloin opiston yhteyteen perustettiin myös kauppakoulu,

jonka opetuskieli oli englanti. Kauppakoulu pyrki ”täydellisesti vastaamaan ensiluokkaisia amerikkalaisia kauppakouluja”. 1920-luvulla opistoa kehitettiin edelleen. Vuonna 1923 se sai junior college -osaston, joka helpotti oppilaiden siirtymistä amerikkalaisiin oppilaitoksiin. Pian tämän jälkeen perustettiin musiikki-osasto.

Lukuvuonna 1896–97 Suomi-Opistolla oli 25 oppilasta. Jo 1900-luvun alussa oppilasmäärä nousi sadan tuntumaan, missä se sitten pysyikin kymmenien vuosien ajan. Kooltaan Suomi-Opisto oli siten vaatimaton mutta elinvoimainen oppilaitos, joka vaali suomalaisuutta ja pystyi kuitenkin myös mukautumaan amerikkalaiseen yhteiskuntaan. Suomi-Opiston myöhempiin vaiheisiin palataan jäljempänä (s.261).

Edellä on jo käynyt ilmi, miten Kansalliskirkko katsoi tarvitsevansa oman oppilaitoksen. Perustaminen oli esillä jo kirkkokunnan toisessa vuosikokouksessa (1900), ja syksyllä 1903 Kansan Opisto aloitti toimintansa. Opetustyö aloitettiin Minneapolisissa. Seuraavana vuonna toiminta siirrettiin kuitenkin Duluthin länsiosasta, Smithvillestä, ostettuun rakennukseen.¹⁰

Suomalainen Kansan Opisto ja teologinen seminaari olivat kansalliskirkkoon kuuluneiden tai sitä lähellä olleiden perustamia. Kirkkokunta ei kuitenkaan omistanut Kansan Opistoa, vaan esimerkiksi sen toimirakennus kuului kannatusyhdistykselle, jonka jäseneksi pääsi ostamalla yhden osakkeen. Osakkeen hinta oli vain yksi dollari.

Kansan Opistoon kuuluneen teologisen seminaarin piti valmistaa pappeja Kansal-

Suomi-Opiston opiskelija-asunto vuosisatoin vaihteessa. Kuvassa vasemmalla Heikki Haapanen, joka oli tähän aikaan opettajana Suomi-Opistossa. – Kuvan omistaa Aili Haapanen.

liskirkolle ja joillekin muillekin pienille uskonnollisille ryhmittymille. Tämän lisäksi opiston piti jakaa yleissivistystä ja olla oppilailleen lyhyempi ja halvempi vaihtoehto kuin Suomi-Opisto. Opetuksessa haluttiin painottaa käytännöllisyyttä ja jättää latinat ja kreikat vähemmälle.

Kun opisto aloitti Minneapolisissa, sillä oli yhdeksän oppilasta. Keväällä 1904 sen oppilasmäärä oli jo 36 ja seuraavana vuonna 70. Sitten opiston omistaja kuitenkin vaihtui. Kannatusyhdistyksen osakeita saattoi ostaa kuka tahansa. Sosialistit huomasivat tämän ja käyttivät tilaisuutta hyväkseen. Osake-enemmistön saatuaan sosialistit tekivät Kansan Opistosta Työväen Opiston, jonka vaiheita on tarkasteltu jo aikaisemmin.¹¹

Pyhä- ja kesäkouluissa opetettiin etupäässä uskontoa, sosialismia ja suomen kieltä. Varsinaisen koulutuksensa Suomesta Pohjois-Amerikkaan viedyt lapset ja Pohjois-Amerikassa suomalaisista vanhemmista syntyneet lapset taas saivat amerikkalaisissa tai kanadalaisissa kouluissa. Suomalaiset siirtolaiset korostivat aikoinaan, miten he itse olivat innokkaita opiskelijoita ja miten he kiinnittivät erityisesti huomiota lasten kouluttamiseen.¹²

1960-luvulla tehdyn haastattelututkimuksen perusteella jopa kolmasosa suomalaisperheistä olisi ollut sellaisia, joista vähintään yksi lapsi opiskeli ainakin jonkinlaisessa collegessa.¹³ Yhdysvalloissa

1980-luvulla tehdyn väestölaskennan sisältämät tiedot viittaavat toisaalta siihen, että vuosisadan alun suomalainen siirtolaisyhteisö panosti lasten kouluttamiseen vähemmän kuin moni muu siirtolaisryhmä. Ennen vuotta 1916 Yhdysvalloissa syntyneistä suomalaislapsista vain 37% kävi nimittäin loppuun asti high schoolin, kun esimerkiksi tanskalaista syntyperää olevista tällaisia oli 54%. Collegen suorit-

taneita oli 4%, kun esimerkiksi tanskalais-syntyisistä lapsista 12% suoritti jonkinlaisen collegetutkinnon. Ajan myötä myös suomalaissyntyisten lasten koulunkäynti toisaalta tehostui niin, että vuosina 1946–1955 syntyneiden keskuudessa collegesta valmistuneiden suomalaislasten osuus koko ikäluokasta oli samaa suuruusluokkaa kuin skandinaavista syntyperää olevilla.¹⁴

Sanomalehdet – ”bisnistä” ja aatetta

9

■ Suomalaiset olivat monista muista maista tulleisiin siirtolaisiin verrattuna poikkeuksellisen lukutaitoisia. Näin ollen edellytykset suomalaisen siirtolaislehdistön toiminnalle ja muille kulttuuriharrastuksille olivat hyvät, vaikka suomalainen siirtolaisryhmä ei suuren suuri ollutkaan.

Vaikka vain melko harva 1870-luvulla Amerikkaan saapunut siirtolainen oli tottunut Suomessa lukemaan sanomalehtiä, alkoi amerikansuomalaisten keskuudessa jo 1870-luvulla esiintyä tarvetta omien sanomalehtien aikaansaamiseen. Suomesta tilatut lehdet, jotka saapuivat perille useiden kuukausien ikäisinä, eivät enää tyydyttäneet. Kun Suomessa ilmestyneissä lehdissä siirtolaiset usein lisäksi leimattiin isänmaan pettureiksi, lienee tämäkin vähentänyt heidän mielenkiintoaan Suomesta tulleita lehtiä kohtaan.¹

Ensimmäisen amerikansuomalaisen sanomalehden perustaja oli ”onnirikkoi-seksi” sanottu ylioppilas Antti J. Muikku.

Tämä Joensuusta kotoisin ollut maalarin poika perusti vuonna 1876 Amerikan Suomalaisen Lehtensä,² joka jäi kuitenkin pienen tilaajamäärän takia hyvin lyhytikäiseksi. Osittain tilaajien vähäisyys lie-
nee johtunut siitä, että 1870-luvun puolivälissä suomalaisia oli Amerikassa vielä vähän, osittain siitä, että aikaisempia lu-
kutottumuksia ei juuri ollut ja että Ameri-
kan Suomalaisen Lehden tasossa ei ollut hurraamista. Oma merkityksensä oli sillä-
kin, että Amerikan lestadiolaisten johtaja Kortetniemi kielsi joukkoaan tilaamasta ”*Muikun synnillistä lehteä*”. Amerikan Suomalainen Lehti elikin siten vain muu-
taman kuukauden ajan.

Tiennäyttäjää

Ylioppilas Muikku sai työnsä jatkajaksi pian maalari Matti Fredin. Tämä perusti Swen Tuuwa -nimisen lehden, jonka motto oli ”*Sinule suomalainen, puhun sanan harwaan wainen*”. Swen Tuuwan suomen kieli oli varsin omalaatuista. Joskus lehdessä oli esimerkiksi ilmoitus, jossa sanottiin, että lehdeltä ”*taman werran jaai sijaa ilmoituksille, joutukaat siis, joka ensin kerciaa sijam wiepi*”.³ Lehden painaminenkin oli omaperäistä, sillä se ”tuli ulos” Fredin itse rakentamasta painokoneesta, ja sen nimikirjasimet olivat hänen oman veitsensä tuotteita. Ja kun Fred ei tuntenut oikoluvun salaisuuksia eikä pitänyt korrehtuurin lukemista edes tarpeellisenakaan, vilisivät Swen Tuuwan numerot erilaisia painovirheitä.⁴

Kun Swen Tuuwa menestyi huonosti, perusti Fred Sankarin Maineeseen, josta hän julkisti runomuodossa:

*Swen Tuuwa on kuollut,
mutta sankarin maine ellää.*

*Swen ei ollut pitkä ikäinen,
mutta hän woitti sankarin nimen
ennen kuolemaansa.*

Samoin käwi ”Swen Tuuwan”.

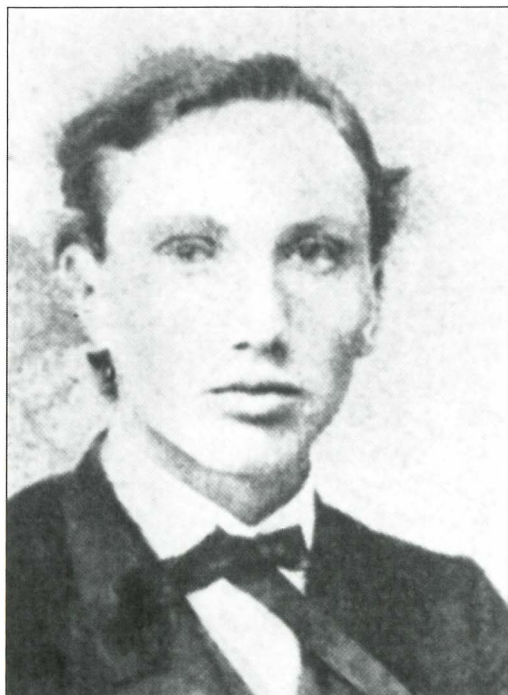
*Käsillä tätä karhua ei woitu kukistaa,
Mies lähimmäinen luodilta hänt’
aina warjoaa.*

*Liitto huomaa rynnäkön jo turhaks
käynehen,*

*Wihollisjoukko kääntyi pois hitaasti
kulkien.*

Lehdellä oli tunnuksenaan ”*Sankarin maine eläköön, Ja kansan arwo yletköön*”. Mutta pitkäikäistä ei tullut Sankarin Maineestakaan. Sen sijaan vuonna 1879 perustettu uusi Amerikan Suomalainen Lehti vaikutti aina 1890-luvun puoliväliin asti. Tämän lehden toimittaja ja lehden myöhempinä vuosina omistanut Alexander Leinonen lie-
nee ollut eräs kyvykkäimmistä amerikansuomalaisista sanomalehtimiehistä.

Kun alkuun oli päästy, syntyi uusia lehtiä kuin sieniä sateella. Niinpä 1880- ja 1890-luvulla syntyivät mm. sellaiset lehdet kuin Uusi Kotimaa, Kansan Lehti, Kalevan Kaiku, Amerikan Uutiset, Amerikan sanomat, Amerikan Suometar, Lännetär (myöhemmin Siirtolainen), Kansan Lehti, Työmies, New Yorkin Lehti ja Finska Amerikanaren. Näistä Amerikan Suometar, Uusi Kotimaa ja Siirtolainen ilmestyivät kymmenien vuosien ajan, Amerikan Suometar jopa vuoteen 1962 asti. Amerikan Uutiset ja Amerikan sanomat elivät nekin yli 10 vuotta, ja Finska Amerikanaren ilmestyy Norden-nimisenä

Antti J. Muikku perusti vuonna 1876 ensimmäisen amerikansuomalaisen lehden ja antoi sille nimen Amerikan Suomalainen Lehti. Tämä Michiganissa julkaistu lehti eli vain kevästä kesään. Lyhyeksi jäi Muikun omakin elämä, Muikku kuoli jo vuonna 1877. – Ensimmäisen amerikansuomalaisen lehden perustaja ”tilattiin” Amerikkaan saarnamieheksi. Michiganiin saavuttuaan hänen kerrotaan pitäneen tuloaarnan, jossa hän totesi seuraavan: *”Myö lähettiin Suomesta ja tultiin Lontooniin ja Londonista myö norjalaisen papin avulla peästiin New Yorkiin, josta myö tultiin tänne Hancockiin, jossa myö ehkä ollaan joksikin hyödyksi kansalaisilleni. Amen”*. Muikusta ei ollut papiksi eikä oikein lehtimieheksikään. Hautakiveensä hän sai kuitenkin hyvin ansaitsemansa muistosanat: *”A.J.Muikku. Kuollut v.1877. Amerikan Suomalaisen Sanomakirjallisuuden Perustaja. Muistoksi Kansalaisilta.”* – Holmio 1967; Muistokiven kuva: Jouni Korkiasaari, Siirtolaisuusinstituutti.

vielä 1990-luvun lopullakin. Suurin osa 1800-luvulla perustetuista lehdistä oli kuitenkin päiväperhosia, joiden iäksi jäi muutama kuukausi tai vuosi.

Amerikansuomalaisen sanomalehdistön alkuvaiheissa useimmat lehdet olivat etupäässä yhden tai muutaman siirtolaisen perustamia liikeyrityksiä. Niinpä Swen Tuuwa oli Matti Fredin omistama. New

Yorkin Lehti taas kuului Suomesta tulleelle juutalaiselle G.A. Grönlundille, joka toimi New Yorkissa siirtolaisagenttina.

Siirtolaislehtiä oli 1880-luvun puolivälistä lähtien tavallaan liikaa – kaikille ei riittänyt kylliksi tilaajia, vaikka amerikansuomalaiset olivat erittäin ahkeria sanomalehtien lukijoita. Sanomalehtimiehenä toimineen aikalaisen mukaan ameri-

Ensimmäisen amerikansuomalaisen lehden perustaja Muikku oli ylioppilas, toisen perustaja oli maalari Matti Fred (kuvassa), joka alkoi vuonna 1878 julkaista Michiganissa Swen Tuuwa -nimistä lehteä. Aikalaisarvio kertoo, että *”Matilla oli hyvinkin suuressa määrässä se sanomalehden toimittajan ominaisuus, että uskoo oman lehdensä olevan parhaimman maailmassa ja uskaltaa taistella. ”Sven Tuuwa” oli kaimansa vertainen. Se löi vaan, oikeaan ja vasesmpaan, eikä peräytymisestä tiennyt”*. Vuonna 1879 Fred antoi lehdelleen uuden nimen: se oli nyt Sankarin Maine. Mutta uudenkin lehden taival oli takkuinen. Parin vuoden sanomalehtikokeilun jälkeen Fred palasikin vanhaan ammattiinsa maalariksi. – *Työmies kymmenvuotias 1913.*

kansuomalaiset harrastivat sanomalehtien lukemista jopa enemmän kuin kotimaan suomalaiset. Jokaiseen perheeseen tuli ainakin yksi amerikansuomalainen sanomalehti, joihinkin useitakin. Synnyinmaan lehtienkään tilaaminen ei ollut harvinaista. Lisäksi amerikansuomalaiset tilasivat omia lehtiään Suomeen lähetettäväksi. Niinpä 1890-luvun lopulla väitettiin, että Pohjanmaalla luettiin amerikansuomalaisia lehtiä yhtä paljon kuin kotimaisiakin. Tämä väite on varmasti liioitteleva, mutta on selvää, että Pohjanmaalle tulleitten amerikansuomalaisten sanomalehtien määrä oli 1800-luvun lopulla todella suuri. Niinpä Amerikan Suomalaisesta Lehdestä tiedetään, että sen painos oli parhaimmillaan 800 ja että tästä 300 lähetettiin useana vuonna Suomeen.⁵

1880-luvun ja vielä 1890-luvun alkupuolenkin lehdet olivat yleensä yhden toimittajan lehtiä, jotka ilmestyivät kerran viikossa. Siirtolainen, Amerikan Sanomat ja Uusi Kotimaa ilmestyivät 1890-luvun lopulla Yhdysvaltain ja Espanjan välisen sodan aikana kuitenkin kahdesti viikossa. Tähän sotaan osallistui myös muutama sata suomalaista siirtolaista, ja ilmeisesti siksi sotautiset olivat hyvin luettuja. Siirtolaisella oli jopa useita henkilöitä, jotka olivat lehden ”sotakirjeenvaihtajia”. Kun sota oli ohi, palasivat lehdet vanhaan käytäntöön ja ilmestyivät vain kerran viikossa. Jo vuosisatain vaihteessa useat suomalaislehdet alkoivat kuitenkin ilmestyä kahdesti viikossa, ja ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä oli useita lehtiä, jotka ilmestyivät kuudesti viikossa.

Myös Suomea koskevat uutiset kävivät hyvin kaupan. Suomen sensuurin takia joillakin lehdillä oli vuosisatain vaihteessa sellainen erikoinen systeemi, että vain joka toisessa numerossa käsiteltiin Suomen asioita. Näitä lehtiä ei lähetetty Suomeen. Toisista – myös Suomeen jaettavista – arkaluonteiset Suomea koskevat asiat jätettiin pois.⁶

Vuosisadan vaihteessa arvioitiin, että amerikansuomalaisten perustamien sanomalehtien lukumäärä oli jo ehtinyt nousta yli 60:een ja että näistä ilmestyi edelleenkin noin 15.⁷ Sanomalehdeksi laskettiin tällöin myös hyvin harvoin ilmestyneet aikakausjulkaisut, ja mukana lienee ollut myös sellaisia, joiden ilmestyminen oli rajoittunut mieluummin päiviin kuin kuukausiin.

Miksi siirtolainen oli innokas sanomalehden lukija, vaikka hänellä oli niukasti koulutusta ja vaikka sanomalehden lukeminen ei välttämättä ollut kuulunut Suomessa hänen tapoihinsa? Varallisuus oli todennäköisesti yksi tekijä. Siirtolaisella oli rahaa enemmän kuin kotisuomalaisella. Ehkä osansa asiaan vaikutti myös se orpouden tunne, jota siirtolainen koki uudessa kotimaassaan. Sanomalehti lievitti tätä tunnetta. Ja ehkä jotakin merkitsi sekin, että siirtolaiset markkinoivat lehtiään hyvin tarmokkaasti. Jo 1880- ja 1890-luvulla saattoi olla merkitystä myös aikalaisten ”*puoluevillitykseksi*” kutsumalla asialla. ”*Puoluevillityksellä*” tarkoitettiin amerikansuomalaisten jakautumista esimerkiksi uskonnollisiin tai muihin pienryhmiin, jotka eivät voineet suvaita toinen toistaan.

Vuosisadan vaihe on käännekohta amerikansuomalaisten lehtien julkaisemisessa. Tällöin alkoi todellinen massojen siirtolaisuus, ja lehdet saivat mahdollisuu-

Paltamossa vuonna 1846 syntynyt Alexander Leinonen tuli Amerikkaan vuoden 1870 paikkeilla. Monen vuoden ajan Leinonen kierteli Amerikkaa, vuosikymmenen päättyessä hän eleli Texasissa ja sai toimeentulonsa maanmittarina. Vuonna 1879 hänet kutsuttiin järjestyksessä toisen ”Amerikan Suomalaisen Lehden” toimittajaksi. Leinonen oli tämän lehden toimittaja aina vuoteen 1892 asti. 1880-luvulla hänestä tuli myös lehden omistaja. Aikalaiset arvostivat Leinosta niin paljon, että häntä on kutsuttu ”*Amerikan ensimmäiseksi suomalaiseksi sanomalehtimieheksi*”. – *Työmies kymmenvuotias 1913*.

den kasvattaa lukijakuntaansa paljon aikaisempaa suuremmaksi. Nyt alkoi myös jonkinlainen poliittisten ”aatteiden aika-kausi”, mikä näkyi konkreettisesti amerikansuomalaisessa sanomalehdistössä.

Merkitapaukseksi voitaisiin kutsua Calumetissa vuonna 1898 järjestettyä ensimmäistä amerikansuomalaisten lehtimiesten kokousta. Tässä kokouksessa oli-

vat edustettuina kaikki tärkeimmät amerikansuomalaiset sanomalehdet, ja toimittajat sopivat, että vastedes lehdistä jätettäisiin pois ”*persoonalliset parjaukset*”. Aikalainen arvioi, että näin myös todella tapahtui ja että lehdet olivat nyt ”*puhdas-sisältöisiä persoonallisiin parjauksiin nähden*”. Tarkoitus oli, että tällaisia kokouksia järjestettäisiin tulevaisuudessa vuosittain.⁸ Olivatko amerikansuomalaisten lehdet myös kehittyneempiä kuin ajankohdan ruotsalaiset siirtolaislehdet, niinkuin aikalainen väitti,⁹ on asia, johon ilman perusteellista tutkimusta ei ole mahdollista vastata.

Lehdet aatteiden asialla

Jo 1880- ja 1890-luvulla ilmestyi suomalaisia siirtolaislehtiä, jotka joko virallisesti tai epävirallisesti sitoutuivat jonkin uskonnollisen aatteen tai raittiusaatteen kannattajiksi. Lestadiolaiset käyttivät aluksi tiedotusvälineinään Alexander Leinosen toimittamaa Amerikan Suomalaista Lehteä ja myös Amerikan Uutisia. Kumpikaan ei ollut uskonnollinen lehti. Ensimmäisen varsinaisen äänenkannattajan lestadiolaiset saivat Siionin Sanomista, joka ilmestyi Calumetissa vuosina 1891–96.

Vahvasti aatteellisten lehtien aikakausi alkoi varsinaisesti vasta vuosisadan vaihtuessa. Lähtökohtana voitaisiin ehkä pitää vuotta 1899, jolloin perustettiin Amerikan Suometar, josta tuli pari vuotta myöhemmin Suomi-Synodin omaisuutta ja äänenkannattaja. Lehden historiikin kirjoittajan mukaan oman lehden perustaminen oli välttämätöntä, koska olemassa olevat siirtolaislehdet ”*asettuivat ... kylmän arvoste-*

levalle ja epäsuosiolliselle kannalle kirkkokuntaamme nähden. Esiintyen kevyessä hengessä, omaten häilyvän kannan, niillä ei ollut lujaa pohjaa, ei varmaa ohjelmaa eikä myöskään tietoista päämäärää”.¹⁰

Siirtolaisten asuminen hajallaan hyvin laajalla alueella oli yleensä amerikansuomalaisten lehtien ongelma, niin myös Suomi-Synodin julkaiseman Amerikan Suomettaren. Ongelmaa helpottaakseen Suomi-Synodi perusti vuonna 1922 Astoriassa uuden lehden, Lännen Suomettaren, jonka levikki jäi kuitenkin niin pieneksi, että se oli koko ilmestymisensä ajan Suomi-Synodille melkoinen taloudellinen taakka.

Samalla tavalla kuin Suomi-Synodiin kuuluneet perustivat Amerikan Suomettaren, keräsivät Kansalliskirkkoon kuuluneet voimansa ja alkoivat julkaista vuonna 1901 Todistusten Joukko -nimistä pientä julkaisua ja pari vuotta myöhemmin Kansan Lehteä. Näin tehdessään Kansalliskirkko yritti liikaa. Lehtien talous ei kestänyt, ja molemmat lehdet jouduttiin vuonna 1904 lopettamaan. Uuden äänenkannattajan Kansalliskirkko sai pastori Pietari Vuoren vuonna 1906 perustamasta Auttaja-nimisestä lehdestä.

Lestadiolaisilla ei vuosisadan vaihtuessa ollut omaa lehteä, mutta pian niitä oli useitakin. Suurseuralaiset ottivat äänenkannattajakseen vuonna 1916 Walvojan, joka aikaisemmin oli ollut yksityisomistuksessa. Hartauskirjoitukseen keskittynyt Kristillinen Kuukausilehti kuului myös lähinnä suurseuralaisille. 1920-luvulla heidemalalaiset eli vanhalestadiolaiset perustivat omat lehtensä, Rauhan Tervehdyksen ja Oppaan. Edellinen oli hartauslehti, jälkimmäinen sanomalehti. Kaikki lestadiolaisten lehdet ilmestyivät Calumetissa.

Amerikansuomalaiset sanomalehtimiehet pitivät ensimmäisen kokouksensa Calumetissa vuonna 1898. Vasemmalta Esa Eetu Takala, August Edwards, Fred Karinen, Kalle Haapakoski, August Nylund, Vihtori M. Burman, John Tuomaala ja J. Emil Hendrickson. Fred Karisella oli tässä vaiheessa jo paljonkin kokemuksia amerikansuomalaisten lehtien ”teki-jänä”. Hän oli mm. ollut Swen Tuuwan latojana. – *Edistys 1898.*

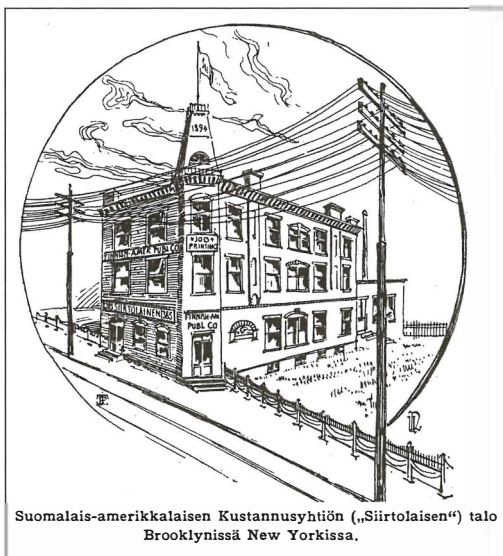
Luterilaisten kirkkojen ohella muutkin uskonnolliset suuntaukset ovat pyrkineet julkaisemaan omia tuotteitaan. United Church of Canada on julkaissut suomalaisia jäseniään varten Canadan Viestiä, hel-luntailaiset taas ovat julkaisseet vuodesta 1926 lähtien Totuuden Todistajaa.

Amerikansuomalaisten ensimmäinen varsinainen työväenlehti oli Amerikan Työmies, joka alkoi ilmestyä New Yorkissa tammikuussa 1900. Sen suunnan hahmotteli Antero Ferdinand Tanner, yksi amerikansuomalaisen sosialistisen liik-

keen rakentajista. Lehti julisti olevansa köyhien, heikkojen ja sorrettujen äänenkannattaja. Jo kesällä 1900 se kuitenkin kuoli tilaajien puutteeseen.

Järjestyksessä toinen Pohjois-Amerikan suomalaisten työväenlehti oli Matti Kurikan Aika, joka vuosina 1901–02 ilmestyi kerran viikossa Nanaimon kaivoskaupungissa Brittiläisessä Kolumbiassa. Vuosina 1903–04 Aika ilmestyi Sointulassa, nyt jonkinlaisena aikakauskirjana ja vain kaksi kertaa kuukaudessa. Tilaajat olivat ilmeisesti molemmissa vaiheissa pääosin Yhdysvaltain suomalaisia. Taloudellisten vaikeuksien takia Aika lakkasi ilmestymästä jo vuonna 1904.

Suomalais-amerikkalaisen Kustannusyhtiön („Siirtolaisen“) talo Brooklynissä New Yorkissa.

Vuonna 1891 Astoriassa perustettiin Lännetär-niminen lehti. Vuonna 1893 sitä alettiin julkaista Superiorissa nimellä Siirtolainen, mutta jo seuraavana vuonna se siirrettiin New Yorkiin, täältä vuonna 1901 Kalevaan (Michigan) ja Kalevasta taas muuttaman vuoden kuluttua takaisin Superioriin. Lehteä julkaistiin vuoteen 1937 asti. Vuonna 1905 Siirtolaisen levikki oli noin 8 300, ja se oli tällöin luetuin amerikansuomalainen sanomalehti. Lehden konttori oli 1890-luvun lopulla tällainen. – *Järnefelt 1899.*

Ensimmäiset amerikansuomalaiset työväenlehdet olivat päiväperhosia. Worcesterissa vuonna 1903 toimintansa aloitaneesta Amerikan Suomalaisesta Työmiehestä (myöhemmin Työmies) tuli sen sijaan pitkäikäinen. Sillä oli vuonna 1904 tosin vain 600–700 tilaajaa, mutta kun se siirrettiin Hancockiin, nousi tilaajamäärä nopeasti. Vuonna 1905 tilaajia oli jo noin 5 000, ja kun lehti muuttui muutaman vuoden kuluttua päivälehdiksi, oli tilaajia jo lähes 10 000.

Tehtävänsä Amerikan Suomalainen Työmies määritteli seuraavasti:

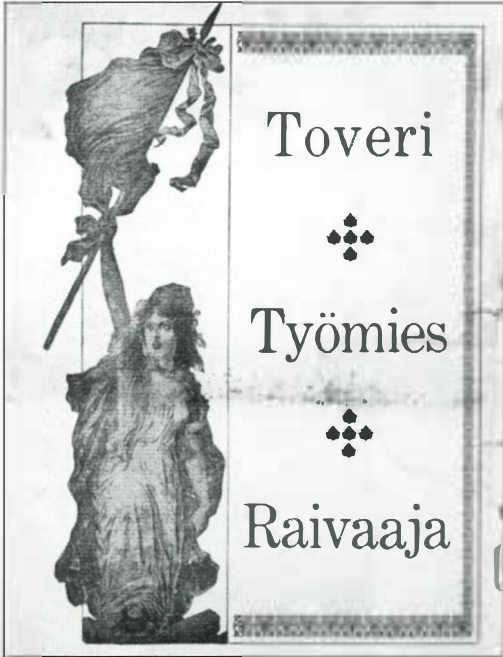
*”Työväenkysymyksen selvittäminen on meidän rakkain tehtävämme. Tämän tärkeän yhteiskunnallisen kysymyksen ajamisessa tulemme noudattamaan kansainvälisen työväenliikkeen horjumattomia periaatteita ... Me vaadimme ihmisarvoa ja oikeutta sorretuille! ... tahdomme saada äänemme kuuluville riistäjäluokan korviin ja huudamme niin kauan kunnes meitä kuullaan.”*¹¹

Pian Työmiehen perustamisen jälkeen sosialistit alkoivat julkaista myös Raivaajaa, jonka tuli tehdä aatteen kylvöä Yhdysvaltain itäosissa. Tyynenmeren rannikon suomalaisia varten perustettiin vuonna 1907 Toveri ja kanadansuomalaisia varten vuonna 1907 Työkansa. Vuoteen 1912 mennessä kaikki nämä lehdet olivat muuttuneet päivälehdiksi.

Sanomalehtien julkaiseminen koettiin työväenliikkeen piirissä erittäin tärkeäksi. Lehdet olivat tärkeitä tiennäyttäjiä, kun Pohjois-Amerikan suomalaiset vasemmistolaiset etsivät tietänsä. Kuljettavan tien suunnasta oltiin montaa mieltä. Siksi tiennäyttäjät saivat toisinaan ylen määrin kiitosta, toisinaan yhtä runsaasti ankaraa arvostelua. Esimerkiksi otettakoon vuonna 1912 pidetty sosialistien edustajainkokous, jossa Raivaajaa kiitettiin seuraavin sanoin:

*”Ei ole todistettu, että se olisi aina sosialistisuutta, mitä suurempaa ääntä pitää. Se on kyllin riittävä, että lehteä toimitetaan kansainvälisen sos. dem. hengessä. Ja meitä on ihmeesti tyydyttänyt Raivaaja, sen tähden ettei se ole hyppinyt kuten sammakko.”*¹²

Raivaajaan tyytymättömät taas katsoivat asiakseen huomauttaa, että *”Lui*

Raivaaja, Työmies ja Toveri olivat sosialistien (Työmies ja Toveri myöhemmin kommunistien) tärkeimmät julkaisut. – *Työmiehen Joulun XII, 1915.*

suuntakysymysten alussa mielenkiinnolla Raivaajaa, sillä minusta oli terveellistä sellainen väittely, mutta kun se muuttui persoonarakitteluksi, oli se kaikkea muuta kuin puoluelehden menettelyä. Odotin, että kun Laukki lakkasi, Raivaajankin taholta tehtäisiin sama, mutta sen sijaan pitkän aikaa jatkoi Syrjälä pikkumaista rakitteluaan, joka synnytti vastenmielisyttä Raivaajaa kohtaan ... Tämän tähden toivon, että moinen menettely puoluelehden taholta lakkautetaan.”¹³

Toinen sosialistien suuri lehti eli Työmies sai osakseen vielä kovempaa arvostelua kuin Raivaaja. Leukailtiin, että ”silloin kun Työmiehen päänä istui Välimäki, oli se juoruämmäin tupa. Nyt kun siellä

on ollut tämä viisas Laukki, niin se on ollut sotkupata.”¹⁴

Kun IWW-läiset erosivat ”radikaaleina” ”keltaisista” sosialisteista, perustivat he välittömästi oman lehden, joka kulki aluksi nimellä Sosialisti, sitten Teollisuustyöläinen ja lopuksi Industrialisti. Tämän lehden tarpeellisuudesta ja tavoitteista oltiin samalla tavalla montaa mieltä kuin sosialisteille jääneiden lehtienkin.

Välittömästi ensimmäisen maailmansodan päätyttyä kommunistinen liike sai huomattavasti kannatusta suomalaisen siirtolaisväestön keskuudessa. Sosialistit menettivät nyt sekä Työmiehen että Toverin kommunisteille. Yhdysvaltain itäosissa asuvia kannattajiaan varten kommunistit perustivat Eteenpäin-nimisen lehden. Neljännen lehden kommunistit saivat vuoden 1930 paikkeilla jo 1880-luvulla kaupalliselle pohjalle perustetusta New York Millsissä ilmestyneestä Uudesta Kotimaasta. Kommunistien haltuun joutuneen Uuden Kotimaan tarina jäi kuitenkin lyhyeksi.

Aatteellisten lehtien lisäksi 1900-luvun puolellakin on ilmestynyt jatkuvasti kaupallisia ja samalla oikeistolaisia mieliteitä edustaneita lehtiä. Näistä huomattavimmat ovat olleet New Yorkin Uutiset, joka ilmestyi New Yorkissa, Duluthissa julkaistu Päivälehti ja New York Millsiä kotipaikkanaan pitänyt Minnesotan Uutiset, joka myöhemmin otti käyttöön nimen Amerikan Uutiset.

Siirtolaislehtien levikki ja sisältö

Yhdysvalloissa asuneen Suomessa syntyneen väestön määrä oli suurimmillaan 1910-luvulla, jolloin se oli noin 150 000.

Työmiehen Joulu kertoi vuonna 1905 leikkisästi, miten Työmies sai latomakoneen. –*Työmiehen Joulu 1, 1905.*

Kanadassa suomalaisten määrä kasvoi vielä tämän jälkeen, ja oli ”suuren siirtolaisuuden” päättyessä vuoden 1930 paikkeilla noin 44 000. Suomessa syntyneiden lapsia oli Yhdysvalloissa jo 1920-luvulla hyvin paljon, mutta näistä vain pienehkö osa oli kiinnostunut vanhempiensa hellimistä suomenkielisistä sanomalehdistä.

Suomessa syntyneet siirtolaiset ja muutamat tuhat toisen polven siirtolaista olisivat riittäneet mainiosti 3–4 hyvin menestyvän siirtolaislehden tilaajakunnaksi. Lehtiä on kuitenkin aina ollut ”liikaa”, ja siksi useimmat Pohjois-Amerikan suomalaisten sanomalehdet ovat saaneet jatkuvasti kamppailla pienen levikin mukanaan tuomien taloudellisten ongelmien kanssa. 1900-luvun alkuvuosikymmeninä talou-

dellisesti vankimmalla pohjalla olivat työväenlehdet, joiden levikki Yhdysvalloissa oli jo ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä noin 30 000 ja kymmenen vuotta myöhemmin jopa noin 60 000. Työmiehellä yksistään oli vuonna 1916 noin 15 500 tilaajaa ja Industrialistilla koko 1920-luvun ajan noin 10 000 tilaajaa.¹⁵

Uskonnollisten ja kaupallisten lehtien levikki nousi sekin kymmeniin tuhansiin. Niinpä kun Suomessa syntyneiden Pohjois-Amerikassa asuneiden siirtolaisten määrä oli alle 200 000 ja suomalaisten siirtolaisalouksien määrä alle 100 000, voidaan laskea, että käytännöllisesti katsoen jokaiseen amerikan- ja kanadansuomalaiseen kotiin tuli tähän aikaan ainakin yksi siirtolaislehti. Moneen tuli enemmänkin.

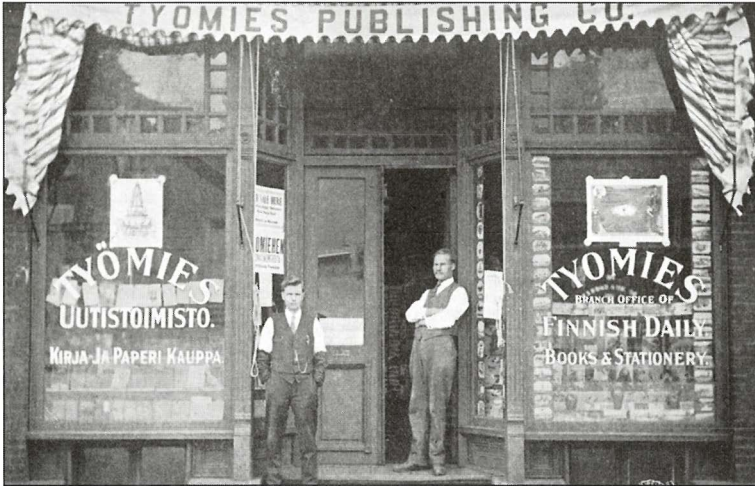
Raivaajan johtokunta vuonna 1908. – *Raivaajan Työväinliiton IV, 1908.*

Kun suomalainen siirtolaislehdistö eli kukoistuksensa aikaa, joka ulottui 1900-luvun alusta aina 1920-luvun lopulle, saatoivat jotkut lehdet ilmestyä kuusikin kertaa viikossa. Niiden palveluksessa oli lukuisa toimittajajoukko, joka pystyi tekemään lehden sisällöstä varsin monipuolisen. Lehteen kuului tietenkin pääkirjoitus, jonka sisältö riippui siitä, mitä suuntaa lehti edusti. Uutisvalikoima sisälsi tärkeimmät tiedot kansainvälisesti merkittävistä tapahtumista. Lisäksi uuden kotimaan ja Suomen tapahtumista kerrottiin laajasti. Erityisesti seurattiin kuitenkin omaan kansalliseen ryhmään kuuluneiden siirtolaisten vaihteita. Näistä kertoivat sekä etusivun uutiset että sisä- ja takasivujen kansankirjeet, jotka 1800-luvun lopulla

alkoivat usein tähän tapaan: *"Nyt otan ruostuneen kynän ja kylmettyneen mustepulloni ja pyydän sijaa ... näille vähä arvoisille ja yksitoikkosille riweille, vaikka tieto warastoni on vähä arwoiset, waan parempi vähänki kuin ei ollenkaan."*¹⁶

Kansankirjeet ovat aina olleet suomalaisten siirtolaisten sanomalehdissä tärkeitä. Niiden avulla siirtolaiset pyrkivät seuraamaan, mitä kuului niille sukulaisille ja tuttaville, jotka asuivat satojen ja tuhansienkin kilometrien päässä. Kansankirjeissä oli lehden toimituksen näkökulmasta myös se hyvä puoli, että toimitus sai niistä helposti ja halvalla lehden täytettä.

Vuosisadan vaihteen tienoilla amerikansuomalaisissa lehdissä oli edellä se-
lostetun lisäksi kaksi hyvin tärkeää osas-

Työmiehen konttori ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä. Oikealla John Viita, joka oli kymmenien vuosien ajan yksi amerikkalais-suomalaisten vasemmostoradikaalien johtajista. – *Työmiehen Joulu VIII, 1911.*

toa. Toisessa tiedusteltiin, missä se ja se sukulainen tai kotikylän kasvatti oli. Toinen taas oli naimailmoituspalsta, josta löytyi runsain mitoin sekä hauskaa että vakavaa. Erityisesti naimailmoituksia sisälsivät Siirtolainen ja New Yorkin Uutiset, mutta runsaasti niitä oli työväenlehdissäkin.

Lehtien kuvitus oli yleensä niukkaa. Poikkeuksena olivat pilalehdet, joista nimenomaan Punikki loisti erinomaisen pilapiirtäjänsä K. A. Suvannon hengentuotteilla. IWW-läiset, sosialistit, kirkkosuomalaiset, Suomen suomalaiset, amerikkalainen yhteiskunta ja ”Euroopan sotaherrat” olivat vuorotellen Suvannon räiskyvän ja purevan kritiikin kohteina. – Suurelta osalta lehtien niukka kuvitus lienee johtunut kustantajien taloudellisista vaikeuksista, osittain aikakauden kirjapainotekniikastakin.

Suomesta tulevan siirtolaisvirran tyrehtyminen näkyi 1920-luvulla monessa asiassa, myös sanomalehtien sisällössä. Kun uusia lukijoita ei ollut mahdollista saada Suomesta, alkoivat lehdet etsiä lukijoita toisen polven suomalaisista. Lasten

ja nuorison huomioon ottaminen näkyi kaikkien amerikkalais-suomalaisten vasemmostolehtien sisällössä. Esimerkiksi Industrialisti noteerasi lapset ja nuorison ensi kerran lokakuussa 1924. Se alkoi tällöin julkaista englanninkielistä lasten osastoa. Se muuttui jo seuraavan vuoden alussa englanninkieliseksi nuorten osastoksi, jollaista Industrialisti julkaisi sitten aina kesään 1942 asti. Tässä vaiheessa havaittiin, ettei nuoria lukijoita enää ollut, ja nuorten osasto muutettiin yleensä kerran viikossa ilmestyneeksi englanninkieliseksi osastoksi, jota julkaistiin sitten aina kesään 1950 asti. Tällöin havaittiin, ettei lehdellä ollut lukijoita, joille olisi tarvinnut julkaista jotakin englannin kielellä.

Myös kommunistien ja sosialistien lehdillä oli englanninkieliset lasten ja nuorten osastonsa. Vuonna 1931 Työmieheissä oli Young Worker Section.¹⁷ Eteenpäin-lehti sisälsi vuonna 1930 englanninkielisen pioneerien osaston (Pioneer Section tai Pioneer Corner) ja nuorisolle tarkoitettua niinikään englanninkielisen osaston, jossa oli otsikkona With the Young Worker.¹⁸

Poliittisia vastustajia arvostellessaan amerikkansuomalaiset eivät säästelleet sanoja. Kommunistien näkökulmasta Industrialisti oli häirikkö, jonka kanssa yhteistyö oli mahdotonta. – Punikki 1928.

☆☆☆

Entä millainen oli vuosisadan alkupuolen siirtolaislehden toimittaja? Moni toimittaja oli hankkinut oppinsa Suomesta, mutta joukossa oli myös uudessa maailmassa pelkkää elämän koulua käyneitä. Toiseen siirtolaispolveen kuuluneita on toimittajien joukossa ollut hyvin vähän. Suomessa oppia saaneista voitaisiin mainita esimerkkinä Raivaajan pitkäaikainen päätoimittaja F.J. Syrjälä, joka vasta Amerikkaan tullessaan kertoi taustastaan seuraavaa:

”F.J. Syrjälä, räätäli, syntynyt Kauvat-salla, Turun ja Porin läänissä 28 p. huhtik. 1880. Yhtynyt työv. yhdistykseen Turussa, marraskuussa 1897. Ollut puheenjohtajana ja kirjurina Turun räätälien ammattiyhdistyksessä ja kirjurina Turun työv. yhdistyksessä. Ollut ”Länsisuomen Työmies” -lehden (nyk. ”Sosialisti”) toimituksessa 8 k.k. Kirjotellut myöskin ”Kansan Lehteen” ja ”Työmieheen”

(Suomen). Saanut Turun ja Porin läänin herra kuvernööriltä personallisia nuhteita kansan kiihotuksesta ja toisen kerran van-kitsemiskäskyn samalta ja samasta syystä. Saapui Amerikkaan 2 p. kesäk. 1903; toiminut täällä Raivaajan toimituksessa lähes kaksi vuotta, kirjotellut ja puhunut.”¹⁹

Työmiehen toimituskuntaa sanottiin 1900-luvun alussa leikkisästi ”jätkästaa-piksi”. Tähän ”staaapiin” kuulunut aputoimittaja Richard Pesola on hyvä esimerkki itseoppineesta amerikkansuomalaisesta toimittajasta: ”Richard Pesola, syntynyt Kaustisen Köyhäjoen kylässä v. 1886. Käynyt kansakoulua. Tullut Amerikkaan v. 1905 ja liittynyt seuraavana vuonna (1906) Am. sos. puolueeseen. Kirjoitellut paljon puoluelehtiimme ja julkaisuihimme. Julkaissut ”Sorretun poluilta” -nimisen kertomuskokoelman ja lentokirjasen ”prof. W. Sombart sosialismia sotkemas-sa” sekä näytöskappaleen ”Oikeus voit-taa”. Puhunut ja perustanut sosialisti-

osastoja. Ollut Toverin toimituksessa ja saman lehden kiertävänä asiamiehenä. Työskennellyt rautakaivoksissa. ”Hoo-poillut” ja nauttinut kaikista niistä ”hyvyyksistä”, mitä Amerikka köyhälle siirtolaiselle tarjoaa. Niiden ”hyvyyksien” vaikutuksesta tullut jyrkästi luokkataistelun kannalla olevaksi sosialistiksi. On nykyään Työmiehen aputoimittajana.”²⁰

1930-luvun alkuun mennessä amerikansuomalaiset olivat ehtineet perustaa ehkä jopa yli 300 sanomalehteä tai aikakausjulkaisua.²¹ Ensimmäisen lehden perustamisesta tuli näihin aikoihin kulu-neeksi 60 vuotta, ja vanhin elossa ollut sanomalehti täytti 50 vuotta. Siirtolaisuus Suomesta oli tässä vaiheessa enää vain murto-osa siitä, mitä se oli ollut ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä, ja suurten siirtolaisaaltojen mukana uuteen maailmaan ”huuhtoutuneet” alkoivat jo lähestyä eläke-ikää. Suomalaisten perustamissa yhdistyksissä pohdiskeltiin kerta toisensa jälkeen, mitä voitaisiin tehdä, kun vanha siirtolaispolvi hiljalleen väistyy ja kun nuori polvi ei tunne mielenkiintoa isiensä harrastusten jatkamiseen. Hiljainen syrjään vetäytymisen vaihe alkoi nyt myös Yhdysvaltain suomalaisen sanomalehdistön toiminnassa. Siirtolaislehtien iltaa käsitellään jäljempänä (s. 274–284).

Kanadansuomalaisillakin oli sanomalehtensä

Monessa asiassa kanadansuomalaiset olivat osa Pohjois-Amerikan suomalaisyhteisöä. Mitä he olivat sanomalehtien tilaajina ja julkaisijoina?

1900-luvun alussa kanadansuomalaiset tilasivat ainakin jonkin verran suo-

menkielisiä sanomalehtiä rajan takaa. Niin Työmiehellä, Raivaajalla kuin Toverillakin oli myös kanadalainen lukijakuntansa.²² Jo 1900-luvun alkuvuosista lähtien kanadansuomalaisilla oli kuitenkin omiakin lehtiä. Ensimmäinen niistä oli Sointulassa vuosina 1901–02 ilmestynyt Aika, jolla oli ehkä 1 000–2 000 tilaajaa. Vuonna 1907 Port Arthurissa perustettu Työkansa oli jo huomattavasti merkittävämpi.

Kanadansuomalaiset sosialistit perustivat vuonna 1911 oman järjestönsä, Canadian Suomalaisen Sosialistijärjestön (CSSJ). Sosialistinen Työkansa oli siten järjestöä vanhempi, vaikka alusta saakka lehden taustalta löytyykin kanadansuomalaisia sosialistiosastoja. Vuodesta 1914 lähtien lehti oli sitten jo CSSJ:n virallinen äänenkannattajakin.

Työkansa ilmestyi aluksi kaksi kertaa ja vuodesta 1912 lähtien kuudesti viikossa. Päivälehtenä ilmestyessään lehti tarvitsi 4–5 toimittajaa, mikä nosti lehden kulut korkeiksi. Menojen peittämiseen olisi tarvittu 6 000 tilaajaa, mutta tilaajia löydettiin ilmeisesti vain 4 000–5 000. Lehtiyhtiön talouden hoitaminen kävi siksi mahdottomaksi, ja niin lehden julkaiseminen oli lopetettava kesäkuussa 1915.

Työkansan kuoltua kanadansuomalaiset olivat taas ilman omaa sanomalehteä, mutta eivät pitkään, sillä Canadian Uutiset alkoi ilmestyä Port Arthurissa jo marraskuussa 1915. Tämä oli ensimmäinen Kanadassa ilmestynyt suomenkielinen porvarillinen sanomalehti. Ainakin osittain se perustettiin täyttämään sitä lehtityhjiötä, joka syntyi Työkansan kuollessa. Pääosin tämän tyhjiön täyttivät kuitenkin Yhdysvaltain puolella ilmestyneet suomalaislehdet, jotka olivat kilpailleet Työkansankin

kanssa. Niinpä kun Canadan Uutisilla oli vuonna 1917 noin 2 000 tilaajaa, oli New Yorkin Uutisilla tähän aikaan Kanadassa tilaajia saman verran. Työmiehen tilaajamäärä Kanadassa oli melkein yhtä suuri. Lisäksi kanadansuomalaiset tilasivat tähän aikaan Raivaajaa, Sosialistia (Teollisuustyöläinen, Industrialisti) ja Toveria.²³

Kun Työkansa oli kuollut, otti CSSJ äänenkannattajikseen kaikki Yhdysvaltain suomalaiset sosialistilehdet, Raivaajan, Työmiehen ja Toverin. Syksyllä 1917 Kanadan sensuuri esti kuitenkin näiden lehtien levittämisen. Tämä pakotti kanadansuomalaiset sosialistit ponnistelemaan oman lehden aikaansaamiseksi, ja marraskuussa 1917 he alkoivatkin Sudburyssa julkaista Vapaus-nimistä kahdesti viikossa ilmestynyttä lehteä. Elokuussa 1918 lehden painos oli jo 3 800.

Vapauden tie oli sensuurin takia tuskin. Jo lokakuussa 1918 Kanadan sensuuriviranomaiset kielsivät lehden julkaisemisen ilman että sen osoitettiin selvästi loukanneen sensuurimääräyksiä. Canadan Uutiset koki saman kohtalon. Suomen kieli katsottiin Kanadassa viholliskieleksi, ja viranomaiset katsoivat parhaaksi lopettaa toistaiseksi kaikki viholliskielillä ilmestyneet lehdet. Canadan Uutiset sai uuden ilmestymisluvan kuitenkin jo joulukuussa 1918, Vapaus huhituksessa 1919.

Kun Kanadan kommunistisen puolueen yhteyteen perustettiin suomalainen järjestö ja kun Canadan Suomalaisesta Järjestöstä (CSJ) tuli nimellisesti kommunistien valvonnan ulkopuolella oleva kulttuurijärjestö, oli Vapaus nimellisesti vain tämän kulttuurijärjestön lehti. Todellisuudessa puolue määräsi kuitenkin sen linjasta.

Sanomalehtien "työtä" täydensivät nyrkki-lehdet, joita esimerkiksi raittiusseurat julkaisivat. "Oottako Kuullu?" ilmestyi Kanadassa vuonna 1932 pidettyjen kesäjuhlien yhteydessä. – Siirtolaisuusinstituutti.

Vuonna 1929 Kanadan kommunistisen puolueen ja CSJ:n toimeenpanevan komitean välille puhkesi katkera riita. Kysymys oli nimenomaan siitä, kuka viime kädessä määräsi Vapauden linjasta. Apua tarvittiin Kominternilta, jonka vaatimuksesta riitelijät lähettivät edustajansa Moskovaan. Seuraavana vuonna Moskova lähetti lisäksi Kullervo Mannerin hoitamaan Kanadan kommunistisen puolueen ja CSJ:n välisiä sovintoneuvotteluja. Vapaus joutui alistumaan.

Vapauden ongelmat eivät rajoittuneet siihen, että sen oli alistuttava Kominternin ja Moskovan komentoon. Ongelmia aihe-

Nimenomaan maailmansotien välisenä aikana suomalaiset siirtolaislehdet olivat ”vanhasta maasta” kertoessaan hyvin erilaisia. Oikeistolaisten lehtien suhtautuminen Suomeen oli myönteistä, vasemmistolaisten kielteistä. Talvisota yhdenmukaisti suhtautumista. Kommunistien lehtiä lukuun ottamatta kaikki Pohjois-Amerikan ”siirtosuomalaisten” lehdet tunsivat talvisodan aikana Suomen hädän omakseen. Ja talvisodan tapahtumat kiinnostivat muitakin kuin Suomessa syntyneitä. Tämä näkyi esimerkiksi sanomalehtien piirroksissa, joissa Suomi saatettiin esittää muun maailman pelastajana. – *Strength in Diversity* 1994.

uttivat myös Kanadan viranomaiset, jotka radikalismien ja siirtolaisuuden vastustajia myötäillen karkottivat 1930-luvun alussa maasta kymmeniä tuhansia ulkomaalaisia, näiden joukossa yli 1 000 suomalaista. Lisäksi viranomaiset pidättivät Kanadan kommunistijohtajia. Vankilaan tuomittujen joukossa oli Vapauden päätoimittaja Arvo Vaara.

1930-luvun puolivälissä Komintern omaksui uuden linjan. Nyt haluttiin kan-

sanrintamapolitiikkaa, ja Vapaudenkin omistussuhteet järjestettiin siksi uudelleen. Sen omistaja ei enää muodollisesti ollut CSJ vaan Vapaus Publishing Company Ltd. Yhtiön 40 000 osakkeesta 39 500 oli kuitenkin CSJ:n hallussa. Vapaudesta tehtiin nyt maltillinen. Yhteistyö ”edistyskellisten” järjestöjen kanssa ei kuitenkaan onnistunut. Tähän yhteyteen kuului myös kulttuurilehti Liekin perustaminen.

Vapaudella oli maailmansotien välisenä aikana yleensä noin 3 000–4 000 tilaajaa – amerikkansuomalaisiin vasemmistolehtiin verrattuna varsin vähän. Ainakin 1920-luvulla Yhdysvalloissa ilmestyneet suomalaiset kommunistilehdet olivat Vapauden ongelmana. Sanomalehtiä tilatesaan Pohjois-Amerikan suomalaiset olivat 1920-luvun päättyessäkin yhä yksi yhteisö, jonka jäsenet eivät olleet kovin kiinnostuneita siitä, ilmestyikö postiluukusta pudonnut sanomalehti rajan etelä- vai pohjoispuolella. Tärkeintä oli lehden sisältö.

1920-luvun päättyessä Kanadassa oli kaksi tärkeätä suomalaislehteä, kommunistien Vapaus ja järjestöistä riippumaton linjaltaan oikeistolainen Canadian Uutiset. Vuonna 1931 näiden välimaastoon ilmestyi kolmas lehti, Vapaa Sana.

Vapaa Sana syntyi ristiriidoista, joita kanadansuomalaisilla kommunisteilla oli, kun kaikki eivät halunneet mukautua Kominternin vaatimuksiin. Alkuaikojen Vapaa Sana oli kapinoiva ”kommunistilehti”, mutta 1930-luvun kuluessa sen vasemmistolaisuus vähitellen hiipui. Siitä tuli ensin maltillinen työväenlehti ja vuosikymmenen lopulla ”itsenäinen” uutislehti. Muutto Sudburystä Torontoon vuonna 1934 oli tässä muuttumisessa pitkä askel vasemmistolehdestä riippumattomaksi

uutislehdeksi. 1930-luvun lopulla tilaajamäärä oli noussut jo noin 3 500:aan, ja se oli kanadansuomalaiseksi siirtolaislehdeksi kohtuullisen hyvin toimeentuleva.

Jos suomalaisista siirtolaislehdistä yleensäkin on sanottava, että ne ovat aina painiskelleet taloudellisten vaikeuksien kanssa, pitää tämä yleistys erityisen hyvin paikkansa kanadansuomalaisten lehtien osalta. Aihepiiristä väitöskirjan tehnyt tutkija on todennut, että ne toimivat ”*niukkuuden ehdoilla*”.²⁴

Riippumattomia uutislehtiä

Pohjois-Amerikassa on ilmestynyt ainakin 70 riippumattomaksi luonnehdittua suomenkielistä sanomalehteä. Erityisen runsaasti näitä lehtiä ilmestyi 1890-luvulla ja 1900-luvun alussa.

Vuosina 1890–1909 julkaistiin yli 40 tällaista lehteä. Vuosina 1910–29 ainakin jonkin aikaa ilmestyneitä riippumattomia uutislehtiä oli 20, vuosina 1930–49 vielä 17. Suuri osa niistä ilmestyi vain hyvin lyhyen ajan. Poikkeuksia olivat Päivälehti, Pohjan Tähti, New Yorkin Uutiset ja Minnesotan Uutiset. Varsin menestyksikkäitä olivat myös Amerikan Sanomia ja Siirtolainen. Esimerkiksi hyvin menestyneistä riippumattomista uutislehdistä otettakoon Päivälehti.

Päivälehti perustettiin vuonna 1901 Calumetissa, ja Michiganissa se ilmestyi aina vuoteen 1914 asti. Sen sanotaan tänä aikana olleen Michiganin tärkein suomalainen lehti, jota luettiin paljon Michiganin ulkopuolellakin. Aluksi lehti suhtautui myönteisesti työväenliikkeeseen, mutta kun amerikansuomalainen työväenliike

muuttui sosialistiseksi, tuli Päivälehdestä jyrkkä republikaanilehti.

Päivälehdien alkumenestys johtui osittain siitä, että se ilmestyi hyvin suomalaisella alueella ja vielä siinä vaiheessa, jolloin siirtolaisuus Suomesta Pohjois-Amerikkaan oli laajimmillaan. Paljon sen menestykseen vaikutti varmasti myös pätevä toimittajakunta, jonka mukaan vasemmistolehdet kutsuivat Päivälehteä ”*maisterien lehdeksi*”.

Calumet oli aluksi hyvä ilmestymispaikka, mutta ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä kasvavat suomalaiskeskukset sijaitsivat jo muualla, nimenomaan Minnesotan kaivos- ja farmialueilla. Niinpä lehti siirrettiin vuonna 1914 Duluthiin, jossa se eli ”riippumattomana” vain muutaman kuukauden. Jo vuonna 1914 ”maisterien lehti” myytiin nimittäin raittiusmiehille, joiden rahkeet eivät kustannustoiminnassa kuitenkaan kestäneet kuin hetken. Vuonna 1916 lehti joutui Carl H. Salmisen haltuun, joka julkaisi sitä aina vuoteen 1939 asti. Tällöin lehti siirtyi Päivälehdien kirjapainon henkilökunnan omaisuudeksi. Seuraavana vuonna sen osti Raivaaja, ja lehti sai toimittajakseen monenlaisiin vasemmistosuuntauksiin kuuluneen Elis Sulkasen. Vaikka Päivälehti kuuluikin vuodet 1940–48 sosialisteille, oli se luonteeltaan edelleenkin melko riippumaton uutislehti.

Riippumattomien uutislehtien levi-keistä on tietoja hyvin niukasti. Useimpien lehtien tarina jäi lyhyeksi. Usein tapahtuneet omistajanvaihdokset ja lehtien siirtymiset suomalaisseudulta toiselle kertovat kuitenkin taloudellisista vaikeuksista, jotka aiheutuivat siitä, että levikki ei noussut riittävän suureksi. Parhaimmillaan levikki nousi noin 10 000:een, mutta

useimpien lehtien oli tyydyttävä paljon pienempään levikkiin.²⁵

Pilalehtiä

Pohjois-Amerikan suomalaisilla oli myös joukko pilalehtiä. Näiden lehtien esikuvat olivat Suomessa, jossa ilmestyi vuosisatoin vaihteessa lukuisia vastaavanlaisia julkaisuja. Suuri osa ja nimenomaan parhaiten menestyneet Pohjois-Amerikan suomalaisten pilalehdet kytkeytyivät ainakin jollakin tavalla sosialistiseen työväenliikkeeseen. Tasokkaimpia olivat Väkäleuka, Lapatossu ja Punikki.

Kanadansuomalaisten Väkäleuka ilmestyi vuosina 1908–15 sanomalehti Työkansan kustantamana. Parhaimmillaan sen tilaajakunta nousi jopa 6 000:een, mikä oli 1900-luvun alun Kanadassa todella paljon. Levikki oli ilmeisesti selvästi suurempi kuin sanomalehti Työkansan – Väkäleukaa lukivat siis nekin kanadansuomalaiset, jotka eivät olleet kiinnostuneet Työkansan sosialistisesta sanomasta. Ja kenties muutama lukija löytyi Yhdysvaltain puolelta.

Vuosina 1911–21 ilmestynyt Lapatossu kuului samalle kustannusliikkeelle kuin Työmieskin. Vuonna 1921 se muuttui Punikiksi – Lapatossu oli vallankumouksen huumassa eläneille kommunisteille liian neutraali nimitys. Punikkina lehti ilmestyi vuosina 1921–36 muuttuakseen kansanrintamapolitiikan aikana Kansan Huumoriksi. Lapatossuna sen levikki nousi jo yli 12 000:n, Punikkina se onnistui keräämään jopa yli 15 000 tilaajaa. Kun Punikki muuttui Kansan Huumoriksi, jäi tämän pilalehden tarina kuitenkin jo lyhyeksi, mikä olennaisesti johtui siitä,

K.A. Suvanto oli taiteilija, humoristi ja vasemmistoradikaali. Monen kuten amerikkansuomalaisen työväenliikkeen historian kirjoittaneen Elis Sulkasen mielestä Suvanto oli hankala henkilö. Sulkanen katsoi, että Suvanto käytti pilalehtiään ja kommunistien sanomalehtiä ”erikoisella innostuksella erimieliltä olevien henkilöiden hävähämiseen”. – *Työmies 25-vuotias 1928*.

että Lapatossun ja Punikin taustalla ollut voimahahmo, pilapiirtäjä K.A. Suvanto riitaantui kommunistien kanssa. Voidaan sanoa, että Suvannon poistuttua Kansan Huumorin vitsit olivat konkreettisesti vähissä, tilaajat lopussa ja pilalehden kuolema edessä.²⁶ Ja kun Kansan Huumorin tarina oli lopussa, oli lopussa myös koko ”pilalehtien aikakausi”.

Pilalehti Lapatossu ilmestyi vuosina 1911–1921. Lapatossu oli ennen kaikkea K.A. Suvannon tuote. Lehden tunnus oli oli rautatietä pitkin asteleva toveri Tossu. Vuonna 1921 Lapatossu sai uuden nimen. Se oli nyt Punikki. Toveri Tossu siirtyi kirjoittamaan ja piirtämään uuteen lehteen. – *Lapatossu 1919; Punikki 1925.*

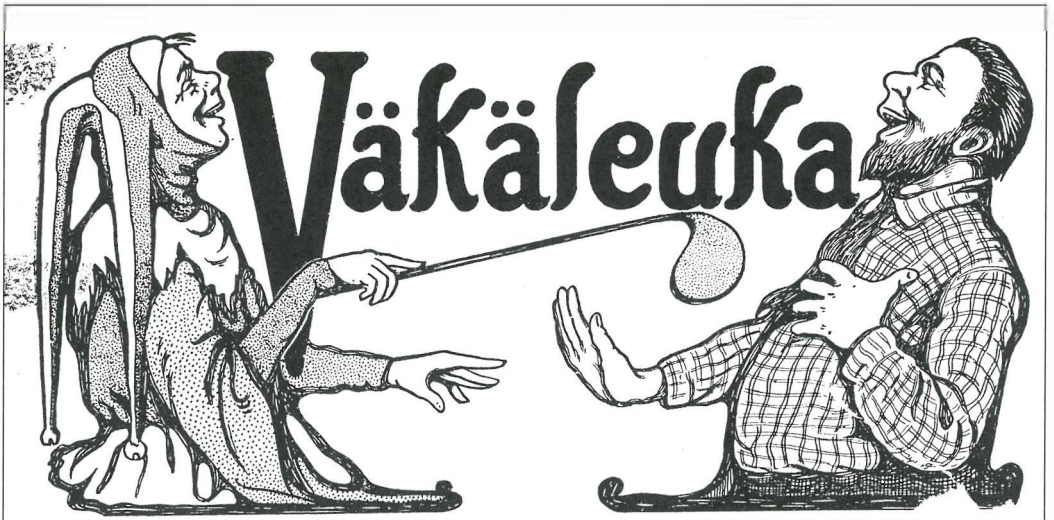
BE NAK 1 P.—JULY 1st 1919

Vol. IX. No. 13.

JOKA LEIKISTÄ SUUTTU, SILTÄ MIELTÄ PUUTTUU

VAARI VAROTTELEE

Gompers: — Kärsivällisyyttä, poikani, kärsivällisyyttä! Sitä ei tiedä millä tavalla sinua vielä onni poikasee. Ja vaikka ei saalis olisikaan kohuttava, niin eipä sinulla tässä ole niitä vaarojakaan kuin niillä, jotka tuolla kosken rannalla kalastavat.

Väkäleuka oli kanadansuomalainen pilalehti ja myös menestystarina. Lehdellä oli paljon lukijoita myös Yhdysvaltain puolella. – *Väkäleuka 1908.*

Kirjallisuutta aapisista romaaneihin

Suomalaisen siirtolaisen englannin kielen taito oli 1900-luvun alussa heikonpuoleinen. Niinpä hän tarvitsi luettavakseen muutakin omalla kielellä julkaistua kuin sanomalehtiä. Hänen toiveensa täytettiinkin enemmän kuin kukkuramitoin. Hän tarvitsi mm. kalenteria, ja valinnan varaa oli. Oli työväenkalentereita, raittiuskalentereita, erilaisia kirkollisia kalentereita ja siirtokansan kalentereita. Haalille lähdetäessä otettiin tietenkin laulukirja mukaan: raittiushaalille yhdenlainen, työväenhaalille toisenlainen. Kirkkokansalla oli luonnollisesti omat laulukirjansa. Käytännön elämää auttoivat esim. keittokirja, maatalouden käsikirja, osuustoimintaoppaat ja sanakirjat. Elämänkumppania etsiessään siirtolainen saattoi lukea ohjeet suomen kielellä julkaistusta oppaasta, ja kun hän halusi opettaa lapsilleen suomea, oli tarjolla erilaisia aapisia, toiset sosialistien lapsille kirjoitettuja, toiset kirkkokansan lasten käteen tarkoitettuja.

Siirtolaisten elinympäristö inspiroi kirjoittamaan myös runoja, novelleja, romaaneja ja näytelmiä. Pääosa näistä syntyi työväenliikkeiden kukoistuskaudella 1900-luvun ensi vuosikymmenten aikana. Näyttää siltä, että vasemmistoon kuuluneet siirtolaiset olivat runoilijoina ja kirjailijoina huomattavasti tuotteliaampia kuin oikeistolaiset tai sellaiset, joita poliittinen elämä ei kiinnostanut lainkaan. Aktiivisuutta lienee hyvin paljon lisännyt se, että työväenliikkeitä oli kolme ja jokainen näistä tarvitsi omaan ajatusmaailmaansa sopivia oppaita, runoja ja romaaneja.

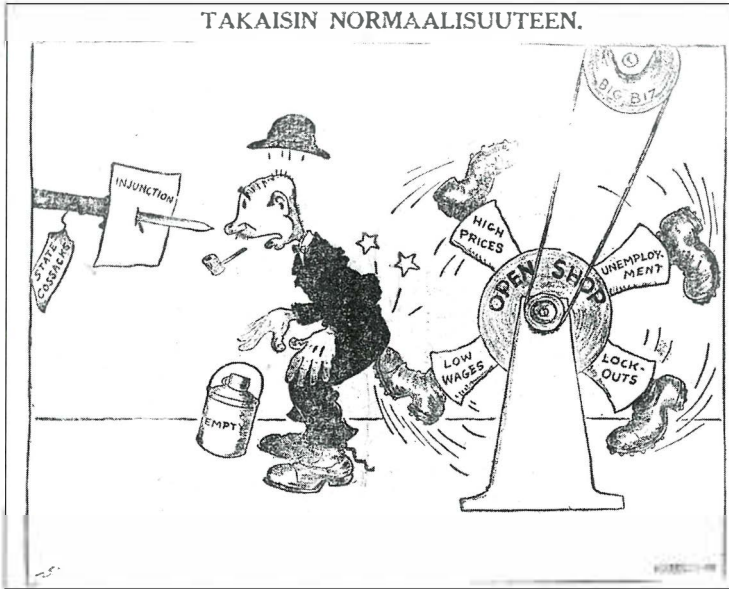
Halu tehdä omia aatteita tunnetuiksi on epäilemättä tekijä, joka selittää, miksi

siirtolaiskirjailijat olivat tuotteliaita. Paljon vaikutti ehkä myös se, että siirtolaiseksi tullut joutui kokemaan kaikkea selaista uutta, jonka ”ikuistaminen” kirjalliseen muotoon tuntui hänestä tärkeältä.

Nimenomaan sanomalehtiä julkaisseet kustantajat pyrkivät myös lisäämään kirjoitushaluja järjestämällä erityisiä kirjoituskilpailuja. Niillä pyrittiin saamaan täytettä sanomalehtiin ja kirjoina julkaistavia käsikirjoituksia. Niinpä Amerikan Kaiku järjesti vuonna 1906 kirjoituskilpailun, jossa oli sarja ammattikirjailijoille ja toinen amerikansuomalaisille kansankirjailijoille. Jälkimmäiseen sarjaan tuli 12 käsikirjoitusta.²⁷

Omien tuotteittensa ohella suomalaiset siirtolaiset julkaisivat runsaasti käännöskirjallisuutta. Esimerkiksi Marxin, Kautskyn, Leninin ja Ingersollin teoksista ilmestyi lukuisia amerikansuomalaisia painoksia.

Siirtolaiskirjallisuus viritettiin palvelemaan ensi sijassa sitä ihmisryhmää, johon kirjoittaja itse kuului. Tämä rajoitti lukijakunnan ensinnäkin suomalaisiin siirtolaisiin ja toiseksi usein myös siihen pieneen poliittiseen ryhmään, jonka oppeja hengentuote julisti. Joku ehkä haaveili, että hänen tuotantoaan voitaisiin lukea ”vanhassa” kotimaassakin, mutta aniharvoin siirtolaisten kirjallisten tuotteiden taso ja aihepiiri olivat sellaisia, että ”vanhasta maasta” löytyi edes hiukan lukijoita. Runokokoelmien, novellien ja romaanien julkaiseminen ei ilmeisesti kuitenkaan ollut sosialistisen työväenliikkeen kukoistuskaudella vaikeata, koska työväenlehtiä painaneilla kirjapainoilla oli puutetta työstä ja ne olivat siksi valmiita painamaan sellaisiakin tuotteita, joiden myynnin saatettiin odottaa olevan vaati-

Monikin siirtolaislehti olisi varmasti halunnut palstoilleen sellaisia pilapiirroksia, joita K.A.Suvanto teki ensin Lapatossuun, sitten Punikkiin ja lopuksi vielä Raivaajankin palveluksessa. Hyvien pilapiirtäjien puuttuessa monikin lehti turvautui amerikkalaisista lehdistä lainattuihin piirroksiin. Esimerkkinä voitaisiin mainita *Industrialisti* 1920-luvulla. — *Industrialisti* 1921.

matonta. Aapiset ja laulukirjat kävivät kaupaksi paljon paremmin kuin runokoelmat. Niinpä esimerkiksi aapinen ”Amerikan suomalaisten lasten kotipyhä- ja kesäkouluopetusta varten” ilmestyi ainakin kuutena painoksena, Pyhäkoulun laulukirja ainakin viitenä ja Työväen laulukirja ainakin yhdeksänä painoksena.

Aiheita kynäilijät, runoilijat ja kirjailijat saivat osittain entisestä kotimaastaan, osittain uudesta elinympäristöstään. Siirtolaiseksi lähdön syyt askarruttivat monen kynään tarttuneen mieltä. Ja sitten ajatukset kulkivat yhtä ja samaa rataa. Ennen kaikkea Suomen oloissa esiintyneet epäkohdat ajoivat maasta pois. Mökkiläisen tyttärellä oli ollut onneton lapsuus, hän oli ollut orpo ja kulkenut mieron tietä, jonka kilometripylväinä olivat talollisten halveksunta ja leivän puute. Mieron tieltä päästiin vihdoon piiaksi. Toimeentulo oli nytkin kurja, ja erityisesti piikana oloa varjosti se, että pitäjän pappi, joku kelvoton talollinen tai kaupungista tullut mais-

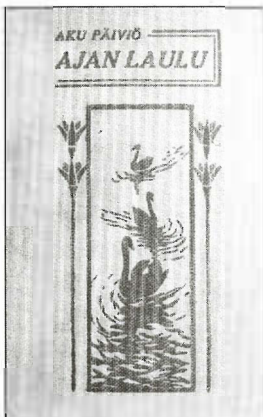
terinretale viekötti piikaa sänkyyn luvaten maat, mannut ja taivaat. Joku piika sortui, joku toinen jätti työpaikkansa halveksien sydämensä pohjasta suomalaista yhteiskuntaa. Piika tuli sitten Amerikkaan, josta hän löysi uuden, mutta nytkin kapitalismin pilaaman yhteiskunnan. Täältä hän löysi kuitenkin myös uljaan toverin, jonka kanssa hän alkoi käydä sosialistien haalilla. Näin piiasta tuli sosialisti.

Amerikkalaista yhteiskuntaa kuvatesaan suomalaiset siirtolaiskirjailijat ottivat hyvin mielellään teemansa kaivoskaupungeista, joiden arkeen kuuluivat jatkuvat onnettomuudet. Päähenkilö oli mies, jolla oli suuri perhe. Kaivosyhtiö pakotti uhrinsa allekirjoittamaan ”orjakontrahdin”, joka vapautti yhtiön kaikesta vastuusta, jos onnettomuus sattuisi hänen kohdalleen. Ja tietenkin se myös sattui. Eräänä päivänä mies ei enää palannut kaivosesta, ja vaimo jäi suuren lapsijoukkonsa kanssa puille paljaille.

Lapatossun ”Pilli-Hermanni” ja hänen paras ystävänsä.

Tyko Sallinen (1879–1955) kehittyi 1910-luvulla arvostetuksi taiteilijaksi. Vuodet 1912–1913 hän vietti Yhdysvalloissa kuvittaen suomalaisten sosialistien julkaisemaa ”Lapatossua”. Työmies-lehden täyttäessä kymmenen vuotta lehden historiikkiin sisällytettiin runsaasti Sallisen – amerikansuomalaisten ”Konstu Sallisen” piirroksia. Yksi näistä oli Lapatossun sankari ”Pilli-Hermanni”. – *Työmies kymmenvuotias 1913.*

Aku Päiviö oli lahjakas runoilija, romaanikirjailija, näytelmätekstien laatija ja sanomalehtimies. Vuonna 1910 ilmestyi runoteos ”Ajan laulu”.

Pohjois-Amerikan suomalainen siirtolaiskirjallisuus ei jättänyt jälkeensä yhtäkään sellaista tuotetta, joka olisi kulunut vuosikymmenestä toiseen lukijoiden käsissä. Jotkut vasemmistokirjailijat, lähinnä A.B. Mäkelä, Kalle Rissanen, Aku Päiviö, Moses Hahl, Eemeli Parras, Kalle Toivola, Richard Pesola, Kalle Tähtelä, Santeri Mäkelä ja Mikael Rutanen saavuttivat kuitenkin sellaisen tason, että heidät saatetaan mainita suomalaista työväenkirjallisuutta koskevissa tutkimuksissa.²⁸ Joukosta lahjakkain lienee ollut Aku Päiviö.

Aku Päiviö, joka oli syntynyt vuonna 1879 Kärämäen sydänmaalla, tuli Yhdysvaltoihin vuonna 1902. Käytyään Suomessa kansakoulun hän teki mitä erilaisimpia töitä. Hän oli kaupan juoksupoika, kruununvoudin apulainen, tuomarin kirjuri, raatihuoneen vahtimestari ja terveystoimittaja. Ennen Amerikkaan lähtöään hän ehti saada myös tuntumaa sanomalehden toimittamiseen, mutta vasta Yhdysvalloissa sanomalehden tekeminen tuli hänelle todella tutuksi. Hän ehti olla ainakin Amerikan Uutisten, Päivän Uutisten, Kansan Lehden ja Raivaajan palveluksessa, ennenkuin hän vuonna 1912 muutti Kanadaan ja yritti saada toimeentulonsa uudistilallisena. Vuonna 1929 hän ryhtyi uudelleen sanomalehtimieheksi ja oli ensin Vapauden ja sitten Liekin toimittaja.

Kirjoittaessaan Päiviö oli parhaimmillaan runoilijana, joka taisteli työväenluokan puolesta. Runomuodon esikuvia hän ammensi Kalevalasta ja Eino Leinon tuotannosta. Näytteeksi Päiviön tuotannosta otettakoon pala hänen ensimmäisestä runokokoelmastaan, joka sai nimen Ovella. Tähän kokoelmaan kuuluu runo ”Samal-

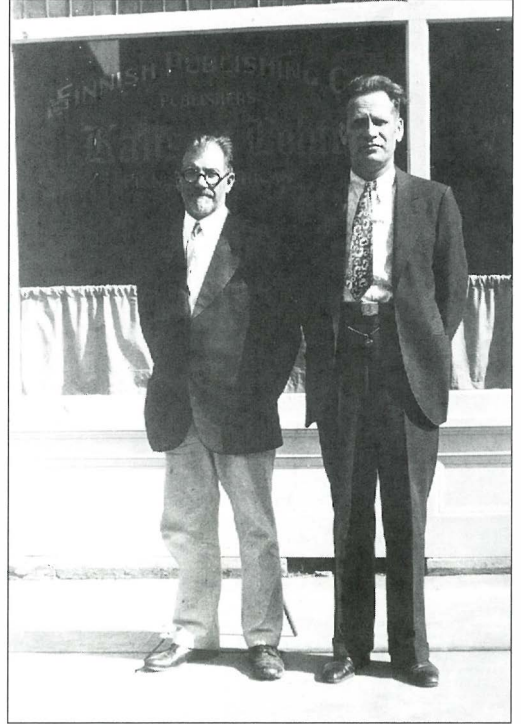
la mitalla, jolla te mittaatte”, joka uhkuu luokkavihaa ja on ehkä saanut aineksia Amerikan verisistä lakkotaisteluista:

*Ja pankaatte aisoihin syöttiläät,
ne lihavat ikänsä syöneet,
ja ruoskalla selkään, se tietäkää,
sillä ovat ne teitäkin lyöneet.
Pankkaa ne aatroja vetämään
ja vallan vaunujen eteen,
solmuruoska soikohon yhtenään
ja ajakaatte tuleen ja veteen.*

...
*Ja pennut ne mierolle ajakaa,
sen kylmille, pitkille teille;
kuin koiralle palanen viskatkaa,-
niin tekivät nekin teille.²⁹*

Amerikansuomalaisista työväenkirjailijoista monipuolisin oli Moses Hahl (1879–1928), joka muutamissa tuotteissaan käytti kirjailijanimeä Hijoppi Rotilainen. Hahl kirjoitti runoja, näytelmiä, proosaa, tietoteoksia ja sanomalehtiartikkeleita. Amerikkaan Hahl saapui vuonna 1903 ja oli sitten parisenkymmentä vuotta toimittajana ja ”agitaattorina” Yhdysvalloissa ja Kanadassa. Elämänsä viimeiset vuodet hän oli farmarina Mainessa.

Hahlin opiskelu oli rajoittunut siihen, että hän oli käynyt hiukan kansakoulua. Hahl oli kuitenkin tiedonhaluinen ja perehtyi antaumuksella aikansa henkisiin virtauksiin, sosialismiin, darwinismiin ja nietscheläisyyteen. Näistä opeista ammennetut ajatukset ovat yleensä hänen tuotantonsa punainen lanka. Esimerkkeinä Hahlin tuotannosta mainittakoon teoriapainotteiset ”Uudempi kansantalous”, ”Lihan Evankeliumi” ja ”Kehitysopin aakkoset”, sekä romaani ”Maansa hylkiä”, jossa siirtolaisen kohtaloa värite-

Kalle Potti (vas.) oli ehkä tunnetuin amerikansuomalainen ”porvarikirjailija”. 1920-luvulla useimmat amerikansuomalaiset tunsivat hänet ”Iloinen Harbori” -romaanista. Kuvassa Potti toimittaja Onni Syrjäniemen kanssa Kansan Lehden toimituksen edessä. Syrjäniemi ehti toimia myös New Yorkin Uutisten päätoimittajana. Kuva lienee 1920-luvulta. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

tään hyvin mustavalkoiseksi. Satiirisista tuotteista esimerkkejä voisivat olla pilanäytelmä ”Uskovia aseja” ja tarinakoelma ”Akitaattori Räyhäsuu”.³⁰

Suomalaisten siirtolaisten julkaisemasta kirjallisuudesta ainakin romaanit ja näytelmät olivat pääosin työväenkirjailijoiden tuottamia. ”Porvareillakin” oli kuitenkin kirjailijansa, joista otettakoon esimerkiksi Kalle Potti.

Kalle Potin siirtolaisvuodet alkoivat 1890-luvun Ashtabula Harborissa. Aluksi hän oli satamatyömies, sitten menestyvä liikemies ja Suomen varakonsuli.³¹

Potti julkaisi useitakin romaaneja, mutta hänet tunnetaan ennen kaikkea yhdestä romaanista, 1920-luvun alussa ilmestyneestä ”Iloisesta Harborista”. Tämä romaani pyrki olemaan sekä humoristinen että realistinen kuvaus Ashtabula Harborin suomalaisista satamatyöläisistä ajalta, jolloin suomalaiset olivat kuuluisia juopottelustaan ja tappeluistaan. Samaan aikaan kun suomalaiset satamatyömiehet juopottelevat ja tappelevat irlantilaisten kanssa, he tekevät työtä niin, että kaikki sitä kunnioittavat. Juopotteluun kyllästyneinä suomalaiset perustavat Ashtabulaan myös raittiusseuran, joka nostaa heidät kunniallisten ihmisten joukkoon.

Suomalainen siirtolaisyhteisö tuotti romaani-, runo- ja näytelmäkirjallisuutta

runsaasti aina 1930-luvun alkuun asti. Tässä vaiheessa olisi kirjallisuuden tuottamisen pitänyt siirtyä ensi sijassa toisen polven tehtäväksi. Toisen polven vaietes- sa siirtolaiskirjallisuus kuitenkin hiipui. Ainoa selkeä poikkeus oli sanomalehdistö, joka vaikeuksista huolimatta jatkoi ilmestymistään.

Englanninkielisen kirjallisuuden julkaisijoina amerikansuomalaiset eivät kunnostautuneet. Muutama lapsille ja nuorille tarkoitettu kirja toki ilmestyi. Niinpä IWW-läiset julkaisivat 1920-luvun lopulla osittain englanninkielisen oppikirjan ”Nuoriso, Oppi ja Työ”, josta otettiin 2000 kappaleen painos. Jouluksi 1929 ilmestyi toinen englanninkielinen nuorisojulkaisu ”The Young Rebel”, jonka levikistä Industrialisti antoi keväällä 1930 myönteisiä tietoja mutta joka todellisuudessa tuotti järjestölle huomattavia tappioita.³²

Teatteri ja musiikki

10

■ Kun suomalaisia alkoi ”kasautua” jollekin Pohjois-Amerikan paikkakunnalle, pitivät he yleensä ensimmäiset kokouksensa kapakassa, suomalaisten tai ”kielisten” omistamassa. Sitten he rakensivat kirkon ja haalin. 1890-luvulla kirkko- ja haalirakennuksia oli jo kymmeniä, ja ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä niiden määrä laskettiin sadoissa.

Siirtolaisyhteisön ensimmäiset haalit olivat raittiuskansan haaleja. Jo vuosikauten vaihteessa rakennettiin myös ensimmäiset työväenhaalit, ja kun työväenliike vuoden 1905 tienoilla alkoi toden teolla kasvaa, alkoi työväenhaalejakin syntyä kuin sieniä sateella. Joillakin paikkakunnilla kuten New Yorkissa ja Virginiassa haaleista tehtiin mahtavia kulttuurirakennuksia, joillakin paikkakunnilla tyydyttiin hyvinkin vaatimattomiin rakennuksiin. Virginian ”Sosialisti-Opera” oli kolmikerroksinen rakennus, jonka alakerrassa oli ravintola-kokoushuone, keittiö, pukuhuone ja lämpökeskus. Toisessa ker-

roksessa oli komea juhlasali näyttämöineen, ja kolmannesta kerroksesta löytyi lainakirjasto, soittokunnan harjoitussali ja talonmiehen asunto.¹

Sosialismiin uskoneet rakensivat itse haaleja, usein talkootyönä, mutta sosialistit tunsivat myös helpomman tavan päästä haalin omistajaksi: he ”valloittivat” sekä seurakuntien että raittiusseurojen toimirakennuksia.

Näyttämö – amerikansuomalaisen kulttuurin lempilapsi

Moni työväenhaalien ”tukipylväistä” oli siirtolaiseksi tultuaan kuulunut aluksi raittiusseuraan ja osallistunut raittiusseurojen illanviettoihin. Monella sosialistilla lienee siten työväenhaalien toimintaa organisoitaessa ollut mielessä raittiushaali tai kotisuomalainen työväentalo. Niinpä työväenhaalien näytelmäharrastusten juuret olivat joko Suomessa tai raittiuskansan rakentamilla haaleilla.

Kaikki raittiusmiehet eivät olleet innokkaita näytelmien esittäjiä. Niinpä konservatiivinen S.K.R.W. suhtautui ainakin 1890-luvulla näytelmien esittämiseen varauksellisesti. Vuonna 1899 sen kalenterissa näyttelemisen tuomittiin jyrkin sanoin:

”Kun pyhänä kunkin kristityn tulisi harjoittaa hartautta kotona ja kirkossa, niin teatterijoukkue makaa eli valmistautuu näyttelyyn pyhäillaksi. Ja sitte kun pyhäehtoina oikeat kristityt halajavat vuodottaa sanan tutkistelemuksessa ja kiitoksessa sydämensä Herran edessä, niin teatterijoukkue räyhää teatterissa ja sinne se houkuttelee Jumalan sanasta tietämättöntä ja huonosti kasvatettua kansaa. Täl-

*lä tavalla kasvatetaan kristikunnassa ihmislukkaa, joka on kylmä uskonnollisille asioille ja huolimaton sielunsa kalleimmasta asiasta, autuudesta ja tavoista, jotka ovat usko, hyvä omatunto ja iankaikkisen elämän toivo.”*²

Raittiusliikkeen jakautuessa kahtia liberaali suuntaus suhtautui myönteisesti sellaiseenkin haalitoimintaan, joka ei ollut luonteeltaan uskonnollista. Liberaaleille näytelmien esittämisessä ei ollut mitään synnillistä. Vapaamielisten raittiusseuroja oli kuitenkin vähän. Näyttääkin siltä, että näytelmien esittäminen oli raittiusseurojen kokouksissa aika harvinaista. Eniten näyttelivät ilmeisesti Idän raittiusseurat.

Jos raittiusseura rakensi näytelmän, oli se useimmiten komedia. Niinpä ”Olenko minä tullut haaremiin” ja ”Naimahulluja” olivat suosittuja näytelmiä esittäneiden raittiusseurojen haaleilla. Raittiusseurojen illanviettoihin saatettiin ottaa ohjelmaksi myös sellaisia suomalaisia kansannäytelmiä kuin ”Roinilan talossa”, ”Ulkosaarelaiset” ja ”Pohjalaisia”.³

Vuoden 1910 paikkeilta alkaen voimme siis puhua raittiushaaleista ja työväenhaaleista. Kymmenen vuotta myöhemmin joltakin paikkakunnalta saattoi löytyä jo kolmekin työväenhaalia. Yksi kuului sosialisteille, toinen IWW-läisille ja kolmas kommunisteille. Yleisintä 1920-luvulla-kin oli silti se, että paikkakunnalla oli 1–2 työväenhaalia. Kommunisteilla oli tuolloin haalinsa lähes jokaisella Pohjois-Amerikan suomalaispaikkakunnalla, sosialisteilla oli haalinsa Yhdysvaltain itärannikon suurissa suomalaiskeskuksissa, IWW-läisillä taas lukuisilla Keskilännen ja Lännen suomalaispaikkakunnilla. Ja kaikilla niillä esitettiin näytelmiä.

Annie Mörk (1887–1959) esiintyi monissa Suomen teattereissa ja oli vuodesta 1929 lähtien turkulaisen teatterimaailman voimahahmo. Väinö Sola (1883–1961) taas oli 1900-luvun alussa suomalaisen oopperan johtava tenori, joka teki 1920-luvulla kolme esiintymismatkaa amerikansuomalaisten keskuuteen. Kun Sola syksyllä 1928 saapui Yhdysvaltoihin, oli tarkoituksena, että hän antaisi 100 konserttia, ja ainakin lähelle tätä hän myös pääsi. Annie Mörk tuli New Yorkiin maaliskuussa 1928 ja palasi Suomeen seuraavan vuoden kesäkuussa. Amerikkaan saavuttuaan hän teki ensin Länteen kahdeksan kuukauden esiintymismatkan, minkä jälkeen hän toimi muutaman kuukauden ajan New Yorkin S.S.O:n esiintyvänä johtajana. Mörkin ja Solan tiet kohtasivat New Yorkissa keväällä 1929, jolloin New Yorkin S.S.O:n näyttämöllä esitettiin Mustalaisruhtinatarta. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Kuinka paljon näytelmäseuroja sitten oli? Ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä noin puolella sosialistiosastoista oli ainakin ”virallisesti” näytelmäseuransa. Kun osastoja kaiken kaikkiaan laskettiin vuonna 1912 olevan 217, niin 107 näistä ylpeili omalla näytelmäseurallaan.⁴

Kun työväenliike hajaantui kolmeen keskenään riitelevään osaan, syntyi siis sellainen tilanne, että samalla paikkakunnalla saattoi olla kolmekin suomalaista työväenliikkeen nimissä esiintyvää näytelmäseuraa. 1920-luvulla näitä seuroja olikin erittäin paljon. Kommunisteilla oli useita satoja ainakin jonkin verran toimineita näytelmäseuroja.⁵ Sosialisteillakin oli 1920-luvulla joitakin kymmeniä näyttämöitä. IWW-läistä teatteria sai seurata niinkään muutamalla kymmenellä näyttämöllä.

Näytelmän saattoi tietenkin koota muutamankin henkilön ryhmä, mutta usein mukana oli kymmeniä näyttelijöitä. Niinpä Detroitin osaston näytelmäseurassa oli vuonna 1923 ainakin 59 esiintyvää näyttelijää, ja mukana oli tietenkin myös joukko erilaisia avustajia. Ironwoodissa näyttelijöiden määrä oli samana vuonna 40.⁶ Yksistään työväennäyttämöillä mukana olleiden määrä onkin ilman muuta laskettava tuhansissa.

Teattereiden aktiivisuudessa oli tietenkin eroja. Monessa teatterissa näyttämöharrastus vaati osallistujalta paljon. Gardnerin sosialistiosaston kertomus vuoden 1920 toiminnasta antaa hyvän kuvan parhaiden teattereiden ahkeruudesta:

”Näytäntökauden ajalla on pidetty kaikkiaan 35 Näyttämön kokousta, joissa on pohdittu pääasiassa näyttämön järjes-

Työväenyhdistys Saiman näyttämö Fitchburgissa oli yksi aktiivisimmista ja tasokkaimmista amerikansuomalaisista näyttämöistä. Vuonna 1913 se tarjoi katsottavaksi Elinan surman (kuva vasemmalla), jonka pääosia esittivät Helmi Nurra (Elina) ja Arvid Tuulas (Klaus Kurki). Pari vuotta myöhemmin näyttämö tarjosi katsottavaksi Spartacus-näytelmän, jossa esiintyi myös Sanni Nuorteva (kuva oikealla), joka siirtyi muutamia vuosia myöhemmin miehensä Santeri Nuortevan mukana Neuvostoliittoon. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

tys- ja toiminta asioita. Harjoitustilaisuuksia on kaikkiaan ollut 197. Näihin kun lisätään kaksi kymmentä seitsemän varsinaista näytäntöiltaa, niin karttuu tilaisuuksien luku, joissa Näyttämö on ahertanut kymmenen kuukauden ajalla, kaikkiaan 259 [kertaa].”⁷

Kun paikkakunnan suomalaismäärä liikkui useimmiten vain sadoissa tai parhaisakin tapauksissa muutamissa tuhansissa ja kun näistäkin suomalaisista osa oli vielä haaleja vieroksuva ”kirkkokan-

saa”, oli kilpailu katsojista todella anka-raa. Mutta työväenliikkeen tehtävät väärin käsittäneen naapurin kiusaksikin piti oman näyttämön toimia ikäänkuin muita näytelmäeuroja ei paikkakunnalla olisi ollutkaan. Elis Sulkanen on amerikansuomalaisen työväenliikkeen historiaa kirjoittaessaan todennut tästä kilpailusta seuraavaa:

”Henkilökohtaisten vastenmielisyyksi-en ohella kehittyi kahden rinnakkain toimivan yhdistyksen – ja monella paikka-

kunnalla i-w-w-läinen ryhmä oli vielä kolmantena – välille ankara kilpailu siitä, kuka voi järjestää paremmin yleisöön menevän näytelmän, puoleensa vetävämmän iltaman ja tanssiaiset. Joukkojen tunnelmallisia tarpeita tyydyttäen näyteltiin kilpaa Suomen luokkasotaa kuvaavia näytelmiä: Moses Hahlin ”Punakaartilaisia”, Niilo Terhon ”Barrikaadeilla” ja kolmantena kilpakentällä oli vielä Mikael Rutasen ”Hehkuva tulivuori” ... Kaikki me tahdoimme osoittaa ”vallankumouksellista” tarkoitustamme. Kilpailijat oli voitettava jos ei muun, niin kiusan vuoksi.”⁸

On mahdotonta sanoa, kuinka moni teatterista kiinnostunut amerikansuomalainen kävi katsomassa vain oman haalin esityksiä ja moniko käytti hyväkseen keskenään kilpailleiden ryhmien koko tarjonnan. Näyttämöiden välisen yhteistyön puuttuminen on kuitenkin varmaa. Vielä 1930-luvun lopullakin tämän voi lukea näyttämöiden julkaisemista ilmoituksista. Vain poikkeuksellisesti jonkin näytelmän esittämisestä kerrottiin kahden eri työväenliikkeen suunnan lehdissä.

Näytelmäeurojen taso oli varsin kirjava. Parhaat seurat toimivat suurilla suomalaispaikkakunnilla, ja nimenomaan 1920-luvulla niillä oli varaa palkata päätoiminen johtajakin. Tällaisia paikkakuntia olivat ainakin New York, Fitchburg, Detroit ja Astoria. Päätoimiset ohjaajat olivat yleensä sellaisia, joilla oli Suomen tuomisina alan koulutusta ja kokemusta. Kuuluisin heistä oli Felix Hyske, joka vaikutti ohjaajana hyvin monella Yhdysvaltain ja Kanadan paikkakunnalla.

Parhaat seurat saavuttivat harrastelija-teattereiksi korkeankin tason, mutta joukossa oli aivan avuttomiakin. Moitteita esitettiin kuitenkin julkisesti vain har-

voin. Näyttää siltä, että paikkakuntautisten kirjoittajat pikemminkin ”puffasivat” näytelmiä etukäteen ja varoivat puuttumasta näytelmien saamaan vastaanottoon. Joskus kerrottiin kuitenkin kiertäen ja kaartaen esityksestä. Työmieheissä 25.11.1924 ollut arviointi Superiorissa esitetystä näytelmästä on hyvin tyypillinen: ”Sunnuntai iltana näyteltiin Workers haalilla täydelle huoneelle Alli Latvalan kirjoittama kolminäytöksinen huvinäytelmä ’Salainen säiliö’, mikä piti yleisön hyvällä tuulella koko illan”.

Arviointien puuttuminen tai mitään sanomattomuus johtuivat ainakin kahdesta seikasta. Kielteisen kommentin lausuminen olisi nostanut näytelmäseurassa ja sosialistiosastossa ankaran mylläkän, ja arvostelijan päätä olisi vaadittu pian vädille. Tämän tietäen arvostelija varoi huolella loukkaamasta ystäviään. Toinen syy oli se, että näytelmien esittäminen katsottiin osaksi luokkataistelua. Tässä taistelussa ei saanut auttaa luokkavihollista kertomalla, että jokin esitys oli omalla haalilla epäonnistunut.

Amerikansuomalainen teatterikansa ei yleensä suvainnut tai suosinut kritiikkiä – oli kuitenkin pari poikkeusta. Työmieslehti sisälsi 1920-luvun lopulla silloin tällöin arvosteluja, joissa yritettiin sanoa hyvää esitystä hyväksi ja huonoa huonoksi. Rowanilaisriitojen aikaan Industrialistista taas löytyi kirjoituksia, joissa koko teatterikulttuuri asetettiin kyseenalaiseksi. Valittiin, miten koko näytelmätaide oli laskettu ”Housuttomien herrojen” ja ”Vaa-leanpunaisen silkkipaidan” tasolle.⁹

Millaisissa tilaisuuksissa näytelmiä esitettiin? Koko illan näytelmän esittäminen ilman ”tukiohjelmaa” oli tietenkin mahdollista, ja näin usein tehtiinkin paikkakunnil-

Felix Hyske ansioitui päätoimisena ohjaajana sekä Yhdysvalloissa että Kanadassa. Vuonna 1911 hän "teki näytelmiä" Port Arthurissa 80 dollarin kuukausipalkalla ja ansaitsi ehkä hiukan enemmän kuin Port Arthurin seudun suomalaiset metsätyömiehet. Parhaimmillaan Pohjois-Amerikan suomalaisilla oli Felix Hyskeen lisäksi kokonainen joukko päätoimisia ohjaajia. Kuvassa siirtolaisteatterin palveluksessa ohjaajina ansioituneita: (ylärivi vasemmalta) Felix Hyske, Niilo Terho, Siiri Orjatsalo, (alarivi vasemmalta) Eero Boman, Lauri Raevaara ja Alaric Sandelin. – *Sulkanen 1951.*

la, joilla oli paljon suomalaisia ja joilla teatteri oli tasokas. Tyypillisintä lienee kuitenkin ollut, että näytelmän esittäminen oli osa joidenkin juhlien ohjelmaa. Ja juhlia riitti. Kaikki järjestöt viettivät kesäjuhlia, ja näytelmä oli yleensä osa kesäjuhlien ohjelmaa. Työväenjärjestöillä, nimenomaan kommunistisilla, oli lisäksi oma aatteellinen juhlakalenterinsa, jossa juhlittiin Leniniä, vappua, oman osaston perustamista, puolueen sanomalehden vuosipäivää ja niin edelleen. Ja jos luonnollisesti juhlittaviksi tarjoutuneista vuosipäivistä oli puute, voitiin juhlakalenteriin liittää vaikkapa ”akka-poika-juhla”, ”ukko-juhla”, syyskarnevaalit ja ”täkkitanssi”. Ja mikä tahansa juhla sitten olikin, sisällytettiin ohjelmaan myös näytelmä.¹⁰

Amerikansuomalaisten ja kanadansuomalaisten näytelmäharrastukset eivät juuri eronneet toisistaan. Kanadansuomalaisia oli vähemmän kuin amerikansuomalaisia, mistä johtui, että näyttämöjäkin oli heillä vähemmän. Asuinpaikkojen hajanaisuus vaikutti ehkä niin, että näyttämöiden välinen yhteistoiminta jäi vähäisemmäksi kuin Yhdysvaltain puolella. Vilkkainta teatteritoimintaa lienee ollut 1920-luvun lopulla. Niinpä CSJ:n osastot esittivät vuonna 1929 169 koko illan näytelmää.¹¹ Mukana oli todennäköisesti yli 20 näyttelijäryhmää.

Kokoontumistilaisuus ja rahantekolaitos

Miksi siirtolaiset olivat niin innokkaita teatteritaiteen ystäviä? Miksi tuhannet esittivät taitoaan näyttämöllä ja ainakin

kymmenet tuhannet tulivat kerta toisensa jälkeen kuulemaan ja näkemään, mitä lavalla tapahtui? Työväenliikkeiden piirissä teatterissa käyminen saattoi olla pakollinen hyvekin, mutta pakko ei missään tapauksessa ollut ainoa liikkeelle paneva voima. Teatteri oli pikemminkin paikka, johon tultiin paitsi katsomaan näytelmää myös tapaamaan ystäviä. Se oli paikka, jossa voitiin puhua omaa kieltä ja jossa oli ihmisiä, joiden kokemukset olivat samanlaisia kuin omat kokemukset. Teatteriin tulo ei siis ollut pelkästään teatteritaiteen harrastamista, mutta toki näyttämön tapahtumat olivat tilaisuuksien ydin.

Aina 1930-luvun alkuun asti teatteri oli suomalaiselle siirtolaiselle todella tärkeä vapaa-ajan harrastus. Se oli erittäin tärkeä myös työväenyhdistyksille. Sen piti olla oikean aatteen kylväjä ja rahankeruulaitos. Aatteen kylväjä se tosin käytännössä oli hyvin vähän, mutta rahankeruulaitoksena se oli erittäin merkittävä. Teatterinjohtaja Eero Boman valittikin vuonna 1915, miten teatterin oli ”vouhkoiltava yleisön pienimmänkin makutuu- len mukana” ja miten ikävää oli, kun teatterin johdon oli ”ensisijassa katsottava kappaleita kaikkivaltiaan dollarin suurenuslasin lävitse ja sitten vasta köyhälistön taidenäkökannalta”.¹²

Teatterin merkitys rahantekolaitoksena saattoi teatterinjohtajan näkökulmasta tuntua rasitteelta, mutta johtajan oli alistuttava. Dollari oli kaikkivaltias ja teatterin kassa suuressa kunniaissa, kun oli kerättävä varoja lakkojen tukemiseksi, avustettava sanomalehtiä, autettava pienen Suomen työväestöä ja tuettava Neuvostoliiton suurvaltapyrkimyksiä. Ja tietenkin omien haalien rakentaminenkin oli usein mahdollista vain siksi, että suoma-

laiset olivat valmiita maksamaan teatteriin pääsemisestä ja että suuret joukot olivat valmiita käyttämään vapaa-aikaansa näytelmien tuottamiseen.

Eero Boman ei ollut ainoa, jota teatterin alistaminen rahantekolaitokseksi ärsytti. Suurimmin varauksin teatteriin suhtautuivat luultavasti IWW-liikkeen separatistit, rowanilaiset, joiden julkaisussa, Palkkatyöläisessä, oli 1920-luvun alussa paljonkin teatteria vastustavia kirjoituksia. Sanottiin, että teatteri tekee tähtiä ja ettei sellainen ”*kuulu proletariaatin moraaliiin*”. Hyvän aatteeltaan oikeaoppisen näytelmän rowanilaisetkin olivat kuitenkin valmiita hyväksymään. Hekin katsoivat, että hyvät näytelmät saattoivat pitää yleisön poissa porvarillisista huvituksista kuten ”*kuvamylyistä*”.¹³ Näytelmien esittäminen oli tällä tavalla hyökkäilyn kohteena, mutta IWW-läisten vasemmistokonservatiivien hyökkäilyllä tuskin oli mitään vaikutusta.

Näytelmäkirjailijat ja -kynäilijät

Edellä on todettu, miten mm. Aku Päiviö ja Moses Hahl kirjoittivat näytelmätekstejä. Suurin osa haaleilla esitetyistä näytelmistä oli kuitenkin peräisin Suomesta. Niinpä sosialistien vuonna 1918 perustaman Näyttämöliiton käytettäviksi tarjoamista näytelmäteksteistä oli yhdessä vaiheessa 70% peräisin Suomesta. Aleksis Kiven ”Nummisuutarit”, ”Kihlaus” ja ”Karkurit”, Minna Canthin ”Murtovarkaus”, ”Papin perhe” ja ”Työmiehen vaimo”, Kaarle Halmeen ”Murtuneita” ja ”Maattomat”, Teuvo Pakkalan ”Tukkijolla”, Artturi Järviluoman ”Pohjalaisia”, Topeliuksen ”Regina von Emmeritz”, Jo-

sef Wecksellin ”Daniel Hjort” ja Gustav von Numersin ”Elinan Surma” olivat hyvin suosittuja.¹⁴ Joskus Suomessa kirjoitettuja näytelmiä mukailtiin Pohjois-Amerikan oloihin sopiviksi.

Osittain tekstejä saatiin kääntämällä amerikkalaisia näytelmätekstejä. Amerikkansuomalaisten teattereiden esityksistä tällaisia oli 1920-luvulla ehkä 20–25%. Mutta amerikan- ja kanadansuomalaiset olivat myös itse hyvin innokkaita kirjoittelemaan tekstejä – näin nimenomaan maailmansotien välisenä aikana. Niinpä 1920-luvun alussa työväennäyttämöillä esitetyistä näytelmistä suurin piirtein joka viides oli siirtolaiskirjailijoiden omia tuotteita. ”Omavaraisuus” kasvoi sitten niin, että 1930-luvulla joka neljäs näytelmä oli jo oma tuote. Oli ironista, että tässä vaiheessa näytelmätekstien tarve oli jo kuitenkin nopeasti vähenemässä.¹⁵

Kynäilijöitä löytyi sieltä täältä. Yksistään vasemmistolaisia näytelmäkirjailijoita ja -kynäilijöitä lasketaan olleen yli 70. Toiset näistä olivat parempia, toiset huonompia, mutta kaikki varmaan asiaan innostuneita. Suosituimpia näytelmätekstien kirjoittajia olivat Moses Hahl, Eemeli Parras, Anna Stein, Mikael Rutanen, Helmi Mattson, Niilo Terho, Fanny Ojanpää sekä ennen kaikkea Lauri Lemberg ja Felix Hyske. Kaksi viimeksi mainittua ansaitsivat hyvinkin näytelmäkirjailijan tittelin.¹⁶

Lauri Lemberg jätti Suomen vuonna 1903. Lähtiessään hän oli poikanen, takana vain 16 elinvuotta, joihin sisältyi kansakoulun ja käsityökoulun käyminen. Amerikkaan tultuaan hän johti näytelmäseurojen toimintaa monillakin paikkakunnilla. Hän teki vuosien varrella työtä useissa kirjapainoissa, oli Sosialistin toi-

Moses Hahl oli monipuolinen kirjailija. Hänen työväenaatteisesta kynästään syntyi myös näytelmätekstejä. – *Työmies kymmenvuotias* 1913.

mittajana ja Industrialistin liikkeenhoitajana. Vapaa-aikanaan hän myös suomensi näytelmätekstejä ja kirjoitti itse 15 näytelmää. Yhden näistä, ”Herttaviitosen”, on väitetty kelvanneen vuonna 1921 jopa Suomen Kansallisteatterin ohjelmistoon.¹⁷

Turussa vuonna 1877 syntynyt Felix Hyske lähti siirtolaiseksi vuonna 1907. Henkisiin matkaeväisiinsä kuuluivat Turussa käyty kansakoulu, kahdeksan Helsingissä vietettyä näyttelijävuotta, kokemusta teatterinjohtajana ja epäilemättä myös oppi-isä Kaarle Halmeelta saatua teatteriviisautta. Pohjois-Amerikkaan tultuaan Hyske rakensi työväenteatteria 30 vuoden ajan ja

ehti vaikuttaa todella monella paikkakunnalla – Yhdysvaltain itä- ja länsirannikolla, Keskilännessä ja Kanadassa. Hän oli taitava ohjaaja, mutta sen lisäksi hän oli kirjailija, joka tuotti sekä näytelmätekstejä että runoja. Erityisesti komiikka oli hänen vahva alueensa. Vuosien varrella hän ehti kirjoittaa 20 omaa näytelmää.¹⁸

Aiheita näytelmäkirjailijat ja -kynäilijät saivat omasta ympäristöstä, kaivoslakoista, metsäkämpiltä, rakennustyömailta ja poliisin toiminnasta. Usein näytelmissä muisteltiin myös Suomen kurjuutta ja kaiveltiin Suomen yhteiskunnallisia epäkohotia. 1920-luvun lempiaiheisiin kuului etenkin ”Suomen luokkasota”, jota lämmiteltiin niin kommunistien, IWW-läisten kuin sosialistienkin haaleilla. Kommunistit esittivät hyvin mielellään myös näytelmiä, jotka käsittelivät Venäjän valankumousta, Puna-armeijaa ja 1930-luvulla Neuvosto-Karjalan rakentamista.

Teatterin kieli oli tietenkin suomi, usein ehkä Suomen murteilla ja finglis-kalla höyrytettyinä. Kun siirtolaisen kielitaito kohentui, ilmestyi ohjelmistoon myös pieni määrä englanninkielisiä näytelmiä. Kommunistien näyttämöillä niitä lienee maailmansotien välisenä aikana ollut 40–50 eli noin pari vuodessa.¹⁹

Siirtolaisteatterin käytännön ongelmia

Näytelmäseurat olivat tekstejä hankkimaan aluksi yksityisyrittäjiä, joskus seurat lainasivat tekstejä toisiltaan. Näyttämöliitto alkoi välittää tekstejä vuonna 1918. Jo 1920-luvun alussa tilanne muuttui kuitenkin ongelmalliseksi, koska Näyttämöliitto joutui tällöin kommunistien haltuun. Toisaalta tarjonta tähän aikaan lisäänty-

TORONTON
FINNISH SOC. CLUBIN NÄYTTÄMÖ
 esittää näytelmän

“Kamelianainen”
 Kuuluisa draama viidessä näytöksessä.

Sunnuntaina, tammikuun 15 p:nä
 Ensimmäinen esitys alkaen klo 8:30 iltapäivällä ja
 toinen esitys alkaen klo 8:30 illalla.

TERVEHTIEN F. S. CLUBIN NÄYTTÄMÖ

WAUKEGANIN SUOMALAINEN NÄYTTÄMÖ
 esittää näytelmän

“JUSTIINA”
 6:ssa kuvaelmassa. Kirj. Juhani Tervapää.
WORKERS HAALILLA
Sunnuntaina, tammik. 15 p:nä, klo 6 iltapäivällä
ESITTAJAT:
 Y. Heimonen, Saana Heimonen, Sigrid Pokela, Hilja Lindewall,
 Vredia Reimo, Eilén Westman, Eero Nordlund, Leo Saar, Hilma
 Westermarck, Emil Aho, Senja White, Taisto Aho, Waldemar
 Petrell, Arvo Sjöholm, Amalia Niemi, Edith Sinkkonen,
 Emil Aalto ja Topias Sinkkonen.
 Jaoluri säestää Edith Petrell.
 Tapahtuu nykyään Hämäläisten kartanossa. Ensimmäinen ja
 toinen kuvaohan Hämäläisten kartanon salissa. Toteet neljä ku-
 vaelman kartanon puutarhassa.

Sisäänpääsy: 35c etuostolla; 40c ovelta

TERVEHTIEN W. S. N.

Suomalaisten siirtolaislehtien ilmoituksista saa helposti käsityksen siitä, miten vilkkaasti amerikan- ja kanadansuomalaisten näyttämöt toimivat. Tammikuussa 1939 Toronton Finnish Socialist Club tarjoi yli-söllelle Alexandre Dumasin (nuoremman) romaaniin perustuvaa ”Kamelianaista”. Illinoisin Waukeganissa taas esitettiin Juhani Tervapään (Hella Wuolijoen) ”Justiina”. – *Industrialisti* 1939.

kin, kun alalle tuli yksityisyrittäjä. Teatterinjohtaja Lauri Lemberg pääsi tällöin Suomen Näytelmäkirjailijoiden liiton jäseneksi ja sai nimiinsä liiton edustuksen Yhdysvalloissa ja Kanadassa.

Kommunistit hallitsivat 1920-luvulla suvereenisti kanadansuomalaista työväenliikettä. Kanadassa suomalaiset kommunistiosastot käyttivät aluksi Näyttämöliiton materiaalia, mutta vuonna 1927 Canadian Suomalainen Järjestö perusti oman näytelmävuokraamon, jossa oli vuonna 1936 jo 252 näytelmätekstiä.²⁰

Näyttämöliitto tarjosi asiakkailleen todella runsaasti materiaalia. Vuonna 1929 sen varastossa oli 732 näytelmä- tai kuva-

elmatekstiä. Vuosittain hankittujen uusin näytelmienkin määrä oli varsin suuri. Niinpä vuonna 1925 tarjottiin käyttöön 68 uutta näytelmää.²¹

Myös IWW-läisillä oli näytelmävuokraamonsa. Vuosina 1932–42 se toimi Työväen Opiston yhteydessä ja sen jälkeen Industrialistin yhteydessä.

Näytelmäliitonkin tekstit olivat ensisijassa Suomesta hankittuja, mutta liitto hankki näytelmätekstejä myös kirjoituskilpailuja järjestämällä. Se pyrki kehittämään toimintaa organisoimalla myös näyttelijäkoulutusta, kursseja ja näytelmäkilpailuja, jotka perehdyttivät osantajia erilaisiin teatterin ongelmiin.²²

Kun jollakin paikkakunnalla saattoi parhaimmillaan tai pahimmillaan olla jopa kolmekin suomalaista työväennäyttämöä, oli keskinäinen kilpailu luonnollisesti katkeraa. Sopusi näytelmäseurojen sisälläkään aina ollut paras mahdollinen. Tulinen näyttelijän veri kuohahti helposti. Jos sopu oli säilynyt, katsottiin se joskus suorastaan vuosikertomuksessa mainitsemisen arvoiseksi. Niinpä Gardnerin sosialistiosastossa pantiin vuoden 1920 toimintaa tarkasteltaessa tyytyväisyydellä merkille, kuinka ”*Sopu on näyttämössä itsessään ja kaikkiin muihinkin osaston orgaaneihin nähden ollut mallikelpoinen, joka todistaa, että arvonto yhteistä työtämme kohtaan on ollut yläpuolella matamielisten persoonapyyteiden ja hajottamisraivon. On ollut tarpeeksi työtä, joten aikaa ei ole riittänyt tehdyn repimiseen ja koossa olevan hajotukseen.*”²³

Mitä riitoja aiheuttaneet ”persoonapyyteet” sitten olivat? Esimerkiksi kiistojaa roolien jakamisesta. Monikin saattoi olla sitä mieltä, että tietty rooli oli juuri hänen roolinsa. Joskus taas sattui, että joku naisroolin esittäjä oli kiinnostunut vain siitä, millaisen asun hän saisi esityksessä ylleen.

Kun näytelmä kerran oli valittu ja usein kovalla kiireellä harjoiteltu, oli ensi-illan vuoro. Kiireellä kokoonpanuissa näytelmissä kommellukset olivat yleisiä. Sanat menivät sekaisin. Niinpä kun repliikin piti kerran kuulua ”*se riippuu kokonaan asianhaaroista*”, laushti näyttelijä, että ”*se riippuu kokonaan haarojen asennosta*”.²⁴

Joskus asioita sotki myös kuningas alkoholi. Niinpä amerikansuomalaisen työväenliikkeen ensimmäinen historiankirjoittaja F.J. Syrjälä muisteli aikoinaan ti-

lannetta, ”*jossa pääosan esittäjä saapui haalille ’pikkuhiprakassa’.* Tämän todettuaan teatterin Johtaja anastaa häneltä pullon pois, ettei hiprakka lisääntyisi. Mutta näyttelijä asettaa ehdon: ’*joko annat pullon taikka en menekään näyttämölle*’. Tästä syntyy sanarikas riita. Siihen sekaantuu kolmas, mies kuin karhu, vaikka vaan ’*statisti*’ ja juttelee toverillisesti: ’*kumman teet; menetkö kiltisti lavalle tai otatko selkäsaunan, ja sen saatkin hyvin? Tämä on järjestyneen työväen kansanvaltaista hommaa, eikä juoppolallukoitten rähinää ja juonittelua.*’ Päänäyttelijä menee näyttämölle ja näyttelee kuin vimmatu.”²⁵

Katsojien riittäminen oli usein ongelma. Pienelläkin paikkakunnalla oli mahdollista saada paikalle yksi täysi katsomo, mutta yksi tai muutama esityskerta monien viikkojen ja kuukausien harjoittelun jälkeen saattoi näyttelijöistä tuntua turhautavalta. Operettia sama yleisö saattoi tulla katsomaan montakin kertaa, mutta näytelmien usein tarjoaman työväenanteen nieleminen moneen kertaan ei yleisöä kiinnostanut. Jonkin verran ongelmaa onnistuttiin lieventämään järjestämällä esityskiertueita: sama näytelmä esitettiin useallakin paikkakunnalla. Ja 1920-luvun loppupuolella auto helpotti paljonkin näyttämöjen ongelmia. Auto teki mahdolliseksi katsojien houkuttelemisen kaukaakin oman paikkakunnan ulkopuolelta – ja se teki mahdolliseksi myös oman näytelmän ”viemisen” kaukanakin oleville suomalaispaikkakunnille.

Katsojamäärä riippui tietenkin esiintyvän teatterin maineesta, esitettävien näytelmien kiinnostavuudesta ja paikkakunnan suomalaisten määrästä. Oli paikkakuntia, joilla oltiin tyytyväisiä, jos katso-

moon saatiin vuodessa vaikkapa vain muutamakin sata katsojaa, mutta muutamilla paikkakunnilla kuten New Yorkissa ja Fitchburgissa tavoiteltiin paljon suurempia katsojamääriä. Niinpä Fitchburgin sosialistiosaston näyttämö veti 1920-luvun alussa jopa noin 15 000 katsojaa vuodessa ja tuotti osastolle noin 6 000 dollarin vuositulot.

Pohjois-Amerikan suomalaisen teatterin tason määrittelemineen on hyvin vaikeaa. Jos käydään läpi Pohjois-Amerikan suomalaisten ja kotisuomalaisten harrastelijateattereiden ohjelmistoa, voidaan kuitenkin sanoa, ettei siirtolaisteatteri jäänyt juuri jälkeen Suomen harrastelijateattereista. Tämä on todettavissa ainakin uutuuksien esittämisestä. Siirtolaisteatteri seurasi maailman tapahtumia siinä kuin suomalainenkin teatteri. Aluksi se otti vaikutteensa Koti-Suomesta, mutta 1920-luvulla se ”katseli” Suomen lisäksi myös uuden kotimaan, Keski-Euroopan ja Neuvostoliiton teatterimaailmaa.²⁶

Teatterin kriisit

1920-luku oli työväennäyttämöiden kultainen ja 1930-luku jo laskun ja kommunistien osalta jopa romahduksen vuosikymmen. Joillakin paikkakunnilla kuten Detroitissa kommunistien erittäin vilkas näyttämötoiminta loppui 1–2 vuodessa kokonaan.²⁷

Amerikansuomalaisten kommunistien näyttämötoiminnan jyrkkä alamäki alkoi nimenomaan siitä, että teatterikin oli bolsevisoitava. Teattereiden bolsevisoimista vaadittiin tiukasti jo vuonna 1928, mutta

näyttää siltä, että teatterien toiminnasta vastanneet eivät tällöin noteeranneet vaatimuksia. Niinpä Detroitin ”punaisella” näyttämöllä vuonna 1930 esitetyistä näytelmistä vain 18% oli työväennäytelmiä.²⁸ Esityksiä jatkettiin entiseen tapaan, kunnes amerikansuomalaiset saivat keväällä 1930 Kominternilta kirjeen,²⁹ joka vaati amerikansuomalaisia poistamaan ”porvarillisen ajanvietteen” ja ottamaan tilalle ”vallankumouksellista valistus- ja kulttuurityötä”.

Kommunistilehtien lukijakunta sai tietää bolsevisointivaatimuksesta elokuussa 1930. Samalla kun kirje julkaistiin, löytyi myös nöyriä erehdyksensä tunnustajia. Tällainen oli kirjailija Kalle Rissanen, joka yhtyi Työmieheessä Kominternin syytöksiin ja tunnusti, että laiminlyöntejä oli tapahtunut. Lenin-juhlissakin oli saatettu esittää leninismiin vastaisia näytelmiä. Työväennäytelmäksi oli kuviteltu kappaleita, joihin oli sisällytetty ”*pari harkittua kyyneltä jonkun yhteiskunnan murjoman hyväksi.*” Näyttämön tuli sen sijaan olla ”*tulisena vallankumouksellisen propagandan soihtuna lietsomassa ja kiihottamassa työläisiä taisteluun. Me ymmärrämme, ettei ”Hurjan Lolan” ja ”Housuttomien herrojen” esittämisellä hitustakaan kiihoiteta ja valisteta työläisiä luokkataistelun tielle.*”³⁰

Kominternin käskystä Näyttämöliitto karsi välittämistään näytelmäteksteistä kaikki ”esityskelvottomat”. Jäljelle jäivät aluksi vain puhtaasti ”työväenhenkisiksi” katsotut. Nyt kirjoitettiin myös näytelmiä, joiden aiheet täyttivät Kominternin vaatimukset. Näissä käsiteltiin Neuvostoliiton syntyä, ”*Karjalan kuumetta*”, NRA:n vastustamista, Espanjan sisällissotaa ja talouslamaa.³¹

Amerikansuomalaiset saivat nähdä ensimmäisen suomalaisen elokuvan jo vuonna 1921, jolloin nähtävänä oli Suomi-Filmin valmistama Suomesta kertova esittelyelokuva ”Suomi, tuhatjärvien maa”. Vuonna 1923 ainakin Detroitissa esitettiin ”Anna-Liisaa”, jota mainostettiin ”ensimmäiseksi suomalaiseksi taidefilmiksi”. — *Industrialisti* 1923.

Amerikkaan tuodut suomalaiset elokuvat kiersivät amerikansuomalaiselta paikkakunnalta toiselle. Niinpä vuonna 1926 Montanan ja Idahon suomalaiset saivat nähdä ”Myrskyluodon kalastajan”, joka oli aikaisemmin ollut nähtävänä monella muulla suomalaispaikkakunnalla. — *Industrialisti* 1926.

Näytelmäseurueet eivät alistuneet täysin, mutta ennen kaikkea niiden vastaus oli hiljaisuus. Innokkaimmat näyttelijät saivat näihin aikoihin ”*Karjalan kuumeen*”³² ja veivät kintaansa Neuvosto-Karjalaan. Useimmat kommunistien haaleilla näytelleet löivät kuitenkin kintaansa nauaan. Bolsevisointi tappoi suomalaiskommunistien sadat näytelmäseurueet! Jäljelle jääneet palasivat näytelmien valinnassa vähitellen lähes vanhalle pohjalalle. 1930-luvun päättyessä Keskilännessä ja Lännessä oli parisenkymmentä kom-

munistien näyttämöä, mutta yksikään niistä ei enää ainakaan määrällisesti pystynyt kilpailemaan sosialistien ja IWW-läisten parhaiden teattereiden kanssa.

On todennäköistä, että myös sosialistien ja IWW-läisten näyttämöillä oli 1930-luvun alussa ongelmia. Olihan moni teatterin ystävä työtön ja rahapulassa, ja moni joutui työtä etsiessään muuttamaan paikkakuntaakin. Ikä alkoi sitä paitsi painaa näidenkin ryhmien näyttelijöitä ja katsojia. Silti sosialistien ja IWW-läisten näytämöt toimivat monella paikkakunnalla

Ensimmäinen Suomalainen Taidefilmi

ANNA-LIISA

Näytellään
**DETROITISSA,
MICH.**

TIISTAINA ja KESKIVIKKONA
Helmikuun 20 ja 21 päivänä.

HOUSE of the MASSES HAALILLA
2101 Gratiot Ave.

— Näytökset alkavat klo 7:15 ja 9:00 molempina iltoina. —

Humoristinen kuvasarja myös molempina iltoina.

Zenith Film Exchange, Duluth, Minn.
LAURI LEMBERG & ROBERT ANDERSON.

JÄNNITTÄVÄ TAIDEFILMI MYRSKYLUODON KALASTAJA NYKYAJAN SUOMESTA

THE PRICE THEY PAY

Butte, Mont. HELMIK. 21 P.

WORKERS' HAALILLA

318 N. Wyoming Street.

Alttia kello 8. Sitäkööry 50c. Lapulta 15c.

LIISOHJELMANA SUOMEN KAUPUNKEJA, TEOLLISUUTTA, URHEILUA Y. M. — OHJELMA KESTÄÄ KOLMATTI TUNTIA.

YLLÄMAINITTU FILMI sekä myös NUMMIKUTARIT ja SUURSALON IHÄT näitellä Lidon valtuute Maaliskuun ajalla. Filmin vuokrahakua varten kirjoittaa niitten esittäjille osoitteella: H. J. MAKI, 1617 Yale Ave., 203 No. Apt's, Seattle, Wash.

FILMI ESITETÄÄN: TIISTAINA

Mullan, Ida. HELMIK. 23 P.

WORKERS' HAALILLA

vielä 1930-luvun lopullakin hyvin vilkkaasti. Detroit, Duluth, Port Arthur ja Toronto olivat paikkoja, joiden IWW-läiset näyttämöt pystyivät vielä 1930-luvun lopullakin tuottamaan kymmenkunta uutta näytelmää vuodessa. Lisäksi IWW-läisillä oli tuolloin lähes 30 sellaista näyttämöä, jotka tuottivat muutaman näytelmän vuodessa. Niitä löytyi niin Idästä, Lännestä kuin Keskilänneestäkin.³³

Suomalaisia sosialistiosastoja oli lähinnä vain Yhdysvaltain itäosissa. Ohion länsipuolella niitä oli vain yksi, Berkeleyn osasto Kaliforniassa. Sosialistien näyttämötoiminta painottui siksi Yhdysvaltain itäosiin. 1930-luvun päättyessä sitä oli vielä noin 25 paikkakunnalla. Nimenomaan Canterbury Connecticutissa, Fitchburg, Gardner, Quincy ja Worcester Massachusettsissa sekä Harlem New Yorkissa tuottivat koko 1920- ja 1930-luvun ajan näytelmiä näytelmien perään. Vielä kevätkauden 1939 aikana Harlemin näyttämö tuotti jopa kymmenen ensi-iltaa.³⁴

Kilpailevien vasemmistoryhmien teatterit erosivat vain hiukan toisistaan. 1920-luvulla kommunistien näyttämöt tarjoilivat muista poiketen Neuvostoliittoa ihailuvia näytelmiä, mutta muuten vasemmistoteattereiden näytelmävalikoimat olivat samanlaisia. Kommunistien bolsevisoitua teatterinsa oli esitettävissä näytelmissä 1930-luvun alussa huomattavia eroja, mutta vuosikymmenen lopulla työväenteattereiden esitykset eivät enää poikenneet toisistaan. Niinpä Hella Wuolijoen näytelmät kuuluivat kaikkien ohjelmistoon. Ja ”Kaksi Vihtoria” oli suosittu komedia niin kommunistien, sosialistien kuin IWW-läistenkin näyttämöillä.

Siirtolaisten ikääntyminen, talouslama, bolsevisointi ja ”Karjalan kuume” te-

kivät siirtolaisteatterista jo alamäkeä kulkevan instituution. 1930-luvun lopulla siirtolaisteatteri sai lisäksi ”vaarallisen” kilpailijan. Elokuva oli tietenkin jo 1930-luvun alussakin myös siirtolaisia kiinnostavaa ajanvietettä. Erityisen raskas isku teatterille lienee ollut suomalainen elokuva, joka valloitti 1930-luvun lopulla suurimmat Pohjois-Amerikan suomalaispaikkakunnat. Hella Wuolijoen tekstin elokuvaversio kilpaili näyttämöversion kanssa liian tehokkaasti.

Työväenliike oli Suomessa syntyneen sukupolven liike. Niin myös teatteriharrastus. Toki harrastusta yritettiin siirtää toisellekin polvelle. Niinpä Työväen Opisto lähetti 1930-luvulla pääosin Amerikassa syntyneitä oppilaitaan ”*kulttuuri-kiertueille*”, ja ohjelmaan kuului yleensä myös näytelmän esittäminen. Vielä vuosikymmenen lopullakin IWW-läiset yrittivät järjestää nuorisoklubien näytelmäkilpailuja.³⁵ Ja erikoisuutena voidaan lisäksi mainita, että 1930-luvun lopulla IWW-läisten näytelmävuokraamoon tuli vielä uusi näytelmäteksti, ”Espanjan lapsia”, jonka kirjoittaja oli toisen polven amerikansuomalainen Tyyne Konga.³⁶ Mutta yleisesti ottaen siirtolaisteatterin elinvoima kuihtui samassa tahdissa kuin vuosisatain vaihteessa tulleen siirtolaispolven elinvoima.

”Bändejä” ja ”köörejä”

Jos näyttämö oli aikoinaan amerikansuomalaisille rakas, niin rakkaita olivat myös torvisoittokunnat ja kuorot. Väitetään, että ensimmäinen suomalainen siirtolaissoittokunta olisi perustettu Oregonissa jo vuonna 1867. Ansio perustamisesta on

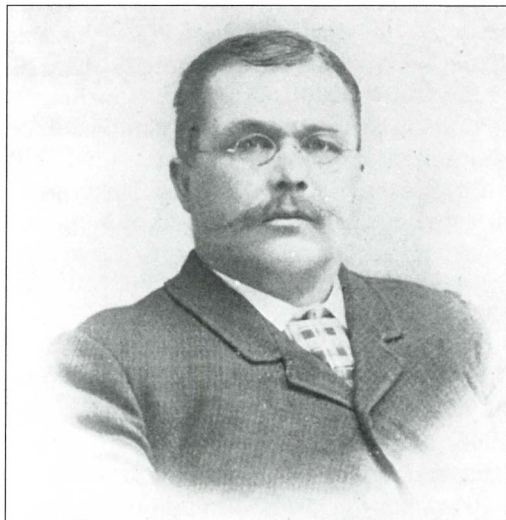
annettu hämeenlinnalaiselle Rudolf Nelsonille. Tätä tietoa on ehkä syytä epäillä, mutta 1880-luvulla perustetuista soittokunnista ja kuoroista on joka tapauksessa jo varmoja tietoja. Michiganin ensimmäinen suomalaissoittokunta näki päivänvalon vuonna 1886, Montanan vuosi myöhemmin.

Tyynenmeren rannikon ensimmäinen suomalainen soittokunta taas perustettiin Astoriassa vuonna 1888, ja itärannikko sai ensimmäiset suomalaissoittokuntansa 1890-luvulla.³⁷ Tunnetuimmiksi tulleet orkesterit, Ashtabulan Humina ja Monesenin Louhi perustettiin 1890-luvulla. Myös ensimmäinen kanadansuomalainen soittokunta lienee perustettu jo 1890-luvulla.³⁸

Ensimmäinen amerikansuomalainen kuoro lienee perustettu vuonna 1884 Calumetissa, 1800-luvun päättyessä suomalainen kuoro löytyi jo hyvin monelta paikkakunnalta. Kanadan puolelle alkoi suomalaiskuoroja syntyä luultavasti vasta 1900-luvun puolella.

Soittokuntia ja kuoroja perustettiin siis 1880-luvulta lähtien, ja ne yleistyivät samalla kun raittiusseurojen, seurakuntien ja työväenyhdistysten määrä kasvoi. Orkesterin tai kuoron kokoaminen oli kuitenkin vaikeampaa kuin näytelmäseuran ”kasaaminen”. Tästä epäilemättä johtui, että esimerkiksi sosialistit laskivat vuonna 1912 osastoihinsa kuuluvan ”vain” 28 soittokuntaa ja 23 lauluseuraa, kun taas näyttelijäryhmiä oli kokonaista 107.³⁹

Suuri osa ainakin ensimmäisten soittokuntien johtajista oli Suomesta tulleita ”*pataljoonan soittajia*”, entisiä suomalaisten sotilassoittokuntien jäseniä. Muita johtajia ei ehkä tällöin ollut tarjollakaan. Eivätkä ”*pataljoonan soittajataan*” ol-

Kiuruvedellä syntynyt opettaja Pekka Vesterinen oli amerikansuomalaisen musiikki-toiminnan pioneeri, joka opetti ja johti ”köörejä” Calumetissa jo vuonna 1884. Vesterinen jakoi oppia monella muullakin paikkakunnalla. Hän kuoli Elyssä jo vuonna 1892 ”*säännöttömän elämäntapansa*” takia. – *Edistys 1899.*

leet tyrkyttämässä apuaan, vaan monta kertaa näitä etsittiin Suomessa julkaistuilta sanomalehti-ilmoituksilla. Ehkä tästä vahvasta sotilasperinteestä johtui, että soittokunnat suosivat aluksi puhallinsoittimia. – Ensimmäisten soittokuntien juuret olivat Suomessa, mutta ajan mittaan niihin ”tarttui” myös amerikkalaisia piirteitä ja ohjelmistoon tuli myös amerikkalaisista musiikkia. Ja on tietenkin mahdollista, että syntyi myös sellaisia orkestereita, joiden esikuva saatiin ”varsinaisilta amerikkalaisilta” tai muilta kuin suomalaisilta siirtolaisilta.

Kuorojen johtajat olivat alkuaikoina useinkin entisiä suomalaislukkareita tai kansakoulunopettajia. Vuosisatain vaih-

teesta lähtien tarjolla alkoi olla myös Suomi-Opiston kouluttamia kuoronjohtajia.

Soittokuntaa ja kuoroa perustettaessa tarvittiin sekä johtajan taitoa että joukkojen innostusta. Soittokunnan ja kuoron toiminnan ylläpitämisessäkin oli kuitenkin ongelmia. Siirtolaisväestön liikkuvuus oli yksi vaikeimmista. Vain harva johtaja oli päätoiminen, ja muut soittokuntien ja kuorojen jäsenet olivat aina harrastajia, jotka hankkivat leipänsä esimerkiksi kaivoksista ja rakennustyömailta ja joiden työ saattoi loppua yllättäen. Soittokunta tai kuoro sai siksi useinkin todeta, että sen jäsen joutui lähtemään toiselle paikkakunnalle työtä etsimään. Hyvän kuvan ongelmista saamme, kun perehdymme Ohion Conneautissa toimineen soittokunnan vaiheisiin. Vuonna 1930 voitiin todeta, että se oli kokenut ”kolmikymmenvuotisen olemassaolonsa aikana ... kaksikymmentä johtajanvaihdosta ja ... ollut viisi kertaa lakkauksissa ja uudelleen alkanut toimintansa”.⁴⁰

1920-luku ei ollut vain näyttämön kultainen vuosikymmen. Se oli myös kuorojen ja soittokuntien vuosikymmen. Niinpä vuosikymmenen päättyessä arvioitiin, että amerikansuomalaisilla oli kokonaista 400 kuoroa. Puolet näistä kuului seurakunnille.⁴¹

1920-luvulla moni perinteinen puhalinsoittokunta muuttui orkesteriksi, jolla oli mitä erilaisimpia soittimia. Tämä tuli mahdolliseksi, kun musiikin opetus amerikkalaisissa kouluissa kehittyi ja kun koulut alkoivat perustaa omia orkestereita. Amerikkalaisissa kouluissa musiikin perusteita oppineitakin tuli nyt mukaan, ja siirtolaisorkestereista tuli ”kahden suku-

Kauppaneuvoksen poika Sanfrid Mustonen Joensuusta oli myös amerikansuomalaisen musiikkitoiminnan uranuurtaja. Yhdysvaltoihin hän tuli vuonna 1890. Tätä ennen hän oli ehtinyt olla kadettikoulussa ja oli opiskellut musiikkia Suomessa, Saksassa ja Englannissa. Vuonna 1893 Mustonen tuli Calumetiin. Pohjois-Michiganissa hän perusti ja johti 1890-luvulla kymmeniä kuoroja. Tunnetuin hänen ”kööreistään” oli Kuparisarella toiminut ”Suomen Sävel”. Kuvassa Mustonen ”Devilshoofin” osassa oopperassa ”Bohemian girl”. – *Edistys 1899.*

polven orkestereita”. Samalla esitysten taso nousi. Muutamat orkesterit kuten Monessenin Louhi ja Ashtabulan Humina pystyivät esittämään jopa sinfonioita.⁴²

Suomalaisen siirtolaisyhteisön johtajat tajusivat, että keskinäiset riidat olivat suomalaisten ongelma ja että monessa ta-

Amerikansuomalaisilla oli satoja erilaisia yhtyeitä. Kuvan yhtye soitti vuonna 1913. Yksi soittajista lähetti tämän kuvan tyttärelleen ja pani mukaan seuraavat saatesanat: *”Tässä isä on kuvassa kahden setän kanssa ja lähettää sen meidän pikku kläpille. Tuntee ko Lilja tästä isää?”* – Turun yliopisto, yleinen historia.

pauksessa koko Pohjois-Amerikan kattavien kulttuuriorganisaatioiden rakentaminen olisi ollut tarpeellista. Niinpä kirkkosuomalaisten ja työväenliikkeen kannattajien suhteiden kiristyessä musiikin harrastajat perustivatkin Michiganissa vuonna 1911 Amerikan Suomalaisen Musiikkiyhdistyksen, jonka piti *”yhdistää kaikki suomalaiset laulajat ja soittajat”*.

Suomalaisen siirtolaisyhteisön musiikot tunsivat 1910-luvulla Jean Sibeliuksen musiikin maineen ja etsivät harrastuksilleen tukea myös häneltä. Sibelius antoi luvan nimensä käyttöön, ja niin Pennsylvaniassa perustettiin vuonna 1915 Sibelius-Seura, joka sitten välitti amerikansuomalaisille kuoroille ja soittokunnille suomalaista musiikkia. Samana vuonna perustettiin Massachusettsissa Idän Suomalainen Musiikkiliitto. Näihin aikoihin saivat myös Ohion, Pennsylvanian ja West Virginian suomalaiset oman musiikkiliittonsa. Suomalaisilla siirtolaisilla oli näin 1910-luvulla keskusjärjestöjä, joilla oli yhteisiä pyrkimyksiä ja ainakin jonkin verran alueellista työnjakoa.

Jo 1920-luvulla Amerikan Suomalainen Musiikkiyhdistys alkoi kuitenkin ”uinnua”. Sibelius-Seuran toimintakin jäi vaatimattomaksi. 1920-luvulla se järjesti kuitenkin muutaman Suomesta tulleen laulajan konserttikiertueen. Kahden muun musiikkiliiton toiminta keskittyi 1920-luvulla kesäjuhlien järjestämiseen. Yleensä näitä juhlia järjestettiin yhdessä raittius- ja urheilukansan kanssa.⁴³

Musiikkikilpailuja suomalaisilla siirtolaisilla oli ehkä jo 1900-luvun alussa, mutta aivan erityisesti niitä järjestettiin 1920-luvulla. Kilpailujen piti kohottaa musiikin tasoa ja tehdä suomalainen musiikki Pohjois-Amerikassa aikaisempaa tunnetummaksi. Nimenomaan viulunsoittokilpailut olivat 1920-luvulla suosittuja – taustalta löytyy ehkä Henry Fordin siirtolaisryhmien musiikkiharrastuksille antama voimakas tuki.

Satojen harrastelijakuorojen ja -soittokuntien joukkoon mahtui luonnollisesti monenlaisia. Musiikkiharrastuksiin itsensä osaa ottaneen Yrjö Sjöblomin mukaan *”Suorituskykyihinsä nähden olivat nämä*

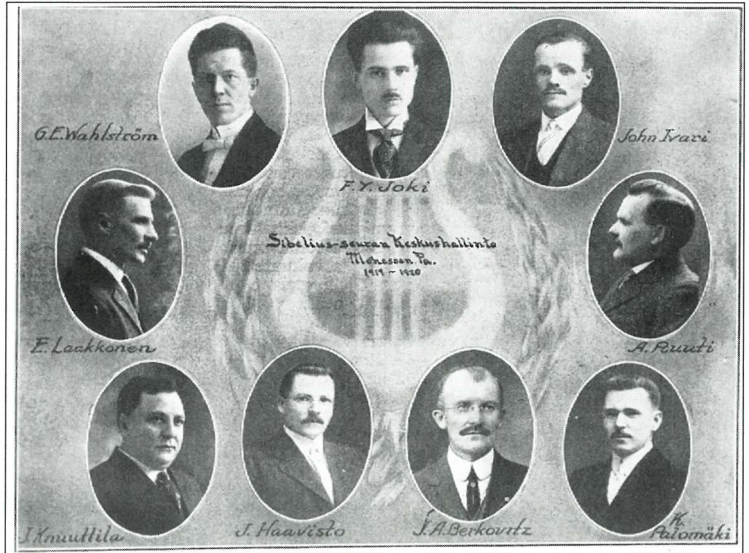

Yksi amerikansuomalaisten sadoista kuoroista oli "Suomi-Opiston sekakööri". Kuva on keväältä 1913. – *Sirtolaisuusinstituutti*.

Monessenin Louhi oli yksi tasokkaimmista amerikansuomalaisista orkestereista. 1920-luvulla se pystyi jopa sinfonian esittämiseen. Kuva on vuosisatain vaihteesta, jolloin Louhi oli puhallinorkesteri. – *Amerikan Albumi*.

Amerikansuomalaiset musiikin harrastajat tunsivat Jean Sibeliuksen maineen. Vuonna 1915 Pennsylvaniaan perustettiin jopa Sibelius-Seura, joka kuitenkin jäi lyhytikäiseksi. 1920-luvun alkaessa sillä oli vielä oma "keskushallintonsa". – *Tervehdys Suomelle 1920.*

*suomalaiset soittokunnat tietenkin hyvin erilaisilla asteilla. Toiset jakoivat jotenkuten käsitellä Suomesta hankittuja torvi-seitsikkosovituksia, mutta muutamit, erikoisen edullisissa oloissa kauemmin kehittymään päässeet joukot kuten Monesenin Louhi ja Ashtabulan Humina, saavuttivat edellytyksiin katsoen ihmeteltävän korkean tason.”*⁴⁴

Amerikansuomalaisilla oli myös viisunikareita, jotka esiintyivät amerikansuomalaisten huvitilaisuuksissa ja myös levyttivät laulujaan. Vanhin tunnettu levytys on jo vuodelta 1906. Levytysten kulta-aikaa olivat vuodet 1925–29. Parhaimmillaan niiden tekeminen oli hyvinkin kannattavaa. Tiedetään esimerkiksi, että Leo Kaupin ”Meren aalloista” otettiin 1930-luvun alussa 30 000 kopiota.⁴⁵

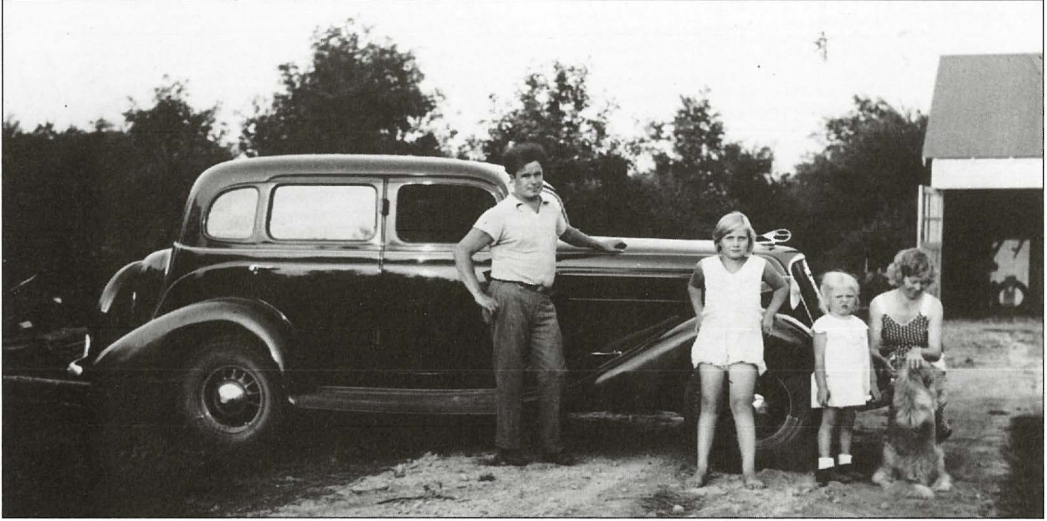
Kuuluisin amerikansuomalainen ”poppari” oli ilman muuta Hiski Salomaa, jonka ”Lännen lokari” tunnetaan hyvin Suo-

messakin. Myös Arthur Kylander oli hyvin suosittu.

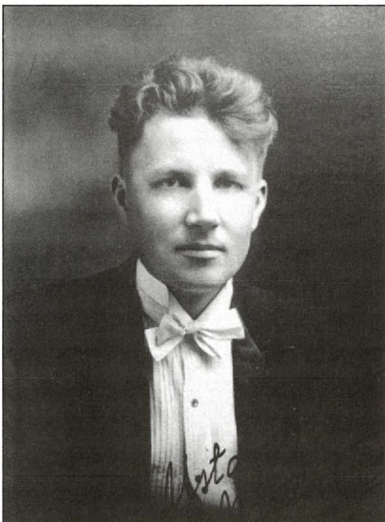
Kangasniemellä räätälin ammattia harjoittanut Anna Leena Möttö synnytti vuonna 1890 aviottoman pojan, jolle annettiin nimi Hiskias. Äidiltään poika oppi ainakin räätälin ammatin alkeita. Jo 17 vuoden ikäisenä tämä räätälinalku lähti Amerikkaan ja ”palveli” sitten lukuisissa räätälinliikkeissä kunnes 1920-luvun alkupuolella perusti oman yrityksen.

Amerikkaan lähtönsä asti Hiski Salomaa lienee tunnettu Hiskias Möttöenä. Passiin merkittiin kuitenkin syystä tai toisesta kaksi nimeä, Möttö ja Salomaa. Amerikansuomalaiseen julkisuuteen noustessaan hän oli vain Hiski Salomaa, millä nimellä kaikki amerikansuomalaiseen musiikkiin perehtyneet hänet tuntevat.

Hiskias Möttö oli tehnyt jonkinlaisia viisuja jo Suomessa ollessaan, Hiski Salomaa ryhtyi viisunikkariksi ilmeisesti 1920-luvun alussa ja oli sitten pian hyvin suosittu esiintyjä amerikansuomalaisten haaleilla. Kymmenisen vuotta myöhem-

Hiski Salomaa (1891–1957) oli aikoinaan suomalaisten siirtolaisten suosima viisunikkari. Vuosina 1927–1931 hän levytti Columbia-yhtiön kanssa joukon laulemia, joita on soitettu vuosikymmenien ajan Suomessakin. Kuuluisin viisuista on ”Lännen lokari”, mutta myös ”Tiskarin polkkaa” ja ”Kemppaisen avioelämää” on soitettu ahkerasti Atlantin molemmilla puolilla. Muutaman vuoden ajan Hiski Salomaan levyt tuottivat hyvin, mutta pääosin Salomaa keräsi ”siirtolaisleipänsä” muusta kuin laulamisesta. Yhdessä vaiheessa hän omisti Eric Ryhäsen kanssa Erik & Hiski’s Inn -nimisen ravintolan Rhode Islandissa (kuva kirjan kannessa). Yllä Hiski ja hänen vaimonsa Aini, os. Saari, vuonna 1936 (lasten nimistä ei tietoa). Kuvassa näkyvän Studebaker-auton Hiski toi Suomeen ja myi sen sittemmin syntymäpaikkakuntansa Kangasniemen taksiautoilijalle. . – *Kuvan omistaa Tuija Kuusela.*

Amerikansuomalaisten musiikkiharrastukset olivat pääosin siirtolaisyhteisön sisäisiä harrastuksia. Muutama ensimmäisen polven amerikansuomalainen kelpasi vuosien varrella suurten amerikkalaisorkesterien soittajiksi. Yksikään amerikansuomalainen säveltäjä ei ole ollut todellinen kuuluisuus. Ansoitunein säveltäjä lie-nee ollut Martti Nisonen, joka sävelsi mm. yhden sinfonian. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Lännen Lokari

Hiski Salomaa on Suomessa tunnettu laulustaan ”Lännen lokari”, joka kuvaa rekilaulumaisen rempseään ja kehuvaan tyyliin suomalaisia, jotka olivat Amerikassa löytäneet toimeentulonsa metsätyöläisinä. Vaikka hän ei itse koskaan kuulunut ”lokareitten” joukkoon, oli hänellä kuitenkin läheinen tuntuma metsätyöläisten elämään, jota hän seurasi ja joiden kanssa hän keskusteli.

*Täss on lokari ny lännen risukosta
olen kulkenu vaikka missä.
Olen käynynnä Piuttissa, Lousissa,
Retulaatsissa, Miamissa.
Olen kulkenu merta ja mantereita
ja Alaskan tuntureita.
Ja kaikkialla hulivilityttäret
muistaa lännen lokareita.*

*Ja lokari on lokari ja hellunkin
ottaa vaikka toisen emännästä.
Ja vesi ei tuu silmiin vaikka
ne taukoo Iistin flikat näkymästä.
Sillä Piuttis on ruusu ja Lousis
on tähti ja Alaskassa pulmusia.
Ja kaikki ne kuiskii, oletkos sä
nähynnä lännen kulkuria?*

*Miss on Meksikon Lempi ja
Honolulun Impi ja Filippiinin
keltanen likka. Siellä lokari
on ollut heidän keskellensä,
mut onkos ollut Iistin iikka?*

*Miss on kulkurin kulta,
sydän iskeepi tulta,
niin kaunis on heillä jo tukka.
Sä kun laulun kuulet,
niin linnuksi luulet.
Taasen rakastuupi lännen jukka.*

*On Friskossa käyty, on
Oregoni nähty, mis on kesä
sekä lumiset vuoret.
Takotas on puitu
Palm Piistillä on uitu,
ja hellutettu vanhat ja nuoret.*

*Mutta punapuun kantoon
kun torppansa laitta,
niin sinne se ilonpäivä koittaa.
Vaikka maailman myrskyt
meitä tuutittaa, niin vapaus
se varmasti voittaa.*

min hän äänitti joukon laulelmia, joista hän tuli kuuluisaksi sekä amerikkansuomalaisten keskuudessa että myös Koti-Suomessa.

Hiski Salomaa kuului siihen siirtolaisryhmään, jolle Amerikka oli työpaikka ja Suomi koti. Niinpä Salomaa lomaili mo-

neen kertaan Suomessa sekä 1930-luvulla että 1950-luvulla. Vaimon kuoleman jälkeen hän jopa aikoi muuttaa pysyvästi Suomeen, mutta kuoli vuonna 1957 ennen kuin paluuaikeet ehtivät toteutua.⁴⁶

Arthur Kylander syntyi Liedossa vuonna 1892. Liedosta hän muutti jo hyvin

nuorena Turkuun ja ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä Turusta Amerikkaan, missä hän kierteli hyvinkin paljon ansaiten leipänsä milloin kirvesmiehenä, milloin taas ”lumperijäkkinä”. Yksi työpaikoista oli Mainessa, toinen Minnesotassa, kolmas Kaliforniassa.

Kalifornian Reedleyssä asuessaan Kylander ryhtyi 1920-luvun puolivälissä seppitelemään kupletteja ja lähti esittämään niitä vuonna 1927. 1920-luvun lopulla Kylander myös levytti lukuisia kappaleita, joista tunnetuimpia ovat olleet ”Työttömän valssi” ja ”Muistojen valssi”.

Kylander oli suosittu amerikansuomalaisten keskuudessa, mutta suomalainen siirtolaisyhteisö oli liian pieni työnantaja musiikin ammattilaiselle, ja oman siirtolaisyhteisön ulkopuolelta kuulijakunnan löytäminen oli kovin vaikeaa. Niinpä Kylanderkin elätti itseään etupäässä muilla kuin musiikin antamilla tuloilla. 1930-luvulla hän oli hovimestari, 1940-luvulla puitten kasvattaja Kaliforniassa. Aktiivinen muusikkokin hän oli kuitenkin aina 1960-luvulle asti, ainakin omassa IWW-läisessä piirissään. 1.10.1968 IWW-läisten lehti *Industrialisti* kertoi, että suurimman osan elämästään Kaliforniassa eläneen ”laulajan ääni oli vaiennut”.

On sanottu, että mainarin tytär Viola Turpeinen on ollut amerikansuomalaisille sitä mitä Viljo Vesterinen kotisuomalaisille, taitava ja yleisön rakastama harmonikan soittaja. Viola Turpeinen syntyi Michiganissa vuonna 1909. Jo lapsena hän alkoi soitella kotipaikkakuntansa Championin työväenhaalilla. Turpeinen sävelsi, esitti ja levytti tanssimusiikkia sitten aina 1950-luvun lopulle asti, viimeiset vuodet Floridassa, jossa hän kuoli vuonna 1958. Musiikin täyttämiin vuosiin

Arthur Kylander (1892-1968) oli nimenomaan IWW-läisten suosima muusikko. Kuva on 1920-luvun lopulta, jolloin Kylander kierteli amerikansuomalaisten asuinpaikkoja. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

mahtui kymmeniä levytyksiä, lähes lukemattomia esiintymisiä suomalaisten haaleilla, ja esiintymiskierrueteita, jotka alkoivat itärannikolla ja ulottuivat aina Kaliforniaan asti. Kesällä 1929 Turpeinen esiintyi myös Suomessa.⁴⁷

☆☆☆

Talouselämyksen alkaminen syksyllä 1930 heijastui monella tavalla siirtolaisten elämään. Jokin vaikutus sillä oli varmasti myös musiikkiharrastuksiin. Soittokuntien ja kuorojen määrä joka tapauksessa

VIOLA TURPEINEN
—ja—
JOHN ROSENDAHL
—soittavat—

NEGAUNEEN Labor Tempelilla, Perjantaina, Kesäk. 1 p.
IRON RIVERIN Cozy Teatterissa, Tiistaina, Kesäk. 5 p.

Viola Turpeinen viihdytti amerikansuomalaisia kymmenien vuosien ajan. Kuvan ilmoitus oli *Industrialistissa* 1.6.1928. 1920-luvun lopulla Turpeinen soitti yhtyeessä, johon hänen lisäksi kuuluivat Sylvia Polso ja John Rosendahl.

laski. Tämä ei tosin ollut pelkästään talouslaman seurausta. Oma vaikutuksensa oli myös sillä, että siirtolaisten tulo Suomesta loppui. Musiikkiyhtyeet saivat kyllä täydennystä toisen polven keskuudesta mutta eivät tarpeeksi. Ja jokin vaikutus

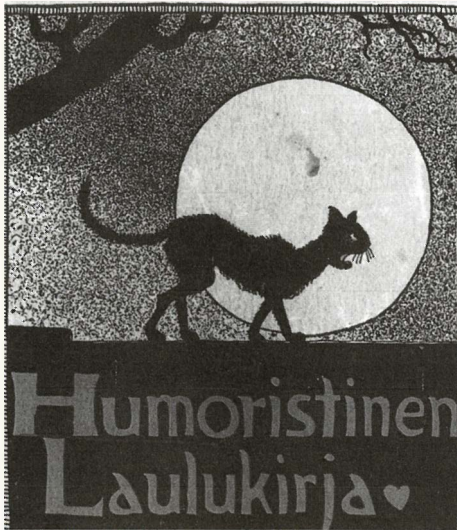
oli myös sillä, että amerikansuomalainen musiikkielämä alkoi kaupallistua.

Siirtolaisten musiikkiharrastusten kaupallistuminen näkyi aluksi siinä, että oman yhteisön tuottamat äänilevyt saivat vankan aseman musiikkiharrastusten joukossa. Kuten edellä on todettu, itse tuotettujen levyjen "marssi" alkoi jo vuonna 1906 ja kiihtyi huippuunsa 1920-luvulla. 1930-luvun alussa levyjä valmistettiin ja myytiin vielä paljon, mutta jo 1930-luvun puoliväliin tultaessa levytysten tekeminen oli käynyt kannattamattomaksi, ja amerikansuomalainen levytuotanto loppui.

Toinen kaupallinen piirre oli palkkioita vaatineiden "poppareiden" nouseminen ja kiertueet. Hiski Salomaa, Arthur Kyländer, Viola Turpeinen ja jotkut muutkin kiersivät esiintymässä illanvietoissa ja tanssitilaisuuksissa. Suuria dollarimääriä suomalaisesiintyjät tuskin kokosivat, mutta he olivat kuitenkin ammattilaisia tai puoliammattilaisia. Nämä ammattitaitoiset rahasta esiintyjät saivat luultavasti monenkin amatööriyhtyeen kainostelemaan ja jäämään sivuun. Missään vaiheessa siirtolaisorkesterien ja -kuorojen toiminta ei ole kuitenkaan loppunut kokonaan.

Edellä on käynyt ilmi, miten amerikansuomalaiseen musiikkimaailmaan mahtui sekä tasokasta että vaatimatonta. Riippumatta siitä, oliko siirtolaismusiikin taso korkea vai matala, voidaan joka tapauksessa sanoa, että musiikki oli hyvin tärkeä osa Pohjois-Amerikan suomalaisten kulttuuritoiminnassa. Se toi ankaran työn lomaan iloa niin esiintyjille itselleen kuin kuulijoillekin. Leikkiä laskien ja hiukan liioitellen voitiin sanoa, että

Suomalaisen siirtolaisryhmän kuppikuntaisuus näkyi myös musiikkiharrastuksissa. Työväenliikkeillä oli omat ”köörisä”, kirkkokunnilla samoin. Eikä liioin laulettu samoista kirjoista, vaan kukin ryhmä julkaisi omat laulukirjansa, joista sitten ammennettiin uskoa ja intoa. Kirkkosuomalaisten laulukirjoista mainittakoon esimerkkinä ”Amerikan Pyhäkoulun Laulukirja” (Hancock, Michigan, 1902) ja sosialistien ”Työväen Laulukirja” (Hancock, Michigan, 1907). Kuvassa oleva ”Humoristinen Laulukirja” on sekin työväenliikkeen tuotteita. Se ilmestyi vuoden 1920 vaiheilla.

Tyypilliseen haali-iltaan kuului usein sekä näytelmä että musiikkia, mutta

suuremmilla suomalaispaikkakunnilla järjestettiin myös konsertteja, joiden esitykset heijastelivat järjestäjien aatteita. Niinpä kun Detroitin Marxian Club järjesti ”kansainvälisen konsertin”, lauloi sekakuoro aluksi ”Taistelun marssin” ja ”Barrikaadeille”. Lopuksi esitettiin ”Orjain laulu”, ”Kansainvälinen” ja ”Marselles”. Ohjelmaan kuului kuitenkin aatteellisesti väljähtäneempääkin kuten Sibeliuksen ”Finlandia” pianosoolona. – *Industrialisti* 1919.

Musiikin niinkuin amerikansuomalaisen tilaisuuksissaan esittämän muunkin ohjelman aatteellisuus laimeni jo 1920-luvulla. Industrialistin nimimerkki ”Tehtaalainen” oli varmaan oikeassa, kun hän vuonna 1925 kuvaili närkästyneenä, miten haalien ohjelma oli muuttunut. Hän oli sitä mieltä, että ”tähtien” mukaantulo ohjelmiin vei maallikoilta esiintymishalut. ”Tähdet olivat pilanneet tilaisuudet...Ja niiden laulujen sisältö sitten! Se on ollut tämänlaista: ”Kiss me again”, ”There is nobody to love me”, ”Kuningattaren suru” j.n.e. Kuuli sitä ennen meidänkin haalillamme laulettavan lauluja, joiden sanat painuivat vereen ja jotka lämmittivät väsynttä rintaa. Laulettiin Joe Hillin ”Proletaari”. Mutta nyt ”nuo sairaiden sielussa syntyneet lemmentuotokset ja hyljätyn valitukset ... ovat ne kuin purukummin haukkaamista leivän asemesta.” – *Industrialisti* 1925.

Hyvin suuri osa amerikkansuomalaisista kuoroista syntyi aatteelliselta pohjalta. Omalaatuisimpia näistä oli punaisessa osuustoimintahengessä Superioriin syntynyt Red Star -tyttökuoro. Kuva lienee 1920-luvun lopulta. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

"Bändiin" kuulumisen oli entiseen vanhaan ja hyvään aikaan aivan yhtä välttämätöntä kuin asuntojemme ja kotiemme koristelemisen katolilaisilla vapahtajankuvilla ja liikemiesten kalentereilla ... Siihen aikaan oli, nimittäin, jo siirrytty harmonikka- ja rullaurkuaikakaudelta "bändi"-aikakauteen, jolloin terveen, kunniallisen ja yleistä kansalaisluottamusta nauttivan nuoren miehen

kunnianhimoisten unelmien korkeimpana huippuna häämöitti bändimieheksi pääseminen.⁴⁸

Sekä amerikkansuomalaisten musiikkiharrastukset olivat 1930-luvulla vähenemässä, mutta musiikki on ollut kulttuurialue, jossa suomalaiset perinteet ovat jatkuneet vahvoina nykypäivään asti. Viime vuosikymmenien musiikkiharrastuksia käsitellään jäljempänä.

”Känsämaratoonareita” ja ammattipainijoita

11

Amerikansuomalaisten urheiluharrastukset saivat alkunsa 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana – juuri siihen aikaan, jolloin suurimmat siirtolaisaallot vyöryivät Suomesta Pohjois-Amerikkaan ja jolloin amerikansuomalainen siirtolaiskulttuuri eli parhaan nuoruutensa päiviä. Amerikansuomalaisten ensimmäiset urheiluseurat olivat luultavasti vuonna 1901 New Yorkissa perustettu Finnish American Athletic Club ja samassa paikassa vuonna 1903 perustettu Kaleva Athletic Club. Ensin mainittu oli aluksi Ahvenanmaalta tulleitten köydenvetoseura, mutta jo muutaman toimintavuoden jälkeen se oli suomenkielinen urheiluseura ja 1910- ja 1920-luvulla tunnetuin suomalaisten siirtolaisten urheiluseura.¹

Urheiluaate kuului Suomen tuomisiin – ja kuitenkin vain harvojen ”matkaeväisiin”. Vuosisadan vaihde oli kyllä Suomessa aikaa, jolloin nimenomaan suuremmille paikkakunnille perustettiin in-

nokkaastikin urheiluseuroja, mutta on silti varmaa, että vain hyvin harvalla siirtolaisella oli Amerikkaan saapuessaan oma-kohtaisia urheilukokemuksia. Ja koska suuri osa siirtolaisista sai toimeentulonsa erittäin raskaasta ruumiillisesta työstä, on hyvinkin ymmärrettävää, että heidän joukostaan löytyi vuosisadan alussa niitä, jotka halusivat kysyä, ”mitä ihminen siitä hyötyy, jos ruumistaan räökkää”.²

Urheiluseurojen perustaminen

On vaikea sanoa, kuinka paljon urheiluseuroja suomalaiset siirtolaiset perustivat 1900-luvun ensi vuosina. New Yorkissa niitä joka tapauksessa syntyi jo vuosisadan ensimmäisen vuosikymmenen aikana lukuisia, mutta New York saattoi olla poikkeus.³ Sosialistisen työväenliikkeen nousu vuoden 1905 paikkeilla näyttää antaneen ainakin yhdelle siirtolaisryhmälle toimintasysäyksen. Sosialistista aatemaailmaa urheiluun tuonut Idän Voimistelu- ja Urheiluliitto perustettiin vuonna 1908. Jo seuraavana vuonna se yritti tehdä pesäeron porvarillisen ja sosialistisen urheilun välille ja vaati jäseneseurojaan liittymään sosialistiosastoihin. Seuraavina vuosina urheilu tulikin väkevästi mukaan sosialistiosastojen toimintaan. Vuoden 1911 lopulla Suomalaisen Sosialistijärjestön (SSJ) piirissä toimikin – ainakin teoriassa – jo 53 urheiluseuraa, Idän Voimistelu- ja Urheiluliittoon kuului tänä vuonna 11 urheiluseuraa.⁴

Sosialistinen työväenliike oli haaste raittiusseuroille, koska hyvin moni amerikansuomalainen siirtyi 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana rait-

tiusseurasta sosialistiosastoon. Raittiusseurojen oli tämän takia pakko etsiä uusia toimintamuotoja, ja niin myös ne ryhtyivät perustamaan urheiluseuroja. Vuonna 1912 raittiusliikkeen urheiluseurat saivat jopa oman keskusjärjestönkin, Idän Itsenäisen Voimisteluliiton, jonka toiminta jäi kuitenkin vaatimattomaksi. Raittiusseurojen kesäjuhlilla järjestettiin kuitenkin tähän aikaan ja vielä myöhemminkin myös urheilukilpailuja.

Sosialistiosastojen ja raittiusseurojen yhteyteen kuuluneiden urheiluseurojen lisäksi amerikansuomalaiset perustivat 1900-luvun alussa joukon ”itsenäisiä” urheiluseuroja, joista merkittävin oli edellä mainittu New Yorkissa toiminut Finnish American Athletic Club. Toinen merkittävä itsenäinen seura oli Chicagoon vuonna 1924 perustettu Finnish American Athletic Association.

Mitä 1900-luvun alkuvuosien siirtolaisurheilu sitten oli? Sen sanotaan olleen ”kaunovoimistelua, sulavien, notkeutta ja taitoa kysyvien ruumiinliikkeiden suorittamista”,⁵ pyramidien rakentamista ja myös köydenvetoa. Jo 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana tulivat kuitenkin kuvaan mukaan myös yleisurheilu ja paini, joista kehittyi pian amerikansuomalaisten ”paraatilajeja”.

Kun kilpaurheilu Suomessa 1910-luvulla tuli hyvin suosituksi, levisi kilpaileminen pian myös amerikansuomalaisten keskuuteen. Tulihan siirtolaisten mukana vuosittain Amerikkaan sellaisiakin, jotka olivat jo Suomessa osallistuneet hyvällä menestyksellä kilpaurheiluun. Esimerkkinä mainittakoon turkulainen Wiljam Johansson, joka tuli Amerikkaan vuonna 1909 ja oli jo ennen siirtolaiseksi lähtöään menestynyt kestävyysjuoksijana.

Köydenvetokilpailut olivat 1900-luvun alun kilpaurheilua. Muutaman amerikan- ja kanadansuomalaisen urheiluseuran lähtökohta olikin köydenvetojoukkue, joka otti myöhemmin ohjelmaansa voimistelun, yleisurheilun ja painin. Brittiläisestä Kolumbiasta (Ladysmithistä) löytyi 1900-luvun alussa ainakin yksi suomalainen köydenvetojoukkue. – *Suomen Silta* 1963.

Urheilutoiminta alkoi joillakin Yhdysvaltain ja Kanadan suomalaispaikkakunnilla jo 1900-luvun alkuvuosina. Voimistelulla oli tässä liikunnassa keskeinen asema. Kuva kertoo Suomi-Opiston ”isojen poikain voimistelusta”. – *Suomi-Opiston Albumi 1896–1906*.

Kanadansuomalaiset perustivat ensimmäisen urheiluseuransa, Toronton Yrityksen vuonna 1906. Samana vuonna myös Port Arthur ja Copper Cliff saivat omat seuransa. Jonkinlaista urheilutoimintaa oli kuitenkin ollut jo tätä ennen ainakin Port Arthurissa, jossa Työväenyhdistys Imatra 9:llä oli urheilujaostonsa jo vuonna 1903.⁶

Edellä mainittujen lisäksi kanadansuomalaiset perustivat ennen ensimmäistä maailmansotaa vielä muutaman muunkin urheiluseuran, mutta yleisesti ottaen 1900-luvun alun kanadansuomalaisten urheilutoiminta oli hyvin vaatimatonta. Seuroista aktiivisimmankin, Toronton Yrityksen vaiheista voitiin 1930-luvun lopulla todeta, että se oli vuosien varrella ehtinyt jo moneen kertaan lopettaa toimintansa.⁷ Ja hyvin monesta muustakin seurasta kuin Timminsin Cometsista olisi voitu todeta, että ”on ollut aikoja, että johtokunnasta ei ole ollut paljoakaan tietoja”.⁸

Kanadansuomalaisten urheilutoiminnan vaatimattomuus 1900-luvun alussa on hyvin ymmärrettävää, koska heitä oli vähän ja koska he lisäksi asuivat hajallaan hyvin laajalla alueella. Kaivosmiehen ja metsätyömiehen ammatit olivat 1900-luvun alussa lisäksi sellaisia, että niiden harjoittaminen ei suosinut urheilua.

Suomen edustajina olympialaisissa

Kestävyysjuoksusta tuli Suomessa hyvin suosittu urheilulaji jo 1900-luvun alussa ja erityisesti sen jälkeen, kun Hannes Kolehmainen voitti Tukholman olympialaisissa vuonna 1912 kolme henkilökohtaista kul-

Pyramidien rakentaminen kuului usein erilaisten juhlatilaisuuksien ohjelmaan. Tällainen pyramidi rakennettiin Port Arthurissa vuonna 1903. – *Raivio 1979.*

tamitalia. Niinpä oli varsin luonnollista, että kestävyysjuoksijat olivat 1900-luvun ensi vuosikymmenten aikana myös amerikansuomalaisten suosikkiurheilijoita.

Suomalaisessa siirtolaisjoukossa oli 1910- ja 1920-luvulla monia kestävyysjuoksijoita, jotka menestyivät erinomaisesti kansainvälisilläkin kilpailuilla. Ensimmäinen olympiamitalin saanut suomalainen siirtolainen oli edellä mainittu Wiljam Johansson, joka osallistui Tukholman olympialaisissa murtomaajuoksun joukkuekilpailuun, jossa Suomi sijoittui toiseksi. Johanssonia paljon enemmän mainetta saivat kuitenkin Hannes Kolehmainen ja Ville Ritola.

Hannes Kolehmainen muutti Tukholman olympialaisten jälkeen Yhdysvaltoihin.

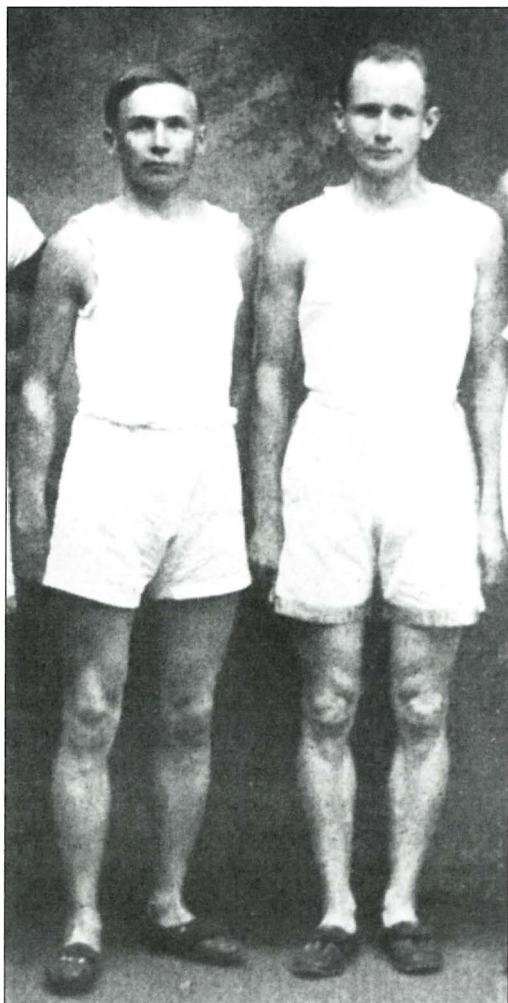
hin ja jatkoi urheilemistaan siellä hyvällä menestyksellä. Vuosina 1912–16 hän voitti erilaisissa juoksuissa kahdeksan Yhdysvaltain mestaruutta. Urheilu-uransa menestyksen hän kruunasi vuonna 1920, jolloin hän voitti Antverpenin olympialaisissa maratonin kultamitalin.⁹

Yhdysvalloissa ollessaan Kolehmainen oli tietenkin suomalaisen siirtolaisyhteisön jäsen, mutta nähtävästi taloudellisten etujen takia hän kuului aluksi irlantilaisien siirtolaisten perustamaan urheiluseuraan Irish American Athletic Clubiin. Vuodesta 1917 lähtien hän oli kuitenkin New Yorkin Finnish American Athletic Clubin jäsen. Antverpenin olympialaisten jälkeen Kolehmainen palasi Suomeen ja osallistui vielä Pariisin olympialaisiin. Menestys näissä ”Paavo Nurmen olympialaisissa” jäi kuitenkin jo vaatimattomaksi.

Hannes Kolehmainen oli Antverpenin olympialaisissa Suomea edustanut siirtolaisurheilun tähti. Ville Ritola, ”*Peräseinäjoen susi*”, oli sitä Pariisin ja Amsterdamin olympialaisissa vuosina 1924 ja 1928.

Ville Ritola tuli Yhdysvaltoihin vuonna 1913. Kilpaurheilun hän aloitti vuonna 1919 ja menestyi pian loistavasti. Vuosina 1921–27 hän voitti erilaisissa juoksuissa 18 Yhdysvaltain mestaruutta ja menestyi hyvin myös sisärata- ja katujuoksuissa. Urheilu-uransa Ritola kruunasi vuosien 1924 ja 1928 olympialaisissa, joissa hän voitti viisi kulta- ja kolme hopeamitalia. Ritolakin palasi Suomeen – kuitenkin vasta vuonna 1971.

Wiljam Johansson, Hannes Kolehmainen ja Ville Ritola eivät olleet ainoat amerikansuomalaiseen siirtolaisyhteisöön kuuluneet kestävyysjuoksijat, jotka edus-

Vuonna 1912 Hannes Kolehmainen (oikealla) voitti Tukholman olympialaisissa kolme henkilökohtaista kultamitalia. Kahdeksan vuotta myöhemmin pidetyissä Antverpenin olympialaisissa hän voitti maratonin olympiakullan. Hanneksen veli William (vasemmalla) oli myös erittäin hyvä kestävyysjuoksija, mutta hänen kohtalokseen tuli ammattilaiseksi julistaminen. – *Finnish American Athletic Club 1939 Journal*.

Fitchburgissa oli suomalaista urheilutoimintaa jo 1900-luvun alussa, ja vielä 1990-luvulla siellä toimi urheiluseura Reipas. 1920-luvun alussa Reippaalla oli tällainen jyrkevä painijoukkue. – *Turun yliopisto, yleinen historia.*

tivat menestyksellä Suomea olympialaisissa. Joukkoon kuuluivat myös Juho Tuomikoski, Ville Kyrönen ja Yrjö Korholin-Koski. Tuomikoski oli Suomen edustaja Antwerpenin, Kyrönen Pariisin ja Korholin-Koski Amsterdamin olympiamaratonilla. Lisäksi yksistään FAAC:hen kuului vuosien varrella yli 20 juoksijaa, jotka sijoittuivat erinomaisesti tai kohtuullisesti Yhdysvalloissa järjestetyissä kilpailuissa kuten Bostonin maratonilla ja Yhdysvaltain halkijuoksussa. Ville Kyrönen oli vuonna 1915 toinen Bostonin maratonilla, ja Carl Linder voitti tämän maratonin vuonna 1919. Vuonna 1930 New Yorkin Finnish American Athletic Club jopa voitti Bostonin maratonin joukkue-

kilpailun seuran edustajien ollessa toisella, kolmannella ja kolmannellatoista sijalla. Eräs Montrealin suomalainen oli tällöin lisäksi viides, ja 40 parhaan joukossa oli vielä myös ”pikkuinen vanha veteraani” Henry Kanto. Ja vielä vuonna 1934 kanadansuomalainen Taavi Komonen kirjoitti nimensä Bostonin maratonin voitajaluetteloon.

Vuosina 1928 ja 1929 Yhdysvalloissa järjestettiin juoksukilpailu, jonka on katsottu olleen enemmän ihmisrääkkäystä kuin urheilua. Lähtöpaikkana oli Los Angeles ja maalina New York. Suuren 25 000 dollarin pääpalkinnon houkuttelevana matkaan lähti myös joukko amerikansuomalaisia, joista John Salo saavutti

Kuuluisimmat amerikansuomalaiset urheilijat ovat olleet Hannes Kolehmainen ja Ville Ritola. Amsterdamin olympialaisissa vuonna 1928 Ritola voitti 5 000 metrin juoksun ja oli toinen 10 000 metrin juoksussa. Kuva kertoo viimeksi mainitun juoksun loppuvaiheista: Paavo Nurmi alkaa juuri nousta Ritolan rinnalle. – *Olympiakisat III, Amsterdam 1928.* – Paavo Nurmen kilpailukierros Yhdysvalloissa Pariisin olympialaisten jälkeen oli todellinen menestys. Kun hän joulukuussa 1924 saapui New Yorkin rantaan, nouti New Yorkin pormestarin erikoisalus hänet maihin. Nurmi juoksi mm. Washington D.C:ssä. Juoksun jälkeen hänet ja muut suomalaiset juoksijat esiteltiin Yhdysvaltain presidentille ja näin Nurmi pääsi valokuvaan presidentti Coolidgen kanssa. Kun Nurmi juoksi Los Angelesissa, oli paikalla noin 100 000 katsojaa.

ensimmäisessä juoksussa toisen sijan. Kun tämä ”känsämaratoni” järjestettiin toisen kerran, oli Salo koko joukon nopein. Suurta palkintoaan hän ei kuitenkaan saanut koskaan, sillä kilpailun järjestäjä ajautui juoksun aikana konkurssiin, jolloin palkinnot jäivät antamatta.

Suomalaiseen siirtolaisyhteisöön kuului 1920- ja 1930-luvulla myös monta sellaista, jotka olivat ennen Amerikkaan siirtymistään voittaneet olympiamitaleja. Tällaisia olivat Albin Stenroos, Eino Purje, Armas Taipale ja Jonni Myyrä. Urheiluyhteydet Suomen ja amerikansuomalaisten välillä olivat siten todella tiiviit.

Mihin amerikansuomalaisten kestävyysjuoksijoiden menestys perustui? Näyttää siltä, että 1910-luvulla amerikansuomalaiset alkoivat harjoitella määrätietoisesti, ja on ilmeistä, että parhaille näistä järjestyi jonkinlaista ”harjoittelutukea”. Amerikansuomalaiset kestävyysjuoksijat olivat toisin sanoen harjoittelijoina ”aikaansa edellä”, ehkä samalla tasolla kuin Koti-Suomenkin juoksijat.

Amerikansuomalaisessa siirtolaisuurheilussa on eräs hyvin mielenkiintoinen piirre. Valtameren taakse siirtyneet ja joissakin tapauksissa jo siellä pitkäänkin oleskelleet halusivat olympialaisissa edustaa Suomea, vaikka Yhdysvaltainkin edustaminen olisi monelle ollut mahdollista. Halu edustaa Suomea kertonee osittain siitä, miten muutaman vuoden siirtolaisena ollut tunsivat siteet synnyinmaahan voimakkaampina kuin siteet uuteen kotimaahansa. Suomen edustaminen saattoi olla myös kunnia-asia. Suomi oli 1900-luvun ensi vuosikymmenien aikana kestävyysjuoksun kultamaa, ja sen olympiajoukkueeseen mahtuminen oli jo huomattava saavutus. Ja menestys Suomen jouk-

Finnish American Athletic Club New Yorkissa oli seura, johon useimmat amerikansuomalaiset kestävyysjuoksijat 1910- ja 1920-luvulla kuuluivat. Tämä seura lopetti toimintansa vasta 1950-luvun lopulla. Varsinainen urheilutoiminta loppui kuitenkin jo paljon aikaisemmin. FAAC:n New Yorkin halkijuoksusta voittamat palkinnot on sijoitettu Suomen Urheilumuseoon.

kueessa toi julkisuutta ainakin Suomessa. Menestys Yhdysvaltain suuressa olympiajoukkueessa olisi todennäköisesti noteerattu paljon vähemmän.

Oli toki pieni määrä niitäkin, jotka edustivat olympialaisissa jo uutta kotimaata. Tällaisia olivat kestävyysjuoksijat Carl Linder ja Eino Pentti. Näiden kuuluminen Yhdysvaltain joukkueeseen lienee johtunut ainakin osittain siitä, että kumpikaan ei olisi ilmeisesti mahtunut Suomen olympiajoukkueeseen, vaikka molemmat olivat kohtuullisen hyviä juoksijoita. – Yhdysvaltain kansalaisina olympialaisiin

osallistuneiden suomalaisten menestys jäi vaatimattomaksi.

Paavo Nurmi ei ollut siirtolainen, mutta amerikansuomalaiset pitivät häntäkin omiana miehenään. Nurmen menestys 1920-luvun Amerikassa kohensi varmasti paljon amerikansuomalaisten itsetuntoa, jota ”uusiin siirtolaisiin” ensimmäisen maailmansodan päätyttyä kohdistunut vaino pahasti rasitti. Amerikansuomalaisista sanomalehdistä voi helposti todeta, kuinka Paavo Nurmen suuret olympiavoitot olivat myös amerikansuomalaisten suuria voittoja ja että FAAC:n vuonna 1925 järjestämä Nurmen kilpailukiertue Amerikassa ei ollut vain tämän seuran, vaan lähes koko amerikansuomalaisen urheilukansan suuruuden viikkoja. FAAC valitsikin Paavo Nurmen kunniajäsenekseen.

Samaan aikaan, jolloin Hannes Kolehmainen esimerkki innosti amerikansuomalaisia kestävyysjuoksun harjoitteluun, levisi amerikansuomalaisten keskuuteen myös ”painikuume”. Sekin lienee ollut Suomen tuomisia. Painia harrastettiin jo siinä vaiheessa, jolloin siirtolaisuurheilu otti vasta ensi askeliaan, ja kilpailujakin järjestettiin ainakin jo vuonna 1906. Menestyviä painijoita siirtolaisten joukkoon ilmestyi kuitenkin vasta 1910-luvulla. New Yorkin FAAC sai tällöin riveihinsä joukon painijoita, joista joku menestyi jopa olympialaisissakin. Painijoista on ennen kaikkea mainittava Eino Leino, joka sai olympiamitalin sekä Antwerpenin, Pariisin, Amsterdamin että Los Angelesin olympiakisoissa. – Kanadassakin painittiin, ja kanadansuomalainen Enok Löppönen mahtui jopa Kanadasta Antwerpenin olympialaisiin lähetettyyn joukkueeseen.

Suomalainen siirtolainen tuli Amerikkaan ansaitsemaan, ja muutamat siirtolai-

Ville Ritola luovutti olympiamitalinsa ja muitakin palkintoja vuonna 1970 *Peräseinäjoen kunnalle*.

sista saivat ammatin urheilustakin, ehkä tosin vain sivuammatin. Suomalaiseen siirtolaisjoukkoon mahtui muutamia ammattilaisjuoksijoita, joista Hannes Kolehmainen veli Viljami menestyi parhaiten. Vielä enemmän ammattilaisia oli painijoiden joukossa. Ainakin kaksi näistä tunnustettiin jossakin vaiheessa sarjassaan ammattilaisten maailmanmestariksikin.¹⁰

Voimistelu, jota urheilun tuomitsijat kutsuivat ”*puolialastomain miesten pyllestelemiseksi*”, oli kestävyysjuoksun ja painin ohella tärkeä suomalaislaji. Kilpavoimistelu, jos sitä oli lainkaan, jäi suomalaisen siirtolaisyhteisön piirissä kuitenkin hyvin vähäiseksi. Voimistelu oli enemmän kunnan rakentamista ja esiintymistä erilaisissa siirtolaisille tärkeissä tapahtumissa kuten kesäjuhilla tai iltamatilaisuuksissa. Voimistelijapyramidiin ra-

kentaminen oli etenkin 1900-luvun alussa hyvin suosittua.

Nyrkkeily oli amerikansuomalaisille varsin vieras urheilulaji. Kuitenkin siirtolaisten keskuudessa eli yksi Suomen tunnetuimmista nyrkkeilijöistä. Gunnar Bärlund, joka vuonna 1934 voitti nyrkkeilyssä raskaan sarjan Euroopan mestaruuden, muutti pian mestaruuden saavutettuaan siirtolaiseksi Yhdysvaltoihin. Koska Bärlund tuli Amerikkaan vasta 1930-luvulla, ei hän enää luonut nyrkeillään samanlaista amerikansuomalaista ”koulukuntaa”, jonka Hannes Kolehmainen menestys oli luonut juoksuradoille. Bärlundin menestyksen aikoihin amerikansuomalaisten enemmistö oli jo ohittanut nuoruutensa päivät, joten lähinnä vain penkkiurheilu saattoi kiinnostaa siirtolaisia. Bärlundista kiinnostuneiden penkkiurheilijoiden joukko oli kuitenkin sankka. Bärlundin lisäksi toinenkin suomalainen nyrkkeilijä, olympiavoittaja Sten Suvio, etsi siirtolaisleipää 1930-luvun Yhdysvalloista. Suvion menestys jäi kuitenkin vaatimattomaksi, ja niin hän palasi Suomeen muutaman kuukauden siirtolaisena olon jälkeen.¹¹

Aatteen miehet urheilevat

Edellä on käynyt ilmi, miten amerikansuomalaiset eivät mahtuneet yhden kirkon piiriin, miten raittiusliike jakautui ja miten syntyi useita keskenään kilpailevia työväenliikkeitä. Urheilussakaan ei mahduttu samalle juoksuradalle tai painimatolle. Edellä on todettu, miten vanhimmat urheiluseurat olivat joko raittiusseurojen tai sosialistiosastojen alaosastoja tai ”itsenäisiä” eli muista järjestöistä kokonaan riippumattomia. Jopa kirkotkin yrittivät pe-

Maynardin (Massachusetts) Kanto oli aikanaan menestyvä urheiluseura. Kuvassa tämän seuran urheilijoita vuonna 1920. – Turun yliopisto, yleinen historia.

rustaa urheiluseuroja. Väitetään, että yksistään Fitchburgissa olisi 1920-luvun puolivälissä ollut neljä eri kirkkokuntaan kytkettyä suomalaista urheiluseuraa. ”Kirkollinen urheilu” jäi kuitenkin sekä määrältään että laadultaan vaatimattomaksi.¹²

Moni urheiluseura syntyi siis tukemaan jotakin muuta kuin urheiluaatetta. Niinpä kun sosialistiosastot perustivat urheiluseuroja, ei tavoite ollut huippu-urheilijoiden kasvattaminen vaan pikemminkin aatteellinen vaikuttaminen. Korostettiin, ettei sosialistiosaston jäsen voinut olla pelkästään urheilija, vaan hänen tuli olla nimenomaan työläisurheilija. Osallistuminen muitten järjestämiin kilpailuihin oli kuitenkin 1910-luvulla luvallista. Niinpä suomalaiset sosialistit osallistuivat 1910-luvulla Idän ja Keskilännen suurissa kaupungeissa toimineiden skandinaavisten urheilujärjestöjen kilpailuihin. New Yorkissa oli norjalaisten vuonna 1912 perustama The Scandinavian-American Athle-

tic League, jonka jäseniksi kelpuutettiin kaikki New Yorkin alueen norjalaiset, ruotsalaiset, tanskalaiset ja suomalaiset urheiluseurat. Kun liiton mestaruuskilpailut vuonna 1913 järjestettiin, oli Brooklynin sosialistien Kaleva mukana ja myös menestyi hyvin.¹³

Skandinaavien kanssa kilpaileminen jäi vähäiseksi. Suurempi merkitys oli varmasti sillä, että 1910-luvulla menestyvät siirtolaisuurheilijat osallistuivat erilaisiin Yhdysvaltain mestaruuskilpailuihin ja muihin merkittäviin urheilutapahtumiin.

Vuoden 1918 sota Suomessa heijastui myös amerikansuomalaiseen urheiluelämään. Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton rinnalle syntyi Suomessa Työväen Urheiluliitto. Yhdysvalloissa suomalaisten urheilullinen kahtiajako oli lievänä ollut olemassa jo pitkään, mutta nyt ei tyydytty entiseen, vaan työläisurheilijoiden johtajat kielsivät joukkojensa osallistumisen ”porvarien” kilpailuihin. ”Porvarit” puolestaan perustivat

Sekä IWW-läisille että kommunisteille urheilu oli nimenomaan osa luokka-taistelua. Kotisuomalaisten urheilu-sankarien menestys ei näitä luokka-taistelijoita kiinnostanut. Jopa Paavo Nurmen menestys Pariisin olympialaisissa vuonna 1924 oli heille pahennukseksi. Punikki julkaisikin Nurmen menestystä vähätelläkseen vuonna 1925 pilakuvan, jossa oli seuraava teksti: ”Valkosessa Suomessa sairastetaan nykyään patsas-kuumetta. Muistopatsaita sekä eläville, että kuolleille sankareille täytyy saada pystyyn joka nurkan pieleen. Erästä suurjuoksijan kunniaksi pystytettävästä patsaasta sukeusi riitakysymys, kun toiset vaativat, että juoksija tulee kuvata Aatamin tamineissa ja toiset taas, että hänellä tulee olla ainakin housut. Eräs Suomen kansan taiteellisista edesottamisista huolehtiva henkilö on pyytänyt Punikkia ratkaisemaan kaikkia tyydyttävällä tavalla tämän riitakysymyksen,

ettei nuoren tasavallan tulevaisuus eripuraisuuden vuoksi joutuisi vaa-raan. Sen vuoksi julkaisemme yllä ole-van luonnoksen, jossa sankarilla on housut, eikä ole housuja, ja jonka siis pitäisi kaikkia makusuuntia tyydyttää”. – Punikki 1925.

vuonna 1922 Amerikan Suomalaisen Voimistelu- ja Urheiluliiton, joka oli Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton jäsen. Tämän lisäksi Yhdysvaltain itäosissa toimi vielä toinenkin ”porvarillinen” urheiluliitto. Se oli Ohion-Pennsylvanian ja W. Virginian Suomalainen Urheiluliitto, jonka tausta-voimana olivat raittiusseurat.

Sosialistijohtajat kaivoivat siis kuilun omien joukkojensa ja porvarillisen urheilun välille. Tämä heikensi ilman muuta amerikansuomalaisten työläisurheilijoiden kilpailumahdollisuuksia, minkä takia moni työläisurheilija siirtyi ”porvariseuraan” tai lopetti kokonaan urheilun. Rajan

vetäminen työläisurheilun ja ”porvarillisen” urheilun välille ei kuitenkaan riittänyt. Amerikansuomalainen työläisurheilu kärsi nimittäin 1920-luvulla myös siitä, että suomalaiset vasemmistolaiset jakautuivat tähän aikaan kolmeen, hetkellisesti jopa vieläkin useampaan ryhmään.

Idän sosialistit perustivat 1920-luvun alussa Suomalaisen Sosialisti Järjestön Voimistelu- ja Urheiluliiton, jonka urheilijoiden oli aluksi tyydyttävä toimimaan omissa piirissään. Vuonna 1926 järjestö kuitenkin päätti, että sosialistiosastojen urheiluseurojen tulisi liittyä AAU:n (American Athletic Union) jäseniksi.

Koripallo kuului 1920-luvulla joidenkin suomalaisten urheiluseurojen ohjelmaan ja veti puoleensa erityisesti toisen polven suomalaisia. Duluthin FAAC:lla oli vuonna 1928 koripallojoukkue, jonka pelaajista ainakin useimmat olivat toisen polven suomalaisia. – *Wasastjerina* 1957.

Kommunistien perustama keskusjärjestö käytti aluksi nimeä Workers' Partyn Suomalaisen Järjestön Voimistelu- ja Urheiluliitto. Vuonna 1926 se ristittiin Workers Sport Alliancen Suomalaiseksi Jaostoksi, ja vielä samana vuonna perustettiin Yhdysvaltain Työväen Urheiluliitto, Labor Sports Union.¹⁴

Työläisurheilu jakautui siis sosialistiseen ja kommunistiseen osaan jo 1920-luvun alussa. IWW-liikkeen johtoa urheilukiinnosti tässä vaiheessa hyvin vähän. Urheilusta puhuttiin vain silloin, kun se voitiin liittää jollakin tavalla luokkataisteluun. Näin tapahtui vuonna 1920, kun amerikansuomalaiset lähettivät Hannes Kolehmaisen ja Juho Tuomikosken edustamaan Suomea Antwerpenin olympialaisissa. H olivat ilmeisesti sosialistiosastojen jäseniä, jotka Industrialisti luokitteli nyt luokkapettureiksi ja kutsui heitä ”valkosusien edustajiksi työväenriveissä”.¹⁵

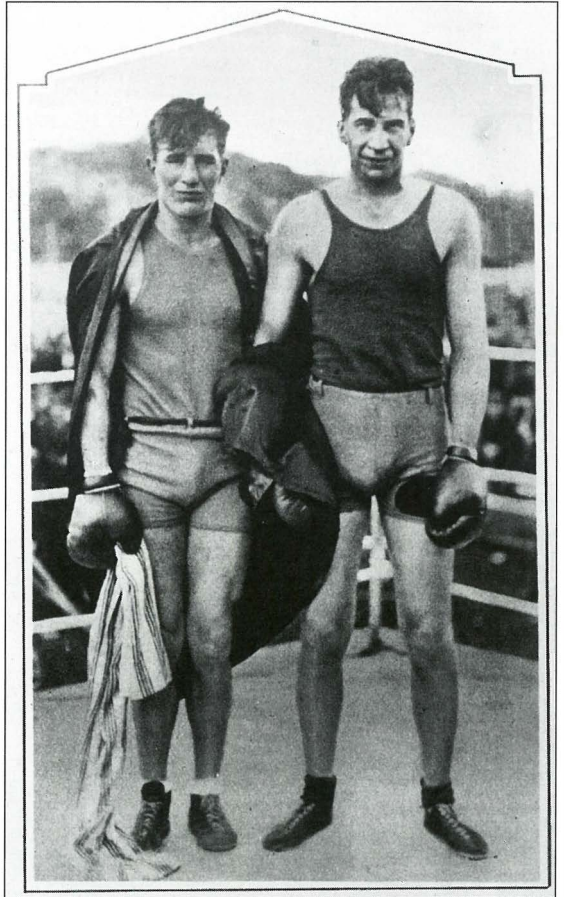
IWW-liikekään ei silti voinut ”paeta” urheilua. Viimeistään vuonna 1922 urhei-

lu oli mukana liikkeen kesäjuhllilla, vuonna 1923 perustettiin Keskilännen Työväen Urheiluliitto, ja kesällä 1924 löytyi Industrialististakin sattumalta jo osasto ”Urheiluu”. Tänä vuonna järjestetyistä Pariisin olympialaisista lehdessä oli kuitenkin vain muutama pikku uutinen. Paavo Nurmen menestyksestä ei puhuttu mitään.

Kesällä 1924 IWW-läiset kävivät urheilua koskevaa periaatekeskustelua, jossa olivat vastakkain nuorisoa ymmärtävät IWW-läiset ja ”todelliset luokkataistelijat”. Industrialistin palstoilla saivat kaikki urheilukukat kukkia. Lehden urheiluosastossa puhuttiin toisaalta kauniisti urheilun hyvistä puolista,¹⁶ toisaalta lehdessä julkaistiin nimimerkki ”Viilarin” ”Nurkkajuttu”, joka henki vanhakantaista luokkataistelua. Nimimerkki katsoi, että olympialaisten yhteiskunnallista hyötyä ei voinut verrata edes siihen hyötyyn, mitä löytyi jonkin kylän ”sika ja sonni näyttelystä”.¹⁷

Urheilusta tuli IWW-liikkeelle tärkeä asia 1920-luvun puolivälissä – vaiheessa,

Gunnar Bärlund (vasemmalla) menestyi erinomaisesti raskaan sarjan nyrkkeilijänä. Voitettuaan vuonna 1934 Euroopan mestaruuden hän siirtyi samana vuonna ammattilaiseksi ja menestyi ammattilaisena sekä Euroopassa että Yhdysvalloissa. Vuonna 1938 hän oli The Ring -lehden listalla kolmantena. Ensimmäisensä listalla oli Joe Louis, oman aikansa nyrkkeilylegenda. Kuva on vuodelta 1932. Gunnar Bärlund ja Toivo Zidbäck ovat juuri käyneet ottelun, jonka voittaminen avasi ”Geebeelle” edustuspaikan Los Angelesin olympialaisiin. – *Urheilijan Joulu 1932.*

jolloin nuorisoa pyrittiin muutenkin aktivoimaan oman liikkeen toimintaan. Luokkataistelunkin näkökulmasta urheilulle löytyi nyt oikeutusta. Sanottiin, että urheilussa ihminen puhdistui ruumiillisesti, ja sitä seurasi henkinen puhdistuminen. Puhdasta ruumista taas ei voinut alistaa porvarillisiin viettelyksiin, joten urheilijat olivat itse asiassa vallankumouksen valioväkeä.¹⁸ Urheilusta pyrittiin löytämään myös ”IWW-läinen puoli” ja niinpä tulevia urheilujohtajia koulutettaessa opetettiin mm. ”teollista voimistelua”, johon kuului työn liikkeiden esittäminen. Esitystä tehostettiin ”väkivasaroilla”.¹⁹

1920-luvun alkaessa niin kommunistien, sosialistien kuin IWW-läistenkin lähtökohtana oli se, että kukin juoksi kilpaa vain omaan ryhmään kuuluneiden kanssa ja että painimatollakin oli samalla kertaa vain yhden ryhmän vasemmistolaisia. Kullakin oli oma keskusliittonsa. Aktiivisia seuroja oli näissä liitoissa kuitenkin vain kourallinen, mikä teki kilpailutoiminnan turhauttavaksi. Jo vuonna 1924 vaadittiinkin ”karsina-aitojen kumoamista” ja väitettiin, että ”Keskilännessä ja Pohjoisvaltioissa” karsinoita ei käytännössä aina ollutkaan eli että kommunistit, sosialistit ja ”tuplajuulaiset” kilpailivat

keskenään. Idässäkin sanottiin ”*karsinajärjestelmän*” aiheuttaneen ”*suurta vastustusta*”.²⁰

Näyttää siltä, että urheilukenttien väki ei tyytynyt niihin karsinoihin, joita johtajat halusivat rakentaa. Joka tapauksessa oli ”loikkareita” ja ehkä niitäkin, jotka uhkauksista huolimatta osallistuivat ”väärin” kilpailuihin. Johtajien oli alistuttava. Sosialistijohtajat hakeutuivat yhteistyöhön porvarien kanssa. Kommunistit ja IWW-läiset taas löivät järjestönsä yhteen ja perustivat tammikuussa 1927 Labor Sports Unionin, jonka piti olla muidenkin kuin amerikansuomalaisten työläisten urheilujärjestö. Kesällä 1927 tämä järjesti Waukeganissa jopa omat olympialaisetkin, joihin osallistui kuitenkin vain kahdeksan suomalaisseuraa ja muutama filippiiniläinen.²¹

Vuonna 1927 perustettu Labor Sports Union jäi päiväperhoseksi, joka ei yhdistänyt amerikkalaista työväestöä ja hyvin vähän edes sen perustaneita suomalaisia kommunisteja ja IWW-läisiä. Vuoden 1927 ”olympialaisten” jälkeen kommunistit ja IWW-läiset riitelivät hartaasti järjestön hallitsemisesta, ja pian olikin olemassa Labor Sports Union ja ”*vale Labor Sports Union*”. Vuoden 1928 elokuussa järjestettiin kahdet olympialaisetkin, toiset IWW-läisessä hengessä Detroitissa ja toiset kommunistien nuottien mukaan New Yorkissa. Molempien järjestäjät puhuivat sadoista osanottajista. Tulostilat sisältävät lähes pelkästään suomalaisia nimiä, vaikka kommunistit onnistuivat nimellisesti keräämään New Yorkiin myös muita siirtolaisia ja mustia.

Vuoden 1928 jälkeen amerikansuomalaisten vasemmistolaisien punainen olympia-aate sammui. IWW-läisten hallitsema

Labor Sports Unionin osa järjesti jonkinlaisia mestaruuskilpailuja vielä 1930-luvun alussa, mutta osanottajamäärä oli jo hyvin vaatimaton, vuonna 1931 vain 35,²² kun niitä vuoden 1928 IWW-läisten olympialaisissa väitettiin, – epäilemättä jonkin verran liioitellen – olleen jopa 500. Vuonna 1932 LSU:sta ei ainakaan IWW-läisurheilun yhteydessä puhuttu enää lainkaan. Kommunistien urheilutoiminta sammui vielä nopeammin.

IWW-liikkeen organisoima urheilutoiminta oli parhaimmillaan 1920-luvun loppupuolella. Tällöin ainakin Keskilännessä oli useita urheiluseuroja, jotka järjestivät kilpailuja ilman, että ne olivat osa kesäjuhlien tai jonkin muun tapahtuman ohjelmaa. Toiminta kuihtui kuitenkin jo 1930-luvun alkupuolella. IWW-läiset urheiluseurat lopettivat toimintansa, mutta vuosikymmenen loppuun asti urheilu kuului IWW-läisten järjestämien kesäjuhlien ohjelmaan.

Amerikansuomalainen jopa olympiavoittoihinkin yltänyt kilpaurheilu keskittyi Yhdysvaltain itärannikolle. Urheiluseuroja löytyi kuitenkin kaikkialta muualtakin. Niinpä vuoristovaltioissa ja länsirannikolla oli vielä 1930-luvun puolivälissäkin muutama IWW-läinen kilpailuja järjestävä urheiluseura.

Suomalaisen Sosialisti Järjestön Voimistelu- ja Urheiluliitto jatkoi toimintaansa aina pitkälle 1930-luvulle asti. Koripallon ohjelmaan ottaminen toi ilmeisesti mukaan myös toisen polven suomalaisia. Liittoon kuului vielä 1930-luvun alussa ainakin seitsemän seuraa, jotka pystyivät järjestämään liiton mestaruuskilpailujakin.²³ Kaiken kaikkiaan seuroja väitettiin olevan 13 ja jäseniä noin 300. Urheilun tähtiä sosialistien seuroissa ei

Kanadansuomalaisia murtomaahiihdon mestareita Sudburyssa vuonna 1927. E. Frantsi (vasemmalla), F. Pohjola ja P. Janssen (oikealla). Sudburyn alueen tunnetuin urheiluseura on ollut vuonna 1921 perustettu Beaver Laken ”Jehu”. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

ollut. – Vielä 1930-luvullakin sosialistit yrittivät toimia yhteistyössä Suomessa olevien aateveljien kanssa. Ehkä näyttävintä yhteistyöstä oli kuuden hengen joukkueen lähettäminen vuonna 1934 TUL:n toisille liittojuhille.²⁴

Kanadansuomalaiset työläisurheilijat

Kanadansuomalaisten ensimmäiset urheiluseurat perustettiin jo vuonna 1906, mutta vielä 1910-luvullakin niiden määrä oli vähäinen ja toiminta hyvin vaatimaton.

Siirtolaisuus Suomesta Kanadaan oli 1920-luvun alussa aikaisempaa huomattavasti laajempaa. Kun joidenkin urheilulajien harrastaminen Suomessa oli tähän aikaan lisäksi erittäin suosittua, oli luonnollista, että kanadansuomalaistenkin piiristä löytyi urheilukansaa nyt paljon aikaisempaa enemmän. Tähtiä kanadansuomalaisten joukosta ei löytynyt, vaan urheilijat olivat lähes pelkästään ”työväen urheilijoita”, joko kommunisteja, IWW-läisiä tai muita vasemmistoradikaaleja, joiden suo-

ritustaso takasi menestyksen vain oman seurapiiriin kilpailuissa. Poikkeuksia voidaan luetella vain yksi eli edellä mainittu painija Enok Löppönen.

Jyrkkien vasemmistoradikaalien hallitsema Canadian Suomalainen Järjestö (CSJ) suhtautui urheiluun erittäin myönteisesti ja halusi vuonna 1922, että jokaiseen sosialistiosastoon perustettaisiin urheiluseura. Pari vuotta myöhemmin tämän ryhmän urheiluseurat perustivat Keski-Ontarion Voimistelu- ja Urheiluseurojen Yhteistyöjärjestön, joka seuraavana vuonna otti nimen Canadian Suomalaisten Työläisten Urheiluliitto. Liittoon kuului tässä vaiheessa kymmenkunta seuraa.²⁵

Edellä on käynyt ilmi, miten Yhdysvalloissa yritettiin perustaa kaikki siirtolaisryhmät mukaan ottava työväen urheiluliitto ja miten tämä liitto jäi käytännössä suomalaisten järjestöksi. Samoin kävi Kanadassa. Vuonna 1929 Canadian Suomalaisten Työläisten Urheiluliitto muutettiin Työväen Urheiluliiton suomalaiseksi jaostoksi, mutta laajentumispyrkimyksistä huolimatta koko liitto jäi etupäässä suomalaisten hankkeeksi. Vuonna 1934 sii-

hen väitetään kuuluneen ainakin 40 suomalaista urheiluseuraa ja noin 2 000 jäsentä. Aktiivisia seuroja ja jäseniä oli varmasti kuitenkin paljon vähemmän.

Taloslaman alkaminen saattoi aluksi jopa elvyttää kanadansuomalaisen työväestön urheiluharrastuksia – olihan nuorilla miehillä nyt liiaksikin vapaa-aikaa. Ajan mittaan lama ja muuttoliike Neuvosto-Karjalaan alkoivat kuitenkin näivettää kanadansuomalaisten urheilutoimintaa. Alamäen sanotaan alkaneen vuonna 1934. Kun CSJ lisäksi alkoi näihin aikoihin perustaa osastoihinsa erityisiä nuorisosastoja, alkoivat ”aktivistien” voimat loppua.

Eri kansallisuuksiin kuuluneiden siirtolaisten yhteisistä urheiluharrastuksista ei tullut mitään. Vuonna 1937 palattiinkin takaisin ”suomalaiselle pohjalle” – tai oikeastaan hyväksyttiin vallitseva tilanne.

CSJ lähti pitkään siitä, että sen ”komentamien” urheilijoiden tuli olla luokkataistelijoita. Porvarillisen urheilun boikotoiminen tuotti etenkin järjestön parhaalle urheilijoille ongelmia, ja jotkut osallistuvinkin järjestöä uhmaten ”porvarien” järjestämiin kilpailuihin. Vuonna 1936 järjestö katsoikin parhaaksi ”antautua” ja salli tästä lähtien urheilijoittensa osallistua myös muihin kuin järjestön omiin kilpailuihin. Järjestö sai jälleen myös uuden nimen: se oli nyt Canadian Amatööri-Urheiluliitto (Finnish-Canadian Amateur Sports Federation). Haluttiin kuitenkin olla edelleen myös työläisurheilijoita, ja niin samaan aikaan ”taisteltiin Berliinin fasisiolympialaisia vastaan” ja lähetettiin edustaja Neuvostoliittoon etsimään mallia työläisten isänmaan urheilutoiminnasta.

Canadian Amatööri-Urheiluliitto oli ”paperilla” kohtalaisen suuri organisaatio.

Kanadansuomalaisia painimatolla vuonna 1904, tapahtumapaikka Ladysmith Brittiläisessä Kolumbiassa. – Lindström 1984.

tio. Seuroja sanottiin vielä 1930-luvun päättyessäkin olleen 23.²⁶ Toisaalta kun kesällä 1939 järjestettiin Timminsissä liittouhlat, oli mukana vain viisi seuraa. Kilpailtiin yleisurheilussa, painissa, uinnissa ja voimistelussa. Mukana oli ”kymmeniä urheilijoita ja monta voimistelujoukkuetta”.²⁷ Kaikki osanottajat olivat Ontariosta. Liittoon kuuluvia urheiluseuroja löytyi myös Brittiläisestä Kolumbiasta, mutta oli luonnollista, että länsirannikon seurat eivät voineet olla käytännön yhteistyössä.

Kesän 1939 jälkeen kommunistien johtama urheilutoiminta koki kovia. Toisen maailmansodan puhjettua joihinkin

Kanadan siirtolaisryhmiin kuten suomalaisiin kohdistui poliittisia epäluuloja, ja niin viranomaiset kielsivät vuonna 1940 CSJ:n toiminnan. Järjestön haalit suljettiin, eikä urheilijoilla ollut kunnollisia koontumispaikkoja. Kun lisäksi Kanada keräsi joukko-osastoihinsa osan kanadansuomalaisista urheilijoista, olivat vuodet 1940–44 todella vaatimatonta aikaa kanadansuomalaisessa urheilussa. Sodan päätyttyä kanadansuomalaiset työläisurheilijat olivat taas aktiivisia. Tähän vaiheeseen palataan jäljempänä (s. 240–241).

”Porvarillista urheilua” ei kanadansuomalaisilla ollut maailmansotien välisenä aikana käytännöllisesti katsoen lainkaan.

IWW-läistenkin urheilu oli hyvin vaatimatonta, sen tunnuksin urheilevia oli vain muutamalla Ontarion paikkakunnalla. IWW-läisten urheilua rasittivat tietenkin samat tekijät kuin muittenkin siirtolaisryhmien urheilua. Lisäongelmana oli se, että kommunistit eivät hyväksyneet 1920-luvulla kentilleen IWW-läisiä urheilijoita.

Aktiivisin IWW-läinen urheiluseura oli Port Arthurin Nahjus, joka järjesti kilpailuja vielä 1930-luvun lopullakin. 1930-luvun alussa olivat kohtalaisen aktiivisia myös Nipigonin Kuhnus ja Intolan Vesa. Jo vuosikymmenen puolivälissä Kuhnus ja Vesa kuuluivat kuitenkin menneisyyteen.

Sotilaita ja sodan vastustajia

12

■ Ensimmäiseen siirtolaispolveen kuuluneiden miesten ollessa ”parhaassa iässään” tarjoutui heille useitakin tilaisuuksia ottaa osaa sotaan tai vastustaa sitä. Ensimmäinen niistä oli Yhdysvaltain sisällissota vuosina 1861–65. Toinen oli vuosisadan lopulla, kun Yhdysvallat soti Espanjaa vastaan. Keväällä 1917 Yhdysvallat liittyi ensimmäiseen maailmansotaan ja lähetti miljoonia miehiä Euroopan taistelukentille. Maailmansodan loppuvaiheessa käytiin lisäksi Suomessa vuoden 1918 sota, joka kuitenkin jäi niin lyhyeksi, että amerikkansuomalaisten oli pakko tyytyä seuraamaan sitä uudesta kotimaastaan.

1930-luvulla oli vielä kaksi sotaa, jotka kiinnostivat Suomessa syntyneitä siirtolaisia. Toinen oli vuonna 1936 alkanut Espanjan sisällissota, johon osallistui myös Kansainvälinen prikaati. Sen kokoamista on kutsuttu ”viimeiseksi ristiretkeksi”. Toinen oli Suomen talvisota.

Kanadaan tulleille suomalaisille tilaisuuksia oli vähemmän, mutta toki näille-

kin oli tarjolla kaksi maailmansotaa, Espanjan sisällissota ja Suomen talvisota.

Kuinka paljon suomalaisia osallistui Yhdysvaltain ja Kanadan käymiin sotiin? Millainen sotilas suomalainen siirtolainen oli? Oliko hänellä sotilaana joitakin piirteitä, jotka erottivat hänet muista yhdysvaltalaisista ja kanadalaisista sotilaista?

Yhdysvaltain sisällissota

Yhdysvaltain sisällissotaa käytiin vuosina 1861–65. Pohjois-Amerikassa asuneiden suomalaisten siirtolaisten määrä oli tässä vaiheessa vielä hyvin pieni. Maissa asuneita oli tuhatkunta, Pohjois-Amerikan vesiltä toimeentulonsa saaneita merimiehiä jonkin verran enemmän.¹ Sisällissotaan osallistuneista suomalaisista 24 tunnetaan ainakin nimeltä, ja muutamista on säilynyt varsin yksityiskohtaisia elämäkertatietojakin. Tunnetuista 14 kuului laivastoon, seitsemän armeijaan.²

Kertoessaan suomalaisten siirtolaisten osallistumisesta Yhdysvaltain sisällissotaan Salomon Ilmonen totesi, että ”*yksi tärkeimpinä vaikuttimina oli taistelu orjuuden poistamiseksi, jollaiseen taisteluun vapautteen tottunut ja sitä rakastava suomalainen nuoren sydämensä kaikella innolla antautui. Tärkeänä tekijänä myöskin mainittakoon Yhdysvaltain laivastossa tarjottu korkea palkka tottuneille merimiehille ... Kiel-tämättä siinä puolen miljoonaa ihmishuhria vaativassa joukossa, jonka sisällissota kaikkiaan riisti, löytyi Väinölän lapsiakin, ainakin useita kymmeniä.*”³

On vaikea uskoa, että ”*Väinölän lapsia*”, Amerikan satamakaupungeissa maihin jääneitä merimiehiä, sen paremmin kuin Amerikan vesillä liikkuneita suoma-

laisiakaan olisi sanottavasti kiinnostanut sotiminen orjuuden poistamiseksi. Korkea palkka saattoi sen sijaan houkutella merimiehiä. Hyvää palkkaahan nämä nimenomaan hakivat jättäessään Suomen rannat ja karatessaan suomalaisista laivoista.

Arvailut, että suomalaisia oli sodassa mukana satakunta, joista muutamia kymmeniä menehtyi, voivat pitää paikkansa. Suhteessa Pohjois-Amerikan silloisen suomalaisyhteisön kokoon määrät ovat suuria, mutta nimenomaan merimiehistä tällainen määrä saattoi löytyä. ”Suuria sankareita” joukkoon ei mahtunut.

On täysin mahdollista, että suomalaisia kuului Konfederaationkin (etelävaltioiden) joukkoihin. Olihan Etelässä satamakaupukeja, joissa sodan puhjetessa oli varmasti suomalaisia merimiehiä. Tunnettu kuitenkin vain yhden Suomessa syntyneen siirtolaisen, joka osallistui jollakin tavalla Konfederaation puolella sotaan. Eikä tämäkään ollut sotilas, vaan liikemies Charles Linn, joka yritti rikastua toimimalla Konfederaation hyväksi.

Charles Linn (Carl Sjö Dahl) tuli Amerikkaan 1830-luvulla merimiehenä. 1860-luvulla hän lienee jo ollut aikansa varakain amerikansuomalainen. Sisällissodan aikana hän uhmasi pohjoisvaltioiden merelle rakentamaan saartorengasta ja kuljetti poikansa kanssa Etelän puuvillaa Kuubaan, josta puuvilla pääsi maailmanmarkkinoille. Salakuljetus ilmeisesti onnistui aluksi, mutta sitten Linn joutui kiinni, vangittiin, ja hän menetti laivansa.

Kuubassa ja Filippiineillä

Vuoden 1900 väestölaskennassa Yhdysvaltain suomalaisten määrä oli 62 641.

Kun sota Yhdysvaltain ja Espanjan välillä kaksi vuotta aikaisemmin puhkesi, oli suomalaisia hiukan vähemmän, ehkä noin 55 000. Näistä oli miehiä 30 000–35 000, ja näistä suurin osa 20–30-vuotiaita. Suomalaisista ”materiaalia” Espanjaa vastaan käytyyn sotaan oli siis tarjolla aivan toisella tavalla kuin 1860-luvulla.

On väitetty, että sota Espanjaa vastaan kiinnosti amerikkansuomalaisia niin paljon, että suomalaisten siirtolaislehtien kysyntä sodan takia lisääntyi ja että pari lehdistä muuttui tässä yhteydessä viikkolehdestä kahdesti viikossa ilmestyväksi. Tieto on osittain oikeakin, vaikka ilmestymiskertojen lisääntyminen oli varmasti kiinni monesta muustakin tekijästä. Joka tapauksessa ainakin Siirtolainen-lehden tilaajat saivat luettavakseen runsaasti sotatautisia, sillä tällä lehdellä oli jopa omia ”sotakirjeenvaihtajia”.

Vuoden 1898 lopulta olevan tiedon mukaan sotaan osallistui noin 300 suomalaista ja ”*enempi olisi menny, mutta kielten osaamattomuuden takia eivät päässeet*”. Suomalaisia oli ”*tykkiväessä, ratsuväessä, jalkaväessä ja meriväessä, jokaisessa suuremmissa sotalaivassa ja kolme insinööriväessä. Upseereinakin oli kaksi suomalaista ... Heitä osallistui taisteluihin Cubassa, Porto Ricolla ja Filippiineillä.*”⁴

Tappioitakin suomalaiset kärsivät. Niinpä Kuuban rannikolla kaatui muutamia. Sotalaiva Mainen kuuluisassa räjähdyksessä kuoli kolme, ja leiripaikoilla menehtyi niinkään kolme ”*kuumeseen*”.⁵

Toisen lähteen mukaan suomalaisia oli sodassa mukana ”*muutamia satoja*”, joista ”*jotkut saavuttivat erityistä huomiota, kuten surmansa saanut Widemark, jonka*

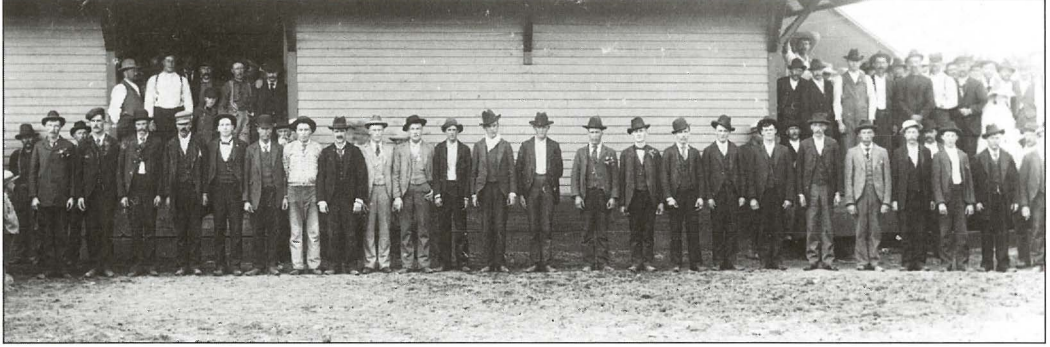
nimeen amerikkalaiset mielellään ovat liittäneen tunnustuksen ’urhoollinen’.”⁶

Yhdysvaltain Espanjaa vastaan käymän sodan ehkä kuuluisin joukko-osasto oli Kuubaan lähtenyt vapaaehtoisosasto, ”*hurjat ratsastajat*” (rough riders), joihin kuului myös Theodor Roosevelt, Yhdysvaltain presidentti vuosina 1901–09. Suomalaisia on yritetty ”liittää” myös tähän joukko-osastoon.⁷ On mahdollista, että joku suomalainen kuuluikin ”*hurjiin ratsastajiin*”, mutta tämä jäänee lähteiden puuttuessa arvailuksi.

Yhden suomalaisryhmän – Minnesotan Elystä lähteneen – seikkailut sodassa tunnetaan sen sijaan hyvin. Tässä pikku kaupungissa värvättiin kesällä 1899 miehiä sotaan, ja kapteeni George Gibson perusti sinne värväystoimistonsa. Gibsonin 105 miehen joukko-osastoon liittyi 17 suomalaista, joista 14 oli Elystä. Värvätyistä suomalaisista vain yksi osasi jotenkuten englantia. Ainakin 14 näistä oli joko Vaasan tai Oulun läänistä.⁸

Ely ei ollut ainoa Minnesotan ”rautakaupunki”, josta lähti suomalaisia sotaan. Tietojen säilyminen on ollut sattumanvaraista, mutta tiedetään joka tapauksessa, että Virginiasta lähti ainakin 12 ja Evelethistä 11 suomalaista.⁹

Mikä sai sadat suomalaiset lähtemään sotaan? Jos tieto ”kutsumisesta” pitää paikkansa, on vastaus tietenkin ”pakko”. Suomalaissojureita tuskin innosti sota sinänsä, tuskin liioin halu tukea Yhdysvaltain imperialistiseksi muuttunutta ulkopoliittikkaa. Tärkein tekijä lienee nytkin ollut raha, jota Elystä lähteneet miehet saivat 15.60 dollaria kuukaudessa, minkä lisäksi palkkaan kuuluivat ruoka, asunto ja varusteet.¹⁰ Palkka ei ollut korkea, mutta on muistettava, että vuonna 1898 Yhdysval-

Elystä (Minnesota) lähti poikkeuksellisen paljon suomalaisia Yhdysvaltain Espanjaa vastaan käymään sotaan. Nämä kuuluivat rykmenttiin, jota komensi eversti Sonck. Eversti oli tyytymätön suomalaisiin, koska nämä eivät ymmärtäneet englanninkielisiä ohjeita. Suomalaisen lähin esimies vakuutti kuitenkin olevansa tyytyväinen ja kertoi mm. nähneensä, miten suomalaiset tapelivat irlantilaisien kanssa, ja tullee vakuuttuneeksi siitä, että *”jos hänellä olisi ollut yksi komppania suomalaisia, ei Filippiineillä olisi sodassa enemmän amerikkalaisia kaivattukaan”*. Kuvassa Elyn suomalaiset lähdössä sotaan. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

lat eli lama-aikaa, jolloin siirtolaisilla oli suuria vaikeuksia työn löytämisessä.

Elystä lähteneet *”Gibsonin miehet”* päätyivät Filippiineille ja osallistuivat siellä saariryhmän lähes 20 kuukautta kestäneeseen *”rauhoittamiseen”*. *”Suomalaiskomppania”* menetti tänä aikana kaatuneina 15 miestä, minkä lisäksi 31 haavoittui. Suomalaisia kaatuneista oli kuitenkin vain kaksi. Näihin lienee laskettu myös alahärmäläinen Matti Ekola, jonka sanotaan *”kuolleen pannukakun syömiseen”*. Ekola sairastui malariaan, josta hän tarinan mukaan oli jo toipumassa, mutta kuoli syötyään lääkärin ohjeiden vastaisesti lempiruokaansa pannukakua!¹¹

Amerikansuomalaisista sotureista kertovat lähteet korostavat useinkin, miten urhoollisia ja taitavia suomalaiset olivat. Espanjan sotaan osallistuneista tällaisia tietoja ei juuri ole. Suomalaisen utoytyt tarinoissa rajoittuvat siihen, että näiden

kerrotaan ammuskelleen palmunlehtiä vihollisina ja pelastaneen suohon juuttuneen kuormaston. Tietenkin suomalaisen täytyi myös näyttää voimansa *”rauhoitus-työssä”* mukana olleille irlantilaisille.

Elyn *”pohjalaisosasto”* oli palkkasoturi-osasto. Dollarin innostamien lisäksi Espanjaa vastaan käydyssä sodassa oli mukana myös joitakin sellaisia, joita voisi kutsua seikkailijoiksi. Tällaiseksi on luonnehdittu Felix Fellmania, jonka väitetään kuljettaneen sodan alkuvaiheissa kuubalaiskapinallisille erilaista sodassa tarvittua materiaalia ja osallistuneen myös sissisodankäyntiin.¹²

Maailmansotaa Euroopassa

Suomalaiset, jotka osallistuivat Yhdysvaltain Espanjaa vastaan käymään sotaan, olivat käytännöllisesti katsoen pelkästään Suomessa syntyneitä ja yleensä 1890-lu-

vulla Yhdysvaltoihin tulleita siirtolaisia. Kun Yhdysvallat liittyi ensimmäiseen maailmansotaan, oli Suomessa syntyneiden siirtolaisten määrä Yhdysvalloissa suurimmillaan. Kutsuntoihin otettiin 21–31-vuotiaat miehet, joista osa valittiin arpomalla sotilaskoulutukseen. – Yhdysvalloissa oli tällöin jo runsaasti myös asevelvollisuusikään ehtineitä toisen polven suomalaisia.

Välittömästi maailmansodan päätyttyä arveltiin, että Yhdysvaltain joukkoihin olisi sodan päättyessä kuulunut noin 11 000 suomalaista.¹³ Myöhemmin tätä määrää on pidetty liian suurena.¹⁴

Varmaa kuitenkin on, että Yhdysvaltain joukoissa ensimmäiseen maailmansotaan osallistui tuhansia Suomessa syntyneitä siirtolaisia ja pienehkö määrä toisen polven suomalaisia.

Kovin suureksi ensimmäisen maailmansodan suomalaisten siirtolaisten keskuudesta keräämää ”veroa” tuskin voi luonnehtia. Esimerkeiksi otettakoon kolme Minnesotan paikkakuntaa. Virginiasta sanotaan, että sieltä lähti yli 1 500 ”nuorta miestä asepalvelukseen” ja että näiden joukossa ”oli lukemattomia suomalaisia”. Näistä ”kunnian kentille” jäi kolme. Gilbertistä sotaan lähteneistä suomalaisista ”yksi kuoli influenssaan, yksi kaatui, yksi kuoli keuhkokuumeeseen”. Hibbingin suomalaisia menehtyi ensimmäisessä maailmansodassa kahdeksan.¹⁵ Sodan kantama ”vero” lienee näillä paikkakunnilla ollut samaa luokkaa kuin kaivosonnettomuuksien suomalaisten keskuudessa näillä paikkakunnilla kantama 1–2 vuoden ”vero”. – Ilmonen arvelee, että koko Yhdysvalloissa ”sodassa kaatuneiden, sairaaloissa ja leireillä kuolleiden suomalaisten” määrä oli noin 700.¹⁶

Siirtolainen-lehdellä oli Espanjaa vastaan käydyssä sodassa monta ”sotakirjeenvaihtajaa”. Yksi näistä oli Abel Remes. – *Edistys* 1899.

Yhdysvaltain joukoissa palveli ensimmäisen maailmansodan aikana 3,8 miljoonaa sotilasta. Kymmenisen tuhatta suomalaista ei tässä joukossa kovin paljon näkynyt, eikä suomalaisten panos sodassa voinut olla kovinkaan merkittävä. Suomalaisia riitti kuitenkin moneen paikkaan, ja joukkoon mahtui myös ”sankareita”, joista suomalaiset siirtolaiset olivat ylpeitä. Sankareista suurimpana suomalaismielinen aikalainen piti Karl Victor Kyrklundia, jonka hän väitti pelastaneen 10 000 amerikkalaisotilaan hengen ja saaneen erilaisista ansioistaan 15 kunniamerkkiä.¹⁷

On luonnollista, että upseeriksi kohonneet suomalaiset siirtolaiset olivat ensimmäisessä maailmansodassa harvinaisia.

Olihan suomalaisilla kieliongelmansa, ja perin harva oli ehtinyt saada sotilaallista koulutusta, ennen kuin Yhdysvaltain joukkoja ryhdyttiin kesällä 1917 kokoaan. Erään laskelman mukaan suomalaisista noin kymmenen olisi noussut kapteeniksi ja 27 luutnantiksi.¹⁸

Ensimmäisen maailmansodan aikana Pohjois-Amerikan suomalaisen siirtolaaisyhteisön piiristä ei löytynyt pelkääntään sotasankareita, vaan myös sodan vastustajia. Sosialistit suhtautuivat sotaan torjuen ja IWW-läiset hyvinkin aktiivisesti vastustaen.

Mitä suomalaiset sodan vastustajat sitten tekivät? Amerikansuomalaisessa vasemmistojulkaisussa väitetään, että 5.6.1917 olleena kutsunpäivänä sadat suomalaiset jäivät kutsunnoista pois ja että vankiloissa oli kutsunnoista pois jäämisen takia yli 300 suomalaista. Tietojen antaja väittää lisäksi, että ”*amerikalaiset porvarilehdet ja niiden perässä rämpivät suomalaisetkin porvarilehdet ovat hoilotaneet siitä kuinka muka yksinomaan suomalaisia vain jäi registreerauksesta pois ja että ne sen tekivät uhmatukseen hallitusta.*” Kirjoittaja väittää kuitenkin, että pois jääneiden joukossa oli paljon muitakin. Kirjoittajan mukaan Duluthin vankilassa oli samanaikaisesti 218 kutsunnoista pois jäänyttä. Näistä yli puolet oli ulkomaalaisia. Vangittuja puolustaakseen suomalaiset vasemmistolaiset perustivat ”*puolustuskomitean*”.¹⁹

IWW-läisten hallussa olleen lehden tietoihin on tietenkin syytä suhtautua suurin varauksin. Myös tutkimuskirjallisuudessa suomalaiset IWW-läiset, erityisesti Minne-

Yhdysvaltain armeijaan kuului ensimmäisen maailmansodan aikana tuhansia, ehkä jopa kymmenisen tuhatta, Suomessa syntynyttä sotilasta. Suomalaisia taisteli myös Kanadan Eurooppaan lähettämässä joukoissa sekä Venäjän ja Saksan armeijoissa. Otto Salo Copper Cliffistä kuului Kanadasta Eurooppaan lähetettyihin joukkoihin. – *Raivio* 1979.

sodan kaivosalueella olleet, mainitaan kuitenkin kutsuntojen vastustajiksi.²⁰

Suomalaisten siirtolaisten joukossa oli kiistatta sodan vastustajia – ja vastustus oli yleensä käytännössä kutsunnoista pois jäämistä. Kaikki kutsunnoista pois jääneet eivät kuitenkaan olleet sodan vastustajia. Osa jäi epäilemättä pois myös siksi, että kieliongelmiensa takia kaikki eivät edes tienneet kutsunnoista.

Yhdysvaltain asevelvollisuutta pakoilleet saattoivat siirtyä myös Kanadaan.²¹ Kanadan asevelvollisuutta pakoilleiden suomalaisten taas tiedetään hakeutuneen Yhdysvaltoihin.²² Kummassakaan ei liene ollut kysymys kovin suurista määristä.

Suomalaisia siirtolaisia värvättiin Kanadan armeijaan viimeistään kesällä 1916, ja ainakin jossakin vaiheessa suunniteltiin jopa erillisen pienen suomalaisen sotilasosastonkin perustamista. Kun ase-

velvollisuuslaki säädettiin kesällä 1917, koska se myös monia kanadansuomalaisia.

Kanadansuomalaisten osallistumisesta ensimmäiseen maailmansotaan on säilynyt tietoja vain hyvin vähän.²³ Varmaa kuitenkin on, että Kanadan armeijaan kuului ainakin muutamia kymmeniä suomalaisia siirtolaisia ja että joku näistä myös menehtyi Euroopan taistelukentille. Ilmeistä on, että kanadansuomalaisten halu lähteä Eurooppaan sotimaan oli hyvin vaatimaton. Tällaisesta suhtautumisesta kertoo esimerkiksi tarina 27 kanadansuomalaisesta vapaaehtoisesta, jotka nostivat kyllä palkkansa ja käyttivät muutenkin hyväkseen värväyksen mukanaan tuomat edut, mutta jotka karkasivat, kun tämä joukko piti lähettää koulutettavaksi uuteen varuskuntaan.²⁴

Kysymys sodasta jakoi Pohjois-Amerikan suomalaiset siirtolaisyhteisöt. Sodan vastustajien vastapainoksi syntyi nimittäin Yhdysvalloissa jonkinlainen ”lojaalisuusliike”, joka järjesti ”lojaalisuuskokouksia” ja antoi sotaan osallistumista tukevia lausuntoja. Tapahtumissa mukana eläneen Salomon Ilmosen mukaan

”Uuden isänmaan lait, laitokset ja hallitus olivat monelle tulleet rakkaiksi, he tiesivät ja tunsivat olevansa elimellisesti juurtuneina tähän maahan. Siksi epä Amerikan tähtilipun häväisy loukkasi syvästi heidän mieltään. Kansallismieliset suomalaiset, joihin lukeutuivat seurakuntalaiset, raittiusväki, kalevaiset y.m. ryhtyivät toimeenpanemaan niin sanottuja ”lojaalisuuskokouksia”, joissa tulkittiin ja vakuuutettiin Amerikan suomalaisten enemmistön olevan uskollista ja lojaalis-

Sota. — Naisen ja lapsen kohtalo.

Pohjois-Amerikan suomalaisten joukossa oli myös rauhanaatteen kannattajia. Nimenomaan IWW-läisten julkaisuista löytyy runsaasti sodanvastaista kirjoittelua. Vuonna 1917 IWW-läisten Ahjo julkaisi Saima Ahlmanin kirjoittaman pitkän runon ”Euroopan sodasta”, jossa oli myös tuntemattoman taiteilijan piirtämä sotakuva. – *Ahjo 1917.*

*ta Yhdysvaltain laeille, hallitukselle ja tähtilipulle.”*²⁵

Duluthissa pidettiin tällainen kokous 11.11.1917, ja kokous antoi seuraavan useille amerikkalaisille ja amerikansuomalaisille lehdille julkaistavaksi lähetetyn lausunnon:

”Me tuomitsemme epäisänmaallisuuden, kapinoimisen ja epälojaalisen toiminnan, joka ilmenee ”I.W.W.:n” liikkeessä ja sosialisti-osastoihin kuuluvien kansalaistemme keskuudessa. Olemme pa-

Yhdysvalloista, Kanadasta ja Suomesta tulleista koottiin Espanjan sisällissodan aikana ”Jaakko Ilkan konekiväärikomppania”. Taistelut vaativat hyvin monen suomalaissotilaan hengen. Kuvassa toisena oikealta konekiväärikomppanian päällikkö kapteeni Niilo Mäkelä. – 50. vuoden varrelta.

hoillamme siitä, että suomalaiset agitaattorit kylvävät kiihottavaa ja hallitusvastaista siementä siinä määrässä, että ovat onnistuneet organisoimaan maalle petollisia järjestöjä. Me vilpittömästi tulkitsemme toiveemme siitä, että ne suomalaiset, jotka ovat liittyneet jäseniksi hallitusvastaisiin järjestöihin, tulevat huomamaan näitten järjestöjen olevan heille itselleen vahingoksi, valtiollisesti vaaralliseksi ja häpeäksi Amerikan suomalaiselle kansallisuudelle. Tänä kriittisenä aikana me uudistamme sitoumuksemme ja tunnustamme horjumattoman lojaalisuutemme ja uskollisuutemme tämän uuden kotimaamme laeille ja laitoksille”.²⁶

Duluthin kokouksia seurasi muita kokouksia. Niitä järjestettiin ainakin Red Lodgessa (Montana), Crystal Fallsissa, Warrenissa ja Ashtabula Harborissa.

Duluthin kokouksessa perustetun ”Amerikan Suomalainen Lojaalisuusliiton” piti nostaa suomalaisissa isänmaallista henkeä ja tehdä heistä myönteistä propagandaa. Syksyllä 1918 tämä liitto

sulautettiin hiukan aikaisemmin perustettuun Lincoln Loyalty Leaguen suomalaiseen osastoon, johon sanotaan enimmillään kuuluneen noin 3 000 jäsentä. Sodan päätyttyä liitto lopetti toimintansa.²⁷

Amerikkalaisten hyväksymistä suomalaiset hakivat myös osallistumalla aktiivisesti Punaisen Ristin toimintaan ja perustivat ensimmäisen maailmansodan loppuvaiheissa noin 50 ”Punaisen Ristin ompeluseuraa”. Sodan päätyttyä ne lopettivat vähitellen toimintansa.²⁸

Espanjan sisällissota – viimeinen ristiretki

Vasemmistolainen kansanrintama sai Espanjassa vuonna 1936 vaalivoiton ja maa vasemmistolaisen hallituksen. Tämä antoi aiheen sotilaskapinalle, jota johti kenraali Francisco Franco. Kapinasta kehittyi aina vuoteen 1939 asti kestänyt sisällissota, jossa toisella puolella olivat hallitukselle uskolliset tasavaltalaiset, toisella

Francon johtamat ”kansalliset”. Sotaan sekaantuivat myös ulkopuoliset valtiot, ennen kaikkea Saksa ja Neuvostoliitto, ja lukuisat yksityiset henkilöt.

Eri maista tulleista vapaaehtoisista koottiin tasavaltalaisten tueksi erityinen kansainvälinen prikaati, johon liittyi myös noin 200 Pohjois-Amerikan suomalaista. Näitä alkoi Espanjaan tulla vuonna 1937. – Myös Francon joukot saivat ulkopuolista apua. Joukossa saattoi olla 2–3 amerikansuomalaistakin.²⁹ Kansainväliseen prikaatiin liittyneet Pohjois-Amerikan suomalaiset olivat vapaaehtoisia – pääosin Yhdysvaltain ja Kanadan kommunistipuolueiden värväämiä. Näiden puolueiden toimintaa taas linjoitti Moskovon johtama Komintern, joten Espanjaan lähdön käsky tuli itse asiassa sieltä, mistä Yhdysvaltain ja Kanadan kommunistit yleensäkin saivat ohjeensa. Aivan kaikki tasavaltalaisten puolelle hakeutuneet Pohjois-Amerikan suomalaiset eivät silti olleet kommunisteja. Tähän ristiretkiarmeijaksi luonnehdittuun osastoon mahtui jokunen poliittisesti sitoutumaton idealistikin.³⁰ Jonkin verran lähtöä vauhditti ehkä sekin, että työttömiä oli niin Yhdysvalloissa kuin Kanadassakin tähän aikaan suunnaton määrä – yksistään Yhdysvalloissa miljoonissa laskettava joukko.

Kansainväliseen prikaatiin värvääminen tapahtui kaikessa hiljaisuudessa. Olivathan sekä värvääminen että värväytyminen lainvastaisia tekoja. Sotaan lähtökin tapahtui ilman että fanfaarit soivat. Nimenomaan pikkupaikkakunnilta lähteneet olivat viranomaisten takia varovaisia. Hiukan yli puolet lähtijöistä oli Yhdysvalloista, hiukan alle puolet Kanadasta.³¹

Ensimmäiset Pohjois-Amerikan suomalaiset liittyivät kansainväliseen prikaa-

tiin jo vuoden 1937 alussa.³² Moni sotaan lähtenyt meni pääministeri Largo Caballeron vetoamuksen mukaan kaivamaan fasismille hautaa ja taistelemaan koko maailman demokratian puolesta niinkuin keväällä 1937 ilmestyneessä runossa sanottiin:

*Miehet, jotka miekkaa mittaa
Madridimme muureilla,
eivät yksin iske vainen
Pyrenneitten puolesta,
naiset, joiden silvottuina
kuolonuneen painuu pää,
eivät kuole siksi vainen,
että Madrid meille jää.*

*Puolustaissaan maata,
kansaa ihanaisen Espanjan,
kamppailevat samalla he
eestä meidän maailman.
Rynnätessä rykmenttein
eessä Francon tykkien,
Isku tuntuu suonissamme,
sydämissä vapaiden.³³*

Sodan kokeneita oli Pohjois-Amerikasta värvättyjen suomalaisten joukossa tuskin lainkaan. Sotilaskoulutusta oli joillakin niistä, jotka olivat ennen Suomesta lähtöään ehtineet palvella Suomen armeijassa. Myös Espanjassa saatu koulutus jäi vähäiseksi. Espanjaan harjoitusleirille saapuneet saivat joskus vain muutaman päivän opetella sodankäynnin alkeita, mutta jotkut saivat opetusta jopa kaksi kuukauttakin.

Suurin osa vuoden 1937 alkupuolella Espanjaan tulleista amerikan- ja kanadansuomalaisista liitettiin tasavaltalaisarmeijan 15. prikaatin ”amerikkalaisiin pataljooniin”. Kun Yhdysvalloista, Kanadasta ja Suomesta oli tullut riittävästi vapaaehtoisia, muodostettiin näistä erityinen suo-

Tämä joukko lähti Kanadasta Espanjaan joulukuussa 1936. Ainakin kahdeksan kuvassa olevista oli suomalaisia. – *Joulu* 1975.

malaisten konekiväärikomppania, joka sai nimekseen ”*Jaakko Ilkan konekiväärikomppania Mackenzie-Papineau pataljoonassa*”. Tämän lisäksi ”*amerikkalaisen pataljoonaan*” muodostettiin Toivo Antikaisen nimeä kantanut konekiväärijoukkue sekä ”*Eteenpäin konekivääriosasto*”.³⁴

Suurin osa amerikansuomalaisista ja Suomesta tulleista vapaaehtoisista palveli jalkaväessä, pieni osa ”erityisjoukoissa” kuten partisaaneissa. Pohjois-Amerikan suomalaisten oman tulkinnan mukaan suomalaissoturit ”*saavuttivat mainetta kylmäverisinä, harkitsevina, päättäväisinä ja pelottomina sotilaina ja piirsivät lähtemättömästi nimensä Espanjan kansan historiaan sen kaikkein kriittisimmillä hetkillä*”.³⁵

”Peloton” on arvio, johon saattaa sisältyä sekä totuuden siemeniä että menneisyyden asioille antamaa kultausta. Vapaaehtoinen lähtö valtamerentakaisessa maassa käytyyn sotaan kertonee sekä aatteellisuudesta että pelottomuudesta. Pel-

käsi Pohjois-Amerikasta tullut suomalaissotilas sitten rintamalla vähemmän tai enemmän kuin muut on sen sijaan asia, josta tuskin kukaan voi olla varma. Ja lisäksi on muistettava, että suomalaisten niinkuin muidenkin joukossa oli varmasti sekä pelkureita että uhkarohkeita.

Sekä pelkurit että pelottomat vuodattivat sodassa joka tapauksessa runsaasti verta. 15. prikaati kärsi melkoisen mieshukan riippumatta siitä, vuosiko veri nimenomaan siksi, että prikaatiin kuuluneet menivät tuleen tavalla, jota ”*sotahistoria ei milloinkaan ennen ollut tuntenut*”,³⁶ vai siksi, että prikaatiin kuuluneitten koulutus oli jäänyt vähäiseksi, vai siksi, että vihollinen oli määrältään ja aseistukseltaan ylivoimainen. Kansainväliseen prikaatiin kuuluneista 25% kuoli Espanjassa. Pohjois-Amerikan suomalaista tiedetään, että näistä kuoli varmasti 25% ja että 43% palasi varmasti Pohjois-Amerikkaan. Kolmasosan kohtalo on tuntematon. Tässäkin osassa täytyi kuitenkin olla sotaan menehtyneitä, joten Pohjois-Ame-

rikan suomalaisten kokemat menetykset olivat suhteellisesti kovempia kuin kansainvälisen prikaatin keskimäärin.³⁷

Puheet Pohjois-Amerikan suomalaisen poikkeuksellisesta pelottomuudesta kannattaa varustaa kysymysmerkeillä. Oli kuitenkin yksi asia, joka erotti heidät varmasti muista. Suomalaiset rakensivat nimittäin vapaa-aikanaan saunoja ja tietenkin myös saunoivat, mikä Espanjan auringon alla lienee herättänyt kummastusta.³⁸

Suomea puolustamaan

Kun Suomessa tammikuussa 1918 puhkesi sisällissota, kuohutti se niin Pohjois-Amerikan suomalaisen vasemmiston kuin oikeistonkin tunteita. Moni ”siirtosuomalainen” olisi varmasti halunnut lähteä Suomeen, toiset ”*porvareita kurittamaan*”, toiset ”*Suomea vapauttamaan*”. Koska matkustaminen Suomeen oli maailmansodan takia kuitenkin jokseenkin mahdotonta ja koska vuoden 1918 sota jäi varsin lyhyeksi, saivat Pohjois-Amerikan suomalaiset tyytyä siihen, että sotaa käytiin siirtolaislehdissä ja että sodan jälkeen vasemmistolaiset perustivat sekä Yhdysvaltoihin että Kanadaan ”*hiljan Suomesta tulleitten komiteoita*”, jotka tutkivat tulokkaiden taustoja ja jakoivat valkoisiksi katsotuille jonkinlaisia luokkatuomioita.³⁹

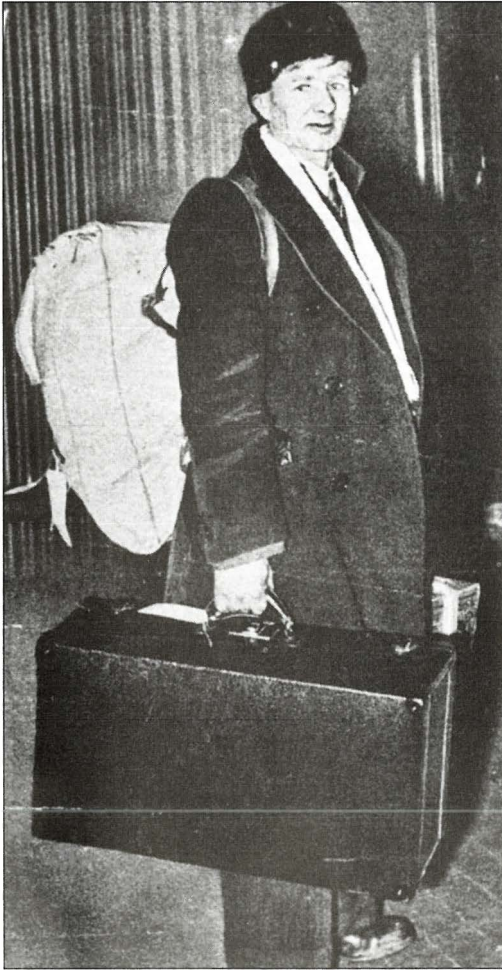
Pohjois-Amerikkaan tuli 1920-luvulla sekä valkoisella että punaisella rintamalla olleita sotilaita. Keväällä 1934 joukko valkoisella rintamalla olleista perusti New Yorkissa asevelijärjestön, joka sai nimen Suomen Vapaussodan Rintama-

Niilo Mäkelä kuoli maaliskuussa 1938. Hänen kaatumisestaan kertoo espanjalaisen kirkon seinään kiinnitetty laatta. – *Eklund 1983*.

miehet Amerikassa (S.V.R.A.)⁴⁰ Vain vuotta myöhemmin perustettiin myös Montrealissa järjestö, joka käytti nimeä Suomen Vapaussodan Rintamamiehet Montrealissa.⁴¹

Suomen turvallisuus alkoi huolestuttaa Pohjois-Amerikan suomalaisia jo kesällä 1939. Tällöin Suur-New Yorkin Suomalaisen Seurojen Keskusseura otti tehtäväkseen organisoida rajanturvakeräyksen koko Yhdysvalloissa.⁴² Vastaavanlainen keräys suoritettiin myös Kanadassa.⁴³

"Säkkijärven Paavo" (Eino Kotonen) lähti talvisodan puhjettua vapaaehtoisena Suomea puolustamaan. – *Raivio* 1979.

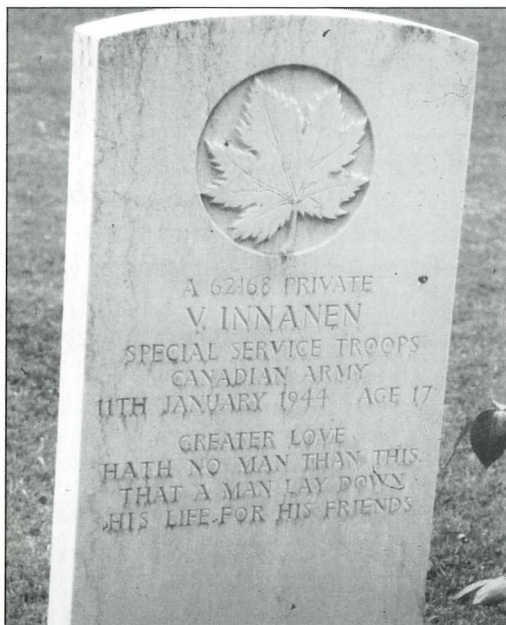
Suomalaiset siirtolaiset seurasivat syksyllä 1939 jännittyneinä, miten Suomi ja Neuvostoliitto neuvottelivat alueluovutuksista ja miten tilanne kärjistyi sodaksi. Talvisodan puhjettua Pohjois-Amerikan suomalaiset kommunisteja lukuun ottamatta aloittivat varsin laajan Suomen avustamisen. Suomelle kerätyn tavaran ja dollarien lisäksi Suomeen haluttiin lähet-

tää vapaaehtoisia. Nimenomaan S.V.R.A oli nyt aktiivinen. New Yorkin Uutisten etusivulla olikin 21.12.1939 kirjoitus, jossa oli otsikkona "*Suomi kutsuu poikiansa!*". Siinä kerrottiin perusteellisesti, miten S.V.R.A. pyrki kustantamaan rintamalle haluavien matkat Suomeen. Samantapainen juttu, joskaan ei S.V.R.A.:n nimissä, oli New Yorkin Uutisissa 27.1.1940.⁴⁴ New Yorkin Uutisten lisäksi S.V.R.A. tiedotti vapaaehtoisosaston muodostamisesta Minnesotan Uutisissa. Suomeen vapaaehtoisina lähteville luvattiin ilmoituksessa ilmainen matka.⁴⁵

Ensimmäiset Pohjois-Amerikasta tulleet vapaaehtoiset olivat Suomessa jo siinä vaiheessa, kun S.V.R.A. keräsi lehtiartikkeleilla vapaaehtoisia. Suomeen tulleista koottiin erityinen "*Amerikan Legioonaa*", jonka vahvuus oli suurimmillaan 370. Pääosa tästä joukko-osastosta ehti rintamalle aivan sodan loppuvaiheissa. Muihin joukko-osastoihin sijoitettuja vapaaehtoisia oli lisäksi noin 60. Suomeen lähti avustustyöhön myös pieni määrä Pohjois-Amerikan suomalaisia naisia.

Pohjois-Amerikasta tulleista vapaaehtoisista muodostetun "legioonan" miehistä yli puolet oli ilmeisesti Kanadasta. Tammikuun lopulla puhuttiin jopa 200 vapaaehtoisen kokoontumisesta Torontoon, mistä kanadansuomalaiset vapaaehtoiset matkustivat New Yorkiin ja jatkoivat sieltä yhdessä matkaa amerikansuomalaisten kanssa. Kanadasta lähteneet vapaaehtoiset näyttävät olleen Suomen kansalaisia.⁴⁶

Vain muutamia viikkoja talvisodan päättymisen jälkeen Saksa aloitti Euroopan valloittamisen, mikä teki vapaaehtoisten paluun Pohjois-Amerikkaan vaikeaksi. Pääosa kotiutettiin kuitenkin jo

Toisen maailmansodan loppuvaiheessa Monte Cassinin luostarin läheisyydessä Rooman eteläpuolella käytiin ankaria taisteluja. Mukana oli myös 17-vuotias kanadansuomalainen V. Innanen, joka kaatui tammikuussa 1944. Innanen lienee ollut toisen polven kanadansuomalaisia. – *Valok. Eero Kuparinen.*

Toiseen maailmansotaan Yhdysvaltain joukoissa osallistui ainakin tuhansia toisen polven suomalaisia ja kourallinen Suomesakin syntyneitä. Toisen polven amerikkansuomalainen Ralph E. Arvila kohtasi kuoleman vuonna 1944 ”jossain Ranskassa”. – *Industrialisti 1945.*

kesällä 1940. Syksyllä 1940 vapaaehtoisia oli Suomessa kuitenkin vielä niin paljon, että nämä jopa perustivat oman aseveliyhdistyksenkin, Amerikan Suomalaisen Aseveljien Suomen osaston.

Viimeinen palaajien ryhmä jätti Suomen vasta keväällä 1941. Vielä tämän jälkeenkin Suomeen jäi 50–60 vapaaehtoista, jotka sijoitettiin eri joukko-osastoihin.

430 vapaaehtoista ei ehkä ole kovin paljon. Suomalaisilla olisi kuitenkin ollut valmiutta enemmänkin. Talvisodan päättyessä New Yorkissa ja sen ympäristössä odotteli nimittäin vielä noin 1 000 vapaa-

ehtoista kuljetusta Suomeen. Myös kanadansuomalaisten vapaaehtoisten kokoaminen jäi kesken. Tiedetään nimittäin, että kanadansuomalaiset suunnittelivat ”suuren” New Yorkista lähtevän osaston kokoamista.⁴⁷

Kun talvisotaan lähteneet vapaaehtoiset olivat palanneet takaisin, Suomen Vapaussodan Rintamamiehet Amerikassa otti uuden nimen. Se oli nyt Suomalaiset Aseveljet Amerikassa ry. Ja kun se alunperin oli kuulunut Suomen Vapaussodan Rintamamiesyhdistysten liittoon, se liittyi nyt Suomen Aseveljien Liittoon. Kun

Raymon Löijä Massachusettsista oli hänkin toisen maailmansodan uhreja. – 50. vuoden varrelta .

tämä liitto sodan päätyttyä oli Suomessa lopetettava, jäi Yhdysvaltoihin perustettu osasto edelleenkin toimimaan. Järjestön englanninkielinen nimi The Finnish War Veterans in America säilytettiin.⁴⁸

☆☆☆

Sekä Yhdysvaltain että Kanadan armeijoissa palveli toisen maailmansodan aikana huomattavan suuri joukko toisen ja kolmannen polven suomalaisia, ja myös kourallinen ensimmäiseen polveen kuuluneita. Sodassa tämän joukon suomalaisuus tuskin näkyi millään tavalla. Suomalaiselle siirtolaisyhteisölle sota tietenkin merkitsi paljonkin. Rintamille lähetettyjen kuolinilmoitukset olivat suomalaisen

siirtolaisyhteisön arkea – niinkuin ne olivat muidenkin siirtolaisyhteisöjen arkea.

Asekätkijät

Toisen maailmansodan päätyttyä Yhdysvaltoihin saapui pieni suomalainen pakolaisjoukko, josta riitti vielä muutama mies Korean ja Vietnamin sotiinkin. Tämä joukko koostui ns. asekatkijöistä, joista suurin osa tunnettiin Pohjois-Amerikassa ”*Marttisen miehinä*”.

Toisen maailmansodan päätyttyä Suomen puolustusvoimat pyrki varautumaan siihen mahdollisuuteen, että venäläiset miehittäisivät maan. Jotta vastarinta tässä tilanteessa olisi ollut mahdollista, oli saatava aseita ja muuta sotamateriaalia. Siksi aseita ja muutakin materiaalia kätettiin. Kun hanke paljastui, pakeni joukko kätentään osallistuneita upseereja Ruotsiin. Monien värikkäiden vaiheiden jälkeen osa näistä hakeutui Yhdysvaltoihin ja sai oieskelu- ja työluvan. Joku oli aluksi ”*piikana*”, joku rakennustyömiehenä, mutta jo vuoden 1947 lopulla ”*Marttisen miehet*” aloittivat amerikkalaisen sotilasuransa.

Yhdysvaltain armeijassa aseenkätkijät menestyivät hyvin. Amerikkalainen sotilasura alkoi sotamiehenä, mutta kuusi Marttisen miestä nousi sotilasuransa päätteeksi everstiksi ja kolme everstiluutnantiksi. Muut ylenivät majureiksi, kapteeniksi ja luutnanteiksi.

Suomalaisupseereilla oli Yhdysvaltain armeijassa oma erikoisroolinsa, talvisodankäynnin kehittäminen. Suomalaisillaan oli talvisodankäynnistä paljon sellaista tietoa, jota Yhdysvaltain armeija saattoi käyttää hyväkseen. Pisimmälle päässeitä suomalaisupseereja komennettiin myös

ulkomaille. Saksan Liittotasavalta, Ranska, Norja, Japani, Korea ja jopa Vietnam tulivat joillekin tutuiksi.

Useimmat aseenkätkijät jäivät pysyvästi Yhdysvaltoihin, muutama palasi kuitenkin Suomeen 1950-luvulla ja muutama myöhemmin eläkevuosiaan viettämään. Eläkkeelle suuri osa pääsi 1960-luvun lopulla. – Eläkkeelle siirryttyään osa toimi aktiivisesti Finlandia Foundationin ja osa amerikansuomalaisten seurakuntien piirissä. Everstiksi kohonnut Paavo A. Kairinen oli kuusi vuotta Suomalaiset Aseveljet Amerikassa -järjestön puheenjohtajana.

Tunnetuin Yhdysvaltoihin päätenyt aseenkätkijä oli eversti Alpo Marttinen. Toinen ”kuuluisuus” oli majuri Lauri Törni eli Larry Thorne. Marttinen nähtiin kätkijäjoukon johtajahahmona, joka sai ”tillilleen” Suomessa mm. suuren – kuvitelun – suomalaisen joukko-osaston värväämisen Korean sotaan. Tätä ”värväystä” käsiteltiin jopa Suomen eduskunnassa. Larry Thorne taas sai mainetta Vietnamsa, jossa hän katosi taistelulennon aikana. Hänen helikopterinsa törmäsi lokakuussa 1965 vuoreen.⁴⁹

Eläkeläisiä ja ”viimeisen paatin” siirtolaisia

13

■ Virallisten tilastojen mukaan 1930-luvulla muutti Suomesta Pohjois-Amerikkaan vain 5 516 siirtolaista. Kun toinen maailmansota alkoi, loppui siirtolaisuus käytännöllisesti katsoen kokonaan. Sodan päätyttyä saattoi monikin suomalainen miettiä Pohjois-Amerikkaan siirtolaiseksi lähtemistä. Hyvin harva pystyi kuitenkin suunnitelmansa toteuttamaan.

Vuosina 1945–89 Yhdysvaltoihin muutti lähes 12 000 ja Kanadaan noin 27 000 suomalaista, 1990-luvun alussa vain muutama sata. Kanadaan toisen maailmansodan jälkeen suuntautunut siirtolaisuus huipentui vuonna 1951, jolloin Kanada sai 4 158 suomalaista siirtolaista. Toinen todellinen huipuvuosi oli 1957, jolloin suomalaisia siirtolaisia tuli Kanadaan 2 884. – Siirtolaisuus Suomesta Yhdysvaltoihin taas oli huipussaan vuonna 1949, jolloin muuttajia oli hiukan yli 1 000.

Siirtolaisuuden syyt ovat olleet toisen maailmansodan jälkeisenä aikana saman-

laisia kuin ennen sotaakin. Välittömästi sodan jälkeen Suomesta lähti pieni joukko sellaisia, jotka pelkäsivät Suomen muuttuvan Neuvosto-Suomeksi ja joiden lähdön syitä voi luonnehtia poliittisiksi. 1940-luvun lopulla ja 1950-luvulla siirtolaiseksi lähteneet etsivät kuitenkin ensi sijassa hyvin palkattua työtä. 1960-luvulta lähtien muuton syy on kuitenkin hyvin usein ollut avioliitto, jonka suomalaistyttö on solminut amerikkalaisen miehen kanssa.

Yhdysvaltain suomalaisyhteisö koostui viimeistään 1920-luvulla kahdesta Suomessa syntyneestä siirtolaissukupolvesta ja 1950-luvun lopulla jo useista Suomessa syntyneistä sukupolvista. Suomessa 1800-luvun lopulla syntyneitä ja vuosisatain vaihteessa Amerikkaan tulleita oli 1950-luvulla vielä paljon, ainakin kymmeniä tuhansia. Hyvin suuri osa tästä ryhmästä siirtyi 1950-luvulla eläkkeelle. Tämän lisäksi amerikkansuomalaisten joukosta löytyi muutamia tuhansia sellaisia, jotka olivat tulleet Yhdysvaltoihin 1920-luvulla, osa näistä oli muuttanut ensin Kanadaan ja sitten sieltä Yhdysvaltoihin. Kolmas Suomessa syntynyt ryhmä koostui niistä, jotka saapuivat Yhdysvaltoihin vasta toisen maailmansodan jälkeen ja jotka 1950-luvulla olivat siis parhaassa työiässään.

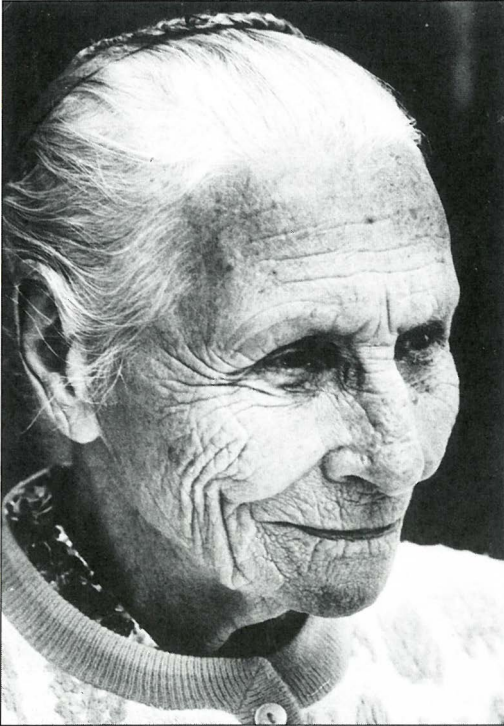
Pääosa Suomesta vuosisatain vaihteessa tulleista siirtolaisista pantiin maan poveen ajanjaksona, joka ulottui 1940-luvulta 1970-luvulle. 1970-luvun päätyessä Yhdysvalloissa oli noin 30 000 Suomessa syntynyttä siirtolaista. Tässä joukossa oli vielä tuhansia sellaisia, jotka olivat tulleet maahan 70–80 vuotta sitten vanhempiensa mukana, ja tuhansia niitä,

jotka olivat vielä 1920-luvulla onnistuneet pääsemään siirtolaiseksi. Suurin ryhmä lienee kuitenkin jo koostunut niistä, jotka olivat tulleet siirtolaiseksi vasta toisen maailmansodan jälkeen. Pääosa tästä viimeksi tulleestakin ryhmästä ehti jo 1980-luvulla siirtyä eläkeläisten joukkoon.

Pohjois-Amerikan suomalainen siirtolaisyhteisö ei ole koskaan tietenkään ollut vain useiden Suomessa syntyneiden sukupolvien yhteisö. Siihen on aina kuulunut myös ainakin yksi uudessa maailmassa syntynyt sukupolvi. Lukumääräisesti suurin osa amerikkansuomalaisesta yhteisöstä koostui jo 1910-luvulla siirtolaisiksi tulleiden lapsista, ”toisen polven siirtolaisista”. 1950-luvulla näitä oli lähes 300 000, kun ensimmäisen polven siirtolaisten määrä oli jo pudonnut alle 100 000:n. Vanhimmat siirtolaisten lapset olivat 1950-luvulle tultaessa ehtineet jo eläkeikään, mutta pääosa toiseen polveen kuuluneista lience 1950-luvun alkacssa ollut 40–60 vuoden iässä. Tämä toinen ”siirtolaispolvi” oli suomalaisuudestaan hyvin tietoinen, mutta siirtolaisten järjestötoiminnan näkökulmasta se oli jo varsin passiivinen.

Vuonna 1980 laskettiin, että Yhdysvalloissa oli 267 902 sellaista henkilöä, joiden tausta oli ”vain suomalainen” (only Finnish ancestry) ja lisäksi 347 970 sellaista, joiden juuret olivat ainakin osittain Suomessa (mixed ancestry including Finnish). Tässä 616 000 ”suomalaisen” joukossa oli Suomessa syntyneitä noin 29 000 ja toiseen polveen kuuluneita noin 150 000. Toiseenkin polveen kuuluneet olivat jo pääosin eläkeläisiä.¹

Suurimman ryhmän muodostivat nyt kolmannen ja neljännen polven ”suoma-

1940-luvulla Pohjois-Amerikan suomalaisessa siirtolaisyhteisössä alkoi ”luopumisen aika”: 1900-luvun alussa uuteen maailmaan saapuneet tulivat eläkeikään. Alavudelta vuonna 1907 Michiganiin päätyneet Alina Koski oli yksi näistä. Kuva on vuodelta 1967. – *Museovirasto*.

laiset”, joista voidaan kysyä, mitä näiden suomalaisuus oli – siirtolaisia nämä eivät ainakaan enää olleet. Tultaessa vuoteen 1990 Suomessa syntyneiden määrä oli pudonnut 24 000:een, mutta ainakin osittain suomalaista syntyperää olevia laskettiin olevan 659 000.²

Kanadan suomalaisväestö oli 1950-luvulla rakenteeltaan varsin erilainen kuin Yhdysvaltain. 1950-luvun alkaessa siihen

kuului noin 40 000 ennen toista maailmansotaa – pääosin 1920-luvulla – tullutta. Vuosisatain vaihteessa tulleita oli vain kourallinen, mutta 1950-luvulla Kanadaan saapui Kanadan siirtolaisviranomaisten mukaan 15 843 suomalaista siirtolaista.³ – Vuosina 1901–1991 Kanada sai yli 87 500 suomalaissiirtolaista, mikä oli 0,8 % sinne suuntautuneesta koko siirtolaisuudesta.

Vuoden 1981 väestölaskennassa Suomessa syntyneiden kanadansuomalaisten määrä oli 21 665. Viisi vuotta myöhemmin Kanadassa laskettiin olevan 91 335 suomalaista syntyperää olevaa, näistä 40 565 oli puhtaasti suomalaisia (single origin) ja 50 775 oli osittain suomalaista syntyperää (multiple origin).⁴ Suomessa syntyneiden osuus koko suomalaisväestöstä oli edelleenkin suhteellisesti paljon suurempi kuin Yhdysvaltain puolella, eläkeläisistä tuli merkittävä osa kanadansuomalaisesta yhteisöstä vasta 20–30 vuotta myöhemmin kuin Yhdysvalloissa.

Siirtolaisväestön ikärakenteen muutokset ovat luonnollisesti heijastuneet monella tavalla siirtolaisyhteisön toimintaan. Ne ovat näkyneet esimerkiksi järjestötoiminnassa, sanomalehtien julkaisemisessa ja vapaa-ajan vietossa. Oma merkityksensä on varmasti ollut myös sillä, että suomalaisen siirtolaisyhteisöön on kuulunut 1940-luvulla ja sitä seuranneilla vuosikymmenillä paljon enemmän Amerikassa ja Kanadassa syntyneitä kuin niitä, joiden elämä on alkanut Suomessa. Seuraavassa tarkastellaan yksityiskohtaisesti, mitä tapahtui, kun Suomessa syntynyt sukupolvi tuli eläkeikään. Ja mitä on ollut suomalaisuus, joka on yhä enemmän ja enemmän ollut Pohjois-Amerikassa syntyneiden sukupolvien varassa.

Vanhojen järjestöjen kuihtuminen

14

■ 1930-luku oli Suomesta Pohjois-Amerikkaan suuntautuneessa siirtolaisuudessa käännekohta. Suomesta tuli aikaisempaan verrattuna hyvin vähän siirtolaisia, Suomeen palanneita lienee nyt ollut jopa enemmän kuin Pohjois-Amerikkaan saapuneita. Nimenomaan Yhdysvaltoihin jäänyt enemmistö alkoi jo lähestyä eläkeikää, mikä heijastui myös järjestötoimintaan. Hyvin konkreettisesti siirtolaisten ikääntyminen näkyi urheilussa.

Kun 1940-luku alkoi, totesi amerikkansuomalaisen siirtolaisyhteisön hyvin tuntema kestävyysjuoksija Ville Kyrönen, että oli jo aika viettää suomalaisen siirtolaisurheilun hautajaiskilpailut:

”Suomalaisten pitäisi pitää tšekäläiselle suomalaisurheilulle oikein rempseät hautajaiskilpailut, ettei urheilu pääsisi kuolemaan kitumalla kuin kulkukoira ja näiden kilpailujen jälkeen haudattaisiin niin suomalainen urheilu kuin urheiluseuratkin, sillä ne eivät vastaa tarkoitustaan enää näillä seuduilla ... muutettaisiin sit-

*ten kilpailulajeiksi vaikkapa kaljakolpakojen kaataminen kuiviin kurkkuihin.”*¹

Kun Kyrönen ehdotteli hautajaiskilpailujen järjestämistä, oli amerikansuomalaisen urheilukansan mielessä vielä elävänä aika, jolloin siirtolaisten omat miehet, Hannes Kolehmainen ja Ville Ritola olivat olleet voittamassa olympiakultaa. Elettiin kuitenkin jo aikaa, jolloin asioista perillä ollut amerikansuomalainen urheilukansa tajusi, etteivät siirtolaisuurheilun suuruuden vuodet enää palaisi. 1900-luvun suurten siirtolaisaaltojen mukana tulleet olivat tähän aikaan jo liian vanhoja kilpaurheilijoiksi, eivätkä suomalaisten lapset olleet vanhempiensa tapaan kiinnostuneita kestävyysjuoksusta, eivät liioin painista, vaan nämä halusivat urheilla amerikkalaisittain eli pelata koripalloa tai amerikkalaista jalkapalloa. ”Viimeisen paatin miehissä” oli kuitenkin vielä muutamia sellaisiakin, jotka pitivät jollakin tavalla yllä suomalaisten urheilumainetta.

Siirtolaisuurheilun hiipuminen

Kun suomalaiset siirtolaiset aikoinaan menestyivät kestävyysjuoksijoina, kunnostautuivat he lajissa, joka oli amerikkalaisesta näkökulmasta toisen luokan urheilua. Samoin oli tilanne, kun suomalaiset menestyivät 1930- ja jopa vielä 1950-luvulla kävelijöinä. Niinpä vuoden 1952 olympialaisissa Yhdysvaltoja edusti kävelyssä Los Angelesin Finnish-American Societyyn kuulunut toisen polven suomalainen Leo Sjogren. Vuonna 1957 jo 43-vuotias Sjogren voitti kävelyssä yhdeksännän kerran Yhdysvaltain mestaruus-

den.² Ja vielä kerran tämän jälkeenkin suomalaiset nousivat amerikkalaiselle huipulle lajissa, jota Yhdysvalloissa harrastettiin hyvin vähän. 1950-luvulla saivat nimittäin mainetta amerikansuomalaiset hiihtäjät, ennen kaikkea ”tähtihihtäjäksi” kutsuttu Tauno Pulkkinen ja tämän toisen maailmansodan jälkeen Brooklyniin perustettu seura Finnish Ski Club. Vuosina 1953–57 Pulkkinen voitti hiihdon yksityislajeissa kuusi Yhdysvaltain mestaruutta, edusti Yhdysvaltoja vuonna 1958 Lahden MM-hiihdoissa, toimi useita vuosia Yhdysvaltain hiihtoliiton valmentajana ja oli vuoden 1962 MM-hiihdoissa Yhdysvaltain joukkueen päävalmentaja.³

Leo Sjogren oli siis toisen polven suomalainen. Muutama muukin toisen polven suomalainen on mahtunut Yhdysvaltain edustusjoukkueisiin. Niinpä vuoden 1948 olympialaisissa Yhdysvaltain olympiajoukkueeseen kuuluivat kolmiloikkaaja Erkki Koutonen ja maratoonari Olli Manninen.⁴ Yhdysvalloista talviolympialaisiin lähetettyyn joukkueeseen kuului samana vuonna kaksi ”suomalaisveristä” urheilijaa, luistelija Art Longsjo ja mäkihyppääjä Rudy Maki. Zakopanen MM-hiihdoissa vuonna 1962 Yhdysvaltain hiihtojoukkueeseen taas kuului ”suomalaissyntyinen” Leo Massa.

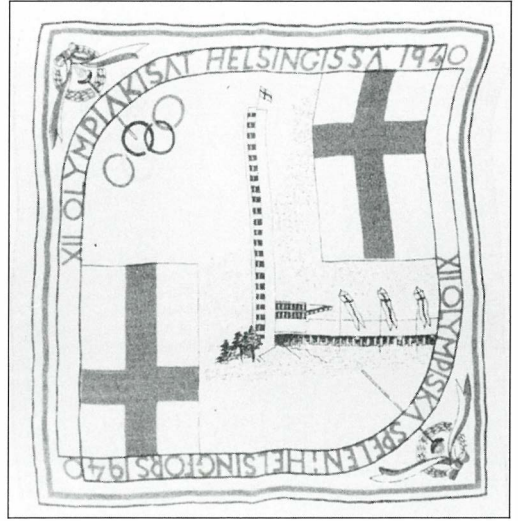
Kun 1950-luvun hiihtäjät lopettivat eikä uusia tulokkaita ollut, siirtyi Finnish Ski Clubin hiihtotoiminta New Yorkista Fitchburgiin, jossa seura toimi vielä pitkään – se järjesti viimeiset kilpailunsa todennäköisesti vuonna 1978.⁵ Fitchburg on muutenkin suomalaisten siirtolaisten urheilussa ollut poikkeus. Siellä toiminut Reipas Athletic Club on nimittäin järjestänyt 1990-luvulle asti kesäjuhlien yhteydessä yleisurheilukilpailuja.⁶

Yhdysvaltain suomalaisen siirtolaisyhteisön oma urheilu hiipui siis jo 1930-luvulla. Yhteisön ”urheiluhulluille” riitti kuitenkin vielä työtä. Urheiluhan tarvitsi rahaa.

Tuhannet amerikansuomalaiset aikoiivat tehdä matkan Suomeen, kun siellä vuonna 1940 järjestettäisiin olympialaiset.⁷ Todella moni oli myös valmis tukemaan synnyinmaatansa, kun Helsinkiin rakennettiin stadionia, tulevien olympialaisten päänäyttämöä. Niinpä amerikansuomalaiset järjestivät juhlia, joiden tuotolla tuettiin stadionin rakentamista. Vuoden 1940 olympialaisten peruuntuminen oli luonnollisesti amerikansuomalaiselle urheilukansalle suuri pettymys.

Suomen urheilun tukeminen Helsingin olympialaisten lähestyessä ei siis ollut uusi asia – Suomen olympiajoukkueen tukeminen oli päinvastoin perinne, joka oli saanut alkunsa niihin aikoihin, jolloin amerikansuomalaiset urheilijat osallistuivat olympialaisiin Suomen joukkueessa. Vuonna 1920 New Yorkissa oli sitä varten perustettu jopa erityinen Amerikan Suomalainen Olympiayhdistys. Antverpenin olympialaisiin vuonna 1920 amerikansuomalaiset kustansivat Hannes Kolehmainen, Juho Tuomikosken ja Eino Leinon matkan, ja luovuttivat vielä jäljelle jääneen osan keräämästään 10 000 dollarista Koti-Suomesta Antverpeniin lähetettyjen käytettäväksi. Vuonna 1928 amerikansuomalaiset maksoivat Ville Ritolan, K.Y. Korholin-Kosken, Eino Leinon ja nyrkkeilijä Jonni Hellströmin matkakustannukset Suomeen, Suomesta Amsterdamin olympialaisiin ja Amsterdamista takaisin Amerikkaan. Neljä vuotta myöhemmin

Suomalaisten olympiamenestys oli tärkeä asia myös Worcesterin (Massachusetts) suomalaisille. Kuvan ”muistoliina” vuodelta 1940 lienee Worcesterin suomalaisten valmistama. – *Strength in Diversity 1994.*

perustivat Uuden Englannin suomalaiset ”olympialais-kannatusyhdistyksen”, joka pyrki tukemaan suomalaisten osallistumista Los Angelesin olympialaisiin.

Kun toinen maailmansota oli ohi ja olympialaisia ryhdyttiin taas järjestämään, perustivat amerikansuomalaiset ”olympiakomiteoita”, jotka keräsivät rahaa tukeakseen Suomen osallistumista Lontoon olympialaisiin. Pääkomitea toimi New Yorkissa. Kerätyllä rahalla ostettiin kahvia, joka myytiin Suomessa, ja näin saatu raha käytettiin Suomen olympiajoukkueen kulujen peittämiseen.⁸ – Niin maailmansotien välisenä aikana kuin toisen maailmansodan jälkeenkin Suomen urheilun tukeminen oli aktiivista nimenomaan Yhdysvaltain itäosissa.

Helsingin olympialaiset vuonna 1952 olivat amerikansuomalaisille suuri tapa-

"Olympiatanssiaiset" olivat tärkeitä tapahtumia, kun amerikansuomalaiset tukivat Koti-Suomen urheilutoimintaa. Kuva on tanssiaisista, jotka "Pohjois-Kalifornian suomalais-amerikkalainen olympiakomitea" järjesti vuonna 1960 tukeakseen suomalaisten osallistumista Squaw Valleyn talviolympialaisiin. Kuvassa toinen vasemmalta Väinö A. Hoover, joka oli erittäin aktiivisesti mukana monenlaisissa "suomalaisuushankkeissa". – Kuvan omistaa John O. Virtanen (kuvassa oikealla).

us. Tuona vuonna Suomeen tuli noin 4 000 amerikansuomalaista, kolme kertaa enemmän kuin edellisenä vuonna, ja näyttää siltä, että amerikansuomalaiset tulivat Suomeen nyt nimenomaan olympialaisten takia.⁹ Amerikansuomalaiset tukivat Helsingin olympialaisia myös 20 000 dollarin rahalahjoituksella, ja Duluthin suomalaiset lahjoittivat hopeisen kahvikaluston "parhaimmalle Suomen olympiavoittajalle".¹⁰

Suomen urheilun tukeminen olympialaisten yhteydessä ei loppunut Helsingin olympialaisiin. Vuonna 1956 amerikansuomalaiset keräsivät Finlandia Foundationin New Yorkin osaston urheilukomitean johtamina taas rahaa ja saivat kokoon ainakin 7 288 dollaria. Finlandia Foundationin osastojen lisäksi mukana oli myös muita seuroja, yksityisiä ja "entinen Amerikan suomalaisten olympiakomitea".¹¹ Vuonna 1964 keräystoiminnan pääorgani-

Vielä 1990-luvun lopullakin toimiva New Yorkin Suomalaiset Naisvoimistelijat perustettiin vuonna 1934. Aloitteen tekivät ”tytöt”, jotka olivat kuuluneet toimintansa lopettaneeseen Finnish American Athletic Clubin naisjaostoon. Vuosien varrella naisvoimistelijat ovat esiintyneet mitä erilaisimmissa tilaisuuksissa, toisinaan suomalaisten järjestämässä, toisinaan ”puhtaasti amerikkalaisissa” kuten vuonna 1952, jolloin esiinnyttiin Yhdysvaltain Olympiakomitean järjestämässä tilaisuudessa. Naisvoimistelijoiden ohjelmaan ovat viime vuosina kuuluneet ennen kaikkea kuntovoimistelu (”jumppatunnit”) ja tanhuaminen. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

saattori näyttää olleen Finlandia Foundationin Santa Monican osasto. Rahaa saatiin nyt ainakin 9 083 dollaria.¹² Vuoden 1968 keräys tuotti jo paljon vähemmän, luultavasti alle 3 000 dollaria. Tuen hiipuminen johtui kahdestakin tekijästä. Pääosan tuesta olivat aina keränneet erilaiset seurat, joiden elinvoima alkoi jo olla lopussa. Toinen tekijä oli Pasi Rutasen Suomessa syksyllä 1966 amerikansuomalaisista julkaisema kirjoitus, joka sai luultavasti monenkin amerikansuomalaisen huomauttamaan olympiarahan kerääjille, että ”*ostakoon Pasi Rutanen ne olympiamerkit*”.¹³

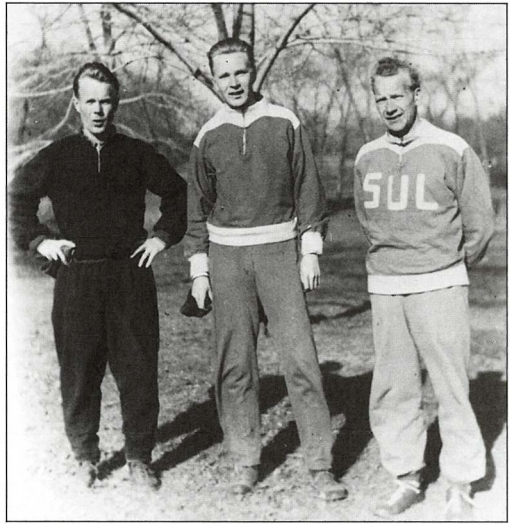
Viimeisen kerran suomalaisia olympiaurheilijoita yritettiin tukea vuonna 1972.¹⁴

Aina vuoteen 1972 asti Yhdysvaltain suomalaisilta riitti siis tukea suomalaisille olympiaurheilijoille. Tämän lisäksi he kustansivat vuodesta 1952 lähtien suomalaisia juoksijoita Bostonin maratonille. Aluksi varojen keruun hoiti New Yorkissa vuonna 1952 perustettu Suomalainen Kansallinen Maratonkomitea (Finnish American Marathon Association).

Etenkin 1950-luvulla suomalaisjuoksijoiden menestys Bostonissa oli erinomainen, mutta 1960-luvun alussa New

Finnish American Athletic Club toimi New Yorkissa aina 1950-luvun lopulle asti. Kuva on seuran vuonna 1939 ilmestyneestä julkaisusta.

Vuonna 1955 Veikko Karvonen (oik) ja Erkki Puolakka edustivat Suomea Bostonin maratonilla. Kuvassa vasemmalla Arvi Tokkola, joka 1950-luvulla oli aktiivisin "maratonkomitealainen". – Siirtolaisuusinstituutti.

Yorkissa tultiin siihen tulokseen, että "Suomesta loppuivat urheilijat".¹⁵ Maratonkomitea ei silti lopettanut toimintaansa. 1960-luvulla ja vielä myöhemminkin se toimi New Yorkin sijasta Massachusettsissa – ja siellä erityisesti Quincyssä ja Fitchburgissa.¹⁶ 1970-luvulta lähtien tukitoimintaan tarvittut varat saatiin lähinnä järjestämällä Fitchburgissa erityisiä "maraton-tansseja". Viimeisen kerran tällaiset järjestettiin keväällä 1990.¹⁷

☆☆☆

Yhdysvalloissa on suomalaisten urheilutoiminta toisen maailmansodan jälkeen ollut siis lähinnä penkkiurheilua. Kana-

dassa tilanne oli pitkään toinen. Jo 1920-luvulla urheiluorganisaationsa rakentaneet suomalaiskommunistit yrittivät ylläpitää työläisurheilun perinnettä aina 1970-luvulle asti. Kanadansuomalainen siirtolaisuurheilu sai uutta voimaa myös 1950-luvulla tulleilta tuhansilta siirtolaisilta. Kanadasta onkin löytynyt jopa muutama 1940-luvulla tai myöhemmin perustettu urheiluseura.

CSJ:n urheilutoiminta koki vuonna 1940 kovan iskun. Järjestö julistettiin laittomaksi, ja kun sen haalit suljettiin, menettivät urheilijat toimintapaikkansa. Kun järjestö vuonna 1943 taas laillistettiin, alkoi urheilu kuitenkin vielä elpyä.¹⁸

Kanadansuomalaiset työläisurheilijat marssivat. Kuva lienee 1950-luvulta. – *Siirtolaisuusinstituutti*. Aina 1950-luvulle asti kanadansuomalaiset urheiluseurat tarjosivat monella paikkakunnalla hyvän – ja usein myös ainoan – urheilumahdollisuuden muillekin kuin suomalaisille. Niinpä joskus suomalaiseksikin arveltu italialaissyntyinen kiekonheittäjä Roy Pella osallistui usein suomalaisten järjestämiin kilpailuihin. Pella pääsi edustamaan Kanadaa Helsingin olympialaisiin. 1950-luvulla suomalaisten urheiluseurojen merkitys väheni, mikä johtui osin siitä, että siirtolaiset alkoivat ikääntyä. Osin se johtui myös siitä, että Kanada tarjosi nyt runsaasti muitakin urheilumahdollisuuksia. Kanadan suomalaisnuorisokin alkoivat sitten kiinnostaa Pohjois-Amerikassa suosittu urheilulajit kuten jääkiekko ja koripallo. – *Oiva Saarisen antamia tietoja; kuva: Siirtolaisuusinstituutti*.

Vasemmistoradikaalien johtaman Suomalais-Canadalaisen Amatööri-Urheiluliiton yleisurheilunäytökset tehtiin pääosin 1930-luvun alusta vuoteen 1954 ulottuneena ajanjaksona – ennätykset heijastanevat toiminnan aktiivisuutta. Vuosittain järjestetyille liittojuhlille sanotaan kuitenkin vielä 1960-luvun puolivälissä tulleen satakunta urheilijaa. Näitä juhlia järjestettiin 1950-luvun loppupuolelta lähtien yhdessä erilaisten kulttuurijärjestöjen kanssa – liittojuhlien sijasta puhuttiinkin nyt suurjuhlista. – Liittojuhlaperinne jatkui vuoteen 1973 asti. Koko kanadansuomalainen työläisurheilu loppui käytännössä hyvin pian tämän jälkeen.

Suuria tähtiä kanadansuomalaisella työläisjärjestöllä ei ollut, mutta sen riveistä löytyi vielä toisen maailmansodan jälkeisenä aikanakin ainakin yksi olympiataison urheilija. Toiseen polveen kuulunut sudburylainen Leo Roininen kelpuutettiin nimittäin Lontoon olympialaisiin edustamaan Kanadaa keihäänheitossa. Järjestön hiihtäjät taas menestyivät hyvin Kanadan mestaruuskilpailuissa ja voittivat useita erilaisia Kanadan mestaruuksia.

1940-luvulta lähtien kanadansuomalaisilla on ollut myös ”porvarillisia” urheiluseuroja. Yksi aktiivisimmista on ollut Sudburyssä vuonna 1940 perustettu

Thunder Bayn (Port Arthurin) Reipas on viime vuosikymmenien aikana ollut yksi Kanadan aktiivisimmista suomalaisista urheiluseuroista. Seuralla oli 1960-luvun alussa jalkapallojoukkue, jonka pelaajat kasvatettiin oman seuran nappuloista. Kuvan joukkue pelasi vuonna 1961. – Kuva: Nils Inkilä. Siirtolaisuusinstituutti.

Voimistelu- ja Urheiluseura Voima, jonka ohjelmaan kuuluivat mm. naisvoimistelu, hiihto ja ammunta.¹⁹ Vielä 1970-luvun lopulla seura järjesti hiihtokilpailuja.²⁰

Vuonna 1952 Sudburyssa alkoi toimia myös urheiluseura Sampo, joka oli nimenomaan 1950-luvulla tulleet urheiluseura. Tämän seuran ohjelmaan kuuluivat hiihto, paini ja yleisurheilu.²¹ Torontolaisten Urheiluseura Sisu perustettiin vuonna 1949. Sen ohjelmaan kuuluivat ainakin hiihto ja yleisurheilu.²² Thunder Bayssa taas toimi urheiluseura Reipas, jonka riveissä oli vielä 1970-luvun lopulla kohtuullisen hyvin menestyneitä hiihtäjiä. Reipas oli myös yleisurheiluseura. Kanadan länsirannikolla toimineen Vancouver Finlandia Clubin ohjelmaan kuului 1980-luvun alussa hiihtokilpailujen järjestäminen.²³ – Suomalais-kanadalainen naisvoimisteluseura Mari-tytöt perustettiin Torontossa niin myöhään kuin vuonna 1968.²⁴

1960-luvulla ja vielä 1970-luvun lopullakin Kanadan suomalaisseuroissa – niin vasemmistoradikaalien hallitsemisissa

kuin porvarillisissakin – harrastettiin ennen kaikkea perinteisiä ”suomalaislajeja” eli hiihtoa, yleisurheilua ja voimistelua. CSJ:n johtamissa seuroissa paini oli ollut aikanaan hyvinkin suosittua, mutta 1930-luvun lopulla painikilpailujen järjestäminen loppui. ”Porvariseuroissa” painittiin vielä 1950-luvulla, mutta luultavasti ei sen jälkeen. 1950-luvun ”uusia lajeja” olivat jalkapallo ja pesäpallo, joita lienee sitten harrastettu lähinnä erilaisten kesäjuhlien – ennen kaikkea kesäisten suurjuhlien – yhteydessä.

Edellä on todettu, miten parhaiten menestyneet kanadansuomalaiset työläisurheilijat olivat toisen maailmansodan jälkeen heittäjiä. ”Porvarien” urheilijoista menestyivät parhaiten hiihtäjät. Niinpä sudburylainen Antero Rauhanen saattoi vuonna 1961 todeta olevansa ”7-kertainen Kanadan hiihtomestari”. Rauhanen ja hänen seurakumppaninsa Kauko Riihiaho osallistuivat – hyvin vaatimattomasti tosin menestyen – Kanadan edustajina myös Zakopanan MM-hiihtokilpailuihin.²⁵ – Kanadansuomalaiset saavuttivat

Aina 1990-luvulle asti urheilulla oli tärkeä osansa kanadansuomalaisten Suurjuhlien ohjelmassa. Kuva on vuoden 1963 Suurjuhliilta. — Raivio 1979.

maansa hiihtomestaruuksia vielä 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussakin.²⁶

1970- ja 1980-luvun näkyvin kanadansuomalainen siirtolaisurheilija oli Tauno Käyhkö, joka oli ollut Suomessa menestyvä mäkihyppääjä. Kanadan kansalaisoikeudet saatuaan hän edusti vuonna 1980 Kanadaa Lake Placidin olympialaisissa. Olympiamenestys jäi kuitenkin vaatimattomaksi.

Kanadansuomalaisten yleisurheilu, jalkapallo ja pesäpallo ”esittäytyivät” kanadansuomalaisten vuosittaisten suurjuhlien yhteydessä järjestetyissä kilpailuissa. Näistä kilpailuista kertovista uutisista voikin todeta, missä urheilua harrastettiin ja kuinka aktiivisia urheilun harrastajat olivat. Suurjuhlien kilpailuissa olivat 1960-luvun lopulla mukana lähinnä Sudburyn Voima, Toronton Sisu ja Thunder Bayn Reipas, joskus myös Timminsin Revontulet.²⁷ Kymmenisen vuotta myöhemmin aktiivisesti mukana olivat Reipas ja Sisu sekä ”Soon” Suomi-Kerho. Lisäksi kilpailuihin osallistui pieni määrä sellaisia, jotka eivät kuuluneet mihinkään urheiluseuraan.

1980-luvulla joukkuelajit jäivät suurjuhlien ohjelmasta pois. Yhä vaalittiin kuitenkin perinteitä. Sudburyssa vuonna 1989 pidetyissä suurjuhlissa Toronton Sisin voimistelijat rakensivat perinteisen pyramidin, Sudburyn Sammon naisvoimistelijat esiintyivät, ja ruotsalaisviestiiä juoksivat Thunder Bayn Reipas, Sudburyn Voima ja South Porcupinesta koottu joukkue. Urheiluojelmaan kuului lisäksi erilaisia lasten kilpailuja.²⁸

Kun kanadansuomalaiset viettivät suurjuhliiaan Vancouverissa kesällä 1992, puuttui ohjelmasta urheilu. Juhlia järjestettäessä urheiluperinteitä yritettiin kyllä jatkaa, mutta juhlista kerrottaessa oli todettava, että ”urheilukilpailuja ei ilmoitautumisten puutteen vuoksi järjestetty”.²⁹ Osittain urheilun pois jääminen johtui epäilemättä siitä, että Vancouver oli hyvin kaukana Ontarion suomalaiskeskuksista, joihin kanadansuomalaisten urheilu oli aina keskittynyt. On kuitenkin todennäköistä, että Vancouverin kesäjuhlien yhteydessä oli myös todettava, miten Kanadaan 1950-luvulla tulleen suomalai-

sen urheilukansan voimat alkoivat olla loppussa, miten 1950-luvulla tulleiden lapset eivät olleet kiinnostuneita vanhempiensa urheiluperinteen jatkamisesta ja että oli aika viettää Pohjois-Amerikan suomalaisen ”perinneurheilun” toiset hautajaiset.

Mitä Pohjois-Amerikan suomalaisesta siirtolaisuurheilusta on jäljellä? New Yorkissa toimii edelleen³⁰ jo vuonna 1934 perustettu New Yorkin Suomalaiset naisvoimistelijat. Fitchburgissa urheiluseura Reipas järjesti ainakin vielä 1990-luvun alussa kesäjuhlien yhteydessä yleisurheilukilpailuja. Floridan suomalaisten Pohjantähti toimi vilkkaasti ainakin vielä vuonna 1992 – vuonna 1990 se jopa järjesti yleisurheilukilpailut. Seura on myös järjestänyt kerran viikossa Turistiklubilla sekä miehille että naisille voimistelutilaisuuden. Lisäksi on pelattu ulkona lentopalloa.³¹ – Kanadassa oli periaatteessa, mutta ehkä ei enää käytännössä, neljä perinteisiin suomalaislajeihin keskittyntä seuraa, Sudburyn Voima, Sampo ja Alerts sekä Toronton Sisu, ja lisäksi Torontossa toimii yksi keilaseura ja yksi golfseura. Uusia urheilulajeja harrastavien seurat ovat edelleenkin elinvoimaisia.

Työväenjärjestöt

Amerikan Suomalaisen Kansanvallan Liitto

Suomalaisen IWW-liikkeen alamäki alkoi jo ensimmäisen maailmansodan loppuvaiheissa, sosialistisen liikkeen välittömästi sodan päätyttyä ja kommunistisen liikkeen 1930-luvun alussa. Sitkeimmät suo-

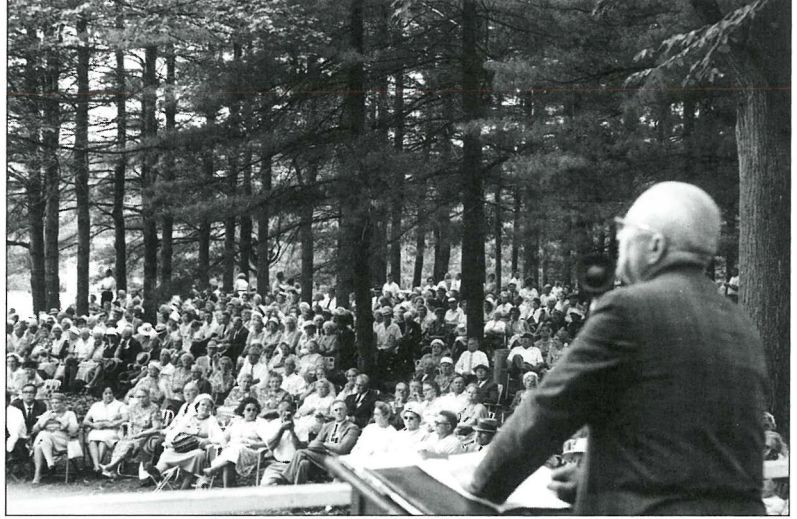
malaiset jatkoivat työväenaatteittensa vaalimista silti jopa 1980-luvulle asti.

Amerikansuomalaiset sosialistit erosivat vuonna 1936 Yhdysvaltain Sosialistipuolueesta ja perustivat neljä vuotta myöhemmin Amerikan Suomalaisen Kansanvallan liiton (ASKL). Tämä liitto oli aluksi nimenomaan Suomen avustamiseksi toiminut järjestö, mutta sillä oli tietenkin myös yleisemmät sääntönsä ja ohjelmajuulistuksensa. Se julisti diktatuurit pannaan, niin ”fascistiset, natsilaiset kuin bolshevikisetkin”. Jäsenilleen järjestö antoi varsin paljon ”äänestysvapautta”, tukea voitiin antaa kenelle tahansa ”vilpittömälle kansanvallan puolustajalle”.³²

Vaikka ASKL olikin jäsenmäärältään vaatimaton järjestö, uskoi se vielä 1940-luvun alussa tulevaisuuteen. Osoitukseksi tästä on tulkittava Duluthissa ilmestyneen Päivälehdessä ostettu vuonna 1940. Päivälehti alkoi nyt ilmestyä ”raivaajalaisessa hengessä”, ja sen piti levittää sosialismin sanomaa Keskilännen suomalaisille. Lehden julkaiseminen osoittautui kuitenkin vaikeaksi, sillä sosialistit olivat menettäneet lähes kaikki kannattajansa Keskilänessä jo 20 vuotta aikaisemmin. Sosialistien perilliset eivät onnistuneetkaan 1940-luvulla perustamaan Keskilänteen ainoatakaan paikallisosastoa, eikä yhteistyöstä ”muitten suomalaisten” – porvarien, IWW-läisten ja kommunistien – kanssa tullut mitään. Taloudellista tappiota tuottaneen lehden julkaiseminen olikin lopetettava jo vuonna 1948.³³

1940-luvun päättyessä ASKL oli vain 32 entisen sosialistiosaston järjestö. Yksi osastoista oli Kaliforniassa, kaikki muut itärannikon osavaltioissa. Jäseniä oli noin 1 500.³⁴ Kun Suomen avustaminen näihin aikoihin alkoi hiljalleen vähetä, keskittyi-

Amerikan Suomalainen Kansanvallan Liitto järjesti aina 1980-luvulle asti Saiman puistossa Fitchburgissa kesäjuhlat. Vuonna 1965 järjestetyssä tilaisuudessa puhui Raivaajan liikkeenhoitaja Sävele Syrjälä. – *Siirtolaissuusinstituutti.*

vät osastot yhdessä omistamansa julkaisun, Raivaajan, tukemiseen.³⁵ Sosialistien joukkoon kuulunut Elis Sulkanen totesikin 1950-luvun alussa, että jäsenistö alkoi jo olla ”vanhaa väkeä”, joka tuntee levon tarvetta, ja ennusti, että toiminta tulee edelleen heikkenemään.³⁶

ASKL toimi jotenkuten 1980-luvulle asti. Aina vuoteen 1986 asti se oli ainakin muodollisesti järjestämässä Fitchburgissa perinteisiä kesäjuhlia. Vaikka Kansanvallan liitto varsinaisesti perustettiin vasta vuonna 1940, puhuttiin vuonna 1986 jo 80. juhlista, sillä liitto katsoi olevansa vuosisadan alussa perustetun suomalaisen sosialistijärjestön perillinen.

Kun ASKL perustettiin, olivat sen osastot Raivaajan omistajia. Keväällä 1987 lehteä oltiin jo siirtämässä kaikkien suomalaisten, niin Kalevan Ritarien kuin Finlandia Foundationinkin, omaisuudeksi. Raivaajan ”tyrkyttäminen” kaikille suomalaisille johtui siitä, että ASKL:n osastoista vain Port Chesterin (New York) osasto oli enää aktiivinen.³⁷ Itse liiton toiminta oli jo loppunut, ja amerikansuoma-

lainen sosialistinen liike oli tullut – pitkän kitumisen jälkeen – tiensä päähän. Muodollisesti liitto lienee ollut olemassa vielä vuonna 1992, mutta jäsenkunta koostui ehkä vain 2–3 vanhuksesta.³⁸

IWW-läiset

IWW-läisten aatteista toteutui 1930-luvulla niin olennainen osa, että jo eläkeikää lähestyvien suomalaisten IWW-läisten olisi pitänyt olla hyvinkin tyytyväisiä. 1930-luvulla syntynyt uusi ammattijärjestö C.I.O. (Committee of Industrial Organizations) ajoi nimittäin amatillista järjestäytymistä aivan samasta lähtökohdasta kuin IWW:kin. C.I.O:n johtajat halusivat työntekijöiden järjestäytyvän teollisuuksittain, ja siinä missä IWW epäonnistui, C.I.O. taas onnistui.

C.I.O:n ansiosta miljoonat amerikkalaiset tulivat mukaan ammattiyhdistysliikkeeseen. Jopa amatillista järjestäytymistä kiiwaasti vastustaneen Henry Fordinkin oli 1940-luvun alussa antauduttava ja sallittava

työläistensä järjestäytyminen. Suomalaiset IWW-läiset olivat kuitenkin sitä mieltä, ettei C.I.O. ollut syntynyt heidän kaavojensa mukaan ja sanoivat, että C.I.O. kulki ”*taantumuksellisten politikuksien*” talutusnuorassa ja ettei C.I.O. ollut edistysaskel amerikkalaisessa työväenliikkeessä.³⁹ Niin IWW-läiset jäivät odottamaan aikaa, jolloin työväestö järjestäytyisi teollisuuksittain ”oikealla tavalla”.

IWW-liikkeellä oli 1940-luvulla ja vielä 1970-luvullakin oma keskusjärjestönsä, mutta suomalaiset IWW-läiset eivät olleet sanottavasti sen kanssa tekemisissä. Kun Työväen Opisto 1940-luvun alussa lopetti toimintansa, keskittyi toiminta Industrialistin julkaisemiseen. Syksyyn 1975 asti ilmestynyt lehti oli ennen kaikkea side IWW-läisten värikkääseen nuoruuteen, jonkinlainen ”nostalgian instituutti”, josta 1900-luvun alun aatemaailmaan juuttunut siirtolainen sai lukea muutaman väkevän iskulauseen.

IWW-läisten haalit sulkeutuivat yksi toisensa jälkeen, ja paikallisosastot muuttuivat pieniksi kahvinjuontiryhmiksi, jotka nekin lopulta hävisivät. Kuihtuminen näkyy hyvin IWW-läisten näytelmätoiminnassa. 1940-luvun lopulla näytelmiä esitettiin ehkä noin kymmenellä haalilla, 1950-luvun lopulla ehkä viidellä, ja 1960-luvun puolivälissä oli ilmeisesti enää vain kaksi osastoa, jotka pystyivät kokoamaan näyttelijäryhmän. Nämä kaksi viimeistä mohikaania olivat Port Arthur ja Lake Worth.⁴⁰

IWW-liikkeen näivettyminen näkyi myös Industrialistissa julkaistuissa IWW-läisten osastojen osoiteluetteloissa ja tiettyinä merkkipäivinä julkaistuissa tervehdyksissä. Vuonna 1947 IWW-läisosastojen luettelossa oli 25 osoitetta, kymmenen vuotta myöhemmin 19 ja vuonna 1965

IWW-läiset olivat vielä eläkeläisinäkin rauhanaatteen kannattajia, mikä näkyi monella tavalla IWW-läisten julkaisuissa. – *Industrialistin Joulu 1949.*

vain 13. Kun Industrialisti lopetettiin syksyllä 1975, oli IWW-läishenkisiä osastoja ilmeisesti vain Floridassa, Kaliforniassa ja Ontariossa.⁴¹

Kun IWW-läinen työväenliike muuttui eläkeläisten liikkeeksi, saivat aatteetkin vähitellen väistyä. Joukossa oli jo 1950-luvulla – ehkä aikaisemminkin – paljon niitä, jotka kyselivät, ”*miksi meidän pitää aina puhua tuosta luokkakysymyksestä ... eihän se meille enää kuulu, ja eihän se maailma ole siitä parantunut vaikka siitä on puhuttu ja touhuttu jo silloin kun olimme nuoria*”. Mutta oli myös niitä, jotka kiivailivat aatteistaan aina kuolinvooteelle asti. Nämä ”keinotuoliarmeijan luokkataistelijat” katsoivat elämänsä loppuun asti elävänsä ”*luokkayhteiskunnassa, jossa yliarvon riisto on olemassa*”.⁴²

IWW-liikkeen sitkeimmät kannattajat pitivät Industrialistiaan elossa aina vuoteen 1975 asti: viimeinen numero ilmestyi

21.10.1975 siirtolaislehdelle varsin oudossa tilanteessa. Industrialistia kustantaneilla oli nimittäin lehden toiminnan loppuessa jonkin verran rahaa lahjoitettavaksi IWW-järjestön englanninkieliselle lehdelle ja Floridan suomalaiselle lepokodille. Lehti oli lopetettava ensi sijassa siksi, että sen pitkäaikainen toimittaja – jo yli 80-vuotias – Jack Ujanen halusi hänkin Floridan lämpöön, ja toiseksi siksi, että kuolema harvensi miltei päivä päivältä lehden tilaajakuntaa ja uusien tilaajien hankkiminen oli mahdotonta. Rahaa olisi ehkä vielä löytynyt muutaman vuoden toimintaan, mutta oikeaoppisen toimittajan löytäminen oli jo mahdotonta.

Oman julkaisun menettäminen oli jo raihnaiseksi käyneelle liikkeelle kuolinsuku. Työmies Eteenpäin yritti koota Industrialistin jälkeensä jättämät joukot ja toivotti Industrialistin lukijat ja kirjeenvaihtajat tervetulleiksi omaan joukkoonsa. Industrialistin Floridassa toiminut kirjeenvaihtaja Lillian alkoikin kirjoitella Työmies Eteenpäin -lehteen,⁴³ mutta kirjoittaessaan hän ei ollut sen paremmin IWW-läinen kuin kommunistikaan, ja Lilliankin kirjoitti vain muutaman vuoden ajan.⁴⁴ – Muut Industrialistin kirjeenvaihtajat eivät seuranneet hänen esimerkkiään. Industrialistin kuollessa myös suomalainen IWW-läisyys oli tullut tiensä päähän, vaikka muutama IWW-läisseura jatkoikin toimintaansa aina 1990-luvulle asti.

Kommunistit

Kommunistien maailmansotien välisenä aikana luoma organisaatio, Suomalainen Työväenjärjestö, lakkautettiin ”aikansa eläneenä” vuonna 1941 ja sen paikal-

lisosastot liitettiin International Worker’s Order -nimiseen kymmenisen vuotta aikaisemmin perustettuun avustus- ja vakuutusjärjestöön (I.W.O.). Tässä järjestössä suomalaiset osastot muodostivat oman suomalaisen kokonaisuutensa, Amerikan Suomalaisen Keskinäisen Avun Järjestön. Vastustajien mielestä tämä vakuutusjärjestön nimellä kulkenut organisaatio, ASKAJ, oli todellisuudessa ”*kommunistipuolueen fronttijärjestö*”, jonka linja oli ”*prikulleen kommunistisen ‘linjan’ mukainen*”.⁴⁵ Vastustajien arvio oli oikea, vaikka miljoonan jäsenen I.W.O:hon varmasti kuului myös sellaisia, jotka eivät tunteneet kommunistien oppeja omikseen.⁴⁶ – Amerikan Suomalaisten Naisten Klubi-järjestö lienee ollut toinen kommunistien ”fronttijärjestö”.

ASKAJ ammensi viisautensa tietenkin Moskovasta, mutta se pyrki kiinteään yhteistyöhön myös Suomen kommunistien kanssa, ja sen toimitsijoiden sanotaan tehneen ”toivioiretkiä” Suomeen.⁴⁷ Järjestön sihteeri Carl Päiviö oleskeli Suomessa vuonna 1946 – hän oli kahden kuukauden ajan SKDL:n vieraana. Toinenkin kommunistisen liikkeen tukihahmo, Ernest Koski, kävi tähän aikaan Suomessa. Amerikansuomalaiset kommunistit tukivat myös ”*Sirola-Säätiötä*”, mikä lienee ollut sama kuin Sirola-opisto.⁴⁸ Kommunistien lehdet taas seurasivat Suomen tapahtumia hyvin kiinnostuneina ja tulkitsivat niitä lukijoilleen omasta radikaalista neuvostonäkökulmastaan.

Kommunistinen liike on Yhdysvalloissa ollut aina kääpiöliike, näin myös 1950-luvun alussa. Wisconsinilainen senaattori Joseph McCarthy ”teki” kuitenkin kommunisteista tällöin suuren vaaran, ja McCarthyn jahdin saivat tuta myös

amerikansuomalaiset kommunistit. *Red Finns* oli taas käsite. Suomalaisiinkin kohdistuneet vasemmistolaisvainot alkoivat kuitenkin jo aikaisemmin eli viimeistään vuonna 1949, mutta ehkä jo pari vuotta aikaisemminkin, jolloin presidentti Truman ryhtyi ”puhdistamaan” maata kommunisteista.

Suomalaisiin kommunisteihin kohdistuneet vainot olivat vain pieni osa McCarthyn käynnistämästä jahdistista, joka perustui kahteen lakiin. Toinen oli Smithin laki (Alien Registration Act) vuodelta 1940 ja toinen Walter-McCarran-laki (Internal Security Act) vuodelta 1950.

”Kommunistijahdeissa” I.W.O määrittiin lopettamaan toimintansa. Syksyllä 1953 Työmies Eteenpäin joutui toteamaan, että Yhdysvaltain Korkein Oikeus oli tehnyt päätöksen I.W.O:n ”likvidoimisesta”, koska ”se on muka kommunistien johtama järjestö”,⁴⁹ ja niin myös amerikansuomalaiset kommunistit olivat ilman keskusjärjestöä. Toimintaa uudelleen organisoitaessa oli nyt lähdeittävä siitä, että Yhdysvaltain viranomaiset eivät pystyisi yhdistämään järjestön nimeen kommunismia.

McCarthyn jahti oli ankara isku amerikansuomalaisille puna-aatteen kannattajille, mutta kuolinisku se ei ollut. Näyttää siltä, että suomalaisia siirtolaiskommunisteja yhdistävä tekijä oli I.W.O:n hävittyä – entistäänkin enemmän – Työmies Eteenpäin, jota eri paikkakuntien ja alueiden paikalliset järjestöt tukivat. Hyvin hajanaiseen suomalaiseen kommunistiorganisaatioon kuului nyt mitä erilaisimpia osasia kuten ”klubeja”, ”nais-ten järjestöjä”, ”farmarijärjestöjä”, ”kulttuurikerhoja”, ”sukkakerhoja”, ”kahvikerhoja”, ”edistysyhdistyksiä”⁵⁰ ja ”aluekomiteoita” kuten ”Massan” aluekomitea ja

New Yorkin aluekomitea. Ainakin 1950-luvun lopulla ”alueilla” oli vuosikokouksensa. Niinpä New Yorkissa olivat syksyllä 1957 koolla kulttuuriklubien edustajat, jotka kuuluivat aluesihteerin raportin, toimeenpanevan komitean raportin ja hyväksyivät aluetoimikunnan ”työohjelman”, mihin kuului mm. erilaisten juhlien järjestäminen.⁵¹

Työmies Eteenpäin -lehden tukemisen ohella amerikansuomalaisia kommunisteja yhtä paikkakuntaa suuremmilla alueilla yhdistivät perinteiset kesäjuhlat. Näitä järjestettiin 1960-luvun alussa viidellä alueella. Ohion alueen juhlat olivat Länsi-Pennsylvaniassa, ”länteläiset” kokoontuivat Kalifornian Reedleyssä, ”Massan” alueen juhlat pidettiin Worcesterissa, Ylä-Michiganin juhlat Ironwoodissa ja Minnesotan ”Mesabapuistossa rautarensillä”.⁵²

Vuonna 1968 kesäjuhlia järjestettiin enää kahdella paikkakunnalla, Keskilännen kommunistit kokoontuivat Mesabapuistossa ja Idän kommunistit jo perinteisessä ”Massan kulttuurikodissaan” eli ”Three Acres Parkissa”, Massachusettsin Shrewsburyssä.⁵³ ”Massan” alueen kesäjuhlat lienee pidetty viimeisen kerran kesälä 1981.⁵⁴ Mesabapuiston juhlia järjestettiin sen sijaan vielä 1990-luvullakin.⁵⁵ 1990-luvun kesäjuhlissa oli kuitenkin jäljellä enää vain hyvin vähän suomalaisuutta ja työväenaatetta, jotka olivat olleet aikaisemmin juhlien ytimenä.

Kommunistien rakentama organisaatio oli paljon vahvempi kuin IWW-läisten. Tämä on todettavissa Työmies Eteenpäin -lehdessä julkaistuista vappu- ja joulutervehdyksistä. On tietenkin todennäköistä, että osa tervehdysten julkaisijoista oli ”paperijärjestöjä”, mutta joka tapauksessa tervehtijöitä oli vielä 1970-luvulla-

kin paljon ja ne julkaisivat suuria Työmies Eteenpäin -lehdelle runsaasti tuloja tuottaneita ilmoituksia. Samaan aikaan jolloin IWW-läisyys oli jo käytännöllisesti katsoen kuollut, oli Työmies-Eteenpäin -lehdellä vielä lähes 20 tukijaa, joukossa aluekomiteoita, kulttuuriklubeja ja työväenyhdistyksiä. Osa klubeista ja yhdistyksistä jatkoi toimintaansa aina 1990-luvun alkuun asti.⁵⁶ Kun Työmies Eteenpäin vuonna 1993 vietti 90-vuotisjuhlaansa, oli järjestäytyneiltä ryhmiltä saatavissa ollut tuki kuitenkin jo käytännöllisesti katsoen loppunut.

Suurvallan vainoamia

Kylmän sodan pääjuonne oli Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välinen ristiriita, mutta tämä sota heijastui myös Yhdysvaltain sisäpolitiikkaan ”puhdistuksina”, joita ensin johti Yhdysvaltain presidentti Harry Truman ja sitten senaattori Joseph McCarthy.

Amerikansuomalaisten joukossa oli 1940-luvun lopulla tuhansia sellaisia, jotka olivat jossakin elämänsä vaiheessa osallistuneet tavalla tai toisella kommunistisen liikkeen toimintaan, ja ainakin satoja sellaisia, jotka kuuluivat tähän aikaan kommunistien ”*frontijärjestöihin*”. Kaikilla kommunisteja lähellä olleilla oli nyt aihetta pelätä. Erityisesti saivat kuitenkin pelätä ne kommunistien toiminnassa mukana olleet, jotka olivat yhä Suomen kansalaisia, ja ne, jotka olivat toimineet tai toimivat erilaisissa kommunistisen liikkeen johtotehtävissä. Suomen kansalaista saattoi odottaa karkotus Suomeen. Yhdysvaltain kansalaisella taas saattoi olla edessään pitkäkin vankilatuomio.

Kylmän sodan ensimmäinen amerikansuomalainen uhri lienee ollut Gus Hall, joka toimi 1940-luvun lopulla kommunistisen puolueen johtotehtävissä Ohiossa. Hänet vangittiin keväällä 1949, tuomittiin viideksi vuodeksi vankilaan ja vapautettiin takuuta vastaan marraskuussa 1949.⁵⁷

Vuonna 1951 Hall yritti paeta Yhdysvalloista, mutta hänet vangittiin Meksikossa ja tuotiin takaisin Yhdysvaltoihin, minkä jälkeen hänen tuomioonsa lisättiin kolme vuotta. Keväällä 1957 Hall pääsi vankilasta kärsittyään tuomiostaan viisi ja puoli vuotta. – Oikeudenkäynnin häntä vastaan piti jatkua kuitenkin vielä tämän jälkeenkin,⁵⁸ mutta joka tapauksessa Hall oli kevästä 1957 lähtien vapaa mies.

Gus Hall oli toisen polven suomalainen, jonka suomalaisuudesta ei kuitenkaan kovin usein puhuttu,⁵⁹ eikä Hallin pidätyskään liittynyt millään tavalla amerikansuomalaisten kommunistien toimintaan. Jo vuonna 1949 Yhdysvaltain viranomaiset pyrkivät kuitenkin tuhoamaan myös amerikansuomalaisten kommunistien organisaatiot ja käynnistivät oikeudenkäynnit Knut E. Heikkistä ja Carl Päiviötä vastaan. Ensin mainittu oli Eteenpäin-lehden vastaava toimittaja, viimeksi mainittu I.W.O:n suomalaisen osaston sihteeri.

Heikkinen ja Päiviö haluttiin karkottaa Yhdysvalloista ja vietiin Ellis-saarelle karkotusta odottamaan. Molemmat pääsivät kuitenkin pian takuuta vastaan vapaaksi.⁶⁰ Heikkistä ja Päiviötä auttaakseen amerikansuomalaiset kommunistit perustivat pian erityisen ”*puolustuskomitean*”, joka käytti nimeä Finnish American Freedom Committee. Tämä komitea julkaisi mm. 4-sivuisen ”*lentokirjasen*”. Komitea toimi ainakin vielä vuonna 1957.⁶¹

Heikkinen oli pidätetyksi tullessaan jo lähes 60-vuotias työväenliikkeen veteraani, joka oli valmistunut ylioppilaaksi Tampereella vuonna 1910 ja tullut jo samana vuonna Kanadaan. Oltuaan aluksi metsätyömiehenä hän pääsi vuonna 1914 Työkansan toimitukseen. Siirryttyään Yhdysvaltain puolelle hän oli useissakin osuuskaupoissa liikkeenhoitajana ja useiden työväenlehtien toimittajana. Kuten edellä on todettu, vuonna 1949 hän oli Eteenpäin-lehden vastaava toimittaja – ja yhä Suomen kansalainen. Heikkisen sanotaan olleen myös I.W.O:n ”johtavia suomalaisia toimitsijoita”.⁶²

Oikeutta Heikkistä vastaan käytiin todella pitkään. Vuonna 1952 hän sai viiden vuoden vankeustuomion siitä, että hän ei ollut karkotuspäätöksen saatuaan poistunut kuuden kuukauden kuluessa Yhdysvalloista, ja syksyllä 1953 Heikkinen oli taas vankilassa, tosin vain 53 päivää, minkä jälkeen hän pääsi uudelleen takuuta vastaan vapaaksi. – Heikkisen oikeudenkäynnit kestivät sitten aina vuoteen 1958 asti, jolloin Yhdysvaltain korkein oikeus katsoi, etteivät todisteet riittäneet hänen tuomitsemiseensa.⁶³

Myös Carl Päiviö oli amerikansuomalaisen työväenliikkeen veteraani. Hän tuli Yhdysvaltoihin vuonna 1913. Jo Suomessa hän oli kuulunut sosiaalidemokraattiseen puolueeseen, ja Yhdysvaltoihin tultuaan hän liittyikin pian sosialisteihin. Sosialismi oli Päiviölle kuitenkin liian laimea vaihtoehto, ja niin hän liittyi ”ensimmäisen hajaannuksen” aikana IWW-läisiin.

Vankila tuli Päiviölle tutuksi jo vuonna 1919. Hän ”palveli” tällöin IWW-läisyytensä takia neljä vuotta vankilassa, minkä jälkeen hän liittyi kommunisteihin.⁶⁴

Carl Päiviö (1893–1952) vaikutti kymmenien vuosien ajan amerikansuomalaisen työväenliikkeen kehitykseen. Jo Suomessa hän osallistui työväenliikkeen toimintaan. Amerikkaan hän tuli vuonna 1913. Läpi elämänsä Päiviö kuului työväenliikkeen radikaaleihin. Aluksi hän oli IWW-läinen. Kun IWW:n johtajia ensimmäisen maailmansodan päätyttyä vangittiin, oli Päiviö yksi vangituista ja joutui ”istumaan” neljä vuotta Sing Singin ja Auburnin vankiloissa New Yorkissa. Vankilasta päästyään hän liittyi kommunistiseen liikkeeseen ja oli 1940-luvulla kommunistien peitejärjestön I.W.O:n suomalaisen jaoston sihteeri. Vuonna 1949 Päiviö vangittiin ja vietiin Ellissaarelle odottamaan Suomeen karkotusta. Oikeudenkäynnit häntä vastaan päättyivät vasta hänen kuolemaansa vuonna 1952. – 50. vuoden varrelta.

1940-luvun lopulla hän oli I.W.O:n suomalaisen osaston sihteeri ja ilmeisesti edelleenkin Suomen kansalainen. Karkotushankkeet loppuivat siihen, että Päiviö kuoli jo 1950-luvun alussa.⁶⁵

William Heikkilä joutui syytettyjen listalle ja pidätettiin karkotusta varten jo kesällä 1949.⁶⁶ Pidätys ei ainakaan suoranaisesti kohdistunut amerikansuomalaiseen kommunistiseen liikkeeseen, sillä Heikkilä ei pidätetyksi tullessaan ollut ainakaan aktiivisesti mukana amerikansuomalaisten kommunistien toiminnassa. Heikkilää syytettiin siitä, että hän oli kuullut vuosina 1929–39 Yhdysvaltain kommunistiseen puolueeseen.

Kesällä 1949 pidätetty Heikkilä pääsi pian takuuta vastaan vapaaksi tullakseen Walter-McCarran lain säätämisen jälkeen uudelleen pidätetyksi. Toinenkin pidätys päättyi siihen, että Heikkilä pääsi takuuta vastaan vapaaksi, mutta hän oli ”noitavainojen” kohteena elämänsä loppuun asti. ”Noitavaino” huipentui hänen osaltaan vasta vuonna 1958, jolloin hänet tuomittiin lähetettäväksi Suomeen. Toteutus alkoi San Franciscon kadulla, mistä Heikkilä vietiin lentokoneeseen ja Suomeen. Pikkutakkisillaan Suomeen tullut Heikkilä sai kuitenkin jo seuraavana päivänä uuden kyydin, ja nyt takaisin Yhdysvaltoihin. Niinpä hän oli jo kesäkuussa 1958 juhlapuhujana ja kunniavieraana New Jerseyssä ”Amerikkalais-ulkosyntyisten Puolustuskomitean vuotuisessa piknekissä” kertomassa värikkäistä kokemuksistaan.⁶⁷

Pian näiden seikkailujen jälkeen Heikkilä kuoli.⁶⁸ Northern Californian Com. for protection of Foreign Born julkaisi hänen kuolemansa muistoksi pienen kirjasen, William Heikkilä Memorial Journa-

lin, jolla kerättiin varoja ulkomaalaissyntyisten puolustamiseen.⁶⁹

Heikkilän visiitti Suomeen sai osakseen paljonkin huomiota, Helsingissä häntä oli valokuvaamassa ja haastattelemassa sekä suomalaisia että ulkomaisia lehtimiehiä. Karkotus oli varsin ainutlaatuinen mm. siksi, että Heikkilä oli lähtenyt Suomesta jo vuonna 1906 ja oli Suomesta poistuessaan ollut vielä pieni lapsi, vain 2 1/2 kuukauden ikäinen vauva. Hänen sanotaan olleen lapsesta lähtien mukana työväenliikkeessä ja osallistuneen aktiivisesti Dakotan farmareiden ja Minnesotan kaivosmiesten ja metsätyömiesten ”järjestämiseen”. Itse antamiensa tietojen mukaan hän kuului Yhdysvaltain kommunistiseen puolueeseen vuosina 1929–39. Ammatiltaan hänen sanotaan olleen ”piirustaja insinöörien virastossa”.⁷⁰ – Suomeen tullessaan Heikkilä oli edelleen Suomen kansalainen ja sai välittömästi synnyinmaahan tultuaan Suomen passin.

Viimeinen synnyinmaahansa karkotettu suomalaissiirtolainen oli William A. Mackie (Niukkanen), jonka osalta ”noitajahi” alkoi vuonna 1952 ja huipentui marraskuussa 1960, jolloin Mackie karkotettiin Suomeen.⁷¹ Karkotettaessa hän oli jo yli 50-vuotias ja puhui suomea vain huonosti.

William Mackien elämänvaiheet muistuttivat hyvin paljon William Heikkilän vaiheita. Saapuessaan vuonna 1909 Yhdysvaltoihin Mackie oli ollut vain 10 kuukauden ikäinen. Väitettiin, että hän oli syntynyt Viipurissa, kun hänen vanhempansa olivat ”lomamatkalla Suomessa”. Onnettomuudekseen hän oli ”noitajah-tien” alkaessa yhä Suomen kansalainen, vaikka hän oli ilmeisesti 1930-luvulla ha-

1900-luvun alussa monella siirtolaiseksi lähteneellä oli kuvitelmia "Amerikan vapaasta maasta". Hyvin konkreettisesti "vapaan Amerikan" rajoitukset sai kokea William Heikkilä, joka karkotettiin vuonna 1958 Suomeen siksi, että hän oli joitakin vuosikymmeniä aikaisemmin ollut mukana kommunistien toiminnassa. Suomen sanomalehdistö omisti runsaasti palstatilaa Heikkilän päivän mittaiseksi jääneelle karkotukselle. Kuvassa Heikkilä Suomen vierailunsa aikana. Syystä tai toisesta häntä naurattaa, vaikka hän kuvaa otettaessa tuskin vielä tiesikään, että hänen karkotuksessaan se parhaiten nauroi, joka viimeksi nauroi. – *Kansan Uutiset* 1960.

kenut kahdestikin Yhdysvaltain kansalaisuutta.⁷² Häntäkin syytettiin siitä, että hän oli 1930-luvulla kuulunut "subversiiviseen järjestöön" eli kommunistipuolueeseen,⁷³ minkä Mackie kiisti.

Kun päätös Mackien karkottamisesta oli tehty, yrittivät hänen puolustajansa vedota mm. presidentti Eisenhoweriin, presidentti Kennedyyn, presidentti Kekkoeseen, YK:n pääsihteeri Dag Hammarskjöldiin ja Suomen ulkoministeriin. Suomalaisia päättäjiä vaadittiin estämään Mackien Suomeen tulo, jolloin Yhdysvaltain viranomaiset eivät olisi voineet toteuttaa karkotusta. – Suomi otti kuitenkin Mackien vastaan.⁷⁴

Kun Mackieta oltiin karkottamassa Suomeen, oli hän Suomen ulkoministeriölle vain pikku ongelma. Hänen ongelmistaan keräytyi ulkoministeriöön kui-

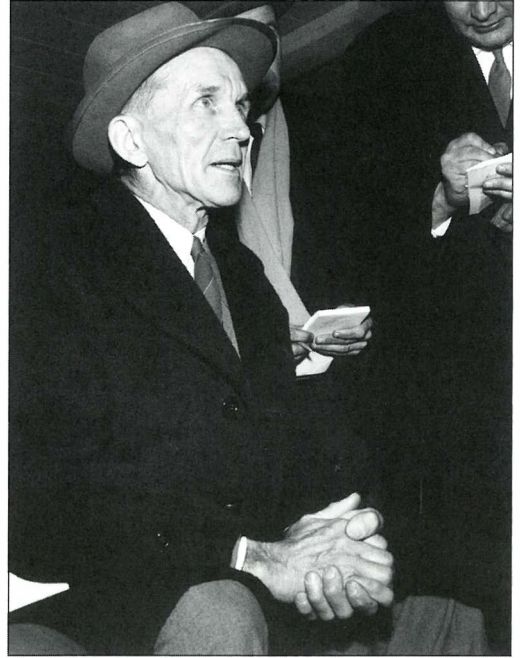
tenkin oma kymmenistä asiakirjoista koostuva mappinsa.

Kun Suomen kansalainen Mackie sitten oli tullut Suomeen, oli hän "vain" yksi suomalainen Suomessa. Mackie halusi palata Oregoniinsa, mutta tämä haave oli ainakin vielä vuonna 1966 pelkkä haave. Ulkoministeriön arkistosta löytyy tältä vuodelta vähäinen Oregon Journalista saksittu lehtileike, joka kertoo, että senaattori Morse jatkaa ponnisteluja Mackien Oregoniin paluun hyväksi. Mackien myöhemmät vaiheet ovat tuntemattomat.

☆☆☆

Heikkisen, Heikkilän, Hallin, Päivion ja Mackien pidätyksistä ja syytöksistä on säilynyt runsaasti tietoja. Tämän lisäksi oli joukko sellaisia pidätetyiksi tulleita amerikansuomalaisia, joista on säilynyt

William Niukkanen oli alle vuoden ikäinen, kun hän tuli vanhempiensa mukana vuonna 1909 Yhdysvaltoihin. Kun hänet ”*kommunistiyhteyksien*” takia vuonna 1960 karkotettiin Suomeen, oli hän kuitenkin yhä Suomen kansalainen. Karkotus sai aluksi paljon julkisuutta, mutta 1960-luvun puolivälissä hänet unohdettiin. Tässä vaiheessa hän oli yhä Suomessa. Juuri Suomeen ”kotiutunut” Niukkanen ilme on totinen. Hän oli nyt synnyinmaassaan, joka miltei koko elämänsä Yhdysvalloissa eläneelle oli kuitenkin hyvin vieras. – *Helsingin Sanomat* 1958.

tietoja vain niukasti. Tällainen oli Carl Latva, joka pidätettiin Suomeen karkottamista varten keväällä 1952. Latva asui pidätetyksi tullessaan New Hampshiressä. Ammatiltaan hän oli tekstiilityöläinen. Häntä sanottiin ”*aktiiviseksi unionistiksi*”. Vuonna 1934 hän oli lisäksi liittynyt kommunistiseen puolueeseen.⁷⁵ Syksyllä 1952 taas vangittiin karkotusta varten 43-vuotias Taisto Elo, joka oli tullut Yhdysvaltoihin vuonna 1921 ja asui pidätetyksi tullessaan Minnesotassa.⁷⁶

Edellä todettiin, miten Knut Heikkinen oli ensimmäisen kerran pidätetyksi tullessaan Eteenpäin-lehden vastaava toimittaja. Pian tämän jälkeen Eteenpäin ja Työmies yhdistettiin lehdeksi, joka käytti nimeä Työmies Eteenpäin. Tämä lehti oli luultavasti koko 1950-luvun ajan ”*noita-jahtaajien*” tarkkailun kohteena, ja ainakin sen toimittajat William Lahtinen ja Mike Vastila joutuivat tekemään Yhdys-

valtain viranomaisille selvityksiä suhteestaan kommunistiseen liikkeeseen.⁷⁷ Lahtisen ja Vastilan osalta ajojahti ei kuitenkaan herättänyt suurempaa huomiota eikä ilmeisesti tuottanut ”näkyviä tuloksia-kaan”.

”*Noitavainot*” vaikeuttivat ilman muuta amerikansuomalaisten kommunistien toimintaa. Kommunistien niinkuin muidenkin suomalaisten vasemmistoryhmien hiljainen hiipuminen ja lopulta häviäminen aiheutuivat kuitenkin ennen kaikkea siitä, että amerikansuomalaiset vasemmistoliikkeet olivat yhden – Suomesta tulleen – sukupolven liikkeitä.

Canadian Suomalainen Järjestö

Kanadansuomalaisetkaan eivät säästyneet poliittiselta vainolta: 1930-luvun alussa karkotettiin Kanadasta yli kymme-

nen suomalaista vasemmistolaista.⁷⁸ Ja toisen maailmansodan aikana suomalaiset kommunistit, näitä lähellä olleet vasemmistolaiset ja muutkin suomalaiset olivat vaikeuksissa. Viranomaiset esimerkiksi sulkiivat suomalaisten haalit. Kesäkuussa 1940 Canadian Suomalainen Järjestö (CSJ) julistettiin joidenkin muiden siirtolaisjärjestöjen tavoin laittomaksi. Vasta syksyllä 1943 järjestö sai aloittaa toimintansa uudelleen.⁷⁹

CSJ sai hyvin vähän riveihinsä ”täydennystä” 1950-luvulla tulleista uusista suomalaissiirtolaisista. Silti se oli vielä pitkään varsin aktiivinen. Sen piirissä urheiltiin, vietettiin erilaisia juhlia, tuettiin Vapaus-lehteä, ja järjestöön kuuluneiden osastojen määräkin lienee vielä laskettu kymmenissä. Pian tälläkin järjestöllä oli kuitenkin kuihtumisen aikansa.

Edellä on käynyt ilmi, miten kanadan-suomalaisten vasemmistolaisten kilpailujen järjestämisenä toteutunut urheilutoiminta loppui 1970-luvun alussa. Tältä ajalta löytyy muitakin esimerkkejä toiminnan kuihtumisesta. CSJ:n arkiston luovuttaminen Kanadan valtionarkistolle vuonna 1975 on yksi tällainen. Ja kun tultiin 1980-luvun alkuun, totesi järjestön vahva mies William Eklund, että ”60–70 osaston tilalla CSJ:llä on nyt osastoja ainoastaan suurissa kaupungeissa ja muissa tuotantokeskuksissa”. Hän ennusti kuitenkin, että ”CSJ:n ja sen lehden vaikutusvalta ja merkitys tulevat jatkumaan vielä kauan aikaa”.⁸⁰

Eklundin ”kauan aikaa” kesti järjestön lehden osalta maaliskuuhun 1991, jolloin Vapauden viimeinen numero ilmestyi. Tässä vaiheessa CSJ:n alaosastoilla tai CSJ:tä lähellä olleilla järjestöillä oli jonkinlaista toimintaa vielä 4–5 Ontarion

paikkakunnalla ja Vancouverissa. Urheilutoiminnasta oli jäljellä ”Suomalais-Canadalaisen Amatööri-Urheiluliiton Huoltokomitea” ja Sudburyssä toiminut urheiluseura Alerts. Ne toimivat todennäköisesti enää vain sen verran, että ne julkaisivat tervehdyksensä Vapauden viimeisessä numerossa.

Vapaus kuoli samoihin aikoihin kuin sen suuri esikuva Neuvostoliitto. Vielä lehden viimeisessä numerossa saatettiin kuitenkin kaupitella neuvostoliittolaisia sanomalehtiä ja muita julkaisuja.⁸¹

Osuustoimintaliike

1900-luvun alussa syntynyt osuustoimintaliike oli pitkään puhtaasti suomalainen. Kaupoissa ja kokouksissa puhuttiin suomea, ja julkaisutoiminta oli suomenkielistä. 1930-luvulla osuustoimintaliikkeesä kuitenkin hyväksyttiin jo se, että aate on kieltä tärkeämpi. Niinpä esimerkiksi CCW (Central Cooperative Wholesale) palkkasi vuonna 1930 ensimmäisen ei-suomenkielisen ”kenttätyöntekijän”.

Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina suomalainen osuustoimintaliike alkoi nopeasti muuttua – samaan tapaan kuin työväenliike, jonka osa se oli käytännössä ollut aina 1930-luvulle asti. Muutos liittyi osittain Yhdysvaltain talouselämän kokemiin suuriin mullistuksiin. Maatalous koki tällöin valtavan rakennemuutoksen. Monilla suomalaisten asuttamilla alueilla maatalous taantui, pikkutilat autioituivat ja maatalousalueiden väkiluku laski. Kun samaan aikaan rakennettiin uusia teitä ja kun useimmat amerikkalaiset saivat käyttöönsä hyvän auton, oli luonnollista, että maatalouspaikkakuntien

osuusliikkeetkin ajautuivat vaikeuksiin. Nehän olivat syntyneet palvelemaan yhteisöä, jossa kauppaan käveltiin tai ajettiin hevosella. Pienen osuuskaupan oli sitä paitsi vaikea tarjota kuluttajalle kaikkea sitä, mitä kuluttaja nyt oletti kaupan tarjoavan. Suurissa kaupungeissa osuuskaupat pyrkivät mukautumaan uuteen tilanteeseen. Niistä pyrittiin kehittämään suuria tavarataloja. Ja kun CCW:n johtajat tunsivat oman liikeketjunsä liian pieneksi, sulautettiin CCW vuonna 1963 yhteen Minneapolisissa toimineen Midland Cooperatives Inc:n kanssa.

Suomalaisen osuustoimintaliikkeen kutistuminen heijasteli myös siirtolaisten ikääntymistä. 1930-luvun suomalainen siirtolainen oli aktiivisesti työelämässä, 1960-luvun tyyppillinen suomalainen siirtolainen oli jo eläkeläinen. ”Suomalainen kauppapalvelu” ei enää ollut välttämätöntä, eikä enää tarvittu suomenkielisiä julkaisujakaan. Niinpä kymmenien vuosien ajan osuustoimintatietoa jakanut Työväen Osuustoimintalehtikin tuli vuonna 1965 tiensä päähän.

Jo vuosina 1946–1963 keskilämmen alueella suljettiin parisenkymmentä osuusliikettä. Tämän jälkeen vauhti vain kiihtyi. Vuosina 1964–1973 suljettiin yli 30 liikettä. Kuitenkin vuonna 1973 Minnesotan, Michiganin ja Wisconsinin alueella oli edelleenkin melkein 60 osuusliikettä, joita saattoi luonnehtia ”suomalaisiksi”. Suurin osa jäljellä olevista osuusliikkeistä toimi maatalousalueilla, samaan tapaan kuin osuusliikkeitten syntyvaiheessakin. – Keskilänsi on ollut amerikkansuomalaisen osuustoimintaliikkeen tärkein alue. Suomalaista osuustoimintaa on kuitenkin löytynyt Pohjois-Amerikan muiltakin suomalaisalueilta.

Suomalaiset eivät olleet amerikkalaisen osuustoimintaliikkeen pioneereja. Merkittävä rooli suomalaisilla kuitenkin oli. Tämä näkyi esimerkiksi vuonna 1973 siinä, että kun Yhdysvalloissa oli tällöin 227 kuluttajaosuuskuntaa, kuului näistä joka viides joko Minnesotan, Michiganin tai Wisconsinin suomalaisille.⁸²

Vuonna 1973 ”suomalaisten” osuuskauppojen joukossa oli sellaisia, jotka olivat monellakin tavalla suuria. Liikevaihto oli mittava, henkilökuntaa paljon ja niin edelleen. Pian suuretkin osuuskaupat alkoivat kuitenkin hiipua. Näin kävi esimerkiksi Cloquetin (Minnesota) osuuskaupalle, joka ei ajan mittaan kyennyt kilpailemaan koko Amerikan kattavien kauppaketjujen kanssa.

Osuuskauppoja palvellut keskusliike Midland Cooperatives lopetti toimintansa 1980-luvulla. Keskilämmeltä löytyy kuitenkin vielä tänäänkin muutamia paikkakuntia, joilla ostokset tehdään osuuskaupassa. Tällaisia paikkakuntia ovat Bruce Crossing ja Wakefield Michiganissa, Iron River Wisconsinissa ja Cromwell Minnesotassa. Näiden paikkakuntien osuuskauppojen juuret ovat 1900-luvun alkupuolen suomalaisessa osuustoimintaliikkeessä. Suomalaisuutta ei näistä osuuskaupoista juuri kuitenkaan enää löydy.⁸³

Myös kanadansuomalainen osuustoimintaliike on kokenut toisen maailmansodan jälkeen suuria muutoksia. Osuusmeijerit ovat lopettaneet toimintansa, samoin osuuskaupat. Välittömästi toisen maailmansodan jälkeen kanadansuomalainen osuustoimintaliike alkoi kuitenkin etsiä uusia toimintamuotoja, ja erityisesti sudburylainen Einar Michael Jouppe

(1893–1978) oli aktiivinen. Hänen ideointinsa näkyi konkreettisesti kanadansuomalaisten järjestämien kesäjuhlien yhteydessä. Tavanomaisten kesäjuhlien sijasta järjestettiin nimittäin vuosina 1946–1958 LUO-juhlat (Laulu-, Urheilu ja Osuustoiminnalliset Juhlat).

Kanadansuomalainen ”lepopotiliike” (ks. jäljempänä s. 266–269) ei ole tyypillistä osuustoimintaa, mutta ainakin osa sen juurista lähtee aikaisempien vuosikymmenien osuustoimintaliikkeestä. Selvemmin osuustoimintaa ovat luottoyhdistykset, joita on perustettu useillekin paikkakunnille. Timmins sai omansa (Consumers Credit Union, Ltd) jo vuonna 1938, Thunder Bay osuuspankkinsa vuonna 1946. Sudburyyn suomalainen luotto-osuuskuntansa perustettiin 1970-luvulla. Pieniä ”osuuskassoja” syntyi muuallekin Ontarioon.

Suurin viime vuosikymmenien aikana perustettu kanadansuomalainen osuustoimintayritys on ollut Toronton Osuuspankki (Finnish Credit Union Limited). Se aloitti toimintansa vuonna 1958. Aluksi sen jäseniksi pääsivät vain suomalaista syntyperää olevat, sitten jäseniksi ovat kelvanneet muutkin. Tänäpäin jäseniä on tuhansia, ja palvelut ovat tarjolla sekä suomeksi että englanniksi.⁸⁴

Raittiusseurat

Amerikansuomalaisten raittiusseurojen alamäki alkoi jo 1910-luvulla, mutta osa seuroista oli syntynyt uhmaamaan aikaa. Vuonna 1945 Yhdysvalloissa toimikin vielä noin 20 suomalaista raittiusseuraa ja kuusi raittiusliittoa, minkä lisäksi kolme seurakuntaa ja pari kalevalaisjärjestöä

tunsi raittiuustyöhön niin paljon kiinnostusta, että ne lähettivät mainittuna vuonna edustajansa S.K.R.V:n vuosijuhlaan. Tämän juhlan yhteydessä toteutui raittiuskansan pitkäaikainen haave: suomalaiset raittiusseurat saivat yhteisen keskusjärjestön, joka käytti nimeä ”Amerikan Suomalainen Raittius Keskustoimikunta”.

Osa raittiusmiehistä ja -naisista äänesti 1900-luvun alussa kieltolakipuoluetta. Tällainen puolue toimi vielä toisen maailmansodan jälkeenkin ja suomalaisten perustama keskustoimikunta velvoitettiin valvomaan, että ”*jokainen raittiusmielinen mies ja nainen pitää kunnia-asianaan äänestää kieltolakipuolueen ehdokkaita*”.⁸⁵ On todennäköistä, että suomalaisten joukosta löytyikin kieltolakipuolueelle äänensä antaneita. Pahasti huvenneista joukoista ei tietenkään suurta äänimäärää voinut löytyä.

Raittiusmiehet ja -naiset olivat 1940-luvulla jo eläkeikäisiä tai tulossa eläkeikään, ja nuorempien jäsenien löytäminen oli miltei mahdotonta. Niinpä olikin luonnollista, että raittiusyhteisöjen määrä laski lähes vuosi vuodelta. Kun yhteisöjä vuonna 1945 saatiin kokoon vielä 31, oli niitä vuonna 1950 vain 27, ja vuonna 1956 enää 20. Ja vuonna 1963 todettiin Raittiuskansan Kalenterissa, että raittiuskansalla oli vielä 17 paikallista seuraa, viisi liittoa ja S.K.R.V.

Vaikka raittiuskansa koostuikin 1960-luvun alussa lähes pelkästään vanhuksista, pystyi se vielä organisoimaan yhteistoimintaa. Kesäjuhlia järjestettiin aina 1970-luvun alkuun asti, ja 1960-luvun alussa kuului juhlien ohjelmaan vielä jopa perinteinen viisiottelukin.⁸⁶ Kesäjuhlat loppuivat vuonna 1972. Viimeiset juhlat pidettiin Michiganin Dodgevillessä.

Idän Suomalaisten Raittiusseurojen Liitto vietti vuonna 1954 kesäjuhliaan Sovittajan puistossa. Lähes kaikki edustajat olivat 1900-luvun alkuvuosina tulleita siirtolaisia. – *Turun yliopisto, yleinen historia.*

Raittiustyötä oli perinteisesti tehty myös erilaista valistuskirjallisuutta julkaisemalla. Julkaisutoiminta jatkui vielä toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Raittiuskansan Kalenteria julkaistiin aina vuoteen 1972 asti. Kalenteri oli kaksikielinen, ennen kaikkea kuitenkin suomea ymmärtäville tarkoitettu. Tämän lisäksi keskustoimikunta julkaisi Valo-nimistä kesällä ilmestynyttä lehteä aina 1970-luvun alkuun asti.

1970-luvun alkaessa raittiuskansan voimat olivat lopussa. Tämän voi lukea esimerkiksi Raittiuskansan Kalenterista. Vuonna 1968 julkaisi tässä kalenterissa vielä tervehdyksensä yhdeksän raittiusseuraa, mutta vuonna 1971 näistä oli jäljellä vain viisi: Yksimielisyyden Aalto Marquettessa, Sovinto Hibbingissä, Kilpi

Conneautissa, Onnentoivo Burtonissa (Ohio) ja Uljas Koitto Quincyssä. Yksimielisyyden Aalto, Sovinto, Kilpi ja Onnentoivo lopettivat toimintansa 1970-luvulla, mutta Uljas Koitto jatkoi. 1980-luvun alkaessa sen todettiin olevan Uuden Englannin alueella ”*vissiin ainoa joka on vieläkin toiminnassa*” – tosiasiaa myös Worcesterin raittiusseura Sovittaja jatkoi vielä toimintaansa.⁸⁷

Uljas Koitto ja Sovittaja ovat viime vuosikymmeninä olleet raittiusseuroja vain sikäli, että niiden tilaisuuksissa ei ole tarjoiltu alkoholia. Aktiivista raittiustyötä ne eivät ole tehneet. Ne ovat olleet organisaatioita, jotka ovat keskittyneet seuralle kuuluvien rakennusten ylläpitämiseen, huvitilaisuuksien järjestämiseen ja ehkä hiukan myös suomalaisen kulttuuriperin-

Raittiusseura Uljas Koitto perustettiin Quincyssä vuonna 1890. Se jatkaa toimintaansa edelleen. Kuvassa oleva seuran haali tuhoutui tulipalossa vuonna 1973. – *Orvo Bogdanoffin kokoelmat.* On arveltu, että suomalaisilla siirtolaisilla olisi ollut aikojen kuluessa noin 600 haalia. Pääosa niistä kuului raittiusseuroille ja työväenyhdistyksille.

nön vaalimiseen. Mukaan toimintaan on saatu – toisin kuin yleensä suomalaisissa raittiusseuroissa – myös toiseen polveen kuuluneita jo aikuisiksi kasvaneita suomalaisia. Joukossa lienee ollut myös muutama sellainen, joiden suomalaisuus perustui ”vain avioliittoon”.⁸⁸

Toisen maailmansodan jälkeen tulleenkin suomalaisten joukossa on ollut niitä, joille alkoholi on ollut ongelma. Näitä palvelemaan on perustettu muutamia AA-kerhoja mm. Floridaan, Kaliforniaan ja Kanadaan.⁸⁹ Näiden kerhojen raittiustyö on mittasuhteiltaan kuitenkin vain varjo verrattuna siihen raittiustyöhön, jota ”vanhat amerikansuomalaiset” tekivät yli sadan vuoden ajan. Kohderyhmäkin on ollut hiukan eri. Vuosisatain vaihteen raittiusseuroissa aktiivisimmin toimivat ne, joilla ei ollut alkoholiongelmia, AA-kerhoihin taas on kokoontunut niitä, joilla on suuria alkoholiongelmia.

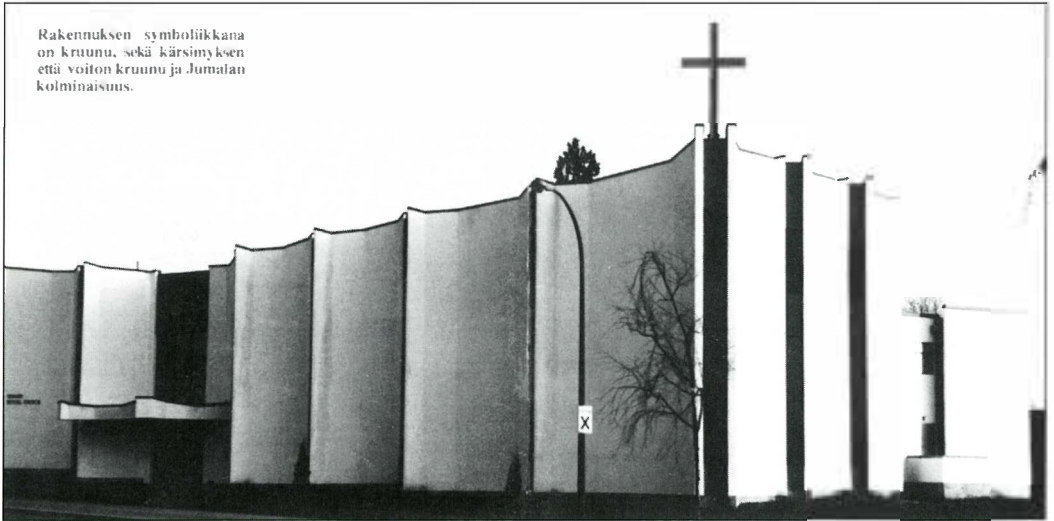
Seurakunnat

Maailmansotien välinen aika oli Suomi-Synodin vaiheissa jyrkän alamäen aikaa:

jäsenmäärä putosi tänä aikana 37 000:sta noin 20 000:een. Tämän jälkeen alkoi taas kasvun aika, ja 1950-luvun lopulla jäseniä oli jo yli 37 000 eli suurin piirtein yhtä paljon kuin Suomi-Synodin kukoistusajana 50 vuotta aikaisemmin. Tämänkin kokoinen kirkko oli kuitenkin 1950-luvun Yhdysvalloissa kovin pieni. Esimerkiksi pappien kouluttaminen tuotti vaikeuksia.⁹⁰

Suomi-Synodi kuului 1940-luvun lopulla Pohjois-Amerikan luterilaisten kirkkojen rakentamaan löyhään organisaatioon, josta käytettiin nimeä National Lutheran Council. Suomi-Synodi niinkuin tämän organisaation muutkin kirkot oli kuitenkin itsenäinen. 1940-luvun lopulla oli kuitenkin jo vahvasti esillä ajatus, että Pohjois-Amerikan luterilaiset kirkot olisi yhdistettävä yhdeksi kirkoksi. Suomi-Synodin niinkuin muutaman muunkin kirkon piirissä yhdistämiseen suhtauduttiin aluksi torjuen. Synodi yritti sen sijaan ”suurentua” neuvottelemalla yhdistymisestä Kansalliskirkon kanssa – jälleen kerran turhaan.

1950-luvun loppupuolella Suomi-Synodin ja Pohjois-Amerikan muiden luteri-

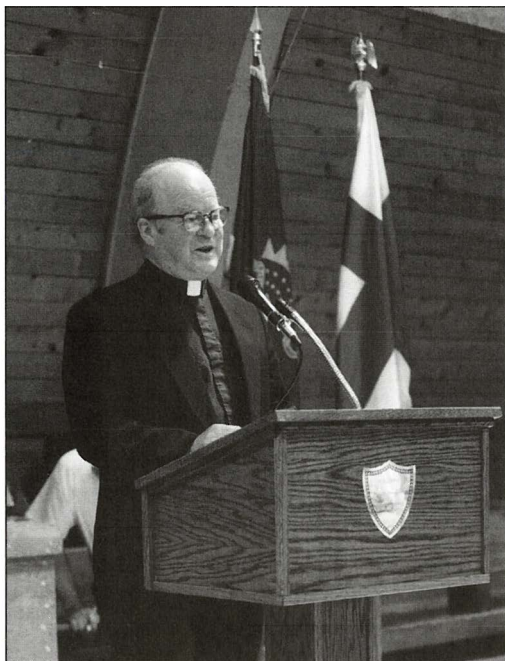
Vancouverin suomalaisen helluntaiseurakunnan Kotikirkko on yksi Pohjois-Amerikan suomalaisten upeimmista kirkkorakennuksista. Rakennus vihittiin vuonna 1983. – *Totuuden Todistaja* 1983.

laiskirkkojen neuvottelut käynnistyivät uudestaan, ja pian myös Suomi-Synodin piirissä tultiin siihen tulokseen, että kirkkojen yhdistäminen oli välttämätöntä. Kun asiasta äänestettiin Synodin seurakunnissa, 77% jäsenistä hyväksyi yhdistymisen. Vuonna 1962 Suomi-Synodi lopettikin toimintansa, ja suurin osa sen seurakunnista liittyi useista eri kirkoista muodostettuun Lutheran Church in America -nimiseen (LCA) uuteen kirkkokuntaan. Suomi Collegeen yhdistettynä ollut pappisseminaari oli siirretty jo tätä ennen Illinoisissa toimivan Lutheran Theological Seminaryn yhteyteen.⁹¹

Suomi-Synodi lopetti toimintansa vaiheessa, jolloin sen jäsenmäärä oli ainakin Synodin itsensä julkaisemien tilastojen mukaan kasvamassa.⁹² Synodin tilanne oli 1950-luvulla siten aivan toinen kuin amerikansuomalaisten työväenjärjestöjen, joista Synodi erosi myös sikäli, että

sen jäsenistöön kuului aikuisten lisäksi nuoria ja lapsia. – Itse asiassa monikin Synodin seurakunta oli 1950-luvulla jo toisen polven suomalaisten hallussa, ja elettiin jonkinlaista ”sukupolvien ylimenokautta”.⁹³ Ja jo 1940-luvun lopullakin oli monessakin seurakunnassa valittu, miten suomen kieltä ei juuri enää käytetty ”muuta kuin seurakuntien kokousten pöytäkirjoissa ... nuorisomme on jättänyt meidät”.⁹⁴

Kun Suomi-Synodi lopetti toimintansa, perusti osa sen papeista Suomi-Konferenssin, joka on toiminut yhteisymmärryksessä LCA:n kanssa ja sen jälkeen the Evangelical Lutheran Church in American (ELCA) kanssa. Konferenssin päätehtävänä oli ainakin aluksi huolehtia siitä, että jo ikääntynyt Suomessa syntynyt siirtolaispolvi saisi kuulla saarnaa suomen kielellä vielä Suomi-Synodin lakkauttamisen jälkeenkin. Jo 1960-luvun

Pastori E. Olaf Rankinen on yksi amerikkalais-suomalaisen kirkollisen toiminnan veteraaneista. Hän aloitti uransa vuonna 1948 pienessä Wingin suomalaisyhteisössä Pohjois-Dakotassa. Nykyisin hän on arkistohoitajana Hancockissa sijaitsevan the Suomi College Finnish-American Heritage Centerin yhteydessä toimivassa amerikkalais-suomalaisten historiallisessa arkistossa. Kuvassa Rankinen pitämässä jumalanpalvelusta Wingin suomalaisten perinnejuhlassa kesällä 1997. – Kuva: Jouni Korkiasaari. Siirtolaisuusinstituutti.

loppupuolella väitettiin, ettei tavoite toteutunut kunnolla.⁹⁵

1970-luvulla suomenkielisten jumalanpalvelusten tarve väheni huomattavasti, sillä nyt monellakin paikkakunnalla haudattiin viimeisetkin Suomesta tulleet. Suomi-Konferenssi on silti jatkanut toimintaansa jonkinlaisena suomalaisuuden

vaalijana ja uskonnollisten juhlien järjestäjänä. Vuosittain se on järjestänyt koko Pohjois-Amerikan suomalaispapeille ja maallikoille tarkoitettuja vuosijuhlansa, jotka vuonna 1991 pidettiin Floridassa.⁹⁶ 1990-luvun alusta lähtien nämä juhlat on pyritty järjestämään FinnFest USA -juhlien yhteydessä. ”Alueelliset Suomi Konferenssit” ovat lisäksi järjestäneet omia pienempiä juhliaan, joissa myös vaalitaan suomalaista uskonnollista perinnettä.⁹⁷

Toimi Suomi-Konferenssi sitten hyvin tai huonosti, siitä tuli joka tapauksessa suuri ja kestävä organisaatio. 1980-luvun alussa siihen kuului nimellisesti 80 pappia ja ehkä jopa 50 000 jollakin tavalla suomalaista seurakuntalaista. 1990-luvun alussa ainakin nimellisesti siihen kuulneiden pappien määrä oli jopa yli 100.⁹⁸

LCA ja kolme muuta kirkkokuntaa yhdistyivät 1990-luvun alussa kirkkokunnaksi, joka käyttää nimeä the Evangelical Lutheran Church in America (ELCA). Kanadaan oli jo muutamia vuosia aikaisemmin perustettu the Evangelical Lutheran Church in Canada (ELCIC), mihin Suomi-Synodin perinnettä jatkaneet 13 kanadansuomalaista seurakuntaa liittyivät. Suomi-Konferenssi jakautuikin tämän takia vuonna 1986 kahtia, amerikkalaiseen ja kanadalaiseen osaan. Tämä tuskin on vaikuttanut siihen suomalaisuuden vaalimiseen, josta Suomi-Konferenssin papit ovat Yhdysvalloissa ja Kanadassa yrittäneet kantaa vastuuta.

Kuinka vahva suomalainen perinne oli niissä 1990-luvun alun seurakunnissa, jotka aikoinaan olivat kuuluneet Suomi-Synodiin? Noin 40 ELCA:n seurakuntaa järjesti edelleenkin suomenkielisiä jumalanpalveluksia, osa kerran kuukaudessa, mutta suurin osa vain joittenkin juhlien

yhteydessä. Perinteen kuihtumisesta kertoo myös se, että lähes kaikki suomenkielisiä jumalanpalveluksia pitävät papit olivat jo eläkeläisiä ja että suomenkielisiin jumalanpalveluksiin osallistuvien määrät olivat hyvin pieniä.⁹⁹

Suomi-Konferenssi on koko toimintansa ajan julkaissut kalenteria (vuosikirjaa), joka jatkaa Suomi-Synodin vuosikymmenien ajan julkaiseman Kirkollisen Kalenterin perinteitä. Kanadassa toimiva Suomi-Konferenssin osa taas julkaisee jo perinteiseen tapaan Isien Usko -lehteä, joka 1990-luvun alussa ilmestyi 3000 kappaleen painoksena. Sekä kalenteri että Isien Usko leviävät niin Kanadan kuin Yhdysvaltainkin suomalaisten keskuuteen.¹⁰⁰

Edellä on käsitelty kanadansuomalaisten seurakuntien toimintaa ennen toista maailmansotaa ja todettu, miten Suomi-Synodi vuonna 1931 luopui Kanadaan perustetuista seurakunnistaan. Ne liitettiin kirkkokuntaan, joka käytti nimeä United Lutheran Church in America. Kanadansuomalaisten uskonnollinen toiminta kärsi siitä, että nämä asuivat suunnattoman laajalla alueella, ja siitä, että vasemmistodikaalit pitivät kirkkoja vihollisinaan. 1950-luku oli sen sijaan kanadansuomalaisten uskonnollisten ryhmien toiminnassa myötätuulen vuosikymmen.

1950-luvulla Suomesta tuli Kanadaan runsaasti siirtolaisia, ja näistä siirtolaisista suuri osa suhtautui seurakuntien toimintaan myönteisesti. Kanadansuomalaiset seurakunnat aloittivat yhteistyön Suomessa toimivan Kansan Raamattuseuran kanssa. Elpyneestä toiminnasta kertonee myös Kanadan Suomalaisen Evankeliumisseuran perustaminen vuonna 1957.

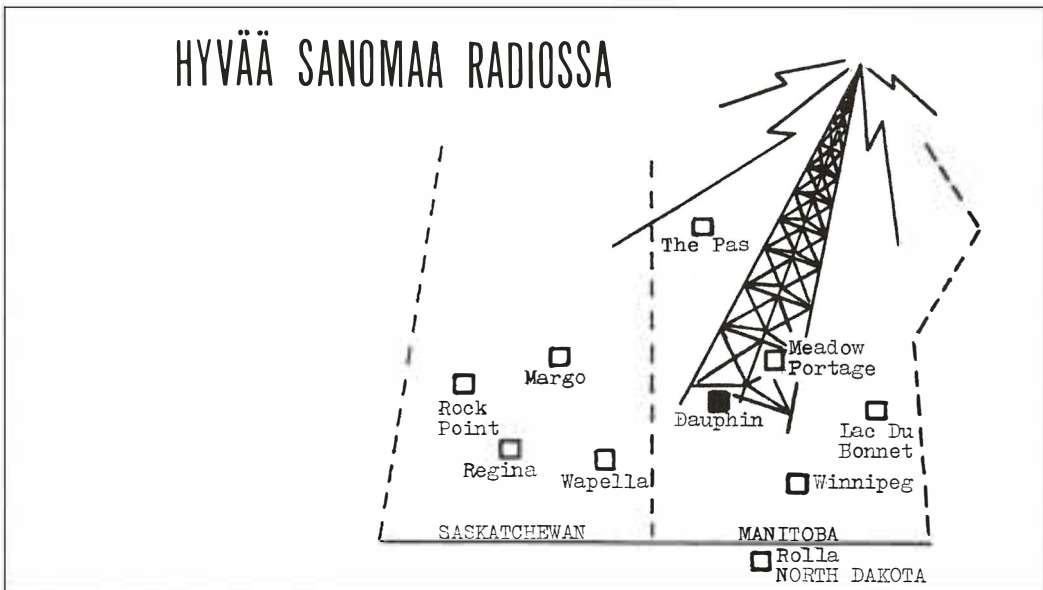
Suomi College

Hancockissa (Michigan) toimiva Suomi College perustettiin vuonna 1896 palvelemaan suomalaisten siirtolaisten ja näiden lasten koulutus-tarpeita. Miltei alusta asti siihen kuului myös seminaari, joka koulutti amerikansuomalaisille pappeja. Pääosa amerikansuomalaisista pappeista lieneekin aina 1960-luvulle asti ollut tämän collegen kasvetteja.

1900-luvun alkaessa Suomi College oli mitä suomalaisin oppilaitos, mutta vuosisadan kuluessa sen suomalaisuus on kuitenkin osittain hävinnyt. ”Suomalaisten pappien” kouluttaminen päättyi jo vuonna 1958. Collegen kuulunut teologinen seminaari siirrettiin tällöin Chicagoon.

Tämä seura järjesti saarnatilaisuuksia ja tuotti mm. uskonnollisia radiolähetyksiä. Toimintaa helpotti myös pappien saaminen Suomesta.

Useimpien kanadansuomalaisten seurakuntien asema muuttui, kun LCA syntyi. Kanadansuomalaiset aikoinaan hoiwiinsa ottanut United Lutheran Church in America oli nimittäin Suomi-Synodin tapaan yksi uuden aikaisempaa paljon suuremman luterilaisen kirkkokunnan, LCA:n perustajista. Kanadansuomalaisten seurakunnat olivat taas saman katon alla kuin Yhdysvaltain suomalaistenkin seurakunnat, ja myös kanadansuomalaiset papit liittyivät uuteen Suomi-konferenssiin, joka pyrki turvaamaan niin Yhdysvaltain kuin Kanadankin suomenkie-

Suomenkieliset helluntailaiset perustivat Pohjois-Amerikassa 32 seurakuntaa, joista kahdeksan toimi vielä 1990-luvun alussakin. Suurin osa Yhdysvalloissa toimineista seurakunnista on jo lopettanut toimintansa. Esimerkkinä mainittakoon New Yorkin helluntaiseurakunta. Joissakin tapauksissa suomalaisten perustamien helluntaiseurakuntien toiminta jatkuu englanninkielisenä. Niinpä esimerkiksi Nasellessa (Washington) järjestettiin viimeiset suomenkieliset kesäjuhlat vuonna 1975, mutta seurakunta toimii englanninkielisenä edelleenkin. Floridan Lake Worthin helluntaiseurakunta on Yhdysvaltoihin perustettujen seurakuntien joukossa poikkeus. Se toimii edelleenkin erittäin aktiivisesti. Osa suomalaisten Kanadaankin perustamista seurakunnista on lopettanut toimintansa, osa ”kituu”, mutta Kanadassa on myös erittäin aktiivisesti toimivia seurakuntia. Esimerkkinä mainittakoon Toronton Saalem Seurakunta. Radiojumalanpalveluksilla on ollut keskeinen asema sekä helluntailiikkeen lähetystyössä että omien seurakuntalaisten palvelemisessa. Vuonna 1972 Totuuden Todistaja kertoi havainnollisesti Kanadan preeriamaakunnissa tarjolla olleista radio-ohjelmista. – *Totuuden Todistaja 1972. Joulunumero.*

listen uskonnolliset tarpeet. Edellä on käynyt ilmi, miten Kanadan ja Yhdysvaltain suomalaisten tiet kuitenkin taas erosivat, kun joukko Kanadan luterilaisia kirkkoja vuonna 1986 yhdistyi uudeksi suureksi kanadalaiseksi kirkoksi.

Kanadansuomalaisten seurakunnat, joita lienee enimmillään ollut noin 40, eivät ole olleet vain maantieteellisesti hajal-

laan. Ne ovat jakautuneet lisäksi hyvin moneen opilliseen ryhmään. Suurimman ryhmän ovat aina muodostaneet ne seurakunnat, jotka kuuluivat aikoinaan Suomi-Synodiin, 1960-luvun alusta LCA:aan ja vuodesta 1986 alkaen ELCiCiin. Hyvin toimivia seurakuntia on ollut myös helluntailiikkeellä ja ”Kanadan yhdistyneellä kirkolla”. Enimmillään kumpaankin näistä

on saattanut kuulua 5–6 seurakuntaa. Lestadiolaisseurakuntia lienee 1980-luvun lopulla ollut 2–3. Kansalliskirkon perillisiä saattoi olla saman verran.¹⁰¹

Kansalliskirkon kävi samalla tavalla kuin Suomi-Synodin. Senkin piirissä suomalaisuus alkoi vähitellen kuihtua. Jo 1940-luvulla lähes kaikki sen seurakunnat olivat kaksikielisiä, ja pyhäkouluja pidettiin pelkästään englanniksi. Kun suurin osa Kansalliskirkon papeista 1950-luvulla oli lisäksi Missouri-Synodin seminaarissa koulutuksensa saaneita, alkoi Missouri-Synodiin liittyminen tuntua hyvin luonnolliselta. Vielä 1950-luvullakin oli tosin vaihtoehtona Kansalliskirkon ja Suomi-Synodin yhdistyminen.

Kansalliskirkko piti viimeisen kirkolliskokouksensa vuonna 1963, siis vuotta myöhemmin kuin Suomi-Synodi. Ja vuoden 1964 alusta lähtien Kansalliskirkkoon kuuluneet seurakunnat kuuluivat jo muodollisestikin Missouri-Synodiin. Toiminnan päättyessä kirkkokunnalla oli 6 200 jäsentä, joista noin 650 kuului Kanadassa toimineisiin seurakuntiin. Nimenomaan Suomi-Synodin piirissä vaalittu kuvitelma yhdestä amerikansuomalaisesta kirkkokunnasta kärsi nyt ilmeisesti viimeisen haaksirikkonsa. Kun nimittäin joukko Pohjois-Amerikan protestanttien synodeja 1990-luvun alussa yhdisteli toimintaansa, jättäytyi Missouri-Synodi edelleenkin kaiken yhteistyön ulkopuolelle.

Kun Kansalliskirkko lopetti toimintansa, useimmat siihen kuuluneet seurakunnat jatkoivat olemassaoloaan ”itsenäisinä” Missouri-Synodin yhteydessä. Pienimmät sulautuivat Missouri-Synodin suurempiin

seurakuntiin, jotka eivät välttämättä olleet juuriltaan suomalaisia. Suomenkieliset jumalanpalvelukset jatkuivat englanninkielisten rinnalla joissakin seurakunnissa vielä pitkään, New York Millsissä vuoteen 1984, Fitchburghissa vielä pari vuotta pitempään. Suomenkielinen julkaisutoiminta Amerikan Uutisiin liitetyn Auttajan muodossa jatkui vielä 1990-luvun alkuun asti. Auttajan nukahdettua Kansalliskirkon suomalaisen perinteen vaaliminen käytännössä kuitenkin loppui.¹⁰²

1960-luvulla todettiin, että Lähetyskirkko oli aikanaan laiminlyönyt nuorisotyön, minkä seurauksena toiminta oli nyt vähenemässä. Jäseniä laskettiin vuonna 1960 olevan vain 1 914, kun näitä 30 vuotta aikaisemmin oli ollut 2 730.¹⁰³ Moni Lähetyskirkon seurakunta oli näihin aikoihin jo lopettelemassa toimintaansa. Esimerkiksi lähetysseurakuntien esikoinen Ashtabula Harborissa lopetti toimintansa vuonna 1959.

1990-luvulle tultaessa Lähetyskirkon toiminnasta oli jäljellä vain rippeet, kolme seurakuntaa Massachusettsissa, yksi Mainessa, yksi Kaliforniassa ja vuonna 1986 syntynyt 50–60 ”lumilinnun”¹⁰⁴ ryhmä Floridassa. Kaliforniassa ja Floridassa toiminta loppui kuitenkin jo 1990-luvun alussa – loppuun asti toimittiin suomen kielellä. Keväällä 1993 jäljellä olleista neljästä seurakunnasta kaksi kuului liberaaliin kongregationalistien järjestöön (United Church of Christ) ja kaksi konservatiiviseen (Conservative Congregational Christian Churches). Jäljelle jääneissä seurakunnissa suomen kieli ei enää ollut käytössä.¹⁰⁵

Siirtolaisten uudet järjestöt

15

■ Suomalaisen raittiusseurat kuolivat käytännössä jo 1970-luvun alussa. Pieni osa työväenyhdistyksistä sinnitteli jonkinlaisina kahvinjuontikerhoina vielä vähän aikaa tämän jälkeenkin. Seurakunnat ovat säilyttäneet elinvoimansa paremmin, vaikka niidenkin suomalaisuus on ollut vähitellen katoamassa. Myös osa kalevaisten tuvista ja majoista on säilynyt elinvoimaisena aina 1990-luvulle asti. Toisen maailmansodan jälkeisenä aikana syntyi toisaalta vielä uusiakin järjestöjä. Osan niistä perustivat aivan samat suomalaiset, jotka olivat jo kymmeniä vuosia aikaisemmin olleet perustamassa seurakuntia, raittiusseuroja ja työväenyhdistyksiä. Osa uusista järjestöistä oli 1950-luvulla Amerikkaan tulleiden ”viimeisen paatin” naisten ja miesten aikaansaannoksia. Jonkin verran niitä rakensi myös kolmas suomalaispolvi.

Suurin osa vuosisadan vaihteen molemmin puolin Amerikkaan tulleista suomalaisista oli halunnut elää yhdessä, kuu-

lua johonkin Finntowniin, raivata farminsa ”suomalaiseen kylään” ja kuulua suomalaisiin järjestöihin. Kun tämä sukupolvi muutti massana Floridaan, tuli varmaan monenkin ulkopuolisen mieleen, että siirtolaiset halusivat vielä kuollakin yhdessä. Kuolinpaikan etsiminen tuskin kuitenkaan oli kenenkään Floridaan lähtijän motiivi. Halu viettää vanhuutta toisten siirtolaisvanhusten ympäröimänä kiehtoi sen sijaan monia. Eikä se vaikuttanut vain Floridassa, vaan monella muullakin Pohjois-Amerikan suomalaispaikkakunnalla, jotka saivat kultaisen iän kerhonsa ja suomalaiset lepokotinsa.

Kultaisen iän kerhoja ja lepokoteja

Viime vuosikymmenien aikana ilmestyneistä Pohjois-Amerikan suomalaisten siirtolaisten sanomalehdistä löytyy mainintoja kolmesta kultaisen iän kerhosta. Fitchburgissa perustettiin syksyllä 1961 Kultaisen Iän Kerho, joka syntyi jo 1800-luvulla perustetun työväenyhdistys Saiman alaosastoksi. 1960-luvulla kerho tapasi kokoontua kerran viikossa. Jäseniä oli parhaimmillaan yli 200. Pari vuotta myöhemmin perustettiin Torontossa samanlainen kerho, johon 1960-luvun lopulla kuului noin 160 jäsentä. Myös Florida sai suomalaisen Kultaisen Iän Kerhonsa.¹

Mitä kultaisen iän kerhot tekivät? Etupäässä ne järjestivät ikääntyville jäsenilleen tapaamistilaisuuksia. Kerhon kokouksissa juotiin kahvia ja ruperteltiin. Maailmanparannuspuuhut kuuluivat yleensä jo kymmenien vuosien takaiseen aikaan.

Kultaisen iän kerhoiksi kutsuttuja järjestöjä syntyi ilmeisesti vain kolme, mutta moni muikin toisen maailmansodan

jälkeen syntynyt Pohjois-Amerikan suomalainen yhteisö olisi voinut kulkea samalla nimellä. Erityisesti on syytä mainita lepokodit.

Eläkeikään tultuaan Pohjois-Amerikan suomalaiset alkoivat perustaa lepokodeiksi kutsuttuja vanhainkoteja. Ainakin Kalifornia, Florida (Lake Worth ja Sanford), Massachusetts (Middleboro), Ontario (Sault Ste. Marie, Sudbury, Timmins, Toronto ja Thunder Bay) ja Brittiläinen Kolumbia (Vancouver) saivat omansa. Kanadansuomalaisten lepokotien arvelaan palvelevan noin 1 250 ”asiakasta”.²

Pohjois-Amerikan suomalaisten lepokodeista vanhin on Massachusettsin lepokoti, jota ryhdyttiin perustamaan jo vuonna 1951.³ Tämän pienehkön lepokodin perustajat olivat ”kirkkosuomalaisia”, johtajat pappeja ja asiakkaat seurakuntien jäseniä. Vuonna 1967 tässä kodissa hoidettiin 31 vanhusta, joista 29 oli suomalaisia. Hoitoa vuosien varrella saaneiden suomalaisten määräksi laskettiin tällöin lähes 200.⁴

Lepokodeista toiseksi vanhin lienee Vancouverin lepokoti. Mallinsa se sai muiden pohjoismaalaisten tähän kaupunkiin perustamista lepokodeista. Idea ryhdyttiin toteuttamaan jo vuonna 1958, mutta ensimmäiset asukkaat muuttivat Vancouverin kotiin vasta helmikuussa 1963. Kotiin sisältyi sekä ”halpavuokrataloja” että täyshoitola, ja asukkaiksi otettiin muitakin kuin suomalaisia, jotka kuitenkin muodostivat suurimman ryhmän. Niinpä kun täysihoitolaan otettiin 56 ensimmäistä asukasta, oli näistä suomalaisia 31.⁵

1970-luvun alussa Vancouverin lepokodin historiikin kirjoittaja totesi, miten ”*Vancouverin esimerkki on rohkaissut monien muiden Kanadan ja USA:n paik-*

Vuodesta 1963 lähti- en Brittiläisen Kolumbian Vancouverissa on ollut ”Suomalainen lepokoti”, joka on tarjonnut kodin monelle eläkeikään ehtineelle suomalaisvanhukselle. Myös kuvassa olevat Sointulan suomalaiset tukivat tämän lepokodin rakentamista. – *Raivio* 1979.

kakuntain suomalaisia alkamaan suunnitella vastaavanlaisia laitoksia omille paikkakunnilleen. Johtokunnallemme on tullut eri puolilta mannerta useita neuvonpyyntökirjeitä”.⁶ On hyvin todennäköistä, että ”neuvonpyyntökirje” tuli myös Floridan Lake Worthista, jossa lepokotia ryhdyttiin perustamaan syksyllä 1970. Floridan lepokodin rakentamisajatus syntyi kuitenkin jo 1950-luvulla.⁷

Floridan suomalaiset jakautuivat vielä 1970-luvun alussa moniin ryhmiin, esimerkiksi vasemmistolaisiin ja ”kirkkosuomalaisiin”, ja vasemmistolaisista taas löytyi sosialisteja, IWW-läisiä ja kommunisteja. Lepokotia perustettaessa mukaan lähtivät kuitenkin kaikki poliittiset ryhmät ja lukuisat järjestöt, joilla ei ollut mitään tekemistä politiikan kanssa. Perustava kokous pidettiin Lantan Turistiklubilla.

Lepokodin perustamiseen tarvitsemansa varat Floridan suomalaiset keräsivät jäsenmaksuista, lahjoituksista ja lainoista, minkä lisäksi erilaista talkootyötä tehtiin paljon. Hyvin suuri osuus talkootyössä oli Lepokodin Ystävillä, yhdistyksen naisjärjestöllä. Ensimmäiset ”asiak-

kaat” muuttivat kotiin vuonna 1973. Syksyllä 1974 sen suojissa oli 71 ”asiakasta”.⁸ Keväällä 1993 asukkaita oli varsinaisessa lepokodissa 114 ja lepokodin sairasosastolla 60. Jonotuslistalla oli noin 50 nimeä.

Kun Floridan lepokotia 1970-luvun alussa perustettiin, oli hankkeessa mukana ”nuoria” – noin 70 vuoden ikäisiä – eläkeläisiä, ja ensimmäiset asukkaatkin saatiin etupäässä tästä Floridan suomalaisesta ”nuorisosta”. Keski-ikä oli ehkä vain 70 vuotta. 20 vuotta myöhemmin tyypillinen lepokodin asukas oli paljon vanhempi – vuonna 1993 asukkaiden keski-ikä laskettiin olevan 90 vuotta, jouskossa jopa viisi sata vuotta täyttänyttäkin. Tyypillinen lepokotiin muuttaja oli tullut Floridaan 10–30 vuotta aikaisemmin. Omasta Floridan asunnostaan hän oli luopunut vasta 85–88 vuoden iässä. 65–75% lepokodin asukkaista on ollut naisia.

1970-luvun alussa lepokotiin muuttaneet olivat yleensä Suomessa syntyneitä, mutta 1990-luvun alussa oli asukkaiden joukossa jo paljon myös toisen polven suomalaisia. Suomen kieli oli kodin pe-

Floridan suomalainen lepokoti on yhdistänyt suomalaisia siirtolaisia Floridassa ja jopa kaikkialla Yhdysvalloissa. – Valokuva: Arvo Auvinen. Siirtolaisuusinstituutti.

Kalevaiset ovat jossain määrin onnistuneet keräämään joukkoihinsa myös toisen polven suomalaisia. Vuonna 1970 Sudburyssä pidetyssä ylikokouksessa tupien ja majojen edustajat olivat kuitenkin lähes pelkästään 1900-luvun alussa tulleita suomalaissiirtolaisia. – Kalevaisten järjestöihin on vuosien varrella kuulunut 61 majaa (miesten osastoa) ja 60 tupaa (naisten osastoa), joista 1990-luvun alussa oli jäljellä hiukan yli 20. 1990-luvun alussa järjestöön kuului noin 1 600 jäsentä. – 1950-luvulla kalevaisten majat ja tuvat toimivat puhtaasti suomenkielisinä, ja vielä 1990-luvun alussakin muutama osasto toimi pelkästään suomen kielellä. Kuvassa kalevaisten edustajia ylikokouksessaan Sudburyssä vuonna 1970. – Siirtolaisuusinstituutti.

ruskieli silti vielä 1990-luvun alussakin, ja monen asukkaan englannin kielen taito oli hyvin vaatimaton.

Muutto lepokotiin on monelle siirtolaisvanhukselle ollut varmasti erinomainen ratkaisu. Koti tarjoaa asunnon, ruoan, puhtauden ja osin terveydenhoidonkin. Kaikki on tarjolla suomen kielellä – ja muutamalle asukkaalle ruotsin kielellä. Asuminen lepokodissa on suhteellisen halpaa. Useimpien asukkaiden eläke on 600–700 dollaria kuukaudessa, ja asuminen kahden hengen huoneessa maksaa 550 dollaria kuukaudessa. Kun useimmilla asukkailla on lepokotiin muuttaessaan lisäksi jonkin verran säästöjä, ei tyypillisellä lepokodin asukkaalla ole sanottavia taloudellisia huolia. Ongelmaton ratkaisu muutto lepokotiin ei silti aina ole ollut. Ongelmista pääällimmäiset liittyvät terveyteen, mutta sopeutuminenkin on vaikeata. Alkuaikoina osa lepokodin huoneista oli neljän hengen huoneita. Pitkäänkin yksinään asuneelle muutto tällaiseen ”kolhoosiin” oli ongelma. Ongelmia ovat saattaneet aiheuttaa myös naapurin poliittiset mielipiteet, mutta riitoja on aiheuttanut myös se, että jokainen ihminen haluaa elää ja asua hiukan omalla tavallaan – yksi vanhus haluaa tuulettaa asuntoa hiukan enemmän, toinen vähemmän.

Floridan lepokoti on ollut ainakin jonkinlainen menestystarina. Jo vuonna 1982 sen sanottiin olevan velaton, ja sen omaisuuden arvon laskettiin nousevan 7 miljoonaan dollariin.⁹ Ja kun myös toinen suomalaispolvi tuntee Floridan lepokodin omakseen, on lepokodilla tulevaisuutta vielä uuden vuosituhannen alussakin.¹⁰

Kaikissa lepokodeissa on toteutettu samoja ideoita, vaikka näiden toimintamuodoissa on ollut joitakin erojakin. Asumis-

kustannusten on kaikissa täytynyt jäädä kohtuullisen alhaisiksi, ja tarjolla on ollut palveluja myös niille, jotka ovat tulleet kotiin englantia osaamatta tai joiden englannin kielen taito on ollut nopeasti rapistumassa.

Finlandia Foundation ja asevelijärjestöt

Kultaisen iän kerhojen ja lepokotien perustajat olivat 1900-luvun alussa ja 1920-luvulla tulleita siirtolaisia. Tämän lisäksi oli muutamia järjestöjä, joihin kuului sekä vuosisadan alkuvuosikymmenien siirtolaisia, 1950-luvun siirtolaisia että siirtolaisten lapsia. Toimivimpia näistä monen sukupolven järjestöistä ovat olleet Finlandia Foundation ja Aseveliyhdistys.

Finlandia Foundation perustettiin vuonna 1953. Tämän järjestön toimintalue on ollut hyvin laaja. Se on pyrkinyt mm. rakentamaan Suomen ja Yhdysvaltain hyviä suhteita, sen osastot ovat järjestäneet suomen kielen opetusta, organisoineet museoita, järjestäneet erilaisten juhlapäivien yhteydessä ”suomalaisia tapatumia” ja niin edelleen.¹¹

Finlandia Foundation ei ole ollut kovin suuri järjestö: kun nimittäin Houston vuonna 1988 sai oman osastonsa, oli sen järjestysnumero 21. Kooltaan osastot ovat olleet hyvin erilaisia. Seattlen osastoon kuului 1980-luvun lopulla jopa yli 1 000 jäsentä, kun taas esimerkiksi Baltimoren alueen osaston jäsenmäärä oli samaan aikaan vain noin 50.¹²

Finlandia Foundationin jäsenistö on koostunut sekä ensimmäisen että toisen polven suomalaisista. Muihin järjestöihin verrattuna sitä lienee perusteltua kutsua

Finlandia Foundation perustettiin vuonna 1953. Järjestö on ollut aktiivisesti mukana erittäin monissa amerikansuomalaisten hankkeissa. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

hyvin koulutettujen suomalaisten järjestöksi. Finlandia Foundation lienee myös järjestö, jolla on toimintamahdollisuuksia vielä 2000-luvun puolellakin.

Vuoden 1918 tapahtumat Suomessa radikalisoivat amerikansuomalaista työväenliikettä. Itsenäisen Suomen synty lienee toisaalta vahvistanut monen ”kirkkosuomalaisen” ja politiikasta kiinnostumattoman itsetuntoa.

1920-luvun aikana Yhdysvaltoihin ja Kanadaan tuli joukko siirtolaisia, jotka olivat kuuluneet valkoiseen armeijaan. 1920-luvulla tämä joukko vaikenä menneisyydestään, mutta 1930-luvulla se sai itsetuntoa, ja niin syntyi ainakin kolme ”asevelijärjestöä”. Vuonna 1931 perustettiin Ohiossa seura, joka sai nimen ”Suomen urhot”. Ohion lisäksi tämä seura toimi Pennsylvanian alueella. Aluksi se oli vuoden 1918 sodan veteraanijärjestö, mutta toisen maailmansodan jälkeen se sai uutta voimaa niistä siirtolaisista, jotka

olivat osallistuneet Suomen rintamilla toiseen maailmansotaan.¹³

Kuten edellä on käynyt ilmi, perustettiin vuonna 1934 New Yorkissa ”Suomen Vapaussodan rintamamiehet Amerikassa”-niminen järjestö, joka vuonna 1941 alkoi Suomesta saadun mallin mukaisesti käyttää nimeä ”Suomen Aseveljet Amerikassa”. Toisen maailmansodan päätyttyä järjestö toimi aktiivisesti Suomen avustamiseksi.¹⁴

”Suomen Vapaussodan Rintamamiehet Amerikassa” perustettiin siis New Yorkissa, mutta sillä oli myös kaksi alaosastoa, toinen Baltimoressa ja toinen Fairportissa. Alaosastojen toiminta jäi kuitenkin hyvin vähäiseksi.

”Suomen Aseveljet Amerikassa” oli vielä 1950-luvullakin jossain määrin avustusjärjestö. Tämän vuosikymmenen aikana siitä kehittyi kuitenkin nimenomaan järjestö, joka vaali jäsentensä sotamuistoja – erityisesti tapaamisia järjestämällä, mutta myös kirjallisesti. Järjestö julkaisi nimittäin pitkään Aseveli-nimistä julkaisua.¹⁵

Kolmas jo 1930-luvulla perustettu asevelijärjestö oli kanadansuomalaisten perustama Suomen Vapaussodan Rintamamiehet Montrealissa, joka vuodesta 1965 lähtien käytti nimeä ”Suomen Aseveljet Canadassa”. Myös tämän järjestön toiminnassa erilainen Suomeen suunnattu apu on ollut tärkeä osa toimintaa.

Sudbury sai oman ”asevelikerhonsa” vuonna 1976. Tämä kerho oli ainakin 1970-luvun lopulla aktiivinen ”*ahtaalle joutuneitten aseveliperheitten avustaja*”.¹⁶

1980-luvun alkaessa Kanadassa oli seitsemän suomalaista veteraaniryhmää, jotka perustivat vuonna 1983 oman kes-

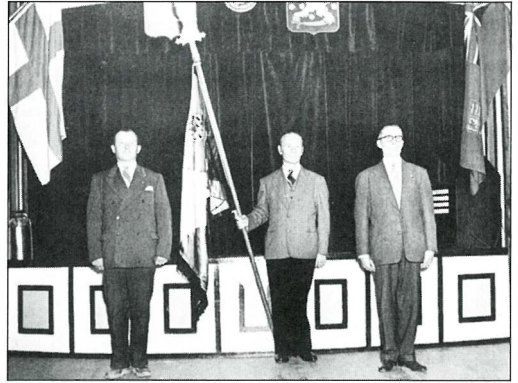
kusjärjestön. Järjestö pitää kokouksensa vuosittain kanadansuomalaisten järjestämien suurjuhlien yhteydessä.

Floridassa oli vielä 1990-luvun alussa kaksikin asevelijärjestöä, joista toinen käytti nimitystä ”Suomalaiset aseveljet Floridassa” (Finnish War Veterans in Florida) ja toinen oli ”Veteraanituki” (Finnish War Veterans Support Foundation Inc.).¹⁷

Uusia kulttuurikerhoja

”Viimeisen paatin suomalaisilla” eli 1940-luvun lopulla ja myöhemmin tulleilla oli myös omia organisaatioita. Tällaisia löytyy kourallinen urheilun piiristä. Brooklynessa perustettu Finnish American Ski Club ja Los Angelesin vastaava hiihtoseura olivat sellaisia. New Yorkiin ja Floridaan perustetut karjalaisten järjestöt ja Floridaan perustettu pohjalaisten järjestö (pohjalaisten 1974).¹⁸ ovat niinkään ”viimeisessä paatissa” tulleitten järjestöjä. Näissä yhdistävä voima on ollut kotimaakunnan perinne. Ehkä tyypillisimpiä ovat kuitenkin olleet järjestöt, joiden toiminnassa keskeisintä on ollut suomalaisen kulttuurin vaaliminen. Esimerkeiksi näistä voitaisiin ottaa Kalifornian Suomi-kerho, Los Angelesin Suomalais-Amerikkalainen Naistenkerho ja Washington, D.C:n suomalaisrouvien vuonna 1949 perustama Kipinä-Kerho.

Kalifornian Suomi-Kerho perustettiin vuonna 1956¹⁹. Los Angelesin Suomalais-Amerikkalainen Naistenkerho taas perustettiin vuonna 1954. Sen piti toimia ”ystävyyden lujittajana suomalaista syntyperää olevien naisten välillä”. Naistenkerho oli Finlandia Foundationin, The

Sekä Yhdysvalloissa että Kanadassa on toiminut lukuisia suomalaisia asevelijärjestöjä. Useimmat näiden toimintaan osallistuneet ovat olleet Suomen armeijassa toisen maailmansodan aikana palvelleita. Yksi aktiivisimmista asevelijärjestöistä on ollut Montrealin rintamamiesyhdistys, jonka lipua vartioivat kuvassa Oskari Parkkali, Kalle Hakkola ja Antti Hyppönen. – *Raivio 1979.*

American Scandinavian Foundationin, Suomi-Seuran ja Suomalais-Amerikkalaisen Yhdistyksen Naistenkerhon jäsen.²⁰ Kipinä-Kerho perustettiin vuonna 1949 ”vaalimaan suomen kieltä, suomalaista sivistystä ja suomalaisia tapoja Yhdysvaltojen pääkaupungissa asuvien siirtolaisten keskuudessa”.²¹ Siitä tuli varsin elinvoimainen, mistä on osoituksena esimerkiksi se, että vuosina 1989–90 kerho lahjoitti erilaisiin hankkeisiin 12 300 dollaria. Lahjoituksista pääosa kohdentui jollakin tavalla Suomeen tai suomalaisuuteen.²²

Etupäässä ”viimeisen paatin siirtolaisten” perustamia järjestöjä on löytynyt eri puolilta Yhdysvaltoja ja nimenomaan Yhdysvaltain suurista kaupungeista. Kaliforniassa ja ennen kaikkea Los Angele-

Kalifornian alueelle keräytyi 1950-luvulla runsaasti nuoria suomalaisia, joista suuri osa oli ennen Kaliforniaan tuloaan asunut Kanadassa. Nuoret siirtolaiset olivat monella tavalla aktiivisia. He perustivat mm. kuoron, joka käytti nimeä Länsirannikon Amerikan Suomalaiset Laulajat. Kuoro kokosi ”satojen mailien laajuiselta alueelta” parhaat suomalaislaulajat ja teki esiintymismatkan Suomeenkin. Kuva on vuodelta 1969, jolloin kuoroa johti Erick Salo (oikealla). Vasemmalla kuoron entinen johtaja Willy Rutzy ja keskellä Länsirannikon Laulajien puheenjohtaja Lauri Lehto. – *Suomen Silta* 1969.

sisä 1950-luvulla ja myöhemmin tulleita siirtolaisia on ollut viime aikoihin asti enemmän kuin missään muualla, ja siellä tämän siirtolaisryhmän kulttuuriharrastuksetkin ovat erityisesti kukoistaneet. Hyvin suuri osa Kalifornian suomalaisista on viime vuosikymmeninä ollut niitä, jotka hakeutuivat 1950-luvulla ensin Kanadaan ja oltuaan siellä muutaman vuoden tulivat Kaliforniaan.²³

Edellä on jo todettu, miten Los Angelesissa perustettiin vuonna 1954 erityinen ”Naistenkerho”. Alue sai myös oman hiihtoseuransa. Finlandia Foundationin osasto perustettiin Los Angelesiin vuonna 1953. Suomi-Kerho perustettiin vuonna 1956 – nimenomaan sen katsottiin 1960-luvun alussa olevan hyvin elinvoimainen. Vuonna 1961 aloitti toimintansa mieskuoro.²⁴

Los Angelesin suomalaisasutuksen poikkeuksellisuus näkyi myös Suomi-Synodiin ja sitten Suomi-Konferenssiin kuuluneen seurakunnan toiminnassa. Tä-

män seurakunnan jäsenet olivat pääosin Kanadan kautta Yhdysvaltoihin tulleita. Niinpä vuosina 1961–62 seurakunnan rippikouluun osallistuneesta 22 lapsesta kokonaista 21 oli Suomessa syntyneitä,²⁵ ja 1960-luvun lopulla se oli länsirannikolla ainoa LCA:n seurakunta, jossa pidettiin vain suomenkielisiä jumalanpalveluksia.²⁶

Entä sitten kolmannen sukupolven organisaatiot? Tällaiseksi voi jossain määrin luonnehtia 1970-luvulla syntyneitä FinnForum-organisaatiota ja myös FinnFest-USA -organisaatiota. Näitä käsitellään jäljempänä.

Kanadansuomalaisilla on joitakin järjestöjä, jotka ovat vielä hyvin nuoria ja jotka ainakin osittain astuvat kuihtumassa olevien vanhojen järjestöjen tilalle. Kanadansuomalainen tutkija Varpu Lindström katsoo, että ”ei-poliittiset kulttuurijärjestöt, erityisesti englannin kielellä toimivat,

ottavat niiden paikan. Nopeimmin kasvaa *Canadian Friends of Finland* (1982), jolla on n. 1 000 jäsentä yli Kanadan. Kehitys on johtanut toimintojen keskittämiseen ja parempien verkostojen luomiseen. Esimerkkeinä mainittakoon kattojärjestöt

Kanadan Suomalainen Kulttuuriliitto (1971), *Kanadan suomen kielen opettajien liitto* (1984) ja *suomalaisten lepokotiyhdistysten liitto*, *Association for Finnish Seniors in Canada* (1993)”²⁷

Tietoa eläkeläisille

16

1900-luvun alussa amerikansuomalaisten sanomalehdet palvelivat suuria massoja, joiden kielitaito rajoittui suomen (tai ruotsin) kieleen. Lehdistö sitoi tähän aikaan siirtolaisyhteisöä yhteen. Siirtolaislehdet olivat ikkuna sekä vanhaan että uuteen kotimaahan. Ne antoivat lukijalleen myös näköalapaikan, josta saattoi seurata ”suuren maailman” tärkeimpiä tapahtumia. 1900-luvun puolivälissä tilanne oli jo aivan toinen.

Suomessa syntyneiden siirtolaisten määrä Yhdysvalloissa oli vuonna 1960 enää vain kolmannes siitä, mitä se oli ollut vuonna 1920. Kielitaito oli tänä aikana muuttunut. 1900-luvun alun ummikko osasi 50 vuotta myöhemmin lukea ainakin jonkin verran englanninkielistäkin tekstiä, ja englanninkielisten lehtien lisäksi häntä palvelivat televisio ja radio, jotka toivat kotiin sekä mainokset että maailman tapahtumat.

1930-luvulta lähtien siirtolaislehdistö sai siis kilpailla jatkuvasti hupenevien

joukkojen suosiosta ja lähteä siitä, että ensi vuonna tilaajien määrä olisi taas hiukan pienempi kuin tänä vuonna. Ja lukijakunnan pieneneminen toisi mukanaan taas lisää ja lisää taloudellisia ongelmia.

Jokainen siirtolaislehti oli 1900-luvun alkupuolella omistajilleen, toimittajilleen ja lukijoilleen ainoa oikea lehti – tai ainakin melkein ainoa. Lehtien yhdistäminen oli mahdollista siksi vain todellisessa pakkotilanteessa. Yhteistoimintaa vaikeutti lisäksi se, että siirtolaiset asuivat hajallaan todella suurella alueella. Niinpä erilaisia lehtiä on ollut vielä toisen maailmansodan jälkeisenä ajanakin paljon.

Kuihtuva lehdistö

Vuonna 1954 Yhdysvaltain suomalaisten sanomalehtien levikki oli yhteensä noin 45 000 ja vuonna 1967 vajaa 20 000.¹ Rai-vaajalla oli vuonna 1950 vielä 5 950 tilaajaa, vuonna 1956 niitä oli 4 700, vuonna 1962 vain 3 200 – ja vuonna 1992 noin 1 800. Vuonna 1951 Työmies Eteenpäin-lehdellä oli 3 939 tilaajaa ja vuonna 1961 vain 2 144.²

Amerikan Uutisten levikin sanottiin vuonna 1962 olevan 6 545 eli kaksi kertaa suurempi kuin muiden ”siirtosuomalaisen” lehtien. Se onnistui pysymään kohtalaisen suurena mm. siksi, että se keräsi lukijoikseen suuren osan vuonna 1962 kuolleen Amerikan Suomettaren tilaajista. 1950-luvulla se lienee perinyt suuren osan Keskilännen Sanomien tilaajista.

New Yorkin Uutisillakin oli vielä 1970-luvun alkupuolella noin 3 000 tilaajaa, mutta 1980-luvun alkaessa sen tilaajien määrä oli jo pudonnut noin 2 000:een, ja 1990-luvun alussa tilaajia oli enää noin 1 800.

Tilaajakunnan hupeneminen vaikeutti jo 1940-luvun lopulla monen lehden toimintaa. Päivälehti, joka oli vuodesta 1940 lähtien Rai-vaajaa julkaisseen yhtiön ja ASKL:n omistama, lopetettiin riittävän tilaajamäärän puutteessa vuonna 1948. Tosin se sai vielä seuraajan – Keskilännen Sanomat – mutta senkin elinvuodet jäivät vähäisiksi. Kommunisteilla oli 1940-luvulla vielä useita julkaisuja, joita oli mahdollista yhdistellä. Työmies ja Eteenpäin yhdistettiin jo vuonna 1950, ja lehti ilmestyi tästä lähtien nimellä Työmies Eteenpäin.

Todellinen lehtikuolemien suma ajoitui 1950- ja 1960-lukujen vaihteen molemmin puolin. Lännen Suometar lakkautettiin vuonna 1955, Keskilännen Sanomat vuotta myöhemmin. Opas ja Walvoja yhdistettiin vuonna 1957 Pohjolan Sanomiksi ja sitten Amerikan Sanomiksi. Järjestelyt eivät onnistuneet, vaan Amerikan Sanomien viimeinen numero ilmestyi kesäkuussa 1960. Amerikan Suometar tuli tiensä päähän vuonna 1962, ja sen seuraajaksi perustettiin Kanadassa ilmestyneestä Isien Uskosta ja Amerikan Suometaresta Suomalainen-niminen julkaisu, joka eli kuitenkin vain hetken. Tämän jälkeen Isien Usko alkoi ilmestyä uudelleen. Myös Columbia Press lakkautettiin vuoden 1959 päättyessä. Toki 1950-luku näki vielä yhden uudenkin yrityksen. Vuonna 1959 amerikansuomalaiset ryhtyivät julkaisemaan englanninkielistä Copper Country News -lehteä, mutta lehti kuoli pian syntymisensä jälkeen.³

Kansalliskirkko julkaisi Auttajaa hengellisenä uutislehtenä aina vuoteen 1964 asti, minkä jälkeen siitä tuli kuukausittain ilmestynyt hartauslehti, jonka toimitus oli aluksi Ironwoodissa ja sitten St. Louisis-

New Yorkin Uutiset sai vuonna 1973 uuden Compugraphic-koneen. Uutta konetta ihailemassa ovat mm. Tyyni Kalervo (vasemmalla), joka lienee tukenut tätä lehteä taloudellisesti enemmän kuin kukaan muu. Oikealla lehden pitkäaikainen päätoimittaja Esa Arra. – *Salmi* 1992.

sa, Missouriissa. Vuoden 1968 alussa lehti sai uuden muodon. Se säilytti nimensä ja kansalliskirkkolaiset toimittajansa mutta ilmestyi Amerikan Uutisten osana kahdesti kuukaudessa.⁴ Tällä tavalla Auttajaa julkaistiin kesään 1991 asti.⁵

Siirtolaislehti toisensa jälkeen siis kuoli. Tämän lisäksi niiden ilmestymiskerrat vähenivät. Otettakoon esimerkkeiksi Raivaaja, New Yorkin Uutiset, Amerikan Uutiset ja Industrialisti.

Raivaaja ilmestyi kuusi kertaa viikossa aina vuoteen 1952 asti. Vuonna 1953 se alkoi ilmestyä viisi kertaa viikossa, vuonna 1962 kolme kertaa ja vuonna 1969 kaksi kertaa. Vuonna 1975 siitä tuli kerran viikossa ilmestyvä. New Yorkin Uutiset

taas ilmestyi 1950-luvun alkaessa kolme kertaa viikossa, mutta jo tämän vuosikymmenen alussa se muuttui kahdesti ilmestyväksi, ja vuonna 1975 siitä tuli kerran viikossa ilmestyvä. Amerikan Uutiset puolestaan ilmestyi 1960-luvun alussa kolme kertaa ja vuodesta 1961 lähtien kaksi kertaa viikossa. Kerran viikossa ilmestyväksi se muuttui vuonna 1980. Industrialisti ilmestyi vuoteen 1958 asti viisi kertaa viikossa, mutta vuonna 1966 enää vain kahdesti viikossa ja vuodesta 1973 lähtien kerran viikossa, kunnes se vuonna 1975 lakkautettiin.

Suomalaisen siirtolaislehdistön hiipuminen ei ollut ainutlaatuista – päinvastoin. 1930-luvun lopulla Yhdysvalloissa

Rauhaisaa joulua ja onnea vuodelle 1990

VAPPAUS

LIBERTY

EST SINCE 1907

CHRISTMAS ISSUE 1

JOULUNUMERO 1

No. 23. LXII
Maanantai, joulukuun 11, 1989
Monday, December 11, 1989Second Class Mail
Registration No. 1076
Single Copies 80c
Special Issues \$1.-Hallitus pelkää
lain kaatumista

Ottawa. — Kanadan parlamentin alahuoneessa hyväksyttiin äskettäin periaatteessa uusi aborttilaki odotettua nopeammassa tahdissa äänin 164 – 114.

Lain periaatteessa hyväksyminen tarkoittaa, että se sai taakseen enemmistön parlamentin toisessa äänestyksessä. Nyt laki on käsiteltävänä parlamentin valiokunnassa, mikä koostuu kaikista parlamenttipuolueiden edusta jsta. Tämän jälkeen lakiluonnos palautetaan kolmanteen ja viimeiseen äänestykseen parlamentin istuntoon. Konservatiivit ja liberaalit, jotka

antoivat tukensa laille sen toisessa käsittelyssä sanovat nyt etteivät he voi tukea sitä ellei siinä mainita sikiön oikeuksia.

Konservatiivien nykyinen lakiluonnos määrittelee abortin tekemisen rikoslain puitteisiin ja siitä voidaan tuomita 2 vuodeksi vankeuteen ellei abortin tekemä lääkäri määrittele, että naisen raskauden jatkaminen tulisi uhkaamaan naisen fyysillisistä ja psyykkistä terveyttä.

Aborttilain odotetaan palaavan takaisin parlamentin täysistuntoon joko tällä tai ensi viikolla.

Mulroneyn ja

Historiallinen käänne politiikassa:

NDP valitsi johtajaksi
Audrey McLaughlinin

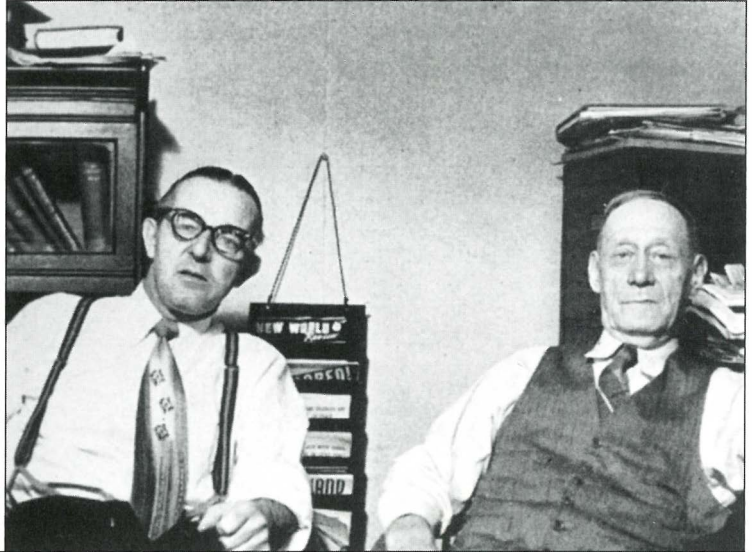
”Todellisille vasemmistoradikaaleille” joulukin oli 1900-luvun alussa vastenmielinen asia, uskontohan oli ”huumetta”. Ajan myötä perinteet kuitenkin taas pääsivät kunniaan. Vallankumousta kymmenien vuosien ajan julistanut Vapauskin halusi joulun, johon kuuluivat lumi, reki ja hevonen. – *Vapaus 1990.*

ilmestyi nimittäin lähes 1 200 siirtolaislehteä, 1970-luvun alussa näitä oli vain 440. Siirtolaislehtien lukijoita oli 1970-luvun alussa parisen miljoonaa,⁶ 1930-luvulla niitä oli ollut monta miljoonaa enemmän.

Jo 1950-luvun alussa oli niitä, jotka ennustivat amerikansuomalaisen lehdistön häviävän kokonaan ja hyvin pian. Esimerkiksi New Yorkin Uutisten kuolemassa oli tähän mennessä puhuttu jo moneen kertaan. 1960-luvulla lehtikuolemien ennustajia saattoi olla entistäkin enemmän. Ennustajat olivat kuitenkin väärässä. In-

dustrialisti tuli matkansa päähän vuonna 1975, ja Naisten Viiri yhdistettiin vuonna 1978 Työmies Eteenpäin -lehteen, mutta Amerikan Uutisiksi 1960-luvun alussa muuttunut Minnesotan Uutiset, Työmies Eteenpäin, Raivaaja, New Yorkin Uutiset ja Nordeniksi vuonna 1950 muuttunut Finska Amerikanaren näkivät sekä 1980-että 1990-luvun alkamisen. Kun Työmies Eteenpäin vuonna 1993 täytti 90 vuotta, oli se kuitenkin jo matkansa päässä. New Yorkin Uutiset koki saman kohtalon marraskuussa 1995, jolloin lehti sulautettiin Amerikan Uutisiin.

Työmies-Eteenpäin lehden toimittajia vuoden 1950 paikkeilla. Vasemmalla Mike Västilä, joka oli lehden päätoimittaja vuoteen 1969 asti. Oikealla Leo Mattson, joka oli Työmiehen toimittajana jo 1910-luvun alkupuolella. Vuosien varrella hän ehti olla myös Industrialistin, Uuden Kotimaan ja Eteenpäin-lehden toimittaja. – 50. vuoden varrelta.

Kanadassa suomalaisten lehtien kehitys on kulkenut samaan tapaan kuin Yhdysvalloissa. Kanadassa on ollut varsin paljon 1950-luvulla tulleita suomalaisia, mutta senkin suomalaisyhteisö on ollut pieni. 1950-luvun alussa Vapaus ja Vapaa Sana ilmestyivät kolme kertaa viikossa. Canadian Uutiset ilmestyi tähän aikaan niin kuin aikaisemminkin vain kerran viikossa. Jo vuonna 1972 Vapaudesta tuli kuitenkin vain kerran viikossa ilmestyvä lehti, ja Vapaa Sana oli saman kohtalon edessä 1980-luvun alussa. Yhdistelymahdollisuudet olivat vähäiset. Vapaus ja Liekki yhdistettiin kesällä 1974 Viikko-Sanomiksi, joka jaksoi sitten ilmestyä helmikuuhun 1991 asti. Ilmestymisensä loppuvaiheissa lehdestä käytettiin jälleen nimitystä Vapaus. Vuodesta 1991 lähtien Vapaudella on ollut seuraajana Kaiku-Echo – Canadian Uutiset koki 1980- ja 1990-luvulla omistajanvaihdoksia. Ke-

väällä 1995 se siirtyi Amerikan Uutisten omistajan Sakri Viklundin haltuun.

1980-luvun alkaessa Yhdysvalloissa oli noin 29 000 Suomessa syntynyttä henkilöä, ja 1980-luvullakin kuoli niin monta vanhaa siirtosuomalaista, ettei Suomesta Yhdysvaltoihin tapahtunut heikko muuttovirta voinut tätä poistumaa korvata. Myös kanadansuomalaisten määrä laski. Niinpä onkin suorastaan merkillistä, ettei 1980-luku ollut suomalaisten siirtolaislehtien kuoleman vuosikymmen.

Lehtien selviäminen hengissä perustui lähinnä kahteen tekijään. Toimitukset karsittiin minimaalisen pieniksi, jos karsimisen varaa yleensä vielä oli, ja toimittajalle maksettiin hyvin vaatimatonta palkkaa. Otettakoon esimerkiksi Raivaaja, jolla oli vielä vuonna 1955 neljän hengen toimitus. Seuraavana vuonna toimitusta ryhdyttiin karsimaan. Viimeistään 1980-luvulla Raivaajasta tuli yhden toimittajan ja yhden avustajan lehti.

Avustuksilla – osittain Suomen valtion ja Suomi-Seuran antamalla – on ollut leh-

tien taloudessa oma merkityksensä. Rai-vaaja, Industrialisti ja Työmies Eteenpäin saivat avustuksia niiltä, jotka kerran uskoivat sosiaalidemokratiaan, IWW-läisyyteen tai kommunismiin ja halusivat uskoa aatteeseensa vielä vanhuksinakin. Kahvikekkerit lehden hyväksi ovat olleet näiden sanomalehtien tukijoina tärkeä instituutio. Myös New Yorkin Uutiset oli viimeistään 1970-luvulta lähtien osittain ulkoapäin tulevan tuen varassa, Amerikan Uutiset on kuitenkin saanut avustusta vain Suomi-Seuralta ja Suomen valtiolta.

Jo 1920-luvulla jotkut siirtolaislehdet etsivät lukijakuntaa myös toisen polven suomalaisista ja julkaisivat siksi englanninkielisiä osastoja. Kieli ei tähän aikaan kuitenkaan ollut ainoa tekijä, joka erotti sukupolvet toisistaan, ja niinpä lehdet saivat todeta, ettei lehden kaksikielisyys tuottanut ainakaan merkittävästi uusia lukijoita ja tilaajia. Industrialisti luopui toisen polven palveluyrityksistä jo 1950-luvun alussa, ja muut tähän aikaan ilmestyneet lehdet sisälsivät englanninkielisiä osia vain satunnaisesti.

Useimmat Yhdysvaltain suomalaislehdet alkoivat 1970-luvulla tai 1980-luvun alussa taas etsiä myös sellaisia tilaajia, jotka olivat tavoitettavissa vain englannin kielellä. Työmies Eteenpäin sisälsi jo 1970-luvun alussa myös englanninkielisen osan. New Yorkin Uutiset omaksui saman periaatteen muutamaa vuotta myöhemmin. Kanadan puolella Viikko-Sanommat sisällytti palstoilleen niinkään jo 1970-luvulla englanninkielisen ”nurkkauksen” tai jopa kokonaisen sivun. Raivaaja ja Amerikan Uutiset siirtyivät samaan käytäntöön 1980-luvun alussa.

Kanadassa 1990-luvun alussa ilmestyvät lehdet Vapautta lukuun ottamatta käyttävät useimmista amerikansuomalaisista lehdistä poiketen kielenään lähes pelkästään suomea. Myös ruotsinkielinen Norden New Yorkissa jatkoi ilmestymistään pelkästään yksikielisenä. Floridaan muutetusta Amerikan Uutisista tuli niinkään 1980-luvun lopulla taas lehti, jonka sisältö lähes kokonaan oli suomenkielistä, mutta muutamia vuosia myöhemmin sillä oli taas englanninkielinen osastonsa.

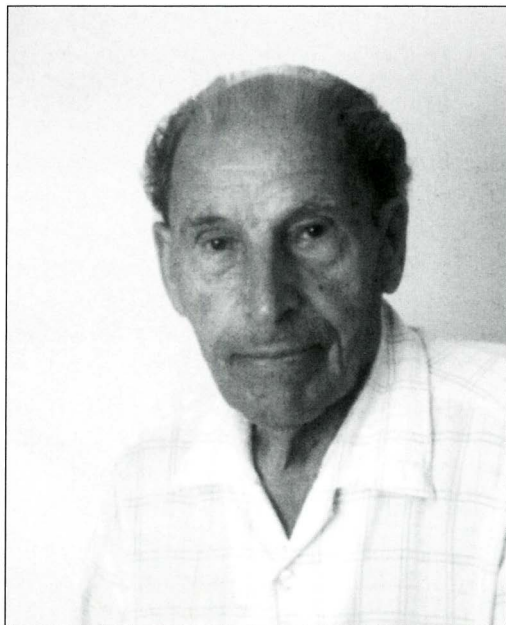
Vaativattomaan palkkaan tyytyvän ja kuitenkin hyvän päätoimittajan löytäminen on ollut Pohjois-Amerikan suomalaisille lehdille viime vuosikymmeninä myös melkoinen ongelma. Useimmat lehdet ovat turvautuneet Suomesta toisen maailmansodan jälkeen tullessiin siirtolaisiin. Esimerkkeinä tällaisista toimittajista mainittakoon Amerikan Uutisten Topi Halonen, New Yorkin Uutisten Esa Arra ja Raivaajan Marita Cauthén.

Topi Halonen tuli Amerikan Uutisten toimittajaksi vuonna 1969 ja oli sitten päätoimittaja aina vuoden 1984 lopulle asti, jolloin Amerikan Uutiset alkoi ilmestyä New York Millsin sijasta Floridan Lantanassa. – Halonen syntyi Worcesterissa vuonna 1917, mutta jo kolmivuotiaana hän muutti Suomeen, kävi Suomessa koulua ja opiskeli myös Helsingissä Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa. Vuonna 1936 hän palasi Yhdysvaltoihin ja oli New Yorkin Uutisten apulaistoimittaja aina toisen maailmansodan puhkeamiseen asti. Tällöin hän ”pääsi” Yhdysvaltain armeijaan ja palveli armeijassa viisi vuotta. Sodan päätyttyä hän opiskeli Yhdysvalloissa. Sitten oli taas vuorossa Suomi.

Halonen vietti 12 vuotta ”vanhassa maassa” Turun Sanomien toimittajana. Tässä lehdessä oli hänen toimittajakautensa aikana Topin Torni -niminen pakinapalsta, joka syntyi hänen kynästään. Vuonna 1969 Halonen vaihtoi Turun Sanomat Amerikan Uutisiin, jonka päätoimittaja hän ehti olla 15 vuotta. Topin Torni löytyi nyt Amerikan Uutisista, ja vielä sen jälkeenkin, kun lehti oli muuttanut Floridaan ja Halonen jäänyt Minnesotaan. Viimeinen Topin Torni oli tässä lehdessä 18.4.1991.⁷

Esa Arra taas tuli New Yorkin Uutisten palvelukseen vuonna 1950 ja vastasi lehden toimittamisesta aina syksyyn 1970 asti. Vuonna 1948 Yhdysvaltoihin muuttanut Arra oli New Yorkin Uutisten palvelukseen astuessaan kohtalaisen kokenut sanomalehtimies. Hän oli ehtinyt olla mm. Aamulehden Tukholman-kirjeenvaihtaja. Arran pakinapalsta ”Ajan Aalloilta” kehittyi vähitellen suorastaan käsitteeksi. Tällä palstallaan Arra suomi nimittäin Neuvostoliittoa ja Suomen kommunisteja niin kovakouraisesti ja kiinnostavasti, että ”Ajan Aaltojen” pakinoita luettiin jopa Suomessakin.⁸ Arran vuodet New Yorkin Uutisten palveluksessa olivat lehdelle aluksi menestyksen vuosia, mutta hänen viimeiset elinvuotensa olivat täynnä ongelmia, jotka heijastuivat myös lehden toimitukseen.

Päätoimittajaa hankkiessaan Raivaaja, Työmies-Eteenpäin ja Industrialisti turvautuivat yleensä Yhdysvalloissa oppinsa hankkineisiin siirtolaisiin, jotka toisen maailmansodan jälkeisenä aikana olivat usein jo vanhuksia. Niinpä Industrialistilla oli kymmenien vuosien ajan ja aina lehden kuolemaan asti päätoimittajanaan Jack Ujanen, joka lehden jättäessään oli jo

Jack Ujasesta (1890–1989) on sanottu, että hän oli amerikansuomalaisten sanomalehtimiesten joukossa ”viimeinen suuri”. Nimenomaan hänet muistetaan Industrialistin viimeisenä toimittajana. Ujanen tuli Industrialistin palvelukseen vuonna 1953. Hän oli tällöin 63 vuoden ikäinen. Ujanen vastasi lehden ilmestymisestä aina vuoteen 1975 asti. 85-vuotias Ujanen jäi tällöin eläkkeelle, ja Industrialisti lopetti toimintansa. Eläkkeelle siirryttyään Ujanen ehti vielä toimia Floridan Kenttähaalin kirjastonhoitajana. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

yli 80-vuotias. Työmies Eteenpäin -lehden ilmestyminen oli vuoteen 1969 asti Georg M. Västilän, toisen polven suomalaisen vastuulla.

Kun siirtolaisvanhukset ja suomea hyvin taitaneet toisen polven suomalaiset vähitellen joutuivat jättämään sanomalehtien toimituksissa paikkansa, tuli Suomesta tilalle hyvin nuoria toimittajia. Ke-

väällä 1981 Raivaajan päätoimittajan paikan jättänyttä Sävele Syrjälää seurasi varsin pian Marita Cauthén, ”piikomaan” Yhdysvaltoihin tullut suomalaistyttö, jonka ”piikominen” oli loppunut siihen, että hän solmi avioliiton amerikkalaisen kanssa. Cauthén oli toimittajana vielä vuonna 1997. Esa Arraa seurasi New Yorkin Uutisissa vuonna 1970 Matti Laitinen, joka oli toimittajana kuitenkin vain lyhyen ajan. Paljon pitempään lehden ilmestymisestä vastasi Anita Valkama. 1990-luvun alussa päätoimittajana oli Anne Leirola, jota seurasi Leena Isbom.

Kanadansuomalaisten lehtien toimitajat eivät juuri ole eronneet amerikkansuomalaisten lehtien toimittajista. Vapaus hankki toimittajansa Canadian Suomalaisen Järjestön (CSJ) aktiivien joukosta. Yleensä näillä oli kokemuksia tyypillisiltä kanadansuomalaisten työmailta ja toiminnasta CSJ:n palveluksessa – samaan tapaan kuin Työmiehen ja Industrialistin toimittajilla oli kokemuksia amerikkansuomalaisista työväenliikkeistä. Canadian Uutisten ja Vapaan Sanan toimittajien tausta lienee ollut hiukan erilainen. Näiden lehtien toimittajilla on yleensä ollut hiukan Suomessa saatua koulutusta⁹ – samaan tapaan kuin esimerkiksi New Yorkin Uutisten ja Amerikan Uutisten toimittajilla.

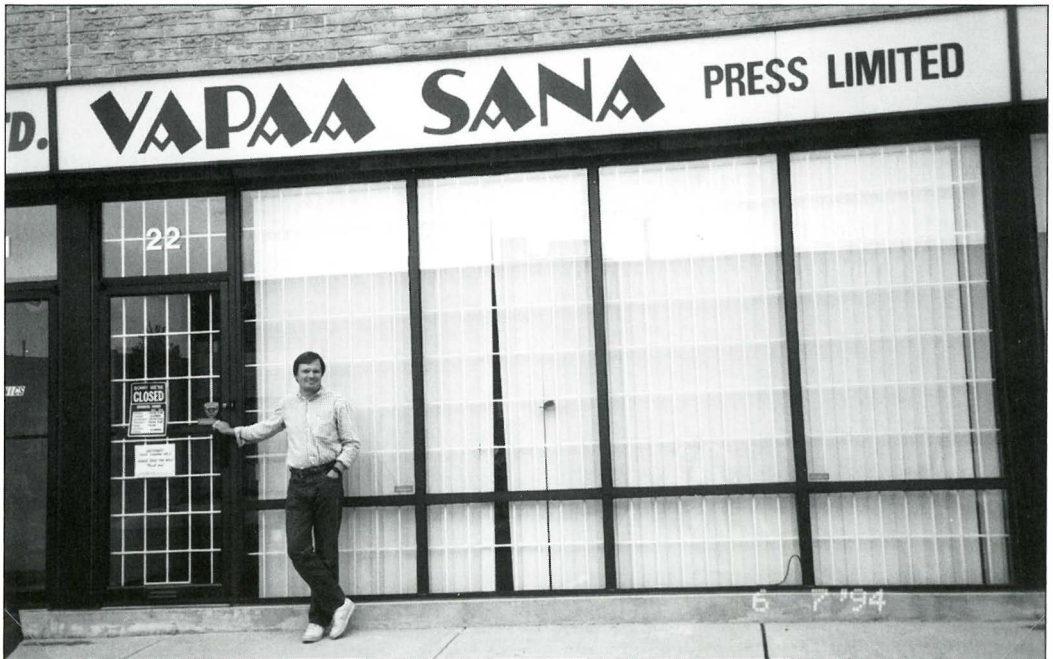
Amerikkansuomalaisilla sanomalehdillä on viime vuosikymmenien aikana ollut paljon yhteisiä piirteitä, ja toisaalta niissä on ollut selviä erojakin. Yhteisiä ongelmia ovat olleet ainakin vaikeasti hoidettava talous ja laajalla alueella asuva lukijakunta. Myös lehtien rakenteessa on ollut yhtäläisyyksiä. Eri paikkakunnilla toimi-

neille kirjeenvaihtajille annettiin 1980-luvun alkupuolelle asti paljon tilaa, ja suuri osa uutisista saksittiin muista lehdistä, sekä Yhdysvalloissa että Suomessa ilmestyneistä. Joku päätoimittaja saattoi jopa lehteään esitellessään tehdä asiasta pilaa ja todeta, että hänen lehtensä varsinainen päätoimittaja on saksat.

Varsin tyypillinen piirre on ollut myös novellien ja jatkokertomusten julkaiseminen – niistä on saatu lehden täytettä helposti ja halvalla. Mutta on ollut erojakin. Selvimmin muista on poikennut Työmies Eteenpäin, joka pyrki 1980-luvun lopulle asti hankkimaan tietonsa Moskovasta ja sosialistisista maista. Industrialisti oli lehti, joka eli tiukimmin vuosikymmenien takaisessa menneisyydessä. New Yorkin Uutiset taas oli pitkään amerikkansuomalaisten urheilulehti. Amerikan Uutiset taas oli lehti, joka antoi hyvin pitkään paljon tilaa kansankirjeille, mutta joka 1980-luvulla alkoi etsiä muita lehtiä selkeämmin lukijakuntaa ”*viimeisen paatin suomalaisista*” ja jopa Floridaan tulleista suomalaisturisteista. – Kaikki lehdet lisäsivät 1980-luvulla Suomea koskevien uutisten määrää, ja 1980-luvulla kaikista niistä tuli tabloid-kokoisia.

Suomalaisilla siirtolaislehdillä oli pitkään melko selkeästi erottuneet aatteelliset linjansa. Amerikan Suometar, Lännen Suometar, Opas ja Walvoja olivat uskonnollisen julistuksen sävyttämiä lehtiä. Amerikan Uutiset (Minnesotan Uutiset) ja New Yorkin Uutiset olivat ainakin vielä 1950-luvulla liikeyrityksiä. Molempia lehtiä toimitettiin oikeistolaisessa hengessä. Ne olivat antikommunistisia ja käyttivät kovaa kieltä Neuvostoliitosta. Raivaaja, Indust-

Vapaa Sana on perustettu vuonna 1931 Sudburyssa. Vuonna 1934 sitä ryhdyttiin julkaisemaan Torontossa, jossa se ilmestyy edelleenkin. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

rialisti ja Työmies Eteenpäin taas olivat pitkään vasemmistoaatteiden julistajia. Työmies Eteenpäin uhosi vielä vuonna 1951, miten ”mahtavalla joukkovoimallamme me olemme kykenevät tekemään tyhjäksi kaikki ne katalat sota-, anastus- ja riistosuunnitelmat, joilla kuolinkamppailuaan käyvä imperialismi on koko maapalloa vähitellen vierittänyt uuden, kamottavan onnettomuuden partaalle”.¹⁰

Jyrkkiä aatteen ilmaisuja riitti aina 1980-luvulle asti. Raivaaja oli jo 1950-luvulla paljon vaisumpi julistaja, johon tuli aatteellista eloa lähinnä vain silloin, kun se innostui riitelemään Työmies Eteenpäin -lehden kanssa. Niinpä kun Työmies Eteenpäin oli sitä mieltä, että Raivaajan ”ukkelit” olivat vaipuneet syvälle periaatteettomuuden suohon, vaikka olivat ”ai-

koinaan kerskuneet luokkatietoisuudellaan”,¹¹ vastasi Raivaaja tähän kovin sanoin. Lehden toimittaja totesi, että ”Työmies Eteenpäin rypi Moskovon synneissä, häpeässä ja rikoksissa” ja että ”lehden toimittajat sokaistuneena ryhmäkiihkoosaan ja mittaamattomassa inhimillisessä typeryydessään ... koettavat matelevaisuutensa jollakin tavalla sovelluttaa kuvittelemiensa aatteiden palvelukseen.”¹² Kuten edellä on todettu, julisti Industrialisti syndikalistisia tunnustuksiaan ilmentymisensä loppuun asti.

Vielä 1950-luvulla erityisesti Työmies Eteenpäin sisälsi aatteellista uhoa, mutta kun tultiin 1990-luvulle, olivat senkin aatteet jo haalistuneet. Aate näkyi lähinnä vain siinä, että lehti julkaisi usein kertomuksia amerikansuomalaisen työväen-

liikkeen suurista päivistä. – Raivaaja luopui aatteellisesta julistuksesta jo paljon ennen kuin Työmies Eteenpäin. Sävele Syrjälän sivuun vetäytyminen lienee ollut käännekohta.

Kaikki Yhdysvaltain ja Kanadan suomenkieliset sanomalehdet ovat siis viime aikoina omistaneet Suomen asioille huomattavan paljon palstatilaa. Amerikan Uutiset on tavoitellut lukijoikseen ilmeisesti juuri tulleiden siirtolaisten lisäksi myös Suomesta Floridaan saapuneita turisteja. Tällaisesta kertoo mm. se, että helmikuussa 1991 lehdessä julkaistiin Suomen eduskuntaan pyrkivien kansanedustajaehdokkaiden mainoksia. Myös Raivaaja ja New Yorkin Uutiset ovat tavoitelleet – ja jossain määrin onnistuneet löytämäänkin – lukijoikseen suomalaisia, jotka ovat syystä tai toisesta tulleet Yhdysvaltain itärannikolle lyhytaikaiseen työhön tai opiskelemaan. Kaikki ovat tavoitelleet lukijoikseen myös suurinta uussiirtolaisten joukkoa – amerikkalaisten kanssa avioituneita suomalaistytöjä.

Ennustaminen on vaikeaa. Kirjoittaessani 1970-luvun puolivälissä ennustin monen muun tavoin amerikansuomalaisille lehdille pikaista loppua:

*”Voidaan sanoa, että Yhdysvaltain suomalaisen sanomalehdistön elämässä kello on jo kauan sitten lyönyt myöhäisiä iltayön tunteja, mutta jostakin syystä kello on pysähtynyt hetkeksi. Keskiyöhön tullaan ehkä vasta sitten, kun Yhdysvaltain suomalainen siirtolaislehdistö v. 1976 täyttää kunniakkaat 100 vuottaan. Kanadan suomalainen lehdistö lienee sek in jo jättänyt taakseen parhaat miehuutensa päivät, mutta sen ilta on ehkä vasta hämärtyvässä.”*¹³

Kirjoitusajankohdasta on nyt kulunut hiukan yli 20 vuotta. Kuolleiksi on kirjattu Industrialisti, Viikko-Sanomat (Vapaus), Työmies Eteenpäin ja New Yorkin Uutiset. Sen sijaan Amerikan Uutiset, Raivaaja, Canadian Uutiset ja Vapaa Sana jatkavat ja näkevät ehkä jopa uuden vuosituhannen alkamisen. – Jäljelle jääneitä on jo kauan sitten kutsuttu perustellusti ”*nostalgian instituuteiksi*”.¹⁴

Amerikansuomalaiset lehtimiehet pitivät ensimmäisen merkittävän kokouksensa jo vuonna 1898. Tässä kokouksessa sovittiin joistakin yhteisistä periaatteista. Yhteistyömahdollisuuksia on sittemmin pohdittu moneen kertaan ja erityisesti sen jälkeen, kun lehtien tilaajakunta alkoi nopeasti kuihtua. Viimeisin kokouksista pidettiin marraskuussa 1991. Finlandia Foundation kutsui tällöin Yhdysvaltain itäosiin levinneiden lehtien, Raivaajan, New Yorkin Uutisten ja Amerikan Uutisten edustajat keskustelemaan tulevaisuuden näkymistä. Kokouksesta todettiin, että se oli ”*ensimmäinen askel kohti mahdollista yhteistyötä*”.¹⁵ Yhteistyö näyttää jäävän ensimmäisen askelen ottamiseen.

Radio- ja televisio-ohjelmia

Amerikansuomalaisilla oli 1920-luvulla satoja näyttämöitä, joista parhaat tuottivat kymmeniäkin uusia esityksiä vuodessa. Bändejä ja kuoroja oli vähemmän, mutta paljon oli niitäkin. Amerikansuomalaisille sanomalehdille tämä vuosikymmen oli kulta-aikaa – tähän aikaan niillä oli ehkä jopa 100 000 tilaajaa. Suomesta tulleen siirtolaisuuden kuivuminen merkitsi kuitenkin kaikille näille kulttuurin tekijöille

tilanteen vaikeutumista. Näyttämö, bändi ja sanomalehti saivat lisäksi pian todeta, että ne eivät kilpailleet vain hupenevasta ja vanhenevasta siirtolaisjoukosta, vaan että niiden oli kilpailtava myös radion, elokuvan ja lopuksi vielä televisionkin kanssa.

Radio yleistyi Yhdysvalloissa jo 1920-luvulla. Myös elokuvien tarjonta yleistyi tällä vuosikymmenellä niin, että vanhoillisimmat vasemmistoaatteiden kannattajat olivat kiusaantuneita ja paheksuivat ”kuvamylyistä” eli elokuvateattereista tarjottua ”porvarillista roskaa”. Televisio-ohjelmia oli siirtolaisille tarjolla 1940-luvun lopulta lähtien.

Radio, elokuva ja televisio olivat viestimiä, joiden englanninkielisestä annista saattoivat nauttia ne, joilla oli jo hiukan kielitaitoa. Musiikista saattoi tietenkin nauttia ilman kielitaitoakin. Joillakin Yhdysvaltain alueilla oli 1930-luvun lopulla lisäksi jo tarjolla suomenkielisiä radio-ohjelmia, ja kaikilla suurilla suomalaispaikkakunnilla niin Yhdysvalloissa kuin Kanadassakin tarjoihti näihin aikoihin nähtäväksi myös Suomesta tuotuja elokuvauutuuksia.

Säännölliset suomenkieliset radiolähetykset alkoivat Yhdysvalloissa vuonna 1937. Onni Laine aloitti ne Duluthissa maaliskuussa ja Reino W. Suojanen Hancockissa joulukuussa. Jo tätä ennen olivat jotkut uskonnolliset järjestöt saattaneet silloin tällöin lähettää radiossa omia suomenkielisiä hartausohjelmiaan.

Laineen radio-ohjelman amerikansuomalaiset tunsivat ”*jauhoradiona*”. Lempinimensä ohjelma sai siitä, että sen pääasiällisin kustantaja oli aluksi yhtiö, joka myi Minnesotassa jauhoja. Toisen maailmansodan puhkeaminen helpotti Laineen

radion toimintaa. Suomalaiset siirtolaiset olivat erittäin kiinnostuneita synnyinmaansa tapahtumista, joista radio saattoi välittää tietoja sanomalehtiä nopeammin. Sodan aikana Laineen suomenkielisten ohjelmien kuuluvuusalueetta laajennettiin niin, että lähetys ilmeisesti kuului kaikilla Minnesotan suurimmilla suomalaispaikkakunnilla.

Reino W. Suojasen radiolähetyksestä Hancockissa käytettiin nimitystä ”*Reinon Kestikievari*”. Puhuttiin myös radio ”*Wimpelistä*” – tämä lempinimi saatiin WMPL-radioasemasta, jota Suojanen käytti. ”*Wimpeli*” kuului Ylä-Michiganin tärkeimmillä suomalaispaikkakunnilla. Myös Suojasen Kestikievarin alkutaivalta helpotti se uutisnälkä, joka suomalaisilla oli toisen maailmansodan aikana.

Laine ja Suojanen, amerikansuomalaisten radio-ohjelmien pioneerit, palvelivat kuulijoitaan ensinnäkin tarjoamalla mahdollisuuksien mukaan Suomea koskevia uutisia, joilla oli kysyntää erityisesti toisen maailmansodan aikana. Eniten aikaa lienee kuitenkin käytetty musiikin lähettämiseen. Erilaiset vieraat – esimerkiksi Suomesta tulleet – olivat usein haastateltavina. Erilaiset onnittelet kuuluivat myös ohjelmaan. Ja tietenkin aikaa varattiin myös mainoksille, joista saaduilla tuloilla ohjelmat kustannettiin.

On vaikea sanoa, kuinka paljon Yhdysvaltain ja Kanadan suomalaisilla on ollut radiolähetyskiä. 1960-luvulla niitä oli joka tapauksessa noin 20 paikkakunnalla. Tämän vuosikymmenen lopulla lähetysten määrä oli kuitenkin jo laskemassa. Jokseenkin varmaa on, että säännöllisesti suomenkielistä ohjelmaa lähettäneiden radioasemien määrä on ollut yli 20. Tunnetuimpia ovat olleet edellä mainitut

Laineen ja Suojasen ohjelmat ja Floridasa vuonna 1950 alkaneet Halls of Finland ohjelmat.¹⁶

Laineen ja Suojasen ohjelmat olivat malleja, joita muut jäljittelivät. Paikalliset ja Suomea koskevat uutiset, musiikki, haastattelut, tervehdykset ja mainokset ovat muodostaneet pääosan ohjelmasta. Useimmat ohjelmat on lähetetty kerran viikossa – sunnuntaiamuisin, jolloin radioyhtiöiden myymä ohjelma-aika on ollut halpaa. Suojasen päivittäin iltapäivällä lähettämät ohjelmat olivat poikkeus.

Uutiset ja viihde ovat hallinneet Pohjois-Amerikan suomenkielisiä radiolähettyksiä. Tämän lisäksi nimenomaan helluntaiseurakunnat ovat ostaneet käyttöönsä radioaikaa ja tarjonneet suomen kielellä omia hartausohjelmiaan.

Suurin osa radio-ohjelmista on lähetetty – luonnollisesti – alueilla, jossa suomalaisia siirtolaisia on ollut paljon. Michigan- ja Superiorjärvien alue on ollut tärkein. Massachusetts on myös ollut suomenkielisten radio-ohjelmien tyyssija, samoin Florida. Kanadassa suomenkieliset radio-ohjelmat ovat rajoittuneet jumalanpalveluksiin, joita on radioitu ainakin Torontossa, Port Arthurissa ja Sudburyssa.¹⁷

Amerikansuomalaiset radiolähetykset ovat olleet tyypillisiä amerikkalaisia lähettyksiä. Ne ovat olleet ”yhden miehen yrityksiä”, joissa ohjelmasta vastuussa ollut on tehnyt miltei kaiken. Hän on hankkinut mainokset, on lukenut ne usein itse, hän on laatinut ja lukenut uutiset itse, valinnut musiikin itse ja niin edelleen. Tavoitteena on tietenkin ollut mahdollisimman suuri kuulijamäärä, paljon mainoksia ja mahdollisimman alhaiset lähetyskustannukset. Tekniseen tasoon ei ole kiinnitetty huomiota sillä tavalla kuin Suomessa.

Aino Carlson aloitti Halls of Finland -nimellä tunnetut radio-ohjelmat Lake Worthissa keväällä 1950. Pian ne tunnettiin *”kotoisena perheluontoisena jutusteluna”*. Kuvan Alfons Ukkonen oli tämän *”jutustelun”* neljäs toimittaja. Hän aloitti radiotoimittajan työssä 1970-luvun alussa, ja 15 vuoden ajan Ukkonen käytti sitten lauantait ohjelman suunnitteluun. Sunnuntaiamuisin kello 10 hän oli valmis tarjoilemaan ohjelmaansa – ennen kaikkea uutisia, musiikkia ja haastatteluja – Floridan suomalaisille. Halls of Finland ilahdutti Floridan suomalaisia aina 1990-luvun puoliväliin asti. Suomenkielisiä radiolähettyksiä kuullaan Floridassa kuitenkin edelleenkin. Sakri Viklundilla ja Osmo Kanervalla on ohjelmansa, joka jatkaa amerikansuomalaisia radioperinteitä. Lake Worthin helluntaiseurakunta taas lähettää säännöllisesti hartausohjelmia. – *Alfons Ukkosen 11.9.1997 antamia tietoja.*

Radioutisissa Suomi on ollut keskeisellä paikalla. Suomi-Seura ryhtyi jo 1930-luvulla lähettämään sanomalehdille ja radio-ohjelmien tekijöille uutiskatsauksia. Sodan aikana Suomea koskevat uutiset perustuivat ainakin osittain Suomesta Pohjois-Amerikkaan suunnattuihin radio-ohjelmiin. Suomen uutisten ottaminen ohjel-

maan helpottui huomattavasti sen jälkeen, kun postia toisen maailmansodan päätyttyä ryhdyttiin kuljettamaan lentoteitse yli Atlantin. Tähän aikaan Suomi-Seura lähetti Pohjois-Amerikkaan kaksi uutiskat-sausta viikossa.

1930-luvulla amerikansuomalaiset tuottivat itse äänilevyjä. Ei ole kuitenkaan säilynyt tietoja siitä, miten paljon Suojanen ja Laine käyttivät amerikansuomalaista musiikkia ohjelmissaan. Toisen maailmansodan jälkeiseltä ajalta tiedetään, että suomalaiset iskelmät ovat muodostaneet musiikkiohjelman rungon. Olavi Virran, Tapio Rautavaaran, Metrotyttöjen ja Mauno Kuusiston esitykset olivat erittäin kysytyä ohjelmaa 1950- ja 1960-luvulla. Suuri osa esitetyistä musiikista oli kuulijoitten toivomaa, ja hyvin usein toivomukset liittyivät jollakin tavalla vuosikymmenien kultaamaan menneisyyteen. Ne heijastelivat ”siirtolaisen muistoja, syvimpiä tunteita. Äitiin, kotiin, pihapuu-hun, saunaan, yleensä synnyinmaahan liittyvät laulut” olivat suosittuja: ”Minnekkä, kunnekkä suuntautuukaan mun elämäni virran juoksu, mielessä säily syntymäsauna ja vihreän vihdan tuoksu”. Osittain ehkä musiikin kysyntään ja valintaan vaikuttivat myös suomalaisten esiintyjien käynnit Amerikassa. Tapio Rautavaara ja Mauno Kuusisto olivat ahkeria Lännen kiertäjiä.

Pelkästään Suomessa tuotetun musiikin varassa eivät amerikansuomalaiset radio-ohjelmat ole olleet. Amerikansuomalaisista ainakin Kalle Ruususen laulut ja Onni Laihasen hanurikappaleet ovat kuuluneet näihin ohjelmiin. Floridan suomalaisohjelmiin on sisältynyt myös jonkin verran amerikansuomalaisten kuorojen esityksiä.¹⁸

Miten amerikansuomalaiset kokivat suomenkieliset radiolähetykset? Hyvin monille nämä lähetykset olivat tärkeä sunnuntaiaamun ohjelmanumero. Ennen kaikkea ne pitivät siirtolaisia kiinni Suomessa ja sen musiikkikulttuurissa. Radio-ohjelmat täydensivät Suomen kuvaa, joka ennen kaikkea kuitenkin perustui sanomalehtien tarjoamiin tietoihin ja jossain määrin myös Suomesta tullessiin kirjeisiin.

Hartausohjelmilla on ollut toinen rooli. Ne on koettu merkittäviksi etenkin siksi, että monilla paikkakunnilla ei ole enää ollut tarjolla suomenkielisiä jumalanpalveluksia – ja tällaisten paikkakuntien määrä on kasvanut 1950-luvulta lähtien jatkuvasti.

1990-luvun alkaessa suomenkielisiä radio-ohjelmia oli Pohjois-Amerikassa enää vain muutama. Amerikan Uutisissa vuonna 1991 olleen luettelon mukaan näitä oli Floridassa, Detroitissa ja San Franciscossa. Eniten radio-ohjelmia oli tarjolla Floridassa.¹⁹ Floridan suomenkielisiä radio-ohjelmia tarkastellaan myöhemmin laajemmin. Detroitissa oli torstai-iltaisain tunnin mittainen Finn Focus -niminen suomenkielinen viihdeohjelma, johon kuului musiikkia, uutisia, paikallistietoa ja haastatteluja. San Franciscossa taas oli lauantaitsain tunnin mittainen Voice of Finland viihdeohjelma.

On hyvin vaikea sanoa, kuinka paljon suomenkieliset radio-ohjelmat ovat vuosikymmenien kuluessa muuttuneet – ilmeisesti vain vähän. Todennäköisesti ne ovat vuosikymmenestä toiseen olleet yleispiirteiltään samanlaisia äkkiä kokoon kasattuja ja halvalla tehtyjä yhden miehen ohjelmia,

wlucTV6.com
News Weather Sports Personalities What's On Comments

FINLAND CALLING

with Carl Pellonpaa
Sunday 9:30am/8:30am CT
The Upper Peninsula's Link To Finland
You Can Keep Up With Carl On His New Feedback Page
"Ramblings" with Carl Pellonpaa

It was back in early March of 1962 when Eugene Sinervo and I were summoned to the office of then station manager John Borgen. Also present at this meeting was Tom Quayle, owner of several travel agencies in the Upper Peninsula. Mr. Quayle presented the current Census statistics showing that the then population of 300,000 U.P. residents, fully 25% were first or second generation Finns. Mr. Quayle pointed out that if WLUC-TV6 could present a program in the Finnish language, he was convinced it would encourage travel to Finland. The decision was made to produce such a program as soon as possible.

Pohjois-Michiganissa on katsojille tarjottu vuodesta 1962 lähtien suomenkielistä tv-ohjelmaa. Lähes koko ajan ohjelmien tuottamisesta on vastannut Carl Pellonpaa. Tänä ohjelmalla on internetissä oma kotisivunsa, joka kertoo tulevista ohjelmista ja myös Pohjois-Michiganin suomalaisille tarkoitetuista tapahtumista. – *Kuva Carl Pellonpaan internet-kotisivulta.*

jotka ovat pitäneet ikkunoita auki nimenomaan siirtolaisen synnyinmaahan ja siihen pienyhteisöön, jossa siirtolaiset ovat eläneet.

Suomenkielisiä televisio-ohjelmia Pohjois-Amerikan suomalaisilla on ollut paljon vähemmän kuin radio-ohjelmia. Ensimmäinen ja ainoa säännöllinen suomenkielinen televisio-ohjelma on ollut Carl Pellonpaan ja Eugene Sinervon ”Suomi kutsuu”, jonka lähettäminen alkoi Marquette’ssa vuonna 1962. Jo muutamaa vuotta myöhemmin tämä ohjelma oli käy-

tännössä pelkästään Pellonpaan tuottama. Pohjois-Michiganin lisäksi tätä ohjelmaa on voitu seurata joissakin Wisconsinin ja Ontarion osissa. Suomi Kutsuu -ohjelmaa tuotetaan edelleen ja Carl Pellonpaa aikoo tuottaa ohjelmaansa vielä 2000-luvun puolellakin. Suomenkielisten televisio-ohjelmien merkitys on Pohjois-Michigania lukuun ottamatta jäänyt silti hyvin vähäiseksi.

Suomenkielisten televisio-ohjelmien merkitys on Pohjois-Michigania lukuun ottamatta ollut hyvin vähäinen. Kanadasakin suomenkielisiä televisio-ohjelmia on ollut vain satunnaisesti.²⁰

Edellä on todettu, miten jotkut amerikkansuomalaiset vasemmistolaiset suhtautuivat 1920-luvulla torjuvasti ”kuvamylyjen” esityksiin. Osittain tällöin lienee ollut kysymys siitä, että jotkut suhtautuivat kaikkeen uuteen karsaasti, osittain siitä, että omien näyttämöiden koettiin ”kuvamylyjen” takia olevan vaarassa. Vastustus oli kuitenkin toivotonta. 1930-luvulla elokuva kuului olennaisena osana kulttuurista kiinnostuneimpien suomalaisten siirtolaisten elämään.

Elokuva, joka jo 1920-luvun lopulla sai äänenkin, oli amerikkansuomalaisille

näyttämöille vakavasti otettava kilpailija. Näyttämöiden alamäki 1930-luvun alussa tuskin kuitenkaan on yhdistettävissä elokuvan läpimurtoon. 1930-luvun lopulla suomalaiset elokuvat saattoivat vaikuttaa enemmän.²¹ Aiheiltaan ne olivat nimitäin aivan samanlaisia kuin amerikkansuomalaisten rakastamat näytelmät.

Suomalaisia elokuvia esitettiin vielä toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina hyvinkin monilla Yhdysvaltain ja Kanadan suomalaispaikkakunnilla. 1960-luvulla ne kuitenkin alkoivat olla Floridaa lukuun ottamatta jo menneisyyttä.

17

Floridaan

■ Floridassa oli jo 1800-luvulla pieni määrä suomalaisia siirtolaisia, vielä vuoden 1900 väestölaskennassakin kuitenkin vain 42. Vuosisadan ensi vuosikymmenien aikana suomalaisia houkutteltiin Floridaan maanviljelijöiksi. Joku lähtikin, mutta vuoden 1930 väestölaskennassa Suomessa syntyneitä oli Floridassa edelleenkin vain 333,¹ ja vielä tammikuussa 1943 Lake Worthissa vieraillut turistikin totesi kuuluvansa ”*pieneen suomalaiseen turistijoukkoon.*”²

Suomalainen ”*turistijoukko*” alkoi kuitenkin näihin aikoihin nopeasti kasvaa, ja ilmeisesti jo nyt Floridaan muutti myös sellaisia suomalaisia eläkeläisiä, jotka eivät kesän tullen enää palanneetkaan pohjoiseen. – Floridan suomalaisyhteisöt alkoivat kasvaa siinä vaiheessa, jolloin Yhdysvaltain suomalaisyhteisöt muualla olivat jo hupenemassa. Tämä oli myös aikaa, jolloin Floridasta oli yleensäkin tulossa amerikkalaisturistien suosima alue, ja Lake Worthinkin muutti suoma-

laisten lisäksi runsaasti esimerkiksi puolalaisia ja saksalaisia siirtolaisia.

Floridassa suomalaiset keräytyivät pääasiassa kolmelle paikkakunnalle, Lake Worthiin, Lantanaan ja New Port Richeyhin. Ensin mainitut sijaitsevat Floridan itärannikolla, New Port Richey niemimaan länsirannikolla.

Eniten suomalaisia tuli Floridaan Michiganista ja New Yorkista. Myös Minnesotasta, Ohiota, Massachusettsista ja Illinoisista tulleita oli paljon. Minnesotan länsipuolelta ja Kanadasta tulleita taas oli varsin vähän. Suoraan Suomesta Floridaan muuttaneita oli ennen 1980-lukua vain kourallinen.³

Siirtolaisturisti löytää Floridan

Muuttoliike Floridaan alkoi Suomessa syntyneitten vielä työiässä olleiden muuttoliikkeenä. Hyvin moni halusi farmariksi. Sitten tulivat mukaan työikäiset turistit, mutta jo 1940-luvulla Floridaan alkoi hakeutua myös eläkeläisiä. Viimeistään 1950-luvulla sekä amerikkansuomalaiset turistit että pysyvästi Floridaan muuttaneet olivat nimenomaan eläkeläisiä.

Kun suomalaisten siirtolaisten muuttoliike Floridaan oli 1950- ja 1960-luvulla laajimmillaan, oli muuttajista jo lähes puolet Yhdysvalloissa syntyneitä. Ja koska kuolleisuus oli tässä vaiheessa nimenomaan Suomessa syntyneen siirtolaispolven keskuudessa hyvin korkea, oli jo 1960-luvun alussa tilanne ilmeisesti se, että Floridassa asuneista suomalaisista vain vähemmistö oli Suomessa syntyneitä. Muuttajista 60% oli tähän aikaan naisia, joista taas hyvin suuri osa oli leskiä. Ehkä jopa yli 60% muuttajista oli yli 60-

vuotiaita. Taloudellisilla suhdanteilla tuskin oli vaikutusta tämän muuttoliikkeen voimakkuuteen.⁴

Kuinka suureksi Floridan suomalaisyhteisö sitten kasvoi? Vuoden 1970 väestölaskennan mukaan Floridassa asui 3 004 Suomessa syntynyttä, joista 2 516 asui Palm Beach Countyn – eli käytännössä Lantan ja Lake Worthin alueella.⁵ Lake Worthin ja Lantan suomalaisista vuonna 1973 julkaistusta suomalaisten omasta puhelinluettelosta löytyy noin 1 500 nimeä, vuonna 1985 julkaistusta jopa 2 700.⁶ Koska osalla suomalaisista on aina ollut salainen puhelinnumero ja osalla taas ei ole ollut puhelinta lainkaan, voidaan yksistään puhelinluettelon perusteella sanoa, että Floridassa oli 1980-luvulla lähes 10 000 suomalaista. 1990-luvun alussa puhuttiin jopa 15 000 suomalaisesta.⁷ Näihin lukuihin sisältyvät sekä Suomessa syntyneet että toisen polven suomalaiset ja Yhdysvaltain pohjoisosista ja Kanadasta muutamaksi viikoksi tai kuukaudeksi Floridaan saapuneet suomalaisia syntyperää olevat turistit.

Suuri osa Floridaan pysyvästi muuttaneista eläkeläisistä ja sinne muutamiksi viikoiksi tai kuukausiksi tulleista turisteista etsi miellyttävää talvi-ilmastoa. Muuttoa helpotti myös se, että asunnot olivat Floridassa halpoja ja että eläminen siellä oli muutenkin halpaa. Jo 1950-luvulla vaikutti varmasti myös se, että haluttiin muuttaa paikkaan, josta tiedettiin löytyvän paljon muitakin suomalaisia. Suurten siirtolaisjoukkojen tulo samanaikaisesti eläkeikään 1950- ja 1960-luvulla luonnollisesti helpotti muuttoliikkeen kasvua.⁸

Mutta miksi Floridassa hakeuduttiin juuri Lantanaan, Lake Worthiin ja New Port Richeyhin? Ehkä muuttoliikkeen

Florida esiteltiin 1920-luvulla amerikansuomalaiselle työväestölle paikkana, jossa ”koliparoonit” ja muut rikkaat elostelivat. – *Punikki* 1922. Pian tämän jälkeen amerikansuomalaiset vasemmistolaiset laidasta laitaa alkoivat kuitenkin uneksia Floridan ikikesästä. Jo 1940-luvun lopulla moni kanadansuomalainenkin kiinnostui Floridan suomalaiskaupungeista. Esimerkiksi Sudburysta tiedetään, että ensimmäinen Floridaan lomallemaan lähtenyt oli todennäköisesti Oscar Tapper, joka ”löysi” Floridan vuonna 1947. 1960-luvulle tultaessa oli jo aivan yleistä, että työväestöönkin kuuluneet kanadansuomalaiset ”lumilinnut” lensivät talveksi Floridaan. – *Oiva Saarisen antamia tietoja*.

TALOUDELLISIA HUOLIA PÄLMURANNIKOLLA.

ei
myöskin yksi syy, jonka takia työväenluokka on pidettävä orjuudessa.
KOLIPAROONI (kesäheiloilleen): — Jos työläiset saisivat tahronsa täytettyä, niin seuraisi siitä onnettomuus
meille kaikille, sillä minäkään en kykenisi palkkaamaan teitä leikkimään iseni kanssa.

suuntautumisessa oli sattumankin satoa, mutta todennäköisesti turistit kulkivat Floridaan jo aikaisemmin tulleiden – ja juuri Lake Worthin ja New Port Richeyn seuduille asettuneiden – suomalaisten maanviljelijöiden jälkiä. Ja kun ensimmäiset turistit sitten saapuivat ja kokivat Lake Worthissä viettämänsä talven miellyttäväksi, oli varsin luonnollista, että muut suomalaiset seurasivat esimerkkiä.

Oma merkityksensä muuttoliikkeen syntyyn saattoi olla myös sillä, että 1920-luvulta lähtien Florida oli ollut aluetta, jonne suomalaiset siirtolaiset hakeutuivat kausiluontoisiin töihin – ja nimenomaan talvella, jolloin Floridan ilmasto ja työsaantimahdollisuudet olivat parhaimmillaan. Jotkut näistä kausiluontoisia töitä

tehneistä kävivät myös Lake Worthissä. Florida ja Lake Worthin seutu olivat siten tulleet jo maailmansotien välisenä aikana tutuiksi myös sadoille sellaisille suomalaisille, jotka eivät etsineet Floridasta eksoottista farmin paikkaa. – Kun muutto sitten alkoi konkretisoitua, oli sille tyypillistä, että Floridassa käytiin ensin kerran pari turistina, minkä jälkeen sinne siirryttiin pysyvästi. Aika paljon lienee ollut myös niitä suomalaisia, jotka työelämän jätettyään jakoivat vuotensa niin, että kesä vietettiin pohjoisessa, talvi taas Floridassa.

Eläkeläinen ja turisti ovat hallinneet 1940-luvulta lähtien Floridan suomalaisyhteisön kuvaa. 1970-luvulla siihen tuli kuitenkin merkittävä uusi piirre. Täl-

Turistiklubilla (myöhemmin Suomi-talo) näyteltiin 1950- ja 1960-luvulla ahkerasti. Klubin kulta-aikaan kuuluivat Henry Mayala ja Wallu Jaakkola. Kun Mayala vuonna 1969 kuoli, menettivät Floridan suomalaiset Heikkinsä, joka oli *"aidosti ja todesti suomalainen gentlemanni, oikea kalevaisen hengen ritari, viisas ja valistunut kansan mies suomalaisen talonpojan jälkeläinen parhaimmillaan"*. Wallu Jaakkolaa taas sanottiin *"läpilahjakkaksi taiteilijaksi"*. Jaakkola kirjoitti näytelmätekstejä, ohjasi näytelmiä ja näytteli myös itse. Kuva on näytelmästä *"Hevospaimen"*, jonka Jaakkola ohjasi. Hän oli samalla näytelmän sankari. Sankaritar oli Hilikka Heimonen. – *Suomen Silta 1969*.

löin Floridaan muutti suurehko joukko Suomessa syntyneitä ja pohjoisessa siirtolaiselämänsä alkuosan viettäneitä yrittäjiä. 1970-luvun lopulla näitä laskettiin Lake Worthin ja Lantanin alueella olevan 143. Näistä 23 omisti rakennusliikkeen, toinen suurehko ryhmä oli motellien *"runnaajat"*. Floridaan syntyneiden suomalaisyritysten palvelukseen taas tuli pohjoisesta joukko muita suomalaisia.⁹

1980-luvulla ja ehkä jo hiukan aikaisemminkin Floridan suomalaisasutus sai pienen lisäpiirteen. Suomalaiset alkoivat

hajaantua aikaisempaa laajemmalle alueelle – kuitenkin niin lähelle Lake Worthia ja Lantanaa, että voitiin yhä puhua yhdestä Lake Worthin ja Lantanin suomalaiskeskuksesta.

Turistiklubi ja Kenttähaali

Amerikansuomalaisten järjestötoiminta oli vilkkaimmillaan 1910- ja 1920-luvulla – 1930-luku oli jo kuihtumisen aikaa. Floridan suomalaiset olivat selvä poikkeus. Näiden järjestötoiminta alkoi nimittäin kehittyä vasta 1930-luvun lopulla ja oli vilkkaimmillaan 1960- ja 1970-luvulla.

Floridan suomalaisten järjestötoiminta sisälsi parhaimmillaan lähes kaiken sen, mitä amerikansuomalaisten järjestötoiminta oli sisältänyt aikaisempina vuosikymmeninä. Toiminta keskittyi kahdelle haalille – Turistiklubille ja Kenttähaalille.

Turistiklubin historiikissa todetaan, miten Lake Worthin alueella voitiin vuodesta 1937 lähtien puhua *"järjestyneemmästä yhteistoiminnasta"*, joka *"perustui kokonaan keskinäisen hovin ja ajanvietteen aikaansaamiseen"*. Aluksi ohjelma oli *"tanssia, pickneköimistä ja binkoamista"*. Näytelmä kuului ohjelmaan ensimmäisen kerran vuonna 1944.¹⁰

Floridan suomalaisväestö jakautui jo 1940-luvun alkupuolella kahteen ryhmään, IWW-läisiin ja "muihin". Nämä ryhmät toimivat kuitenkin aluksi yhdessä. Suomen avustaminen talvisodan aikana ja sen jälkeen yhdisti Floridan suomalaisia, joiden kokoontumispaikka oli ensin Lake Worthin Civic Center ja sitten *"lähetyskirkon haali"*. Jo vuonna 1943 tuotiin kuitenkin korostetusti esiin, että Floridassa oli *"joitakin semmoisiakin, jotka edelleen*

omaavat vakaumuksen ja tietoisuuden siitä, että ainoastaan työväenluokan teollisuuksittain järjestäytymisen avulla ja kautta voidaan luokkarajat poistaa ja saavuttaa taloudellinen tilanne semmonen, jossa tuotantoa harjotetaan ihmisten tarpeita varten eikä voittoilun perusteella”.¹¹

Floridan suomalaisjoukon jakautumisesta oli nähtävissä entistä selvempiä merkkejä vuonna 1944, jolloin perustettiin ensin Finnish Tourist Club of Lake Worth ja sitten Finnish Workers Educational Club of Lake Worth.¹² Ensin mainittua seuraa kutsuttiin alusta alkaen Turistiklubiksi, jälkimmäistä Kehitysseuraksi tai F.W.E.-klubiksi. Kehitysseura oli IWW-läisten yhteisö, joka sai jäsenensä ”*raatajarahvaasta*”. Kehitysseuraan kuuluneen näkökulmasta jäsenet olivat ”*tavallisia känsäkouraisia työläisiä, korpien raivajia, farmareita, kaivostyöläisiä, kaupunkien soori-ojien kaivajia ja tehdastyöläisiä, kaiken ikänsä raataneita ja ikänsä työväenjärjestöihin kuuluneita*”.¹³

Kehitysseuran IWW-läisillä saattoi joskus olla yhteisiä hankkeita kommunistien kanssa. Turistiklubin jäsenet ja kannattajat taas koostuivat sosialisteista ja näistä mielipiteiltään oikealle sijoittuneista suomalaisista. Joskus Turistiklubin kannattajakunnan sanottiin myös koostuvan ”*kansallismielisistä*”.¹⁴

Suomen avustaminen yhdisti siis aluksi IWW-läisiä ja ”muita”, mutta juuri tämä toiminta oli sitten myös konkreettinen syy siihen, että nämä alkoivat linnoitautua omiin pesiinsä. Turistiklubin väki halusi auttaa Suomea, IWW-läisille taas oli tärkeätä oman lehtensä Industrialistin avustaminen. Pian Turistiklubi ja Kehitysseura halusivat myös omat kokoontumispaikkansa. Finnish Tourist Club of

Miamista alkoi 1920-luvulla kasvava merkittävä turistikeskus. Turismi vaati rakentamista, ja niin Miami veti puoleensa myös suomalaisia kirvesmiehiä. Hiukan myöhemmin alueelle alkoi tulla myös amerikansuomalaisia turisteja. Miamin suomalaisyhteisö oli kuitenkin parhaimmillaankin pieni: vuonna 1944 siellä arvioitiin olevan noin 100 suomalaista, ja jo 1950-luvulla alueen suomalaisyhteisö oli kuihtumassa. Miamin suomalaisilla ei ollut koskaan omaa haalia. Niinpä kun he Suomen talvisodan aikana olivat aktiivisia Suomen auttajia ja järjestivät ”*avustustansseja*”, he kokoontuivat ruotsalaisten ja puolalaisten haalilla. Kun Miamin suomalaisten järjestötoiminta oli vilkkainta 1940-luvulla, oli kokouspaikkana useimmiten kuitenkin ”*Redman’s haali*”. Myös ”*takapihahajuhlat*” olivat yleisiä.

Miamin suomalaisten tärkein järjestö oli Finnish Tourist Club of Miami, joka perustettiin huhtikuussa 1949. Epävirallisesti se oli ollut olemassa jo muutaman vuoden aikaisemminkin. Klubi jatkoi toimintaansa ainakin vuoteen 1974 asti. 1950-luvulla Miamin suomalaiset saivat sekakuoron, jonka toiminta-aika jäi kuitenkin muutama vuoteen. Miamin suomalaisilla oli myös pieni, ilmeisesti vain muutama vuoden ajan toiminut, helluntaiseurakunta. – *Holmberg 1996.*

Lake Worth sai oman Turistiklubiksi kutsutun haalinsa vuonna 1948, ja IWW-läiset rakensivat Kenttähaalinsa, jonka ensimmäinen osa valmistui vuonna 1949.¹⁵

Floridan suomalaiset jakautuivat näin poliittisiin ryhmiin ja tarvitsivat kaksi haalia. Hiukan yllättävää oikeastaan on, etteivät kommunistit rakentaneet kolmatta. Kaikille raja-aidat eivät kuitenkaan olleet enää hirvittävän korkeita. Niinpä väitetään, että haalien yleisöstä 75% vieraili molemmilla haaleilla.¹⁶ Toimintaa organisoineet olivat sen sijaan yhdelle haalilleen uskollisia – ehkä osin siksi, että jo yhdelläkin haalilla toimiminen tuotti eläkeläiselle suunnattoman määrän työtä. Mutta haalien toimintaa ylläpitäneissä oli varmasti myös niitä, jotka näkivät naapurahaalin ”vihollisen haalina”.

Sekä Turistiklubi että Kenttähaali osoittautuivat 1950-luvulla liian pieniksi. Niinpä niitä laajennettiinkin niin, että Turistiklubille mahtui samanaikaisesti lähes 1 000 ja Kenttähaalillekin 700–800 vierasta.¹⁷

Omien haalien rakentaminen ja pohjoisesta Floridaan lähes vuosi vuodelta kasvanut muuttoliike tekivät mahdolliseksi aikaisempaa monipuolisemman ja runsaamman harrastustoiminnan. Tämä näkyi haalien ohjelmatarjonnassa.

Kenttähaalilla toimittiin 1950-luvulla erittäin vilkkaasti. Lauantai-iltojen ohjelmaan kuuluivat tanssit, sunnuntaisin näyteltiin ja järjestettiin konserteja, torstaisin oli elokuvaesityksiä ja tanssia. Vapun, työn päivän (Labour Day), kiitospäivän (Thanksgiving Day), juhannuksen ja joulun viettäminen olivat Kenttähaalien juhla-kalenterin kohokohtia. ”Suomalaishenki-

Floridan suomalaisyhteisöt ovat olleet nimenomaan eläkeläisten yhteisöjä. 1950- ja 1960-luvun alueen suomalaiset eläkeläiset olivat erittäin aktiivisia ja kiireisiä. Floridansuomalainen Emil Rusko kuvasi Suomeen sukulaiselle lähettämässään kirjeessä eläkeläisen kiireitään seuraavasti: ”Tuntuu olevan niin hiton kiirettä että ei oikein saa aikaa tällaiseen istumhommaan ... ensi torstaina alkaa meidän sekakuoron harjoitukset kahdesti viikossa ja ehkä voimisteluseurankin harjoitukset piakkoin alkavat ja jos liityn mieskuoroonki niin tulee illat olemaan otettuja, kun torstai iltaisin tanssit samaten lauantai ilta joka sunnuntai ohjelma ja tanssi ja vielä parateja useasti pari viikossa, että kyllä tulee menoja olemaan”. – Turun yliopisto, yleinen historia, Satakunnan amerikankirjeet.

siä” tapahtumia ei 1950-luvulla eikä 1960-luvun alkupuolellakaan sen sijaan juhlittu. Suomen itsenäisyyspäivääkin vietettiin ensimmäisen kerran vasta vuonna 1967.¹⁸

Ikä painoi kehitysseuran jäseniä epäilemättä jo 1950-luvullakin, ja joka tapauksessa 1960-luvulla toiminta alkoi hiljalleen hiipua. Seuralla oli kuitenkin vielä 1960-luvun lopullakin oma näytelmäkerho, 50-jäseninen kuoro sekä orkesteri, jonka keski-ikä oli noin 70 vuotta. Aikaisemmin eli 1940-luvun lopulla ja 1950-luvulla kehitysseuran organisaatioon olivat kuuluneet myös voimisteluseura Köntys ja ”kansantanhujoukkue”. Köntys piti jopa omia juhlia: vuonna 1950 se järjesti

Moni amerikan- ja kanadansuomalainen on tuntenut Suomen urheilun omakseen. Suomen menestys olympialaisissa on koettu tärkeäksi vielä siinäkin vaiheessa, kun siirtolaisten oma urheilu on jo ollut kuihtumassa. Erityisen tärkeäksi Pohjois-Amerikan suomalaiset kokivat Helsingin olympialaisten järjestämisen. Floridan suomalaiset järjestivät oman olympiatempauksensa maaliskuussa 1952. Olympia-aate ja suomalaisuus olivat näyttävästi esillä. – Kuvan omistaa William Copeland.

juhlan, jonka ohjelmaan kuuluivat ”avaussanat ... vapaaliikkeitä, ’Köntyksen’ mölykööri, soololauluja, runo, saksalaisia vapaaliikkeitä soiton tahdissa, pukutanssit”.¹⁹ Vuonna 1957 sen järjestämässä illanvietossa nähtiin mm. ”vapaaliikkeitä”, ”vasaraliikkeitä” ja ”muokkausliikkeitä”.²⁰

Turistiklubin toiminta oli vilkasta jo 1950-luvun lopulla, mutta huippunsa sen toiminta saavutti vasta hiukan myöhemmin kuin Kenttähaalin. Niinpä Turistiklubin kuorot olivat elinvoimaisia aina 1970-luvun lopulle asti. Parhaimmillaan Turistiklubin talvikauden viikko-ohjelmaan kuuluivat näytelmäilta, tanssi-ilta ja elokuvailta, minkä lisäksi oli runsaasti satun-

naisohjelmaa. Ohjelmaan sisällytettiin huolellisesti tärkeät suomalaiskansalliset tapahtumat kuten Kalevalan päivä, Juhannus, Aleksis Kiven syntymäpäivä ja tietenkin Suomen itsenäisyyspäivä.²¹

1960-luvun lopulla arvioitiin, että näytelmien katsojia oli parhaina iltoina jopa 800, ”normaalin sunnuntai-illan” vieraita noin 500 ja vanhoja elokuvia katsomaan tulleitakin oli säännöllisesti 300–400.²² – Ohjelman organisoivat osittain Floridassa pysyvästi asuneet, osittain se oli muualta tulleitten vieraitten järjestämää. Toiminta painottui talvikuukausiin, jolloin pohjoisesta tuli Floridaan tuhatmäärin suomalaisia turisteja, eikä ollut harvinaista, että pohjoisesta tulleet talvi-

turistit ”toivat” illanviettoihin omia näytelmiään vaatimattomammista ohjelma-numeroista puhumattakaan.

Turistiklubin ja Kenttähaalin toiminta oli 1940-luvun lopulta aina 1970-luvulle asti sitä, mitä suurten pohjoisessa sijainneiden haalien toiminta oli ollut maailmansotien välisenä aikana. Näytelmä ja tanssi olivat sekä Turistiklubin että Kenttähaalin vetonauloja. Ja yleisesti ottaen näytelmät, joita esitettiin, ja tanssit, joita eläkeläisten illoissa tanssittiin, olivat aivan samoja kuin ne näytelmät ja tanssit, jotka olivat yhdistäneet suomalaishaalin kansaa siihen aikaan, kun siirtolaiset olivat olleet nuoria. Niinpä ”Laulu vaaleanpunaisesta silkkipaidasta” oli kuulunut siirtolaisteatterien ohjelmaan jo 1920-luvulla, ja se oli runsaasti yleisöä vetänyt ohjelmanumero, kun Turistiklubi vuonna 1956 vietti uuden suuren haalinsa avajaisjuhlia.²³ Useimmiten esittäjätkin olivat aivan samoja. Poikkeuksellisesti saattoi esiintyjien joukosta löytyä joku sellainenkin, joka oli vain ”kolmikymppinen”, mutta tyypillinen 1950- ja 1960-luvun amerikansuomalainen esiintyjä oli jo ehtinyt viettää 60-vuotispäiväänsä. Nuorukaisen ja nuoren neidon roolin esittäminen saattoi tietenkin aiheuttaa erityisongelmia, mutta Floridan näyttelijät lähtivät siitä, että he olivat ikinuoria ja että nuoruuskaista esittävän ”*leveäksi käynyt hiusjaka*” voitiin peittää peruukilla, joka oli sattunut säilymään jo aikoja sitten pohjoisessa suljetun näyttämön varastossa.²⁴

Sen jälkeen kun Turistiklubin ja Kenttähaalin rakentajat haudattiin 1960- ja 1970-luvulla, Turistiklubin toimintaa alkoivat värittää Suomesta saapuneet turistit.²⁵ Klubin rakennukset kunnostettiin 1990-luvun alussa, ja Turistiklubin sijasta

alettiin puhua Suomi-talosta. Ainakin parhaisiin tilaisuuksiin tuli satoja Floridan suomalaisia ja Suomesta saapuneita turisteja. Näytelmiäkin pystyttiin yhä esittämään.

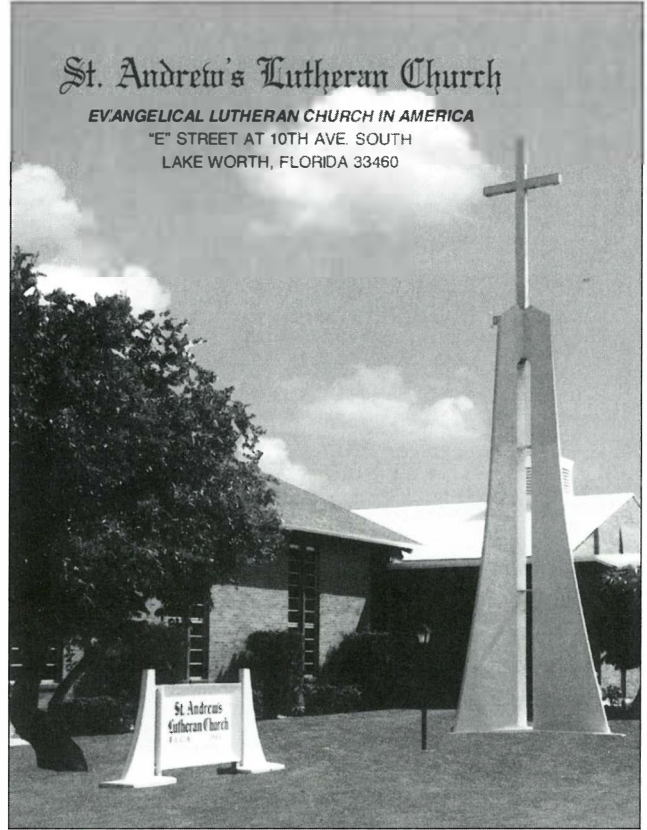
Kenttähaalilla oli 1970-luvulla todettava, että näytelmiä ei enää pystytty esittämään yhtä paljon kuin aikaisemmin,²⁶ ja vuoden 1980 paikkeilla näytelmien esittäminen loppui kokonaan. 1970-luvun lopulta lähtien Kenttähaali turvautui yhä useammin suomalaisiin esiintyjiin. ”Iloinen Leski” esitettiin nyt ”kotisuomalaisin” voimin, ja Suomesta tulleet muusikot tarjoilivat mitä erilaisimpia konsertteja.²⁷ Oma perinteinen naiskuoronsa haalilla oli ainakin vielä keväällä 1993. – Kenttähaalin talvikauden ohjelmaan otettiin 1960-luvun lopulla sunnuntaibingo.

Kenttähaalin kirjasto toimi ainakin vielä 1970-luvun lopulla, mutta ennen pitkää oli todettava, että ”*kirjakaappien ovet pysyvät kiinni, sillä kirjastolla ei ole hoitajaa eikä kirjoille lainaajia*”.²⁸

Vuonna 1993 Kenttähaalin ohjelmailat vetivät 80–180 henkeä, tansseissa oli mukana hiukan alle 100. Jäsenmäärä oli aikaisempaan verrattuna hyvin pieni. Vuonna 1993 oli noin 120 jäsentä, joista vain 25 Suomessa syntynyttä. Kenttähaalin toiminta oli hiipumassa, mutta tämänkin haalin toiminta saattaa silti jatkua vielä pitkään. Talous on yhä kunnossa, ja lisäksi haalin ovat ottaneet toimintapaikakseen jotkin muutkin järjestöt kuin Kehitysseura.²⁹

1990-luvulla – niinkuin ennenkin – Suomi-talolla (Turistiklubilla) ja Kenttähaalilla tanssitaan ja nautitaan ”*hämmpäivällisiä*”. Entiseen tapaan Suomi-talolla on yhä myös ”harrastelijateatterinsa”, joka ainakin vielä 1990-luvun alussakin

St. Andrew's Lutheran Church in Lake Worth perustettiin vuonna 1953. Koko toimintansa ajan se on ollut erittäin aktiivinen "eläkeläisten seurakunta", joka on tarjonnut jäsenilleen jumalanpalvelusten lisäksi erilaisia harrastusmahdollisuuksia. Harrastamisen monipuolisuudesta ovat vastanneet seurakunnan lukuisat alaosastot kuten ompeluseura Naisten Liitto, jota vuodesta 1964 lähtien on kutsuttu Martta-kerhoksi, Katariina-kerho, nuorisoseura Luther Liitto, diakoniaseura ja useat kuorot. Seurakunnalla on moderni vuonna 1963 valmistunut kirkkorakennus.

kykeni esittämään 1–2 näytelmää vuodessa. Katsojia riitti sen verran, että sama näytelmä voitiin esittää 3–4 kertaa.³⁰

Politiikka ei enää 1980-luvulla jakanut Floridan suomalaista haalikansaa niinkuin aikaisemmin. Toki tällä vuosikymmenellä ja jopa 1990-luvun alussakin Floridasta vielä löysi kiivaan "kirkkosuomalaisen", menneitä haikailevan IWW-läisen, sosialistin ja kommunistin, mutta ryhmistä ei juuri enää voinut puhua, vaikka Kenttähaalilla vielä keväällä 1991 sanottiin, että "tänään on molemmilla aatesuunnilla samanlaiset haalit käytettävissä".³¹ Vanhojen raja-aitojen särkyymi-

sestä kertoo kuitenkin esimerkiksi se, että Kenttähaalaa alettiin 1980-luvulla käyttää joidenkin uskonnollisten ryhmien kokoontumispaikkana ja että joillakin "kirkkosuomalaisilla" oli 1990-luvun alussa sunnuntaisin tapana mennä ensin kirkkoon ja sitten Kenttähaalille bingoa pelaamaan.

Suomalaisessa siirtolaisyhteisössä on todella kauan voitu puhua sekä sukupolvia että poliittisia ja uskonnollisia ryhmiä toisistaan erottaneista kuiluista. Kuten edellä on todettu, ovat poliittiset kuilut Floridan suomalaisten keskuudesta kuitenkin jo hävinneet, ja vaikka uskonnollisia ryhmiä onkin, näyttävät ne varsin hyvin suvaitsevan toisiaan. Suomalaisuku-

Vuonna 1954 Floridan suomalaisia ”kehoitettiin menemään kello 3 jumalanpalvelukseen ja sitten sieltä vasta tanssimaan”. – Holmberg 1995. Tanssi- paikka oli usein FWE Club eli Kenttähaali. – Valok.: Ismo Söderling. Siirtolaisuusinsti- tuutti.

polvien väliset kuilut näyttävät kuitenkin ”ikuisilta”, ja Floridassa suomalaisia jakavat haaleille myös henkilöriidat. Joukoilla on johtajansa, joita toiset ihailevat, toiset väheksyvät. Näiden johtajien toiminta näyttää 1990-luvun alussa jakavan suomalaisia Suomi-talolle ja Kenttähaalille jopa enemmän kuin perinteiset aatteelliselle pohjalle rakentuneet yhteistyö- pyrkimykset ja ristiriidat.

Kirkkoja, urheilua, radio-ohjelmia ja sanomalehti

”Kirkkosuomalaiset” pitivät Turistiklubia omana paikkanaan alusta asti, mutta 1980-luvulla he tulivat myös Kenttähaalille. ”Kirkkosuomalaiset” halusivat kuitenkin myös omat paikkansa, joissa voitaisiin järjestää erilaisia uskonnollisia tapahtumia.

Ensimmäisen seurakuntansa Floridan suomalaiset perustivat vuonna 1953. Tämä Suomi-Synodiin kuulunut seurakunta on käyttänyt nimeä St. Andrew’s

Lutheran Church in Lake Worth. Suomi-Synodin perässä tulivat sitten lestadiolaiset, helluntailaiset ja lähetyskirkkolaiset. Floridan suomalaisten seurakuntien määrä kasvoi vähitellen niin, että Lake Worth-Lantan alueesta muodostui amerikkalais-suomalaisen kirkollisen toiminnan suomenkielinen keskus.

Vielä 1990-luvun alkaessa suomenkielisiä jumalanpalveluksia ja hartaustilaisuuksia järjesti Lake Worthissä ainakin viisi seurakuntaa, joista yksi oli edellä mainittu St. Andrew’s Lutheran Church. Tämä seurakunta järjesti kerran viikossa sekä suomenkielisen että englanninkielisen jumalanpalveluksen, minkä lisäksi oli muutakin suomen- ja englanninkielistä toimintaa. Seurakuntaan kuului vuonna 1992 yli 600 jäsentä eli se oli amerikkalais-suomalaiseksi seurakunnaksi huomattavan suuri, ja se pystyi palkkaamaan kaksikin pappia.

1990-luvun alussa Floridan ”suomalaiskylästä” löytyi myös kaksi laestadiolaisseurakuntaa, helluntaiseurakunta ja yksi seurakunta, joka käytti nimeä ”Suo-

malainen kirkko, Church of Nazarene, Finnish Mission”.³² Lestadiolaisseurakunnista suurempi käytti nimeä Apostolic Lutheran Church. Toinen oli ”vanhoillislestadiolaisten” pienen pieni seurakunta, Florida Laestadian Lutheran Congregation. Molemmilla näillä oli myös suomenkielistä toimintaa. ”Vanhoillislestadiolaisilla” kokouksia oli tosin vain muutaman kerran vuodessa, mutta näiden tammi-kuussa järjestämät talviseurajat ovat toisaalta olleet tapahtuma, johon on kokoonnutnut tämän lestadiolaissuunnan kannattajia muualtakin Yhdysvalloista ja jopa Suomestakin.

Helluntailiikkeen suomenkielistä sanomaa on Floridassa kuultu jo 1920-luvun lopulla, mutta vasta 1950-luvulla ”helluntaiherätyksen tuulet” alkoivat puhallella voimakkaasti Lake Worthissa, ja 1970-luvun alussa tämä kaupunki sai oman helluntaiseurakuntansakin. Vuosikymmenen lopulla sillä oli noin 80 jäsentä ja oma rukoushuone. 1990-luvun alussa tämä rukoushuone myytiin ja tilalle ostettiin suurempi kokoustila, josta on käytetty nimitystä Kotikirkko. Floridan muihin suomalaisseurakuntiin verrattuna helluntaiseurakunta on ollut nuorten seurakunta.³³

Helluntaiseurakuntaa lukuun ottamatta Floridan suomalaisten seurakunnat ovat olleet ensi sijassa eläkeläisten seurakuntia, mikä on näkynyt monella tavalla niiden toiminnassa. Niinpä tiedetään, että vuosina 1953–74 St. Andrew’s Lutheran Churchin papit toimittivat 860 hautausta, 132 ristimistä, 120 konfirmaatiota ja 172 vihkimistä. Vuonna 1992 seurakunnan papit hautasivat 26 seurakunnan jäsentä ja 40 muuta, kastoivat 7 lasta ja vihkivät avioliittoon 16 paria.³⁴ Keväällä 1993 las-

1960-luvulla Suomesta tulleet viihdetaitelijat alkoivat vieraila ahkerasti Floridan haaleilla. Esimerkiksi vuonna 1966 Floridassa esiintyivät ainakin Heimo Haitto, Mauno Kuusisto, Veikko Ahvenainen ja Lehtovaaran perheorkesteri. Turistiklubin haalikaudella 1972–1973 esiintyivät ainakin Etelä-Karjalan Mieskuoro, Matit ja Mikot, Mestarikuoro ja Jussit. Tämän lisäksi klubilla tarjosivat omaa ohjelmaansa Toronton Mieslaulajat ja New Yorkin Eestiläinen Mieskuoro. – *Holmberg 1995.*

kettiin, että seurakunnan jäsenistä noin 70% oli eläkeläisiä.³⁵

Floridan suomalaiset seurakunnat ovat toimintansa aikana koonneet tilaisuuksiinsa tuhansia eläkeläisiä ja palvelleet muitakin kuin jäseniään. Suomenkielisisä jumalanpalveluksissa ovat käyneet jonkin verran nekin suomalaiset, joiden ”oma kieli” on jo ollut englanti. Suomenkielinen jumalanpalvelus on ollut monelle tärkeä perinne.

Suomalaisille eläkeläisille ja vielä työssä olleille on ollut tarjolla kuitenkin paljon muutakin kuin haalien tanssit ja seurakuntien hartaustilaisuudet. Urheilusta kiinnostuneille perustettiin kaksikin urheiluseuraa, vuonna 1974 Floridan Naisvoimistelijat ja muutamaa vuotta myöhemmin urheiluseura Pohjantähti. Kalevaisten aatteita vaalineille perustettiin kalevaisten osastonsa, Auringottaren tupa vuonna 1956 ja Etelän Maja vuonna 1958. Karjalaiset saivat vuonna 1967 karjalaiseuransa, pohjalaiset vuonna 1975 pohjalaiseuransa. Sodan muistojen vaa-

Lake Worth ja Lantana ovat olleet usein amerikansuomalaisten järjestöjen kokouspaikkana. Niinpä kalevaiset pitivät vuonna 1978 vuosikokouksensa Floridassa. Kuvasta voi todeta, että valtaosa järjestön toimihenkilöistä oli jo ehtinyt eläkeikään. – *Kuvan omistaa Alfons Ukkonen.*

lijoille perustettiin vuonna 1968 aseveli-järjestö ja alkoholiin sortuneille AA-kerho. Finlandia Foundationilla oli täällä osastonsa, samoin American Scandinavian Foundationilla. Täällä toimivat myös Lepokodin ystävät, Suomi-Opiston ystävät ja tietenkin myös Kultaisen iän kerho.³⁶

Osa Floridan suomalaisten järjestöistä on koonnut 1900-luvun alun ”*ouldtaimareita*”, osa 1920-luvun siirtolaisia ja osa ”*viimeisen paatin*” miehiä ja naisia – ja tietenkin myös toisen polven suomalaisia. Kalevaiset oli vuosisadan alussa tulleiden järjestö, vaikka se sitten onnistuikin kokoamaan riveihinsä sekä myöhemmin tulleita että myös toisen polven suomalaisia. Pohjoisessa perustettu aseveljien järjestö

oli alkujaan pääasiassa maailmansotien välisenä aikana tulleitten järjestö, mutta Floridan aseveljet olivat alusta alkaen lähes pelkästään toisen maailmansodan sankareita, joita yhdistivät kokemukset Suomen rintamalla. 1980-luvun lopulla Floridan aseveljien järjestö jakautui kah-tia.

”*Viimeisen paatin siirtolaiset*” eivät Floridassa eivätkä muuallakaan ole yleisesti ottaen olleet kiinnostuneita aikaisempien sukupolvien järjestöistä. Tämä on ehkä osittain johtunut siitä, että viimeksi tulleista suuri osa on ollut työelämässä eikä näillä ole ollut samalla tavalla aikaa kuin eläkeläisillä. Osittain selitys lienee jonkinlainen sukupolvien välinen kiilu. 1980-luvulla Suomesta Floridaan

tullut siirtolainen lähti eri Suomesta kuin 1920-luvun siirtolainen, eikä hän ole tuntenut aikaisempien sukupolvien toimintaa omakseen. – Turistiklubi on ehkä poikkeus. Sen perustivat 1900-luvun alussa tulleet siirtolaiset, ja 1970-luvun kuluessa siitä tuli ”viimeisen paatin” siirtolaisten toiminnan keskus.³⁷

Lake Worth ja Lantana eivät ole olleet vain suomenkielisten siirtolaiseläkeläisten tyyssijojä. Alueelle on tullut myös suomenruotsalaisia, joilla on ollut täällä oma tukikohtansa, Runeberg-järjestön osasto. Suomenruotsalaisia siirtolaisia on kuitenkin ollut niin vähän, ettei suuruus suuntainen järjestötoiminta ole ollut mahdollista.

1950-luvun alkaessa Lake Worth-Lantan alueella oli suomalaisia jo niin paljon, että suomenkielisen radio-ohjelman säännöllinen lähettäminen tuli kannattavaksi. Halls of Finland aloitti vuonna 1950. Se sai rinnalleen hiukan myöhemmin ohjelman, joka käytti nimeä Finnish American Radio Hour, myöhemmin American Finnish Evening Hour. Halls of Finland on etsinyt suomalaisia kuulijoita sunnuntai- ja lauantai-iltoina, American Finnish Evening Hour lauantai-iltoina. Molemmat ovat tarjonneet suomalaisille uutisia, viihdettä ja ”yllätysvieraiden” haastatteluita.³⁸

Floridan suomenkieliset radio-ohjelmat ovat koostuneet ennen kaikkea suomalaisesta musiikista, haastatteluista ja uutisista – samaan tapaan kuin pohjoissaksikin. Floridan lähetyksiin on sisällynyt usein myös amerikansuomalaisten omaa musiikkia, useimmiten kuorolaulua. 1970-luvulla lähetykset muuttuivat niin,

New Yorkin Uutisissa kuvattiin New Port Richeytä vuonna 1954 seuraavasti: ”Verot ovat hyvin pienet ... Ne, jotka tänne tulevat, tuntevat itsensä paljon nuoremmiksi. Kai tämä lämmen ilmasto vaikuttaa sen. Muuten täällä on paljon huvipaikkoja kuten muuallakin, ja kirkkojakin on monta. Meri antaa kaloja ... täällä ei myöskään ole tehtaita ... ja leppoinen meri-ilma on ympäri vuoden kuin lääketä.” – *New Yorkin Uutiset* 26.2.1954.

että kun ne aikaisemmin olivat olleet ”suoria lähetyksiä”, perustuivat ne nyt aikaisemmin tehtyihin nauhoituksiin. – Mutta niinkuin aikaisemminkin ovat Floridan suomalaisten radio-ohjelmat viime vuosinakin olleet pääosin yhden miehen tai naisen tuottamia ohjelmia.

Floridan suomalaisille radio on tarjonnut säännöllisesti myös kahta uskonnollista ohjelmaa. Toisen niistä on tuottanut Lake Worthin helluntaiseurakunta, toisen Lake Worthin apostolis-lutherilainen kirkko. Nämä ovat olleet puolen tunnin mittaisia ohjelmia.

Jo 1950-luvulla Lake Worthin-Lantan alue kasvoi amerikansuomalaisen kulttuurin vahvimmaksi linnakkeeksi. Oma sanomalehti Floridan suomalaisilla ei kuitenkaan ollut, vaan nämä saivat tyytyä siihen, että kaikki siirtolaislehdet julkaisivat Floridassa olleiden kirjeenvaihtajien raportteja. Vasta vuonna 1984 alueen suomalaiset saivat oman lehtensä. Amerikan Uutiset muutti tällöin Minnesotasta Floridaan.

Kun Amerikan Uutiset myytiin Floridaan, koki lehti radikaalin rakennemuutoksen. Vuoteen 1984 asti se oli lehti, jossa siirtolaiset puhuivat toisilleen. Pääosa lehden sisällöstä koostui paikalliskirjeenvaihtajien rupattelusta sekä matkustamisista, sairastamista ja kuolemista koskevista tiedoista. Floridassa siitä tuli suomalainen paikallislehti, joka pyrki kyllä säilyttämään pohjoisessa olevat tilaajansakin, mutta tulevaisuutta lehti haki ennen muuta Floridan nuorista suomalaisista siirtolaisista. Floridan tapahtumat saivat luonnollisesti aikaisempaa enemmän palstatilaa, Floridan suomalaisseurojen ilmoittelu keskittyi tähän lehteen, ja lehti sai Floridan suomalaisesta yritysmaailmasta aikaisempaa paljon enemmän ilmoituksia.

Floridaan siirretty Amerikan Uutiset on myös ollut lehti, joka on tavoitellut lukijoikseen Suomesta Floridaan tulleita turisteja ja julkaissut siksi hyvin paljon Suomea koskevia uutisia. Muista suomalaisista siirtolaislehdistä poiketen lehden lukijakunta ja tilaajakunta olivat 1990-luvun alussa uudessa kasvuvaiheessa. Kun nimittäin muilla suomalaisilla siirtolaislehdillä oli tähän aikaan vaikeuksia 2 000 tilaajan löytämisessä, oli Amerikan Uutisilla yli 3 000 tilaajaa – näistä puolet asui Floridassa. Lukijoita lehdellä oli ehkä jopa 20 000. Tällaisena lehdellä uskottiin olevan tulevaisuutta aina 2000-luvulle asti.³⁹

New Port Richey

Lake Worthin ja Lantanin lisäksi suomalaisia on Floridassa löytynyt lähinnä Miamiasta ja New Port Richeystä. Miamin suomalaisten määrä on ollut kuitenkin

niin vaatimatonta, että se on riittänyt vain hyvin vaatimattoman järjestötoiminnan perustaksi. ”Parhaina aikoina” Miamin suomalaisilla oli kokoontumispaikkanaan Red Men’s Hall.

New Port Richeyssä suomalaisia ei ole ollut juuri enempää kuin Miamissa. Pienessä kaupungissa yhteistoiminnan rakentaminen lienee kuitenkin ollut paljon helpompaa kuin puolen miljoonan asukkaan Miamissa.

New Port Richeyn suomalaisyhteisönkin syntyyn kuului vaihe, jolloin alueelle tuli Pohjoisesta suomalaisia farmareita. Näitä seurasivat eläkeläiset, joiden määrä jäi kuitenkin Lake Worth-Lantanin suomalaiseläkeläisiin verrattuna pieneksi. Suurimmillaan New Port Richeyn suomalaisyhteisöön kuului nimittäin vain 250-300 henkilöä.⁴⁰ Järjestötoimintakin oli itärannikon suomalaiskeskusten toimintaan verrattuna vaatimatonta.

Suomalaisten järjestötoiminta alkoi New Port Richeyssä 1940-luvun loppupuolella, jolloin tämän paikkakunnan suomalaiset avustivat muiden amerikkalais-suomalaisten tapaan Koti-Suomea. Avustusjärjestö muuttui vuonna 1949 Finnish-American Clubiksi. Ensimmäisen ja ainoaksi jääneen seurakuntansa – Luterilaisen Lähetysyhdistyksen – New Port Richeyn suomalaiset perustivat vuonna 1951.

New Port Richeyn Finnish-American Club toimi aluksi suomenkielisenä. 1970-luvun lopulla se sai kuitenkin englanninkieliset säännöt, ja pian kaikissa sen tilaisuuksissa alettiin käyttää englannin kieltä. Myös seurakunnan kieli muuttui suomesta englanniksi. 1980-luvun puolivälissä suomenkielisiä jumalanpalveluksia oli enää vain juhannuksena ja pääsiäisenä.⁴¹ 1990-luvun alkaessa New Port

Richey muistutti siten enemmänkin jo Keskilämmen entisiä suomalaispaikkakuntia kuin Lake Worth-Lantanen aluetta, jossa suomalaisuus myös suomen kielen muodossa esiintyi vielä voimakkaana.

Suomalaiset turistit löytävät Floridan

Kohtalaisen suuri osa suomalaisista lieene 1960- ja 1970-luvulla tiennyt, että Florida oli paikka, jossa oli todella paljon eläkepäiviään viettäviä suomalaisia siirtolaisia. 1980-luvulla monen suomalaisen Floridan kuva oli jo toinen. Floridaa on nimittäin 1980-luvun alusta lähtien myyty suomalaisille turisteille paikkana, josta löytyy lämpöä, aurinkorantoja ja suomalaisten omistamia motelleja. Floridasta tuli 1980-luvulla monen suomalaisen ajatuksissa myös paikka, jonne suomalaiset ”veropakolaiset” hakeutuivat.⁴²

Floridaan mennyt ”veropakolainen” on ollut varsin epämääräinen termi. Hänet on saatettu luokitella rikolliseksi, mutta joillekin tämä termi on viitannut vain Suomen korkeaan verotukseen.

Kaksi suomalaista kirjailijaa, Arto Paasilinna ja Antti Tuuri, vaikutti hyvin paljon siihen, että Floridan kuva oli 1990-luvun alkaessa suomalaisten silmissä varsin yksipuolinen ja että tässä kuvassa olivat vahvasti esillä veropakolaiset ja rikolliset. Arto Paasilinnan panos – mehevä ja yksipuolinen Floridan suomalaisyhteisön kuvaus – löytyy vuonna 1983 ilmestyneestä teoksesta ”Hirtettyjen kettujen metsä”. Kuvauksen ydin sisältyy seuraavaan lainaukseen:

”Oiva Juntunen tutustui muutamiin suomalaisiin roikaleisiin, jotka olivat pa-

enneet kolttosiaan Floridaan. Yleensä näillä veikoilla oli tunnolla maksamattomia veroja, konkurssirikoksia, kavalluksia, lahjomisia ja muuta sellaista. Jotkut harrastivat liiketoimintaa, toiset kulluttivat kotimaasta kähveltämiään rahojaa. Selvin päin nämä miehet ylistivät amerikkalaista vapaata elämäntapaa, mutta juotuaan itsensä humalaan he valittelivat koti-ikävää vedet silmissä. Pakolainen kaipaa kotimaahan vaikka olisi rikollinenkin.

Suomalaiset pitivät usein kosteita kutsuja, joissa grillattiin härkää, pärskittiin uima-altaissa ja vaihdettiin ajatuksia edellisellä viikolla tehdyistä paikallisista murhista ja murroista. Näissä kemuissa oli aina mukana tukevarunkoisia liike miehiä, jotka ruskeina ja rasvaisina sie mailivat viskiä. Mukana oli myös rypistymäisillään olevia entisiä missejä ja lihomisensa aloittaneita mannekiineja sekä muutama siipirikko lentoemäntä. Paikalla oli myös jokunen upseeri, joka vielä taisteli Karjalan metsissä, tai liikennelentäjä, jolta lupakirja oli otettu pois. Ja sitten paljon kaakattavia leskirouvia, jotka olivat onnistuneet hautaamaan suomalaiset kaivosmiehensä ja viettivät nyt viimeisiä iltaruskon hetkiään sulatellen selluliittikerrostumia pylllyistään ja murehtien Vanhan Maan kurjaa elintasoaa. Öisin tällaiset juhlat päättyivät väsyneisiin irstailuihin, joita ryydittivät melankoliset suomalaiset kansanlaulut.” Jo Karjalan kunnalla lehtii puu” oli erittäin suosittu.”⁴³

Arto Paasilinnan romaanissa Floridan tapahtumat ovat vähäinen sivujuonne. Antti Tuurin vuonna 1986 julkaisemassa ”Ameriikan raitti” -teoksessa tapahtumien sijaan keskittyvät Floridan Lake Worthiin. Eniten esillä olevat suomalaiset

ovat tässä romaanissa pohjalaisia liike- miehiä, jotka ovat paenneet Suomesta erilaisia verorikoksia.⁴⁴

Floridasta löytyy varmasti esimerkkejä Paasilinnan ja Tuurin kuvaamista suomalaisista ”roikaleista”, mutta Suomesta tulleitten ”viimeisen paatin siirtolaisten” joukossakin nämä muodostavat häviävän pienen osan. Paljon merkittävämpi osa suomalaisista uussiirtolaisista on yrittäjiä, jotka sanovat muuttaneensa Floridaan, koska ”Suomi ei ymmärrä yrittäjää”. Ainakin osa näistä Suomen kurjuuden todistelihoista on kuitenkin alkanut pitää synnyinmaataan ankeana vasta Amerikkaan tultuaan. – Eniten Suomesta 1980- ja 1990-luvulla Floridaan muuttaneissa lie- nee kuitenkin ollut eläkeläisiä, jotka muuttavat Floridaan vain talvikaudeksi – eivätkä Yhdysvaltain viisumimääräysten takia voisi sinne pitemmäksi ajaksi muut- taakaan.

Lake Worth-Lantanin ”suuri suomalais- kylä” syntyi nimenomaan 1900-luvun alussa Amerikkaan työhön tulleitten suur- ten siirtolaismassojen eläkkeenviettopaik- kiksi. Useimmat vuosisadan alussa Ame- rikkaan tulleet – Floridaan 1950- ja 1960- luvulla muuttaneet – siirtolaiset oli kuitenkin kirjattu jo 1970-luvun loppuun tul- taessa kuolleiksi. Kenttähaalin ja Turisti- klubin rakentajat siirtyivät manan majoil- le, mutta Floridan suomalaisyhteisöt eivät hävinneet. Vuosisadan alun siirtolaisia seurasivat 1920-luvulla Suomen jättäneet siirtolaiset, ja myös toinen sukupolvi kan- soitti runsaslukuisena Floridan suoma- laispaikkakuntia. Floridaan talvikaudek- si tulleissa oli paljon viimeistään 1980-lu-

vulla myös kanadansuomalaisia. 1980-lu- vulla Florida alkoi saada siirtolaisia myös Suomesta, minkä lisäksi Floridasta tuli tuolloin paikka, johon talviaikana hakeu- tui suomalaisia turisteja.

Kuinka paljon Floridassa oli 1990-lu- vun alkaessa ”nuoria suomalaisia” ja kuinka paljon sinne tuli vuosittain suoma- laisia turisteja? Erään arvion mukaan Palm Beach Countyssa oli 1990-luvun alussa 15 000 suomalaista, josta 2/3 oli pohjoisesta tulleita eläkeläisiä. Työelä- mässä olevia suomalaisia arvioitiin ole- van 5 000, ja näistä 2 000:n laskettiin ole- van Suomesta tulleita.⁴⁵

Suomalaisturisteja alkoi Floridaan tul- la vuoden 1980 paikkeilla, jolloin Aurin- komatkat ja Tjäreborg alkoivat markki- noida Floridaa vaihtoehtona esimerkiksi Kanarian saarten aurinkorannoille. Vuon- na 1992 laskettiin, että Floridassa kävi vuodessa noin 20 000 suomalaista. Suuri osa oleskeli alueella vain kaksi viikkoa, mutta joukossa oli aika paljon – erään ar- vion mukaan jopa tuhansia – niitäkin, jot- ka viettivät Floridassa koko talven. Huo- mattava osa suomalaisturisteista majoit- tautui Lake Worthin tai Lantanin suoma- laismotelleihin. Pieni osa, ehkä noin 100 tai enintään muutama sata, hankki Flori- dasta oman asunnon. Nimenomaan vuo- den 1990 paikkeilla asunnon hankkimi- nen Floridasta oli edullista. Helsinkiläi- sen yksion hinnalla sai nimittäin tähän ai- kaan Floridasta hyvän omakotitalon.

1990-luvun alussa Suomesta tulleet tu- ristit olivat niin merkittävä osa Turistiklu- bin (Suomi-talon) toiminnassa, että jotkut paikkakunnalla vakinaisesti asuneet suoma- laiset pitivät asiaa jopa kiusallisena. Joku valitti, että turisteja palveltaessa unohtettiin kokonaan alueen ”varsinaiset

suomalaiset”. Talkoovoimin toimintaa ylläpitäneiden oli kuitenkin helppo vastata toteamalla, että vain ”heidän [Suomesta tulleiden] käynneillään meidän ’haalimme’ pysyy auki”.⁴⁶

Suomalainen turisti ei ole näkynyt vain Lake Worthin ja Lantanin katukuvassa ja Suomi-talon illanvietoissa. Myös

St. Andrew’s Church on saanut osansa turisteista. Seurakunta on yhdessä Koti-Suomen kirkon kanssa palkannut jopa erityisen ”turistipapin”, joka toimii nimenomaan suomalaisten turistien parissa. Jumalanpalvelukseen osallistuu talvikaudella yleensä ainakin muutamia kymmeniä suomalaisturisteja.

Kanadansuomalaiset itsenäistyvät

18

■ Kanadansuomalaiset olivat 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun ensi vuosikymmenien aikana osa Pohjois-Amerikan suomalaisyhteisöä, jonka pääosa asui Yhdysvalloissa ja pienempi osa Kanadassa. Raja ei merkinnyt aluksi juuri mitään. Suomalainen siirtolainen meni sinne mistä arveli saavansa hyvin palkattua työtä tai viljeltäväksi kelpavaa maata.

Lukuisat organisaatiot kattoivat sekä Yhdysvallat että Kanadan. Niinpä Imatraliittoon kuuluvia työväenyhdistyksiä löytyi 1900-luvun alussa rajan molemmilta puolilta. Kanadansuomalaisten raittiusseurat jäljittelivät amerikansuomalaisia raittiusseuroja, ja Suomi-Synodin papit huolehtivat sieluista rajan molemmin puolin, jos aikaa sattui kanadansuomalaisille riittämään. Amerikansuomalaisten sanomalehdetkin olivat ajoittain kanadansuomalaisten tärkeimpiä sanomalehtiä. Kanadassa lyhyen ajan ilmestynyt Matti Kurikan Aika-lehti taas levisi Yhdysvaltoihin ainakin yhtä paljon kuin Kanadaan.

Ja kun kanadansuomalaiset saivat omiakin lehtiään, olivat toimittajat usein Yhdysvalloista tulleita. Vähitellen tuli kuitenkin erottaviakin tekijöitä.

Kun kanadansuomalaiset perustivat Työkansan vuonna 1907, ei lähtökohta ehkä ollut sen kummempi kuin silloin, kun amerikansuomalaiset perustivat työväenlehtiä suuren mantereen eri osiin. Pohjois-Amerikka oli niin suuri alue, että Hancockissa ilmestynyt Työmies ei palvellut riittävän hyvin mantereen kaikkia osia. Ensimmäisen maailmansodan aika oli kuitenkin jo vaihe, jolloin suomalaiset siirtolaisyhteisöt alkoivat jossain määrin kulkea omia teitään. Yhdysvalloissa ilmestyneiden suomalaisten työväenlehtien levittäminen Kanadassa kiellettiin. Sodan aikana myös IWW-liikkeen toiminta Kanadassa kiellettiin, jolloin liikkeen kannattajat perustivat Kanadaan IWW:stä hiukan poikkeavan järjestön, OBU:n (ks. edellä s. 94–95), joka tosin jäi päivänperhoseksi. Suomi-Synodi ei 1920-luvulla kyennyt huolehtimaan kanadalaisista seurakunnistaan, jolloin tähän synodiin Kanadassa kuuluneet seurakunnat saivat katto-organisaatiokseen kirkkokunnan, joka käytti nimeä United Lutheran Church in America.

Kanadan ja Yhdysvaltain siirtolaislain-säädännöllä oli silläkin oma erottava vaikutuksensa nimenomaan 1920-luvulta lähtien, jolloin suomalaisen siirtolaisen oli paljon helpompi päästä Kanadaan kuin Yhdysvaltoihin. Jo 1920-luvun lopulla kanadansuomalainen siirtolaisyhteisö olikin ikärakenteeltaan erilainen kuin Yhdysvaltain suomalainen siirtolaisyhteisö. Kanadansuomalaisten keski-ikä oli ehkä 10–15 vuotta alempi kuin amerikansuomalaisten.

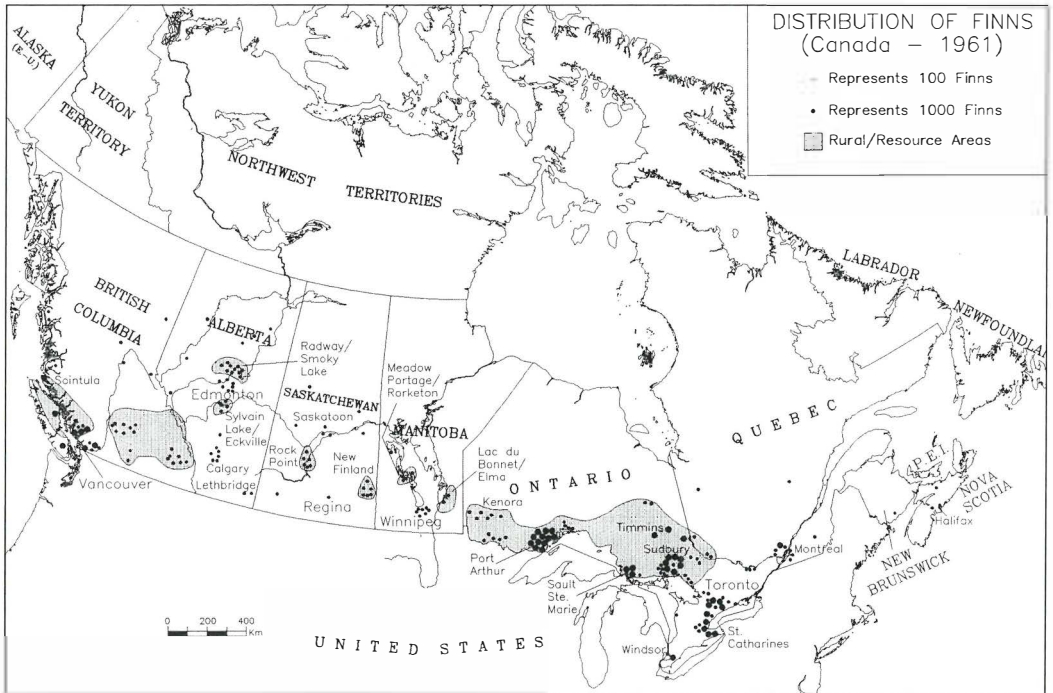
1930-luvun alkaessa kanadansuomalainen siirtolaisyhteisö oli siis ikäraken-

teeltaan aivan erilainen kuin amerikansuomalainen. Tämän lisäksi Yhdysvaltain ja Kanadan suomalaiset kuuluivat jo eri järjestöihin, joiden yhteistoiminta oli vähäistä. Yhdysvalloissa ilmestyneitä sanomalehtiä levisi kuitenkin varsin paljon kanadansuomalaisten keskuuteen. Ehkä on paikallaan myös todeta, että Kanadasta muutti jatkuvasti suomalaisia Yhdysvaltain puolelle. Erityisesti sinne muutti 1930-luvulla Kanadaan tulleita nuoria suomalaisia naisia, joille oli runsaasti tarjolla kotiapulaisen työtä Yhdysvaltain suurissa kaupungeissa, etenkin New Yorkissa.¹

Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä Pohjois-Amerikan kahden suomalaisyhteisön erilaistuminen – ja samalla kanadansuomalaisten itsenäistyminen – jatkui. Tämä johtui paljonkin siitä, että Kanadaan tuli 1950-luvulla varsin runsaasti uusia suomalaisia siirtolaisia, kun sen sijaan Yhdysvaltain siirtolaislain-säädäntö rajoitti suomalaisten maahanpääsyä hyvin tiukasti. Niinpä 1950-luvun kanadansuomalaista siirtolaisyhteisöä olisi paikallaan luonnehtia nuorten yhteisöksi, kun Yhdysvaltain suomalaisyhteisö sen sijaan alkoi olla hallitsevasti eläkeläisten yhteisö.²

Kanadansuomalaiset ovat lukeneet toisen maailmansodan jälkeenkin Yhdysvalloissa ilmestyneitä suomalaislehtiä. Niinpä Industrialistilla oli loppuun asti myös oma kanadalainen lukijakuntansa. Samoin Raivaajalla ja New Yorkin Uutisilla on ollut Kanadassa oma pieni lukijakuntansa, kun sen sijaan kanadansuomalaisilla sanomalehdillä ei juuri ole lukijoita Yhdysvalloissa.

Kanadansuomalaiset ovat asuneet suunnattoman laajalla alueella, suurin osa kuitenkin joko Ontariossa tai Brittiläisessä Kolumbiassa. Kuva kertoo väestön ja asutuksen jakautumisesta vuonna 1961. Tummat alueet ovat joko maatalousalueita tai raaka-aineiden tuotantoalueita.

Amerikan- ja kanadansuomalaiset lehdet olivat 1950-luvulta aina 1970-luvulle asti jossain määrin erilaisia. Kanadansuomalaiset lehdet tehtiin juuri Suomesta tulleille nuorehkoille ihmisille, amerikkansuomalaiset lehdet taas jo kauan maassa olleille eläkeläisille. Kanadassa suomalaislehdet alkoivat olla eläkeläisten lehtiä vasta 1980-luvulla. Yhdysvalloissa ne puolestaan alkoivat Amerikan Uutisten johdolla hakea näihin aikoihin tilaajikseen harvalukuisia ”uussiirtolaisia”. Eläkeläisen näkökulma näkyi 1990-luvun alkaessa selvemmin kanadansuomalaisissa kuin amerikkansuomalaisissa sanomalehdissä.³

Järjestöt eivät sanottavasti ole yhdistäneet amerikan- ja kanadansuomalaisia toi-

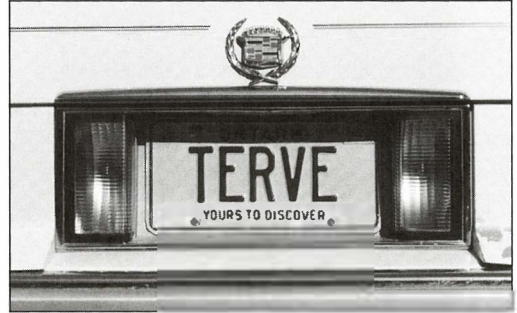
siinsa toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Eniten yhteistyötä lienee ollut seurakuntien parissa. Suomi-Konferenssi on yhdistänyt jossain määrin niitä suomalaisia, jotka ovat tavalla tai toisella kuuluneet aikoinaan Suomi-Synodiin kuuluneisiin seurakuntiin. Kalevaisilla oli 1980-luvun lopulla osastoja myös Kanadassa (kolme majaa ja yksi tupa), mutta kalevaisten merkitys Pohjois-Amerikan suomalaisten yhteensitojana oli jo vähäinen.⁴

Kanadansuomalaisten johtohenkilöt ovat viimeistään 1970-luvulta lähtien etsineet ryhmälleen omaleimaisuutta. Tämä on näkynyt esimerkiksi erilaisissa historiahankkeissa ja myös suurissa joukkoja koonneissa juhlatilaisuuksissa. Niinpä ka-

kanadansuomalaiset ovat pitäneet tiukasti kiinni suurjuhlistaan samaan aikaan, kun amerikansuomalaiset ovat olleet luopumassa erilaisista aluejuhlistaan ja aatteelliselle pohjalle rakentuneista suurtahtumista ottaen tilalle vuosittaiset FinnFest USA -juhlat. Suurjuhlat ovat olleet kanadansuomalaisuuden symboli.⁵

Kun puhutaan kanadansuomalaisten itsenäistymisestä, on muistettava myös siirtolaisen suhde valtioon. 1900-luvun alkua lähes kaikki Suomessa syntyneet Pohjois-Amerikan siirtolaiset olivat Suomen kansalaisia, ja vielä 1920-luvun alkaessakin vasta alle puolet näistä oli ehtinyt hankkia joko Yhdysvaltain tai Kanadan kansalaisoikeudet. Uuden kotimaan kansalaisuuden ottaneiden määrä kasvoi kuitenkin jatkuvasti. Tämä merkitsi sitä, että ennen pitkää lähes kaikki suomalaiset

Suomalaisuudesta voi Kanadassa kertoa monellakin tavalla. Auton toiseen rekisterikilpeen voi kirjoittaa vaikka suomenkielisen tervehdyksen. – *Auton ja kuvan omistaa Varpu Lindström.*

siirtolaiset olivat joko Yhdysvaltain tai Kanadan kansalaisia, eivät enää "vain siirtolaisia". Korostuneimmin "kansalaisyhtyminen" lienee näkynyt maailmansotien yhteydessä.

Siirtolaisten historian kirjoittaminen

19

■ Vuosisatain vaihteessa joillakin Pohjois-Amerikan suomalaispaikkakunnilla kuten New Yorkissa ja Cokattossa oli jo siirtolaisvanhuksia, ja Suomesta tulleen siirtolaisuuden alkuvaiheet alkoivat monellakin paikkakunnalla olla hämärtyvän muistitiedon varassa. Oli helppo huomata, että muistitieto katoaisi nopeasti. Tämä sai monenkin koulutusta hankkineen siirtolaisen vakuuttumaan siitä, että oli aika kirjoittaa jotakin Suomen amerikansiirtolaisuuden alkuvaiheista.

Alexander Leinonen – 1800-luvun ansioitunein amerikansuomalainen sanomalehtimies – keräsi Amerikkaan päätyneistä maanmiehistään tietoja jo 1870-luvulla. Leinosella tuskin oli mielessään minäkäänlaisen historian kirjoittaminen. Häntä kiinnosti lähinnä se, miten suomalaiset olivat menestyneet farmareina. Amerikansuomalaisen historiankirjoituksen ”isän” nimen ansainneekin siten Johannes Bäck – pappi, jolla oli 1890-luvulla varsin suurisuuntaisia suunnitelmia.

Historiaharrastuksen herääminen

Johannes Bäck palveli Suomi-Synodia vuosina 1895–1913, aluksi useidenkin seurakuntien pappina, sitten Suomi-Synodin opettajana ja lopuksi Amerikan Suomettaren toimittajana.¹ Siirtolaisvuosiensa alkupuolella häntä kiinnosti sielunhoidon ohella Amerikkaan tulleiden maanmiestensä historia siinä määrin, että hän alkoi suunnitella näiden historiaa koskevan väitöskirjan tekemistä. Tätä varten hän painatti vuonna 1895 kyselylomakkeenkin, jossa hän perusteli hanketta seuraavasti:

*”Et’ eiwät asiat joutuisi ajan häwit-tävän hampaan saaliiksi, unholan kaikki kätkevän haudan sysimustaan multa’an peittyisi, jo siitäkin syystä on tarpeellista talteen korjata, mikä wielä löytyy wain muistin warassa säilytettynä.”*²

Vuonna 1896 Bäck kääntyi Helsingin Yliopiston silloisen Suomen, Venäjän ja Skandinavian historian professorin E. G. Palménin puoleen ja tiedusteli, voitaisiinko hänen amerikansiirtolaisuuteen liittyvä tutkimussuunnittelemansa hyväksyä väitöskirjan teemaksi. Vastaus ei ole säilynyt. Joka tapauksessa Bäckin suunnitelmat jäivät kesken. Vastauksia kyselyihin hän sai eniten Lännestä ja Massachusettsista.³

Samaan aikaan kun Bäck keräsi tietoja lomakkeilla, oli Yhdysvalloissa myös toinen siirtolaisten historiasta kiinnostunut, Akseli Järnefelt, joka oli 1890-luvun lopulla Siirtolainen-lehden toimittaja. Järnefeltin kiinnostus johti myös pitemmälle kuin Bäckin. 1900-luvun alussa Järnefelt julkaisi *Suomalaiset Amerikassa* -nimisen kirjan, jonka näkökulma on nimenomaan historiallinen.

Akseli Järnefelt oli vuosisatain vaihteen suomalaisen siirtolaisyhteisön vaikuttaja. Hän ansioitui sekä sanomalehtimiehenä että historianantutkijana. Hänen vuonna 1899 ilmestynyt ”Suomalaiset Amerikassa”-teoksensa on amerikansuomalaisten historiankuvaajana verrattoman arvokas. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Seuraava merkittävä yrittäjä oli Suomi-Collegessa koulutuksensa saanut pappi, Salomon Ilmonen, joka julkaisi ensimmäiset siirtolaishistorialliset esityksensä jo vuoden 1910 paikkeilla ja viimeiset 1930-luvulla. Ilmonen oli esityksissään yksipuolisesti asioita tulkinnut kiihkosuomalainen pappi, mutta toisaalta on sanottava, että hän oli erittäin ansiokas muistitiedon kerääjä. Hän tallensi Amerikkaa kierrellessään suuren määrän selaista siirtolaisten varhaisvaiheisiin liitty-

vää tietoa, joka oli säilynyt vain siirtolaisvanhusten muistitietona ja joka jo 1900-luvun alussa oli häviämässä.

Leinonen, Bäck, Järnefelt ja Ilmonen olivat yksityisyrittäjiä, jotka olivat kiinnostuneita siirtolaisina eläneiden maanmiestensä vaiheista. Jo 1910-luvun lopulla siirtolaisten menneisyys kiinnosti hiukan suurempaakin joukkoa. Ensimmäinen historiallinen seura – Suomi-Synodin Kirkkohistoriallinen Seura – perustettiin nimittäin vuonna 1919 ”kokoomaan ja säilyttämään kirkkohistoriallisia lähdetietoja Suomi-Synodista ja yleensä Amerikan luterisen kirkon vaiheista”.

Kirkkohistoriallinen seura perustettiin, mutta se ei saanut mitään aikaan. Pari vuotta myöhemmin perustettiin sitten Amerikan Suomalainen Historiallinen Seura, jonka tarkoituksena oli ”kehittää suomalaisten historian harrastusta Amerikassa; koota suomalaisten historiaa koskevaa kirjallisuutta, muistiinpanoja, sanomalehtiä, kuvia y.m.; avustaa Amerikan suomalaisten historian tutkimusta, ainesten keräystä ja teosten painattamista”. Seura pyrki yhteistoimintaan Suomen Historiallisen Seuran ja Suomen Sukututkimusseuran kanssa. Tulokset jäivät kuitenkin vaatimattomiksi.⁴

”Kirkkosuomalaisten” ja vasemmistolaisien välillä oli 1920-luvulla syvä kuilu, joka näkyi myös tällöin toteutuneissa historiahankkeissa. John Wargelin kirjoitti 1920-luvun alussa oman tulkintansa amerikansuomalaisten vaiheista. Wargelinin ”The Americanization of the Finns” suhtautui jyrkän kielteisesti suomalaiseen siirtolaisvasemmistoon. Raivaajan päätoimittaja F.J. Syrjälä kirjoitti toisesta näkökulmasta. Hänen ”Historia-aiheita Amerikansuomalaisesta työväenliikkees-

Salomon Ilmonen (1871–1940) oli tuottelias kirjoittaja. Hän oli hyvin kiinnostunut siirtolaisuuden alkuvaiheista ja kuvasi kirjoissaan satojen ”siirtolaispioneerien” elämäntaiheet. – Siirtolaisuusinstituutti.

tä” -teoksensa oli yhtä yksisilmäinen, kun oli kysymys amerikansuomalaisesta kirkkokansasta. Omalla tavallaan molemmat teokset olivat silti ansiokkaita. Amerikan-suomalaisille pyrittiin niissä löytämään paikka Yhdysvaltain historiassa.

1920-luvun alussa versonut siirtolaisten historian harrastaminen hiipui jo saman vuosikymmenen lopulla elpyäkseen kymmenisen vuotta myöhemmin uudelleen. Näyttää siltä, että tämä elpyminen johtui paljolti lähestymässä olleista Delawaren siirtokunnan perustamisen 300-vuotisjuhlista.

Vuonna 1938 vietettyjen Delawarejuhljen yhteydessä julkaistiin useita suo-

Amerikansuomalaisella työväenliikkeellä oli omat historioitsijansa. Vuosikymmeniä Rai-vaajan päätoimittajana ollut Frans Josef Syrjälä (vas.) julkaisi jo vuonna 1925 tutkielman ”Historia-aiheita Ameriikan suomalaisesta työväenliikkeestä”. Elis Sulkanen (kesk.) puolestaan kirjoitti 1950-luvun alussa ”Amerikan Suomalaisen Työväenliikkeen Historian”. William Eklund (oik.) taas kirjoitti teoksen ”Canadian rakentajia”, jossa kartoitettiin Canadian Suomalaisen Järjestön historiaa vuosilta 1911–1971. – *Työmies kymmenvuotias 1913; Lehtipaja. Työmiehen neljännesvuosisatajulkaisu 1928; Siirtolaisuusinstituutti.*

malaisten siirtolaispioneerien vaiheisiin liittyneitä esityksiä, joiden tietopohjana oli ruotsalaisen Amandus Johnsonin neljännesvuosisata aikaisemmin julkaisema perusteellinen esitys Delawaren siirtokunnan synnystä ja vaiheista. Johnsonin tietoja täydennettiin enemmän tai vähemmän lennokkaalla amerikansuomalaisella mielikuvituksella.

Delaware-juhlat nostivat suomalaisen siirtokansan itsetuntoa. Siirtokansalla oli nyt juurensa siinä ajassa, jolloin Pohjois-Amerikka oli saanut eurooppalaisen asutuksensa. Siirtolaisuus Suomesta oli Delaware-juhlia vietettäessä kutakuinkin päättynyt, ja historiaa harrastavat siirtolaiset totesivat, miten toinenkin ”pioneeriaika oli painumassa menneisyyteen”. Joku laati asiasta kiertoartikkelinkin, joka

julkaistiin useissa amerikansuomalaisissa sanomalehdissä.⁵ Kirjoituksessa vaadittiin, että oli lisättävä ”Suomalais-Amerikkalaisen Historiallisen Seuran tehokkuutta”, kerättävä ”ainehistoa”, tehtävä tutkimustyötä, edistettävä julkaisutoimintaa ja perustettava historiallinen museo. Suomi-Opisto oli luvannut ottaa vastuun kerätyn lähdeaineiston säilyttämisestä.

Historiaseuroja ja muistomerkkejä

Suomalais-Amerikkalainen Historiallinen Seura oli kenties sama, joka oli alkanut toimia jo vuonna 1921. Tämän seuran (tai seurojen) toiminta jäi julistuksen tasolle. Samoin ilmeisesti kävi vuonna 1938 perustetun Michiganin Suomalaisen

Amerikan- ja kanadansuomalaiset olivat 1950- ja 1960-luvulla erittäin kiinnostuneita omasta historiastaan. Kymmenille paikkakunnille perustettiin oma ”historiatoimikuntansa”. Näin oli myös Minnesotan Nashwaukissa. Kuva on vuodelta 1949. Alhaalla oikealla oleva Fred Törmä oli erittäin aktiivinen vielä 1960- ja 1970-luvullakin. Monikin suomalainen ja amerikansuomalainen tutkija sai häneltä apua lähdeaineistoa kootessaan. – *Wasastjerna 1957.*

Historiallisen Seuran, koska samanniminen seura perustettiin uudelleen vuonna 1958. Vuonna 1938 perustettiin myös Wisconsinin Historiallinen Seura.

Vuonna 1938 perustetut historiaseurat saivat pian jatkoa. Minnesotan Suomalainen Historiaseura perustettiin vuonna 1943, Kanadansuomalaiset perustivat oman seuransa vuotta myöhemmin. Tämän jälkeen syntyivät vielä Pohjois-Dakotan ja Illinoisin suomalaiset historiaseurat. Lisäksi syntyi joukko pienemmillä alueilla toimineita seuroja, joista esimerkkinä mainittakoon Fitchburgin suomalaisten historiaseura.⁶

Historian harrastusta yritettiin elvyttää ja organisoida vielä 1970-luvun alussa-

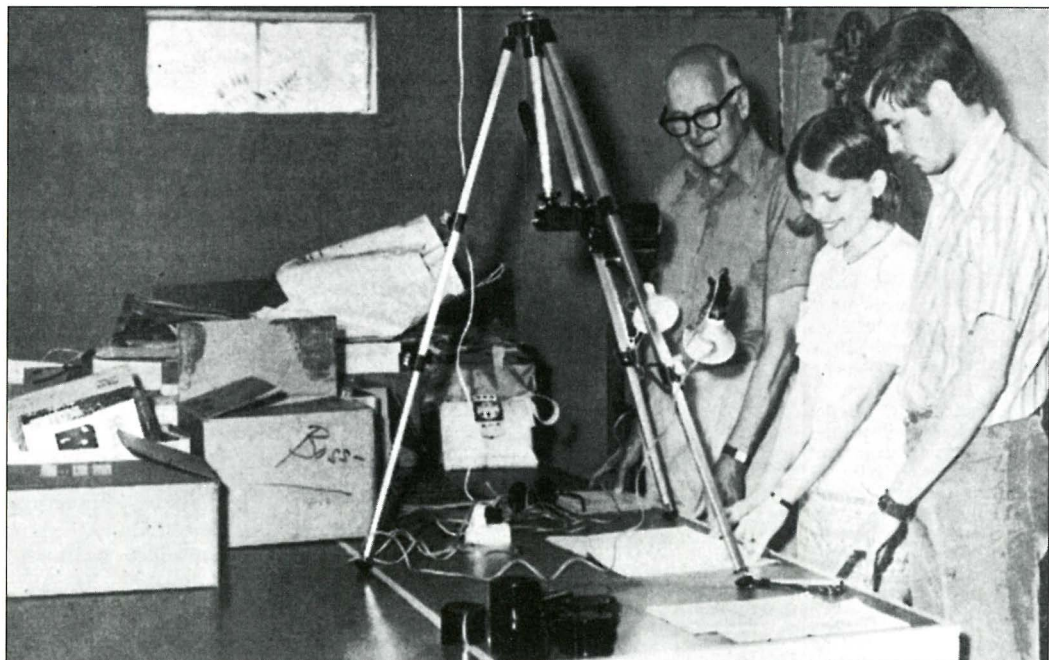
kin. Vuonna 1970 Michiganissa perustettiin nimittäin Pohjois-Amerikan Suomalaisen Historiaseurojen Liitto, Federation of Finnish Historical Societies in America. Seuraa perustamassa oli edustajia Michiganin lisäksi Minnesotasta, Ohiossa, Pennsylvaniasta ja Kanadasta.⁷ Seuran toiminta jäi ilmeisesti perustamiskokouksen pitämiseen. Ensimmäisen polven tarmokkaiden historianharrastajien rivit olivat jo käyneet liian harvoiksi. Toisaalta Florida sai vasta tähän aikaan oman historiaseuransa, jonka toiminta jäi tosin vaatimattomaksi. Vuonna 1962 perustettu The Finnish-American Historical Society of the West on sen sijaan toiminut varsin aktiivisesti aina 1990-luvulle asti.⁸

Minnesotan Cokatossa paljastettiin vuonna 1940 muistomerkki paikkakunnan "esiraivaajille". Samantapaisia muistomerkkejä löytyy muiltakin Pohjois-Amerikan suomalaisalueilta. – *Wassastjerna 1957.*

Hilda Hill muutti Karviasta Minnesotaan 1930-luvulla. Historiantutkijoille hän oli todellinen aarre. "Tavallinen" siirtolaisvanhus muisti haastattelutilanteessa 10–20 kotipaikkakuntansa siirtolaisen elämänvaiheet, Hilda Hill pääsi noin 600:aan. Nuori suomalaismaisteri (kirjan tekijä) haastattelee Hildaa keväällä 1967. Tapahtumaa todistamassa Hildan tyttärenpoika Victor. – *Kuva kirjoittajan.*

Turun yliopiston yleisen historian laitos mikrofilmasi 1970-luvulla suurimman osan ameri- kan- ja kanadansuomalaisista arkistoista. Vuodelta 1972 olevassa kuvassa mikrofilmataan professori John I. Kolehmaisen (vasemmalla) hallussa olleita kokoelmia. Keskellä Orvokki Virtanen, oikealla Keijo Virtanen, joka oli mukana kaikilla kuvausmatkoilla. – *Kuvan omis- tavat Orvokki ja Keijo Virtanen.*

Ensimmäinen siirtolaispolvi halusi ikuis- taa itsensä myös muistomerkkeihin. Näitä rakensivat paikalliset historiaseurat ja ”*historiakomiteat*”, jotka halusivat muis- tuttaa tulevia sukupolvia siitä, että paik- kakunnan uudisraivaajat olivat olleet suo- malaisia. Ensimmäinen muistomerkki ei kuitenkaan ollut tällainen tyypillinen, vaan se oli vuonna 1938 Chesterissä pal- jastettu Delawaren suomalaisten muisto- merkki.

Ensimmäinen ”paikallinen muisto- merkki” pystytettiin vuonna 1940 New York Millsiin. Minnesotan suomalaiset

olivatkin sitten muita paljon ahkerampia muistomerkkien pystyttäjiä: vuonna 1958 Minnesotassa oli jo 11 suomalaista muis- tomerkkiä, kun esimerkiksi Michiganissa oli vain kaksi. Itärannikolla ei ollut ainut- takaan. Todennäköisesti viimeisin suo- malaisista siirtolaisista Yhdysvalloissa kertova muistomerkki on vuodelta 1985, jolloin Floridan Lake Worth sai omansa. Myös kanadansuomalaiset pystyttivät 1970- ja 1980-luvulla muutamia muisto- merkkejä.

Yleensä muistomerkkien rakentajat halusivat itsensä muistettavan uudisrai- vaajina, jotka tunkeutuivat rohkeasti synkkään korpeen muuttaakseen sen ku-

Minnesotan yliopiston yhteyteen perustettiin vuonna 1965 Immigration History Research Center (IHRC), joka on kerännyt Etelä- ja Itä-Euroopan siirtolaisuuteen liittyvää lähdeaineistoa. Suomalaisista koottu lähdekokoelma on yksi arkiston suurimmista. – Minnesotasta löytyy myös toinen ”keskus”, jossa suomalaisuus näkyy. Se on Chisholmiin perustettu Iron Range Research Center and North Country Library Cooperative. – Kuvassa IHRC:n apulaisjohtaja Joel Wurl (vas.) ja neuvonta-assistentti Timo Riippa arkistonsa edustalla. Kolmatta suomalaispolvea edustava Riippa on työskennellyt arkistossa sen perustamisesta lähtien. – *Valok.: Jouni Korkiasaari. Siirtolaisuusinstituutti.*

koistavaksi maatalousalueeksi. Suomalaisuudesta haluttiin usein kertoa paitsi sanoin myös siten, että ainakin osa muistomerkin valmistamiseen käytetystä materiaalista oli Suomesta tuotua graniittia.⁹

Monentasoista tutkimusta

Miksi siirtolaiset olivat niin kiinnostuneita historiansa kirjoittamisesta? Hankkeita ajaneita siirtolaisia motivoi ennen kaikkea pelko oman suomalaisen kulttuurin katoamisesta. 1940-luvulla oli jo nimittäin nähtävissä, että uudet sukupolvet olisivat paljon enemmän amerikkalaisia kuin suomalaisia. Suomesta tulleen sukupolven näkökulmasta tämä oli haikea ja katkera asia. Ensimmäinen sukupolvi halusikin siksi ikuistaa olemassaolonsa his-

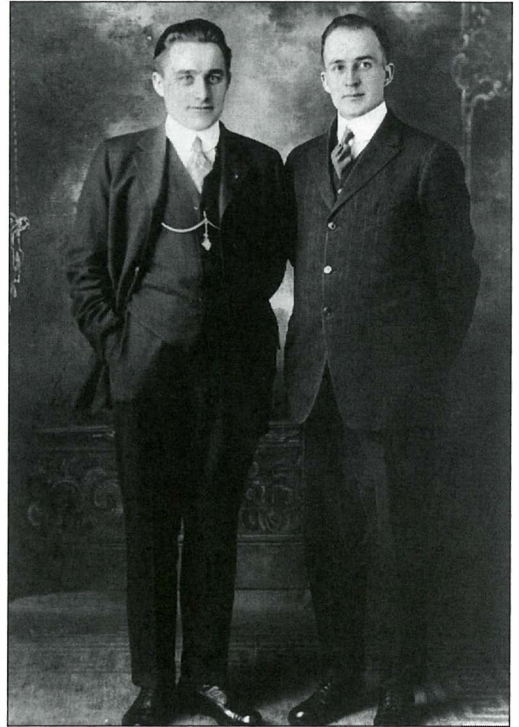
toriaesityksiin. Se halusi todistaa, etteivät Suomesta vuosisatojen vaihteessa tulleet olleet eläneet turhaan, ja niin syntyi joukko osavaltioiden suomalaisia historiaseuroja ja suuri joukko paikallisempia historiaseuroja.

Melkein kaikki kirjoittajansa osavaltioiden suomalaiset historiaseurat saivat Suomesta. Michiganin suomalaisten historian kirjoitti 1920-luvulla Yhdysvaltoihin tullut pappi, joka saattoi kirjoittaa sekä runsaiden lähteiden että omien kokemustensa pohjalta. Tulos oli varsin hyvä. Minnesota, Illinois ja Kanada turvautuivat Suomesta vasta 1950-luvulla tai myöhemmin Pohjois-Amerikkaan tulleisiin kirjoittajiin. Tulokset olivat vaatimattomia.

Historiaseurojen julkaisemien historiikkien ja -tutkimusten taso on oli varsin kirjava. Tämä johtui osittain siitä, että joil-

Suomalaisten siirtolaisten historian intensiivinen tutkiminen alkoi 1960-luvulla. Eniten tutkimustyötä on tehty Turun yliopistossa. Professori Vilho Niitemaa (oikealla) ja professori John I. Kolehmainen olivat tämän tutkimustyön alullepanijoita. Vilho Niitemaa oli yleisen historian professori Turun yliopistossa. Hän oli avainhenkilö myös Turussa vuodesta 1974 lähtien toimineen Siirtolaisuusinstituutin perustamisessa. John I. Kolehmainen toimi professorina Heidelberg Collegessa Ohiossa. – *Kuvan omistaa Aira Niitemaa.*

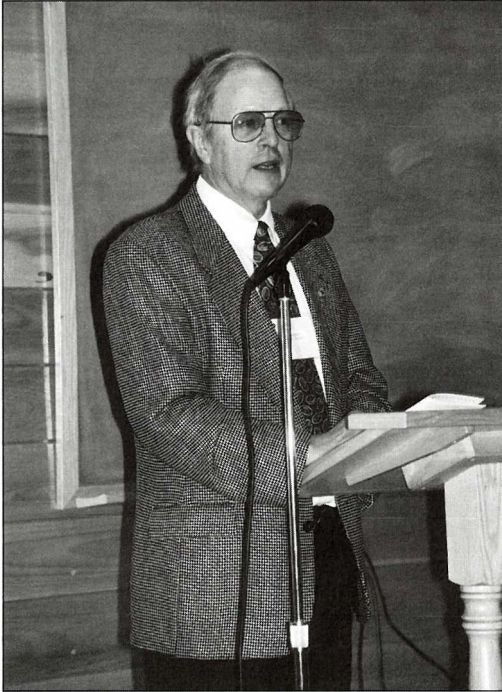

Anders M. Myhrman (vasemmalla) syntyi vuonna 1888 Purmossa ja tuli vuoden 1910 vaiheilla Yhdysvaltoihin. 1930-luvun lopulla hän ryhtyi kokoamaan tietoja Suomesta Yhdysvaltoihin saapuneista ruotsinkielisistä siirtolaisista. Kymmeniä vuosia kestäneen tutkimustyön päätteeksi ilmestyi lähes 600-sivuinen teos ”Finlandssvenskar i Amerika”. Pääosa Myhrmanin kokoamasta lähdeaineistosta löytyy Åbo Akademin kirjastosta. – *Åbo Akademi.*

takin kirjoittajilta puuttui sekä ammattitaito että kunnianhimo, osittain ehkä myös siitä, että historiaseurat saattoivat olla hankalia työnantajia.¹⁰

Viimeinen ensimmäisen polven harastusten pohjalta syntynyt osavaltiohis-

toria oli John I. Kolehmainen *A History of the Finns in Ohio, Western Pennsylvania and West Virginia. From Lake Erie's Shores to the Mahoning and Monongahela Valleys.*¹¹ Kirjoittaessaan Ohion, Pennsylvanian ja Länsi-Virginian suomalais-

Professorit Oiva Saarinen (vasemmalla) ja William Hoglund ovat ansiokkaita siirtolais-historian tutkijoita. Saarinen vaikuttaa Ontariossa, Hoglund Connecticutissa. Kuvat kuuluvat *Varpu Lindströmille* (Saarinen) ja *Siirtolaisuusinstituutille* (Hoglund).

Arnold Alanen on maantieteen professori (erikoisalana *landscape history*) Wisconsinin yliopistosta. "Leipätyönsä" ohella hän on innokas ja pätevä suomalaisten siirtolaisjuuriensa tutkija. Kuvassa Alanen on suomalaisilla juurillaan äitinsä vanhempien perustamalla maatilalla Minnesotan Aitkinissa vuonna 1951. – *Kuvan omistaa Arnold Alanen.*

ten historian Kolehmainen toteutti yhden siirtolaisten historiahaaveen, itse hän oli kuitenkin Ohiossa syntynyt toisen polven suomalainen.

Siirtolaisten historia alkoi 1940-luvun lopulla kiinnostaa myös Suomen suomalaisia. Niinpä Suomessakin perustettiin tähän aikaan toimikunta, joka pyrki teettämään tutkimuksia siirtolaisten historiasta. Suomen Kulttuurirahastokin oli hankkeissa mukana. Se tuki mm. kanadansuomalaisten historiaharrastuksia. Tutkimuksista valmistui vain yksi – Anna-Leena Toivonen kirjoitti väitöskirjan Etelä-Pohjanmaan valtamerentakaisesta siirtolaisuudesta.¹²

Oli luonnollista, että siirtolaisten lasten ja lastenlasten joukossa on kasvanut myös niitä, jotka ovat kiinnostuneet Suomesta tulleiden vanhempiensa historiasta. Ohiolaista John I. Kolehmaista voi luonnehtia tämän amerikkalaisissa yliopistois-

sa koulutuksensa saaneen tutkijapolven pioneeriksi. Kolehmainen väitteli jo 1930-luvun lopulla ja tuotti kolmen seuraavan vuosikymmenen aikana todella suuren määrän amerikansuomalaisiin liittyviä pienempiä ja suurempia tutkimuksia. Laadultaan Kolehmaisen tuotanto oli melko kirjavaa.

Toinen muiden yläpuolelle noussut toisen polven tutkija on ollut William Høglund, jonka 1950-luvun lopulla valmistunut väitöskirja on ehkä laadukkain amerikansuomalainen historiateos.¹³

Vuosisadan vaihteessa tulleiden siirtolaisten lastenlapset tulivat suurin joukoin yliopistoihin 1960-luvulla. Suureen joukkoon mahtui myös niitä, jotka kiinnostuivat isovanhempiensa ja vanhempiensa vaiheista. Tähän kysymykseen palataan laajemmin, kun tarkastellaan, miten kolmas sukupolvi on etsinyt juuriaan.

Kolmas sukupolvi juuriaan etsimässä

20

■ Useimpien 1950-luvun amerikkansuomalaisten ainakin nimeltä tuntema Suomi Rauanheimo-Owen pohdiskeli 1950-luvun alussa toisen ja kolmannen polven ”suomalaissiirtolaisten” ongelmia. Hän katsoi, että toinen sukupolvi oli ”alemmuuskompleksin sukupolvi”, ja väitti, että toiseen polveen kuuluneet ”häpesivät vanhempiansa yksinkertaisuutta”. Tämä suomalainen sukupolvi kuvitteli, että ”heitä ei kunnioiteta samaan tapaan kuin kauemmin maassa olleita”. Kolmas polvi sen sijaan ”seisoo jo vakavana omilla jaloillaan. Se on kaikessa täysin mukautunut tänne, eikä siksi häpeä alkuperäänsä. Se jo voikin ylpeillä isovanhemmillaan ... vieläpä kertoa huvittavia juttujakin näitten monista kammelluksista, joita heille alkuaikoina sattui.”¹

Suomi Rauanheimo-Owen lienee ollut ensimmäisiä, jotka vertailivat toista ja kolmatta sukupolvea ja jotka näkivät pintaa syvemmälle. Rauanheimo-Owen ei tässä vaiheessa voinut nähdä, miten moni

toisen polven suomalainenkin tuli pian tämän jälkeen esiin ”piilostaan” ja uskalsi olla suomalainen. Ja lisäksi on todettava, että näytävästi kolmas polvikin alkoi arvostaa kansallista taustansa vasta 20 vuotta myöhemmin eli 1970-luvulla.

FinnForum

Duluthissa järjestettiin vuonna 1974 FinnForum-kongressi ja Minnesotan Bemidjissä vuonna 1978 ensimmäinen ”suomen kielen leiri”. Nämä olivat nimenomaan kolmannen suomalaispolven organisoimia, vaikka onkin sanottava, että Pohjois-Amerikan suomalaisten järjestöistä tuskin löydämme ainoatakaan sellaista, joka olisi vain toisen tai kolmannen suomalaispolven järjestö.

Duluthin FinnForum ei ollut pelkkä tutkijoiden kokous – mukana oli myös ehkä jopa satoja siirtolaisia, vanhimmat näistä aivan vuosisadan alussa tulleita. Ensimmäisen suomalaispolven mukanaolo toi seminaariin myös vanhat vasemmistolaisten ja kirkkosuomalaisten väliset jännitteet, joskin ne olivat jo lieviä. FinnForumissa organisaatiossa keskeisillä paikoilla oli kuitenkin kolmannen polven suomalaisia.

Duluthin FinnForumista tuli instituutio, joka jäi elämään. Jo 1980-luvulla sanottiin kyllä, että kokouksiin tulivat aina samat historiantutkijat puhumaan samoista aiheista, mutta joka tapauksessa FinnForum kokoontui vuonna 1979 Torontosssa, vuonna 1984 Turussa, vuonna 1991 Minneapolisissa ja vuonna 1996 Sudburyssa, ja kokoontuu todennäköisesti vielä tämän jälkeenkin. Ja huomautus, että samat tutkijat ovat aina tulleet puhu-

maan samoista aiheista, on vain osatotuus. Aiheet ovat muuttuneet, ja seminaarin ”klassisten osanottajien” rinnalle on tullut myös uusia mm. siksi, että siirtolaissuusilmiö alkoi jo 1970-luvun lopulla kiinnostaa muidenkin tieteiden kuin historian tutkijoita ja harrastajia. Ja kun Duluthin kokouksessa vuosisadan alun siirtolaiset olivat vielä hyvinkin näyttävästi esillä, ei heitä myöhemmissä FinnForum-seminaareissa juuri enää ole ollut. Yhdysvaltain ja Kanadan suomalaisten kolmas sukupolvi on sen sijaan tullut mukaan entistäkin aktiivisemmin sekä tutkijoina että kuulijoina.

FinnForum on ollut merkittävä Pohjois-Amerikan suomalaisen siirtolaiskulttuurin vaalija, tutkimusinstituutio ja myös Suomen ja Pohjois-Amerikan suomalaisten yhteyksien ylläpitäjä. Ja nimenomaan Yhdysvalloissa voidaan todeta, että tapahtuman organisoimisesta ovat vastanneet ennen kaikkea kolmannen polven suomalaiset. Ensimmäisen tapahtuman sieluja olivat minnesotalaiset siirtolaishistorian tutkijat Michael G. Karni, Douglas Ollila ja Matti Kaups.²

Salolampi-Foundation syntyi vuonna 1978. Concordia College järjesti tällöin Minnesotan Bemidjissä kielileirin, jonka osanottajista pääosa oli kolmannen polven suomalaisia. Suomalainen leiri toteutti mallia, jota Concordia College oli käyttänyt muutamien muiden kielten opettamisessa jo aikaisemmin. Tämä kesäleiri on sitten vetänyt jatkuvasti puoleensa taustaltaan suomalaisia nuoria, jotka kielen opiskelun lisäksi ovat perehtyneet suomalaiseen kulttuuriin. Syksyllä 1990 Bemidjissä oli ”kansallisen Salo-

Siirtolaishistorian tutkiminen kiinnosti 1970-luvulla niin amerikan-, kanadan- kuin Koti-Suomenkin suomalaisia. FinnForumin synty ajoittuu juuri tähän vaiheeseen. Forumin ”isä” on Mike Karni, jonka tekemä aloite johti ensimmäisen FinnForumin järjestämiseen jo vuonna 1974 Duluthissa. Ensimmäisen tapahtuman suunnittelussa ja toteuttamisessa olivat alusta alkaen mukana myös Douglas Ollila, Matti Kaups ja turkulainen opiskelija Auvo Kostiainen. Kuva on syksyiltä 1976, jolloin ensimmäisen FinnForumin toteuttajat ja muitakin siirtolaisuuden historiasta kiinnostuneita oli jälleen koolla Minneapolisissa. Kuvassa ovat vasemmalta lukien Börje Vähämäki, Mike Karni, Carl Ross, Gary London, Timo Riippa, Auvo Kostiainen, professori Douglas Ollila ja amerikansuomalaisen siirtolaishistorian tutkimuksen ’grand old man’ professori John I. Kolehmainen. – *Kuvan omistaa Auvo Kostiainen.*

lampikylän suomenkielisen leirin peruskiven muuraus”.³

Salolampi-kielileirillä olleiden nuorten määrä nousee jo lähes tuhanteen. Kun kolmannen polven suomalaisten kokonaismäärä lasketaan sadoissa tuhansissa, on selvää, että ”Salolampi-nuori” ei kuitenkaan ole tyypillinen kolmannen polven suomalaisnuori. Tyypillinen kol-

mannen polven nuori ei ole niin kiinnostunut suomalaisesta taustastaan, että kiinnostus johtaisi vaikean uuden kielen eli suomen opiskelemiseen. Salolampi-ilmiö taannee osaltaan kuitenkin sen, että suomalainen siirtolaisperinne elää vielä muuttaman vuosikymmenen ajan ja että suomen kielellä on tässä perinteessä oma kohtalaisen tärkeä osuutensa.

Vuonna 1979 FinnForum järjestettiin Torontossa. Suomesta saapuneille järjestettiin Donhaalilla vastaanotto, jossa esiintyi mm. kuvassa oleva sekakuoro. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

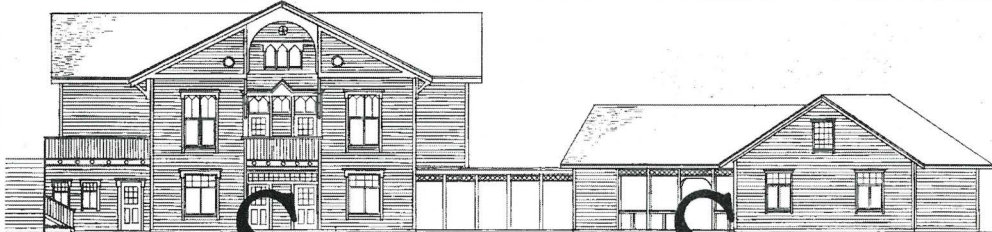
FinnFest USA

Amerikansuomalaisten järjestöjen toiminnassa erilaisilla juhlilla on ollut tärkeä sijansa. Joistakin ensimmäisen siirtolaispolven järjestöistä voidaan jopa sanoa, että niillä oli aikoinaan omat pursuilevan runsaat juhlakalenterinsa.

Järjestöjen juhlista suurin osa on luonnollisesti ollut paikallisia – yhden pienyhteisön tapahtumia. Valtakunnalliset juhlalat olivat oikeastaan aina toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan asti Yhdysvaltain koon takia mahdottomia. Samoin oli Kanadassa. New Yorkin suomalaiselle tuli liian kalliiksi lähteä esimerkiksi San Franciscoon tai muualle kauas Länteen viettämään jotakin merkkipäivää. Paikallisia juhlataapahtumia täydentämään syn-

tyikin siksi jo 1900-luvun alussa tapahtumia, joista käytettiin nimitystä aluejuhla. Alueita oli erilaisia. Hyvin usein kuitenkin puhuttiin esimerkiksi ”*Uuden Englannin alueesta*”, ”*Massan alueesta*”, ”*Minnesotan-Wisconsinin alueesta*” ja ”*Kalifornian alueesta*”.

Kun lentäen matkustaminen toisen maailmansodan jälkeen yleistyi, oli koko Yhdysvallat (tai Kanadan) kattavien juhlien järjestäminen periaatteessa aikaisempaa helpompaa. Uuden ja nopean matkustamistavan vaikutus jäi kuitenkin vähäiseksi. Tämä johtui ehkä kahdestakin seikasta. Ensinnäkin Pohjois-Amerikan suomalaisen siirtolaisyhteisön ”juhlija järjestävä elinvoima” oli 1950-luvulla siirtolaisten ikääntymisen takia nopeasti vähenemässä. Toinen tärkeä tekijä oli tietenkin

THE SALOLAMPI
LANGUAGE VILLAGE
LEARNING, LIVING AND SHARING

SALOLAMMEN SANOMAT

THE FINNISH CONNECTION

Salolampi Teachers Send Greetings

[Project 34 Web Page](#)

Project 34 Pages

- [Project 34 HomePage](#)
- [Conference](#)
- [Photos of Finland](#)
- [Upcoming Events](#)
- [FinnFest '96](#)
- [Topics in Progress](#)
- [New Topics](#)
- [Search Tools](#)
- [Links](#)
- [Guestbook](#)

P34 Partner Pages

- [FinnGrandFest2000](#)
- [Amerikan Pojat](#)
- [Schools in Finland](#)

P34 Control

PROJECT 34
Homepage

 CONFERENCE		 Upcoming Events
 Topics In Progress	 FINN GRAND FEST 2000 WE WELCOME THE WORLD	 New Topics
 Search	 Links	 Guestbook

Concordia College on järjestänyt vuodesta 1978 lähtien kesäleirejä, joilla etupäässä suomalaista syntyperää olevat amerikansuomalaiset nuoret perehtyvät suomen kieleen ja suomalaiseen kulttuuriin. Leirin järjestäjillä on oma tiedotuslehtensä Salolammen Sanomat. Vuonna 1994 "Salolampikoulu" sai "lapsen", joka myös pyrkii vaalimaan amerikansuomalaista kulttuuriperintöä. Uusi hanke tunnetaan nimellä "Project 34". Numerot 3 ja 4 viittaavat Amerikan kolmanteen ja neljanteen suomalaispolveen. Hankkeen "isä" on John Laine Dallasista (Texas). "Project 34" on tähän mennessä ehtinyt järjestää neljä kokousta. Tavoitteena on muodostaa jonkinlainen verkosto, joka yhdistää suomalaisuuden säilyttämisestä kiinnostuneita koko Yhdysvaltain alueella. Projekti elää "ATK-ajassa". Niinpä sillä on internetissä oma kotisivunsa, josta tieto uusimmista suomalaisista hankkeista on luettavissa.

Robert (Bob) W. Selvala on Minneapolisissä syntynyt kolmannen polven amerikansuomalainen, joka on ollut mukana mitä erilaisimmissa amerikansuomalaisten luottamustehtävissä. Ennen muuta on mainittava hänen panoksensa FinnFest USA -organisaation ”presidenttinä”. Selvala valittiin ensimmäiseksi ”presidentiksi” vuonna 1983, ja hän on hoitanut tätä vaativaa tehtävää siitä lähtien. Kuva on vuodelta 1989, jolloin Bob Selvala (vasemmalla), suurlähettiläs Jukka Valtasaari (keskellä) ja pääkonsuli Jussi Montonen (oikealla) vierailivat FinnFest USA -juhlien päätyttyä kunniakonsuli E. Norman Westerbergin kodissa. – Kuvan omistaa Bob Selvala.

Vuodesta 1983 lähtien amerikansuomalaiset ovat viettäneet FinnFest-juhlia. Yleisöennätys on vuodelta 1996, jolloin Marquetteen tuli yli 10 000 suomalaista. Vuonna 1997 juhlat järjestettiin Pohjois-Dakotassa.

se, että erilaisilla aluejuhlilla oli jo kymmenien vuosien perinne. Oli totuttu lähemmään aluejuhlille eikä kalenteriin kaivattu uusia suurjuhlia.

Ketkä sitten aluejuhlia järjestivät? Niitä oli niin kirkoilla, raittiusliikkeellä kuin työväenjärjestöilläkin. Esimerkkinä mainittakoon kommunistien Hibbingin Mesaba-puistossa 1930-luvun alusta lähtien järjestämät suuret juhannusjuhlat, jotka kokosivat väkeä aluksi Minnesotasta mutta myöhemmin muualtakin Keskilänestä.

Edellä on todettu, miten raittiusliikkeen ja työväenliikkeiden suuret juhlapahtumat vähitellen hiipuivat, kun 1960- ja 1970-luvulla yhä useampi amerikansiirtolainen tuli siihen vaiheeseen, että ainoa juhla, jonka hän enää tarvitsi, oli hautajaiset. Kanadassa tilanne oli hiukan toinen.

Kanada on niin suuri alue ja kanadan-suomalaisia on ollut aina niin vähän, ettei aluejuhlia ole koskaan voitu järjestää samalla tavalla kuin Yhdysvaltain puolella. Eniten erilaista aluetoimintaa on ollut Ontariossa. Vuodesta 1940 lähtien kanadan-suomalaisilla on lisäksi ollut erityinen kesäjuhlansa, josta on pyritty tekemään koko Kanadan suomalaisväestöä puoleensa vetävä tilaisuus. Vuodesta 1959 lähtien tätä tapahtumaa on kutsuttu kanadansuomalaisten ”suurjuhlaksi”. Juhlien osanottajamäärä lienee aina noussut tuhansiin.⁴

1980-luvun alkaessa amerikansuomalaisten perinteiset juhlat olivat joko loppuneet tai loppumassa. Lentokoneella Pohjois-Amerikkaan saapuneet ”viimeisen paatin siirtolaiset” olivat tosin hekin rakentaneet omat juhlakalenterinsa, mutta niissä oli hyvin vähän muuta kuin paikal-

FINNFEST ROCKS!

Friday, August 9
7:30 to 11:30P.M.

Lakeview Arena
Marquette

\$6 in Advance
\$8 at the Door

Brought to you by
The Northern
Michigan University
Finnish
American
Student
Organization

FinnFestin osanottajista erittäin suuri osa on ollut jo eläkeikään ehtineitä toisen polven suomalaisia. Tapahtumasta on kuitenkin haluttu tehdä perinne, jonka myös kolmannen ja neljännen polven suomalaiset tuntisivat omakseen. Marquettessa kesällä 1996 pidettyyn FinnFestiin houkuteltiin nuorisoa myös rockin avulla. Rock-illan organisoi Pohjois-Michiganin yliopistoon perustettu Finnish American Student Organization. Konsertissa esiintyi kolme paikallista suomalaisyhtyettä, Conga Se Menne, Kicking Mr. Rogers ja Flat Broke Blues Band.

lisiä tapahtumia. Tyypillistä oli, että järjestettiin vuosittain muutama tanssitilaisuus ja juhlittiin Suomen itsenäisyyspäivää. Toisaalta toisen ja kolmannen polven amerikansuomalaisia oli paljon, ja nämä olivat vanhempiinsa verrattuna kohtalaisen varakkaita ja hyvin koulutettuja. Pienehköstä viimeisen paatin joukosta taas voidaan todeta, että senkin varallisuustaso oli aikaisempiin siirtolaisiin verrattuna korkea ja että siihen kuuluneilla oli usein myös varsin paljon koulutusta.

Uuden suuren juhlaorganisaation synty olikin oikeastaan vain kiinni siitä, että joku kyllin arvovaltainen henkilö esittäisi

Judy Erola on isän puolelta kolmannen ja äidin puolelta toisen polven kanadansuomalainen. Vuonna 1980 hänestä tuli Kanadan parlamentin jäsen ja pian sen jälkeen ministeri. Kuvassa vasemmalla ministeri työhuoneessaan vuonna 1987. Oikealla professori Varpu Lindström. – *Kuvan omistaa Varpu Lindström.*

idean ja että löytyisi joku, joka pitäisi huolen jatkuvuudesta. Ja vaikka amerikansuomalaisten järjestöjen väliset riidat olivat jo aikoja sitten laantuneet, ei esittäjä saanut olla henkilö, jolla olisi ollut vahvoja kytkentöjä esimerkiksi Suomi-Synodiin tai johonkin amerikansuomalaiseen työväenjärjestöön.

On hiukan yllättävää, että aloite FinnFest USA -juhlien järjestämisestä tuli Suomesta, mutta toisaalta tämä poisti monta ongelmaa. Kommunistien ja kirkkosuomalaisten oli nyt helppo tulla perustamaan kokouksen ja antaa uudelle juhlaorganisaatiolle tukensa. Aloitteen teki Suomi-Seuran toiminnanjohtaja Tauri Aaltio syksyllä 1982, ja jo kesällä 1983

Minneapolisissa vietettiin ensimmäiset FinnFest USA -juhlat. Tapahtuma oli kolmipäiväinen, ja mukana oli 1 063 ”rekisteröityä” osanottajaa.⁵

Minnesotassa järjestettyä juhlatapahtumaa on luonnehdittu ”menestykseksi”, ja luonnehdinta on epäilemättä oikea ainakin sikäli, että Minneapolisissa saadut kokemukset johtivat vuosittain toistuvan suuren juhlatapahtuman järjestämiseen. Juhlat on järjestetty amerikansuomalaisten perinteisesti tärkeillä paikkakunnilla: Minneapolisia seurasivat Fitchburg, Hancock, Berkeley, Livonia (Detroit), Newark (Delaware), Seattle, Hancock toistamiseen, Lake Worth, Duluth, Los Angeles, Waukegan, Portland, Marquette ja Minot

Kanadansuomalaisten ensimmäiset Suurjuhlat järjestettiin vuonna 1940 Sudburyssä, tarkoituksena oli koota varoja talvisodasta kärsineelle Suomelle. Juhlien järjestämisestä tuli sitten perinne, jota ainakin jossakin muodossa jatketaan vielä 2000-luvullakin. Vuonna 1972 juhlat järjestettiin Sault Ste. Mariessa (Ontario), kuvassa tämän tapahtuman järjestämisestä vastannut toimikunta. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

(North Dakota). Ja tulevaisuutta on jo rakennettu tästä eteenkinpäin. Vuoden 2000 juhlat järjestetään yhdessä kanadansuomalaisten kanssa Torontossa.

FinnFest USA on kaikkien amerikkansuomalaisten yhteinen tapahtuma. Yhdysvaltain valtaviasta välimatkoista ensi sijassa kuitenkin johtuneeksi, että erillisten tapahtumien osanottajisto on ollut varsin alueellista. Minnesotan juhlissa osanottajat ovat olleet ennen kaikkea minnesotalaisia, Washingtonissa tämän osavaltion ja Oregonin suomalaisia.

FinnFest USA -juhlien osanottajien joukossa on ollut hyvinkin nuoria. 10–20% mukana olleista on kuulunut kolmanteen suomalaispolveen. Ainakin yleisön osalta juhlien ”kantava voima” on ollut toinen suomalaispolvi. Samalla voidaan sanoa, että juhlayleisön runko on koostunut eläkeläisistä tai lähellä eläkeikää olevista. Lähes kaikkien osanottajien vanhemmat ovat olleet suomalaisia, ja selvä enemmistö on myös osannut puhua suomea ja kuuluu johonkin amerikansuomalaiseen järjestöön. Melkein kaikki mu-

kana olleet toisen ja kolmannen polven suomalaiset ovat vierailleet Suomessa.

FinnFest USA on tarjonnut osanottajilleen musiikkia, näytelmiä, kilpailuja ja juhlapäivällisiä niinkuin aikaisemmatkin amerikansuomalaisten juhlatapahtumat. Musiikki on ollut osin perinteistä. Kannel ja torvisoittokunta ovat olleet suosittuja instrumentteja, mutta mukaan on mahtunut suomalainen rock-orkesterikin.

Juhlilla on yleensä ollut Suomesta kutsuttuja vieraita, joku tunnettu poliitikko

kuten eduskunnan puhemies Riitta Uosukainen tai mainetta saanut urheilija kuten Lasse Viren. Mukaan on yritetty saada myös ”tavallisia suomalaisia”.

FinnFest USA on ollut amerikansuomalaisille järjestöille piristysruiske. Se lienee herätellyt suomalaisuutta myös sellaisissa siirtolaisten jälkeläisissä, jotka eivät ole enää olleet kiinnostuneita kansallisista juuristaan ja jotka eivät ole kuulleet koskaan mihinkään amerikansuomalaiseen järjestöön.

Suomi ei unohtunut

21

■ 1950-luvulla Pohjois-Amerikassa eläneistä suomalaisista suuri osa oli noussut siirtolaislaivaan jo 40–50 vuotta aikaisemmin. Ehkä joka kolmas oli vierailut Amerikkaan tulonsa jälkeen Suomessa, mutta 1950-luvulle tultaessa näistä vierailuista oli usein ehtinyt jo kulua kymmeniä vuosia. Hyvin harva tunsi 1950-luvun Suomen omakohtaisten kokemusten perusteella. Vasta 1960-luvun loppupuolella yleistyneet Suomen vierailut muuttivat tilanteen olennaisesti.

Synnyinmaan kuva

Siirtolaisten joukossa oli tietenkin valpaa paasti Suomen tapahtumia seuranneita. Ehkä jopa siirtolaisten enemmistö oli niitä, jotka tiesivät, että Suomi muuttui samaan tapaan kuin uusi kotimaakin. Missään tapauksessa harvinaista ei ollut kuitenkaan sekään, että siirtolainen halusi pitää Suomensa sellaisena kuin se oli ollut

hänen lähtiessään. Suomesta täytyi löytyä kotikylä, kotimökki, kotikoivu ja kylätie, josta kuului hevosen vetämien rattaiden narina. Joskus tämä unelma lapsuuden Suomesta sai kirjallisen muodonkin. Rauman lähellä syntynyt Frank Linjanen on tästä hyvä esimerkki.

Frank Linjanen oli nuori mies, kun hän vuonna 1905 lähti siirtolaiseksi. Minnesotan ”rauta-alueesta” tuli hänen uusi kotinsa. Eläkevuosinaan hän ryhtyi Amerikan Uutisten kirjeenvaihtajaksi, joka kirjasi paikkakunnan suomalaisten häät, matkat, sairastamiset ja kuolemat, niin kuin useimmat muutkin Amerikan Uutisten kirjeenvaihtajat tekivät.

Keväällä 1967 Linjanen päätti vieraila Suomessa, käydä vielä kerran kotipaikkakunnalla. Suunnitelmastaan hän kirjoitti Amerikan Uutisiin mainiten, että hänen Amerikkaan tulostaan oli jo kulunut yli 60 vuotta ja että

*”oli jo sellainen ajatus etten enää koskaan tule Suomea näkemään ... nyt muuttin mieleni ja aion lähteä ... Niin, jos nyt sitten tulee meno Suomeen niin saa nähdä totuutuuko unelmani ja toivomukseni. Olen aina ajatellut että jos Suomeen menen niin pitää siellä saada hevonen joko ostaa tai vuokrata ja sen kanssa ajella. Jos menee junalla taikka bussilla ja vaikka autolla niin ei siinä ehdi mitään näkemään muuta kuin silloin kun ne pysähtyy juuri sen paikan kohdalle. Mutta kun istuu kärryillä ja hevonen juosta hilkuttaa niin on aikaa katsella kahtapuolen tietä maisemia ja viljapelloja ja tavallinen hevonen juoksee päivässä kuusi-seitsemänkymmentä kilometriä niin kerkiää sillä jo kuudessa viikossa koko pitkälle. Ja tietenkin sieltä kauroja ja heiniä saa ostaa että hevosella on ruokaa siinä missä miehelläkin.”*¹

Suomen matka oli Frank Linjaselle katkera pettymys. Hän todella yritti vuokrata hevosen, ja hevosen vuokraaminen olisi jopa voinut onnistuakin, mutta hän luopui koko hevosajatuksista, koska sopivia kärryjä ei löytynyt. Eivätkä pettymykset rajoittuneet siihen, että hilkuttavan hevosen sijasta Linjasen oli kuljettava bussilla, taksilla ja junalla. Kotikylään tullessaan hän huomasi, ettei kukaan tuntenut häntä, että kaikki hänen nuoruuden ystävänsä olivat jo manan majoilla, ettei kukaan ollut kiinnostunut hänen amerikkalaisesta tarinastaan ja että kotimökin paikallakin kasvoi pensaita ja nokkosia. Kotiin palattuaan hän kuvaili pettyneenä muutamalla sanalla Amerikan Uutisissa matkaansa moderniin Suomeen, joka ei ollut hänen oma Suomensa.² Joku toinen, jolla oli Linjasta paremmin sana hallussaan saattoi todeta asian seuraavasti:

*”Kotimaahan saapunut suomalainen siirtolaisvanhus huomasi ... että hän oli viipynyt liian kauan vieraalla maalla ... Mitä hän oli lähtenyt etsimään, sitä ei enää löytynyt, kaikki oli vallan toisin, maisemat muuttuneet ja elämänmenossa oli jotakin outoa ... Hän ei voinut uskoa että uusi sukupolvi on ottanut nuoruuden ystävän paikan.”*³

Frank Linjanen halusi palata lapsuuden maisemaan, ja linjasia oli paljon. Amerikansuomalaisten keskuudessa oli kuitenkin paljon myös niitä, jotka eivät missään tapauksessa halunneet enää käydä Suomessa ja joille Suomi oli vuoden 1918 Suomi, jota lahtarit terrorisoivat. 1960-luvun loppupuolella oli vielä täysin mahdollista, että Suomesta vierailulle tulleita varoitettiin seuraavasti: *”Olkaa nyt siellä Suomessa varuillaan niitten lahtaritten kanssa”*.⁴ – Vuoden 1918 sota teki

Matkoja Suomeen mainostettiin amerikkansuomalaisille näyttävästi jo vuosisadan alussa. Samalla houkuteltiin lähettämään Amerikassa kertyneitä säästöjä Suomeen. – *Väkäleuan kalenteri 1913.*

PILETTEJÄ

Amerikasta SUOMEEN
ja
päinvastoin
New Yorkin, Bostonin eli
Montrealin kautta

American, Anchor,
Cunard, White Star,
Canadian Pacific,
White Star-Dominion,
Royal, Scandinavian-
American, Allan ja
Donaldson linjoilla

myy halvimpiin hintoihin

FINLAND STEAMSHIP CO. AGENCY

15 State St., New York

BOSTONIN KONTTORI
73 Hanover St.
Boston, Mass.

MONTREALIN KONTTORI
128 St. Antoine St.
Montreal, Can.

Rahoja välitetään nopeaan.
maksaen mahdollisimman
korkean seisovan kurssin.

Ainoa Suomalainen
Rahalähetys- ja Pilettiliike
New Yorkissa,
Bostonissa ja
Montrealissa.

monen amerikkansuomalaisen mielessä Suomesta ”luumäen”, mutta katkeruutta Suomea kohtaan saattoi syntyä muutenkin. Esimerkiksi kotitalon tapahtumat kuten perinnönjako saattoivat olla ikuisen vihan aiheita.

Riippumatta siitä, liittikö siirtolainen synnyinmaahansa kaihoisia vai katkeria tunteita, nämä tunteet olivat voimakkaita. Tämän suhteen tunnepitoisuus oli varmasti yksi tekijä, joka selittää, miksi siirtolainen seurasi jopa sairaalloisen epäluuloisesti, mitä hänestä Suomessa sanottiin. Suhdetta Suomeen rasittivat vielä 1960-luvullakin ne 1800-luvun sanomalehtien kirjoitukset, joissa siirtolaiset oli leimattu isänmaan pettureiksi. Silloin tällöin 1900-luvun puolellakin sattui lisäksi, että siirtolaiset kokivat ”syvää mielihapaa” saatuaan käsiinsä kotisuomalaisten heistä lausumia kriittisiä kirjoituksia. 1930-luvulla

jopa Kersti Bergrothin näytelmään sijoitettu ”Amerikan Mari”, tyhmäntärkeä Amerikasta palannut fingliskaa vääntävä ja koreasti puettu nainen, oli loukkaus amerikkansuomalaisille. Ja kun Heikki Klemetti vuonna 1939 kutsui Suomen Kuvalehdessä Amerikkaa ”törkyiseksi romuläjäksi”, nousi ainakin joidenkin amerikkansuomalaisten viha pilviin. Nimenomaan koulutusta saaneet amerikkansuomalaisten johtajat tunsivat lisäksi, että kotisuomalaisilla oli jonkinlainen ylemmyyskompleksi.⁵

Kaiken aikaisemman ylittivät ne reaktiot, jotka Pasi Rutanen nostatti amerikkansuomalaisissa syksyllä 1966. Rutanen oli tähän aikaan Suomen yleisradion toimittajana Yhdysvalloissa ja kirjoitteli silloin tällöin Suomen sanomalehtiin. Syksyllä 1966 useatkin Suomen lehdet julkaisivat hänen kirjoituksensa Floridan suomalai-

sista.⁶ Joku kotisuomalainen lähetti tämän kirjoituksen Amerikkaan, ja pian se julkaistiin myös amerikansuomalaisissa sanomalehdissä.

Artikkelissaan Rutanen kuvasi amerikansuomalaista eläkeläistä, jonka kanssa hän oli ollut kalastamassa. Rutasen mielestä tämä poikkesi täysin hänen kohtamistaan muista ”*Floridaan kuolemaan tulleista amerikansuomalaisista*”:

”Useimmat vanhat amerikansuomalaiset ovat pysähtyneet henkisessä kehityksessään suunnilleen siihen ajankohtaan, jolloin he jättivät Suomen. Ankara työ ja kohtalon kolhaisut ovat uuvuttaneet heidän henkisen vireytensä, kaventaneet heidän perspektiivinsä ja tehneet heidät melkein sokeiksi nykyajalle. Minulla oli sellainen kammottava tunne, että he olivat viidakon eläimen tavoin ahtautuneet yhdeksi laumaksi ja pelkästään vaistojensa avulla hakeutuneet paikkaan, missä he voivat kuolla rauhassa ...

Floridaan vetäytyneet ovat fyysisesti ikinuoria. He ovat hämmästyttävän pirteitä ja elämänhaluisia. He järjestävät pari kertaa viikossa haaleillaan tanssit, pelaavat korttia, kalastelevat, juovat kahvia ja juoruavat.

Mutta he kaihtavat keskustelua tästä päivästä, tämän vuosikymmenen elämästä. Monet ovat päättäneet päivänsä sydänhalvaukseen haalin tanssilattialla.

Palm Beachin seudulla, kuten niin monessa muussakin Yhdysvaltain osassa, vanhoilla amerikansuomalaisilla on lukuisia seuroja, yhdistyksiä ja liittoja, jotka kaikki juonittelevat keskenään ja elättelevät tämän vuosisadan alun yhteiskunnallisia ennakkoluuloja. Jokaisella kuppikunnalla on oma haalinsa, missä yli 60-vuotiaat eläkeläiset tanssivat niitä tansse-

ja, joita tanssittiin silloin, kun he lähtivät Suomesta ... Välillä esitetään palmu- ja koivukulissein koristetulla lavalla ohjelmaa, jota sukupolvi sitten esitettiin koti-Suomen seurojentaloilla.

Monet ovat selvinneet tänne saakka oppimatta sanaakaan englantia ... He saattavat tanssia, nauraa, laulaa ja elää vielä monta vuotta Floridan ikuisessa auringonpaisteessa. He saattavat juuruta ja juonitella keskenään asioita, joista nykyinen sukupolvi ei ole koskaan kuullutkaan. Lapsenmielisyydessään he ovat ihastuttavia. Mutta ... vasta toinen polvi, jonka eteen Suomesta muuttaneet ovat antaneet kaikkensa, on alkanut elää amerikkalaisena ja omak-suu elämästä muunkin kuin työn.”

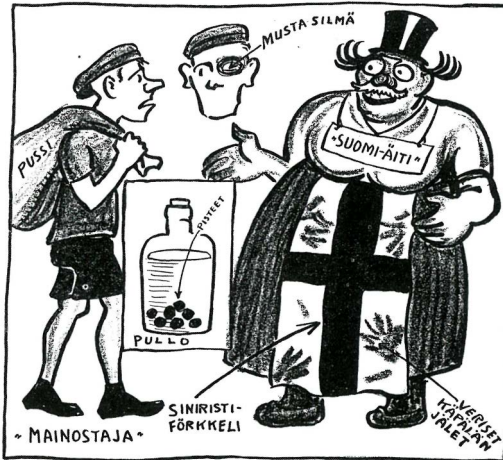
Kaikki amerikansuomalaisten sanomalehdet käsitelivät perusteellisesti ”tapaus Rutasta”. Ehkä kaikkein kiivaimmin kantaa otti New Yorkin Uutiset, joka valitti, että ”*Rutanen repi auki kauan sitten arpeutuneen kipeän haavan*”.⁷ Keväällä 1967 kirjoittelu laantui, mutta vielä 1990-luvullakin löytyi amerikansuomalaisia, jotka muistelivat katkerina tätä kirjoitusta.

Moni siirtolainen kirosi rutasia ja veto si kirotessaan siihen Suomeen suuntautuneeseen avustustoimintaan, joka erityisesti toisen maailmansodan yhteydessä oli ollut hyvin runsasta.

Suomen avustaminen

”Suuri siirtolaisuus” toi vuosittain tuhansia suomalaisia Amerikkaan. ”*Viimeisen paatin miehet*”, joiksi vasta maahan tulleet ristittiin, toivat jatkuvasti tietoja ”*vanhan maan*” oloista. Suomeen palaavat taas välittivät tietoja Suuresta Länneestä ja siellä olevista sukulaisista. Myös kir-

“Negatiivinen mainostaja”

(Tämä kuva on vain tarkotettu ohjeeksi esittäjille, jotka muuten esitystä lavalle tällätessään saavat käyttää omaa vilkkaaksi tunnetta mielikuvitustaan. Suur-Suomi-rievun suur-urheilija-riepu on tulossa "mainostusmatkalta" Amerikasta. Hänellä on pussissa pullo, jossa ovat ne kallisarvoiset "pisteet". Niiden tulee olla noin peukalonsään kokoisia, että yleisökin ne näkee kun ne pullossa kelluvat viinan seassa. Pisteitä on seitsemän kappaletta. Yllä olevassa piirroksessa on "mainostajan" naama kuvattu sekä sivusta, että frontista. "Mainostaja on näyttämöllä ensin sivuttain, ettei musta silmä näy yleisölle ennenkuin "Suomi-äiti" kääntää hänet päin yleisöön. "Suomi-äidillä on "förkkelinä" valkoisen aatteen symboli siniristilippu, johon lahtari on pyyhkinnyt verisiä kypäläänsä niin, että kypälään jäljet selvästi näkyvät.)

Suomen sisällissota vuonna 1918 oli asia, johon lähes jokainen Pohjois-Amerikan suomalaisen joutui ottamaan kantaa. Vuoden 1918 tilanne oli sitten monelle "siirtosuomalaiselle" asia, joka oli hallitseva Suomen kuvassa. Los Angelesin olympialaisten jälkeen vuonna 1932 Suomi-äiti esitettiin verta kärsivään pyyhkivänä ukkona, joka keskustelee "Suur-Suomi-riepua" mainostamassa olleen poikansa (olympiaurheilijan) kanssa. – *Pu-nikki 1932.*

jeenvaihto molemmin puolin Atlanttia olevien sukulaisten välillä oli tiivistä. Kun siirtolaisuus 1920-luvulla alkoi vähentyä ja seuraavalla vuosikymmenellä loppui miltei kokonaan, alkoivat siteet höltyä. Yhteydet jäivät ensi sijassa hiljalleen harvenevan kirjeenvaihdon varaan. Joillekin siirtolaisille Suomesta alkoi tällöin tulla maa, jonka lumikiteet olivat timantteja ja jonka musta leivän kannikka oli ajatuksissa Amerikan vehnäleipää maakoisampaa.

Siirtolaiset lähtivät yleensä oloista, joissa mustan kannikan päälle ei levitelty voita. Kun Amerikkaan tultiin ja kun useimpien elintaso samalla nousi tuntuvasti, tuntuivat kauas jääneet Suomi ja vanha kotiseutu entistäkin köyhemmiltä. Siksi kotiin lähetettyyn kirjeeseen pantiin

usein "taala" tai kaksi ja ohje, että "taala" tuli käyttää kahvin tai jonkin muun herkun ostoon. Rahaa oli tapana lähettää nimenomaan vanhemmille. Eniten rahalahetyksiä lienee Suomeen yleensä tullut joulun lähestyessä.

"Vanhaan maahan" kirjeissä silloin tällöin lähetettyjen "taalojen" lisäksi amerikansuomalaiset järjestivät vuosikymmenten kuluessa useita suuria keräyksiä, joiden tarkoituksena oli lievittää synnyinmaassa vallinnutta hätää tai olla apuna jossakin sellaisessa yrityksessä, joka tunnettiin tärkeäksi Atlantin molemmin puolin. Jo vuosisadan vaihteessa amerikansuomalaiset toimivat varsin aktiivisesti entisen kotimaansa hyväksi. Kun nimitäin sortovuodet koettelivat Suomea, oli Suomen autonomialla puolustajia myös

Suomen joutuminen Neuvostoliiton hyökkäyksen kohteeksi vuonna 1939 innosti amerikansuomalaiset perustamaan avustusseuroja. Kaiken kaikkiaan niitä lienee ollut noin 200. Apu kanavoitiin tarvitseville ”Suomen Huollon” kautta. – *Turun yliopisto, yleinen historia.*

amerikansuomalaisten keskuudessa. Nämä pyrkivät osoittamaan mm. Yhdysvaltain kongressille, millaista veristä väryyttä venäläiset tekivät heidän pienelle synnyinmaalleen. Myös amerikkalaisiin sanomalehtiin järjestettiin kirjoituksia, jotka tekivät Suomen asiaa tunnetuksi.

Jo vuosisadan vaihteessa alkoivat amerikansuomalaiset kerätä Suomen avustamiseksi rahaa. Vuonna 1898 Pohjois-Suomessa oli katovuosi. Amerikansuomalaisten arvioidaan tällöin keränneen hädänalaisia auttaakseen noin 10 000 dollaria. Ja kun uusi kato kohtasi Pohjois-Suomea vuonna 1902, onnistuivat amerikansuomalaiset kokoamaan apua noin 50 000 dollaria.⁸ Kun suomalaisen siirtolaisen palkka tähän aikaan oli

1–3 dollaria päivässä, voidaan apua pitää varsin huomattavana.

Suomen itsenäistyminen oli asia, joka kiinnosti lähes jokaista amerikan- ja kansasuomalaista. Suomalaisen siirtolaisvasemmiston ja oikeiston näkemykset erosivat kuitenkin hyvin paljon toisistaan. Vasemmistolaiset näkivät Suomen ”luumäkenä”, jossa olevia tovereita oli pyrittävä auttamaan. Jo kesällä 1918 vasemmistolaiset päättivätkin kerätä ”miljoonan markan rahaston”, jolla tuettaisiin Suomen työväenliikkeen uutta nousua. Vaikka tavoite asetettiin hyvin korkealle, lienee keräys onnistunut sikäli, että halutut markat saatiin kokoon. Toisaalta ”miljoonan markan rahastosta” tuli asia, joka hajotti pahasti amerikansuomalaista vasemmistoa. Keräyksen

Toisen maailmansodan päätyttyä sekä amerikan- että kanadansuomalaiset lähettivät Suomeen valtavan määrän paketteja, joissa useimmiten oli elintarvikkeita ja vaatteita. Vuonna 1947 kanadansuomalaiset yhteistyössä Kanadan Punaisen Ristin kanssa toimittivat Suomeen huomattavan suuren määrän vehnä jauhoja. – *Raivio* 1979.

loppuvaiheissa alkoi nimittäin katkera riita siitä, mille Suomessa toimivalle työväenliikkeen ryhmälle rahat olisi osoitettava. Tämän paljon toraa aiheuttaneen keräyksen lisäksi amerikansuomalaiset sosialistiosastot järjestivät pienempiä keräyksiä, joilla tuettiin eräiden Suomessa toimineiden työväenyhdistysten ja työväenlehtien taloutta. – Myös kanadansuomalaiset vasemmistolaiset pyrkivät dollareillaan tukemaan Suomeen jääneitä luokkaveljiään.⁹

Suomen itsenäistyessä myös amerikansuomalaiset oikeistolaiset tukivat entistä kotimaataan. Tiedetään esimerkiksi, että seurakunnat keräsivät rahaa auttaakseen Suomen seurakuntia. Ja kun Turun Yliopistoa oltiin perustamassa, järjestet-

tiin myös Yhdysvalloissa keräyksiä, joiden tuotto oli noin 15 000 dollaria.¹⁰ Edellä on käynyt myös ilmi, miten amerikansuomalaiset tukivat dollareillaan nimenomaan 1920-luvulla suomalaisten urheilijoiden olympialaisiin osallistumista.

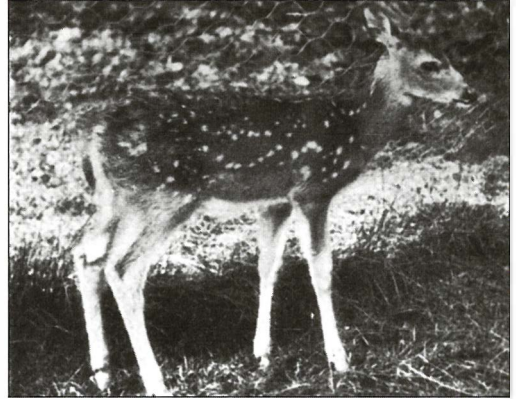
Kun toinen maailmansota puhkesi ja kun Suomi joutui sotaan mukaan, suuntautui koko maailman mielenkiinto hetkeksi Suomeen. Suurin osa Pohjois-Amerikan suomalaisista koki Suomen hädän omana hätänään ja käynnisti erittäin laajan avustuskampanjan. Amerikansuomalaiset keräsivät Suomeen lähetettäväksi 400 000–500 000 dollaria, minkä lisäksi Suomeen toimitettiin runsaasti vaatteita.¹¹ Kanadansuomalaisetkin keräsivät Suomelle dollareita ja vaatteita.¹² Suomeen lähti myös pie-

nekkö, noin 300 miehestä koostunut joukko-osasto, joka ehti rintamalle tosin vasta muutamia päiviä ennen talvisodan päättymistä. Osastoon kuului sekä amerikkaneita kanadansuomalaisia.¹³

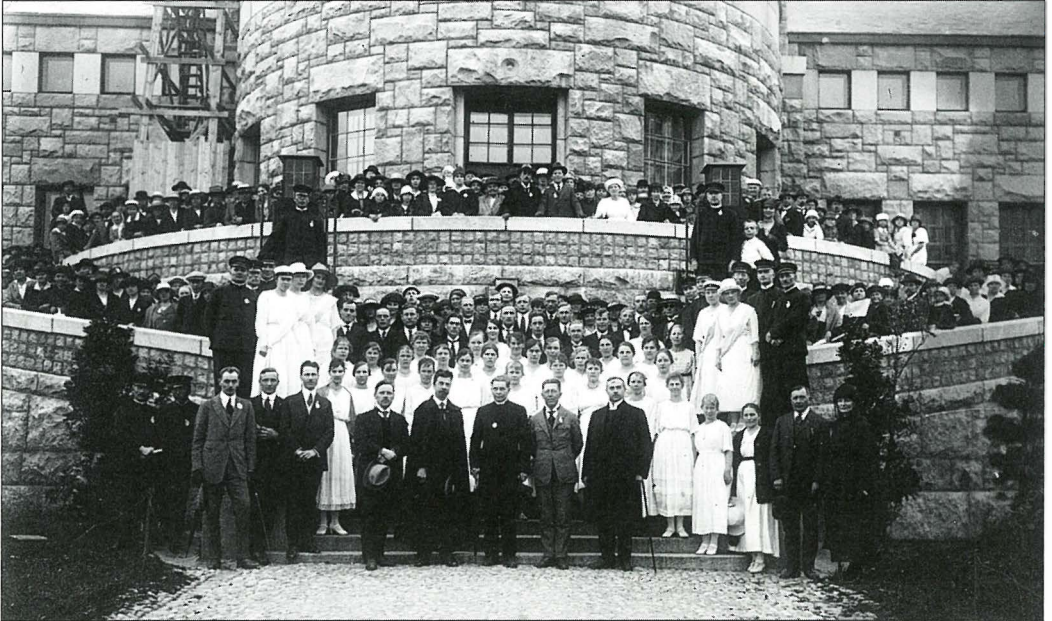
Jatkosodan aikana Suomen avustaminen ei ollut mahdollista. Tiedonkulkukin Suomen ja Pohjois-Amerikan välillä oli sitä paitsi kangertelevaa. Niinpä kirjeyhteydet Suomen ja Pohjois-Amerikan välillä avautuivat vasta keväällä 1945. Satunnaisesti kirjeitä saatiin Suomesta lähes koko ajan, minkä lisäksi tietoja Suomesta saatiin Euroopasta tulleista sanoma- ja aikakauslehdistä, ja ainakin jokin merkitys oli silläkin, että Suomesta lähetettiin Pohjois-Amerikkaan uutisia ja muutakin tietoa myös radioteitse.¹⁴ Lahjapakettien lähettäminen Suomeen tuli mahdolliseksi vuoden 1945 syksyllä. Nyt alkoi todellinen pakettitulva. On laskettu, että vuosina 1945–49 amerikansuomalaiset lähettivät Suomeen yli kaksi miljoonaa pakettia. Lisäksi Suomeen tuli huomattavan suuria dollarilähetyksiä,¹⁵ jotka joissakin tapauksissa olivat ehkä tehokkaampaakin apua kuin esimerkiksi vaatteet, joista osa soveltui huonosti Suomessa käytettäväksi. Suomeen tulleessa paketissa saatettiin tiedustella uusia paketin tarpeessa olevia seuraavaan tapaan:

*Haluaisin saada tietää Matin vaimon nimen ja osoitteen. Ja jos voisit antaa niiden Matin lasten nimet ja osoitteet, jotka ovat Kokkolas. Kaappo Alamäen osoitteen tiedän, mutta en hänen sisarensa Maijan nimeä. Mikä on sisarvainaan Iidan tyttären nimi ja osoite.*¹⁶

Myös kanadansuomalaiset olivat aktiivisia Suomen auttajia ja perustivat keväällä 1946 Canadian Suomi-Apu-yhdistyksen, joka sitten toimi vuoden 1947 lop-

Minnesotan suomalaiset perustivat 1930-luvun alussa "peurakomitean", joka lahjoitti vuonna 1934 Suomeen seitsemän peuran vasaa. Kaksi näistä kuoli matkalla, mutta viisi tuotiin onnellisesti Vesilahdelle Laukon kartanoon. Aluksi ne olivat suuressa aitauksessa, mutta keväällä 1938 Minnesotan erämaissa syntyneet peurat ja näiden aitauksessa syntyneet jälkeläiset päästettiin vapaiksi. Tulokkaalla oli aluksi monta nimeä. Se tunnettiin "Virginian peurana", "Virginian-hirvenä", "punapeurana", "Laukon peurana" ja "valkohäntäpeurana". Etelä-Suomea "valloittaessaan" siitä tuli vähitellen vain valkohäntäpeura. Minnesotan peurakomitea toivoi, että "lahjamme Kalevalan kankahilla menestyisi ja että Suomen salojen riista saisi sen kautta niin arvokkaan ja kauniin lisän, että siitä olisi iloa ja hyötyä kotimaallemme". Peurakomitean toive toteutui. Jo 1960-luvun alussa oli mahdollista aloittaa valkohäntäpeurojen metsästys, ja 1970-luvulla valkohäntäpeura oli monin paikoin taloudellisestikin merkittävä metsästyskohde. Kuvassa oleva vasa saattaa olla yksi Laukon kartanon vuonna 1934 tuoduista vasoista. Joka tapauksessa se on ensimmäinen suomalaisissa metsästyslehdissä julkaistuista saadoista valkohäntäpeuran kuvista. – *Metsästys ja Kalastus 1934–1938.*

Ashtabulan Louhi Bändi vieraili Suomessa vuonna 1920. Mukana oli paljon muitakin kuin bändin jäseniä. ”Louhen matkalaiset” on kuvattu Helsingissä. – Siirtolaisuusinstituutti.

puun asti, osa sen perustaneista yhteisöistä vielä myöhemminkin. Suomi-Apu-yhdistykseen kuului yli 100 erilaista seuraa tai ”ryhmää”, ja se oli ensimmäinen järjestö, jossa olivat mukana sekä kanadansuomalaiset kommunistit, muut vasemistolaiset, kirkkosuomalaiset että oikeistolaiset. Järjestön Suomelle keräämä dollarimäärä oli yli 100 000.¹⁷ Vuosina 1945–1949 kanadansuomalaisten on laskettu lisäksi lähettäneen Suomeen noin 240 000 pakettia.¹⁸

Kun sodan aiheuttama puute Suomessa vähitellen hellitti, hiljeni myös Pohjois-Amerikasta tulleiden pakettien tulo. Paketteja lähetettiin kuitenkin vielä 1950-luvullakin, ja vuosikymmenen alkupuolella oli vielä jopa amerikansuomalaisten omistamia liikkeitä, joista sai ostaa ”valmiita amerikanpaketteja”. Frank Aalto-

nen Companylla oli 1950-luvun alussa Helsingissä varasto, josta amerikanpaketti lähetettiin haluttuun osoitteeseen heti, kun se oli Yhdysvalloissa maksettu.

Vaikka amerikanpakettien lähettäminen vähitellen loppuikin, halusi moni siirtolainen vielä 1950- ja 1960-luvullakin tukea jollakin tavalla synnyinmaata. Niinpä suomalaisten osallistuminen olympialaisiin katsottiin ainakin vielä vuonna 1968 tukemisen arvoiseksi, ja Suomesta Bostonin maratonia juoksemaan tulleita haluttiin auttaa vielä 1990-luvun alussakin. Eräät suomalaiset lastenkodit ja sotainvalidien järjestöt ovat niinkään saaneet aina viime vuosiin asti tukea Amerikasta. Amerikan karjalaisjärjestöt ovat aina 1990-luvulle asti tukeneet Suomen rajaseudun karjalaisväestöä. Suomi College ja Finlandia Foundation taas ovat järjestä-

neet muutamille suomalaisille opiskelijoille tilaisuuden perehtyä Setä Samulinmaan opiskeluun.

Vielä kerran synnyinmaahan

Laivalla

Koti-ikävä kuului siirtolaisen matkaeväisiin, ja se ajoi osan uuteen maailmaan tulleista palaamaan vanhaan maahan. Koti-ikävän tunsivat kuitenkin nekin, jotka jäivät pysyvästi Amerikkaan. Monen Amerikkaan pysyvästi jääneen amerikansuomalaisen suunnitelmiin kuului siksi käynti synnyinmaassa, jossa haluttiin tavata sukulaisia ja tuttavita ja haistella Suomen kesää. Valoisa kesäyö oli asia, jollaiseen siirtolainen ei lähtiessään kiinnittänyt huomiota. Mutta Amerikassa vietetyt vuodet tekivät kesäyöstä samanlaisen nostalgisen käsitteen kuin äidistä, saunasta ja kotipiikan puista. Niinpä siirtolainen halusi tulla Suomeen yleensä kesällä ja vielä nimenomaan niin, että hän voisi osallistua juhannuksen viettoon.

Suomalaisten siirtolaisten joukosta löytyi jo 1800-luvun lopulla sellaisia, jotka lähtivät käymään Suomessa. Useimmat tulijat olivat tähän aikaan kuitenkin niitä, jotka olivat palaamassa pysyvästi Suomeen. Vierailija oli harvinaisuus, mikä oli varsin luonnollista ensinnäkin siksi, että siirtolainen oli usein varaton, ja toiseksi siksi, että matka Suomeen oli kallis ja epämiellyttäväkin. Käytännössä vierailijoita oli ehkä melko paljonkin, sillä moni Suomeen ”pysyvästi” palannut muuttikin kotiin tultuaan mieltään ja lähti

Amerikansuomalainen kirkkokansa teki huvimatkinsa Suomeen vuonna 1935. Mainoslehtinen sisälsi suuren joukon amerikansuomalaisten hyvin tuntemien pappien kuvia. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

muutaman kuukauden tai vuoden kuluttua takaisin Amerikkaan.

Tilanne alkoi muuttua jo 1900-luvun alussa. Matkustaminen tuli aikaisempaa halvemmaksi ja mukavammaksi, ja amerikansuomalaisten joukossa alkoi olla aikaisempaa enemmän niitä, joilla oli varaa matkustamiseenkin.

Ensimmäiset amerikansuomalaiset vierailijat tulivat Suomeen joko yksin tai hyvin pienissä ryhmissä. Vuonna 1912 tuli kuitenkin jo kolme amerikansuomalaista ryhmää, joihin kuului yhteensä 522 vierailijaa. Niiden tulo koettiin Suomessa merkittäväksi tapahtumaksi, Kansanva-

listusseura perusti jopa toimikunnan huolehtimaan tulijoista. Suurinta ryhmää vastaanottamaan seura lähetti oppaan Kööpenhaminaan, jossa tämä liittyi seurueeseen. Tarkoitus oli, että näiden ryhmien vierailu olisi alku Koti-Suomen ja amerikansuomalaisten aikaisempaa tiiviimmälle yhteistyölle. Ilmeisesti tämän takia Lahdessa järjestettiin samana vuonna myös erityinen siirtolaiskokous, johon amerikansuomalaisia ei juuri kuitenkaan saapunut.

Ensimmäinen maailmansota luonnollisesti katkaisi alkavan matkailun, mutta 1920-luvulla edellytykset siirtolaisten käyntien lisääntymiselle olivat jo sotaa edeltäneeseen aikaankin verrattuna paljon paremmat. Vuosisadan alun tilanteeseen verrattuna moni siirtolainen oli nyt jopa vakavarainen, ja lisäksi matkustaminen oli tullut aikaisempaan verrattuna miellyttäväksi. Kun matka Amerikkaan vielä vuosisadan alussa oli täynnä tuskia, voitiin nyt puhua suorastaan huvimatkoista. Tarjolla oli nyt kunnollisia laivahyttejä, hyvää ruokaa, ja lisäksi monissa laivoissa järjestettiin matkustajille erilaista viihdeohjelmaa.

Siirtolaisten kuljettaminen Amerikkaan oli laivayhtiöiden näkökulmasta 1920-luvulla jo taantuvaa liiketoimintaa. Niinpä ne kilpailivatkin aktiivisesti Eurooppaan vieraillemaan lähtevistä siirtolaisista. Suomeenkin lähtijälle oli tarjolla monta vaihtoehtoa.

Maailmansotien välisenä aikana Suomessa kävi noin 58 000 Pohjois-Amerikan suomalaista, yli puolet näistä vuosina 1926–32. Useimmat tulivat Suomeen omin neuvoin, mutta tämän lisäksi moni tuli ryhmissä, joita järjestivät sekä laivayhtiöt että jotkut amerikansuomalaiset

Jo ikääntynyt siirtolainen saapuu vierailulle Suomeen. Kuva on vuodelta 1937. – *Hbl/Pressfoto.*

järjestöt. Ensimmäinen suuri ryhmä saapui Suomeen kesäkuussa 1920. Vierailijoita oli tällöin 400, ja joukossa oli myös Monessenin soittokunta Louhi. Tälle ”Louhen matkalle” ilmoittautuneita oli alunperin ollut jopa pari tuhatta. Hangossa Louhen retkikunta sai juhmallisen vastaanoton. Satamassa olivat vastassa soittokunta ja laulukoro.¹⁹

Vuonna 1927 Suomessa lienee käynyt noin 5 200 Pohjois-Amerikan suomalaista, näistä kuului erilaisiin ryhmiin 1 622. Kaiken kaikkiaan Suomeen saapui tänä vuonna noin 30 000 ulkomaalaista. Turis-

Yleensä amerikansuomalaiset olivat Suomeen saapuessaan tervetulleita vieraita, ja usein sukulaiset tulivat Helsinkiin vastaanottamaan vieraita. Odottajien ilmeet kertovat jännityksestä. Odotetaan ehkä sukulaista, joka on nähty viimeksi kymmeniä vuosia sitten. Kuva on vuodelta 1937. – *Hbl/Pressfoto*.

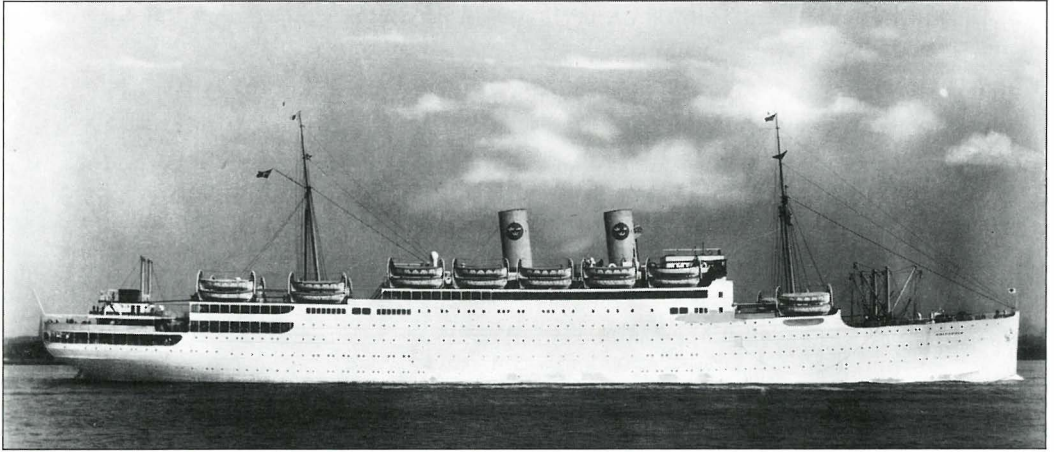
min näkökulmasta suomalaissiirtolaiset muodostivat siten tähän aikaan varsin merkittävän ryhmän.²⁰ Merkitystä lisäsi huomattavasti vielä se, että siirtolaisturisti viiپی Suomessa paljon pitempään kuin ”tavallinen turisti”.

Louhen retkikuntaa seurasi 1920- ja 1930-luvulla kymmeniä muita ryhmiä, todellista kukoistusaikaa olivat vuodet 1927–32. Hyvin usein retkikuntiin kuului satoja vierailijoita – suurimpaan ryhmään jopa 810. Tämä ryhmä tuli Suomeen vuonna 1930.

Pääosa ryhmistä saapui maahan kesäkuun alussa. Halu tavata sukulaisia oli epäilemättä vetämässä useimpia Suomeen, mutta matkoja markkinoitaessa korostettiin erityisesti sitä, että oli päästävä

nauttimaan Suomen kesästä ja erityisesti juhannuksesta. Yhteinen matka kesti vain Suomeen asti. Paluu tapahtui joko pienehköissä ryhmissä tai yksittäin kunkin oman aikataulun mukaan. Varsin moni lienee viettänyt Suomessa koko kesän.

Kotimaassa vieraileva siirtolainen oli Suomen näkökulmasta tärkeä valuutan tuoja. Niinpä ainakin suurimmille ryhmille järjestettiin vastaanottotilaisuus satamassa, ja monille myös illanvietto Vanhalla Ylioppilastalolla tai jossakin elokuvateatterissa. Vuonna 1928 yritettiin Lapualla järjestää erityiset ulkosuomalaispäivätkin, mutta nämä eivät siirtolaisia kiinnostaneet. Järjestelyistä ja ohjelmasta vastasi Suomalaisuuden Liitto,²¹ johon perustettiin vuonna 1922 erityinen ulko-

M.s. Gripsholm tuli tutuksi kymmenille tuhansille amerikansuomalaisille. Joskus se toi vierailijoita Helsinkiin asti, joskus vain Kööpenhaminaan, josta nämä jatkoivat suomalaisella laivalla Helsinkiin. Viimeisen kerran Gripsholm palveli suomalaisia siirtolaisvieraita vuonna 1973. Jo perinnäiseen tapaan se toi amerikansuomalaisia Kööpenhaminaan, josta nämä jatkoivat suomalaisella laivalla Helsinkiin. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

suomalaisosasto. Ja kun Suomeen vuonna 1927 perustettiin kaksikin ulkosuomalaisseuraa, vastasivat nämä tulojuhllallisuuksista ja muista siirtolaisille tarkoitetuista järjestelyistä.

Vuosien kuluessa amerikansuomalaisen vastaanottoseremoniat yksinkertaistuivat. Vastaanottotilaisuuksia järjestettiin vain suurimmille ryhmille ja Vanhan Ylioppilastalon sijasta vain satamassa, pienissä ryhmissä saapuvia kehoitettiin kääntymään Ulkosuomalaisseura Suomen toimiston puoleen.²²

1930-luvun loppupuolella Pohjois-Amerikan suomalaisten Suomessa käynnit vähenivät huomattavasti. Vuonna 1939 näitä tuli Suomeen vain 1 550. Matkailun väheneminen liittyi osittain 1930-luvun talouslamaan, ehkä osittain siihen, että Suomessa syntyneiden amerikansuomalaisien määrä oli jo 1920-luvulta lähtien ollut laskemassa, ja kenties siihenkin,

että Suomesta kiinnostuneimmat ehtivät toteuttaa matkailusuunnitelmansa jo 1920-luvun lopulla. Vuoden 1939 pieni määrä johtui epäilemättä myös siitä, että kansainvälinen tilanne oli jännittynyt, ja siitä, että hyvin moni Pohjois-Amerikan suomalainen halusi tulla Suomeen vuonna 1940 ja nähdä Helsingin olympialaiset.

Kuinka suuri osa Pohjois-Amerikan suomalaisista vieraili Suomessa maailmansotien välisenä aikana? Suomessa syntyneitä siirtolaisia oli Yhdysvalloissa vuonna 1930 noin 142 000 ja Kanadassa noin 44 000. Toisen polven suomalaisia oli Yhdysvalloissa 178 000. Suomessa vierailleita taas oli maailmansotien välisenä aikana noin 58 000. On todennäköistä, että amerikansuomalaiset vierailivat tähän aikaan Suomessa suhteellisesti paljon useammin kuin kanadansuomalaiset.

Suomessa maailmansotien välisenä aikana käyneistä ”siirtolaisista” vain muuta-

ma prosentti lienee ollut Pohjois-Amerikassa syntyneitä. Kävijöiden joukossa oli kuitenkin myös sellaisia, joiden vierailu muuttuikin pysyväksi Suomeen jäämiseksi, mutta näitä oli vain vähän. Lisäksi on vielä muistettava, että jotkut kävivät Suomessa enemmän kuin kerran. Silti on todennäköistä, että jopa joka kolmas amerikansuomalainen vieraili isiensä maassa maailmansotien välisenä aikana. Kontaktit Suomen ja Suomesta Pohjois-Amerikkaan lähteneiden siirtolaisten välillä olivat siis varsin tiiviit. Toinen suomalaispolvi ei sen sijaan sanottavasti tuntenut mielenkiintoa siihen tuhansien järvien ja kesäauringon maahan, josta vanhemmat puhuivat. Tietenkin on muistettava, että useimmat toiseen polveen kuuluvat olivat nimenomaan 1920-luvulla vielä lapsia ja että 1930-luvulla monen nuoren matkustusmahdollisuuksia rajoitti lama. Harvat Suomessa käynnit eivät siten kerro koko totuutta tämän sukupolven Suomea kohtaan tuntemasta kiinnostuksesta.

Lentäen Suomeen

Toisen maailmansodan puhkeaminen keskeytti siirtolaisten Suomessa käynnit. Matkailu alkoi uudelleen vasta syksyllä 1945, jolloin Turkuun saapui 13 amerikansuomalaisen ryhmä. Suomen näkökulmasta ryhmän saapuminen oli tärkeä asia. Niinpä kun amerikansuomalaiset saapuivat Turkuun, olivat näitä vastassa sekä Suomi-Seuran edustaja että Suomen Yleisradio.²³

On laskettu, että vuosina 1940–47 Suomessa vieraili 4 748 amerikkalaista, joista suurin osa oli amerikansuomalaisia.

Pääosa näistä – ehkä yli 4 000 – kävi Suomessa vuosina 1946–47. Siirtolaisten Suomen matkailu elpyi siten hyvin nopeasti. Vuosi 1947 oli siirtolaisten matkailussa hyvin merkittävä myös siksi, että tuolloin Suomeen saapui ensimmäisen kerran siirtolaisia lentokoneella. Laivamatkat olivat silti yleisin tapa matkustaa vielä 1950-luvulla, ja vielä 1960-luvun lopullakin ensimmäisen siirtolaisia tuoneen laivan saapuminen Helsinkiin oli alkukesän merkkitapahtuma, jonka Suomen lehdistökin noteerasi.

Maailmansotien välisenä aikana enemmän kuin puolet Suomessa kävijöistä oli niitä, jotka tulivat Suomeen säännöllisesti Atlantin ylittäneillä laivavuoroilla kuulumatta mihinkään suurempaan ryhmään. Pienempi osa tuli joidenkin järjestöjen kokoamissa ryhmissä. Sama käytäntö jatkui toisen maailmansodan jälkeenkin. Niinpä Swedish American Line ilmoitteli vuodesta toiseen vuoroistaan amerikansuomalaisissa sanomalehdissä ja tarjosi kesäaikana lähtömahdollisuuden noin kahden viikon välein. Esimerkkinä järjestöjen organisoimista matkoista taas voitaisiin mainita raittiusjärjestöjen ja kalevaisten kesällä 1951 järjestämä matka. Tarkoitus oli, että jokaisella tämän ryhmämatkan jäsenenä olisi tilaisuus ”*mennä omaistensa luo juhannukseksi*” ja käydä lisäksi vaikkapa ”*Aavasaksalla näkemässä keskiyön auringon*”.²⁴

Ryhmämatkalle osallistuneiden määrä lienee aina ollut niin pieni, että samassa laivassa saattoi matkustaa useitakin suomalaisryhmiä ja sellaisia, jotka eivät tarvinnut tuekseen mitään ryhmää. Suurimmat ryhmät tulivat Suomeen luultavasti vuonna 1952, jolloin Helsingin olympialaiset järjestettiin. Ainakin kaksi laivaa toi

**Lentäkää
SUOMEEN**

**Scandinavian
Airlines
System**

Olemme valtuutettu asiatoimisto tälle yhtiölle.

scandinavian airlines system

New Yorkista
4 kertaa viikossa. Tiloja vielä
saatavana kevät-
kuukausina ja
jonkun verran kesä-
kuukausina.
Lähempiä tietoja
varten tiedustelkaa:

**Workers Soc. Pub.
Co.**
Box 99, Duluth 1, Minn
24 Lake Ave. No.

Lentomatkojen myynti amerikansuomalaisille alkoi keväällä 1947. Mainos on *Industrialistista*, jossa SAS:n lentojen mainostaminen alkoi 10.3.1947.

tänä kesänä Suomeen yhdellä kerralla yli 400 vierailijaa.²⁵

Suomessa käyneiden enemmistö matkusti aina vuoden 1960 paikkeille asti laivalla, ja useimmat turvautuivat Swedish American Linen palveluksiin. Viimeinen laivalla tehty ”huvimatka” tehtiin vuonna 1973, jolloin tämän laivayhtiön Gripsholm toi suomalaisia New Yorkista Kööpenhaminaan, josta nämä jatkoivat moottorilaiva Finlandialla Helsinkiin.

☆☆☆

Kuinka paljon Suomessa kävi siirtolaisia 1940- ja 1950-luvulla? Edellä on todettu, miten Suomessa kävi vuosina 1940–47 yli 4 700 amerikkalaista, joista suurin osa oli vuosina 1946–47 Suomessa vierailleita siirtolaisia. 1940-luvun lopulla Suomessa käyneiden siirtolaisten määrä laski. Vuonna 1950 heitä lienee ollut hiukan yli 1 000, seuraavana vuonna vielä vähemmän. Helsingin olympialaiset herättivät kuitenkin siirtolaisten matkailuinnon: vuonna 1952 Suomessa vieraili noin 4 000 ulkosuomalaista, joista vain kourallinen tuli Pohjois-Amerikan ulkopuolelta.²⁶ Olympialaisten jälkeen matkakuume taas laski, ja koko 1950-luvun loppupuolen ajan siirtolaismatkailijoiden määrä vuodessa lienee liikkunut 1 500–2 000:n välillä.

Aina 1950-luvun loppuun asti vierailijaliikenne yli Atlantin oli hyvin yhden-suuntaista. Amerikansuomalaisia tuli vuosi toisensa jälkeen tervehtimään synnyinmaassa olevia sukulaisiaan, kun taas suomalaisten Yhdysvaltain ja Kanadan vierailut olivat varsin harvinaisia. 1960-luvulla tilanne alkoi kuitenkin muuttua. Nyt alkoi vaihe, jolloin Pohjois-Amerikan suomalaiset tulivat edelleenkin sankoin joukoin Suomeen, mutta myös kotisuomalaiset alkoivat matkailaa ahkerasti ja vierailivat usein myös Pohjois-Amerikassa olevien sukulaistensa luona.

☆☆☆

Vuodesta 1947 lähtien Suomeen oli siis mahdollista matkustaa myös lentämällä: SAS alkoi tällöin tarjoilla lentojaan amerikansuomalaisille.²⁷ Tilauslennotkin alkoivat jo vuonna 1948, jolloin New Yorkin Suomalainen Kansallisseura järjesti jäsenilleen ”Juhannus-Lentomatkan Suoraan Suomeen”.²⁸ Aina 1960-luvun alkuun asti lentä-

en saapuneiden määrä pysyi kuitenkin pienenä. Niinpä vielä vuonna 1955 arvioitiin, että lentäen olisi sinä vuonna Suomeen tullut vain noin 200–300 ulkosuomalaisista.²⁹ Suomalaisten siirtolaisten suosima SAS taas toi vuonna 1959 Suomeen vierailulle noin 450 siirtolaista – ja lentäen Suomeen tulleita siirtolaisia oli kaiken kaikkiaan ehkä vain hiukan enemmän. On kuitenkin todennäköistä, että vuonna 1959 jo lähes puolet kaikista Suomessa vierailleista ulkosuomalaisista ylitti Atlantin lentokoneella.

Edellä on käynyt ilmi, miten amerikkansuomalaisen sukulaismatkailun ensimmäinen tilauslento tehtiin vuonna 1948. On ilmeistä, että seuraava tällainen lento tapahtui vasta 1950-luvulla. Joka tapauksessa 1950-luvun lopulla järjestetyt ”*juh-lalennot*” olivat tilauslentoja,³⁰ Todellinen tilauslentojen vuosikymmen oli kuitenkin vasta 1960-luku, jolloin niiden järjestämisestä tuli suorastaan muoti-ilmio.

1960-luvun alussa tilauslentoja järjestivät ahkerimmin amerikkani ja kanadansuomalaiset järjestöt. Vuonna 1960 lentoja järjestivät ainakin Toronto Finnish Social Club, Kalevaiset ja Lantan Turistiklubi.³¹ Seuraavina vuosina löytyy järjestäjien joukosta esimerkiksi historiaseuroja, Amerikan laulajat, Yhdistyneet Kalevan Veljet ja Sisaret, Suomi-kerho of California, Suomalaiset Aseveljet Amerikassa, Sauna Club, The Scandinavian Club of San Fernando Valley, Calif. ja Maratonkomitea.

Lentoja – ja samalla ”sukulaismatkoja” – järjestivät aluksi mitä erilaisimmat amerikkani ja kanadansuomalaiset järjestöt, mutta 1960-luvun kuluessa sukulaismatkojen järjestämisestä tuli nimenomaan Suomi-Seuran toimintamuoto. Suomi-

Seura aloitti sukulaisvierailujen järjestämisen vuonna 1960, jolloin 85 suomalaisen ryhmä teki kuukauden vierailun Pohjois-Amerikkaan. Suomi-Seuran tarjoamien matkojen kysyntä kasvoi sitten nopeasti. Vuonna 1965 seura järjesti jo viisi matkaa Suomesta Pohjois-Amerikkaan ja alkoi järjestää myös siirtolaisten matkoja Pohjois-Amerikasta Suomeen. Vuonna 1965 jälkimmäisiä oli neljä, ja Suomi-Seuran kuljettamien sukulaisvierailijoiden määrä nousi tänä vuonna jo yli 800:n. Huippuvuodet olivat kuitenkin vielä edessäpäin. Suomi-Seuran Pohjois-Amerikasta Suomeen järjestämiä lentoja oli eniten vuosina 1973 ja 1976. Kumpanakin vuonna Suomeen tuli 23 seuran organisoimaa ryhmää. Suomesta Pohjois-Amerikkaan tapahtuneita matkoja taas oli eniten vuonna 1978, jolloin Suomi-Seura järjesti kokonaista 28 tilauslentoa Pohjois-Amerikkaan.³²

Vuosina 1960–69 Suomi-Seura lienee järjestänyt noin 100 tilauslentoa Suomesta Pohjois-Amerikkaan tai Pohjois-Amerikasta Suomeen. Näitä tilauslentoja käyttäneitä sukulaisvierailijoita lienee ollut hiukan yli 10 000, joista yli puolet oli Suomesta Pohjois-Amerikassa käymään lähteneitä, mutta myös amerikkani ja kanadansuomalaisien vierailijoiden määrä nousi varmasti tuhansiin. Muiden kuin Suomi-Seuran siirtolaisille järjestämien tilauslentojen matkustajamäärä nousi sekin 1960-luvun lopulla huomattavan suureksi. Niinpä erään tiedon mukaan vuonna 1969 Pohjois-Amerikasta Suomeen tehtiin 31 tilauslentoa, ja Suomessa vieraili noin 4 300 ulkosuomalaisista.³³ – Suomessa käyneiden Pohjois-Amerikan suomalaisten määrä oli nyt suurempi kuin koskaan aikaisemmin.

Taala-Villen Suomessa käynti

Reino Helismaa oli erittäin ahkera iskelmien sanoittaja. Vuonna 1951 hän laski hyväntahtoista leikkiä amerikansuomalaisen Taala-Villen Suomessa käynnistä.

Taala-Villen Suomessa käynti

Sävel: *Reino Terho*. Sanat: *Reino Helismaa*.

Haudu juudu veli miesi,
huono on sun haussitiesi,
tuskin siitä mahtui kaara kulkemaan.
Jees, on vähän aikaa mulla,
päätin vilkaisemaan tulla
tuota vanhaa käntrin kotipihlajaa.
Se kasvanut on suuremmaksi –
I see – myönnän sen, mut pieni se on
verrattuna puihin Valtojen.
Drinkki kelpaa varmaankin?
Oukei, senhän arvasin!
Anna mennä, pliis,
sen sotkin viskihin!

Täältä lähdin aikoinani,
tiketti vain lompassani –
nyt on mulla taalut sekä tavarat.
Tosin tääkin heppu faini
puutteen kanssa ensin paini –
very well – nyt on jo olot avarat.
Kieltolaki ... spriitä, viskiäkin
– you see – hahahaha!
Kun kulkee silmät auki,
silloin lompsa turpoaa.

Pittspääkissä omistan
hotellin ja kapakan,
portsarikin vormussa on
marsalkan.

Haali mull on siellä hieno,
uimapooli sekä pieno,
kitsiruumaa ihan sähköistetty on.
Mekaanikko kotiorjaa
siellä keittiössä korvaa,
että kaikki laitteet saadaan kuntoon.
Nimikirjoituskin leimasimen turvin
tehdään ain – tää kultakuulakärkikynä
näkönä on vain.
Aika se on rahaa, jees,
silmit ei saa olla veess
oli taivas sitten synkkä taikka sees!

So long sitten taas maa Suomen,
nänyt olen pihatuomen,
jota pikimmältään tuln katsomaan.
All right, laho on se aivan,
taisin tehdän turhan vaivan,
meillä kelpaa ei se polttopuiksikaan.
So long, jos täällä kyllästyisit
vauhtiin hitaaseen,
niin tule sinne, missä minä
pisnessiä teen.
Lähtödrinkki otetaan,
pullon suusta suoraan vaan –
aika rahaa on, niin meillä sanotaan!

– *Toivelauluja 5. Toinen painos.*
Toim. Kullervo. Hki 1951.

Amerikansuomalaisten järjestöjen organisoimat tilauslennot olivat jo 1970-luvun alussa vähenemässä. Suomi-Seura järjesti kuitenkin vuosina 1970–79 Pohjois-Amerikkaan 209 tilauslentoa ja 148 lentoa sieltä Suomeen.³⁴ Uudelle manteele matkanneita lienee ollut 20 000–30 000, Suomeen tulleita 15 000–20 000. Ja koska Pohjois-Amerikasta Suomeen tapahtuneita tilauslentoja järjestivät jonkin verran muutkin kuin Suomi-Seura, näyttää todennäköiseltä, että Suomessa lentäen vierailleita siirtolaisia olisi ollut yli 20 000. Tällaisesta määrästä puhuttaessa on kuitenkin muistettava, että monikin eläkeläinen kävi tähän aikaan Suomessa 2–3 vuoden välein ja että joukossa oli jopa sellaisiakin, jotka ehtivät käydä ”tilauslentojen aikakaudella” Suomessa yli kymmenenkin kertaa.³⁵

Mistä siirtolaisten ja kotisuomalaisten sukulaisvierailujen valtava kasvu johtui? Siirtolaiset olivat epäilemättä aloitteen tekijöitä. ”*Vanhan maan*” kaipuu eli siirtolaisen sydämessä, vaikka hän vuosikymmenien kuluessa tottuikin jo pitämään Amerikkaa pysyvänä uutena kotimaanaan. Kun sitten matkustaminen lentokoneen kehittyessä helpottui ja kun samaan aikaan erittäin suuret siirtolaisjoukot tulivat eläkeikään, oli matkakuumeen ”helpo puhjeta”. Suomi-Seuran aktiivinen toiminta lienee sekin ollut omiaan herättämään matkustushalua. – Niin tuhannet ja taas tuhannet jo eläkeikään ehtineet halusivat vielä kerran nähdä synnyinmaansa, ja moni tuli kotikuusta kuulemaan 50–60 Amerikassa vietetyn vuoden jälkeenkin.

Siirtolaisten vierailut 1960- ja 1970-luvun Suomessa olivat jo 1910-luvulla alkaneen perinteen jatkamista – matkustus-tapa oli kuitenkin uusi, ja oli muutakin

utta. Tyypillinen tilauslentojen käyttäjä oli eläkeläinen – maailmansotien välisen ajan vierailijat taas olivat olleet miehiä ja naisia parhaassa työiässään. Toisen ja kolmannen polven suomalaiset muodostivat tilauslentojen käyttäjien joukossa aluksi vain pienen vähemmistön, mutta Amerikassa syntyneiden osuus lienee ajan mitaan jonkin verran kasvanut.

Maailmansotien väliseltä ajalta löytyy tuskin esimerkkiä siitä, että Suomesta olisi organisoitu suurehkon ryhmän ”sukulaismatka” Pohjois-Amerikkaan. Suomi-Seuran vuonna 1960 Pohjois-Amerikkaan sukulaisvierailulle halunneille järjestämä tilauslento oli siten jotakin täysin uutta. Ensimmäisen lennon kustannuksista vastasivat ilmeisesti suurelta osalta Pohjois-Amerikan suomalaiset, mutta myöhemmin matkailu oli molempiin suuntiin ”omakustanteista”.

Suomen ja Pohjois-Amerikan välisen sukulaismatkailun räjähdysmäinen kasvu kertoo monesta asiasta. Se kertoo, miten Atlantin eri puolilla asuneiden sukulais-suhteet olivat vielä 1960-luvullakin tiiviitä ja lämpimiä. Se osoittaa, miten uusi matkustustekniikka vaikutti suomalaisten liikkuvuuteen, ja matkailijamääristä voi myös todeta, miten suomalaisten varallisuus oli kasvamassa niin, että ulkomaanmatkailu oli aikaisempaa useampien ulottuvilla. Pohjois-Amerikan suomalaisilla oli varoja matkustamiseen ollut jo aikaisemminkin, mutta nyt näillä – eläkeikään tultuaan – oli myös runsaasti aikaa.

Miten Suomi otti siirtolaisensa vastaan, kun nämä monessa tapauksessa kymmenien vuosien poissaolon jälkeen tulivat tapaamaan sukulaisia ja kokemaan vielä

Ensimmäiset tilauslennot tehtiin potkurikoneilla. Niinpä New Yorkin Suomalainen Kansallisseura teki vuonna 1948 ”huvimatkinsa” DC-4:lla, joka oli tähän aikaan yleisimmin käytetty matkustajakone. 1970-luvun alussa suihkukoneet syrjäyttivät sitten hitaiksi koetut potkurikoneet. Tärkein sukulaismatkojen järjestäjä Suomi-Seura alkoi käyttää pelkästään suihkukoneita vuonna 1971. Lentäen Suomeen tulleet ryhmät olivat 1950-luvun lopulla ja vielä 1960-luvun alussakin pieniä. Niinpä kalevaisten tilauslennolla vuonna 1959 sukulaisvierailijoiden määrä nousi vain 70:een. 1970-luvun lopulla yksi tilauslento saattoi sen sijaan jo ”nielaista” yli 300 matkajaa. Kuvan ryhmä saapui SAS:n potkurikoneella Suomeen vuoden 1960 paikkeilla. – *Turun yliopisto, yleinen historia.*

kerran synnyinmaan symbolin, kesän ja juhannuksen?

Kun amerikansuomalaisten matkailu sodan päätyttyä Suomeen alkoi, pyrittiin Suomessa monella tavalla osoittamaan, että siirtolaiset olivat tervetulleita vieraita. Järjestettiin mm. juhlallisia vastaanottotilaisuuksia ja jopa eduskuntatalossa. Ainakin useimmiten järjestelyistä vastasi Suomi-

Seura. Laivalla tulleita isompia ryhmiä vastaanottamassa oli soittokuntakin. Lentokoneella saapuneet eivät saaneet juhlallista vastaanottoa. – Ja koska vierailijat 1940-luvulla olivat kipeästi kaivatun valutan tuojia, pyrittiin tällöin näitä varten järjestämään mm. kiertomatkoja.³⁶

Millaisia olivat siirtolaisten kokemukset, kun nämä pitkän poissaolon jälkeen

vierailivat synnyinmaassaan? Aika yleis-
tä lienee ollut, että niinkuin maailmanso-
tien välisenä aikanakin, niin myös nyt
Suomen kehittyminen oli siirtolaisille yl-
lätys, joillekin myönteinen, joillekin hai-
kean katkera. Moni oli Amerikkaan palat-
tuaan epäilemättä ylpeä koti-Suomes-
taan,³⁷ mutta osalle Suomi ei ollutkaan
sellainen kuin oli kuviteltu, sellainen,
joka oli jäänyt jälkeen, kun Hankoniemi
aikoinaan oli kadonnut horisonttiin.³⁸

”Suuren siirtolaisuuden” 1900-luvun
alussa Amerikkaan tuomista suomalaisista
oli 1970-luvun lopulla jäljellä vain rip-
peet, mikä varmasti vaikutti matkailupal-
velujen kysyntään. Tilauslentojen aika-
kausi alkoi 1970-luvun puolivälissä hii-
pua myös siksi, että tilauslento ei ajan-
mittaan ollut enää ainoa edullinen tapa
matkustaa. Viranomaisten tilausmatkojen
järjestäjille asettamat vaatimukset saat-
toivat nekin rajoittaa toimintaa.

1970-luvun alussa Suomi-Seura oli
Pohjois-Amerikassa ainoa merkittävä
suomalaisille tarjottujen sukulaismatko-
jen järjestäjä. Suomi-Seuran toiminta
hankaloitui kuitenkin jo vuonna 1973,
kun Kanada kielsi alueeltaan tapahtuneiden
lentojen järjestämisen – tästä lähtien
lentoja saivat järjestää vain ne yhdistyk-
set, jotka oli rekisteröity Kanadassa.³⁹
Suomessakin toimintaa rajoitettiin. Ti-
lausmatkojen järjestäjillä piti vuodesta
1978 lähtien olla matkatoimisto-oikeu-
det,⁴⁰ millä ei ehkä kuitenkaan ollut suu-
rempaa käytännön merkitystä, koska Suo-
mi-Seura sai tällaiset oikeudet jo vuonna
1978. Paljon merkittävämpää oli se, että
1970-luvun lopulla lentoyhtiöt kuten Fin-
nair alkoivat järjestää niin edullisia nor-

maaleihin reittilentoihin kytkettyjä ”ryh-
mämatkoja”, että tilauslennot tulivat tar-
peettomiksi. 20 matkustajan ryhmä saat-
toi nyt matkustaa suurin piirtein yhtä hal-
valla kuin tilauslennon käyttäjät.⁴¹

Nimenomaan ryhmälentojen pudotta-
man kysynnän takia Suomi-Seuran järjes-
tämien tilauslentojen kysyntä laski siis
jyrkästi. Vuonna 1980 seura järjesti vielä
15 tilauslentoa Pohjois-Amerikkaan ja
kaksi lentoa sieltä Suomeen, mutta vuon-
na 1982 enää viisi lentoa Pohjois-Ame-
rikkaan ja vain yhden Suomeen. Tilaus-
lennot eivät tämän jälkeenkään ole kui-
tenkaan täysin loppuneet,⁴² mutta merkit-
tävä matkustamisen muoto tilauslento ei
ollut enää 1980-luvun puolivälissäkään.

On todennäköistä, että Pohjois-Ameri-
kan ja Suomen välisiä sukulaismatkoja
tehtiin 1980-luvulla yhtä paljon kuin ai-
kaisemminkin. Nyt suuri osa matkoista
tehtiin kuitenkin hyvin pienissä ryhmissä,
joita kokosivat nimenomaan amerikan-
suomalaisien omistamat matkatoimisto-
t.⁴³ Osa lähtijöistä kaipasi vieläkin ryh-
mään kuulumisen antamaa turvallisuutta,
mutta on todennäköistä, että 1980-luvulla
sukulaismatkailijat olivat nopeasti ”itse-
näistymässä”. Atlantin ylittäjät olivat ai-
kaisempaan verrattuna 1980-luvulla jo
”itsenäisiä” matkapalvelujen ostajia, jot-
ka käyttivät hyväkseen lentoyhtiöiden eri-
koistarjouksia eivätkä tarvinneet tuekseen
suomea puhuvia matkakumppaneita.

Juuret Suomessa -ohjelma⁴⁴ pyrki in-
nostamaan ulkosuomalaisia matkusta-
maan Suomeen. Yhdysvaltain osalta han-
ke ilmeisesti onnistui hyvin, sillä Yhdys-
valloista Suomeen suuntautunut matkailu
kasvoi vuonna 1992 projektin ansiosta
9%,⁴⁵ ja on todennäköistä, että kasvu joh-
tui olennaisesti sukulaismatkailusta.

Eikä Suomi unohtanut lapsiaan

22

■ Kun tuhannet ja taas tuhannet suomalaiset lähtivät siirtolaisiksi valtamerentakaisiin maihin, oli luonnollista, että siirtolaisuus oli hyvin monia puhuttanut ongelma. Muuttoliike pakotti kannanottoihin niin valtiovallan, sanomalehdet, papit kuin yksityiset kansalaisetkin.

1800-luvun lopulla siirtolainen tuomittiin usein huikentelijaksi ja epäisänmaalliseksi, mutta vuosisatain vaihteessa Suomi oppi hyväksymään siirtolaisuuden. Toki lähdettiin edelleenkin siitä, että siirtolaisuus oli Suomen valtion ja suomalaisen yhteiskunnan näkökulmasta haitallinen ilmiö, mutta vähitellen hyväksyttiin se tosiasia, että Suomesta oli lähtenyt Pohjois-Amerikkaan hyvin suuri määrä siirtolaisia – 1920-luvun loppuun mennessä noin 350 000 – ja että vain pieni osa näistä oli palannut tai palaisi synnyinmaahansa.

Kun Suomessa tajuttiin, että useimpien siirtolaisuus oli lopullista, alkoi ehkä monestakin tuntua siltä, että siirtolaisen tulisi olla suomalainen vielä valtameren-

takaisissa maissakin ja että Koti-Suomen tulisi pitää aktiivisesti yhteyttä tähän Suomen kansan osaan. Tämä näkyi selkeästi jo 1910-luvun alussa, jolloin Suomalaisuuden Liitto pyrki rakentamaan yhteyksiä Suomen ja siirtolaisten välille, ja vielä selvemmin 1920-luvulla, jolloin perustettiin useitakin järjestöjä, jotka ottivat tehtäväkseen suhteiden hoitamisen valtamerentakaisissa maissa oleviin suomalaisiin. Koska nämä valtamerentakaiset suomalaiset eivät pitäneet siirtolais-nimityksestä, alkoivat järjestöt käyttää siirtolaistermin sijasta sanaa ulkosuomalainen, ja järjestöistä itsestään käytettiin termiä ulkosuomalaisjärjestö.¹

Ulkosuomalaistyön alkuvaiheet

Kansanvalistusseuralla oli yhteyksiä amerikansuomalaisiin jo 1880-luvulla. Myös Suomen luterilainen kirkko ja Merimieslähetykseura pyrkivät rakentavaan yhteistyöhön siirtolaisten kanssa jo 1800-luvun lopulla. Toiminta oli kuitenkin vielä vaatimattomaa. Kun Kansanvalistusseura vuonna 1911 asetti erityisen valiokunnan, jonka tuli hoitaa suhteita siirtolaisten ja näiden synnyinmaan välillä, voidaan kuitenkin jo puhua selkeästi mielletystä ulkosuomalaistyöstä, vaikka Kansanvalistusseuran toiminta käytännössä jäi edelleenkin hyvin vaatimattomaksi. Kansanvalistusseuran tarkoituksena oli pitää kesällä 1912 erityinen siirtolaiskongressikin, joka kuitenkin toteutui vain hyvin vaatimattomana kokouksena. Mukaan saatiin nimittäin vain yksi siirtolaisten. Enemmän merkitystä olikin sillä, että Kansanvalistusseura alkoi jo tähän aikaan järjestää vastaanottoja Suomeen saapuville siirtolaisryhmille ja että seura jo tässä vai-

heessa toimitti amerikansuomalaisille suomalaista kirjallisuutta.

Ensimmäinen maailmansota keskeytti monen muun asian lisäksi Suomessa alkamassa olleen järjestäytyneen ulkosuomalaistoiminnan. Toiminta alkoi uudelleen 1920-luvun alussa ja konkretisoitui siten, että vuonna 1906 perustettuun Suomalaisuuden Liittoon muodostettiin vuonna 1922 erityinen ulkosuomalaisosasto. Tämä osasto pyrki mm. auttamaan siirtolaisia perustamalla tietotoimiston, jonka piti hoitaa uutisvälitystä Suomesta valtamerentakaisille alueille. Varojen puutteen takia ulkosuomalaisosaston toiminta jäi kuitenkin vaatimattomaksi, ja niinpä vuoden 1927 vuosikokouksessaan Suomalaisuuden Liitto päättikin lakkauttaa tämän osastonsa, mikäli tilalle voitaisiin perustaa itsenäinen ulkosuomalaisjärjestö.

Kun uuden ulkosuomalaisjärjestön perustaminen tuli keväällä 1927 ajankohtaiseksi, kävi ilmi, että Suomalaisuuden Liiton ”vanhat herrat” ja liiton uusi johto eivät voineet sopia siitä, millaisen johtokunnan uusi ulkosuomalaisjärjestö saisi. Molemmat riitelijät ryhtyivät siksi perustamaan omaa Suomi-Seuraansa. Kahta seuraa ei tällä nimellä voitu rekisteröidä. Niinpä ”vanhojen herrojen” seura sai nimen Suomi-Seura ry. ja nuorempien seurasta alettiin käyttää nimitystä Ulkosuomalais-Yhdistys ry. Järjestöjen tavoitteet olivat kutakuinkin samat. Tällaisena tilanne jatkui vuoden 1929 loppuun asti.²

Sekä Suomi-Seura että Ulkosuomalais-Yhdistys kiinnittivät käytännön työsäään huomiota tiedotustoimintaan – ensin mainittu julkaisi Suomen Viestiä ja viimeksi mainittu Ulkosuomalaislehteä. Molemmat pyrkivät huolehtimaan Suomeen tulevien siirtolaisryhmien vastaan-

Pohjois-Amerikan suomalaisten keskinäiset riidat, vuoden 1918 sisällissodan perintö ja 1930-luvun alun äärioikeistolaisuus saivat Pohjois-Amerikan suomalaisen vasemmiston suhtautumaan torjuen ulkosuomalaisyöhön. Myös Punikki ja K.A.Suvanto ottivat kantaa. – *Punikki 1931.*

Punikki

st—Toukokuun 1 p. 1931

ULKOSUOMALAISIA JA SISÄSUOMALAISIA

otosta. Suomi-Seura järjesti vuonna 1927 jopa erityisen ulkosuomalaiskongressin, joka toteutui kuitenkin hyvin vaatimattomana.³ – Ulkosuomalais-Yhdistys taas perusti Pohjois-Amerikkaan peräti viisi tiedonantotoimistoa, mutta niiden merkitys lienee jäänyt vähäiseksi.

Miksi siis tarvittiin kaksi ulkosuomalaisjärjestöä? Ilmeisesti vain siksi, että suomalaisuudesta oltiin kahta mieltä. Suomi-Seurassa haluttiin olla maltillisia ja epäpoliittisia, Ulkosuomalais-Yhdis-

tyksessä taas tunnettiin sympatioita siihen jyrkkään suomalaisuuteen, jota tähän aikaan edustivat Suomalaisuuden Liitto ja Akateeminen Karjala-Seura. Suomi-Seura oli kiinnostunut vain Pohjois-Amerikan suomalaisista, Ulkosuomalais-Yhdistys halusi sen sijaan toimia myös lähialueilla kuten Ruijassa asuneiden suomalaisten parissa. Valtio tuki Suomi-Seuraa.⁴

Kahden miltei samanlaisen järjestön olemassaolo ei näyttänyt järkevältä. Niinpä ulkoasiainministeriö kutsui riitelevät

Rafael Engelberg oli mukana ulkosuomalaistyössä kymmenien vuosien ajan. 1930-luvun alkupuolelta aina 1950-luvun lopulle asti nimenomaan hän johti Suomi-Seuran toimintaa. Kuva on vuodelta 1929. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

ryhmät vuonna 1929 kokoukseen, jonka seurauksena molemmat järjestöt lopetettiin ja tilalle perustettiin Ulkosuomalaisseura Suomi, joka aloitti toimintansa vuonna 1930.

Uusi seura halusi ”säilyttää ja vahvistaa suomalaista mieltä ja kansallistuntoa ulkomaille muuttaneiden Suomen kansalaisten ja muitten Suomen rajojen ulkopuolella asuvien suomalaisten keskuudessa pitämällä vireillä ja kasvattamalla tietoisuutta heidän suomalaisesta syntyperästään sekä henkisestä yhteydestään Suomen kansaan”. Käytännössä se yritti jatkaa edeltäjiensä toimintaa, Ulkosuomalais-Yhdistyksen heimoasiat uusi seura kuitenkin jätti alusta alkaen sivuun. Seura järjesti entiseen tapaan ulkosuomalaisten vastaanottojuhlia, lähetti ulkosuomalaisille lehdistä uutiskatsauksia ja jatkoi Suomen Viestin julkaisemista. Taloudelliset ongelmat – nimenomaan valtion ulkosuomalaistyöhön antaman avun loppuminen – saivat kuitenkin seuran toiminnan kuihtumaan. Suomen Viestin julkaiseminen loppui vuonna 1934, ja vuo-

teen 1935 tultaessa seuran muukin toiminta oli kutakuinkin loppunut.⁵

Kiinnostusta ulkosuomalaistyöhön oli Ulkosuomalaisseura Suomen ulkopuolellakin. Kun ”virallisessa” seurassa ei ollut tilaa, perusti jo pitkään erilaisissa ulkosuomalaishankkeissa mukana ollut Rafael Engelberg vuonna 1932 erityisen Suomi-Amerikka Toimiston, jonka piti auttaa Suomeen palaavia siirtolaisia mm. maatiilojen hankkimisessa. Engelbergin toimintokin oli kuitenkin suurissa taloudellisissa vaikeuksissa, ja senkin merkitys lienee käytännön työssä jäänyt vähäiseksi. Engelbergin vuonna 1934 perustamalla Suomen Ulkomaankävijäin Seuralla oli sen sijaan enemmän merkitystä. Samalla kun tämä seura syntyi, lopetti Suomi-Amerikka Toimisto toimintansa.⁶

Suomen Ulkomaankävijäin Seura oli jäsenmäärältään vaatimaton kerho, mutta seuran resurssit riittivät kuitenkin siihen, että keväällä 1936 se vastasi ulkosuomalaisten vierailijaryhmien vastaanotosta. Vuonna 1937 Suomen Ulkomaankävijäin Seura muutti nimensä Suomi-Seuraksi. Ni-

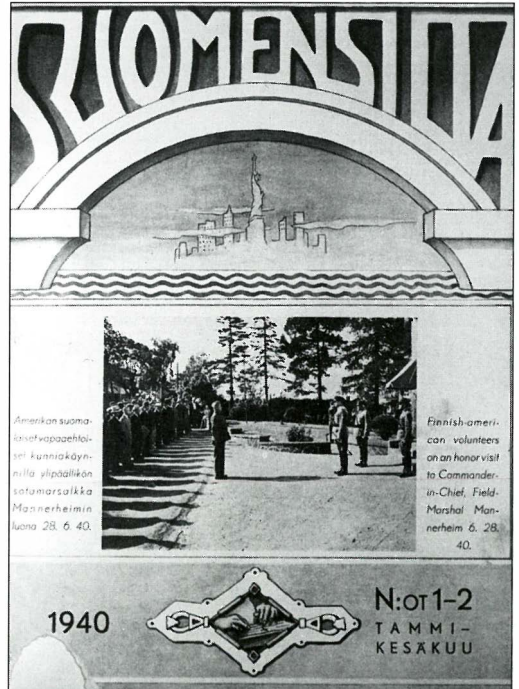
men muuttaminen kertonee siitä, että tavoitteeksi ei enää riittänyt pelkän kerhon olemassaolo, vaan seuran sielu – Rafael Engelberg – halusi järjestönsä toimivan ulkosuomalaisyössä laajemmalla pohjalla.

Uuden Suomi-Seuran johdolla

Uuden Suomi-Seuran synty ei merkinnyt ulkosuomalaisyössä radikaalia muutosta. Seura jatkoi ulkosuomalaisyöhön jo perinnäisesti kuulunutta julkaisutoimintaa. Niinpä Suomen Silta alkoi nyt ilmestyä neljä kertaa vuodessa. Suomeen tulleille ulkosuomalaisryhmille järjestettiin vastaanottoja, ja myös tiedotustoimintaa pidettiin tärkeänä. Ulkosuomalaisten sanomalehdille lähetettiin ilmaiseksi ”Suomen kirjeitä”, jotka sisälsivät Suomea koskevien uutisten lisäksi esimerkiksi taloudellisia ja poliittisia katsauksia.

Suomesta katsottuna Pohjois-Amerikkaan tapahtunut siirtolaisuus näytti 1930-luvun lopulla jo historiaan kuuluvalta ilmiöltä. Näin lienee tulkittavissa se, että Suomi-Seuran toiminnassa siirtolaisten historiasta kertovan lähdeaineiston kokoaminen ja siirtolaisten historian tutkiminen katsottiin keskeisiksi tehtäviksi. Ehkä asiaan vaikuttivat myös se, että Suomi-Seuran sihteeri Rafael Engelberg oli innokas historian harrastaja, ja se, että lähestymässä oli Delawaren siirtokunnan perustamisen 300-vuotisjuhla.

Suomi-Seuran toiminta oli vuonna 1939 vakiintumassa mm. valtiolta saadun tuen ansiosta, kun toinen maailmansota muutti tilanteen täydellisesti. Suomi-Seura sai nyt osallistua monella tavalla Suomen puolustamiseen. Suomen Sillasta tehtiin ulkopoliittikan propagandajulkaisu. Vuoden 1940

Suomen Silta on 1930-luvulta lähtien välittänyt tietoja siirtolaisille. Kesällä 1940 ilmestyneen ”sotanumeron” kannessa esiteltiin Pohjois-Amerikasta Suomea auttamaan saapuneita sotilaita.

toisen numeron ilmestymisen jälkeen lehden julkaisemista voitiin kuitenkin jatkaa vasta rauhan palattua vuonna 1944. Kokonaan uuden tiedotusroolin Suomi-Seura sai kuitenkin jo vuoden 1942 alussa, kun Valtion tiedotuslaitos alkoi välittää Suomi-Seuraa hyväksi käyttäen radiolla tietoja amerikansuomalaisille. Uutisten ohella seura välitti amerikansuomalaisille niin sanottuja ”omaistiedotuksia”, vuonna 1943 jopa yli 6 000. Omaistiedotukset välittivät kirjeilyyhteyksien puuttuessa tietoja tärkeistä perhetapahtumista. Talvisodan aikana Suomi-Seura oli myös avusta-

Suomen valtio myöntää ansioituneille siirtolaisille ja näiden jälkeläisille ansiomerkkejä. Kuvassa kanadansuomalaisia, jotka ovat saaneet Suomen Valkoisen Ruusun Ritarikunnan ritarimerkin. Vasemmalta Veli Ylänkö, Varpu Lindström, Anneli Ylänkö ja Mauri Jalava. – Valokuvan omistaa Varpu Lindström.

massa niitä amerikansuomalaisia, jotka halusivat osallistua vapaaehtoisina talvisotaan.⁷

Kun sota oli ohi, Suomi-Seuran toiminta oli taas siirtolaisryhmien vastaanottoa, tiedottamista, siirtolaishistorian tutkimushankkeiden tukemista – ja lähes jatkuvaa painiskelua taloudellisten ongelmien kanssa. Aikaisemmasta poiketen tiedustustoiminta saattoi nyt turvautua lentopostiin, joka vei Suomesta uutiset muutamassa päivässä eri puolille maailmaa, ennen kaikkea kuitenkin Pohjois-Amerikkaan.

Helsingissä toimiva Suomi-Seura oli 1940-luvulla ulkosuomalais toiminnan

primus motor, mutta kiinnostusta asiaan tunnettiin muuallakin. Tampereelle perustettiin nimittäin vuonna 1946 Suomi-Seuran haaraosasto, jossa oli parhaimmillaan yli sata jäsentä. Kuopiolaiset perustivat samaan aikaan Amerikan Suomalaisen Ystävät -nimisen järjestön, jossa oli noin 200 jäsentä.

1940-luvulla Suomi-Seura oli mukana monessakin Suomen näkökulmasta tärkeässä asiassa. 1950-luvulla seuran rooli oli paljon näkymättömämpi, vaikka sen asema puolivivallisena järjestönä saattoi jopa vahvistua, kun kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriö antoi siirtolaiseksi aikovien neuvontatoiminnan Suo-

mi-Seuran tehtäväksi. Asiaa hoitamaan perustettiin erityinen siirtolaisosasto. Jäsenmäärältään Suomi-Seura oli kuitenkin hyvin pieni – vuonna 1959 jäseniä oli vain 207. Lisäksi on todettava, ettei Suomi-Seura 1950-luvulla nauttinut suinkaan rajatonta luottamusta Pohjois-Amerikassa. Jopa Raivaaja käytti Suomi-Seuran julkaisusta erittäin kitkerää kieltä.⁸ Yhdysvaltain ja Kanadan suomalaiset vasemmistolaiset näkivät ainakin vielä 1950-luvun alussa Suomi-Seurassa ”*porvariorganisaation*”, jonka kanssa ei voitu olla yhteistyössä.

Suomi-Seurasta tulee menestyvä matkatoimisto

1930-luvulta aina 1950-luvun lopulle ulkосуomalais toiminta oli nimenomaan yhden miehen, Rafael Engelbergin viitoittamaa. Vuonna 1959 78-vuotias Engelberg kuitenkin jätti sihteerin paikkansa, minkä jälkeen Suomi-Seura sai toiminnanjohtajan, joksi valittiin lainopin kandidaatti Tauri Aaltio. Uudella toiminnanjohtajalla oli idea, joka sitten hallitsi Suomi-Seuran toimintaa aina 1980-luvulle asti. Suomi-Seurasta tuli nyt menestyvä matkatoimisto, jonka asiakkaita olivat ennen muuta siirtolaiset ja näiden Suomessa asuvat sukulaiset. Tätä sukulaismatkailua on tarkasteltu edellä.⁹

Vuonna 1959 Suomi-Seuralla oli vain 207 jäsentä. Niinpä oli ymmärrettävää, että seuran piirissä kiinnitettiin huomiota jäsenmäärän kasvattamiseen. Seura yritti ensin saada yhdistysjäseniä sekä Yhdysvalloista että Kanadasta ja lähetti asiaa koskevan kirjeen 150 Pohjois-Amerikan suomalaiselle yhdistykselle. Aloite sai

Lainopin kandidaatti Tauri Aaltiosta (vasemmalla) tuli vuonna 1959 Suomi-Seuran toiminnanjohtaja. Tässä virassa Aaltio oli aina eläkkeelle siirtymiseensä asti vuoteen 1988. Aaltion toimikauden aikana tärkeäksi osaksi seuran toimintaa tuli sukulaismatkojen järjestäminen molempiin suuntiin Atlantin yli. Sen ansiosta seuran jäsenmäärä kipuusi lähelle 90 000. Kuvassa Aaltio Kanadan Suomalaisten Suurjuhlien järjestelytoimikunnan puheenjohtajan Mauno Kaihlan kanssa Sault Ste. Mariessa 1960-luvulla. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

kuitenkin pidättyvän vastaanoton. Vuoden 1960 lopulla Suomi-Seuralla oli Yhdysvalloissa 27 ja Kanadassa neljä yhdistysjäsentä, vaikka jäsenmaksu oli vain vaatimattomat kaksi dollaria.

Yhdistysjäsenten hankinta tuotti vaikeuksia, mutta ”tavallisten jäsenten” hankkijana Suomi-Seura menestyi 1960- ja 1970-luvulla sitäkin paremmin. 1960-luvun päättyessä seuralla oli 27 049 jäsentä, ja määrä kasvoi vielä tämän jälkeenkin. Vuonna 1973 ylitettiin 50 000 jäsenen raja, ja vuonna 1979 jäseniä oli jopa 81 387. Suurin osa näistä oli kotisuomalaisia, mutta amerikansuomalaisiakin oli 13 400 ja kanadansuomalaisia 2 500.

Ja kasvu jatkui vielä 1980-luvullakin. Vuonna 1980 jäseniä oli 83 510. Tämän jälkeen määrä alkoi laskea, mutta vielä syksyllä 1990 seuraan kuului 73 644 jäsentä. Näistä 10 580 asui Yhdysvalloissa ja 2 173 Kanadassa.

Suurisuuntainen sukulaismatkailun organisoiminen oli Suomi-Seuran toiminnassa uutta, ja jäsenmäärän suunnaton kasvu merkitsi mm. sitä, että jäsenmaksuista saadut tulot nousivat parhaimmillaan erittäin korkeiksi ja että seuraa olisi 1980-luvun alussa voitu luonnehtia jopa rikkaaksi. Suomi-Seurassa harrastettiin kuitenkin myös perinteistä toimintaa. Toiminnanjohtaja liikkui ahkerasti ulkosuomalaisen keskuudessa, Suomi-Seura oli aktiivinen siirtolaisten keskuuteen suuntautuneiden taiteilijavierailujen järjestäjä, se neuvoi siirtolaiseksi haluavia ja julkaisi edelleenkin Suomen Siltaa, joka oli nyt erittäin suurilevikkinen aikakau lehti –

lehden sai parhaimmillaan yli 80 000 jäsenmaksun suorittanutta.

Pohjois-Amerikassa eläneen Suomesa syntyneen sukupolven katoaminen on heijastunut Suomi-Seuran toimintaan siten, että toiminnan painopiste ei ole enää yhtä selkeästi Pohjois-Amerikassa kuin aikaisemmin. Ruotsi, Saksa ja Australia ovat Pohjois-Amerikan ohella olleet tärkeitä toimintakohteita. Entisen Neuvostoliiton alueelta tapahtunut paluusiirtolaisuus on niinkään noussut viime vuosina tärkeäksi kiinnostuksen kohteeksi.

1990-luvun tärkein tapahtuma, jossa Suomi-Seura on ollut mukana, oli vuonna 1992 järjestetty Juuret Suomessa -tapahtuma. Yksistään Suomi-Seuran Helsingissä järjestämään pääjuhlaan osallistui 10 000 kävijää, ja niin sanotun juhlaviiikon aikana tilaisuuksissa esiintyi 1 400 ulkosuomalaista.¹⁰

Muuttuva siirtolainen ja suomalainen

23

Koska suomalaisia siirtolaisia on ollut Pohjois-Amerikassa moniin muihin siirtolaisryhmiin verrattuna varsin vähän, eivät he juuri ole voineet vaikuttaa asioiden kulkuun sen paremmin Yhdysvalloissa kuin Kanadassakaan. Pohjois-Amerikkaa ei ole voitu suomalaistaa, vaan suomalaisten on itse ollut alistuttava muuttamaan ympäristön vaatimusten mukaan. Niinpä ainoa sanakin, jonka suomalaiset siirtolaiset ovat jättäneet amerikanenglantiin, lienee ollut sauna.

Fingliskaa ja englantia

Suomen kieli erotti 1900-luvun alkuvuosikymmenien finntownin ja suomalaisen farmialueen asukkaat ehkä kaikkein selvimmin ympäristöstään. Kieli alkoi kuitenkin nopeasti muuttua, ja koko Pohjois-Amerikan alueella suurin piirtein samalla tavalla: siitä tuli amerikansuomea eli fingliskaa.¹ Niinpä kun esimerkiksi kai-

vakset olivat Suomesta saapuneille aivan outoja, kotiutui sana ”*maini*” helposti amerikansuomalaisten kieleen. Englannin kielestä väännettiin myös useimpien työkalujen nimet. Lapiro oli ”*soveli*” ja lapiominen ”*soveltamista*”. Ja kun auto keksittiin, otettiin sillekin nimi englannin kielestä. Uusi liikkumaväline oli ”*kaara*”. Hyvin suuri osa lainasanoista kuuluikin sellaisiin ammattihin, töihin, koneisiin ja asioihin, jotka siirtolainen oppi tuntemaan vasta Pohjois-Amerikkaan tultuaan.

Mainin, sovelin ja kaaran joukkoon pääsi pian myös sanoja, joille olisi löytynyt hyvä vastine suomen kielestäkin. Maanviljelysalueesta tuli kuitenkin ”*kontri*”, talosta ”*haussi*”, makuuhuoneesta ”*petiruuma*”, keittiöstä ”*kitsi*”, ja metsästäämään lähdeittäessä menttiin ”*huntaamaan*”. Tällaisista sanoista on hyvin vaikea todeta, miksi ”*vanhan maan*” sanat eivät ole kelvanneet.

Sanaston muutokset ovat olleet vuosisatoin vaihteessa syntyneen amerikansuomen leimallisien piirre. Suomen kielen muoto-opin siirtolaiset ovat sen sijaan säilyttäneet erittäin hyvin. Näytteeksi 1900-luvun alun amerikansuomesta lainattakoon pala erään suomalaisen kotiapulaisen kirjeestä:

*”Meitä on 7 palvelia. Minä olen työni-meltäni kitsineiti. Aamulla kun nousen ylös ensiksi katan pöytän niinkuin Suomessa oikeen hienolle herrasväelle, vaikka tämä pöytä ei ole kun meidän palvelioitten pöytä. Siten kun on syöty tiskaan kaikki astiat ja puhtistan taining ruuman, kitsin, hoolin, louri ruuman, Paati ruuman, veranan. Siis kuusi huonetta puhtistan tausteessa taika suomeksi alhaalla. Sitten menen upsteeseen suomeksi ylös.”*²

Fingliska oli kieli, joka teki sen käyttäjistä omaleimaisen ryhmän. Se erotti siir-

tolaiset niin kotisuomalaisista kuin syntyperäisistä amerikkalaisistakin. Tälle fingliskalle on Suomessa naurettu joskus paljonkin, ja siirtolaiset ovat yhtyneet tähän nauruun usein itsekin. Mutta oikeastaan tämä nauru on ollut – ainakin jos se on ollut ilkeätä – aivan turhaa. On itsestään selvää, ettei 1800-luvun lopun tai 1900-luvun alun suomen kieli voinut sellaisenaan palvella tyydyttävästi englantia puhuvan teollistuvan yhteiskunnan ilmaisu tarpeita. Ja kun englannin kielen nopea oppiminen oli käytännössä mahdotonta, oli fingliska erinomainen ratkaisu.

Fingliska ei ollut kirjakieltä. Siihen kuului joukko kirjoittamattomia ”kielen lakeja”, mutta jokainen amerikan- ja kanadansuomalainen käytti sitä omalla tavallaan. Kaikki Pohjois-Amerikan suomalaiset puhuivat 1900-luvun alussa ”*maineista*”, mutta kun jonkun kielessä oli englannista lainattua ehkä 2–3%, oli jonkun toisen ehkä jopa 10–15%. Tyypillistä oli myös, että fingliskassa oli englannista lainattuja ”kertasanoja”. Osa sanoista oli kertakäyttöisiä ja tilannesidonnaisia, muodoltaan ja merkitykseltään epävakaita.

Joku puhui fingliskaa, koska kielet menivät tahtomatta sekaisin, toinen taas saattoi korostaa itseään käyttämällä tieteen tahtoen mahdollisimman paljon uuden maailman kielestä lainattua. Selvää on myös, että 1900-luvun alun Suomesta lähteneen pelkän kiertokoulun käyneen siirtolaisen kieli muuttui toisella tavalla kuin 1960-luvulla Suomesta lähteneen ylioppilaan, joka tunsikin äidinkielen että englannin kielenkin rakenteen. 1960-luvun ylioppilas puhui Pohjois-Amerikkaan tultuaan vuodesta toiseen joko englantia tai suomea. Vasta vuosikymmenien kuluttua hänen suomen kieleensä alkoi hiukan tarttua

Suomen kieltä on Pohjois-Amerikassa opetettu noin 120 vuoden ajan. Siirto-
laisten omat järjestöt olivat erityisesti
1900-luvun ensi vuosikymmenien ai-
kana innokkaita organisoimaan ope-
tusta. Suomea ”tarjoiltiin” erilaisissa
viikonloppu- ja kesäkouluissa. Myös
Suomi College ja Työväen Opisto jär-
jestivät suomen kielen opetusta. Toi-
sen maailmansodan jälkeen useat yli-
opistot Yhdysvalloissa ja Kanadassa
ovat ottaneet ohjelmaansa suomen
kielen opetuksen. Yhdysvalloissa suo-
men kieltä opetetaan ainakin seura-
vissa yliopistoissa: Indiana Universi-
ty, University of Washington (Seatt-
le), University of California (Berke-
ley), Columbia University (New
York) ja University of Minnesota
(Minneapolis). Kanadan yliopistoista
mainittakoon University of Toronto ja
Lakehead University. Minnesotan yli-

opistossa suomen kielen opiskelijoita
oli keväällä 1997 kuutisenkymmentä.
Toronton yliopistossa heitä on ollut
vuosittain suunnilleen saman verran.
Suomen kielen ja kulttuurin opettami-
sen lisäksi yliopistojen ”suomi-ohjel-
maan” sisältyy muutakin Suomeen ja
suomalaisuuteen liittyvää. Esimerkki-
nä ”muusta” mainittakoon Toronton
yliopiston julkaisema Journal of Fin-
nish Studies. – Pohjois-Michiganista
löytyi keväällä 1997 myös yksi high
school, jossa opetettiin suomen kieltä.
Kanadassa taas arvioitiin 1990-luvun
puolivälissä olevan noin 600 suomen
kieltä opiskelevaa nuorta. Kahden yli-
opiston lisäksi suomea opiskeltiin
”suomen kielen kouluissa, kesäleireil-
lä ja lukioiden credit-kursseilla”. –
*Suomen kielen opiskelua koskevat tie-
dot Varpu Lindströmin syksyllä 1997 an-
tamia.*

uuden kotimaan kielen rakenteita, usein
ehkä niin vähän, ettei hänen voi sanoa
käyttävän varsinaista amerikansuomea.

Jos oli suuria yksilöllisiä eroja ameri-
kansuomen käytössä, niin suuria eroja oli
myös englannin kielen taidossa. 1900-lu-
vun ensi vuosikymmenien aikana nimen-
omaan maaseudulla kotityötä tehneet nai-
set puhuivat vain amerikansuomea, mutta
suomalaisten siirtolaisnaisten joukosta
lienee tähän aikaan löytynyt myös ryhmä,
joka avioliiton tai työpaikan takia oppi hy-
vin nopeasti englannin kielen. Ensin mai-
nittuun ryhmään kuuluneet eivät oppineet
englantia juuri ”haustajuuta” enempää ja
saattoivat väittää, että ”*enklannin kiäli on*

rosvokiäli, ne on tehneet [aivan tarkoituk-
sella englannin kieleen] *sellaisia vikuroita
ettei muut ymmärrä*”. Joku saattoi myös to-
deta, että hän ”*ei mistään muusta kiälestä
 pärjää kun suamesta*”.³

Koska 1900-luvun alun tyypillinen
siirtolainen ei osannut englantia tai osasi
sitä vain huonosti, suuntasi hän harrastuk-
sensa suomalaisiin seurakuntiin, raittius-
seuroihin, työväenyhdistyksiin ja yhteisiin
”haalikokouksiin”. Haalilta hän useimmi-
ten löysi itselleen myös aviopuolison.
Kun siirtolaisen kotikieli oli suomi tai
ruotsi, hän luki omalla kielellä julkaistuja
amerikansuomalaisia sanomalehtiä ja oli
kiinnostunut nimenomaan finntownin asi-

Moni Pohjois-Amerikan suomalainen on yllpeä syntyperästään ja haluaa kertoa tunteuksistaan. Suomalaisuutta voi mainostaa vaikkapa postilaatikolla. Kuvan postilaatikko koristaa "Little Finlandin" (Wisconsin) tienvarrtta. – Valok.: Jouni Korkiasaari. Siirtolaisuusinstituutti.

oista, sen avioliitoista, syntymisistä ja kuolemista.

Vuosisatain vaihteessa tullut siirtolainen ei välttämättä oppinut koskaan englantia. Suomi vain muuttui fngliskaksi. 1950-luvulla tullut siirtolainen tuskin sen sijaan "välttyi" englannin oppimiselta, ja kuten edellä on todettu, kuului englannin kielen taito seuraavien vuosikymmenten siirtolaisilla jo "matkaeväisiin". Uusimmat siirtolaiset eivät tarvinneet finntownia samalla tavalla kuin edeltäjänsä, eivät edes sen kieltä, fngliskaa.

Useimmat 1900-luvun alussa tulleet siirtolaiset oppivat jonkin verran englantia, pieni osa hyvinkin. Toiselle suomalaispolvelle englantia oli sen sijaan "ykköskieli", mutta useimmat tähän sukupolveen kuuluneet op-

pivat myös ymmärtämään puhuttua fngliskaa ja suomea. Melko suuri osa oppi myös lukemaan vanhempiensa kieltä ja pieni osa kirjoittamaan.

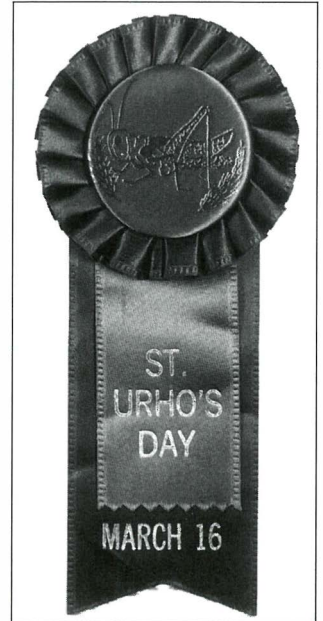
Kolmannesta polvesta voidaan jo sanoa, että sen piirissä hyvä fngliskan taito on ollut poikkeuksellista. Hyvä kielitaito tosin oli hyvin suhteellinen asia. Joku kolmannenteen polveen kuuluva on ilmoittanut puhuvansa suomea, jos hän on lapsena kyennyt jotenkuten keskustelemaan isovanhempiensa kanssa suomeksi. Joku toinen taas on saattanut todeta, ettei hän puhu suomea, jos hän ei pysty ilmaistamaan suomeksi kaikkea sitä, minkä hän voi ilmaista koulukielellään englannilla.

1900-luvun alussa tulleiden siirtolaisien keskuudessa oli yleensä itsestään selvää, että perheen kotikieli oli suomi tai fngliska. 1960-luvulla ja myöhemmin tulleilla tilanne saattoi olla aivan toinen jo siitäkin syystä, että suuri osa nyt tulleista solmi avioliiton jonkun muun kuin suomalaisen kanssa, ja tietenkin myös siksi, että lähiympäristössä asui yleensä hyvin vähän muita suomalaisia ja että jonkinlainen englannin kielen taito oli välttämätön ainakin kodin ulkopuolella asioitaessa.

☆☆☆

1990-luvun alussa maailmassa oli noin 6 000 elävää kieltä. Näistä noin 80% oli "uhanalaisia". Moni niistä ei ollut vain uhanalainen, moni oli lisäksi "tuhoon tuomittu". Amerikansuomi on ollut kieli, joka on syntynyt valtakielen – englannin – varjossa, ja se on ollut pieni siirtolaiskieli, jotka ovat yleensä eläneet vain muutaman sukupolven ajan. Pieneksi kieleksi se on kuitenkin ollut sitkeä. Se on Pohjois-Amerikassa elänyt pitempään kuin muut pohjoismaiset kielet.

Suomalaiset siirtolaiset viettivät juhannusjuhlia jo 1800-luvun lopulla. Lisäksi Pohjois-Amerikan suomalaisten kalenteriin sisällytettiin monta muuta suomalaista juhlatapahtumaa. Niinpä kun Suomi itsenäistyi, tuli Suomen itsenäisyyspäivästä tapahtuma, jota juhlittiin vuosittain ainakin kymmenillä paikkakunnilla. Juhlakalenteriin mahtui kuitenkin muutakin. Siinä oli tilaa esimerkiksi kiitospäivän vietolle. – *Koskinen 1996*. 1970-luvulla kalenteriin ilmestyi vielä uuttakin. Amerikansuomalaiset alkoivat viettää Pyhän Urhon juhlapäivää. Keksittiin tarina Pyhästä Urhosta, joka oli ajanut Suomesta heinäsiirakat. – *Kostiainen 1975*. Juhliin osallistuneille on myyty Pyhästä Urhosta kertovaa materiaalia kuten ”heinäsiirakkamerkkejä”.

Kielen kuolema voi tapahtua monella tavalla ja monesta syystä. Niinpä onkin puhuttu ”kielimurhasta”, ”kielen itsemurhasta” ja ”kielen kulumisesta”. On myös sanottu, että ”kieli kuolee silloin kun sitä ei voi enää käyttää mihinkään”. Amerikan-suomesta lienee paikallaan todeta, että tämän kielen ”uhanalaisuus” tai ”tuhoutuminen” johtuu nimenomaan siitä, että 1900-luvun päättyessä Pohjois-Amerikassa oli vain hyvin vähän niitä, jotka enää tarvitsivat tätä kieltä.

Ensimmäinen sukupolvi

Suomalaisuus, amerikkalaisuus ja kanadalaisuus eivät ole olleet siirtolaisille ja heidän jälkeläisilleen yksiselitteisiä asioita. Joku on luonnehtinut itseään amerikkalaiseksi tai kanadalaiseksi, vaikka kaikki sukujuuret ovat johtaneet Suomeen. Joku toinen taas on saattanut pitää itseään

suomalaisena, vaikka vain yksi isovanhemmista on tullut Suomesta. Jollekin suomalaisuus on ollut suomen kielen käyttämisestä, jollekin toiselle taas paljon muutakin.

1900-luvun alun siirtolaiselle oli tärkeää, että hän sai puhua omaa kieltään. Joku halusi puhua suomea aatteellisista syistä, joku toinen siksi, että englannin kielen taito oli kovin ”vajaa”. Pukeutumisessa haluttiin sen sijaan välttää kaikkea suomalaista. Kukapa olisi halunnut esiintyä kyläräätälin tekemässä nutussa tai kyläsuutarin karkeissa saappaissa, kun tarjolla oli halpoja ja muodikkaiksi ajateltuja amerikkalaisia tuotteita. Vanhan maan vaatteissa ja saappaissa kulkeminen olisi merkinnyt sitä, että kaikki olisivat tienneet olevansa tekemisissä ”viimeisessä paatissa” tulleen ”keltanokan” kanssa, ja tällaiseen häpeään keltanokka ei toki halunnut alistua. Niinpä vanhasta maasta tuodut vaatteet heitettiin nurkkaan ja pukeudut-

tiin amerikkalaisittain. Vaatetukseltaan siirtolaisesta tuli näin jenkki. 1960-luvulla ja myöhemmin Pohjois-Amerikkaan tulleet siirtolaiset olivat sen sijaan jo ennen uuteen maailmaan saapumistaan omakseen amerikkalaiset farkkuihanteet.

Vuosisatain vaihteen suomalaiset siirtolaiset arvostivat amerikkalaista ruokaa. Sanottiin, että Amerikassa ”on niin hyvä Ruoka ettei tiedä, että Mitä syö ensin, mitä jälkeen seitsemättä laija. Leipä on joka kerta eressä ja liha Monen laista ja rusina ja väsky Soppa, pannukakkoa ja Kaikki mut Sen jälkeen.”⁴ Joku taas kirjoitti kehaisten Suomeen, että ”täällä on sitte niin pirun hyvä ruoka, ettei Suomessa ole muullosten kuin Elotalkossa ja joulu Aamuna.”⁵

Suomalaisten siirtolaisten olikin helppoa tottua syömään etupäässä ”amerikkalaisia” ruokia. Vain harvoin oli tarjolla silakkaa, ja vain suurimmissa suomalaiskeskuksissa saattoi ostaa suomalaista ruisleipää. Vehnäleipä, kalkkuna ja hedelmät maistuivat niin hyviltä, ettei silakkaa ja ruisleipää juuri kaivattu. – 1960-luvun ja myöhempien vuosikymmenten siirtolainen oli hänkin tottunut kansallisiin ruokalajeihin, mutta hän tunsikin jo matkaan lähtiessään myös amerikkalaisten suosimat hampurilaiset, eikä hänellä ollut Amerikkaan tullessaan vuosisadan alun siirtolaisten ”vehnäskompleksiakaan”. Amerikkalaisessa ruokavaliossa ei ollut oikeastaan juuri mitään sellaista, jonka viimeisen paatin siirtolainen olisi kokenut suomalaisen juhlaruoan veroiseksi tai kilpailijaksi. Ja arkinen leipäkin oli monen mielestä Suomessa parempaa kuin Amerikassa. Tästä kertovat esimerkiksi Floridaan perustetut suomalaiset leipäkaupat, joiden asiakkaat ovat etupäässä suomalaisia.

Vehnäleipä korvasi 1900-luvun alun siirtolaisen pöydässä ruisleivän, mutta amerikkalaisesta kylpyammeesta ei ollut saunan syrjäyttäjäksi. Finntowneissa oli liikesaunoja, joihin kuka tahansa suomalainen pääsi kylpemään. Edellä lainatussa ”Astorian Veisussakin” todetaan, että mainituksissa kaupungissa

*Sitte myöskin saunoja
on monta laatua
”Columbia Stiimiä”,
”Neputus Baatia”,
Siellä ukot lauantaitsin
kovin hikoaa
Kun harjan kanssa misuksien
selkää raaputtaa.*⁶

Ja jos finntownissa kihisi usein suomalainen kiuas, niin maaseudulla, missä suomalaisilla oli pikku farmejaan, oli sitten jo aivan sääntö, että jokaisella maatilalla oli oma saunansa – niinkuin oli ollut Suomessakin.

Ympäristölle sauna saattoi 1900-luvun alussa olla kummastuksen kohde, jonka omistaminen oli jollakin tavalla omituista, mutta 1960-luvulta lähtien sauna alkoi olla asia, jota ei tarvinnut häpeillä, vaan siitä saattoi olla jopa ylpeä. Usein se oli korkean elintason merkki. – Saunaperinne on siirtynyt erittäin vahvana toiselle suomalaispolvelle.

Ensimmäinen suomalaispolvi – siirtolaiset – on ollut elämänsä loppuun asti mieleltään suomalainen. Suomella on tämän sukupolven keskuudessa ollut aina erikoisasema. Tosin siirtolainen on saattanut yhtä kaikki vihata kuin rakastaakin entistä kotimaataan, ja 1900-luvun alun

Ameriikan Poijat

The Boys of America

**Aittoa Suomalaista
Torviseitsikko
Musiikkia**

Finnish Immigrant Brass Band
Paul Niemistö, Director

Bringing Original Finnish Brass Band Music to America

Suomalaisista juurista lähtevä musiikki elää edelleen niin amerikan- kuin kanadan-suomalaistenkin keskuudessa. Vanhemman polven yhtyeitä 1990-luvulla ovat olleet mm. "The Musikkäts" ja "RFD North". Näiden soittamasta musiikista mainittakoon esimerkkinä Johan Alfred Tannerin "Kulkurin valssi". Pohjois-Amerikan suomalaiseen musiikkiperinteeseen ovat kuuluneet viime vuosina myös rockmusiikin esittäjät kuten Michiganissa syntynyt "Conga Se Menne", jonka rockiin kuuluu myös ripaus suomalaisuutta. Suomalaista musiikkiperinnettä ovat ylläpitäneet myös muutamat perheyhtyeet. 1990-luvun parhaimmista ovat olleet minnesotalaiset "The Third Generation", "The Northern Stars" ja "The Wiita Brothers" sekä wisconsinilainen "The Oulu Hot Shots". 1990-luvun Yhdysvalloista löytyy myös kaksi kanteleyhtyettä, minnesotalainen Joyce Hakalan johtama "Koivun Kaiku" ja wisconsinilainen "Laulupaasi".

Jo yli sadan vuoden takaiseen aikaan menevää kuoroperinnettä parhaimmillaan jatkaa "Amerikan laulajat", johon ovat kuuluneet jäseninä mm. kanadalaiset "Sudbryn Laulumiehet" ja "Mieskuoro Kaleva" sekä amerikkalaiset "Finlandia Male Chorus", "New Yorkin Laulumiehet" ja "Floridan Laulumiehet". Kuvassa oleva Ameriikan poijat on 1990-luvun alusta lähtien esittänyt "Aittoa Suomalaista Torviseitsikko Musiikkia". "Bändin" johtaja on ollut Paul Niemistö. Seitsikon useimmat jäsenet ovat Minnesotasta.

Suomalaisyhteisöjen tulevaisuus Yhdysvalloissa

Leena Isbom antoi helmikuussa 1997 Amerikan Uutisissa kirjoittamalleen pääkirjoitukselle otsikon ”Perinteiset suomalaisyhteisöt ovat pian muistojaja” ja kirjoitti sitten seuraavan: ”Yhdysvaltain suomalaisyhteisöjen kiihtuminen ja kokoontumispaikkojen häviäminen on yleinen ilmiö kautta Yhdysvaltojen. Vain Floridan Lake Worthin ja Lantanalan suomalaisyhteisöjen jäsenet voivat tänä päivänä luottaa siihen, että suomen kieli, suomalaiset yhdistykset, liikkeet ja kokoontumispaikat säilyvät vielä vähintään usean vuosikymmenen ajan. Näin käynee ainakin, jos viime vuosina alueelle muuttaneet nuoret suomalaiset jäävät seudulle.

Muualla tilanne on kovin erilainen. Esimerkiksi New Yorkissa suomalaiset asuvat hyvin hajallaan toisistaan, omat yhteisöt ja kokoontumispaikat ovat kadonneet, ja yhdistystoimintaa harjoittaa enää pari yhdistystä. Omaa kokoontumispaikkaa ei ole ollut vuosiin Manhattanilla, ja Brooklynin Imatra-haalikin on suljettu.

Osa suomalaisista ei tällaista toimintaa edes kaipaa. On ymmärrettävää, että etenkin tilapäisesti kaupunkiin muuttavat eivät ensimmäiseksi kaipaa toisten suomalaisten seuraa, eivätkä nuoret ihmiset enää ole samanlaisia yhdistysaktivisteja kuin aikaisemmat polvet ovat olleet.

Monet täällä pysyvästi asuvista sen sijaan toivovat, että tilaisuuksia tava-

ta muita suomalaisia olisi nykyistä enemmän. Useimmilla meistä on toive saada suomalaisia ystäviä ja puhua omaa kieltä siitä huolimatta, että amerikkalaisten ystävien saaminen on äärimmäisen tärkeää yhteiskuntaan kotiutumisen kannalta.

Hieman haikealta kuulostaa nykyisin kuunnella pitkään maassa asuneiden kertomuksia vanhoista suomalaisyhteisöistä, joissa oli vilkasta toimintaa, paljon tapahtumia ja hyviä ystävyysuhteita. Tosin yhteiselo ei aina täysin sopuisuista ollut, sen todistavat jo useat suomalaishaalit ja jopa useat samaa asiaa ajavat yhdistykset samalla paikkakunnalla. Mutta toimintaa kuitenkin oli jokaiselle halukkaalle ajatusmaailmasta ja kiinnostuksesta riippumatta.

Vilkas suomalaistoiminta sai tunnetusti aikanaan alkunsa suomalaissiirtolaisten olemattomasta tai puutteellisesta englannin kielen taidosta. Yhdistykset tarjosivat apua ja tukea uuteen maahan sopeutumisessa. Samasta syystä amerikansuomalaiset lehdet elivät kukoistustaan vuosisadan alkuvuosikymmeninä. Nyt tulokkaat eivät erinomaisen kielitaitonsa takia tunnu kaipaavan niin lehtiä kuin yhdistyksiäkään.

Vanhojen suomalaisyhteisöjen historiaa on onneksi tallennettu jonkin verran eri puolilla maata ... Silti olisi hyvä näissä yhteisöissä asuvien tarkeksaa, onko historia saatu talteen, ja

jos ei, niin ryhtyä niin tekemään, sillä vanhat ajat muistavien määrä on kovaa vauhtia vähenemässä ...

Amerikansuomalaiset lehdet tekevät jatkuvasti tärkeää työtä välittäessään nykyisten suomalaisyhteisöjen kuulumisia kautta maan, ja ne toivottavat suomalaisuutiset eri puolilta maata erittäin tervetulleiksi.

Lehtien lukijat toivottavasti jaksavat kiinnostua suomalaisten kuulumisista kautta Yhdysvaltojen, sillä onhan

hienoa, että meitä riittää suuren maan joka kulmaan. Muiden toiminnasta voi saada ideoita omalle alueelle. Ennen kaikkea voimme iloita siitä, että suomalaista kulttuuria, kieltä, perinteitä ja suomalaisten ja heidän jälkeläistensä siteitä vielä pidetään hengissä. Entisenlaisia suomalaisyhteisöjä ja yhdistystoimintaa tuskin enää saadaan aikaan, mutta pidetään kiinni siitä mitä on jäljellä.” – Leena Isbom Amerikan Uutisissa 6.2.1997.

Suomalaisyhteisöjen tulevaisuus Kanadassa

Kanadansuomalainen historiantutkija Varpu Lindström katsoo, että ”tämän päivän monikerroksisia ja yhä muuttuvia kanadansuomalaisia yhteisöjä eivät määrittele maantieteelliset rajat, vaan kulttuuri- ja tunnesiteet. Niiden järjestetty toiminta on siirtynyt kaupunkien suurimpiin kulttuurikeskuksiin, usein kirkkoihin ja lepokoteihin”. Suurin osa ”puhtaasti suomalaisista” asuu neljässä kaupungissa: Torontossa, Thunder Bayssa, Vancouverissa ja Sudburyssa. Lindström arvioi, että ”suomalaisten hakeutuminen Brittiläiseen Kolumbiaan (Vancouveriin ja Victoriaan) sekä Torontoon tulee jatkumaan Pohjois-Ontarion ja pienempien maaseutukuntien kustannuksella”.

Lindström kutsuu vanhoja kanadansuomalaisia yhteisöjä ”patriarkaalisiksi miesvoittoisiksi yhteisöiksi”. Ne ovat osin jo muuttuneet ja

muuttuvat tulevaisuudessa entistä enemmän naisvaltaisiksi. Yhteisöjen luonne muuttuu myös sillä tavalla, että ”naisia siirtyy yhä enemmän johtosemiin. Uusista Kanadaan siirtyvistä suomalaisista yli 60 prosenttia on naisia. Naiset myös elävät kauemmin ja suomalaisyhteisöjen suurimpia haasteita onkin vanhenevista yksinäisistä naisista huolehtiminen”.

Jo taakse jääneessä siirtolaiskulttuurissa ”haaleilla” oli hyvin keskeinen asema. Tämän päivän Kanadassa ”Suomikodit nykyaikaisine kokoushuoneineen, saunoineen, harrastustiloineen, ja jopa suurine auditorioineen ovat ottaneet vanhojen ‘haalien’ paikan yhteisöjen toimintakeskuksina. Uusista rakennussuunnitelmista ja pitkistä jonotuslistoista päätellen nämä keskuksat jatkavat kasvuaan ja täyttävät yhteisöjen tarpeita kauas ensi vuosituhannele”.

Osa kanadansuomalaisten vanhoista järjestöistä on kuihtunut, osa kiihtymässä, osa jatkaa elinvoimaisena. Viime vuosina on myös syntynyt uusia järjestöjä. ”Tämän päivän koulutetut, kaupungistuneet, englantia käyttävät kanadansuomalaiset hakeutuvat heidän harrastuksiinsa ja elintapoihinsa soveltuviin kulttuuritoimintoihin. Niinpä ne järjestöt, jotka ovat sopeutuneet yhteisöjen rekennemuutoksiin ovat säilyneet elossa, vieläpä kukoistaneet; moni kasvaa edelleen. Näihin lukeutuvat esim. muutamat edistysmieliset suomalaisseurakunnat, jotka tarjoavat palveluksiaan ja sosiaalista toimintaa kahdella kielellä. Suomalaisten luterilaisten rekisteröityjen seurakuntalaisten kokonaisuus on n. 4 500 ja lisäksi helluntai-seurakuntien jäseniä on noin 950. Kulttuuri-ilmiöistä kaikkein sitkeimpiin kuuluvana uskonnoille voidaan ennustaa toiset sata vuotta seurakuntaelämää suomalaista sukuperää oleville”.

Internet muuttaa radikaalisti myös kanadansuomalaisten maailmaa. Sen ”välityksellä voidaan nyt olla yhteydessä muihin suomalaisiin ympäri maailmaa. Voidaan lukea päivälehtiä suomeksi (ja englanniksi) sekä saada muuta arvokasta tietoa Suomesta. Oireellista on, että vuonna 1997 Eläkeläiset-järjestö lisäsi viikottaisen Internet-kurssin jäsenilleen. Satelliittilinkkien myötä kulttuurin ylläpitoa Pohjois-Amerikassa edistää lisääntyvä

radio ja televisio-ohjelmien tarjonta ja saatavuus. Uudet Kanadan ja Suomen väliset taloudelliset ja sosiaaliset sopimukset helpottavat asumista, matkustamista ja työntekoa kummassakin maassa.”

Lindström näkee tulevaisuuden ennustamisen sekä ”haastavana että vaarallisena. Vuonna 1997 nähtävissä olevat merkit viittaavat siihen, että Kanadassa tulee olemaan ainakin seuraavan vuosisadan ajan ihmisiä, jotka määrittelevät itseään mieluiten kanadansuomalaisiksi. Sähköisten viestimien merkitys tulee kasvamaan kanadansuomalaisten yhteenkuuluvuuden mahdollistajana. Matkailu yhä kehittyy ja henkilökohtaiset vierailut Suomeen helpottuvat. Lisääntyvä globaalistuminen luo uusia ‘maailmankansalaisia’, jotka samanaikaisesti tarvitsevat pienehkön kohderyhmän, johon identifioitua ja johon tuntea kuuluvansa. Tänäpäin 100 000 kanadalaista identifioituu kanadansuomalaisista koostuvaan, joustavaan kulttuuriryhmään. He suunnittelevat seuraavan vuosikymmenen alkajaisiksi yhteistyössä amerikkansuomalaisten kanssa Torontossa järjestettävää Finn Grand Fest 2000 -juhlaa, johon odotetaan 5 000–10 000 osanottajaa kokemaan suomalaisuuttaan yhdessä. Näin uusi vuosituhat alkaa yhteistyön, verkostoutumisen ja tulevaisuudenuskon merkeissä”. – Varpu Lindström syyskuussa 1997 kirjoittajalle.

siirtolaisen suhde synnyinmaahan oli hyvin erilainen kuin 1970-luvun siirtolaisen. Suomi saattoi olla 1900-luvun alun siirtolaiselle ihana kesäyön auringon maa, tai se oli pahamaineinen ”luumäki”. 1960-luvun siirtolaisen suhde Suomeen oli paljon neutraalimpi – Suomi ei enää ollut valkoinen eikä häiritsevän punainenkaan.

Toinen sukupolvi

Tämän esityksen ilmestyessä 1900-luku on päättymässä. Vuosisadan alkupuolella Suomesta Pohjois-Amerikkaan suuntautunut mittava siirtolaisuus ja jopa 1950-luvulla Kanadaan tapahtunut laaja siirtolaisuus kuuluvat jo historiaan. Uuden vuosituhannen alkaessa Suomessa syntyneitä amerikan- ja kanadansuomalaisia on vain kourallinen. Toisen, kolmannen ja neljännen polven suomalaisia on sen sijaan ehkä jopa yli miljoona.

Siirtolaisten suomalaisuus oli hyvin monivivahteista. Tässä suomalaisuudessa kieli, suomalainen farmikontri, finntown ja omat järjestöt olivat joka tapauksessa hyvin keskeinen elementti. Toinen polvi on vielä ollut osa tätä siirtolaiskulttuuria. Se syntyi finntownissa, se oppi puhumaan fingliskaa ja jopa aviokumppanin toiseen polveen kuuluvat hakivat yleensä omasta suomalaisesta yhteisöstä. Ja kun FinnFest USA-juhlia ryhdyttiin järjestämään, tulivat jo eläkeikään ehtineet toisen polven suomalaiset sankoin joukoin vaalimaan suomalaista perintöään.

Toinen polvi on kuitenkin ollut myös amerikkalainen tai kanadalainen. Tähän polveen kuuluva syntyi joko Yhdysvaltain tai Kanadan kansalaiseksi. Ensimmäinen kieli, jonka hän oppi oli suomi (tai

ruotsi), mutta viimeistään kouluun mennessään hän oppi englannin kielen, ja varuttuaan aikuiseksi ja perustettuaan oman perheen, oli hänen kotikielensäkin yleensä englanti. Kymmenienkin vuosien ajan toiseen polveen kuuluneet olivat kuitenkin usein myös osa amerikan- tai kanadansuomalaista yhteisöä ja käyttivät päivittäin myös amerikansuomea.

Työikään tultuaan ja otettuaan elämän ohjaket omiin käsiinsä toisen polven suomalainen jätti finntownin tai farmikontrin, mutta uudessakin ympäristössä hän tunsi itsensä suomalaiseksi. Hän tunsi yhä kuuluvansa ihmisryhmään, jolla oli samanlainen menneisyys kuin hänellä. Hän kuului ryhmään, jonka lapsuuteen ja nuoruuteen oli kuulunut konkreettisesti suomalaisuutta. Kotikieli oli ollut suomi, vanhemmat olivat puhuneet usein Suomesta ja olivat kuuluneet suomalaisiin järjestöihin. Kotona puhuttu suomi oli saattanut vaikuttaa hänen englannin kieleensäkin niin, että hän erottautui toisenlaisen taustan eläneistä amerikkalaisista ja kanadalaisista ja että hän samaisti itsensä niihin, jotka puhuivat samanlaista englantia kuin hän itse. Hän erotti kadun ihmisvilinästä ihmisiä, joilla hän ajatteli olevan suomalaisia piirteitä. Sanomalehtiä lukiessa hänen katseensa terästyi, kun hän näki Suomeen, suomalaisuuteen tai suomalaisuuteen viittaavan otsikon. Ja kun hän kohtasi jonkun toisen suomalaisen, avautui hänelle kuin itsestään keskustelun aihe, yhteinen suomalainen menneisyys ja nykyisyys.⁷

Kaikki toiseen polveen kuuluneet eivät tietenkään olleet samalla tavalla suomalaisia. Kasvuympäristö ja -ajankohta, koulutus, ammatti ja elinympäristö näkyivät ehkä jokaisenkin toiseen polveen kuuluneen suomalaisuuden voimakkuudessa

ja ilmentymismuodoissa. Niinpä suomen kielen omaksumisen kuin säilyttämisenkin näkökulmasta 1880-luvun Cokatossa syntynyt suomalaislapsi oli hyvin erilainen kuin 1920-luvun Chicagossa syntynyt. Ja 1970-luvulla New Yorkissa syntynyt suomalaislapsi taas sai ympäristöltään hyvin erilaisen perinnön kuin samaan aikaan Thunder Bayssa syntynyt.

Jos toiseen polveen kuuluneiden suomalaisuudessa oli eroja, oli erilaisuus kuitenkin vielä tyypillisempää kolmannelle suomalaispolvelle.

Kolmas sukupolvi

Kolmas suomalaispolvi sai sekin suomalaisuutensa vanhemmiltaan, siis toisen polven suomalaisilta. Nämä ”toisen polven vanhemmat” asuivat lapsia kasvattaessaan jo ympäristössä, jossa naapurit olivat etupäässä muita kuin suomalaisia. Suomea vanhemmat olivat puhuneet ehkä vain siinä tapauksessa, että he halusivat keskustella asiasta, joka ei ollut tarkoitettu lasten kuultavaksi. Suomesta ja suomalaisista puhuttiin perheessä enää vain satunnaisesti – toki ehkä enemmän kuin yhdestäkään toisesta Euroopan valtiosta tai kansasta.

Vuonna 2000 amerikan- ja kanadansuomalaiset yhdistävät kesäjuhlaansa. Yhteinen juhla järjestetään Torontossa. Tapahtumapaikkana piti alunperin olla Niagara Falls, mutta monistakin käytännön syistä juhlit päätettiin järjestää Torontossa. Tervetulo-toivotuksia jaettiin jo kesän 1997 tapahtumissa.

Suurimmalle osalle kolmanteen polveen kuuluneista suomalaisuus on ollut väljä tunne, johon on liittynyt hyvin vähän tekoja. Pienemmän osan suomalaisuuteen on liittynyt myös tekemistä. Osallistutaan silloin tällöin tapahtumiin, joissa perusteema on suomalaisuus. Tapahtuma voi olla vaikkapa FinnFest USA, Canadian Suomalaisten Suurjuhlat tai vaikkapa suomalaisen orkesterin esiintyminen. Tähän ryhmään kuuluva ajattelee,

että hänen pitäisi opiskella suomen kieltä, vaikka opiskelu ehkä sitten jääkin siihen, että hän oppii lausumaan ”hyvää päivää”. Vierailaan Suomessa ja etsitään suomalaisia sukulaisia. Kirjahyllyyn sijoitetaan muutama suomalainen tai suomalaisuudesta kertova kirja, jokin suomalainen taide-esine, ja ollaan ylpeitä siitä, että Sibelius oli suomalainen. Amerikansuomalaisen tutkijan sanoilla: ”ei niinkään peritä etnisyyttä vaan rakennetaan sitä itse”.⁸

Suomalaisuuden säilyminen

Suomalaisuuden vaaliminen – jos suomalaisuutta vaalitaan – on 2000-luvulla ennen kaikkea kolmannen ja sitä seuraavien sukupolvien varassa. 2000-luvun alkaessa kolmas polvi vaalii suomalaisuutta ainakin jollakin tavalla. FinnFest USA ja Canadian Suomalaisten Suurjuhlat eivät välttämättä ole kaukaisen tulevaisuuden suurtapahtumia, mutta elävän suomalaisuuden symboleina niillä voi olla tulevaisuutta kymmenienkin vuosien ajan.

Suomen kielellä ei tulevaisuuden amerikan- tai kanadansuomalaisuudessa voi olla keskeistä sijaa. Salolampikylä, suomen kielen opettaminen yliopistoissa ja collegeissa, ehkä jossakin high schoolissäkin, takaavat kuitenkin sen, että Pohjois-Amerikasta löytyy tulevaisuudessa suomen kielen taitajia. Näille suomen kieli on kuitenkin ”vain” harrastus, ei jokapäiväisessä elämässä tarvittu väline.

Suomalainen siirtolainen haki avio-kumppanin toisesta suomalaisesta siirtolaisesta, ja myös useimmat toiseen suomalaispolveen kuuluneet löysivät avio-

kumppanin omaksi koetusta etnisestä ryhmästä. Kolmannen polven keskuudessa ”suomalaisuusnäkökulmalla” ei sen sijaan ole enää juuri ollut merkitystä. Tämä merkitsee sitä, että tulevaisuuden amerikansuomalainen ja kanadansuomalainen on yhä useammin henkilö, jonka esivanhemmista vain osa – kenties vain yksi – on ollut Suomesta tullut siirtolainen. Suomalaisuustunne ei tässä tilanteessa välttämättä ole kovin voimakas. Amerikan- ja kanadansuomalaiset tuskin ovat tässä asiassa kovin erilaisessa tilanteessa. Niinpä on kyllä mahdollista, että tulevina vuosikymmeninä Pohjois-Amerikasta löytyy hyvinkin paljon niitä, jotka ovat kiinnostuneita omista suomalaisista juuristaan. Mutta suomalaisten juuriensa lisäksi nämä ovat kiinnostuneita myös esimerkiksi ruotsalaisista, saksalaisista ja italialaisista juuristaan.

Suomesta kiinnostuneet Yhdysvaltain ja Canadian kansalaiset ovat Suomen näkökulmasta monella tavalla arvokas asia. Ovathan he esimerkiksi matkailijoina ryhmä, josta Suomen on suhteellisen helppoa saada turisteja. Suomi saattaa tästä syystä ottaa lapsiensa ulkomaiset lapset hyvinkin paljon huomioon myös tulevaisuudessa. Toisaalta kun suomalaisien, amerikansuomalaisten ja kanadansuomalaisten sukulaisuussuhteet ovat aina 1900-luvun lopulle asti olleet läheiset, on sukulaisuussuhteiden etäätyminen väistämätön näkymä. Suomesta katsottuna atlantintakainen sukulainen oli 1900-luvun alussa veli tai sisko, 1900-luvun puolivälissä serkku, vuonna 2000 pikkuserkku ja vuonna 2050 ehkä ”vain” pikkuserkun pikkuserkku. Tästä syystä

sukulaisuussuhteet hämärtyvät ja sukulaismatkailu hiipuu.

Sukulaisuuteen perustuvat yhteydet Pohjois-Amerikan ja Suomen välillä väl-

jentyvät. 1800-luvun ja 1900-luvun Suomen historiassa amerikan- ja kanadansiirtolaisilla on kuitenkin tulevaisuudessakin oma tärkeä paikkansa.

Lähdeviitteet

1. Yli 400 000 siirtolaisen voimalla

- 1 Siirtolaisilmiöstä Suomessa esim. Toivonen 1963, passim.; Kero 1974, passim.
- 2 Kero 1974, s. 56–67.
- 3 Kero 1974, s. 64
- 4 Kero 1974, s. 64–67.
- 5 Siirtolaisten sijoittumisesta Pohjois-Amerikan eri osiin esim. Kero 1980, passim.
- 6 Kero 1996, s. 143–191.
- 7 Siirtokansa-termiä käytettiin esim. pitkään ilmestyneen Siirtokansan Kalenterin nimesä.

2. Kilpailevia kirkkokuntia

- 1 Kostiainen-Pilli 1983, s.12. Tutkimuksen uskontoa koskevat osat ovat Arja Pillin kirjoittamia.
- 2 Lamppa 1981, s.196.
- 3 Holmio 1967, s. 269.
- 4 Sankarin Maine 15.1.1880.
- 5 Holmio 1967, s. 269–270.
- 6 Holmio 1967, s. 274.
- 7 Saarnivaara 1947, sisällysluettelo.
- 8 Kostiainen-Pilli 1983, s. 16. Suuntariidoista myös Lamppa 1981, s. 203, 207.
- 9 Saarnivaara 1947, s. 333.
- 10 Holmio 1967, s. 277.
- 11 Saarnivaara 1947, s. 154.
- 12 Holmio 1967, s. 280–284.
- 13 Holmio 1967, s. 285.
- 14 Holmio 1967, s. 284.
- 15 Holmio 1967, s. 285–289.
- 16 Holmio 1967, s. 289.

- 17 Suomi-Opistosta enemmän Holmio 1967, s. 539–551.
- 18 Joh. Bäck, Kirkollinen asemamme Amerikassa. Kirkollinen Kalenteri vuodelle 1907, s. 49–52.
- 19 Sariola 1982, s.125; Puotinen 1973, s. 2; Rautanen 1911, s. 87; Sulkanen 1951, s. 42.
- 20 Ilmonen 1930, s.179–180.
- 21 Holmio 1967, s. 296.
- 22 V. Kuusisto, Sananen kesäkouluistamme. Kirkollinen Kalenteri 1935, s. 66.
- 23 Wargelin 1924, passim. Ks. myös Kivistö 1988, s. 91.
- 24 Holmio 1967, s. 294.
- 25 Kivistö 1988, s. 91.
- 26 Kansalliskirkon perustamisesta Holmio 1967, s. 284–286, 303–306; Kostiainen-Pilli 1983, s. 29–31. Ks. myös Ev.Luth. Kansalliskirkkokunnan Kalenteri karkausvuodelle 1908, s. 66.
- 27 Holmio 1967, s. 306.
- 28 W.W. Wilen, Äänenkannattajan tarpeellisuus Kirkkokunnassamme. Evankelinen Kalenteri 1911, s. 38.
- 29 Kansan Opistosta ja sen ”valtauksesta” esim. Holmio 1967, s. 307–308.
- 30 Evankelinen Kalenteri 1911, s. 112–113.
- 31 Wm. Williamson, Muutamia piirteitä Ash-tabula Harborin ew. luth. seurakunnan ynnä muiden Ohion seurakuntain kehityksestä. Ev.Luth. Kansalliskirkkokunnan Kalenteri karkausvuodelle 1908, s. 23–31.
- 32 Vuosikertomus Amerikan Suomalaisen Evankelis-Luteerilaisen Kansalliskirkkokunnan 9:ssä vuosikokouksessa Fairportis-

- sa, Ohio kesäkuun 6–7 p. 1907.
- 33 Kansalliskirkkokunnan Kalenteri vuodelle 1909, s. 19, 95. Toisen tiedon mukaan pappeja oli 18.
 - 34 Kangas 1964, s. 11; Tommola 1989, s. 94.
 - 35 Kangas 1964, s. 8–9.
 - 36 Kangas 1964, s. 58.
 - 37 Kangas 1964, s. 68.
 - 38 Ilmonen 1931, s. 227–229.
 - 39 Olemmeko eriuskoisia?, s. 16.
 - 40 Baptisteista Holmio 1967, s. 314; Kostiainen-Pilli 1983, s. 49. Myös unitaareilla oli suomalaisten siirtolaisten keskuudessa ainakin yksi seurakunta.
 - 41 Helluntailiikkeestä enemmän Kostiainen-Pilli 1983, s. 50–51. Ks. myös Liedes-Vesänen 1994, passim.
 - 42 Kanadansuomalaisten uskonnollisesta järjestäytymisestä Raivio 1975, s. 197–343; Kostiainen-Pilli 1983, s. 36–42, 46–48.
 - 43 Pieni määrä suomalaisia kuului jo ennen kanadansuomalaisten seurakuntien syntyä ”kielisten” seurakuntiin. Paljon suurempi osa hankki ”kielisiltä” tarvitsemansa kirkolliset palvelut eli kasteet, vihkimiset ja hautaukset. Näin oli esim. Port Arthurissa, jossa suomalaiset saivat 1800-luvulla tarvitsemansa palvelut St. John’s Anglican Church in Port Arthur-seurakunnalta, Kouhi 1989, s. 31.
 - 44 Raivio 1975, s. 218, 220.
 - 45 Alex Anderson Fort Williamista 2.6.1897 Johannes Bäckille. Johannes Bäckin kirjekoelma. HYK.
 - 46 Sariola 1982, s. 126. Ks. myös Pikkusaari, Copper Cliffin suomalaiset, s.105.
 - 47 Pilli 1982, s. 146.
 - 48 Suomenruotsalaisia uskonnollisia ryhmiä koskevat tiedot perustuvat ensi sijassa Anders Myhrmanin tutkimukseen. Myhrman 1972, s. 456–467.
 - 49 Ollila 1976, s.148–150; Alanen 1988, s. 61.
 - 50 Holmio 1967, s. 279–280.
 - 2 Kolehmainen 1941, s. 394.
 - 3 Suomalaiskapakan kuvaus esim. Moses Hahl, Maansa hylkimiä, s. 102–103, 159–194.
 - 4 Järnefelt 1899, s. 58.
 - 5 Ilmonen, Historiallisia kuvauksia, s. 3. Ks. myös Sariola 1982, s. 43.
 - 6 Sariola 1982, s. 53; William Risto, Kaivannosta hautaan, s. 156.
 - 7 Holmio 1967, s. 329; Alanen 1988, s. 64.
 - 8 Holmio 1967, s. 329–330.
 - 9 Suomalaisen Kansallisen Raittius Weljeys Seuran perustamisesta Holmio 1967, s. 335–337. Kanadansuomalaisten raittiusliikkeestä Raivio 1979, s. 19–48.
 - 10 Akseli Järnefelt, Wajanaista raittiusharrastusta. Raittiuskalenteri 1898, s. 64.
 - 11 Ilmonen, Amerikan Suomalaisen Raittiusliikkeen historia, s. 134.
 - 12 Holmio 1967, s. 342–348.
 - 13 Saarelainen 1974, s. 81. Saarelaisen lainaama teksti on alun perin ilmestynyt Siirtolaisten 25.1.1910 julkaistussa numerossa.
 - 14 Johannes Bäck Siirtolaisten-lehden toimittajalle 1890-luvun lopulla (luonnos). Johannes Bäckin kokoelma. HYK.
 - 15 Kostiainen-Pilli 1983, s. 68.
 - 16 Karni 1981, s. 167.
 - 17 1930-luvun alussa olivat olemassa ainakin seuraavat alueliitot: Kuparisaaren Raittiusliitto, Minnesotan Raittiusliitto, Gobegicalueen Raittiusliitto, Iron-kauntin Suomalainen Raittiusliitto, Ohion ja Pennsylvanian Suomalainen Raittiusliitto, Idän veljeyseurain Raittiusliitto, Lännen Suomalainen Raittiusliitto, Illinoisin Suomalainen Kansallis-Raittius-Liitto ja Wyomingin Suomalainen raittius- ja valistusliitto.
 - 18 Matti Halminen, Sointula, s. 14.
 - 19 Ilmonen 1930, s. 121; Kostiainen-Pilli 1983, s. 79.
 - 20 Eklund 1983, s. 48.
 - 21 Pöytäkirja Amerikan Suomalaisen Sosialistiosaston Edustajakokouksesta, Hibbingissä, Minn., Elokuun 1–7 päivinä 1906, s. 78.
 - 22 Kolmannen Amerikan Suomalaisen Sosialistijärjestön Edustajakokouksen Pöytäkirja.

3. Raittiusliikkeen ”programmi”

- Kokous pidetty Hancockissa, Mich., 23–30. Elok., 1909, s. 169.
- 23 Ilmonen 1930, s. 179–180.
- 24 Tommola 1989, s. 157.
- 25 Tommola 1989, s. 154.
- 26 Kostiainen-Pilli 1983, s. 80–81. Käytännössä tämä yhteistyö jäi kuitenkin vähäiseksi.
- 27 Tommola 1989, s. 158.
- 28 Raittiusseurojen merkityksestä esim. Kolehmainen 1981, s. 9.
- 4. Poliitikassa**
- 1 Koska kanadansuomalaisia oli vuonna 1921 ”vain” noin 20 000 ja vuonna 1931 noin 44 000 ja koska suuri osa siirtolaisista tuli vasta 1920-luvulla, oli kanadansuomalainen äänestäjäkunta varmasti vielä 1930-luvun alkaessakin hyvin pieni. Joillakin Ontarion alueilla suomalaisista olisi kuitenkin jo 1930-luvulla voinut tulla merkittävä äänestäjäryhmä.
- 2 Høglund 1960, s. 112.
- 3 Høglund 1960, s. 117–118.
- 4 Kostiainen-Pilli 1983, s. 101. Vrt. Ollila 1975, s.157, nootti 9.
- 5 Hall oli amerikkalaisten kommunistien presidenttiehdokas vuosina 1972, 1976, 1980 ja 1984. Menestys oli luonnollisesti hyvin vaatimaton.
- 6 Larsonista enemmän Kero 1996, s. 245–246.
- 7 Kostiainen 1983, s. 129.
- 8 Myhrman 1972, s. 536.
- 9 Høglund 1960, s. 115–116.
- 10 Ilmonen 1930, s.182–183. Ks. myös Alanen 1981, s. 52.
- 11 Ilmonen 1930, s. 183–184.
- 12 Ilmonen 1930, s. 187.
- 13 Pilli 1982, s. 144–145. Ks. myös Pilli 1981, s. 29.
- 14 Lainattu ote löytyy aikakauskirjasta Raivaajan Työvainiolta IV (1908), s. 150. Alkuperäisteos ei ole ollut käytettävissä.
- 15 Raivaajan Työvainiolta IV (1908), s. 151.
- 16 Ilmonen 1930, s. 98–99.
- 17 Tommola 1989, s. 177. Imatraliikkeestä myös Liski 1978, passim.
- 18 Matti Kurikasta enemmän esim. Koivukangas 1974, s.131–142; Wilson 1981, s. 131–153; Peltoniemi 1985, s. 41–69.
- 19 Matti Kurikka, Kalevan Kansan marssi. Kalevan Kansan sointuja I, s. 1.
- 20 Matti Halminen, Sointula, s. 33
- 21 Peltoniemi 1985, s. 44.
- 22 Peltoniemi 1985, s. 49.
- 23 Martin Hendrickson, Muistelmia kymmenvuotisesta raivaustyöstäni, s. 47–48.
- 24 Kalemaa 1978, s. 234.
- 25 A.F. Tanner, Silmäys taaksepäin. Työväen Kalenteri 1905 (I), s. 97–98.
- 26 F.J. Syrjälä, Lyhyt katsaus suomalaisen työväenliikkeen ja sosialismin historiaan Yhdysvalloissa. Raivaajan Työvainiolta IV (1908), s. 133.
- 27 Kanadan suomalaisten sosialistien järjestäytymisestä Raivio 1975, s. 399–404; Pilli 1981, s. 21; Eklund 1983, s. 60–64.
- 28 Tällaisen arvion ovat esittäneet mm. Ollila 1975, s. 156 ja Alanen 1981, s. 35.
- 29 Kero 1973, s. 45–55.
- 30 Sulkanen 1951, s. 167–169, 171.
- 31 Kostiainen-Pilli 1983, s. 101. Haalien harastustoimintaa tarkastellaan jäljempänä useassakin luvussa.
- 32 Kolehmainen 1952, s. 400.
- 33 IWW-järjestöä koskeva esityksen osa perustuu ensi sijassa seuraviin tutkimuksiin: Sulkanen 1951, s. 167–208; Ollila 1975, s. 156–171; Kero 1976, s. 134–138; Heinilä 1976, passim.; Kostiainen-Pilli 1983, s. 98–99, 107–110.
- 34 Sulkanen 1951, s. 174.
- 35 Sosialisti 19.6.1915.
- 36 Sulkanen 1951, s. 207.
- 37 Industrialisti 6.1.1920.
- 38 Tiedot OBU:n toiminnasta on saatu ensi sijassa Topi Ruotsalaisen pro gradu -tutkielmasta. Ruotsalainen 1991, s. 91–92.
- 39 Ruotsalainen 1991, s. 94.
- 40 I.W.W. uudestaan järjestettynä. Palkkatyöläinen 2/1926.
- 41 Ojan kaivaja: Valtakäsitteiden johdosta. Palkkatyöläinen 1/1926.

- 42 Työmaa toiminnan perusta. Palkkatyöläinen 4/1926.
- 43 Johtajat. Palkkatyöläinen 4/1926; Decentralismi. Palkkatyöläinen 5/1926.
- 44 Kritikus: Suden suuhun vaiko paimenen pataan. Palkkatyöläinen 1/1927.
- 45 Aidalla istuja: I.W.W. on kehityksen tulos. Palkkatyöläinen 1/1926.
- 46 Työvaatteissa kulkeva: Haalitoiminnan turmelus. Palkkatyöläinen 5/1926.
- 47 Lusiferus: Industrialisti pikkuporvarien asialla. Palkkatyöläinen 2/1926.
- 48 Kalifornia: Jättäkää teollisuusunionismilla ratsastelijat. Palkkatyöläinen 1/1926.
- 49 Katselija: Hajaannuksen perusteista. Palkkatyöläinen 1/1926.
- 50 Dubofsky 1969, s. 467.
- 51 Työväen Opistoa koskeva osa perustuu nimemenomaan Hannu Heinilän pro gradu -tutkielmaan. Heinilä 1976, passim. Jonkin verran tietoja on saatu myös Sulkanen 1951, s. 196–199 ja Wasastjerna 1957, s. 251–256.
- 52 Sulkanen 1951, s. 223.
- 53 Kommunistista liikettä koskeva esitys perustuu erityisesti seuraaviin esityksiin: Sulkanen 1951; Kostiainen 1975; Kostiainen 1978.
- 54 Sulkanen 1951, s. 236.
- 55 Raivaaja 20.11.1919.
- 56 Jäsenmäärän kehityksestä Kostiainen 1978, s. 80, 111–112, 138; Hummasti 1981, s. 185.
- 57 Aromaa-Kaskinen 1979, s. 25.
- 58 Jäsenmäärän kehityksestä Kostiainen 1975, s. 184; Hummasti 1981, s. 185–186.
- 59 Sulkanen 1951, s. 270.
- 60 Sulkanen 1951, s. 277.
- 61 Työmies 19.9. ja 20.9.1939.
- 62 Raivio 1975, s. 409–415; Pilli 1981, s. 26.
- 63 Eklund 1983, s. 546.
- 64 Puhdistuksista Eklund 1983, s. 556–557.
- 65 CSJ:stä Raivio 1975, s. 399–417; Pilli 1982, s. 136–143; Eklund 1983, s. 171–250, 546–559.
- 66 YSSJ:n osalta esitys perustuu ensi sijassa Vuokko Aromaa-Kaskisen erinomaiseen pro gradu -tutkielmaan, Aromaa-Kaskinen 1979.
- 67 Gardnerin s.s.osaston vuosikertomus 1932. TYYH/S/m/8/57; Aromaa-Kaskinen 1979, s. 100.
- 68 Raivaajan lainaus 4.1.1927 New Leader -lehestä; Aromaa-Kaskinen 1979, s. 63.
- 69 Aromaa-Kaskinen 1979, s. 135.
- 70 Aromaa-Kaskinen 1979, s. 103–104.
- 71 Sulkanen 1951, s. 251–252; Aromaa-Kaskinen 1979, s. 103.
- 72 Aromaa-Kaskinen 1979, s. 57–58.
- 73 Hummasti 1981, s. 187.
- 74 Työmies 30.6.1931.
- 75 Kommunistien nuorisotoimintaa koskevia tietoja löytyy esim. seuraavista lehdistä: Työmies 21.1., 10.6., 12.6., 26.6.1931; Eteenpäin 30.1., 4.2.1930. Kanadansuomalaisten kommunistien kasvatuspyrkimyksiä Eklund 1983, s. 451–459.

5. ”Poikatalo-sosialismista” keskusosuuskuntaan

- 1 Osuustoimintaa koskeva luku perustuu ensi sijassa seuraaviin lähteisiin: Holmio 1967, s. 449–492; Alanen 1975, s.103–130; Karni 1975, s.186–201; Kero 1976, s. 143–147; Kostiainen-Pilli 1983, s. 136–163.
- 2 Alanen 1975, s. 111–113.
- 3 Tokoi 1949, s. 50–51.
- 4 Alanen 1975, s.112.
- 5 Suomalaisten sosialistiosastojen ja työväenyhdistysten viidennen eli suomalaisen sosialistijärjestön kolmannen kokouksen pöytäkirja 1–5, 7–10 p. kesäkuuta 1912, s. 269.
- 6 Suomalaisten sosialistiosastojen ja työväenyhdistysten viidennen eli suomalaisen sosialistijärjestön kolmannen kokouksen pöytäkirja 1–5, 7–10 p. kesäkuuta 1912, s. 271.
- 7 Pöytäkirja laadittu Amerikan S.S. Järjestön Itäpiirin Edustajakokouksesta, joka pidettiin Fitchburgissa, Mass., S.S. Kustannusyrityksen (Raivaajan) talolla, Helmikuun 22–24 ja 27 pnä, 1916, s. 177.
- 8 Työmies 23.1.1930.
- 9 Työväen Osuustoimintalehti 13.4.1930.
- 10 Kanadansuomalaista osuustoimintaliikettä koskevat tiedot perustuvat ensi sijassa seuraaviin tutkimuksiin: Jalava 1981, s. 93–100;

Raivio 1979, s. 369–383 ja Eklund 1983, s. 459–463.

- 11 Brittiläisessä Kolumbiassa ensimmäinen suomalainen osuustoimintayritys oli ehkä Sointulan osuuskauppayhdistys (Sointula Co-operative Store Association Inc.), joka aloitti toimintansa 1910-luvun alussa.

6. Kalevalaa kaivoskaupungeissa ja preerioilla

- 1 Ilmonen 1930, s. 104.
- 2 Ilmonen 1930, s. 111.
- 3 Kalevainen 1932, s. 10.
- 4 Kalevainen 1927, s. 12.
- 5 Kalevan Ritarien Veljeysjärjestön Amerikan Yhdysvalloissa rituaalit, s. 31.
- 6 Kalevan Ritarien perustuslaki. Ylin Majan ohjesäännöt ja rikoslaki (1924), s. 27.
- 7 Kalevan Naisten Perus- ja Ohje-Säännöt, s.1.
- 8 Kalevainen 1918, s. 17.
- 9 Holmio 1967, s. 432.
- 10 Kalevan Naisten Perus- ja Ohje-Säännöt, s.1.
- 11 Ilmonen 1930, s.108.
- 12 Kalevainen 1923, s. 27.
- 13 Kalevainen 1923, s. 3.
- 14 K.R. Ylin Maja Yleiskirje kaikille K.R. Majoille ja K.N. Tuville, s. 3–15.
- 15 Koskela 1948, s. 12–14.
- 16 Ilmonen 1930, s.107.
- 17 Kalevainen 1933, s. 24, 27.
- 18 Kalevainen 1945, s. 42.
- 19 K.N. ja K.R. Osoitekalenteri (1968). Toisen maailmansodan jälkeisestä ajasta ks. myös Kalevan Naisten Historian Ääri viivoja 1955–1965, s. 1.

7. Naisten järjestöjä

- 1 Ross 1981, s. 242.
- 2 Järnefelt 1899, s. 299.
- 3 Järnefelt 1899, s. 300.
- 4 Naisasia Amerikan suomalaisten keskuudessa. Edistys 3/1899; Ilmonen 1930, s. 103–104.
- 5 Nainen ja hänen asemansa yhteiskunnassa, Tie Vapauteen 4/27; Epistola palvelustyöil-

le, Industrialisti 4.8.1924; Ruotsalainen 1991, s. 78.

- 6 Pilli 1983, s. 93.
- 7 Pilli 1983, s. 93–94.
- 8 De Kalbin, Illinois, Suomi-Synodin seurakunnan ompeluseuran pöytäkirjat vuosina 1898–1905. Turun yliopisto, yleinen historia. Siirtolaishistorian arkisto.

8. Suomalaisuuden vaaliminen

- 1 Ilmonen 1930, s. 87.
- 2 Ilmonen 1930, s.102–103.
- 3 Hoglund 1960, s. 11.
- 4 Ilmonen 1930 I, s. 25–26.
- 5 Ilmonen 1930, s. 26.
- 6 Ilmonen 1930, s.153.
- 7 Ilmonen 1930, s. 153.
- 8 Ilmonen 1930, s. 149–150. Amerikansuomalaisesta koululaitoksesta myös Virtanen-Pilli-Kostiainen 1986, s. 151–161 ja Ali-Jääski 1993, passim.
- 9 Suomi-Collegea koskevat tiedot ennen kaikkea Ilmonen 1930, s. 73–83, 145–148.
- 10 Kansan Opistosta enemmän Ilmonen 1930, s. 162–168; Virtanen 1986, s. 156–157.
- 11 Ks. edellä s. 37– 38 ja 97.
- 12 Esim. Ilmonen 1931, s.154–160.
- 13 Kero 1982, s.167.
- 14 Palo-Forster, Ethnicity and Social Stratification: Finnish-Americans in the 1980 U.S. Census. Figures 1–2.

9. Sanomalehdet – ”bisnistä” ja aatetta

- 1 1800-luvun amerikansuomalaisia lehtiä koskevat tiedot perustuvat etupäässä seuraaviin julkaisuihin: Järnefelt 1899, s. 302–321; Ilmonen 1930, s.189–195; Virtanen-Pilli-Kostiainen 1986, s. 59–62.
- 2 Järnefelt 1899, s. 307
- 3 Swen Tuuwa 25.1.1878.
- 4 Järnefelt 1899, s. 308.
- 5 Järnefelt 1899, s. 302, 312.
- 6 Järnefelt 1899, liiteosan s. 20. Liiteosa kirjoitettu todennäköisesti vuonna 1904.
- 7 Järnefelt 1899, s. 312.

- 8 Edistys 1/1898; Järnefelt 1899, s. 318.
 9 Järnefelt 1899, s. 305.
 10 Kava 1919, s. 11.
 11 Amerikan Suomalainen Työmies 20.7.1903 (lainaus Sulkanen 1951, s. 76).
 12 Suomalaiden sosialistiosastojen ja työväenyhdistysten viidennen eli suomalaisen sosialistijärjestön kolmannen edustajakokouksen pöytäkirja 1–5, 7–10 p. kesäkuuta 1912, s. 237.
 13 Sama, s. 238.
 14 Sama, s. 245–246.
 15 Virtanen-Pilli-Kostiainen 1986, s. 74–78.
 16 Uusi Kotimaa 7.3.1885.
 17 Esim. Työmies 1.5.1931.
 18 Esim. Eteenpäin 8.1., 4.2. ja 8.6.1930.
 19 Köyhälistön Nuija 1910, s. 164.
 20 Köyhälistön Nuija 1910, s. 160.
 21 Engelberg 1944, s. 202–205; Kolehmainen 1947, s. 79–97. Vrt. Ilmonen 1931, s. 114.
 22 Pilli 1982, s. 60.
 23 Pilli 1982, s. 107.
 24 Virtanen-Pilli-Kostiainen 1986, s. 101.
 25 Riippumattomien lehtien levikistä Virtanen-Pilli-Kostiainen 1986, s. 85–90.
 26 Pilalehdistä Virtanen-Pilli-Kostiainen 1986, s. 95–96.
 27 Häkli 1962, s. 48–49.
 28 Palmgren 1966 I, s. 449–473, ja Palmgren 1966 II, s. 227–245.
 29 Palmgren 1966, s. 454–455.
 30 Virtanen-Pilli-Kostiainen 1986, s. 134–136.
 31 Virtanen-Pilli-Kostiainen 1986, s. 137–138.
 32 Ruotsalainen 1991, s. 88.
- 10. Teatteri ja musiikki**
- 1 Koivunhalho 1978, s. 49; Wasastjerna 1957, s. 485.
 2 Raittiuskalenteri 1899, s. 109.
 3 Koivunhalho 1978, s. 17. ”Naimahullut” oli Kaarle Halmeen, ”Olenko minä tullut haaremiin” Agapetuksen, ”Roinilan talossa” Minna Canthin, ”Ulkosaarelaiset” Larin-Kyöstin ja ”Pohjalaisia” Artturi Järviluoman kirjoittama.
 4 Suomalaiden sosialistiosastojen ja työväenyhdistysten viidennen eli suomalaisen sosialistijärjestön kolmannen edustajakokouksen pöytäkirja 1–5, 7–10 p. kesäkuuta 1912, s. 53–54.
 5 Koivunhalho 1978, s. 52.
 6 Koivunhalho 1978, s. 100.
 7 Gardnerin suomalaisen sosialistiosaston vuosikertomus vuodelta 1920. TYYH:s:m:8:56.
 8 Sulkanen 1951, s. 242–243.
 9 Kortti No. 233392. Industrialisti 17.10.1925.
 10 Koivunhalho 1978, s. 77.
 11 Eklund 1983, s. 258.
 12 Koivunhalho 1978, s. 33. Kalenteri Amerikan suomalaiselle työväelle 1915, s. 84. Kana-dansuomalaisesta teatterista ”rahankeruulaitoksena” Eklund 1983, s. 257.
 13 ”Näyttämötaide ja näytelmäkirjallisuus”. Industrialisti 19.12.1923
 14 Riippa 1981, s. 283.
 15 Koivunhalho 1978, s. 111.
 16 Riippa 1981, s. 283–285.
 17 Sulkanen 1951, s. 493; Koivunhalho 1978, s. 103–104.
 18 Sulkanen 1951, s. 490; Sundstén 1977, s. 66; Koivunhalho 1978, s. 102–103; Riippa 1981, s. 285.
 19 Koivunhalho 1978, s. 110.
 20 Koivunhalho 1978, s. 28. Ks. myös Eklund 1983, s. 254–255.
 21 Koivunhalho 1978, s. 28.
 22 Koivunhalho 1978, s. 29.
 23 Gardnerin suomalaisen sosialistiosaston vuosikertomus 1920. TYYH:s:m:8:56.
 24 Työmies 12.2.1927.
 25 Syrjäjä, s. 113.
 26 Koivunhalho 1978, s. 108.
 27 Koivunhalho 1978, s. 40.
 28 Koivunhalho 1978, s. 79.
 29 Työmies 14.8.1930.
 30 Koivunhalho 1978, s. 31–32; Työmies 14.8.1930.
 31 Riippa 1981, s. 284. NRA = National Recovery Act.
 32 Kero 1996, s. 271–280.
 33 IWW-läisten näyttämöiden toimintaa koske-

- vat tiedot perustuvat ensi sijassa Industrialisti-lehdessä olleiden näytelmäilmoitusten kartoitukseen.
- 34 Sosialistien teatteritoimintaa koskevat tiedot perustuvat ensi sijassa Raivaajassa olleiden näytelmäilmoitusten kartoitukseen.
 - 35 Industrialisti 6.2.1939.
 - 36 Industrialisti 15.2.1939.
 - 37 Ilmonen 1930, s. 209–212; Engelberg 1944, s. 196, 199; Kero 1976, s. 172; Virtanen-Pilli-Kostiainen 1986, s.182.
 - 38 Eklund 1983, s. 381.
 - 39 Suomalaisten sosialistiosastojen ja työväenyhdistysten viidennen eli suomalaisen sosialistijärjestön kolmannen edustajakokouksen pöytäkirja 1–5, 7–10 p. kesäkuuta, 1912, s. 54.
 - 40 Ilmonen 1930, s. 208.
 - 41 Ilmonen 1931, s. 132–133.
 - 42 Ilmonen 1931, s. 130–131; Virtanen 1986, s. 185.
 - 43 Ilmonen 1930, 218–223.
 - 44 Yrjö Sjöblom, Musiikkiharrastuksemme. Häviääkö ilmiö Amerikan suomalaisten sivistyselämästä? Kalevainen 1937, s. 14.
 - 45 Juha Niemelän 26.8.1994 suullisesti antamia tietoja. Niemelä on tarkistanut musiikkia koskevan tekstin, ja hänen antamia tietoja on käytetty hyväksi tässä luvussa muuallakin.
 - 46 Hiski Salomaata koskevat tiedot ovat pääosin Juha Niemelän käsikirjoituksesta ”Amerikansuomalaiset soittajat ja laulajat, torvisoittokunnat ja kuorot 1880–1990”.
 - 47 Turpeisen vaiheista Floridassa Auvinen 1994, s. 12.
 - 48 J.L. Ollila, Muistelmia taiteilija-ajointani. Airut 1917, s. 15.
- 11. ”Känsämaratoonareita” ja ammattipainijoita**
- 1 Tommola 1989, s. 213. Ks. myös Salonen 1978, s. 44 ja Ilmonen 1931, s. 66–79. Urheilua koskevassa esityksessä on käytetty eniten hyväksi Hannu Salosen vuodelta 1978 olevaa pro gradu -tutkielmaa (Salonen 1978).
 - 2 Urheilu-viesti II 1910, s. 15–16; Salonen 1978, s. 23.
 - 3 Myhrman 1972, s. 96; Tommola 1989 s. 21–214.
 - 4 Salonen 1978, s. 26–27.
 - 5 Ilmonen 1931 II, s. 66
 - 6 Metsaranta 1989, s. 118–120.
 - 7 Toronton Yrityksen historiaa. Vapaus 7.3.1939 osa II. Ks. myös Raivio 1975, s. 448–449.
 - 8 Vapaus 7.3.1939 osa II.
 - 9 Amerikansuomalaisista kestävyysjuoksujoista Salonen 1978, s. 44–47.
 - 10 Salonen 1978, s. 34.
 - 11 Salonen 1978, s. 88.
 - 12 Salonen 1978, s. 43.
 - 13 Salonen 1978, s. 30.
 - 14 Salonen 1978, s. 67–68.
 - 15 Industrialisti 20.9.1920; Ruotsalainen 1991, s. 80.
 - 16 Industrialisti 11.7.1924
 - 17 Industrialisti 18.7.1924.
 - 18 Urheilu kulttuuritekijänä. Industrialisti 18.2.1926; Ruotsalainen 1991, s. 81.
 - 19 Industrialisti 8.10.1925, Urheiluosasto; Ruotsalainen 1991, s. 82.
 - 20 Industrialisti 11.7.1924.
 - 21 Industrialisti 11.8.1927. Olympialaisten tulokset.
 - 22 Industrialisti 10.9.1931
 - 23 Nykyaika (maaliskuu) 1930, s. 30.
 - 24 Sulkanen 1951, s. 251; Aromaa-Kaskinen 1979, s. 138.
 - 25 Kanadansuomalaista työläisurheilua koskevat tiedot ovat lähinnä seuraavista julkaisuista: Suomalais-Canadalaisen Amatööriurheiluliiton Vuosikirja 1946, s. 4; Canadian Suomalaisten Urheilukirja. Suomalais-Canadalaisen Amatööri-Urheiluliiton 25-v. toiminnan johdosta. 1950, s. 5–26; Canadian Suomalaisten Urheilukirja. SCAUL:n 40-vuotistaipaleelta, s. 3–13.
 - 26 Vapaus 7.3.1939 osa II sisältää luettelon 23 seuran osoitteesta. Ks. myös Raivio 1975, s. 449–452.
 - 27 Vapaus 7.8.1939.

12. Sotilaita ja sodan vastustajia

- 1 Tällaisen arvion on esittänyt Salomon Ilmonen. Ilmonen 1919, s. 158. Paavolainen näyttää hyväksyvän Ilmosen arvion. Paavolainen 1976, s. 236.
- 2 Ilmonen 1919, s. 159.
- 3 Ilmonen 1919, s. 158.
- 4 Edistys 1/1898.
- 5 Edistys 1/1898; Wasastjerna 1957, s. 159; Paavolainen 1976, s. 238.
- 6 Järnefelt 1899, s. 44.
- 7 Paavolainen 1976, s. 239.
- 8 Wasastjerna 1957, s. 455–456.
- 9 Siirtokansan Kalenterissa julkaistiin vuonna 1945 luettelo, jossa oli 23 sotaan osallistuneen Virginian ja Evelethin suomalaisen nimi. F. Mattson, Osamme Amerikan historiassa. Siirtokansan Kalenteri 1945, s. 181. Rauta-alueen ulkopuolelta tiedetään, että New York Millsistä ”kutsuttiin” palvelukseen kolme suomalaista. Edistys marrask. 1898; Wasastjerna 1957, s.159.
- 10 Wasastjerna 1957, s. 456.
- 11 Wasastjerna 1957, s. 457.
- 12 Hedman 1926, s. 69–71. ”Kotisuomalaisten” suhtautumisesta sotaan ks. Takatalo 1978, passim.
- 13 Järnefelt-Rauanheimo 1921, s.151–152; Ilmonen 1931 II, s. 8.
- 14 Hoglund 1960, s. 11; Paavolainen 1976, s. 241.
- 15 Ilmonen 1931 II, s. 8.
- 16 Wasastjerna 1957, s. 508, 518, 621.
- 17 Ilmonen 1931 II, s. 10.
- 18 Ilmonen 1931 II, s. 8–9.
- 19 Väinö Wesman, Suomalaisen joukkovangitsemisesta ja heidän puolustuksestaan. Ahjo 3/1917.
- 20 Dubofsky 1969, s. 350, 355 ja 357. Ks. myös Hoglund 1960, s. 110.
- 21 Suomalaisen asevelvollisuusikäisten siirtymisestä Yhdysvalloista Kanadaan ensimmäisen maailmansodan aikana. Kostianen 1983, s. 88.
- 22 Raivio 1975, s. 420.
- 23 Raivio 1979, s. 281–283.
- 24 Raivio 1979, s. 282.
- 25 Ilmonen 1931 II, s. 12–13.
- 26 Ilmonen 1931 II, s. 13.
- 27 Ilmonen 1931 II, s.12–17.
- 28 Ilmonen 1931 II, s. 7.
- 29 Pohjanvirta 1975, s. 62. Pohjois-Amerikasta Espanjan sisällissotaan lähteneistä myös Fabritius 1986, passim.; Eklund 1983, s. 564–575. Tunnetuimpia Espanjan kävijöitä oli Aku Päiviön poika Jules Päiviö.
- 30 Pohjanvirta 1975, s. 29.
- 31 Pohjanvirta 1975, s. 33.
- 32 Pohjanvirta 1975, s. 34.
- 33 Wm. Lahtinen, Muurin murtajat. Vappu 1937, s. 3; Pohjanvirta 1975, s. 40–41.
- 34 Vapaus 8.2.1939, vapaaehtoisen kirje: Meidän poikamme Espanjassa 1939, s. 22; Pohjanvirta 1975, s. 69.
- 35 Meidän poikamme Espanjassa, s. 19; Pohjanvirta 1975, s. 70.
- 36 Meidän poikamme Espanjassa, s. 65; Pohjanvirta 1975, s. 80.
- 37 Pohjanvirta 1975, s. 122.
- 38 Pohjanvirta 1975, s. 90.
- 39 Ks. edellä s. 98.
- 40 The Finnish War Veterans in America.
- 41 Raivio 1979, s. 317. Vuonna 1940 järjestö otti nimen ”Suomen Rintamamiehet Montrealissa” ja vuonna 1965 ”Suomen Aseveljet Kanadassa”.
- 42 Joutsamo 1971, s. 86.
- 43 Raivio 1979, s. 317.
- 44 Joutsamo 1971, s. 50.
- 45 Minnesotan Uutiset 23.12.1939; Joutsamo 1971, s. 54.
- 46 Canadian Uutiset 27.12.1939, 24.1. ja 31.1.1940. Lindström (Societies in Transition, s. 6) väittää, että ”Amerikan Legioonan” liittyi 400 vapaaehtoista ja että näistä 224 oli kanadansuomalaisia.
- 47 Canadian Uutiset 31.1.1940. Talvisodan vapaaehtoisia koskeva esitys perustuu ensi sijassa Tapani Kaskisen kirjoittamaan historikkiin (Kaskinen 1984, s. 59–62). Ks. myös Tommola 1989, s.140.
- 48 Tommola 1989, s. 140.
- 49 Pääosa aseenkätkijöitä koskevista tiedoista

on Paavo A. Kairisen teoksesta Marttisen miehet. Asekätkijäveljet 1987. Ks. myös Tommola 1989, s. 141.

13. Eläkeläisiä ja viimeisen paatin siirtolaisia

- 1 Todellisuudessa suomalaista syntyperää olleita lienee vuonna 1980 kuitenkin ollut lähes miljoona. Korkiasaari 1989, s. 110–111.
- 2 Statistical Abstracts of the United States 1992. The National Data Book. U.S. Department of Commerce. Economics and Statistics Administration. Bureau of Census, s. 42–43.
- 3 Raivio 1975, s. 112, 156.
- 4 Korkiasaari 1989, s. 115.

14. Vanhojen järjestöjen kuihtuminen

- 1 Suomen Urheilulehti 20.8.1941; Salonen 1978, s. 85.
- 2 Työmies Eteenpäin 22.8.1957. Helsingin olympialaisissa Sjögren osallistui 50 kilometrin kävelykilpailuun, mutta joutui keskeyttämään.
- 3 Tähtihiittäjä Tauno Pulkista haastattelemassa. New Yorkin Uutiset 5.5.1970.
- 4 Työmies 25.8.1948.
- 5 Raivaaja 12.1.1978.
- 6 Esim. Raivaaja 15.7.1992.
- 7 Esim. Suomen Urheilulehti 26.1.1939.
- 8 Suomen Silta 2/1948, s. 50.
- 9 Ks. jäljempänä s. 348–349.
- 10 Suomen Silta 2/1952, s. 36. Ks. myös New Yorkin Uutiset 3.6.1952.
- 11 New Yorkin Uutiset 13.4., 20.7., 28.8., 2.11.1956.
- 12 New Yorkin Uutiset 22.9.1964.
- 13 Vapaa Sana 9.1.1969; Ks. myös jäljempänä s. 337–338.
- 14 Jälleen oli asialla nimenomaan Finlandia Foundation (Raivaaja 28.1.1972; New Yorkin Uutiset 25.1.1972). Tulos lienee jo jäänyt hyvin vaatimattomaksi. Sanomalehdissä ainoa asiaa koskeva maininta oli Finlandia Foundationin esittämä vetoamus.
- 15 Tommola 1989, s. 223–224.
- 16 New Yorkin Uutiset 13.2.1968; Raivaaja 11.4., 18.4.1969, 17.4.1970, 15.4.1975, 14.4.1977.
- 17 Raivaaja 4.4.1990. Vielä keväällä 1992 maratonaareille yritettiin järjestää jonkinlaista tukea. Raivaaja 8.4.1992.
- 18 Kanadansuomalaisten vasemmistoradikaalien urheilutoimintaa koskevat tiedot perustuvat lähinnä seuraaviin lähteisiin: Suomalais-Canadalaisen Amatööriurheiluliiton vuosikirja 1946, s. 5; Canadian Suomalaisten Urheilukirja. Suomalais-Canadalaisen Amatööri-Urheiluliiton 25-v. toiminnan johdosta, s. 28–29; Canadian Suomalaisten Urheilukirja. SCAUL:n 40-vuotistaipaleelta, s. 8–19; Hannes Sula, Paavo Vaurio and Jim Tester, The Federation through the Years. Sports Pioneers. A History of the Finnish-Canadian Amateur Sports Federation 1906–1986. Urheilun Uranuurtajat. Suomalais-Canadalaisen Amatööri-urheiluliiton Historia 1906–1986, s. 13–23; Eklund 1983, s. 507–544.
- 19 Suomen Silta 1/1965, s. 14–15.
- 20 Vapaa Sana 9.2.1978.
- 21 Vapaa Sana 31.1.1978.
- 22 Suomen Silta 1/1965, s. 22.
- 23 Ray Rinta, Hiihtojuttua Vancouverista. Vapaa Sana 21.2.1980.
- 24 Suomen Silta 1/1969, s. 24.
- 25 Suomen Silta 4/1961, s. 17.
- 26 Suomen Silta 2/1967, s. 28; Suomen Silta 2/1970, s. 21.
- 27 Esim. Vapaa Sana 3.7.1969.
- 28 Vapaa Sana 10.8.1989.
- 29 Vapaa Sana 9.7.1992.
- 30 Amerikan Uutiset 16.1.1997.
- 31 Amerikan Uutiset 8.2.1990 ja 9.1.1992.
- 32 Sulkanen 1951, s. 256.
- 33 Sulkanen 1951, s. 257–258.
- 34 Sulkanen 1951, s. 260.
- 35 Sulkanen 1951, s. 261.
- 36 Sulkanen 1951, s. 262.
- 37 Raportti Raivaajan vuosikokouksesta. Raivaaja 30.4.1987.

- 38 Marita Cauthén 8.12.1992.
- 39 Sulkanen 1951, s. 208; C.N., ”Taantumus työväenliikkeessä”. Uuden ajan jouluku 1938.
- 40 Industrialistissa olleiden ilmoitusten perusteella voidaan todeta, että näytelmiä esitettiin melko säännöllisesti 1940-luvun lopulla ainakin Waukeganissa, Duluthissa, Kalifornian San Pedrossa, Virginiassa, Berkeleyssä, Keewatinissa, Chicagossa, Ontarion Sault Ste. Mariessa ja Lake Worthissa. 1950-luvun lopulla toimivia paikkakuntia olivat Lake Worth, Chicago, Oregonin Portland, Port Arthur ja ehkä myös Vancouver. Satunnaisia esityksiä saattoi olla joillakin muillakin paikkakunnilla. Port Arthurin suomalaisten näytelmäharrastuksista myös Raivio 1979, s. 195–198 ja Eklund 1983, s. 269–283.
- 41 Finnish Workers Educational Club Lake Worthissa, Työläisten Kehitysseura Berkeleyssä, Canadian Teollisuusunionistien Kannatusliiton osasto Port Arthurissa ja Finnish Soc. Society ”nikkelialueella”. Industrialisti 22.4.1975 ja 21.10.1975.
- 42 Esim ”Joku sotalaisen” kirje Industrialistille. Industrialisti 17.2.1954.
- 43 Työmies Eteenpäin 28.11.1975.
- 44 Esim. Työmies Eteenpäin 3.2.1977 ja 5.1.1978. 1980-luvun alussa Lillian puuttuu jo kirjoittajien joukosta.
- 45 Sulkanen 1951, s. 280.
- 46 IWOsta enemmän Walker 1991, passim.
- 47 Sulkanen 1951, s. 280.
- 48 Työmies 17.1.1947, Työmies 13.10.1947.
- 49 Työmies Eteenpäin 28.2.1952, 22.10.1953, 6.1.1954.
- 50 Esim. Työmies Eteenpäin -lehden joulutervehdykset 20.12.1957.
- 51 New Yorkin alueen vuosikokouksesta. Työmies Eteenpäin 4.11.1957.
- 52 Työmies Eteenpäin -lehden ilmoitukset kesäkuussa 1960.
- 53 Työmies Eteenpäin kesäkuu 1968. Three Acres Parkin amerikansuomalaiset ”edistykelliset” saivat haltuunsa vuonna 1944.
- 54 Työmies Eteenpäin 18.6.1981.
- 55 Työmies Eteenpäin 27.6.1991, 25.6.1992.
- 56 Esimerkiksi Työmies Eteenpäin 19.4.1974, 16.12.1975, 21.4.1983, 18.4.1991.
- 57 Työmies 8.6. ja 4.11.1949.
- 58 Työmies Eteenpäin 1.4.1957.
- 59 Ks. kuitenkin Työmies 25.8.1949.
- 60 Työmies 23.11. ja 30.11.1949. Heikkisen ja Päiviön pidätyksestä myös Työmies Eteenpäin 20.6.1958, joka väittää, että Heikkinen ja Päiviö pidätettiin ensimmäisen kerran jo vuonna 1947.
- 61 Työmies 10.6.1950; Työmies Eteenpäin 24.1.1957.
- 62 Sulkanen 1951, s. 489.
- 63 Esim. Työmies Eteenpäin 16.1.1951, 3.12., 7.12.1953, 24.1., 8.2., 7.3., 5.4., 23.4., 1.11., 8.12., 16.12.1957, 7.1., 17.6.1958.
- 64 Sulkanen 1951, s. 498–499.
- 65 Työmies Eteenpäin 22.4.1952, 23.4.1953.
- 66 Työmies 14.7.1949.
- 67 Työmies Eteenpäin 25.3.1952, 10.2., 19.3.1953, 18.6.1958.
- 68 Työmies Eteenpäin 9.5., 11.6.1960.
- 69 Työmies Eteenpäin 1.2.1961.
- 70 Työmies 1.6., 19.7.1950; Työmies Eteenpäin 10.2., 19.3., 3.8., 1.9.1953; Kansan Uutiset 23.4., 24.4., 25.4., 27.4.1958.
- 71 Työmies Eteenpäin 21.11.1960; Kansan Uutiset 20.11.1960. Hyvin runsaasti Niukkasta koskevia tietoja on saatu myös Ulkoasiainministeriön arkistosta (21 Va, Niukkanen).
- 72 Työmies Eteenpäin 28.10., 21.11., 2.11.1960; Kansan Uutiset 23.10.1960.
- 73 Työmies 12.10.1960.
- 74 Työmies Eteenpäin 28.11., 12.12., 28.12.1960; Kansan Uutiset 23.10., 11.11., 19.11., 20.11., 21.11., 23.11., 28.11., 23.12.1960, 15.1.1961; Helsingin Sanomat 19.11., 20.11. ja 22.11.1960. Suomessa Mackiesta käytettiin nimeä William Niukkanen.
- 75 Työmies Eteenpäin 6.6., 8.8., 12.8.1952.
- 76 Työmies Eteenpäin 28.11.1952. Pidätettyjen joukkoon lienee kuulunut myös kaksi Grondahlia. Työmies Eteenpäin 14.12.1954.
- 77 Esim. Työmies Eteenpäin 27.3.1957, 15.5.1961.
- 78 Eklund 1983, s. 225–226, 555.
- 79 Toisen maailmansodan ajasta Eklund 1983, s. 225–226, 555, 576–601.

- 80 Eklund 1983B, s. 625, 627.
- 81 Vapaus 11.3.1991.
- 82 Alanen 1975, passim.
- 83 Arnold Alasen antamia tietoja.
- 84 Mauri Jalavan 12.9.1997 antamia tietoja.
- 85 Raittiuskansan Kalenteri 1945, s. 63.
- 86 Raittiuskansan Kalenteri 1963, s. 82.
- 87 New Yorkin Uutiset 5.2., 10.6. ja 29.7.1980. Sovittajan toiminta oli vielä vaatimattomampaa ja näkymättömämpää kuin Uljas Koiton. Sovittajasta ks. Directory of Finnish American Organizations in United States II (1989), s. 4. Uljas Koiton viimeinen vuosikokouksesta kertova raportti oli New Yorkin Uutisissa 6.5.1984, mutta sekä Uljas Koitto että Sovittaja toimivat jotenkuten vielä 1990-luvullakin.
- 88 Marita Cauthén 8.12.1992.
- 89 AA = Alcoholics Anonymous . Kanadassa tällainen kerho on toiminut ainakin Sudburyssa, Torontossa ja Sault Ste. Mariessa. Vapaa Sana 1.1. ja 8.1. 1976, ilmoitusosastot.
- 90 Carl J. Tamminen, Amerikan luterilaisten kirkkokuntien yhtymiskysymys. Kirkollinen Kalenteri 1951, s. 144–146; Raymond W. Wargelin, Suurien päätöksien vuosi. Kirkollinen Kalenteri 1962, s. 21.
- 91 Raymond W. Wargelin, Muuttuva ajankohdamme. Kirkollinen Kalenteri 1959, s. 24–25.
- 92 Vuoden 1950 Kirkollisessa Kalenterissa jäsenmääräksi ilmoitettiin 29 001 ja vuoden 1960 kalenterissa 36 614. Kirkollinen Kalenteri 1950, s. 221, 1960, s. 191.
- 93 Esim. Alfred Haapanen, Ylimenon aikaa kirkossamme. Kirkollinen Kalenteri 1954, s. 22–23.
- 94 K.O., Kielikysymyksestä. Kirkollinen Kalenteri 1948, s. 84–85.
- 95 Holmio 1967, s. 298.
- 96 Suomi Konferenssi juhlat 1991 Lake Worthissa Floridassa 7–9.4. Raivaa ja 6.3.1991
- 97 Olaf Rankisen kirje 16.12.1992 Reino Kerolle.
- 98 Finnish (Suomi) Special Interest Conference 1990 Yearbook, s. 271–275.
- 99 Olaf Rankisen kirje 16.12.1992 Reino Kerolle.
- 100 Suomi-Konferenssin Kirkollinen Kalenteri 1980, s. 66–69; E. Olaf Rankinen, Suomi-Konferenssi. Mikä se on?; Olaf Rankisen kirje 16.12.1992 Reino Kerolle.
- 101 Tiedot kanadansuomalaisista seurakunnista on koottu Vapaan Sanan ja Canadian Uutisten ”seurakuntapalstoilta”. Tiedot on koottu Vapaan Sanan osalta vuosien 1956, 1966, 1976 ja 1986 tammikuun numeroista. Canadian Uutisten osalta tiedot ovat peräisin tammikuun 1986 numeroista.
- 102 Toivo A. Esalan kirje tammikuussa 1993 Reino Kerolle.
- 103 Kangas 1964, s. 56, 68.
- 104 Pohjoisesta talveksi Floridaan saapuneen turistin.
- 105 Eino Salon kirje 31.5.1993 Reino Kerolle.

15. Siirtolaisten uudet järjestöt

- 1 Suomen Silta 2/1969, s. 22; Vapaa Sana 1.1.1976; Amerikan Uutiset 11.1.1990.
- 2 Suomen Silta 3/1963, s. 25; Vapaa Sana 8.1.1976, ilmoitusosasto; Saarinen, A History of the Sudbury Finnish Rest Home Society 1982–1992, s. 1–7; Suomi-Koti. Toronton suomalaisten suursaavutus. Amerikan Uutiset 5.9.1991.
- 3 Suomen Silta 1/1967, s. 17.
- 4 Suomen Silta 1/1967, s. 16–17; Väinö Väikiö, Suomalaisten viihtyisä lepokoti Massassa. Kirkollinen Kalenteri 1968, s. 145–148.
- 5 Rinta 1970, passim.
- 6 Rinta 1970, s. 86.
- 7 Holmberg 1995, s. 95–103.
- 8 New Yorkin Uutiset 29.10.1974 Floridasta.
- 9 Työmies Eteenpäin 22.7.1982, Lepokoti velaton.
- 10 Floridan lepokodin 1990-luvun vuosia koskevat tiedot ovat lepokodin johtajan Rachel Heticon antamia. Haastattelu 15.3.1993.
- 11 Directory of Finnish American Organizations in United States II, 2, s. 18.
- 12 Directory of Finnish American Organiza-

- tions in United States II, 2, s. 6, 13.
- 13 Aseveli 1934–1964, s. 55.
 - 14 Suomen avustamisesta ks. jäljempänä s. 341–342.
 - 15 Nestor Raikkonen, Katsaus ”Suomalaiset Aseveljet Amerikassa” -yhdistyksen historiaan. Aseveli 1934–1954, s. 4–6; Antti Oittinen, Asevelihenki – Yhdistävä voima. Aseveli 1934–1964, s. 3. Aseveljistä myös Tommola 1989, s. 139–142.
 - 16 Raivio 1979, s. 321–322.
 - 17 Kanadan veteraaneja koskevat tiedot Oiva Saarisen antamia. Floridaan veteraaneista ks. Auvinen 1994, ilmoitusosasto.
 - 18 Karjalaisten Liitosta New Yorkin Uutiset 27.5.1980. Myös Varsinais-Suomesta ja Satakunnasta tulleet siirtolaiset viettivät 1950-luvun alussa New Yorkissa ”heimojuhliaan”. New Yorkin Uutiset 8.4.1952. Näiden juhlien viettämisestä ei kuitenkaan muodostunut perinnettä.
 - 19 Kalifornian Suomi-Kerhosta esim. Suomen Silta 2/1966, s. 16.
 - 20 Suomen Silta 6/1969, s. 22.
 - 21 Suomen Silta 6/1969, s. 26.
 - 22 Directory of Finnish American Organizations in United States II, 1, s. 10.
 - 23 1980-luvulla Floridasta tuli osavaltio, josta nuoria suomalaisia löytyy eniten.
 - 24 Martti Ahonen, Suomalaisuudesta Los Angelesin alueella. Kirkollinen Kalenteri 1963, s. 117.
 - 25 Sama, s. 118.
 - 26 Walter W. Werronen, Suomi-Konferenssin toimintaa Kalifornian alueella 1966–1967. Kirkollinen Kalenteri 1968, s. 110.
 - 27 Varpu Lindströmin syyskussa 1997 antamia tietoja.
 - 4.7.1991.
 - 6 Salminen 1992, s. 20
 - 7 Amerikan Uutiset 1.8.1991.
 - 8 Salminen 1992, s. 97–100
 - 9 Vapauden toimittajista Eklund 1983, s. 489–490.
 - 10 Työmies Eteenpäin 25.4.1951.
 - 11 Työmies Eteenpäin 25.4.1951; Fjällström 1984, s. 57.
 - 12 Raivaaja 25.4.1956.
 - 13 Kero 1976, s. 162.
 - 14 Kivistö 1988, s. 89.
 - 15 Itärannikon amerikansuomalaiset lehdet kirjoittivat tilannettaan. New Yorkin Uutiset 5.11.1991.
 - 16 Ohjelmien tuottamisen Floridassa aloitti Aino Carlsson, joka oli 1950-luvulla Floridassa myös kiinteistövälittäjä. New Yorkin Uutiset 28.4.1970.
 - 17 Esim. Canadian Uutiset 13.9.1961 ja 13.5.1992; Vapaa Sana 7.1., 11.2.1960 ja 2.4.1992.
 - 18 Tiedot Pohjois-Amerikan suomenkielisistä radiolähetyksistä perustuvat osittain sanomalehdissä olleisiin tietoihin ja osittain Samuli Alaspään erinomaiseen artikkeliin, Jauhoriadiosta kestikievariin. Suomen Silta 4/1967, s. 14–15. Floridaa koskevat tiedot ovat Halls of Finland -ohjelmaa pitkään toimittaneen Alfons Ukkosen antamia. Haastattelu 12.3.1993.
 - 19 Amerikan Uutiset 17.1.1991.
 - 20 Esim. Canadian Uutiset 6.5.1992.
 - 21 Suomalaisten elokuvien suosiosta Dyhr 1979, s. 82. Joku amerikansuomalainen toivoi, että Suomesta lähetettäisiin siirtolaisten keskuuteen muitakin elokuvia kuin pelkkiä ”haavelinnakuvauksia”.

16. Tietoa eläkeläisille

- 1 Pilli 1986, s. 106.
- 2 Fjällström 1984, s. 31; Marita Cauthénin haastattelu 8.12.1992.
- 3 Fjällström 1984, s. 32–33.
- 4 Suomen Silta 3/1968, s. 22.
- 5 Viimeinen numero Amerikan Uutisissa

17. Floridaan

- 1 Copeland 1981, s.130.
- 2 Industrialisti 16.1.1943.
- 3 Minnesotan merkitystä koskevat tiedot ovat ristiriitaisia. Ks. Kero 1970, s. 192–195; Virtanen 1976, s. 439–442; Kiuru 1988, s. 29. Ks. myös Copeland 1973, s. 26.

- 4 Virtanen 1976, s. 432–445; Kiuru 1988, s. 69.
- 5 Virtanen 1976, s. 436.
- 6 Kiuru 1988, s. 25.
- 7 Alfons Ukkosen arvio 1993.
- 8 Floridan varhaisesta suomalaisasutuksesta ks. Copeland 1981. Ks. myös Copeland 1973, s. 26.
- 9 Alfons Ukkosen haastattelu 1993.
- 10 American Finnish Tourist Club. 301 Central Boulevard. Lantana, Florida, s. 4, 42.
- 11 Industrialisti 29.1.1943. Holmberg 1995, s. 21.
- 12 American Finnish Tourist Club, s. 6, 12, 17, 18. Kenttähaalista myös Auvinen 1994, passim.
- 13 Industrialisti 18.2.1944. Kirje Floridasta.
- 14 Yrjö Joki, Joitakin tietoja Floridan suomalaisista. Kirkollinen Kalenteri 1951, s. 149.
- 15 Arvo Auvinen, Kenttähaali rakennettiin työväen juhlapaikaksi. Työmies Eteenpäin 9.5.1991; Auvinen 1994, s. 8–9.
- 16 Industrialisti 31.1.1964.
- 17 American Finnish Tourist Club, s. 13, 42; Kenttähaali 40-vuotias. Amerikan Uutiset 30.12.1983. Ks. myös Auvinen 1994, s. 8–9.
- 18 Holmberg 1995, s. 28.
- 19 Industrialisti 26.1.1950.
- 20 Industrialisti 11.3.1957. Kenttähaalin illanvietoista myös Auvinen 1994, s. 10–16.
- 21 Holmberg 1995, s. 69
- 22 Suomen Silta 3/1969, s. 10: Teatteria Floridan taivaan alla.
- 23 New Yorkin Uutiset 2.3.1956.
- 24 Industrialisti 17.3.1950. Ks. myös Holmberg 1995, s. 46. Turistiklubi sai käyttöönsä maineikkaan New Yorkin ”Viidennen Avenuen haalin” pukuvaramon.
- 25 Kenttähaalin rakentajista kuoli viimeisenä v. 1984 Jenny Beck. Auvinen 1994, s. 9.
- 26 Industrialisti 21.10.1975.
- 27 Ks. esim. Työmies Eteenpäin 10.2.1977. Suomalaisista esiintyjistä Mauno Kuusisto ja Tapio Rautavaara olivat erityisen suosittuja.
- 28 Auvinen 1994, s. 13.
- 29 Sylvi Hoveyn 14.3.1993 antamia tietoja. Haastattelu. Ks. myös Auvinen 1994, s. 16–17.
- 30 Amerikan Uutiset 17.1., 14.2.1985, 8.2.1990.
- 31 Arvo Auvinen, Kenttähaali rakennettiin työväen juhlapaikaksi. Työmies Eteenpäin 9.5.1991.
- 32 Amerikan Uutiset tammikuu 1990.
- 33 Liedes ja Vesanen 1994, s. 125–128. Ks. myös Holmberg 1995, s. 38.
- 34 Virtanen 1976, s. 432–433, 436.
- 35 Pastor’s statistical Report for 1992. St. Andrew’s Lutheran Church.
- 36 Holmberg 1995, s. 75, 76, 81, 84, 86. Finlandia Foundationin Palm Beach Chapterin toiminta hiipui vähitellen 1970-luvulle tultaessa. Vuonna 1975 perustettiin myös Floridan Suomalainen Hiihtoseura, Suomalainen Kalastusseura ja Terveysseura. Näiden toiminta jäi kuitenkin vaatimattomaksi.
- 37 Tiedot järjestötoiminnan kehityksestä perustuvat etupäässä järjestöjen sanomalehdissä julkaisemiin ilmoituksiin. Esim. Amerikan Uutiset 6.2., 17.2.1985, 11.1.1990. Ks. myös Holmberg 1995, s. 88, 92.
- 38 Floridan suomalaista radiotoimintaa koskevat tiedot ovat etupäässä Alfons Ukkosen antamia. Ukkonen oli Halls of Finland -ohjelman toimittaja vuosina 1972–1987.
- 39 Amerikan Uutisia koskevat tiedot ovat osittain lehden eri vuosikerroista, osittain lehden omistajan ja toimittajan Sakri Viklundin vuonna 1993 antamia.
- 40 Kiuru 1988, s. 89. New Port Richeyn suomalaisyhteisön synnystä ks. myös Copeland 1981, s. 133–135 ja Holmberg 1995, s. 11–12.
- 41 Kirkollinen Kalenteri 1960, s. 150; Kiuru 1988, s. 51, 59–60, 62, 77.
- 42 Ensimmäinen suomenkielinen opas Floridaan halunneille turisteille ilmestyi vuonna 1989. Tämä opas oli John Pironin kirjanen Florida. Matkailijan paratiisi. Lappeenranta 1989.
- 43 Arto Paasilinna, Vaellustarinat. Hirtettyjen kettujen metsä, s. 271. Ensimmäinen painos

ilmestynyt vuonna 1983.

- 44 Antti Tuuri, Ameriikan raitti, Keuruu 1986, passim.
- 45 Alfons Ukkosen arvio. Haastattelu 12.3.1993.
- 46 Amerikan Uutiset 8.2.1990. Mielipidekirjeitä.

18. Kanadansuomalaiset itsenäistyvät

- 1 Kanadansuomalaisia koskevat tiedot ennen kaikkea seuraavista esityksistä: Raivio 1975 ja 1976; Eklund 1983; Lindström-Best 1988.
- 2 Ks. edellä s. 231–233.
- 3 Heino 1997, passim.
- 4 Järjestöistä toisen maailmansodan jälkeisenä aikana ks. edellä s. 236–263.
- 5 Ks. jäljempänä s. 333.

19. Siirtolaisten historian kirjoittaminen

- 1 Kirkollinen Kalenteri 1940, s. 184–185.
- 2 Johannes Bäckin laatima haastattelulomake. HYK.
- 3 Bäckin kuoleman jälkeen lomakkeet lahjoitettiin Helsingin Yliopiston kirjastolle. Valinkoski 1950.
- 4 Ilmonen 1931, s. 127–128.
- 5 Esim. Raivaa ja 8.3.1939.
- 6 Suomen Silta 3/1963; Raivio 1975, s. 14–34.
- 7 Suomen Silta 5/1970, s. 13.
- 8 Lännen historiaseuran julkaisutoiminnasta Directory of Finnish American Organizations in United States. Vol. II, 1, s. 4.
- 9 Muistomerkkien rakentamisesta enemmän Kalhama 1991, passim.
- 10 Michiganin suomalaisten historian kirjoitti Armas K.E. Holmio, Minnesotan Hans R. Wasastjerna, Illinoisin Esa Arra ja Kanadan Yrjö Raivio.
- 11 New York Mills, Minn., 1977.
- 12 Suomen Silta 4/1948 ja Suomen Silta 1/1949, s. 5.
- 13 Kolehmainen ja Høglundin lisäksi 1920-luvulta 1960-luvulle ulottuvan ajanjakson amerikansuomalaisista historiankirjoittajista

voitaisiin mainita Clemens Niemi, The Americanization of the Finnish People in Houghton County (1921); John Syrjamäki, Mesabi Communities. A Study of Their Development (1940); Walfrid Jokinen, The Finns in the United States: A Sociological Interpretation (1955).

20. Kolmas sukupolvi juuriaan etsimässä

- 1 Suomi Rauanheimo-Owen, Ajatus amerikansuomalaisen nuorison kysymyksessä. Keskiläinen Sanomat 5.5.1950; Suomen Silta 2/1950, s. 43.
- 2 Kaups on syntyperältään virolainen.
- 3 New Yorkin Uutiset 18.3.1980; Amerikan Uutiset 31.1.1991.
- 4 Suurjuhlista enemmän Raivio 1979, s. 117–149.
- 5 FinnFest USA -juhlatapahtumia koskevat tiedot ovat etupäässä teoksesta FinnFest USA. The First Decade 1982–1992.

21. Suomi ei unohtunut

- 1 Amerikan Uutiset 2.5.1967.
- 2 Amerikan Uutiset 25.8.1967. Tämän kirjoittaja tapasi Turussa käymässä olleen Linjansen, joka oli kokemuksistaan paljon järkytynempi kuin mitä hän myöhemmin kuvasi Amerikan Uutisissa.
- 3 Helmer J. Laitila, Siirtolaisvanhuksen toive. Suomen Silta 4/1968, s. 19.
- 4 Hinnerjoelta tullut siirtolaisnainen Reino Kerolle toukokuussa 1967 Winlockissa, Wash.
- 5 Kersti Bergrothin näytelmä esitettiin ensimmäisen kerran Suomen Kansallisteatterissa 2.1. 1932. Heikki Klemetti taas esitti kritiikkinsä Suomen Kuvalehdessä vuonna 1939 (27/1939). Amerikan Marin roolista Kersti Bergroth, Anu ja Mikko. Karjalainen idylli. Amerikansuomalaisten reaktioita näihin suomalaiskommentteihin on kuvannut Eero A. Pulli kirjassaan Jani Anderson, USA, s. 44, 137, 170.
- 6 Esim. Vaasa 9.10.1966.

- 7 Pasi Rutasen tapaus tuonut päiväjärjestykseen vakavan kysymyksen, *New Yorkin Uutiset* 20.12.1966. Muita asiaa koskevia *New Yorkin Uutisten* kirjoituksia löytyy 22.11., 29.11., 13.12., 16.12. ja 18.12. ilmestyneistä numeroista.
- 8 Ilmonen 1930, s. 92–96.
- 9 Kostiainen 1978, s. 51, 99–100; 161–162; Raivio 1979, s. 97.
- 10 Ilmonen 1931, s. 41.
- 11 Joutsamo 1971, s. 79–113.
- 12 Raivio 1979, s. 98–110. Ks. myös *Canadian Uutiset* 27.12.1939, 4.1., 10.1. ja 31.1.1940.
- 13 Ks. edellä s. 226–228.
- 14 Tiedonkulusta Östdahl 1994, passim.
- 15 Toivonen 1963, s. 189–195. Kanadansuomalaisen avustustoiminnasta myös Lindström, *Societies in Transition*, s. 19.
- 16 Anna-Leena Toivosen väitöskirjaan (s. 190) lainattu kirje.
- 17 Raivio 1979, s. 97–111; Eklund 1983, s. 603–611.
- 18 Toivonen 1963, s. 192.
- 19 Dyhr 1979, s. 13.
- 20 Dyhr 1979, s. 37.
- 21 Dyhr 1979, s. 15, 36, 51.
- 22 Dyhr 1979, s. 53.
- 23 Dyhr 1979, s. 90.
- 24 Raittiuskansan Kalenteri 1951, s. 138.
- 25 *New Yorkin Uutiset* 6.6. ja 22.7.1952.
- 26 Suomi-Seuran historiikin mukaan vuonna 1952 Suomessa käyneitä siirtolaisia olisi ollut vain 2 000.
- 27 Esim. *Industrialisti* 2.6.1947.
- 28 Esim. *Industrialisti* 27.5.1948.
- 29 *Suomen Silta* 1955, s. 43.
- 30 1950-luvun tilauslennoista ja lentäen matkustamisesta yleensä esim. *Suomen Silta* 2/1957, s. 31; *Suomen Silta* 1/1959, s. 55.
- 31 *Suomen Silta* 3/1960, s. 14.
- 32 Matkojen määrästä on myös hiukan toisenlaisia tietoja. Ks. Kaskinen 1984, s. 157.
- 33 Kaskinen 1984, s. 146.
- 34 Kaskinen 1984, s. 157.
- 35 Copeland 1973, s. 26–27.
- 36 Esim. vuonna 1948 *Suomen Matkailijayhdistys* järjesti tällaisia 4.7. alkaen. *Suomen Silta* 2/1948, s. 50.
- 37 Copeland 1973, s. 26–27.
- 38 Ks. edellä s. 335–337.
- 39 Kaskinen 1984, s. 148–149.
- 40 Kaskinen 1984, s. 152.
- 41 Kaskinen 1984, s. 151.
- 42 Martti Häikiön 13.4.1993 antamia tietoja.
- 43 Alfons Ukkosen 12.3.1993 antamia tietoja.
- 44 Ks. jäljempänä s. 362.
- 45 Martti Häikiön 13.4.1993 antamia tietoja.

22. Eikä Suomi unohtanut lapsiaan

- 1 Ulkосуomalais-toimintaa koskeva esitys perustuu ennen kaikkea seuraaviin tutkimuksiin: Ilmonen 1931, s. 62–64; Dyhr 1979, passim.; Ahonen 1979, passim.; Kaskinen 1984, passim. Ks. myös Virtanen 1981 II, s. 36–87.
- 2 Ulkосуomalaisjärjestöjen perustamisesta esim. Ahonen 1979, s. 21–45
- 3 Pakinoitsija Lennu Hämeen Maa -lehdessä kommentoi kongressia seuraavasti: ”*Paitsi huminalaisia (Humina orkesterin soittajia) ei sitten sunnuntaina moniaita suomalais-amerikkalaisia näkynyt. Edellisen päivän kongressi pidettiin etupäässä paperilla pääkaupungin lehtien palstoilla, komeina pitkinä lausuntoina ja esitelminä, jotka niihin lehtiin olivat hämeenlinnalaisia nenästä vetämään tulleet ulkосуomalais-helsinki-herrat itse toimittaneet*”
- 4 Hajaannuksesta esim. Ahonen 1979, s. 40–61.
- 5 Taloudellisista ongelmista Ahonen 1979, s. 62–71. Suomenruotsalaiset perustivat vuonna 1930 oman ulkосуomalaisjärjestönsä. Sen toiminta oli vaatimatonta, mutta mainintoja toiminnasta löytyy vielä 1930-luvun lopultakin.
- 6 Engelberg 1944, s. 451–452; Ahonen 1979, s. 73–75.
- 7 Suomi-Seuran toiminnasta toisen maailmansodan aikana erityisesti Ahonen 1979, s. 91–110.
- 8 Raivaaja 28.6.1950.

9 Ks. edellä s. 344–354.

10 Martti Häikiön 13.4.1993 antamia tietoja.

23. Muuttuva siirtolainen ja suomalainen

1 Amerikansuomi on ollut etupäässä ensimmäisen ja toisen siirtolaispolven kieli. Amerikansuomalaisten kieltä koskevissa esityksissä lähdetään yleensä siitä, että ”ensimmäisen polven siirtolaisia” ovat ne, jotka ovat syntyneet Suomessa ja muuttaneet uuteen kotimaahansa 15-vuotiaina tai sitä vanhempina. Tässä yleisesityksessä on kuitenkin ensimmäiseen polveen luettu kaikki Suomessa syntyneet. Amerikansuomea koskevat tutkimukset perustuvat paitsi kirjoittajan omiin havaintoihin ennen kaikkea Pertti Virtaran-

nan, Hannele Jönsson-Korholan, Maisa Martinin ja Maija Kainulaisen tutkimuksiin. Ks. Jönsson-Korhola 1993, Kainulainen 1993, Martin ja Virtaranta 1993, Virtaranta 1993 I ja Virtaranta 1993 II.

2 Suomalainen kotiapulainen tuttavalleen 19.5.1923. TYYH:s:m:SATAKUNTA:IKA XXIII:5.

3 Martin ja Virtaranta 1993, s. 160, 162.

4 Johan Kuusisto 20.5.1902 vanhemmilleen. TYYH:s:m:SATAKUNTA:HIN:II:1.

5 Jalmar Haapanen 15.11.1915 Arvo Lehtoselle. TYYH:s:m:SATAKUNTA:HIN:XXI:1.

6 Punikki 1.4.1924.

7 Palo-Stoller 1996, s. 145–170.

8 Palo-Stoller 1996, s. 166–167.

Lähdeluettelo

Arkistot

*Gardnerin suomalaisen
sosialistiosaston arkisto:*

Vuosikertomus 1920. (Mikrofilminä Turun
yliopisto, yleinen historia).

Helsingin Yliopiston Kirjasto (HYK)

Johannes Bäckin kokoelma.

Ulkoasiainministeriön arkisto

William Niukkasta koskevat asiakirjat.

Turun yliopisto, yleinen historia

Satakuntalaiset siirtolaiskirjeet.

Internet-kotisivut

Carl Pellonpaa lokakuussa 1997:

<http://www.wluctv6.com/finland/>

Project 34 lokakuussa 1997:

<http://pages.prodigy.com/project34/>

Haastattelut

Suulliset:

Marita Cauthén 1992

Rachel Heticon 1993

Sylvia Hovey 1993

Martti Häikiö 1993

Juha Niemelä 1994

Alfons Ukkonen 1993

Sakri Viklund 1993

Kirjalliset:

Tauri Aaltio 1993 ja 1997

Arnold R. Alanen 1997

Toivo Esala 1993

Mauri Jalava 1997

Varpu Lindström 1997

Olaf Rankinen 1992

Oiva Saarinen 1997

Eino Salo 1993

Alfons Ukkonen 1993

Sakri Viklund 1993

Valokuvat – kuvien omistajat

Yksityishenkilöt:

Arnold R. Alanen

Orvo Bogdanoff

William Copeland

Aili Haapanen

Reino Kero

Jouni Korkiasaari

Auvo Kostainen

Eero Kuparinen

Tuija Kuusela

Varpu Lindström

Aira Niitemaa

Robert W. Selvala

Alfons Ukkonen

John O. Virtanen

Keijo ja Orvokki Virtanen

Sanomalehdet, museot, yliopistot, yhteisöt:

Helsingin Sanomat (Lehtikuva)

Hufvudstadsbladet

Kansan Uutiset (Dagny Lintunen)

Museovirasto

Peräseinäjoen kunta

Siirtolaisuusinstituutti

Suomen Urheilumuseo

Turun yliopisto, yleinen historia

Åbo Akademi

Painettu alkuperäisaineisto

- Kolmannen Amerikan Suomalaisen Sosialistijärjestön Edustajakokouksen Pöytäkirja. Kokous pidetty Hancockissa, Mich., 23–30. Elok., 1909. Fitchburg, Mass. s.a.
- Pastor's Statistical Report for 1992. St. Andrew's Lutheran Church (Lake Worth, Fla).
- Pöytäkirja Amerikan Suomalaisten Sosialistiosastojen Edustajakokouksesta, Hibbingissä, Minn., Elokuun 1–7 päivinä 1906. Hancock, Mich., 1907.
- Pöytäkirja laadittu Amerikan S.S. Järjestön Itäpiiriin Edustajakokouksesta joka pidettiin Fitchburgissa, Mass., S.S.Kustannusyhtiön (Raivaajan) talolla, Helmikuun 22–24 ja 27 pnä, 1916. Fitchburg, Mass., 1917.
- Suomalaisten sosialistiosastojen ja työväenyhdistysten viidennen eli suomalaisen sosialistijärjestön kolmannen kokouksen pöytäkirja 1–5, 7–10 p. kesäkuuta 1912. Fitchburg, Mass., s.a.
- Wuosikertomus Amerikan Suomalaisen Evankelis-Luteerilaisen Kansalliskirkkokunnan 9:ssä vuosikokouksessa Fairportissa, Ohio kesäkuun 6–7 p. 1907.
- Yhdysvaltain Suomalaisen Sosialistijärjestön Viidennen Edustajakokouksen Pöytäkirja Chicagossa, Ill. lokakuun 25 p:stä marraskuun 3 p:ään, 1919. Toim. J.F. Mäki. Superior, Wisc., 1920.
- Sanoma- ja aikakauslehdet, kalenterit, vuosikirjat, sanakirjat**
- Ahjo (Duluth, Minn.) 1916, 1917, 1919, 1920.
- Airut (Duluth, Minn.) 1917.
- Amerikan Uutiset (New York Mills, Minn., vuodesta 1983 lähtien Lantana, Florida) 1967, 1983, 1985, 1990, 1991, 1997.
- Canadan Uutiset (Port Arthur, myöhemmin Thunder Bay, Ont.) 1939–1940, 1961, 1986, 1992.
- Edistys (Brooklyn, New York) 1898–1899.
- Eteenpäin (Worcester, Mass.) 1930, 1939, 1947.
- Ev. Luth. Kansalliskirkkokunnan Kalenteri (Ironwood, Mich.) 1908, 1911.
- Finnish (Suomi) Special Interest Conference 1990 Yearbook.
- Helsingin Sanomat (Helsinki) 1960.
- Industrialisti (Duluth, Minn.) 1919–1921, 1923–1928, 1931, 1939, 1945, 1947, 1948, 1950, 1954, 1957, 1964, 1975.
- Industrialistin Joulu (Duluth, Minn.) 1949.
- Joulu (Superior, Wisc.) 1975.
- Kalenteri Amerikan suomalaiselle työväelle (Fitchburg, Mass.) 1915.
- Kalevainen (Duluth, Minn. ja Hancock, Mich.) 1918, 1923, 1927, 1932, 1933, 1937, 1945.
- Kansalliskirkkokunnan Kalenteri (Ironwood, Mich.) vuodelle 1909.
- Kansan Uutiset (Helsinki) 1958, 1960, 1961.
- Keskilämmen Sanomat (Duluth, Minn.) 1950.
- Kirkollinen Kalenteri (myöhemmin Suomi-Konferenssin Kirkollinen Kalenteri) (Hancock, Mich.) 1907, 1935, 1940, 1948, 1950, 1951, 1954, 1959, 1960–1963, 1968, 1980.
- Köyhälistön Nuija (Hancock, Mich.) 1910.
- Lapatossu (Superior, Wisc.) 1919.
- Lähetysyhdistyksen Jouluviesti (Quincy, Mass.) 1935.
- Metsästys ja kalastus (Helsinki) 1934–1938.
- Minnesotan Uutiset (New York Mills, Minn.) 1939.
- New Yorkin Uutiset (Brooklyn, New York) 1952, 1954, 1956, 1966, 1970, 1980, 1984, 1991.
- Nykyaika (Fitchburg, Mass.) 1930.
- O., Pa. ja W.Va. suomalaisen raittiusliiton kesä-julkaisu v. 1917. (S.I.1917).
- Palkkatyöläinen (Portland, Ore. ja Duluth, Minn.) 1926, 1927.
- Punainen Soihtu (Duluth, Minn.) 1925.
- Punanen juhannus (Hancock, Mich.) II (1909).
- Punikki (Superior, Wisc.) 1920, 1922, 1924, 1925, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1936.
- Raitis Juhannus (Duluth, Minn.) 1935.
- Raittiuskansan Kalenteri (Hancock, Mich.) 1945, 1951, 1963.
- Raivaaja (Fitchburg, Mass.) 1919, 1939, 1950, 1956, 1991.
- Raivaajan Työvainioilta (Fitchburg, Mass.) IV (1908), VI (1910).
- Salolammen Sanomat (S.I.1993).
- Sankarin Maine (Hancock, Mich.) 1880.

- Siirtokansan Kalenteri (New York Mills, Minn.) 1945.
- Siirtolaisen Opas Suomesta Amerikkaan. Suomalais-Englantilainen Tulkki. Helsinki 1906. (Siirtolaisen Opas 1906).
- Sosialisti (Duluth, Minn.) 1915.
- Swen Tuuwa (Houghton ja Hancock, Mich.) 1878.
- Suomalais-Canadalaisen Amatööriurheiluliiton Vuosikirja 1946. Sudbury, Ont., 1946.
- Suomen Kuvalehti (Helsinki) 1939.
- Suomen Silta (Helsinki) 1940, 1948, 1949, 1950, 1955, 1957, 1959, 1960, 1963, 1966–1970.
- Suomen Urheilulehti (Helsinki) 1939, 1941.
- Tie Vapauteen (Duluth, Minn.) 1927.
- Totuuden Todistaja (Vancouver, B.C.) 1972, 1983.
- Työmiehen Joulu (Hancock, Mich. ja Superior, Wisc.) I (1905), VIII (1911) XI (1915), XII (1916).
- Työmies (Superior, Wisc.) 1927, 1930, 1931, 1939, 1947, 1949, 1950.
- Työmies Eteenpäin (Superior, Wisc.) 1951–1954, 1957, 1958, 1960, 1961, 1968, 1974, 1975, 1977, 1978, 1981, 1982, 1983, 1991, 1992.
- Työväen Kalenteri (Hancock, Mich.) 1905 (I).
- Työväen Osuustoimintalehti (Superior, Wisc.) 1930.
- Urheilijan Joulu (Helsinki) 1932.
- Urheilu-viesti II 1910.
- Uuden ajan joulu (Duluth, Minn.) 1938.
- Uusi Kotimaa (New York Mills, Minn.) 1885.
- Vaasa (Vaasa) 1966.
- Vapaa Sana (Toronto, Ont.) 1956, 1960, 1966, 1976, 1978, 1980, 1986, 1989.
- Vapaus (Sudbury, Ont.) 1939, 1990, 1991.
- Vappu (Hancock, Mich. ja Superior, Wisc.) 1937.
- Väkäleuka (Port Arthur, Ont.) 1908.
- Väkäleuan Kalenteri (Port Arthur, Ont.) 1913.
- idylli. Helsinki 1932.
- Canadan Suomalaisten Urheilukirja. SCAUL:n 40-vuotistaipaleelta. Sudbury, Ont.
- Canadan Suomalaisten Urheilukirja. Suomalais-Canadalaisen Amatööri-Urheiluliiton 25-v. toiminnan johdosta. Sudbury, Ont., 1950.
- Directory of Finnish American Organizations in United States. Volume II. Owatonna, Minn., 1990.
- Fabritius, Tauno Leo: Tasavaltalaisena Espanjan sisällissodassa. Jyväskylä 1986. (Fabritius 1986).
- FinnFest-juhlien mainoslehtiset vuonna 1996.
- Finnish American Athletic Club 1939 Journal. S.I.1939.
- Hahl, Moses: Maansa hylkimä. Fitchburg, Mass. 1927.
- Halminen, Matti: Sointula. Kalevan Kansan ja Kanadan Suomalaisten Historiaa. Helsinki 1936. (Halminen, Sointula).
- Hedman, E.A.: Amerikan muistoja. Helsinki 1926. (Hedman 1926).
- Hendrickson, Martin: Muistelmia kymmenvuotisesta raivaustyöstäni. Fitchburg, Mass. 1909.
- Hälsning från Amerika. Brooklyn, N.Y., s.a.
- Kalevan Kansan Sointuja I. Vancouver, B.C., 1903.
- Kalevan Naisten Perus- ja Ohje-säännöt. S.I. ja s.a.
- Kalevan Ritarien perustuslaki. Ylin majan ohje-säännöt ja rikoslaki. Duluth, Minn., 1924.
- Kalevan Ritarien Veljeysjärjestön Amerikan Yhdysvalloissa rituaalit. S.I. ja s.a.
- K.N. ja K.R. Osoitekalenteri. S.I. 1968.
- K.R. Ylin Maja Yleiskirje kaikille K.R. Majoille ja K.N. Tuville. S.I. ja s.a.
- Lehtipaja. Työmiehen neljännesvuosisatajulkaisu. Superior, Wisc., 1928. (Lehtipaja).
- Meidän poikamme Espanjassa. Toim. K.E. Heikkinen. Superior, Wisc., 1939. (Meidän poikamme Espanjassa).
- Olemmeko eriuskoisia? Fitchburg, Mass., s.a.
- Olympiakisat III. Olympiakisat Amsterdamissa. Toim. Martti Jukola. Porvoo 1928.
- Paasilinna, Arto: Vaellustarinat. Hirtettyjen ket-tujen metsä. Juva 1992.

Aikalaiskirjallisuus ja muistelmat

Amerikan Albumi. Kuvia Amerikan suomalais-tenasuipaikoilta. Brooklyn, New York, 1904.

Bergroth, Kersti: Anu ja Mikko. Karjalainen

- Piron, John: Florida. Matkailijan paratiisi. Lappeenranta 1989.
- Pulli, Eero A.: Jani Anderson, USA. Helsinki 1962.
- Päiviö, Aku: Ajan laulu. Hancock, Mich., 1910.
- Risto, William: Elämää ikuisessa yössä. Duluth, Minn., 1930.
- Risto, William: Kaivannosta hautaan. Duluth, Minn., s.a.
- Suomi-Opiston Albumi 1896–1906. Hancock, Mich., 1906.
- Tervehdys Suomelle. New York 1920. (Tervehdys Suomelle).
- Toivelauluja 5. Toim. Tapio Lahtinen. Helsinki 1951.
- Tokoi, Oskari: Maanpakolaisen muistelmia. Lahti 1949. (Tokoi 1949).
- Tuuri, Antti: Ameriikan raitti. Keuruu 1986.
- Työmies kymmenvuotias 1903–1913. Hancock, Mich., 1913.
- Tutkimukset**
- Aaltio, E.A.: Minnesotan suomalaisia. Liikemiehiä – lakimiehiä – lääkäreitä. Vammala 1953.
- Ahonen, Jorma: Ulkosuomalaistoiminnan synty ja alkuvaiheet vuosina 1918–1944. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1979. (Ahonen 1979).
- Ala-Jääski, Aino Maija: Kenen joukoissa lapsen seisot? Suomalaisen siirtolaisjärjestöjen panos lasten kasvatukseen vuosisadan vaihteen Yhdysvalloissa. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1993. (Ala-Jääski 1993).
- Alanen, Arnold R.: The Development and Distribution of Finnish Consumers' Cooperatives in Michigan, Minnesota and Wisconsin, 1903–1973. The Finnish Experience in the Western Great Lakes Region: New Perspectives. Ed. by Michael G. Karni, Matti E. Kaups and Douglas J. Ollila Jr. Vammala 1975. (Alanen 1975).
- Alanen, Arnold R.: Early Labor Strife on Minnesota's Mining Frontier, 1882–1906. Minnesota History. The Quarterly of the Minnesota Historical Society 52/7 Fall 1991. (Alanen 1991).
- Alanen, Arnold R.: Finns and the Corporate Mining Environment of the Lake Superior Region. Finnish Diaspora II: United States. Edited by Michael G. Karni. Toronto 1981. (Alanen 1981).
- Alanen, Arnold R.: Finns and Other Immigrant Groups in the American Upper Midwest: Interactions and Comparisons. Finns in North America. Proceedings of Finn Forum III. 5–8 September 1984. Turku, Finland. Ed. by Michael G. Karni, Olavi Koivukangas and Edward W. Laine. Turku 1988. (Alanen 1988).
- Alaspää, Samuli: Jauhoriadiosta kestiekievariin. Suomen Silta 4/1967. (Alaspää 1967).
- American Finnish Tourist Club. 301 Central Boulevard. Lantana, Florida. Morketinpolttouhlan muistoksi omistettu historiakatsaus Turistiklubin toiminnasta vuosina 1937–1958. S.a. ja s.l.
- Aromaa-Kaskinen, Vuokko: Amerikansuomalainen sosiaalidemokraattinen liike vuosina 1921–36. Poliittisen ja etnisen vähemmistöryhmän pyrkimykset löytää identiteettinsä. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1979. (Aromaa-Kaskinen 1979).
- Arra, Esa: Illinoisin suomalaiset. New York Mills, Minn., 1971. (Arra 1971).
- Auvinen, Arvo: Finnish Workers Educational Clubin historia. Finnish Workers' Educational Club. Kenttähaali 50 vuotta 1944–1994. Lake Worth, Fla, 1994. (Auvinen 1994).
- Copeland, William R.: Early Finnish-American Settlements in Florida. Finnish Diaspora II: United States. Edited by Michael G. Karni. Toronto 1981. (Copeland 1981).
- Copeland, William R.: Erään tilauslennon anatomia. Floridan suomalaisia valokeilassa. Suomen Silta 1973. (Copeland 1973 II).
- Dubofsky, Melvyn: We Shall Be All. A History of the Industrial Workers of the World. New York 1969. (Dubofsky 1969).
- Dyhr, Merja: Amerikansuomalaisten matkailu kotimaahan vuosina 1920–1947. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1979. (Dyhr 1979).

- Eklund, Wm.: Canadian rakentajia. Canadian Suomalaisen Järjestön historia vv.1911–1971. Toronto, Ont., 1983 (Eklund 1983).
- Ekonen, Jouni: Amerikansuomalaisen työväenliikkeen suhtautuminen Yhdysvaltain presidentinvaaleihin vuosina 1908–1920. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1973. (Ekonen 1973).
- Engelberg, Rafael: Suomi ja Amerikan Suomalaiset. Keskinäinen yhteys ja sen rakentaminen. Helsinki 1944.
- FinnFest USA. The First Decade 1982–1992. Ed. by Robert W. Selwala. New York Mills, Minn., 1992.
- Fjällström, Mirja: Muutoksen vuodet: amerikansuomalainen sanomalehdistö vuosina 1945–1961. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1984. (Fjällström 1984).
- Hannula, Reino Nikolai: An Album of Finnish Halls. Yesterday & Today. USA 1991. (Hannula 1991).
- Heinilä, Hannu: Work People's College – amerikansuomalaisen työväestön oppilaitos. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1976. (Heinilä 1976).
- Heino, Sami: ”Todelliset tiedot meidän omista lehdistämme” – Pohjois-Amerikan suomalaiset sanomalehdet 1950-luvulta 1990-luvulle. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1997. (Heino 1997).
- Hoglund, William A.: Finnish Immigrants in America 1880–1920. Binghamton, N.Y., 1960. (Hoglund 1960).
- Holli, Melvin G.: 1938 Delaware Tercentenary: Establishing a Finnish Presence at the 300th Anniversary Celebration. Finnish Identity in America. Institute of History, General History. University of Turku, Publication Nr 11. Turku 1990.
- Holmberg, Tea: ”Keinutuoliarmeijan” arkipäivä – Floridan amerikansuomalaiset eläkeläiset n. 1950–1974. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1995. (Holmberg 1995).
- Holmio, Armas K.E.: Michiganin suomalaisten historia. Hancock, Mich., 1967. (Holmio 1967).
- Hummasti, P. G.: Children and Social Change: Thoughts on the Second Generation of Finnish Americans. Finnish Identity in America. Institute of History, General History. University of Turku, Publication Nr 11. Turku 1990.
- Hummasti, P. George.: Working-Class Herrat: The Role of Leadership in Finnish-American Socialist Movements in the Pacific Northwest. Finnish Diaspora II: United States. Edited by Michael G. Karni. Toronto 1981. (Hummasti 1981).
- Ilmonen, S.: Amerikan suomalaisten historia I. Hancock, Mich., 1919. (Ilmonen 1919).
- Ilmonen, S.: Amerikan suomalaisen raittiusliikkeen historia. Edellinen osa. Ishpeming, Mich., 1912. (Ilmonen 1912).
- Ilmonen, S.: Amerikan suomalaisten sivistys-historia. Johtavia aatteita, harrastuksia, yhteispyrintöjä ja tapahtumia siirtokansan keskuudessa. I–II. Hancock, Mich., 1930–1931. (Ilmonen 1930 ja Ilmonen 1931).
- Ilmonen, Salomon: Historiallisia kuvauksia juoppoudesta ja raittiudesta. Calumet, Mich., s.a. (Ilmonen, Historiallisia).
- Jalava, Mauri A.: The Finnish-Canadian Cooperative Movement in Ontario. Finnish Diaspora I: Canada, South America, Africa, Australia and Sweden. Ed. by Michael G.Karni. Toronto 1981. (Jalava 1981).
- Jokinen, Walfrid: The Finns in the United States: A Sociological Interpretation. Ph.D. dissertation. Louisiana State University 1955. (Jokinen 1955).
- Joutsamo, Timo: Amerikansuomalaiset ja Suomen talvisota. Tutkimus amerikansuomalaisten suhtautumisesta talvisotaan sekä heidän pyrkimyksistään avustaa Suomea. Pro gradu -tutkielma Turun Yliopistossa 1971. (Joutsamo 1971).
- Järnefelt Rauanheimo, Akseli: Meikäläisiä mer-ten takana. Kuvauksia Amerikan suomalaisista. Porvoo 1921. (Järnefelt Rauanheimo 1921).
- Järnefelt, Akseli: Suomalaiset Amerikassa. Helsinki 1899. (Järnefelt 1899).
- Jönsson-Korhola, Hannele: Lauserakenteesta toisen ja kolmannen polven kielenkäytössä. Amerikansuomi. Tietolipas 125. Toim. Pertti

- Virtaranta, Hannele Jönsson-Korhola, Maisa Martin ja Maija Kainulainen. Hämeenlinna 1993. (Jönsson-Korhola 1993).
- Kainulainen, Maija: Kielenvaihto kanadalaisperheessä. Amerikansuomi. Tietolipas 125. Toim. Pertti Virtaranta, Hannele Jönsson-Korhola, Maisa Martin ja Maija Kainulainen. Hämeenlinna 1993. (Kainulainen 1993).
- Kairinen, Paavo A.: Marttisen Miehet. Asekät-kijäveljet. Juva ja Porvoo 1987. (Kairinen 1987).
- Kaleva 1900–1975. S.1.1975.
- Kalevaisten 50-vuotis Juhlajulkaisu, 1898–1948. Detroit, Mich., 1948.
- Kalevan Naisten Historian Ääri viivoja 1904–1955. S.1. ja s.a. (Kalevan naisten).
- Kangas, Paul D.: A History of the Finnish Congregational Churches in North America. Sl. 1964. (Kangas 1964).
- Karni, Michael G.: Entrepreneurs and Immigrants. Life on the Industrial Frontier of Northwestern Minnesota. Chisholm, Minn., 1991.
- Karni, Michael G.: Finnish Temperance and its Clash with Emerging Socialism in Minnesota. Finnish Diaspora II: United States. Edited by Michael G. Karni. Toronto 1981. (Karni 1981).
- Karni, Michael G.: Struggle on the Cooperative Front: The Separation of Central Cooperative Wholesale from Communism, 1929–1930. The Finnish Experience in the Western Great Lake Region: New Perspectives. Vammala 1975.
- Karni, Michael G.: The Legacy of the Immigrant Finns. Finnish Identity in America. Institute of History, General History. University of Turku, Publication Nr 11. Turku 1990.
- Kalemaa, Kalevi: Matti Kurikka: Legenda jo eläessään. Porvoo 1978. (Kalemaa 1978).
- Kalhama, Maija-Liisa: Monuments to the Life and History of the Finnish-American Settlers. Esitelmä Minneapolisissa 8.11.1991.
- Kaskinen, Tapani: Suomi-Seuran historiikki. Käsikirjoitus 1984. (Kaskinen 1984).
- Kava, F. V.: Amerikan Suomettaren historia. Amerikan Suometar 1899–1919. Muistojul-kaisu. Hancock, Mich., 1919. (Kava 1919).
- Kero, Reino: The Finns in North America. Destinations and Composition of Immigrant Societies in North America before World War I. Annales Universitatis Turkuensis. Ser. B. Tom 150. Turku 1980.
- Kero, Reino: Migration from Finland to North America in the Years between the United States Civil War and the First World War. Annales Universitatis Turkuensis. Series B – Tom 130. Vammala 1974. (Kero 1974).
- Kero, Reino: Neuvosto-Karjalaa rakentamassa. Pohjois-Amerikan suomalaiset tekniikan tuojina 1930-luvun Neuvosto-Karjalassa. Historiallisia tutkimuksia 122. Ekenäs 1983.
- Kero, Reino: The Roots of Finnish-American Left-Wing Radicalism. Publication of the Institute of General History. University of Turku, Nr 5. Turku 1973. (Kero 1973).
- Kero, Reino: Siirtolainen tuo tekniikkaa. Pohjois-Amerikasta palanneet suomalaiset teollisuusyritysten perustajina. Turun Historiallinen Arkisto 38. Turku 1982. (Kero 1982).
- Kero, Reino: Suuren Lännen Suomalaiset. Keuruu 1976. (Kero 1976).
- Kettunen-Hujanen, Eija: Itäsuomalaiset Kanadassa 1920- ja 1930-luvuilla. Kuopion ja Mikkelin lääneistä sekä Kainuusta vuosina 1918–1930 muuttaneiden siirtolaisten sijoittuminen työ- ja asuinpaikkoihin Kanadassa 1920- ja 1930-luvuilla. Lisensiaattitutkielma Joensuun yliopistossa 1995.
- Keuru, Kari: Huumori aseena. Kalle Aleksanteri Suvannon pilakuvien huumori ja kohteet amerikansuomalaisessa pilalehti Punikissa vuosina 1921–1936. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1997. (Keuru 1997).
- Kiuru, Pauli: New Port Richeyn amerikansuomalaisten tausta ja sosiaaliset olot. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1988. (Kiuru 1988).
- Kivisto, Peter: From Immigrants to Ethnics: The Problem of the Third-Generation Revisited. Finns in North America. Proceedings of Finn Forum III. 5–8 September 1984. Turku, Finland. Ed. by Michael G. Karni, Olavi Koivukangas and Edward W. Laine. Turku 1988.

- (Kivisto 1988).
- Kivisto, Peter: *Immigrant Socialists in the United States. The Case of Finns and the Left*. Cranbury, N.J., 1984.
- Koivukangas, Olavi: *Scandinavian Immigration and Settlement in Australia before World War II*. Kakkola 1974. (Koivukangas 1974).
- Koivunaho, Mirja: *Amerikansuomalaisten näytelmäseuratoiminta työväenliikkeen piirissä viime vuosisadan lopulta toiseen maailmansotaan*. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1978. (Koivunaho 1978).
- Kolehmainen, John I.: *The Finnish Immigrant Experience in the United States. Finnish Diaspora II: United States*. Edited by Michael G. Karni. Toronto 1981. (Kolehmainen 1981).
- Kolehmainen, John I.: *Finnish Temperance Societies in Minnesota*. *Minnesota History XXII* (1941). (Kolehmainen 1941).
- Kolehmainen, John I.: *The Finns in America. A Bibliographical Guide to their History*. Hancock, Mich., 1947. (Kolehmainen 1947).
- Kolehmainen, John I.: *The Inimitable Marxists: The Finnish Immigrant Socialists*. *Michigan History XXXVI* (1952). (Kolehmainen 1952).
- Kolehmainen, John I.: *Sow the Golden Seed. A History of the Fitchburg (Massachusetts) Finnish-American Newspaper*. Raivaaja 1905–1955. Fitchburg, Mass., 1955.
- Kolehmainen, John I. and Hill, George W.: *Haven in the Woods. The Story of the Finns in Wisconsin*. Madison, Wisc., 1965.
- Koskela, Samuel: *Katsaus Kalevan Ritarikunnan 50-vuotiseen toimintaan*. Kalevaisten, Kalevan Ritarien ja Kalevan Naisten, viisikymmenvuotis-Muisto-Julkaisu 1898–1948. Detroit, Mich., 1948. (Koskela 1948).
- Koskinen, Antti: *Suomalaista seuraelämää New Yorkissa – Erään etnisen vähemmistön juhlatavat suurkaupungissa 1900–1939*. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1996. (Koskinen 1996).
- Kostiainen, Auvo: *To be or not to be – an American, a Finn or Finnish American? Finnish Identity in America*. Institute of History, General History. University of Turku, Publication Nr 11. Turku 1990.
- Kostiainen, Auvo: *Delaware as a Symbol of Finnish Immigration. Finnish Identity in America*. Institute of History, General History. University of Turku, Publication Nr 11. Turku 1990.
- Kostiainen, Auvo: *The Forging of Finnish-American Communism, 1917–1924. A Study in Ethnic Radicalism*. *Annales Universitatis Turkuensis. Ser. B, Part 147*. Turku 1978. (Kostiainen 1978).
- Kostiainen, Auvo: *The Finns and the Crisis over 'Bolshevization' in the Worker's Party 1924–25. The Finnish Experience in the Western Great Lakes Region: New Perspectives*. Ed. by Michael G. Karni, Matti E. Kaups and Douglas J. Ollila Jr. Vammala 1975. (Kostiainen 1975).
- Kostiainen, Auvo: *Santeri Nuorteva. Kansainvälinen suomalainen*. *Historiallisia tutkimuksia 120*. Vammala 1983. (Kostiainen 1983).
- Kostiainen, Auvo ja Pilli, Arja: *Suomen siirtolaisuuden historia II. Aatteellinen toiminta*. Turku 1983. (Kostiainen-Pilli 1983).
- Kouhi, Chris: *The Finnish Church in Thunder Bay 1876–1916*. Project Bay Street. Activities of Finnish-Canadians in Thunder Bay before 1915. Ed. by Marc Metsaranta. Steinbach, Manitoba, 1989. (Kouhi 1989).
- Kähärä, Tellervo: *How Finnish are the Thunder Bay Finns*. *Käsikirjoitus Siirtolaisuusinstituutissa*.
- Lamppa, Marvin G.: *Embers of Revival: Laestadian Schisms in Northeast Minnesota, 1900–1940*. *Finnish Diaspora II: United States*. Edited by Michael G. Karni. Toronto 1981. (Lamppa 1981).
- Liedes, Liisa A. ja Vesänen, Uuno I.: *Suomalainen helluntaiherätys Pohjois-Amerikassa*. Vancouver, B.C., 1994.
- Lindström, Varpu: *Questions of Priorities: Finnish Enemy Seamen in Canada 1941 to 1947*. *Käsikirjoitus Siirtolaisuusinstituutissa*. (Lindström: Questions of Priorities).
- Lindström-Best, Varpu: *Defiant Sisters. A Social History of Finnish Immigrant Women in Canada*. *Studies in Ethnic and Immigration*

- History. Toronto 1988. (Lindström-Best 1988).
- Lindström, Varpu: Societies in Transition. The Second World War and Finnish Canadian Women. Fourth Triennial Conference of the Nordic Association of Canadian Studies. Aug. 11–14. Turku, Finland. Käsikirjoitus Siirtolaisuusinstituutissa. (Lindström: Societies in Transition).
- Lindström-Best, Varpu ja Sutyła, Charles M.: Terveisiä Ruusa-tädiltä. Kanadan suomalaisten ensimmäinen sukupolvi. Kansanelämän kuvauksia 24. Suom. Olli Alho. Tampere 1984. (Lindström-Best 1984).
- Liski, Ilkka: Amerikan Suomalainen Työväen Yhdistys Imatra I (1890–1921). (Liski 1978).
- Luodesmeri, Varpu: Amerikansuomalaisten työväenjärjestöjen suhtautuminen Suomesta vuoden 1918 sodan jälkeen tulleisiin siirtolaisiin – ”Hiljan Suomesta tulleitten tutkijakomiteat”. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1972. (Luodesmeri 1972).
- Martin, Maisa: Amerikansuomi kielentutkimuksen kentässä. Amerikansuomi. Tietolipas 125. Toim. Pertti Virtaranta, Hannele Jönsson-Korhola, Maisa Martin ja Maija Kainulainen. Hämeenlinna 1993. (Martin 1993).
- Martin, Maisa ja Virtaranta, Pertti: Siirtolaisten käsityksiä äidinkielestään ja englannista. Amerikansuomi. Tietolipas 125. Toim. Pertti Virtaranta, Hannele Jönsson-Korhola, Maisa Martin ja Maija Kainulainen. Hämeenlinna 1993. (Martin ja Virtaranta 1993).
- Metsaranta, Marc: Activities of the Workingmen's Associations 1903–1914. Project Bay Street. Activities of Finnish-Canadians in Thunder Bay before 1915. Ed. by Marc Metsaranta. Steinbach, Manitoba, 1989. (Metsaranta 1989 I).
- Myhrman, Anders: Finlandssvenskar i Amerika. Skrifter Utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland Nr 453. Helsingfors 1972. (Myhrman 1972).
- Niemelä, Juha: Amerikansuomalaiset soittajat ja laulajat, torvisoittokunnat ja kuorot 1880–1990. Käsikirjoitus.
- Niemi, Clemens: The Americanization of the Finnish People in Houghton County, Michigan. Duluth, Minn., 1921. (Niemi 1921).
- Nygård, Mari: Sähkökuvia siirtolaisille. Elokuva amerikansuomalaisten kulttuurisen harrastustoiminnan muotona 1920- ja 1930-luvulla. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1997. (Nygård 1997).
- Oittinen, Antti: Asevelihenki – Yhdistävä voima. Aseveli 1934–1964. (Oittinen 1964).
- Ollila, Douglas Jr.: From Socialism to Industrial Unionism (IWW): Social Factors in the Emergence of Left-Labor Radicalism among Finnish Workers on the Mesabi, 1911–1919. The Finnish Experience in the Western Great Lakes Region: New Perspectives. Ed. by Michael G. Karni, Matti E. Kaups and Douglas J. Ollila Jr. Vammala 1975. (Ollila 1975).
- Ollila, Douglas Jr.: ”Finnish-American Church Organizations”. Old Friends – Strong Ties. Ed. by Vilho Niitemaa, Jussi Saukkonen, Tauri Aaltio and Olavi Koivukangas. Vaasa 1976. (Ollila 1976).
- Paavolainen, Jaakko: First Generation Finnish-Americans Serve the United States. Old Friends – Strong Ties. Ed. by Vilho Niitemaa, Jussi Saukkonen, Tauri Aaltio and Olavi Koivukangas. Vaasa 1976. (Paavolainen 1976).
- Paavolainen, Jaakko: Poliittiset väkivaltaisuu-det Suomessa II. ”Valkoinen terrori”. Helsinki 1967. (Paavolainen 1967).
- Palmgren, Raoul: Joukkosydän. Vanhan työväenliikkeen kaunokirjallisuus I–II. Porvoo 1966. (Palmgren 1966).
- Palo Stoller, Eleanor: Sauna, Sisu, and Sibelius: Ethnic Identity among Finnish Americans. The Sociological Quarterly. Volume 37, Number 1 (Winter 1996). (Palo Stoller 1996).
- Palo Stoller, Eleanor and Earl Forster, Lorna: Ethnicity and Social Stratification: Finnish-Americans in the 1980 U.S. Census. Esitelmä Minneapolisissa 1991. (Palo Stoller-Forster).
- Peltoniemi, Teuvo: Kohti parempaa maailmaa. Suomalaisten ihannesiirtokunnat 1700-luvulta nykypäivään. Keuruu 1985. (Peltoniemi 1985).
- Pikkusaari, Lauri: Copper Cliffin suomalaiset ja Copper Cliffin suomalainen evankelis-luteri-

- lainen seurakunta. Hancock, Mich., 1947. (Pikkusaari 1947).
- Pilli, Arja: Finnish-Canadian Radicalism and the Government of Canada from the First World War to the Depression. Finnish Diaspora I: Canada, South America, Africa, Australia and Sweden. Ed. by Michael G. Karni. Toronto 1981. (Pilli 1981).
- Pilli, Arja: The Finnish-language Press in Canada, 1901–1939. A Study in the History of Ethnic Journalism. – *Annales Academiae Scientiarum Fennicae. Dissertationes Humanarum Litterarum* 34. Turku 1982. (Pilli 1982).
- Pohjanvirta, Marja-Liisa: Amerikansuomalaiset ja Espanjan sisällissota 1936–1939. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1975. (Pohjanvirta 1975).
- Puotinen, Arthur E.: Finnish Radicals and Religion in Midwestern Mining Towns, 1865–1914. New York 1979.
- Raikkonen, Nestor: Katsaus ”Suomalaiset Aseveljet Amerikassa” yhdistyksen historiaan. Aseveli 1934–1964.
- Raivio, Yrjö: Kanadan suomalaisten historia I–II. Vancouver, B.C., 1975, Thunder Bay, Ont., 1979. (Raivio 1975 ja Raivio 1979).
- Rankinen, E. Olaf: Suomi-Konferenssi, Mikä se on? S.I. ja s.a.
- Rautanen, V.: Amerikan suomalainen kirkko. Hancock, Mich., 1911. (Rautanen 1911).
- Riippa, Timo: The Finnish Immigrant Theatre in the United States. Finnish Diaspora II: United States. Edited by Michael G. Karni. Toronto 1981. (Riippa 1981).
- Rinta, Ray: 10 vuotta lepokotityötä Vancouverissa. Suomalais Canadalainen Lepokotiyhdistys 1958–1968. Vancouver, B.C. 1970.
- Roinila, Mika Petri-Olavi: The Migration, Settlement and Ethnic Relations of Finland-Swedes in Canada. Ph.D. thesis at the University of Saskatchewan Saskatoon 1997.
- Ross, Carl: Finnish American women in transition, 1910–1920. Finnish Diaspora II: United States. Edited by Michael G. Karni. Toronto 1981.
- Ruotsalainen, Topi: Amerikansuomalainen syndikalistinen IWW-liike 1920-luvulla. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1991. (Ruotsalainen 1991).
- Saarelainen, Harri: Suomalaisyhteisöjen kehitysvaiheet Pohjois-Minnesotan Mesabivuoiston kaivospaikkakunnilla vuosina 1890–1914. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1974. (Saarelainen 1974).
- Saarinen, Oiwa W.: A History of the Sudbury Finnish Rest Home Society, Inc. (Sudburyn Suomalainen Lepokotiyhdistys) 1982–1992. Sudbury, Ont., 1992. (Saarinen 1992).
- Saarnivaara, Uuras: Amerikan laestadiolaisuuden eli Apostolis-luterilaisuuden historia. Ironwood, Mich., 1947. (Saarnivaara 1947).
- Salminen, Esko: Suomen kuva Suuressa Lännessä. New Yorkin Uutiset 1906–1992. Keuruu 1992. (Salminen 1992).
- Salonen, Hannu: Amerikansuomalainen urheilutoiminta Yhdysvalloissa vuosina 1900–1940. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1978. (Salonen 1978).
- Sariola, Sakari: Amerikan kultalaan. Amerikansuomalaisten siirtolaisten sosiaalishistoriaa. Helsinki 1982.
- Strength in Diversity. Worcester’s Finnish Community. Worcester, Mass., 1994. (Strength in Diversity).
- Sulkanen, Elis: Amerikan Suomalaisen Työväenliikkeen Historia. Fitchburg, Mass., 1951. (Sulkanen 1951).
- Sundstén, Taru: Amerikansuomalainen työväenteatteri ja näytelmäkirjallisuus vuosina 1900–1939. Siirtolaistutkimuksia A 6. Vaasa 1977. (Sundstén 1977).
- Sundstén, Taru: The Theatre of the Finnish-Canadian Labour Movement and its Dramatic Literature, 1900–1939. Finnish Diaspora I: Canada, South America, Africa, Australia and Sweden. Ed. by Michael G. Karni. Toronto 1981. (Sundstén 1981).
- Suomi College 1896–1996 and beyond. A Century of Opportunity. Centennial Book. Hancock, Mich., 1996. (Suomi College 1896–1996).
- Syrjälä, F.J.: Historia-aiheita Ameriikan suomalaisesta työväenliikkeestä. Fitchburg, Mass.,

- s.a. (Syrjälä).
- Syrjamäki, John: *Mesabi Communities: A Study of their Development*. Ph.D. dissertation. Yale University 1940.
- Takatalo, Erkki: *Vuoden 1898 espanjalais-amerikkalainen sota Suomen sanomalehdistön kansainvälisen aseman heijastajana*. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1978. (Takatalo 1978).
- Toivonen, Anna-Leena: *Etelä-Pohjanmaan valtameren takainen siirtolaisuus 1867–1930*. Historiallisia tutkimuksia LXVI. Seinäjoki 1963. (Toivonen 1963).
- Tommola, Esko: *Uuden maan rakentajat*. New Yorkin suomalaisten tarina. Keuruu 1989. (Tommola 1989).
- Walker, J. E.: *Pluralistic Fraternity. The History of the International Worker's Order*. S.I. 1991. (Walker 1991).
- Vallinkoski, J.: *Johannes Bäck amerikansuomalaisten historian suunnittelijana*. Suomen Silta 4/1950.
- Wargelin, John: *The Americanization of the Finns*. Hancock, Mich., 1924. (Wargelin 1924).
- Wasastjerna, Hans R.: *Minnesotan suomalaisten historia*. Superior, Wisc., 1957. (Wasastjerna 1957).
50. vuoden varrelta. Toim. William Lahtinen. Superior, Wisc., 1953.
- Viita, Ossi: *Suden hetkiä*. Amerikansuomalainen olympiavoittaja. Vammala 1997.
- Wilson, J. Donald: "Never Believe What You Have Never Doubted": *Matti Kurikka's Dream for a New World Utopia*. Finnish Diaspora I: Canada, South America, Africa, Australia and Sweden. Ed. by Michael G. Karni. Toronto 1981. (Wilson 1981).
- Virtanen, Keijo: *Immigrant Adaptation to New Environments: A View from the Sending Country*. Finnish Americana. Vol. IV. New York Mills, Minn., 1981.
- Virtanen, Keijo: *The Influence of the Automotive Industry on the Ethnic Picture of Detroit, Michigan, 1900–1940*. Publications of the Institute of General History. University of Turku. Finland, Nr. 9. Turku 1977.
- Virtanen, Keijo: *Labor Migration Ambivalence: Adaptation of the Finns to American Society/Their Integration and Impact in Finland after Return*. Turun Historiallinen Arkisto 42. Turku 1987.
- Virtanen, Keijo: *The Migration of Finnish-Americans to Florida after the Second World War*. Turun Historiallinen Arkisto 31. Vammala 1976. (Virtanen 1976).
- Virtanen, Keijo: *Pohjois-Amerikassa olevien suomalaisten siirtolaisten ja kotimaan yhteydet 1900-luvulla*. – Tornionlaakson Vuosikirja 1981. Tornio 1981. (Virtanen 1981).
- Virtanen, Keijo: *Settlement or Return: Finnish Emigrants (1860–1930) in the International Overseas Return Migration Movement*. – *Studia Historica* 10. Forssa 1979.
- Virtanen, Keijo: *Sports and Gymnastics as Part of Immigrant Culture before World War II*. – *Finnish Americana*. Vol. 11. Minneapolis, Minn., 1995.
- Virtanen, Keijo - Pilli, Arja - Kostiainen, Auvo: *Suomen siirtolaisuuden historia III. Sopeutuminen, kulttuuritoiminta ja paluumuutto*. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja 16. Turku 1986. (Virtanen-Pilli-Kostiainen 1986).
- Virtaranta, Pertti: *Amerikansuomen jälkiä Suomen murteissa*. Amerikansuomi. Tietolipas 125. Toim. Pertti Virtaranta, Hannele Jönsson-Korhola, Maisa Martin ja Maija Kainulainen. Hämeenlinna 1993. (Virtaranta 1993 I).
- Virtaranta, Pertti: *Amerikansuomen tutkimuksesta*. Amerikansuomi. Tietolipas 125. Toim. Pertti Virtaranta, Hannele Jönsson-Korhola, Maisa Martin ja Maija Kainulainen. Hämeenlinna 1993. (Virtaranta 1993 II).
- Östdahl, Nina: *Tiedonkulku ja siirtolaislehdistö*. Suomen jatkosota amerikansuomalaisessa lehdistössä. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa. (Östdahl 1994).

Henkilöhakemisto

A

Aaltio, Eetu 68, 130
Aaltio, Tauri 332, 361
Ahlgren, Oscar A. 68
Ahlman, Saima 221
Ahlqvist, J.W. 100, 107
Ahvenainen, Veikko 301
Alamäki, Kaappo 342
Alanen, Arnold R. 322
Anderson, A.A 68
Anderson, Elmer 68, 70, 71
Anderson, John Arnold 68
Antikainen, Toivo 224
Arra, Esa 277, 280–282
Arvila, Ralph E. 227

B

Backman, Alfred Elieser 26, 27
Beckman, C.J. 47
Boman, Eero 176–178
Budás, Albert 68
Burman, Vihtori M. 153
Bäck, Johannes 29, 34, 44, 55, 312–315
Bärlund, Gunnar 205, 209

C

Carlson, Aino 286
Castren, David 141
Cauthén, Marita 280, 282

E

Edwards, August 153
Eklund, William 254, 316
Ekola, Matti 218

Elo, Taisto 253
Eloheimo, Johan Wilhelm 26–28, 35, 36, 82
Engelberg, Rafael 358, 359, 361
Erkko, Eero 140
Erola, Judy 68, 70, 71, 332

F

Fellman, Felix 218
Frantsi, E. 211
Fred, Matti 148–150
Fredricksen, A.E. 50

G

Gibson, George 217
Grönlund, G.A. 149

H

Haapakoski, Kalle 36, 153
Haapanen, Alfred 29, 33, 44
Haapanen, Heikki 145
Hahl, Moses 168, 169, 175, 178, 179
Haitto, Heimo 301
Hakkola, Kalle 271
Hall, Gus 70, 71, 249, 252
Halminen, Matti 61
Halonen, Topi 280, 281
Heikkilä, William 251, 252
Heikkinen, Knut E. 249, 250, 252
Heimonen, Hilikka 294
Helander, Herman 52
Hellberg, G.A 68
Hellström, Jonni 237
Hendrickson, J. Emil 153
Hendrickson, Martin (Martti-Setä) 62, 77, 81

Hill, Hilda 318
 Hoglund, William 322, 323
 Hoikka, Jaakko (Jakob) 26, 27, 43
 Holmio, Armas 35, 126
 Hoover, Väinö A. 238
 Huhtala, John W. 68
 Huotari, Kaarlo 27
 Hyppönen, Antti 271
 Hyske, Felix 175, 176, 178
 Hänninen, Hilma 42

I

Ilmonen, Salomon 29, 33, 53, 57, 62, 63, 68,
 124, 127, 216, 219, 221, 314, 315
 Innanen, V. 227
 Isbom, Leena 282, 370

J

Jaakkola, Fred 99
 Jaakkola, Wallu 294
 Jalava, Mauri 360
 Janssen, P. 211
 Johansson, Erik 36
 Johansson, Wiljam 198, 200, 201
 Järnefelt, Akseli 34, 134, 314, 315

K

Kaarinen, Fred 153
 Kaihla, Mauno 361
 Kairinen, Paavo A. 229
 Kalervo, Tyyni 277
 Kallen, Juho 31, 32
 Kanerva, Osmo 286
 Kannisto, August 100
 Kanto, Henry 202
 Karhu, Antti 44
 Karni, Michael G. 326, 327
 Karvonen, Veikko 240
 Kauppi, Leo 189
 Kaups, Matti 326, 327
 Ketonen, Alex 130
 Kinkkonen, Olli 93
 Kolehmainen, Hannes 200, 201, 204, 205,
 208, 236, 237
 Kolehmainen, John I. 52, 319, 321, 323, 327
 Kolehmainen, William 201

Komonen, Taavi 202
 Konga, Tyyne 184
 Korholin-Koski, Yrjö 202, 237
 Kortetniemi, Salomon 22, 23, 148
 Koski, Alina 233
 Koski, Ernest 247
 Koski, Karl Aksel Adheimer 36
 Koski, Toivo 88
 Kostiainen, Auvo 327
 Kotonen, Eino 226
 Koutonen, Erkki 236
 Kurikka, Matti 76–82, 85, 139, 153, 309
 Kuusinen, Aino 100
 Kuusisto, Mauno 287, 301
 Kylander, Arthur 189, 191–193
 Kyrklund, Karl Victor 219
 Kyrönen, Ville 202, 235, 236
 Käyhkö, Tauno 243
 Kääriäinen, May 112

L

Laestadius, L.L. 25
 Lahtinen, William 253
 Laihanen, Onni 287
 Laine, John 329
 Laine, Onni 285, 287
 Laitinen, Matti 282
 Lajunen, Antti 42
 Larson, Oscar J. 68, 70
 Latva, Carl 253
 Latva, Jussi 100
 Latvala, Alli 175
 Laukki, Leo 90, 92, 94, 98, 99, 101, 155
 Lehto, Lauri 272
 Leino, Eino 204, 237
 Leinonen, Alexander 148, 151, 152, 313, 315
 Leirola, Anne 282
 Lemberg, Lauri 178, 180
 Lindala, Jaakko 84
 Linder, Carl 202, 204
 Lindström, Varpu 272, 332, 360, 371, 372
 Linjanen, Frank 336
 Linn, Charles 216
 London, Gary 327
 Longsjö, Art 236
 Lähde, J.W. 34

Löijä, Raymon 228
Löppönen, Enok 204, 211

M

Mackie, William A. 251–253
Mahlberg, Linda 134
Maki, Rudy 236
Mandellöf, Wilhelm Adrian 36
Manner, Kullervo 100, 120, 161
Manninen, Olli 236
Marttinen, Alpo 229
Massa, Leo 236
Mattson, Helmi 178
Mattson, Leo 279
Mayala, Henry 294
McKela, August (ks. Mäkelä, A.B.)
Miller, Frank (ks. Sirola, Yrjö)
Montonen, Jussi 330
Muikku, Antti J. 147–150
Mustakallio, J. 44
Mustonen, Sanfrid 186
Myhrman, Anders 68, 321
Myyrä, Jonni 203
Mäkelä, A.B. 77, 79, 100, 168
Mäkelä, Niilo 222, 225
Mäkelä, Santeri 168
Mäki, Harry 86
Mäki, J.F. 88
Mäki, Otto E. 45
Mörk, Annie 173
Möttö, Hiskias (ks. Salomaa, Hiski)

N

Nelson, Rudolf 185
Niemistö, Paul 369
Niitemaa, Vilho 321
Nikander, Juho Kustaa 26–28, 33, 44
Nisonen, Martti 190
Niukkanen (ks. Mackie, William)
Norrmann, Erick 52
Nuorteva, Sanni 174
Nuorteva, Santeri 174
Nurmi, Paavo 201, 203, 204, 207, 208
Nurra, Helmi 174
Nylund, August 153

O

Ojanpää, Fanny 178
Ollila, Douglas 326, 327
Orjatsalo, Siiri 176

P

Parkkali, Oskari 271
Parras, Eemeli 168, 178
Pelanteri, Fiina 116
Pella, Roy 241
Pellonpää, Carl 288
Pentti, Eino 204
Pesola, Richard 159, 168
Petrell, Olga 135
Pietilä, Antti 44
Pohjola, F. 211
Potti, Kalle 169, 170
Pulkkinen, Tauno 236
Puolakka, Erkki 240
Purje, Eino 203
Pylvänen, Nikolai 43
Päiviö, Aku 168, 178
Päiviö, Carl 247, 249, 250, 252

R

Raattamaa, Juhani 23, 25
Raattamaa, Peter 25
Raevaara, Lauri 176
Raivio, Aino 142
Rankinen, E. Olaf 260
Ranta, Jussi 84
Rauanheimo-Owen, Suomi 325
Rauhanen, Antero 242
Rautalahti, Alvar A 33, 44
Rautanen, V.B. 44
Rautavaara, Tapio 287
Remes, Abel 219
Riihiaho, Kauko 242
Riippa, Antero 130
Riippa, Timo 320, 327
Rissanen, Kalle 168, 182
Ristimäki, Herman (Harry Mäki) 86
Risto, William 89
Ritola, Ville 200, 201, 205, 236, 237
Roininen, Leo 241
Ross, Carl 327

Rotilainen, Hijoppi (ks. Hahl, Moses)
 Rowan, James 95, 97
 Rutanen, Heikki 337
 Rutanen, Mikael 168, 175, 178
 Rutanen, Pasi 239, 337, 338
 Rutzy, Willy 272
 Ruusunen, Kalle 287
 Ryhänen, Eric 190

S

Saari, Jaakko (Jacob) 130
 Saari, John 69
 Saarinen, Oiva 322
 Saarnivaara, Uuras 23
 Sallinen, Tyko 168
 Salmi, Ilona 112
 Salminen, Carl H. 128, 163
 Salo, Erick 272
 Salo, John 202, 203
 Salo, Otto 220
 Salomaa, Aini 190
 Salomaa, Hiski 189–191, 193
 Sandelin, Alaric 176
 Sara, Albert 68
 Selvala, Robert 330
 Sinervo, Eugene 288
 Sippola, Veikko 102
 Sirola, Yrjö 98, 103
 Sjogren, Leo 236
 Sjöblom, Yrjö 187
 Sjödahl, Carl (ks. Linn, Charles)
 Sola, Väinö 173
 Stein, Anna 178
 Stenroos, Albin 203
 Stone, John 124
 Sulkanen, Elis 86, 90, 93, 99, 163, 194, 174, 245, 316
 Suojanen, Reino W. 285, 287
 Suvanto, K.A. 64, 83, 121, 158, 164, 165, 167, 357
 Suvio, Sten 205
 Swanson, Sofia 42
 Syrjälä, Frans Josef 83, 100, 155, 159, 181, 315, 316
 Syrjälä, Sävele 245, 282, 284
 Syrjäniemi, Onni 169

T

Taipale, Armas 203
 Takala, Esa Eetu 153
 Takkinen, Johan 22
 Tanner, A.F. 81, 85, 153
 Tanner (Pellikka), Heikki 27
 Tanner, Johan Alfred 369
 Tapper, Oscar 293
 Tarkkanen, Matti 44
 Tenhunen, Bruno 100
 Terho, Niilo 176, 178
 Terho, Reino 351
 Thorne, Larry (ks. Törni, Lauri)
 Toivola, Kalle 168
 Toivonen, Anne-Leena 323
 Tokkola, Arvi 240
 Tokoi, Oskari 116
 Tolonen, Karl Leonard 26, 27, 33
 Tuomaala, Vihtori M. 153
 Tuomikoski, Juho 202, 208
 Turpeinen, Viola 192, 193
 Tuulas, Arvid 174
 Tähtelä, Kalle 168
 Törmä, Fred 317
 Törni, Lauri 217

U

Ujanen, Jack 247, 281
 Ukkonen, Alfons 286

V

Vaara, Arvo 162
 Valkama, Anita 282
 Valtasaari, Jukka 330
 Vesterinen, Pekka 185
 Vesterinen, Viljo 192
 Viita, John 158
 Viklund, Sakri 279, 286
 Virta, Olavi 287
 Virtanen, John O. 238
 Virtanen, Keijo 319
 Virtanen, Orvokki 319
 Vitikka, Antti 22
 Vuori, Pietari 152
 Vähämäki, Börje 327
 Västilä, Georg M. 253, 279, 281

W

Wargelin, John 29, 33, 35, 44, 72, 73, 315

Wargelin, Raymond 33

Weckman, Antti 118

Westerberg, E. Norman 330

Wurl, Joel 320

Y

Ylänkö, Anneli 360

Ylänkö, Veli 360

